12
3 K
15 M

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

Giovanni Tallini G. 6

Digitized by Google

[illegible]

IOANNIS RIOLANI

PRÆLECTIONES IN LIbros Phyſiologicos, & de Abditis rerum cauſſis:

Cum breuibus Scholiis eiuſdem Auctoris.

Acceſſerunt opuſcula quædam Philoſophica.

- De primis rerum naturalium principiis libri tres
- De anima mundi.
- De fato.
- De libero arbitrio.
- De vtraque Dei prouidentia.
- De Idæis & vniuerſis.
- An Deus & natura vnum ſint.
- An Deus ſit primus motor vbi de ortu & interitu mundi.
- An potentia ſit prior actu.
- An Deus ſit actus purus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SOC. IESU BIBL.

PARISIIS.
Ex Officina Plantiniana,
Apud Hadrianvm Perier, via Iacobæa.
M. D. C. I.

[illegible] [illegible]

Google

IOANNIS

RIOLANI

AD

FERNELII LIBRVM de Elementis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

COMMENTARIVS.

PRAEFATIO

Ad Io. Mazilivm, Archiatrum Regium.

VIX dum emerſeram è ſubſelliis medicorum, & ſcholæ difficultates interrogando viciſſim & reſpondendo, toto biennio ſuperaram (medicorum decus Mazili) cùm de medicina docenda cœpi cogitare: Quærenti autem mihi quis autor potiſſimum deligendus eſſet, qui ſumma totius medicinæ capita, breuiter, & perſpicuè complexus eſſet nullus occurrit qui fœlicius hoc perfecerit, quàm popularis noſter Fernelius, quem propter ſingularem doctrinam ad imitationem mi-

hi ipſe à primis annis propoſui. Hic enim, vt ſcis, Philoſophiam exulantem veluti poſtliminio reuocauit, & rediuiuam excitauit: Cumque cæteri, ferè, ex lacunis tantùm haurirent & vix vmbram phyſicæ aſpicerent, Ille vnus ad ſolem oculos erexit, & fontes ipſos adiit, ex quibus amœniſſimos ſuæ medicinæ hortulos irrigaret: quæcunque ab alis omiſſa, vel negligentius tractata, vel copioſius diſputata ſunt, in artis corpus tam ingenioſè coegit, verbis tam bene lectis & ſignatis omnia docuit, vix vt ſcias in eius ſcriptis vtrũ magis admireris ſermonis elegantiam, an rerum ſcientiam: quibus in Remp. literariam meritis & officiis, noſtræ patriæ eſt laudi, exteris omnibus admirationi: auſimque hoc ad eius commendationem addere: vt Neocles in vterum matris Epicuri omnes atomos ſapientiæ vndique concurriſſe dicere ſolebat: Ita naturam rariores ſuas dotes in vnum Fernelium tam liberali manu profudiſſe, vt nihil habeat hæc ætas, quod antiquioribus ſeculis poſſit inuidere.

Hunc igitur præ aliis enarrandum ſuſcepi, nec non auxi commẽtariis quos in aliquot annos premo, ne audaciæ ſuſpicionem incurram: audax enim facinus molitur, qui tanti viri inuẽta illuſtrare, audacius, qui nouis illum conatur exornare. Interea hunc veluti emiſſarium in vulgus effero, vt ipſe poſt tabulam deliteſcens, coniiciam de cæteris quodnam ſperare poſſim iudicium: quem tibi imprimis nuncupo, non vt nominis tui fauore à Zoilorum calumniis

lumniis ſit tutior (neque enim curo quid quiſque dicat) ſed vt viris bonis & doctis, inter quos, vt ſol inter ſtellas, refulges, per te ſit cõmendatior, nemo Fernelio ſimilior; Vos cõmunis patria coniunxit, æqualis doctrina ad parem fortunam. & quem ſummum optare poteſt medicus, æqualem dignitatis gradum euexit. Horis ſucciſiuis, dum reſpiras à ſeuerioribus muſis, ſi ad hæc noſtra animum conuerteris, audentius cæteros quotidianis vigiliis cultiores emittam. Viue diu & vale.

COMMENTARIVS DE ELEMENTIS,

Quid & quotuplex Medicina,

Sextus Empiricus aduerſus Mathematicos.

MEDICINA ἰατρικὴ primum dicta eſt ab ἰοῖς, id eſt, venenis, acſi tota in alexipharmacis conſiſteret: Cœpit tandem latiùs fundi, & ex ſubiecto, Ars ſalubrium, inſalubrium, & neutrorum definiri. Ex fine: Ars ſanitatis ſeruandæ, præſeruandæ, vel reſtituendæ: Quam definitionem mirificè commẽdat Auenrois. Fiet tamen perfectior, & numeris omnibus complebitur vtriuſque coniunctione, hoc modo: Medicina eſt ars quæ homines ſanos ſeruat, neutros præſeruat, ægros ſanat. Inde medicinæ practicæ tres partes conſurgũt, ὑγιεινὴ, προφυλακτικὴ, θεραπευτικὴ, (qua pharmaciam & Chirurgiam conprehendo) omnibus communis eſt διαιτητικὴ, quia tam ſanis & neutris, quàm ægris neceſſaria: quibus ſi theoriam vt rationem experientiæ adieceris, medicinæ corpus perfeceris: Appello medicinam contenplantem, quæ hominis naturam & affectus conſiderat: quæ naturam, Phyſiologia dicitur, quæ affectus, Pathologia: huic ſubſunt Aitiologia, quæ affectuum cauſas, & σημειωτικὴ, quæ eorundem ſigna exponit. Verùm, quærat ali-

Adiectio deficiẽtis, amotio exuperantis Hipp.

aliquis,in his partibus medicinæ docẽdis quis ordo tenendus? Reſpondeat Galenus: Omnes philoſophi qui propter naturæ ſcientiam olim ſapientes dicti ſunt, vno conſenſu affirmant, non eſſe accedendum ad curationem morborum non cognita prius humani corporis natura, quam Phyſiologia ex profeſſo exponit. Nõ enim hic ſcientia eſt corporis naturalis, ſed humani corporis anguſtiis circunſcripta:nõ quatenus mobile vel naturale, ſed qua ratione eſt ſanum vel ægrum. Sic ergo finiatur: Phyſiologia eſt ars quæ hominis ſani vel ægri continentia, contenta, & impellentia contemplatur: apello continentia, partes & earundem elemẽta, ex quorum miſtione emergũt temperamẽta contenta, verò humores, Impellentia, ſpiritus & facultates: facultas enim impellit, ſpiritus impulſionis miniſter eſt: His veluti finibus vniuerſa Phyſiologia concluditur, de quibus ordine diſſeremus ducto initio ab elementis.

6 cap. 1 Methodi.

BIBLIOTECA ... ROMA ... VITTORIO EMANUELE

GAlenus duobus modis medicinam docuit, copioſè, & compendioſè, ea enim quæ infinitis libris diffuſe ſcripſerat, in compendia contraxit. In arte parua, libro de conſtitutione artis, in libellis Iſagogicis duobus libris ad Glauconem: vt quemadmodum Coſmographi vniuerſi ambitum exigua tabella concludũt ſic totius medicinæ rude quoddam exemplar ob oculos poneret. verum in iſtis compendiis plurima deſiderantur, Aſiatico enim Galeno non facile fuit tã multa paucis complecti: Fernelius medium tenuit docẽdi modum, neque enim tam prolixus eſt quam Galenus in macrologia, neque tam conciſus quam ille fuit in micrologia: Attamen medicinæ corpus omnibus partibus completum non reliquit: nam in eius medicina ὑγιεινὴ deſideratur, neque ſimioticem omnibus numeris abſolutam dedit, quia prognoſæos vix meminit in qua præcipua laus & perfectio medicinæ: neque dignoſim ſatis accuratè explicauit, quandoquidem dignotio morborum non tantum ex pulſu, & vrina ſumitur, ſed etiam ex deiectionibus, ſputis, ſudoribus, reſpiratione: quorum nullam fecit mentionem: quinimo criſeωn & dierum criticorum non meminit, quibus nil occurrit in docenda & facienda medicina frequentius; hunc defectum ſuppleui in medicinæ compendiis. Inſtat vt de medicinæ preſtantia aliquid premittam proemii loco: Artes autem potiſſimum commendantur a ſubiecto vel a fine. Atqui homo eſt ſubiectum proprium & adæquatum medicinæ, ſubiectum reductionis in cuius gratiam de mixtis omnibus, mineralibus, plantis, animalibus, & eorum partibus, in artis progreſſu diſſeritur, quo nihil habet præſtãtius mundus ſublunaris, eſt ſummum naturæ opificium, animal plenum cõſilii & rationis: Solus diſcurrit, ſolus numerat, ſolus habet manus, inſtrumenta ſapiẽtiæ, ſolus eſt erecto in cœlum vultu, vt ſolus cœlos & cœlorũ motorem contempletur. finis ſanitas: quam qui negat eſſe rem prætioſiſſimam, inquit, Hippocr. non ſapit. Quæret hic aliquis, ad quam partem medicinæ pertineat doctrina ſimplicium: An debet venire ad ſcholã medicorum candidatus medicinæ, iam inſtructus hiſtoria plantarum, animalium, & foſſilium? Phyſici enim

vt Ariſt. & Theo. hanc materiã accuratè deſcripſerũt: vt autẽ Plato præ foribus ſuę ſcholę inſcribebat nemo huc ingrediatur ignarus geometriæ, ita poſſunt medici eos qui ſuæ artis myſteriis initiari cupiunt ſtatim in limine admonere, Nullus imperitus phyſicæ huc ferat pedem. Vbi enim deſinit phyſicus, incipit medicus: medicina eſt ars ſubalterna phyſicæ: primo quia concluſiones phyſicæ ſunt principia medicinæ: Quæ demonſtrauit phyſicus medicus aſſumit, tanquam certa & indubitata: Secundo: quia ſubiectũ medicinæ eſt tãtum particula ſubiecti phyſici, nempe corporis naturalis: An potius corpora phyſica conſiderant medicus & phyſicus, ſed ratione longe diuerſa: phyſicus abſolute & per ſe, medicus prout ſunt alimenta, aut medicamenta. in libris ſimplicium conſiderantur vt medicamẽta, in libris de alimẽtis boni aut mali ſucci, vt alimenta. Fernelius in phyſiologia eorum non meminit, ſed in libris Therapeuticis de omnibusqua ratione prima, ſecunda, tertia aut quarta qualitate nos afficiunt copioſe tractauit.

DE ORIGINE ET ANTIQVITATE *medicinæ pauca obiter.*

ALiud eſt remediorum, aliud medecinæ originem quærere: Remedia enim connata ſunt mundo: nam quid aliud eſt mundus quam ſylua remediorum? Quocunque te vertis occurrunt infinita remedia: Nihil eſt quod homo non referat ad vſum ſuæ vitæ: Cum itaq; materiæ ineuitabili neceſſitate ſit obnoxius morbo, partim quod conſtet naturis contrariis, partim quod illum circumſtat aër, qui contrariarum qualitatum viciſſitudine illum immutat: Natura autem belluas doceat ſuos morbos curare, quis dubitet non tantum illa magiſtra; ſed etiam ſuadente ratione primos parentes quoties morbis vexabantur, toties ex iſto penu promſiſſe remedia? Natura, quæ φιλάνθρωπος perhibetur, beſtiis patefecit remedia, hominem celauit? profecto quo propius primi parentes ad originem mundi accedebant, eo paucioribus morbis torquebãtur; & remedia habebant puriora, vt pote elementorum mutua tranſmutatione minus inquinata

nata, eaque acutius quam nos agnoſcebant.

Credibile eſt ipſos pariter dictiſq; tociſq;
Altius humanis exeruiſſe ca: ut.

Sed quis eorum tantam remediorum copiã primus in artem redigerit non eſt facile diuinare. Attamen veriſimile eſt Ægyptos longe ante Græcos medicinam excoluiſſe, illi enim ab Ariſtotele omnium bonarum artium primi inuentores perhibentur: Artes autẽ quædam ſunt neceſſitatis, vt effectiuę, aliæ commoditatis, vt actiuæ, aliæ honeſtatis vt contemplatrices: medicina ſi vſum ſpectes eſt effectiua proinde neceſſaria, itaque probabile eſt illam ab Ægyptiis primum fuiſſe inuentã, Accedat amœnitas cœli, & ſoli fertilitas, luxuriat enim Ægyptus copia plantarum, quæ illos, operũ naturę diligentiſsimos ſcrutatores, ad ſui ſtudium inuitabat: neque dubito ante Æſculapium Gręcis cognitam fuiſſe medicinam, ſed primorum medicorum periit memoria, propterea quod non fuit ſcriptis mandata: Græci ab Æſculapio primam originem medicinæ repetunt, quod nullus qui prior in ea excelluerit hiſtoriarũ fide celebretur: Hippocrates remedia quæ ab illis acceperat primus in artẽ coegit, & ſingulis morbis ſingula remedia accõmodauit, propterea non immerito primus autor medicinæ perhibetur.

Partium multiplex diuiſio. CAP. I.

Diſſeritur primùm de parte quia elementum eſt pars mixti.

QVinto philoſophię ea propriè dicuntur vnũ, quorum eſt vna ſubſtantia, continuatione, forma, vel ratione: vt autẽ mundus cauſa partiũ, cũ primarũ, cœli ſcilicet & elementorũ, tum ſecundarũ, ſeu mixtorum, varius admodũ & diſsimilis apparet: omnino tamen & perfectè eſt vnus. Ita corpus humanũ, partib⁹ penè infinitis diuiduũ & multiplex, earũ harmonia, continuatione, atq; etiam vnione formæ, vnum eſt & ſimplex.

Partes verò ſunt homogeneæ vel heterogeneæ, ſi mauis, ὁμοιομερεῖς, vel ἀνομοιομερεῖς, ſimilares, aut diſsimilares. Similares vocantur, quæ in ſimiles, eiuſdẽmq; rationis partes diuidũtur. Natura ex elementorũ varia miſtione homogeneas primũ facit, deinde ex illis heterogeneas. Artifex verò compoſitum in heterogeneas primũ diuidit, deinde in homogeneas in quibus quoniam

niam diſſectio conquieſcit (ſunt enim primæ partes totius integrantis) humani corporis elementa non rarò nominantur.

Diuiduntur etiam in ſimplices & compoſitas: hæ vt notiores ſunt nobis, quia primùm ſenſibus occurrunt, ita dignitate priores: Natura verò, cauſa, origine & tẽpore, ſecundæ, quia ex ſimplicibus veluti ex materia conflantur. Vnde ſoluitur illa quæſtio: An actio prius & potius conueniat parti ſimilari quam diſſimilari, ſimplici an compoſitæ: quia enim, vt materia ad formam, ſimilaris refertur ad diſſimilarẽ, functiones primò per ſe diſſimilaribus conueniunt.

Sunt qui aliter partes diuidunt in organicas & ſimilares, quibus ego ſic reſiſto. Membra eiuſdem diuiſionis, quia contraria & ex aduerſo poſita, numquam ſimul de eodem affirmari poſſunt. Atqui eadem pats, vt vena, cauſa materiæ, ſimilaris (materia enim ad ſenſum ſimplex & ſimilaris eſt, cùm re vera ſit compoſita ex diſſimilibus naturis) ratione figuræ eſt organica, ſola enim conformatio facit inſtrumentum. Malè igitur partes his differentiis diuiduntur: diuidendæ ſunt potiùs in organicas & informes, nil enim refert ſi organicam dixeris an formatam, quia inſtrumentum, ſiue ſit artis, ſeu naturæ, in alterius vſum deſtinatur: proptereáque Ariſtoteles illud docet definire vſu & officio potiore, vt manum apprehendendi, linguam non guſtandi (hoc enim vilius eſt) ſed loquendi inſtrumentum. At vſus requirit materiam certo modo conformatam, quo ſublato deſinit eſſe inſtrumentum. Sunto igitur partes organicæ aut informes. Poſſunt etiam partes diuidi ex materia in ſpermaticas & ſanguineas. Ex officio, in communes & priuatas: appello priuatas, quæ ſibi natæ ſũt: Communes quarum publicum eſt officium, vtile ſpeciei, vt teſtium, vel indiuiduo, èique vel toti: vt cordis, hepatis, cerebri, vel alicui tantum parti, vt venæ meſenterii, hepati: illæ, partes principes dicuntur, hæ, principum miniſtræ: quæ diuiſiones ſunt huius artis magis propriæ, quia ſuperioribus corpus phyſicũ, his hominis corpus diuiditur.

Diuiſio Fernelii.

SCHO-

SCHOLION.

Phyſiologia eſt ſcientia rerum naturalium: Appello hîc res naturales, non quæ natura conſtant, hoc eſt materia & forma, ſed quæ hominis naturam conſtituunt: In his primas tenent elementa, primæ & ſimpliciſsimæ partes mixtorum, Propterea pars diuiditur primum deinde definitur: Sed cur diuiditur priuſquam definiatur? quia omne omonymum prius diuidendum eſt quam definiatur: partis autem nomen eſt omonymum, quia proprie pars eſt totius integrantis, per ſimilitudinẽ transfertur ad totum vniuerſum, vt eſt quarto metaphyſicæ: Ariſtoteles diuidit in ſimilares aut diſsimilares: Auicenna in ſimplices & compoſitas: Fernelius in organicas & informes (conformatio enim inſtrumentum facit) An reciprocantur iſtæ diuiſiones, ita ut ſimilares omnes ſint ſimplices & informes viciſsimque omnes informes ſimplices & ſimilares? Minimè vero inquit Fernelius, quia, exempli gratia, vena eſt pars ſimilaris, & ad ſenſum ſimplex, conformata tamen, inſtrumentum quippe diſtribuendi ſanguinis: Omnes quidem diſsimilares ſunt compoſitæ & conformatæ, non viciſsim omnes conformatæ, ſunt compoſitæ & eterogeneæ.

Quid pars. CAP. II.

QVia de partium diuiſione ſatis multa diximus, priuſquam ad elementorum doctrinam accedamus, diſſoluenda ſunt quæ de partibus in ſcholis ſolent diſputari. Conſtituenda eſt autem definitio pro fundamento quæ ſit breuis; hoc eſt cuius nulla ſit particula, quæ nõ habeat aliquod ſecretionis momentum & definitum poſſit ab aliquo ſeparare: quæ ſit etiam adeo clara & perſpicua, vt ſuo lumine omnes falſitatis tenebras diſcutiat, eiuſmodi erit ſi definiatur: *Corpus toti cohærens, communiq; vita coniunctum & ad illius functionem, vſúmue comparatum.* Corporis enim nomine excluduntur ſpiritus, quia hîc corpus ſolidũ & dimenſum requirimus, cui Platonici opponunt πνευματικόν, quo dæmones corporeos eſſe dicunt.

Humores, corpora quidem ſunt dimenſa, nonnihilque

que habent eminentiæ & ſoliditatis, ſed naturam habent fluentem, non cohærentem.

Quæ toti adnaſcuntur, vt tophi, verrucæ, cohęrent certè, ſed non participant vita: quę quidem licet ſit cõmunis tumoribus præter naturam, quia tamen incommodant potiùs corpori, quàm vſum vllum præſtent, partiũ nomine non cenſentur: quo enim tempore partes ſuo vſu & agendi facultate priuantur, deponunt nomen partis, nec niſi homonymως antiquo nomine appellantur.

Dicet aliquis, Ariſt. Galenus & Auicenna, aliquando ſpiritus & humores appellant partes: An latiùs vſurpant nomen partis pro eo omni, quod ad vitam neceſſarium eſt, cùm tamen id ſolum, quod conſtituit, mereatur nomen partis ? An potius partes quidem ſunt corporis, non corporis viuentis? vt enim partes ſubſtantiæ, ſubſtantias eſſe neceſſe eſt, ſic partes corporis viuentis viuere, quaſi verò, dicet ille, anima non ſit vbique tota, proindéque per humores & ſpiritus effuſa: Reſpondendum, illis non vt ſubiectis, ſed vt inſtrumẽtis ineſſe, nec eſſentiam ſuam, ſed vim duntaxat & qualitatem illis impertiri: Si mauis, membrum definietur: pars ſolida corporis viuentis, quatenus ſanabile: ſolido enim humores & ſpiritus excludentur.

De pilis & vnguibus noua ſuboritur quęſtio: accretio enim & nutritio ſunt motus animæ, quia calor dum conatur ſeſe propagare & amplificare, nullum in agẽdo teneret modum, niſi à meliore & ordinatiore cauſa eius impetus ſiſteretur: At quidam ſunt fines accretionis in vnguibus & pilis, vt in aliis partibus, anima igitur illis alimentum ſuggerit, & dat incrementum, proindéque ſunt partes corporis viuentis. Reſpondendum, illa per additionem nutriri & augeri, non aliter quàm accreſcit aceruus, aut elementum appulſu nouæ & congeneris materiæ, qui modus accretionis non eſt verior eo qui fit per inflationem, quo vtres, mare, hydrops, augentur: Vera enim accretio fit penes omnes dimenſiones ſimul, eſtque conſequens nutritionis, nutrimur enim alimenti ſubſtantia, augemur einſdem quantitate: at humor excrementitius, non eſt alimen-

Ariſt. 2. de anima contra Empedoclem.

alimentarius. Cùm ergo conſtet pilos & vngues nutriri excrementis, illos neque propriè nutriri, neque accreſcere fatendum eſt. Nónne vides vt ægris ab humorum copia, quinetiam mortuis, vngues & pili ſolito lõgiùs accreſcunt, languida aut intermortua natura, ideóque hoc non naturæ, nedum animæ opus eſſe? quibus ſi peruicax aliquis ſibi non ſatisfactum putat, ille diſcat ex Galeno, pilos & vngues, quia corpori non conſtituendo, ſed iam conſtituto adueniunt, cum adiuncto partes poſtgenitas, vt criſtam galli, non propriè & ſimpliciter partes appellari. Aut non eſſe partes corporis ſanabilis, quia ſponte cadunt, tunduntur, raduntur, quin eradicantur, ſine vlla offenſione corporis.

Pili & vngues ſunt operis veluti parerga, ex humoribus enim reſiliũt vt ex incude ſcintillæ, aut fuligo ex camino.

Altera quæſtio mouetur de medulla: Sítne pars corporis viuentis. Spinę quidem medullam, quia eiuſdem eſt naturæ cũ cerebro (illa enim aut à cerebello vt placet Galeno, aut à cerebro ipſo, vt contra Gal. contendit Veſalius, exoritur) nec tantum animata eſt, ſed motoriorum neruorum principium, nemo partem eſſe dubitauerit: ſed quę cauitatibus oſſium tam maiorum quã minorum includitur, quoniam illis eſt pro alimento, nil autem quod nutrit, pars eſt eius quod nutritur, quia partem manere oportet, alimentum verò faceſſit in ſubſtantiam nutriti, non meretur nomen partis: Si cui fortè videatur excrementum potius quàm alimentum, eámque nil aliud putet quàm reliquias alimenti in ſinũ oſſis à natura reconditas, vt illud alioquin ſiccius humectet & molliat, ne tam facilè frangatur: Ille cogitet ſecum, quàm ſit ſimilis oſſi, illique nutriendo conueniens: Nec obſtet, quòd medulla ſit calida & humida, os frigidum ſiccum, quia alimentum primo diſſimile, alteratum, quàm mox fit ſimile. Verùm ſit excrementũ ſanè, eritne potius inter partes numeranda? De adipe idem controuertitur: Cum enim fiat ex meliori portionis ſanguinis vt placet Ariſt: hoc eſt ex pingui, oleoſa, leui, & tenui, vt eſt apud Galenum 2. de temp. à nonnullis in partium catalogum refertur, quia tamen cogitur frigore, pars autem, naturæ & caloris opera conſurgit, inde videtur eximenda. Enimuero ſi humor in venis reſtitans, quia non cohæret, ſit indignus nomine partis, quo

Lib. 7. cap. 4.

2. de part. anim. c. 6. & lib. 3. cap. 9.

quo iure adeps extra venas frigore concretus parſerit? Accedat quod nutrit partem non eſſe, adipe autem vt & medulla per inediam partem nutriri: tum partes omnes circumſcriptas eſſe, adipem & medullam minimè. Sed hæc plus ſatis de partibus, ad inſtitutam diſputationem de elementis iam aggrediamur.

SCHOLION.

ID omne quod integrat & conſtituit totum, generali ſignificato meretur nomen partis, quo ſenſu Hippocrates corpus humanum reſoluit in continentia, contenta & impellentia partes, humores, & ſpiritus: Fernelius, vt excludat contenta à ſenſu & Catalogo partium, definit partem: Corpus toti cohærens, cõmunique vita coniunctum & ad illius vſum comparatum: humores quia non cohærent toti, videntur indigni partis nomine: niſi forte cryſtallinus pars oculi cenſeatur: excreſcentiæ, vt verrucæ, & quæcumque toti inutiliter adnaſcuntur, non potius ſunt partes corporis quam fungus arboris, communi vita non participant, quia non nutriũtur communi alimento: idem eſt Ariſtoteli viuere quod nutriri: Pili etiam non viuunt, quia todẽ modo, hoc eſt excrementis nutriuntur: neque proprie & ſecundum omnes dimenſiones ſimul accreſcunt, ſed in longum duntaxat, per appoſitionem, vt lapides: veruntamen quædam partes vidẽtur datæ ad ornatum, vt pili, aliæ ad commoditatẽ, vt vngues, ad minima quæque apprehendendum: aliæ ad neceſſitatem, vt cor & pulmo: & Galenus inter morbos partium enumerat affectus pilorum, vt alopeciam, canitiem, caluitiem: Cæterum dubium eſt ſi mortuis pili creſcant: Quibuſdam enim places ita videri, quod carnis mole detumeſcente pili ad radicem vſque detegantur: Aliis places extremo naturæ conatu à calore & ſpiritu multam fuliginem excitari, quæ foras expulſa, pilos auget: ſiue medulla ſit excrementum. ſiue alimentum, non meretur nomen partis.

Quid

Quid elementum & quomodo differat à principio.

Capvt III.

8. *de placit.* Elementum Galeno: eſt prima & ſimpliciſſima pars eius cuius eſt elementum. Ariſtot. minima
3. *de cœlo.* pars mixti indiuidua ſpecie. Fernelio: Corpus ſimplex ex quo quidque primũ conſtituitur, quia corpus, differt à principio, quia ſimplex, à parte ſimilari, necnon à ſemine & ſanguine, quæ aliquando Galenus noſtri corporis partes appellat & elementa: Appello ſimplex, non tantùm immiſtum, ſed etiam ſpecie indiuiduum: eſt autem indiuiduum ſpecie, quod in partes ſpecie differentes diuidi non poteſt. An non, quærat aliquis, elementum in materiam & formam diuiduum? At illa differunt ſpecie: Reſpondendum, elemẽtum ratione quidem in materiam & formam diuiduũ & ſeparabile, vtriúſque enim in elemento ſua & ſeparata eſt ratio, materia perpeſſionis, forma actionis eſt cauſa, nunquam tamen ſeparatim, vt elementa extra mixtum, exiſtere: atque vt breuiùs & faciliùs dicatur. Elementa actu, principia ſola ratione ſunt ſeparabilia: Mixtũm in ſua elementa tandem ſoluitur, elementum in ſua principia nunquam, niſi mentis opera, quæ vtriúſque diſtinctas rationes & eſſentias differentes apprehendit. Ne mireris autem, ſi Galenus paſſim abutatur nomine elementi, illius enim non eſt vna acceptio, vt ab Ariſt. quarto Philoſophiæ explicatur.

SCHOLION.

Elementa ſunt primæ partes mixtorum, quia in illa poſtremo reſoluuntur: Ex iis autem vnumquodque primum conſtituitur in quæ poſtremo diſſoluitur. Quidni in materiam & formam? quia ratione ſola comprehenduntur non ſenſu: eſt aer ſenſibilis in quem abit quidquid eſt aerium in nobis; eſt terra, cui redditur quod terrenum eſt: non eſt materia prima in quã occidat ſingularis quæque materia: eſt communis & ſola ratio-

ne

ne in ſingulis concipienda: Intelligitur, non ſentitur: Imo verò ſpurio tantum intellectu percipitur, vt eſt primo phyſico, quia tantum per ſimilitudinem quam habent res naturales cum artificialibus.

Quot ſint elementa & quæ ſit cuiuſque qualitas naturalis. CAP. IIII.

MVndus inferior duabus cauſis aſſiduè commutatur, neceſſitate, & quia melius: quoniam enim ſolus Deus eſt per ſe, cætera per Deum, permanentiora ſunt, quia ſempiternitati viciniora, quæ ad illum propius accedunt: mutabiliora verò, quæ ab illo longius abſunt: at ſublunaris mundus ab eo diſtat longiſſimè, omnium igitur maximè mutabilis: deinde cœleſtis, minimè omnium ſupracœleſtis & intelligibilis, nouem diſtinctus Hierarchiis, quarũ melior illa eſt & diuinior, quæ principio perfectionis propior. Ille ipſe opifex vniuerſi, confuſionem deteſtatur, eſtque autor ordinis, ordo autem deſcribitur priori & poſteriori, quare ad decus & perfectioné vniuerſi, quin ad prudentiam & maieſtatem opificis, quæ cernitur in operis varietate, quaſdam partes mundi priores proindéque conſtantiores, alias poſteriores, eáſque mutabiliores & ignobiliores eſſe conueniebat: Hinc cœlo ſuppoſita materia loco tantum mobilis, elementis propter adiũctam priuationem, tranſmutabilis. Hinc datæ ſunt cœlis concordes, elementis diſcordes formæ, quia enim non patitur ſimile à ſimili, alioquin idem ageret in ſemetipſum, quia nihil eſt ſimilius quàm idem ſibi ipſi: elementarem verò mundum tranſmutari oportuit, ex contrario coagmentandus fuit. Prima autem contraria sũt forma & priuatio, ſed quæ ſint rerum omnium cõmunia, neque ſenſu, ſed ratione talia eſſe cognoſcantur. Prima repugnantia ad ſenſum perſpicua, illa eſt, quæ primo & communi ſenſu, nempè tactu, percipitur: tractabiles primæ qualitates ſunt: Calor, frigus, humor, ſiccitas: illæ igitur medico prima erunt contraria, non abſolutè, inquam, ſed ad ſenſum prima. Ex quibus iam non erit difficile numerum elementorum *Ariſt. 9. ſapientiæ.*

rum inuenire: Natura enim primas qualitates vt locis ſeclufit, ita ſubiectis ſeparauit. quatuor duntaxat qualitates primæ, Calor, frigus, humor, ſiccitas, totidem igitur erunt illarum prima ſubiecta. Primum calidum, ignis, primum frigidum, aqua, primum humidum, aër, primum ſiccum terra: appello primum calidum, cui calor primò, per ſe ineſt & quia tale, hoc ſi calidiſsimum, aut abſolutè calidum appellâris diuerſis verbis idem planè dixeris. Quo fundamento, illa quęſtio à Stoïcis contra Peripateticos tanta contentione pugnata de aëris & aquæ propriis qualitatib• facilè componetur.

Quæritur aerne: an aqua ſit primum frigidum.

Stoïci tribus argumentis contendunt aërem eſſe frigidiſſimum: Primò: quia maximè omnium refrigerat, etiam inſufflatus, aut flabello ventilatus, cum cætera incaleſcant motu: quam refrigerandi vim tum potiſſimum manifeſtat, cum per maximos æſtus temperat ardorem cordis. Secundo: quòd illa qualitas ſit naturalis, quę permanet cæteris abiectis, at aer ſponte refrigeſcit, cæteris qualitatibus depoſitis tanquam aſcititiis & alienis: quæ duo argumenta in aquam potius quàm in aerem conuenirent. Tertiò, ſanè potentiori, quod in media regione, vbi aer ab omni contagione liberior, ſit frigidiſſimus. Peripatetici reſpōdent medium aerem, ex accidenti tribus cauſis eſſe frigidum, propter antiperiſtaſim, propter quietem, & propter vapores eo aſsiduè concurrentes: eſt autem vapor, aqueus, vt exhalatio, aeria: Opponunt autem Stoïcis inuicta duo argumenta. Prius, quòd nunquam natiua qualitas ſuum ſubiectum in aliam naturam permutet, ſed conſeruet potius & ab externis iniuriis defendat: Atqui frigus cogit aerem & in aquam transformat, nō eſt igitur illius propria qualitas. Poſterius, quod calidus ſit, nō ergo frigidus: Calidum eſſe, ſic demonſtrāt: effectus retinet naturam ſuæ cauſæ, atqui aer fit à calore, aqua enim calore rarefacta, aereſcit, vt aer frigore denſatus, aqueſcit: aqua igitur primum frigidum, aer primum humidum iudicetur. Sed enim, natura nō coniungit contrarium contrario, ſed vtrique medium interponit, aer autem calidiſsimo igni contiguus eſt,

non

non eſt igitur frigidiſſimus. Si quis reſiſtat, eo quod aqua magis humectat, aer refrigerat: Reſpondendum: humorem & ſiccitatem, cum ſint qualitates patibiles & materiales, quippe cum ex his vt materia conſtent mixta omnia, perſpeſsione definiri, non virtute agendi. Nam ſi quod magis humectat ſit primum humidum, pari ratione quod magis calefacit, erit primum calidum: atferrum candens maxime calefacit, quia vis caloris augetur in materia ſolidiore, quod in aqueo humore peræquè perſpicuum eſt, humectat enim magis quàm aer, cauſa denſioris materiæ, non formæ, humidum autem eſt quod difficilè ſua, facilè aliena ſuperficie circumſcribitur: atqui eiuſmodi eſt aer, tenuis enim cum ſit & cuncta rerum permeabilis, difficillimè ſuis terminis continetur: quia autem facilimè cedit, & quamuis in partem ducitur, ad continentis figuram ſeſe vltrò accómodat, quadrati cubili quadratus aer, rotundi, rotundus. Contrario modo ſiccum definitur, quod ſuis terminis facilè continetur, alienis difficilimè: quo modo, quis ignem dixerit ſicciſſimum? ſiccat quidem magis quàm terra, ſed calore, non ſiccitate, ſi mauis, quia calidus, non quia ſiccus, ſiccant enim calida humoris tantum deſiccatione, terra per ſe & quia talis, quare etiam ſi energeiam ſpectes, erit abſolutè ſicca: Vnicum autem ſicciſſimum, quia non poteſt affectio propria differentibus ſpecie ſubiectis primò per ſe conuenire. Verùm pergamus, & quaternarium elementorum numerum altero argumento concludamus.

Bilis magis calefacit quã ſpiritus, qui perhibetur calidiſsimus, quia πρῶτον δεκτικόν caloris.

Ignis non eſt ſicciſsimus ſed terra, quare partes in quibus abundat, temperamento dicuntur ſiccæ.

Vnum eſt abſolutè leue in ſummo, alterum abſolutè graue in imo, duo interiecta, comparatè grauia & leuia: appello abſolutè graue, aut leue, quod vbique tale eſt: Vbiuis fuerit ignis, niſi violentia teneatur, in ſuperum euolabit, terra vndequaque in inferum deuoluetur, at aqua in terra leuis eſt, & ſponte aſcendit, alibi, etiam in ſuo loco, grauis: aer in ſua regione, multò potius in loco ſupero grauis, alibi, leuis, quod experientia tibi manifeſtum euadet, ſi vnum vtrem inflaueris: non enim innatabit tantum aquis, ſed etiam

Hoc argumento patet ſummũ aerẽ non eſſe ignẽ elemẽtarem.

grauia pondera ſuſtinebit: In aëre verò ſi cum altero inani æqua lance libretur, præponderabit: non alia ratione, niſi quod eſt plenus aëre, aër autem in ſuo loco grauis, quia humidus, humor autem grauat. His qualitatibus non differunt inter ſeſe quatuor elementa, neque enim differt terra ab aqua, quia illa ſit grauior, nec aër ab igne quia ille ſit leuior, quoniam intenſio & remiſſio non pariunt differentes ſpecies, ſed quia calida, frigida, humida, ſicca, quæ ſunt ſpecificæ & eſſentiales qualitates, quarum cauſa elementa tranſmutantur, fiuntq́ue partes mixtorum. Vbi licet admirabilem naturæ prudentiam contemplari, quia enim tranſmutantur facilius quæ ſymbolo qualitatis communicant, ſic qualitates diſpenſauit: vt quæ continenti ineſt eminenter, leuiter & remiſsè contento, inferioríue conueniat. Ignis calidiſsimus, aër calidus, aër humidiſſimus, aqua humida, aqua frigidiſſima, terra frigida.

SCHOLION.

Physicus duobus modis conſiderat elementa, primo, prout ſunt partes mundi, ſecundo vt ſunt partes mixti: ſunt autem partes vniuerſi, prout certum ſitum & ordinem in illo obtinent: Atqui prout ſunt grauia aut leuia certum locum obtinent in vniuerſo: abſolutè leue in ſummo, abſolutè graue in imò, comparatè grauia & leuia in locis intermediis: Quæcunque enim hic ſunt leuia, natura duce tendunt ſurſum, quemadmodum grauia deorſum. Plato graue & leue non definiuit motu, vt Ariſtoteles, ſed quiete. Graue enim definiuit, quod quieſcit in imò tanquam in loco proprio: leue quod in ſummo: partes quidem mouentur vt reuniantur toti, ſed totum ipſum quieſcit, quia non appetit alium locum: hæc conſideratio planè eſt phyſica: Conſiderantur vero à medicis qua ratione ſunt calida, frigida, humida, aut ſicca: quia conſiderantur vt partes mixtorum, miſcentur autem, nō quia grauia aut leuia, ſed qua ratione calida aut frigida: Graue enim & leue qualitates sũt materiales, calidum & frigidum formales.

Quatuor elementa concurrere ad fabricam noſtri corporis. CAP. V.

VT piſtor ex farina aqua ſubacta panem, figulus ex argilla molli poculum effingit, ſic natura ex terra humore aqueo perfuſa res ſuas facit. Illa enim terrenam ſiccitatem, in pulueres alioquin diſſipabilē, humore veluti glutine continet: viciſſimq́ue humorē per ſe naturáque ſua fluētem, terra veluti repagulo cohibet & ſiſtit: Hinc poëtæ fabulantur, Prometheum (quem Platonici Dei prudentiam interpretantur) primum hominē ex luto ptoduxiſſe) Atqui mutatio omnis eſt à contrario, quare cùm ignis repugnet aquæ, aër terræ, quatuor elementa ad hominis fabricam oportuit conuenire. Nónne vides vt cadauer aërij primum & oleoſi, deinde aquei humoris exſiccatione cinereſcit? exſiccatur autem ignei caloris efficientia, ergo vt in diſſolutione quatuor elementa ſunt manifeſta, ſic eadem ad compoſitionem concurrere & congredi non eſt dubitandum. Hoc ſpecialius ita demōſtremus: Iis conſtamus, quibus nutrimur, nutrimur autē mixto, non vno & ſimplici elemento, nutriunt quidem aquea, vt vinum, non aqua, multo minus ſi pura & immiſta eſſet. Adhæc, ſemen vtero conuenienter exceptum, ex ſanguine fœtum efformat: quando ſanguinē dicimus, quatuor humores ſignificamus, nec refert ſi ſanguinē aut quatuor humores dixerimus: humores quatuor ſiunt ex alimento percocto, alimentum mixtum eſt & quatuor elementis temperatum, ergo quatuor elemēta, vt nutritionis, ita generationis noſtræ ſunt primordia. Quod Hipp. δὶ ἀδυνάτȣ conſectarióque abſurdo ita demonſtrauit. Si homo conſtaret vnico elemento, non doleret: quidni? quia dolor eſt triſtis ſenſus Galeno; Peripateticis, ſolutio cōtinui cum ſenſu: at ſenſus inſidet ſenſorio: quod certo modo oportet eſſe temperatum. Continuum ſunt qui interpretantur συγχεῖον, vt ſit dolor διάλυσις συγχείσεως ſolutio permiſtionis.

Vos aqua, vos tellus cunctos aliquando tenebit. Homerus: eò enim redeunt omnia vnde primū exorta ſunt.

Ariſt. lib. de ſenſu.

Gal. lib. de plenitud. cap. 10.

Lib. de hominu nat.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SCHOLION.

PRobabilius eſt perfectè quam imperfectè mixta concurſu quatuor elementorum generari: Atqui meteora quamuis imperfectè miſta conſtant quatuor elementis, etiamſi vnum manifeſtè dominetur, vt aqua in pluuia, aer in vento: Ergo ad conſtitutionem hominis, perfectiſsime mixti, omnia concurrũt.

Item partes humani corporis, quæ iam ſunt calidæ, vt ſanguineæ, hepar, lien, muſculus, caro omnia: aliæ frigidæ, vt exangues, albæ, ſpermaticæ: Aliæ humidæ vt cerebrum, adeps medulla: Aliæ ſiccæ vt oſſa. Atqui à qualitatis elementaris dominatu tales perhibentur: Accedat duo eſſe principia noſtræ generationis, ſemen & menſtruum: atqui ſanguis, ſubſtantia aqueus, ratione fibrarum eſt terreſtris ſemen ratione caloris & ſpiritus igneum magis & aerium eſt, vt mittam humorem pinguem potius aerium eſſe quam aqueum: Ergo hoc ſit ratum, hominem conſtare quatuor elementis: Argumentum Hipocratis non concludit quatuor eſſe elementa, ſed plura vno: Dolor enim fit perpeſsione, patitur autem vnumquodque à contrario, proinde homo, cum ſæpe doleat non tantum ab externa ſed etiam ab interna cauſa, contrariis naturis conſtat: Adde doleri, vt & morbo, contrarium opponi remedium.

Elementorum ſubſtantias, non tantum vires in nobis ineſſe. CAP. VI.

NOſtrum corpus conſtare quatuor elementis, grauibus rationum momentis euicimus, inſtat vt mixtionis modum exponamus: Prius tamen inquirẽdum eſt in eorum opinionem: qui elementorum dũtaxat qualitates in nobis remanere exiſtimant, qui ne videantur damnari indicta cauſa, primum proponam eorum argumenta, deinde ſingulis ordine reſpondebo. Elementa, inquiunt, Hipp. appellat. Calidum, frigidum, humidum, ſiccum, quaſi verò concretis accidentium nominibus ſubiectum cum affectione non includatur: equidem calor abſtracta eſt qualitas, at Calidum, calorem, in ſubiecto ſignificat, quòd etſi varium eſt & multiplex, vnum tamen abſolutè primum, cuius participatione cætera ſunt calida. Vrgent alio argumento: etiam in vniuerſo, non extat vllum elementum purum, quomodo igitur integra & cum ſuis

Calidum & ignis ſunt vnum, humidum & aer, eadem, quia abſolutè humidum idem quod humidiſsimum.

ſuis formis ingrediuntur mixtionem? Certè media extremorum contagione infici non negarim, ſed extrema nō video quid obſtet eſſe pura. Terræ quidem exterior facies imbre perfuſa madet, in ſalutem animantium, ſed in centro credibile eſt, illam eſſe ſicciſſimam & grauiſſimam. Ignem quoque contiguum Lunæ leuiſſimum eſſe, tenuiſſimū & calidiſſimum. Hinc enim eſt, cur neque luceat, neque vrat, quia ad vtrumque opus eſt denſitate. Nam rara quia non habent partes vnitas (virtus autem diſperſa minor eſt quàm vnita) ſunt inefficacia, aut certè minus actuoſa. Aſpicis vt aſtra ſuo ſplendore ſunt conſpicua, reliqua cœli parte occulta? Viden, vt ſtipulę imbecillior ſit calor quàm tigni, flammæ, quàm carbonis? Verum faciamus omnia eſſe inquinata & confuſa, ſingula tamen ſuis rationibus ſunt diſtinguenda, aliáque ignis, alia aquæ natura neceſſariò eſt concipienda. Obiiciunt poſtremo, mixtione ſingulorum formas vaneſcere, ſolas qualitates reſeruari: Verumtamen ſingula elementa per mortem redeunt in priſtinam naturam, repetúntque ſua loca, quod non poſſunt abſque formis: illas igitur habebant in mixto, non actu quidem, ſed potentia: quomodo inſunt quatuor humores in maſſa ſanguinis, dicitur enim ineſſe actu, quod definitè & ſeparatim ineſt: at elementorum formæ in mixto ſunt indiſtinctæ & indefinitæ, inſunt igitur, ſed potentia ſola.

Aſtrū quia denſior pars ſui orbis, videtur.

Quid actu, quia potentia ineſſe.

SCHOLION.

Placet Ariſtoteli elementa miſceri ſecundū qualitates, Galeno, & Stoicis penes ſubſtantias, quia primæ qualitates ſunt accidentia quæ ſine ſubiecta materia ſubſiſtere nō poſſūt: Mixtionis hic eſt modus: Terra eſt baſis omnium, totam terram aqua ſubit & ab illa vndique perfunditur: vtrumque permeat cuncta rerum permeabilis aer: Omnia quoquouerſum peruadit ignis ſicque nulla mixti particula manet immiſta: deſigna acu quam voles particulam, omnium elementorum mixtione conſtabit: Quod ſi lyncei eſſemus oculis, quando fit mixti diſſolutio, videremus ſingula eo reuerti vnde profecta ſunt: Terram terræ reddi: aquam aquæ: hoc autem

non poſſunt abſque ſubſtantia. Imò vero ſubſtãtiam cuiuſque elementi dicimus remitti toti: neque propterea ſecundum ſubſtantias miſcentur elementa: quia miſcentur alteratione praecedente, alterantur actione & perpeſſione mutua, agunt inter ſeſe & repatiuntur viciſſim non ſubſtantiis; ſubſtantiæ enim nihil eſt contrarium, ſed qualitatibus, quarum cauſa inter ſeſe pugnant. Ignis non repugnat aquæ, quia ignis, inquit, Ariſtoteles, ſed quia calidus: Quid multa! etiamſi tota totis elementa miſceantur, tamen ſubſtantiæ ipſæ ratione qualitatum miſcentur, quia earum occaſione ſibi inuicem aduerſantur. Ad hæc quatuor elementis ſubeſt materia prima, & communis, hoc tantum differens, quod quæ ſubeſt formæ ignis, eſt leuis, rara, perſpicua: quæ verò terræ, grauis, denſa, opaca, quando ſummus calor ignis à frigore terræ & aquæ retuſus eſt, viciſſim frigus aquæ & terræ à calore ignis contemperatum, qualitatũ materialium vnione, materia fit vna: ſublata repugnantia facilis eſt vnio formarum: ſic mixtione quatuor contrariorum elementorum conſurgit totum vnione materiæ & formæ vnũ: formæ elementorum ſublata cauſa diſcordiæ non minus ſunt concordes quam vegetans, ſentiens, & rationalis anima: ſiue ſubſtantias ſpecie differentes informent, plantam, belluam & hominem, ſiue in homine vniantur.

De elementorum permiſtione diligentior inquiſitio.

Capvt VII.

Docuimus elemẽta ipſa miſceri, iam quid ſit miſtio & quæ propriè miſceantur, oſtendamns. Definitur ab Ariſt. miſtiliũ alteratorum vnio. Vt enim non ex quouis ligno fit Mercurius, ſic non omnia apta ſunt permiſceri. Oleum, quia lentum, non bene miſcetur aquæ, neque plumbum æri, quia æs ſolidius eſt, quàm vt à plumbo diuidi & penetrari poſſit, ſed quæ ſibi inuicem cedunt & quaquauerſum penetrationem admittunt, ea propriè miſtilia vocantur. Sunt autem in omnem partem peruia, non quæ pluribus rimis fatiſcunt vt pumex: ſed quæ nata ſunt inter ſeſe agere viciſſim & pati. Priuſquam enim miſceantur, vniri debent, vnionem præcedit alteratio, alterantur actione & perpeſ-

Miſtilia quæ dicantur.

Hoc contra Empedoclem & Democritum diſputant Ariſt. & Gal.

peſſione mutua, agunt autem non candore aut lenitate, ſed calore, vel frigore, humore, vel ſiccitate, quas qualitates cum integras & ſummas afferant ad pugnā, ignis enim calidiſſimus accedit, aqua frigidiſſima, mutua tamen pugna infringuntur. Ignis ardorem, aquæ frigus hebetat, viciſſim frigus aquæ ignis calor retundit: humorem aëris, terræ ſiccitas debilitat: ſiccitatem terræ aërius humor contemperat & frangit: quid multa? primo conflictu calida pugnant frigidis, humentia ſiccis, ad extremum omnia concordi pace ligantur: In quo naturæ ſummum & planè diuinum opus elucet, quæ ex tanta rerum diſcordia incredibilem concordiam eliciat (φιλεχθρον, hoc eſt diſcordem vnionem vocat Galenus) quam ars quantum poteſt imitatur, dum aqua vinum diluit, aut metalla tota totis, pharmaca pharmacis commiſcet. Verùm hanc mollium & liquidorum artificialem miſtionem, verius confuſionem dixeris, vt ſiccorum cum ſiccis, tritici cū milio, piſorum cum fabis, appoſitionem: neque enim ſicca ſiccis permiſcentur, ſed vnum alteri apponitur, nec liquida cum liquidis, vt aqua cum vino, ſed confunduntur. Differunt appoſitio & confuſio, non tantū quia illa ſit ſiccorum, hæc humidorum: ſed etiā, quia appoſita manent cum ſuis terminis, fiuntque tantum vnum contiguitate (liceat mihi loqui impuriùs, & bene ſentire) confuſa verò fiunt vnum continuitate, ex aqua enim & vino fit materia & quantitas vna, quæ eſt vnio mathematica, retinent tamē integras & immiſtas formas, (nam vnum ab altero ſeparare hederæ vaſe, ex Catone docet Plinius) quare vera & phyſica vnione (quæ eſt formarum) crama non eſt vnum. At quæ natura permiſcet, non tantum mathematicè, ſed etiam phyſicè, ſunt vnum: non enim continuantur tantùm, verumetiam formis vniuntur. Ne dixeris igitur elementa in mixtione corrumpi, non enim in illa tandem mixtum ſolueretur: ſed neque integra manere, ſuos enim actus retinerēt, eſſéntque in nobis ignis calidiſſimus, aqua frigidiſſima: ſed, qui medius eſt inter vtrunque modus, permiſceri, hoc eſt alterari primum, deinde vniri: Inalterata ſunt in cramate vinum &

Transmittit vinū, aquā retinet.

Prim' Hip. docuit elementa permiſceri, Empedocles & Democritus apponi tantum.

& aqua, quia contraria qualitate non pugnant, quare non propriè vnita, minimè permiſta.

SCHOLION.

FErnelius definit mixtionem, diuerſorum in vnum & idem concretionem: quæ definitio, vt dicam libere, mihi non placet, quia concretionis nomen in Democrito & Empedocle Ariſtoteles reprehendit, éſtque verbum methodicorum propriū authore Galeno, qui atomorum coagmentationem ſyncrima nuncupabant. Accedat, quæ miſcentur non tantum diuerſa eſſe debere ſed etiam contraria: hac definitione naturalis miſtio non poteſt diſtingui ab artificiali: quæ apponuntur, vt ramenta cineribus, & quæ confunduntur vt lixiuium cum vino, hac definitione miſcentur, quemadmodū & miſtiones ſimplicium ad compoſitionem vnguenti.

Modus miſtionis exponitur.

Capvt VIII.

Gal. ad lib. Hipp. de nat. hom.

MAgna diſſenſione certant Stoïci cū Peripateticis, an elementa κατὰ σώματα, penes ſubſtantias, an κατὰ ποιότητας penes qualitates tantùm miſceātur: Placet Stoïcis ſubſtantias ipſas & formas elementorū permiſceri, Peripateticis ſolas qualitates: quibus fauet Galenus, ſic autē illi obiiciunt Stoïcis: elementa ὅλα δι' ὅλον, tota totis cōmiſcentur, atqui nō poſſunt ſubſtantię ſubſtantiis permiſceri ſine penetratione dimēſionum: deinde, quæ miſcentur, prius remitti neceſſe eſt, vt actione & perpeſſione mutua temperentur; intentio & remiſſio ſunt qualitatum propriè, non formarū, miſcētur ergo qualitates, non formæ. Reſpondent Stoïci, dimēſiones ſeſe penetrare nō eſſe abſurdū. Cauſam enim continentē, quam Zeno nominatim ignem appellabat,

Lege aphrodiſ. lib. de miſtione.

diſperſam eſſe per vniuerſum, eiúſque præſentia nullam mundi particulam eſſe deſtitutam: lumen quoque, cū ſit corporeum, corpus perlucidum, vt vitrum, vndique permeare: quibus videntur hæc atteſtari: Primo. quod elychnium totum oleo perfundatur. Secū-

do

do quòd accreſcat corpus & in omnes dimenſiones ſimul extendatur, alimento in omnes corporis particulas effuſo: Tertiò, quod vas plenum cineribus, non minus aquæ continet quàm ſi vacuum eſſet: Poſtremò: quod ſudor corpus & cutem peruadat. Verùm ignem Stoïcorum, vt animam mundi, Platonicorum ſcriptis celebratam, Ariſtotelei multis argumentis refellunt, quæ nos collegimus lib. de anima mundi. Lumen verò non eſſe corpus Ariſtot. aduerſus Empedoclem demonſtrauit, nec defuerunt qui intentionalem tantum qualitatem, non realem eſſe defenderunt, tantum abeſt vt illud corpus eſſe iudicarent. Lana aqua madens, aut elychnium oleo perfuſum, aere excluſo, in capacitates liquorem admittit, quo totum imbuitur, ſic per cineres aqua diffunditur, eius tamen magna portione exhalante: ſudor laxioris cutis meatus præterfluit, eóque copioſior, quò cutis laxior. Sed conſidera, quæſo te per ſacras Muſas, lector, quanta conſequutione abſurdorum premantur, qui duo corpora ſeſe penetrare arbitrantur. Omne corpus quantum & dimenſum, quia continuum, infinitè diuiduum eſt, infinitè diuidui non datur minimum, quare minimorum per minima tranſitu, vt illi loquũtur, non fit permiſtio dimenſionúmque penetratio. Quòd ſi minima & indiuidua Democriti corpuſcula, xyſmatis & ramentis minutiora ab Ariſt. tot locis tam doctè & ſubtiliter confutata ponerentur, corporum ſubſtantiæ tanquam in nihilum redactæ, ſeſe mutuo deſtruerent.

Faceſſat igitur Stoïcorum commentum, & elementa penes qualitates permiſceri concludamus: prius tamen alterum illorum argumentum diluamus. Formæ, inquiunt, non intenduntur, neque remittuntur, quid ſi reſpondero formas quidem perfectas, quales mixtorum, non intendi, imperfectas verò, quales primorum & ſimplicium corporum, intendi & remitti poſſe? quot ſunt docti & celebres phyſici, qui elementorum formas non alias agnoſcunt, quã primas qualitates? Id enim inquiunt quod definit, & definitum ab omni alio ſeparat, forma eſt ſpecifica

Modus mixtiõis ſoli Deo & naturæ miſcenti cognitus, Gal.

cifica & eſſentialis, elementa autem non aliter differũt, quàm primis qualitatibus, quæ idcirco ſpecificę nominantur, ecquid aliud ignis, quàm primum calidum? qua nam alia qualitate agit, quàm calore? At qualitas actiua eſt formalis: faciamus tamen ignotis quatuor formis atque ſubſtantiis elementa differre, an ipſæ formæ remittuntur? minime verò: ſed elementa qualitatibus primum alterata, deinde formis vnita, permiſcentur. quæ præterea ſolent quæri & diſputari, explicantur libro de Temperamentis.

FINIS.

IOAN.

IOANNIS
RIOLANI
AD
FERNELII LIBRVM de Temperamentis.
COMMENTARIVS.

PRAEFATIO
Ad Marc. Mironivm Archiatrum Regium.

HAEC quæſtio multos ſuſpenſos & ſollicitos tenet (Myroni doctiſſime) qui fiat, vt medicus olim honoratus, hodie viuat inglorius: Audi cauſam dubitationis: Honoratur medicus propter neceſſitatem, neceſſaria eſt eius opera ſæuiente morbo, nam quo frequentiores & grauiores morbi, eò medici honoratiores. Morborum mater intemperantia, plures enim occidit gula quã gladius, quare cùm hodie lautiùs & diſſolutiùs viuatur quàm vnquam anteà, mirum, cur maiores noſtri, honores, etiam diuinos, ſuis medicis, vt Apollini & Æſcu-

& AEſculapio,detulerint,hodie nullo numero habeantur: An quia ſeneſcente mundo ſimul artium dignitas vileſcit?minimè credo, eſſet enim hoc malum cæteris artibus vbiq. gentium commune! An non eſt verum maiores noſtros paucioribus & minus periculoſis morbis conflictatos,quia gulæ temperarent? Equidem parcè & tenuiter viuebant,nondum enim iuuẽtis frugibus,cùm glande veſcerentur, & aqua pro potu vterẽtur, ignorato vſu vini,cúmq.carnes coquendi,& obſonia præparandi artem ignorarent, quid eos præter neceſſitatem ad paſtũ impuliſſet,quid erat quod odoris ſuauitate nares,& ſaporis iucunditate palatũ irritaret? Ecquis noſtrum in iſtas victus anguſtias redactus non ſobriè &temperatè viuat?Nunc verò cum naturæ beneficio habeamus omnia ſuauiora, præterea arte condita & apparata, quis veterũ ſi reuiuiſcat, illorum dulcedine non capiatur? diſpeream niſi digitos comederẽt ſimul. At ex glande,aqua, crudis alimentis, natura non poteſt miniſterio ſui caloris alimentarium ſuccũ extrahere,ſiue quod ſit impar coquendo, ſiue quod abundẽt ſpumoſo illo recremento, quod ſolet primum elixatione ſeparari: Quare nil dixerit à veritate abhorrens,qui hoc paradoxon poſuerit: Veteres quidem frugaliùs quàm nos non ſalubrius,haudquaquam felicius, vixiſſe: ſit tamẽ, neſcio quo modo, vt tetroacta ſuſpiciamus, eáque omnia præſtantiora iudicemus quæ noſtram ætatem longius præceſſerunt. Cererem & Bacchum quod meliorem victus ratio-

Vitio malignitatis humanæ vetera in laude,præſentia in faſtidio eſſe ſolent. Tacitus

rationem inueniſſent, illi ipſi maiores noſtri in Deos retulerunt. Orpheum quod ſuos à ferino victu ad ciuiliorem adduxiſſet, dictus ob hoc lenire tigres, rabidóſque leones, pro heroe coluerunt. Qui iſtorum inuentorum beneficio magno vitæ commodo fruuntur, & inuentoribus quotidie bene precantur, qui glande & aqua porcos ſaginant, qui noui orbis incolas priſco illo modo viuentes, ad humaniorem vitam reducunt, nihil tamen habẽt in ore frequentius, quàm primum ſeculũ huic non aliter quam aurum ferro præſtitiſſe: digni ſunt iſti admiratores antiquitatis ea vita quam ſcripto & voce tantopere commendant.

An ergo circulatorum & agyrtarum fraudes incuſabimus, qui ſpecie ſecreti, & ſi diis placet, medicis occulti remedii, plebeculam miſere ludificant, eáque præſidia infamãt quæ multis fuere ſaluti? Imo verò iſti carnifices temeritate & ignorantia, quam miſerabilis euentus conſequitur, augent noſtræ artis dignitatem: ars enim temeritati, vt contrarium contrario oppoſita, ſplendeſcit.

Itaque præſtat in multitudinem medicorũ cõtemptus cauſam reiicere, nam quæ rara chara, & res quãtumuis precioſæ, copia vileſcunt: at prima ætate perpauci erant medici, iíq. chirurgi ſimul & pharmacopœi: vbi primum cum luxu morbus, cum morbo honos & merces, cum vtroque numerus medicorum accreuit, externis bonis elati, putarunt a-

lic-

lienum à maieſtate ſuæ artis, operi manum admouere, quare autoritate qua valebant apud principes, ſibi chirurgos & pharmacopœos crearunt,quibus agendi formulam, vt architecti ſuis operariis,dictarent.Sed illi paulatim, vecordia & negligẽtia medicorum,hoc iugum ſeruitutis excuſſerunt : eóque tandem creuit licentia,conniuente magiſtratu & vulgo decipi volente,vt hodie,niſi extremo & deplorato morbo, medici opem non implorent:Inde fit, magno artis noſtræ ludibrio, vt tot ſint hodie medici,quot chirurgi & pharmacopœi.

Medendi ſcientia, propter immenſam profunditatem,eſt longa, inquit ſummus magiſter artis, nihil eſt enim in natura quod medicum ſcire non expediat,& ad vſum hominis transferre:Praxis difficilis, quia præcepta artis non regulæ Polycleti, ſed lesbiæ normæ ſunt ſimilia,hoc eſt, pro circunſtantiis perſonæ, ſexus, ætatis,temporis,regionis, immutanda, neque enim ſatis eſt ad bene medendum differentias & modos temperamentorum cognoſcere, ſed ἰδιοσυγκρασίας ſingulorum diſſimiles & proprias temperaturas,oportet obſeruare,quas ſi ad vnguem perſpectas haberemus,non minus bene, inquit Galenus,quàm olim Æſculapius medicinam faceremus.Hiscauſis motus Hippocrates,in epiſtola ad Democritum, negat quemquàm hoc tam breui vitæ curriculo artis perfectionem conſequi poſſe, tantum abeſt vt Theſſali, & vani cuiuſdam promiſſoris induſtria, intra paucos menſes ediſci poſſit : facile

quidem

quidem eſt eſſe medicum, ſed eſſe bonum medicum difficillimum, ne dicam impoſſibile. Quouſque ergo ſycophantæ quam non didicerunt artem impunè excercebũt? Quouſque ſplendor noſtræ artis falſitatis & ignorantiæ tenebris opprimetur? Nunquamne ἀλεξίκακος aliquis exorietur, & tutelaris Deus è machina nobis affulgebit, cuius numine & autoritate, erepta dignitas recuperetur? Tu tu, Myroni eſto vindex noſtræ libertatis, fac vt medicinæ reſtituatur ſuus honos. Singulas artes propriis finibus circumſcribe, ne quis in alterius poſſeſſiones inuadat graui multà prohibe. Debes hoc nobis, quia iuſtum petimus, Reip. ſalutare, & toti ordini neceſſarium in quo tu principatum tenes. Tu potes, quia tui eſt iuris, & merito tuæ doctrinæ, virtutis, & officij, regis gratiam, ad hoc perficiendum neceſſariam iniiſti: quod ſi feceris, crede mihi, omnibus non medicis modò, ſed chirurgis ſimul & pharmacopœis benefeceris, quibus alioquin, propter artium confuſionem & officiorum ſummam perturbationem, contemptum, ignominiam, ad extremum immedicabilem ruinam prædico. Interea, vt conſtet de meo erga te obſequio, neque putes te in hominem ingratũ olim beneficium contuliſſe, tibi hunc commentarium inſcribo dum maiora & te digniora molior, in quo ſi paulo liberius videar à ſententia Fernelij nonnunquam recedere, condonabis hoc philoſophicæ libertati, non enim conſiderandum quis dicat, inquit

 Plato,

Plato, ſed quid dicatur, omnibúſque promiſcuè fides debetur, vt ait Ariſt. qui verum, & cum ratione loquuntur. Vale, & me in ordinem tuorum adſcribe, tibi enim ſum & ero in perpetuum deuotus.

COMMENTARIVS DE TEMPERAMENTIS.

An temperamentum male finierit Auicenna.

CAPVT I.

EX iuſta & æquali miſtione quatuor elementorum vna qualitas exurgit, quam Auicenna nominat temperamentum, quia omnes differentiæ temperamẽtorum ex ea qualitate quæ vicit in miſtione, nomen, definitionem & diuiſionem accipiunt: Dicimus enim temperamento Calidum, vt ſit hoc pro multis exemplum, in cuius miſtione vicit calor: Temperatum, in cuius miſtione qualitas vna alteri non præpollet. Hanc formalem qualitatem, Auenrois appellat formam mixti, à qua ſententia Gal. non videtur refugiſſe, qui temperamentum vocet ſubſtantiam facultatis, hæc enim tria, ſubſtantia, facultas, functio, ita ſe conſequuntur, vt functio ex facultate, facultas ex forma ſeu temperamento proximè dependeat, quòd aliquando naturam, aliàs ſubſtantiam partis ille idem appellat: Fernelius tamen hanc definitionem reprehendit, ac ſi cæteras qualitates aboleri illa vna ſuperſtite quæ omnes vinctas tenet ex illa neceſſariò ſequatur: quo poſito, inquit, tolletur de mixto repugnantia, qua quidem ſublata, nõ video

quæ

quæ cauſa ſenij & interitus afferri poſſit, ſi modo inſita repugnantia ſit connata neceſſitas moriendi. Aut quò tandem modo ſingula in ſuas naturas reuerti poterunt poſt diſſolutionem? vnde ſuas qualitates reaſſument? quibus argumentis quantum vrgeatur Auicenna docti viderint. Ex primo enim abſurdo male deducto cætera dependent. Ecquis vero hoc admiſerit, ſi qualitas vna vicit in miſtione, aliæ abolentur? Verũtamen vt in legibus ſic in definitionibus, quia poſterior abrogat priorem, ſi Fernelius ipſe temperamentum, melius finierit, audiamus. Temperamentum, inquit, eſt concentus & proportio miſtionis. At, inquit Ariſtoteles, ſi quis definiat verbo metaphorico, reprehendatur, quia obſcurè definit, vt ſi quis definiat per concentum. Ad hæc ſi temperamentum ſit concentus miſtionis, miſtio autem alteratorum vnio, erit vnio vnionis: Præterea temperamentum quoddam eſt temperatum, alterum intemperatum, idque ſalubre, aut inſalubre, at hoc nemo concentum appellarit. Adhæc, multa ſimplicia & immiſta dici ſolent temperata, vt aër, & ventus. Prudentiùs ergo Galenus, neque tẽperiem neque intemperiem definiuit, cum vtrumque ſit homonymum, non enim æqualiter eadémque ratione dicuntur de æquali & inæquali, temperato & intemperato, Salubri & inſalubri, vt deſinant ἄμυσοι, illi obtrectare quod neutrum finierit.

Gal. 1. de ſanitate tuenda.

SCHOLION.

A*Vicenna definit temperamentum qualitatem natam ex mixtione primarum qualitatum: Auenrois formam mixti, Galenus principium facultatum naturalium: verum videntur quædam facultates pendere à temperamento, vt primæ & ſecundæ, quæ manifeſtæ dicuntur, quia ipſo ſenſu perſpicuum eſt à qua qualitate dependeant: Aliæ à forma mixti, vt tertiæ & quartæ, quæ occultæ dicuntur, quia neque ſenſu, neque ratione conſtat; cui vires iſtæ acceptæ ferendæ ſint, propterea vires & proprietates occultæ nuncupantur:* In re quoque diſtinguendam *formam à temperamento, hoc ſigno conijcimus, quod piper & pyrethrum, exempli gratia, temperamento ſint calida, noſque calefaciunt, quod in eorum mixtione calor vicerit, verum*

piper non debet calori quod ſit piper, vnumquodque enim per ſuam formam eſt id quod eſt, alioquin vnumquodque ſaltẽ eodem gradu calidum, piper iuſte dixeris: forma, nata eſt ex vnione formarum elementarium, quæ etiamſi nobis ſint incognitæ, tamen neceſſario ponendæ ſunt, temperamentũ verò ex mixtione quatuor primarum qualitatum exurgit, proinde magis mihi probatur Auicennæ quàm filii Rois definitio. Definitio Galeni eſt ambigua, quia forma & temperamentum ſunt duo principia diſtincta facultatum naturalium: forma occultarum, Temperamentum manifeſtarum: proinde non dixerim ſimpliciter temperamentum principium facultatum naturalium, ſed cum adiuncto principium facultatum quarum actio manifeſta eſt.

An contraria in idem confluant, & vnde ſingulorum vires æſtimentur. Cap. II.

DIſceptatur hîc quæſtio Galeni & Auenrois contẽtione nobilis: An in miſto remaneāt ſummæ qualitates. Hoc Galeni placitum Auenrois duobus argumentis refellit: Priore, quòd inde ſequatur, duo contraria eſſe ſimul; Poſteriore, quod autore Ariſtotele vnum contrariũ alterius permiſtione temperetur, quare contraria nõ poſſunt eſſe temperata & ſumma, quorũ vnum qui dixerit, alterũ negarit: Fernelius, Ariſt. mentem interpretatur de viribus, non de qualitatibus elementorum, ac ſi voluerit vires vnius contrarij alterius permiſtione retundi, non qualitates, quæ quidẽ interpretatio, vt dicã liberè, mihi non placet, quia etiã contraria inefficacia, vt albũ, nigrum, extremi ſapores & odores, miſtione temperātur, nec auſim ſummè calidũ affirmare quod modicè calefacit, dicitur enim primo gradu calidũ, quod exiliter, extremo, quòd ſummè calefacit, refertque actio vim & naturam qualitatis à qua dependet. Ad primũ argumentum quid reſpondet? Si actione & perpeſſione mutua ad mediocritatẽ adducantur, inquit, quomodo nõ corrumpuntur, nec tantũ extrema inuicẽ pugnant, vt calidum frigido, ſed media cum extremis, & inter ſeſe peræquè, quæ etiamſi contemperentur, nihilominus contraria erunt ſimul.

Hoc

Hoc reſponſum, quis non iudicet indignum Fernelio? nam media neque tam inter ſe pugnant quàm cum extremis, nec tam cum extremis, quàm extrema inuicem, quia contraria ſunt quæ plurimum diſtant, nec aduerſatur flauum viridi niſi quod vnum alteri oppoſitum habet rationem extremi, atque haud ſcio quid ſit perinde certum & confeſſum, quàm contraria pari gradu recedere à medio, neque enim ſummè calido repugnat primo gradu frigidum, nec ſummus calor quouis frigido extinguitur: Falſum ergo illud concluſum. Itaque ſi remiſſæ, etiam ſummæ qualitates permiſcentur: Miſtionem enim alteratio præcedit, Alteratio eſt qualitatum mutatio, Annon, inquit, extrema ſunt in medio, fortaſſis, ſed temperata, non vt extrema & contraria, adieci fortaſſis, quia medium definitur negatione vtriuſque extremi, vt neutrũ corpus quod neque ſanum eſt, neque ægrum, adiaphorõ, quod neque bonum, neque malum: alij reſpondent extrema eſſe in medio, potentia, non actu, confuſè quippe & indefinitè, quomodo nil vetat contraria eſſe ſimul, quid multa? repugnantia rerum à formis & qualitatibus ipſis, potius quàm ex viribus duci debet. Contraria enim ſunt, quæ in eodem genere plurimum differunt, maxima autem differentia à formis ipſis ſumitur, non à formarum viribus: cum inefficaces nihilominus repugnent, vt candor nigrori: Ergo ad alteram huius capitis partem tranſeamus.

Ariſt. 5. Phyſ.

Ariſt. 9 ſapientiæ.

Vires elementorum, inquit, non ſola mole, neque ſolo gradu qualitatis, ſed vtroque ſimul æſtimentur, docte. Cur enim flamma minus vrit quàm carbo? cauſa rarioris materiæ: Cur exigua flamma minus quàm luculenta? cauſa qualitatis: Ambo ſi fuerint paria, erit par & æqualis virtus.

SCHOLION.

Nobilis eſt quæſtio inter Ariſtotelem & Galenum, ſi primæ qualitates in mixto ſummæ permaneant, an refractæ: non aliter quam calor & frigus in tepido, albedo & nigredo in mediis coloribus. Placet Ariſtoteli retuſas eſſe, quia alte-

alterantur priuſquam miſceantur, agunt enim inter ſeſe viciſſim & patiuntur, ſummum calorem ignis, retundit frigus aquæ, ſummum frigus aquæ debilitat calor ignis, vnde temperies. Reſpondet Fernelius minui quidem vires non qualitates: acſi poßit eſſe ſummum frigus quod ſumme non refrigerat? Summus calor qui remiſſe calefaciat: verumtamen definitio ne cogitatione quidem eſt ſeparabilis, Definitur autem ſummum frigus quod ſumme refrigerat, eritque ſummũ frigus in opio quod leuiter frigefacit, ſummus calor in euphorbia qui non admodum calefaciet. Item contraria erunt ſimul in eadem parte ſubiecti: nam cum vnaquæque miſti particula ſit miſta, ſubſiſtent ſimul ſummus calor & ſummum frigus. Sane qui dixerit quidpiam poſſe eſſe calidiſsimum ſimul & frigidiſsimum, ille eodem iure poterit dulcia, vt mel & ſaccharum, dicere acerrima ſimul & acerbiſſima. Verum ne videamur indicta cauſa damnari qui patrocinantur Galeno, quibus nitantur argumentis expendamus: Calor & frigus inquiunt ſunt abſtractæ qualitates, Atqui candor vnius diei non eſt magis, aut minus candor quam centum annorum, vt eſt primo ethicorum: Reſpondeo qualitates in abſtracto, non intendi, ſed in concreto; eſt enim vnum altero candidius: iuſtus altero iuſtior: quamquam non ſit vna iuſtitia minus iuſtitia quã altera; Definitionem iuſtitiæ perøque participant: Ratio eſt in promptu: quod intenſio & remiſsio naſcantur ex permiſtione contrariorum, permiſcentur autem in communi ſubiecto, proinde qualitates permixtæ, ſunt concretæ, non amplius abſtractæ, ideóque intendi & remitti poſſunt: Nõ fuit illis ſatis dixiſſe qualitates ſummas miſceri, talėſque in miſtis permanere, ſed etiam vtrámque ſingulis elementis ineſſe ſummam affirmarunt: ignem eſſe calidiſsimum ſimul & ſicciſsimum, quia remitti non poteſt qualitas niſi à ſuo contrario, vt ſiccitas ab humore, proinde qui dixerit ignem remiſſe, ſiccum, ille eũdem humidum cogetur confiteri. Quæ quidem ratio in elementis tantum locum habet, quatenus permiſcentur, non prout abſolutè & per ſe ſpectantur, nam dicuntur habere vnam qualitatem remiſſam, comparatè ad ſummam, vnicum enim eſt ſummum in quoque rerum genere, ſi terra ſit ſicciſsima, vt eſt reuera, ignis non poteſt eſſe ſicciſsimus: ſiccat ſuo calore nihilque eſt ſiccitas quam lima caloris: eam ob

rem

rem calor ſiccus magis calefacit quam humidus, denique ſecundario atque vt dicitur, ex accedenti, eſt ſiccus.

Temperamentorum quot differentiæ.
CAP. III.

EX ea qualitate quæ vicit in miſtione, nomen & differentia temperamenti ſumitur: Atqui in miſtione, aut vna tantum qualitas vincit, vt calor, hinc colliguntur quatuor ſimplicium temperamentorum differentiæ, Calidum, frigidum, humidum: ſiccum: Aut vna alteri coniuncta, vt calor humori vel ſiccitati, frigus alterutri. Hinc naſcuntur totidem differentiæ temperamentorum coniunctorum, Calidum humidum, Calidum ſiccum, Frigidum humidum, Frigidum ſiccum, neque enim aut calor frigori iungitur, aut humor ſiccitati. Imò quidam negarunt dari Calidum humidum, aut frigidum ſiccum temperamentum quia calor humorem abſumit, frigus humorem inducit: quibus reſpondendum eſt: à calore quidem humorem conſumi, & à frigore humorem produci, ſed paulatim & cum tempore, non confertim & ſimul, primigenium enim humorem natiuus calor vno ſeculo populatur; Aut humorem non à quouis calore abſumi, ſed à calore ſicco, nam tepidum dulcis aquæ balneum humectat, quod vel idiotis notum eſt, qui inſolatione ſqualidi, & ſiti propemodum enecti, in lauacrum aquæ tepentis vbi primum ſeſe immerſerunt, laxam cutim & os humectũ ſentiunt: Nec quoduis frigus humectat, aquilo enim, haud dubiè frigidus, deſiccat.

Dixerit potius aliquis, nullum eſſe temperamentum ſimplex, præſertim in hominum genere, ſed calorem omnem neceſſariò humidum eſſe aut ſiccum, frigus quoque alterutri neceſſitate coniunctum, nec humorem aut ſiccitatem dari abſque calore aut frigore, cùm ne in elementis quidem ipſis aut humoribus ſolitaria qualitas reperiatur. Imò, ſi credimus Galeno, vtraque ſumma, quare, omne temperamentum, aut eſſe calidum humidum, quale ſanguineum, aut calidum ſiccum, vt biliosum, aut frigidum humidum

vt pituitoſum, aut frigidum ſiccum, vt melancholicũ, quibus ſi addideris εὔκρατον in quo omnes elementorũ qualitates, vt in ſanguine omnes humores, æqualiter permiſcentur, temperamentorum differentias breuiter & perſpicuè comprehenderis. Fruſtrà enim in plura diducitur quod æquè commodè in pauciora cogi & contrahi poteſt. Habent tamen ſingula latitudinem & differentiam maximam, cùm cuiuſque qualitatis ſint quatuor gradus. Item aut ſiccitas ita iungitur calori, vt calor ſit remiſſus, illa intenſa, vel contrà, calor intenſus, ſiccitas remiſſa. Hinc temperamentorum diſſimilitudines, in rebus etiam ſpeciei & rationis eiuſdẽ, propemodum innumerabiles.

SCHOLION.

Primæ qualitates infinitis modis permiſcentur vnde naſcuntur in mixtis, quin etiam in vnica hominum ſpecie, innumerabiles temperamentorum differentiæ. vix enim duos reperias eodem planè modo temperatos: cauſa tantæ diſſimilitudinis inde nata eſt, quod cuiuſque qualitatis maxima ſit latitudo, quã quatuor gradibus maiores noſtri, facilioris doctrinæ gratia, diſtinxerunt, ſingulóſque gradus in tres ordines diuiſerunt. Hæc tamen varietas temperamentorum, ad eam medicinæ partem releganda eſt quæ tractat de remediis, quia nobis hoc loco tantum de hominum temperamentis diſſerere conſilium eſt. Inter quos etiamſi ſint alii aliis calidiores aut frigidiores: nemo tamen tam calidus eſt quam euphorbium, nec tam frigidus quam opium: quia comparatione cæterorum mixtorum natura facit hominem temperatiſſimum: Itaque prætermiſſis gradibus & ordinibus ſingulorum temperamentorum, contenti erimus ſumma complecti genera. Ea autem ſunt nouem, quatuor ſimplicia, totidem compoſita, & vnum eucraton, in omnium medio conſtitutum.

Quid iuſtitia, quid pondere temperatum.

Cap. IV.

Ariſtot. 2. Phyſ. & 4. Metaphyſ. VT differunt cauſa & modus cauſæ, ſunt enim quatuor genera cauſarum, materia, forma, finis, efficiens, ſex modi, qui in ſingula cauſarum genera con-

conueniunt, per ſe, per accidens, Actu, potentia, Prius, poſterius, Vniuerſale ſingulare, Solum coniunctũ, Proximum remotum: ſic aliud eſt temperamentum, aliud modus temperamenti, ſunt enim noue, niſi malis quinque, genera temperamẽtorum, duo tantum modi: Abſolutè enim vel comparatè dicitur vnumquodque tẽperamentum. Quare cùm ad quæſtionem homonymã non ſit ſimpliciter reſpondendum, ne in ſophiſtarum reprehenſionem incurramus, quærenti rei alicuius tẽperaturam, non erit ſine diſtinctione reſpondendum. Omnia enim quamquam abſolutè & per ſe temperata, ad hominem relata, intemperata videbuntur. Abſolutè calidum, aut temperatum, dicitur rurſum duobus modis, exquiſite, aut in ſuo genere: appello temperatum exquiſite, in quo elementa ſunt æqualiter commiſta, miſcentur autem æqualiter, aut quia ſit omnium par quantitas, qui modus non eſt poſſibilis, quia paucus ignis æquare poteſt viribus magnam terræ molem, cũ calor ſit actuoſiſſimus, ſiccitas ignauiſſima, nec dubium eſt terram, vt lignum, à pari igne cito conſumptum iri, ſicque fore ortum & accretionem ignis, interitum terræ, cum tamen in miſto manere oporteat quæ miſcentur. Præterea, cùm mixtum moueatur ad nutum elementi prædominantis, ſi omnium elementorum in miſto par & æqualis eſſet quantitas, ſtaret im motum, nam ſi deſcendat, terræ aut aquæ dominantis p ondere mouebitur, ſi aſcendat, ignis aut aeris leuitate feretur. Hoc ergo reliquum eſt, vt qualitatibus æqualiter miſceantur, qualitatibus inquam non materialibus, vt grauitate & leuitate, ſed formalibus, calore, frigore, humore, & ſiccitate, quamquam ne hanc quidem vſque adeo exactam æqualitatem facile quiuis admiſerit, nã cutis omnium temperatiſſima, ad frigus & ſiccitatem videtur paululum inclinare. In cuius miſtione etſi vnũ elementum alteri non præualeret, hanc tamen miſtionem iuſtitiæ potius dixerim, quàm põderis. Iuſta enim natura geometrice res ſuas diſpenſat, vtque iudex honores & pœnas, duo Reipublicæ præmia, pro facti & perſonæ merito diſtribuit inæqualiter, cuidam plus, alteri minus: In ea tamen diſtributione inæquali ſumma conſi-

ἁπλῶς dicitur, aut κυρίως, Gale. vocat ἀκριβῶς aut παθόλȣ Ariſt. 1. de Ortu.

Ariſt. 2. de anima & li. de ſenſu ſcribit ſenſorium tact' eſſe terrenum, quod quidam de veruo nõ de cute interpretantur.

conſiſtit æqualitas, neque enim ſuum cuique redderet, ſi arithmeticè nulla perſonæ, aut meriti ratione illa diſpertiret. Ita Deus naturæ, ſuorum operum quædã calida, alia temperata, & in ſingulis generibus alia aliis dum facit temperatiora, γεωμετρίζει. Quemadmodum enim ciuitas non poteſt conſtare ſolis medicis, neque ſolis aratoribus, ſed medicis & aratoribus, quoque ſunt plura hominum diuerſas artes tractantium genera, eò ciuitas eſt honoratior: Ita mundus (ampla ciuitas cuius nos ſumus incolæ & ciues) non debuit conſtare rebus eodem modo temperatis: Imò verò quò plures ſunt diſſimilitudines temperamentorum, eò maieſtas, miniſtra natura, temperantis Dei, magis reſplendet: Nam ſi functiones ſequuntur temperamentum: Illas autem diſſimiles eſſe conueniat ad decus vniuerſi, prudentiam opificis, & ſpeciei commoditatem, non eſt dubium oportuiſſe ſingula nõ vno modo temperari: Bene temperatum dicimus, quod naturæ ſuæ conuenienter, naturæ vero conuenienter temperatum, quod proprias functiones obire poteſt. Optimè temperatum quod omnes actiones, naturales, vitales, & animales, habet perfectas: Natura enim ſingulis formis dat conuenientem materiã, & exercendis functionibus accommodata inſtrumenta, formæ optimæ corpus optime temperatum & cõformatum, qualis cum ſit hominis forma, conſequens eſt illius corpus eſſe temperatiſſimum. Hoc cum ſit opus iuſtitiæ, non temere Auenrois & Auicenna temperamentum ponderis excludunt, quod Fernelius aſtruit duobus argumentis: Priore, quod nihil prohibeat qualitates ſummas tam exquiſite miſceri, vt miſtio non magis in vnum quàm in alterum contrarium propendeat: ſed petit principium, quia accipit in argumentum quod Auenrois ponit in quæſtione, negat enim qualitates ſummas permiſceri, propterea quod illas prius alterari oportuit, neque negat elementorũ qualitates miſceri poſſe æqualiter, etſi nihil tale in natura reperiatur, ſed idea ſit potius temperamenti, qualis oratoris à Cicerone, Reipub. à Platone, ſapientis à Stoïcis, fingitur, quæ ſit menſura & regula omnium

Homo in ſua ſpecie temperatus, eſt in vniuerſa ſubſtantia temperatus, quare κατ᾽ ὅλον ϗ κυρίως.

nium temperamentorum, verùm negat hoc genus tẽperamenti eſſe ponderis, in quo ſit elementorum põdus omnino inæquale: adeo vt de verbo magis quàm de re videatur eſſe controuerſia. Poſteriore, quia non fit progreſſus ab extremo vno in alterum niſi per medium æqualiter diſtans ab extremis, vt os ab initio humidiſſimum, non poteſt effici ſicciſſimum niſi prius ad naturam & temperiem exquiſitè mediam deducatur: Ex pueritia calida humida, ad extremum ſenium, frigidum ſiccum, non fit progreſſus niſi per adoleſcentiam, mediam & temperatam: Ita calidiſſimum, prius tepidum reddi neceſſe eſt, quàm fiat frigidiſſimum: ſed in puncto illo exquiſitè medio, non plus momento natura ſubſiſtit, quare videtur potius cauſa doctrinæ poni, quàm actu dari exquiſitè temperatum, niſi forte ſuam habeat latitudinem & id in quo nulla qualitas ad ſenſum exuperat, pondere temperatum appellemus: medicus enim eſt ſenſualis phyſicus, idque ſæpenumero dicit non eſſe, quod ſenſu non deprehendit.

Temperatum ad põdus eſt imaginariũ non tamen ineptè & temere confictum.

SCHOLION.

DAturne temperamentum ad pondus? Diſtinguo: ſi finiatur pondere temperatum in quo ſit elementorum par quantitas tale ne cogitatione quidem fingi poteſt: verũ ſi finiatur in cuius conſtitutione omnes primæ qualitates æqualiter permiſcentur: etiamſi fortaſſis nil extet tam exquiſite temperatum, tamen nil vetat animo concipi, vt ſit aliorum exemplar & menſura: vt quæcumque ad illius naturam propius accedent, temperatiora iudicentur.

Fortaßis inter homines extat aliquis, præſertim in adoleſcentia, ſaltem aliqua parte, vt cute, tam bene temperatus: verum quia qualitates actiuæ producunt paſſiuas, calor ſiccitatem, frigus humiditatem, non poteſt diu ſtatus iſte perdurare: vt vt ſit, videtur hoc eſſe opus iuſtitiæ, omnia proportione non Arithmetica, ſed Geometrica temperantis: Iuſta enim natura, dum facit omnia in ſuo genere perfecta, prout poſtulat vſus cui deſtinantur: (finis enim regit actiones naturæ) mineralia non ita ac plantas, neque has, vt animalia temperat:

homi-

hominem vero exquiſitius, quia meliori fini illum deſtinat, & inter homines quoſdam accuratius, vt vnus imperet, alter ſeruiat: proinde ad pondus & ad Iuſtitiam temperatum, non videntur differentiæ quæ ex aduerſo poſitæ diuidant temperamētum, quia nunquam vna de altera affirmari poſſet: Exquiſite autem, ſeu ad pondus temperatum nihil vetat dici iuſte temperatum.

Hominis tactum diſcernendi temperamenti legem eſſe & iudicem.

Capvt V.

Phyſicus abſolute & per ſe rerū temperamenta conſiderat, medicus ratione noſtri, ſumus enim nos menſura temperamentorum.

DEcebat animal ſapientiſſimum rerum differentias temperamentorúmque ſimilitudines & diſſimilitudines internoſcere, quia in hoc vertitur principium humanæ ſapientiæ, non poſſunt autem dignoſci abſque aliquo medio & inſtrumento: Itaque tribuendum erat homini, naturæ inſtituto ſapienti, temperamentorum aliquod Critirion. Arbiter autem vni parti addictus non poteſt integrè iudicare, lingua enim bile perfuſa renuntiat amara omnia; Per vitrum viride creduntur omnia viridia, quinimò intellectus, ſi haberet quaſdam notiones & ſpecies rerum inſitas, non intelligeret omnia, quare iudicem temperamentorum ex omnium qualitatum mediocritate conſtitui oportuit, neque potius in vnam quàm in alteram partem inclinare: Eiuſmodi creditur eſſe cutis interior hominis temperati, eſt enim actiuis & paſſiuis temperata: In paſſiuis, quia conſtat neruo duro, & carne molli, in actiuis, quia eſt neruus ſanguine perfuſus, neruus autem frigidus eſt, ſanguis calidus: Adhæc ſenſus fit perpeſſione, paſsio omnis à contrario, extrema pugnant medio, quare temperata eſſe debuit, vt ſua temperie omnes intemperies, & exuperantias qualitatum tractabilium, tam primarum, quàm ſecundarū, internoſceret. Dicet aliquis, quo modo igitur cognoſcet temperata cum ſint ſimilia? priuatione non habitu, quæcumque enim nec calida ſentiet aut frigida, nec humida aut ſicca, temperata iudicabit. Cutem manus præ-

præſertim intelligo, non eam quæ tegit volam, illi enim durus tendo ſubtenditur, & attritu continuo denſatur, ſed eam potius quæ ineſt extremitatibus. Eſt autem manus inſtrumentum ſapientiæ, ſoli homini propterea tributa à natura, quia ſolus ſapit: Manus inquam, eſt inſtrumentum inſtrumentorum, fruſtrà enim naturam veluti nouercam incuſamus, quòd cæteras animantes armârit, & aliquo vitæ propugnaculo munierit, quo ſe ab externis iniuriis defendant, hominem vero inermem produxerit: quandoquidem manus eſt potentia omnia inſtrumenta: Nullum eſt quod illius opera homo ſibi non affabrefaciat, manu tangit & apprehendit, ingenio comprehendit omnia, quid multa? Eſt inſtrumentum tactus, tactu tractabiles qualitates diſcernuntur, vt viſu colores, ſoni auditu, odores odoratu, ſapores guſtu, ſenſus enim non errat in proprio obiecto. Atqui quo tactilia, eodem temperamenta iudicantur. Ergo cutis, cùm ſit tactus ſenſorium & tractabiles qualitates diſcernendi inſtrumētum, Temperamentorum critirion appelletur. Cute, vt aurifex lydio lapide, aurum purum ab adulterino, natiuum à factitio, Architectus amuſſi, obliquum à recto, (eſt enim rectum iudex ſui & obliqui) homo rerum omnium temperamenta dignoſcit, Eſtque menſura rerum ſublunarium, quia quod præſtat, aliis debet eſſe pro regula.

Cutis eſt inſtrumentum tactus, quare qui ſunt tactu exquiſitiore, vt temperatiores ſic ingenioſiores iudicantur.

Ariſt. 2. de anima.

SCHOLION.

GVſtus & tactus ſunt ſenſus neceſſarii ad vitam, quibus nullum animal ſine manifeſta vitæ iactura carere poteſt, vtroque enim vtilia ab inutilibus, vt alimenta à venenis, diſcernit: vt hæc deuitet, illa perſequatur: Qualitates vero tractabiles, vel ſunt primæ, vt calidum, frigidum, humidum, ſiccum: vel ſecundæ, ex illis progenitæ, vt durum molle: Durum ſicci molle humidi dominatu: Atqui quo ſenſu tactiles qualitates, eodem temperamentorum primæ differentiæ diſtinguuntur, hoc eſſe natura calidum, illud frigidum tactus diſcernit: Eſto igitur tactus temperamentorum critirion, quemadmodum & eorum

rum quæ ſui tangendi copiam faciunt: Quo inſtrumento? profecto magna contentione pugnatur de ſenſorio tactus: Ariſtoteles ipſe videtur ſuis interpretibus dediſſe occaſionem diſputandi, modo enim ait cor eſſe ſenſorium tactus, modo carnem, modo neruum: diſtinctione opus eſt, nam cor eſt primarium, atque, vt ita dicam, originale ſiue radicale principium, quia neruos inde oriri exiſtimauit & ſentiendi vim per neruos ad cutem influere quod de cerebro affirmant medici: caro eſt medium internum, quando enim Ariſtoteles ſcribit contactum fieri abſque medio, intelligendus eſt de extremo: non fieri ſcilicet per aerem aut aquam, ſentit enim nerui miniſterio vi ſenſifica influente à cerebro ad interiectam carnem: Præſtat cutem conſtituere tactus ſenſiterium: conſtat enim ſubiecta carne infinitis neruulis conſperſa, vtroque coniunctim, non diuiſim, tractabiles qualitates & temperies tactus diſcernit.

De ſingularum partium corporis humani temperatura.

CAPVT VI.

DIximus quid, & quotuplex temperamentum, quoque inſtrumento ſit vnumquodque diſcernendũ. Proximum eſt, vt ſingularum partium temperamenta hoc modo & ordine proponamus, vt Cutis in medio omnium calidorum, frigidorum, humidorum & ſiccorum conſtituatur, & quæcumque ab eius moderatione longius abeſſe videbuntur, intemperatiora iudicentur, ſic in ordine calidorum vtrum altero calidius, & quodnam ſit calidiſſimum cognoſcitur: In quo Galenus ſibi non videtur conſtare, qui primo de Temperamentis ſcripſerit ſanguinem eſſe calidiſſimum, eiuſdem operis ſecundo, Cor, libro de inæquali intemperie, bilem, alibi ſpiritum, qui ſane videtur vt tenuiſſimus & leuiſſimus, ita calidiſsimus, non quod maximè omnium calefaciat, ſic enim bilis calidior, ſed quòd ſit primum ſubiectum caloris.

De cordis temperatura docti decertant, Auenrois contendit, illud non per ſe, ſed à ſpiritu, motu, & artetioſo ſanguine, calidum eſſe. Verùm cum ſit fons ſpiri-

tus

tus & caloris, fiátque ex materni ſanguinis calidiori portione, magis conſentaneum videtur illud cũ Galeno temperamento calidum, quàm frigidum iudicare. Vtroque ſanguis minus calidus eſt, poſt hũc caro ſimplex, fit enim ex ſanguine reſiccato, nec niſi illius cauſa in calidis habetur. Hanc ſequitur caro viſceris, quã Eraſiſtratus παρέγχυμα, ſanguinis ſuffuſi concretionẽ, appellabat. Auicenna carnem iecoris, carne ſimplici, qualis in gingiuis, & glande pudendi, maximè vero ea quæ muſculorum fibris adnaſcitur, calidiorem eſſe putat, propterea quod à fibris refrigeretur: Potentius illud argumẽtum, quod hepar ſit principium ſanguinis, propterea enim quidam illud ſanguine, proinde carne, calidius eſſe demonſtrant.

Ordo calidorum.

Vt ſpiritus, quoniam igneus, calidiſſimus, ſic pituita, eo quod ſit aquea, frigidiſſima perhibetur: nec refert ſi ab Auicenna dicatur ſimilis ſanguini: Ille enim ad ſubſtantiæ ſimilitudinem reſpexit, propter quam pituita dulcis facile in ſanguinem tranſmutatur, non ad ſymbolum qualitatis. Ad pituitam proximè accedunt pili, vt terra ad frigus aquæ, ſed quia non ſunt partes corporis viuentis, à Fernelio ſubticentur, Os ergo ſecundum in frigidis nominatur, deinde cartilago, Cartilaginoſum ligamentum, tendo, membrana, arteria, vena, nerui motorij & ſenſorij, ſpinæ medulla, impropriè ſic dicta, cum medulla ſit pinguis & liquabilis, fiátque proximè ex ſanguine, (vnde in pueris rubra cernitur) dura etiam mollit & reſoluit, quæ ſunt caloris, non frigoris indicia. Deinceps eſt cerebrum, de cuius temperamento non conuenit Galeno cum Ariſtotel. Galenus ducit argumentum à tactu, Fallax argumentum, niſi regatur ratione. Ea enim quæ per ſe calida aut frigida ſunt, ab his quæ per accidens talia ſunt, non diſcernit tactus, ſed ratio. Ariſtotelei ergo reſpondent, illud ſpiritu, motu, & expirationum continuo appulſu incaleſcere, ſubſtantia ſua & temperamento frigidum, his argumentis oſtendunt: Primo, quod ſit pars ſpermatica: ſecundo, quod nutriatur ſanguine pituitoſo: tertio, quod effectus frigidos producat, mucum, cory-

Ordo frigidorum.

coryzam, raucedinem, catarrhum, oculum, neruum, ſomnum: quarto, quod eius tota ſubſtantia ſit terreſtris & aquea, friatur enim, & in pulueres igne comminuitur, aqua expirante: Pro Galeno pugnare videtur hæc ratio: Natura accommodat inſtrumenta facultatibus, & formæ conuenientem materiam ſupponit, atqui animali facultati frigidum eſt planè diſſentaneum, frigus enim ignauum eſt & ad omnia animæ opera plane ineptum, efficax & actuoſus calor, quare non eſt vero ſimile, prudentem naturam, in habitaculo frigido, arcem rationis, ſenſúſque & motus principium collocaſſe: An non eſt hoc admirabilius quàm animatum eſſe ſemen? An ex naturæ prudentia ſumēda eſt argumenti ſolutio? Illa enim facit quod melius eſt, at ſi cerebrum ſpiritu, motu, & fumo aſſiduè incaleſcens, præterea ſua ſubſtantia eſſet calidum, cum ſit friabile, facile & leui occaſione in pulueres ſolueretur. Itaque externus iſte calor inſito frigore fuit contemperandus, vt fieret aptum melioris animæ domicilium.

Lege Galen. l. de oculis vbi etiam docet cur oportuerit eſſe humidum.

In ordine frigidorum poſtremus eſt adeps, pinguedo enim eſt nota naturæ frigidioris, quem tamen calidum videntur hæc argumenta demonſtrare: Primò, quod fiat ex pingui & oleoſa portione ſanguinis, ſitq; illius & ſeminis materia communis. Cur enim caſtrata animalia pingueſcunt? quia portio illa ſanguinis, quā natura in ſemen tranſmutabat, in pinguedinem concreſcit, atqui ſemen fit ex meliori portione ſanguinis. Item liquatur & inflammatur, nihil autem tale, poteſt eſſe frigidum. Reſpondendum, illum quidem ratione ſuæ ſubſtantiæ eſſe calidum, frigidum vero cauſa efficientis, fit enim frigore partium ſpermaticarum, vt membranarum, ad quas appellens pinguior ſanguinis portio, conſiſtentiam accipit. Sic Ariſtoteli conciliandus eſt Galenus, ille enim, omne pingue calidum eſſe ſcribit quinto problemate octauæ ſectionis. Hic vero, frigidum, 2. de temp.

Diſtinguendus etiam adeps à ſeuo, hoc enim fit ex parte ſanguinis magis terreſtri, propterea tardius liquatur, ocyus concreſcit. Hinc cornigera cum ſint ſicciora,

Ariſt. in lib. de hiſt. ani.

ciora, abundant ſeuo cætera quia ſunt humidiora, vt ſues, adipe.

Galenus proponit regulam, per quam facilè quiſq; partes humidas à ſiccis internoſcat: Quæ enim contactu duræ deprehenduntur, inquit, ſiccæ, quæ molles, humidæ iudicentur: Dicet aliquis, durum dicitur tribus modis, ſiccitate, concretione, repletione. In tympanite venter, in phlegmone pars affecta, repletione dura eſt, gelu concretione, os ſiccitate. Item, cera per ſe ſicca, liquata tamen mollis ſentitur, & metallum fuſum ſi tetigeris, humidum eſſe affirmabis, non ergo protinus ſi quid durum, ſiccum, nec ſi quid molle, humidum dici debet. Reſpondet, durum repletione magis propriè ἀντίτυπον, renitens, appellari, durum vero concretione in corpore viuentis animalis reperiri non poſſe, quia non poſſit tam vehemens eſſe frigus, vt humores conglaciet, poteſt quidem pinguior portio ſanguinis in adipem concreſcere, ſed cum ſit aëria, congelari non poteſt: quare reliquum eſſe, vt quæcūque pars contactu dura deprehendetur, ſiccitate durā iudicetur. Adhæc, non poteſt in nobis vigere tantus calor, vt quemadmodum ignis artificialis metalla, ita ſolida & conſiſtentia omnino fundat. Itaque poſſis audenter partes ad tactum molles humidas affirmare. Hac regula Galenus pulmonem ſuo temperamēto humidum pronuntiat, quem tamen conſtat nutriri bilioſo ſanguine, vnumquódque autem nutritur ſimili, quare ex accidenti tantum, propter fluxiones quibus eſt opportunus, quia rarus, ſpongioſus, depreſſus, & irrequieto motu calefactus, humidus videtur Arabibus, niſi forte primo naturæ inſtituto humidus ſit, ne continuo motu incaleſcens exſiccetur.

Gal 5. de fac. cult. ſimpl. cap. 5.

Addit Gal. reſtrictionē, mollia inquit, humida ſi mollities ſit cum tepido calore, nā mollities liquati plumbi eſt cum calore vehemēti.

Ordo humidorum.	Ordo ſiccorum.
Pituita	*Os*
Sanguis	*Cartilago*
Adeps	*Ligamentum*
Seuum	*Tendo*
Cerebrum	*Panniculus*
Spinæ medulla	*Arteriæ*

Vterque ex Auicenna.

Caro	*(mãmillarũ*	*Vena*
Pulmo	*(teſtium*	*Nerui motorij*
Hepar		*Cor*
Renes		*Nerui ſenſorij*
Lingua	*Muſculus*	----
----		*Cutis*
Cutis		

SCHOLION.

QVæ controuerti ſolent de temperatura partium corporis humani hoc capite paucis explicantur: Omnia ferè ſunt dubia & incerta, nam Auerrois contendit cor eſſe frigidum natura, quamuis contactu calidum ſentiatur, quia pluribus partibus frigidis conſtet, venis, aorta, valuulis: quæ præponderarent illius carni: reſpondeo iſtas partes non eſſe de ſubſtantia cordis: inſeri quidem cordi, illud non conſtituere.

De ſanguinis temperie non videtur quæſtio definita, nam Hippocrates ſcribit eſſe frigidum, Ariſtoteles aqueum: Galenus calidum, quia talis ſentiatur: quid ſi Ariſtoteles reſponderet incaleſcere à ſpiritu, quo vaneſcente mox refrigeſcit: quaſi ſpõte redeat ad temperiem naturalem: verum Ariſtoteles ipſe quæſtionem ita diſſoluit: vinum & ſanguis, quamuis ſubſtantia ſint aquea, energia tamen ſunt calida. De temperamento pulmonis non ſatis cõuenit inter doctos: Auerrois enim contendit eſſe calidum ſiccum, quia nutritur ſanguine bilioſo, eadem autem ſunt principia conſtitutionis quæ nutritionis.

Galenus ſcribit eſſe humidum, argumento ducto à tactu, quod mollis ſentiatur; verum Auenrois reſpondet eſſe mollem ex accidenti, quia diſtillatione humeſcit: Autor libri de corde ſcribit eſſe frigidum, quia inſpiratum aerem tranſmittit ad temperandum ardorem cordis, ac ſi illum ſubſtantia ſua refrigeret non tanquam flabellum impellat. Inſpirat frigidum non aliter quam follis, eúmque expulſione vehementi magis magiſque refrigerat.

Venarum quoque & arteriarum temperies vocatur in quæſtionem, nam Auenrois & Auicenna inter partes frigidas enumerãt, quia ſunt ſpermaticæ; Galenus, ducto argumento à tactu, mauult dicere calidas, quemadmodum & cerebrum calidum, etiamſi ſit ſpermaticum: fallit ſæpè tactus niſi regatur ratione.

Digitized by Google

De vniuerſi hominis temperamento, neque viuens omne calidum eſſe.

CAPVT. VII.

QVęri ſolet cur φιλάνθρωπος natura, non fecerit hominem omni parte, ſed cute ſola temperatum. Reſpondetur, vt expedit vniuerſo partes habere diſſimiles, ita μικροκόσμου particulas, diſſimili modo tēperandas & conformandas fuiſſe, vt haberent ſingulæ proprias & differentes functiones. Vnius enim temperamenti vna eſt functio, hinc homogenea, vnā & ſimplicem habent actionem, heterogenea, variam & diſſimilem, eóque diſſimiliorem quò perfectiora. Rerum enim perfectio, formis, formarum verò, facultatum & & functionum varietate æſtimatur. Præſtātiores quippe iudicātur (de phyſicis loquor, ne quis cœleſtes formas aut metaphyſicas obiiciat, quæ plures functiones poſſunt exercere: Inanimata, quæ ſola regit natura, animatis hac ratione ſunt imperfectiora. In animatorū genere belluæ præſtant plantis, necnō belluæ belluis, plantæ plantis, quæ plures obeunt functiones. Hominem igitur animalium hominum præſtantiſſimum, vt plures facultates & functiones decent, ita plures partes diſſimili modo temperatæ: Ex omnibus tamen cōmunis vnáque temperies conſurgit, vt ex miſtilium alteratione vnio, quæ temperamentum totius appellatur: Siccitatem oſſis, ſanguis, ſanguinis humiditatem, os, ita viciſſim contēperat, vt ex cōtrariis tēperamentis fiat vnum: Quemadmodū enim totū nihil eſt aliud quàm ſuæ partes, vnitæ & ſimul ſumptæ, ita temperamentum totius, nihil eſt quàm temperamenti partium omniū vnio. Hoc quale ſit in re quaque, cutis indicat, qualis enim res ſentitur ſi modo nec ipſa, nec manus tāgentis medici fuerit alterata tale eſſe rei tēperamētū probabile eſt, nō tamē neceſſariū, nā multa animalia vt οστρακόδερμα, cute ſūt ſicca & pręduraa, carne molli: Vides vt lactis triplex ſit ſubſtantia temperamentis diſtincta? Serum, frigidum humidūm, caſeus frigidus

ſiccus, butyrum, calidum humidum, totum vero lac temperatum, aliquantum ad frigidum humidum inclinans? Viden' vt compoſiti medicamenti vna ſit forma nata ex ſimplicium miſtione, diſtincta tamen à ſimplicium ſingulorum viribus & formis? Ecquid aliud ſpecies quàm ſingulorum communio? differt tamen ab illis ſeorſim ſumptis. Prudenter ergo Galenus admonet, ne ex vnius partis temperatura totius temperamentum coniiciamus. Hoc miſti temperamentum, cũ temperamento viuentis nemo confundat, omne enim viuens, quatenus tale, eſt calidum humidum, quia his principiis vita ſubſiſtit, nam quidquid viuit nutriri neceſſe eſt, nutrimur cocto primum alimento, coquitur calore moderato. Tum ex primis qualitatibus duæ ſunt, ita loquar, poſitiuæ, calor & humor, totidem priuantes, frigus & ſiccitas: humoris priuatio: Vita eſt habitus, mors priuatio, hæc ergo priuantibus: Illa, hecticis qualitatibus finienda eſt: Atqui multa, etiam dum viuunt, temperamento ſunt frigidiſſima, vt cicuta & Salamandra, hæc enim luculentum focum extinguit, illa calidiſſimum cor refrigerat. Aliud ergo viuentis, aliud mixti, temperamentum: Alia ſunt vitæ, alia miſtionis principia.

Gal. tamen ſiccitatẽ humore efficaciorem dicit.

SCHOLION.

Estne totius & partium idem temperamentum? quidni cũ idem ſit totum quod ſuæ partes, ſi modo coniunctim ſumantur non diuiſim: quamuis enim ſingulæ habeant propriũ temperamentum (quia omnes partes conſpirant in vnum laborántque pro conſeruatione totius ex qua ſuam pendere natura duce præſentiant) ex omnibus reſultat vnum temperamentum, quod non eſt huius aut illius partis ſed ſimul omnium: neque enim ſyndeſmo tantum, ſed etiam vnione formæ ſunt vnum, quantumuis differentes: quæ communis forma, vt partes omnes perficit, ſic ex earundem temperie & harmonia profecta videtur, non aliter quam temperamentum cuiuſque partis ex miſtione primarum qualitatum: niſi ipſamet harmonia potius videatur: Quid ergo eſt temperamentum partis? qualitas elementi ex mixtione prædominantis, qualitas exuperans in mixto,

, Quid eſt temperamentum totius, harmonia temperamentorum artium humani corporis: natura calidus dicitur, cuius ſi non lures, ſaltem præcipuæ partes ſunt calidæ, vt cor Iecur: ita de æteris ſentiendum.

Quæritur ſecundo loco An omne viuens calidum: negat Fernelius, quia multa viuentia, vt papauer & Salamādra, ſunt adeo frigida vt ſtupefaciant: Salamandræ ſanguine ſi manus illeueris, tandens ferrum impune contrectabis: Si ſanguis, theſaurus vitæ, caloris & ſpiritus viuifici primum ſubiectum, ſit frigidiſſimus, poteſtne Salamandra dici calida? an ſanguis tamdiu calidus eſt quā diu viuit Salamandra, qua mortua. quia euanuerunt calor & ſpiritus, nihil prohibet quin ſit aqua frigidior: De cicuta idem videtur ſentiendum: quamdiu viuit non habet ſuccum ſumme frigidum; quia à vitali calore temperatur, quo extincto ſumme refrigerat. Poteſtne ſubſiſtere paucus & languidus calor cum ſummo frigore: quidni? quia contrarium quod valde exuperat alterū perimit, Reſpondeo calorem vitalem eſſe cæleſtem, proinde agendo non repati ab elementorum qualitatibus: Itaque principia vitæ diſtinguenda ſunt à principiis miſtionis: Temperamentum viuētis à temperamento mixti. Differunt etenim quæ ſeorſim exiſtūt, quorumque vno pereunte alterum manet: atqui ſublatis per mortem fatalem vitæ principiis, nihilominus manet mixtionis temperamentum: piper mortuum, eſt calidum, lactuca frigida & humida: Antonius Parmenſis contendit his argumentis neceſſario vtrumque temperamentum eſſe diſtinguendum: cuius opinionem refellit Gentilis, alter interpres Auicennæ, quia non ſit conſentaneum in cicuta frigidiſſima tantillum calorem tamdiu dominari: quod non eſt mirum ſi calor vitalis ſit cæleſtis: Cæterum Fernelius exiſtimat ex principiis vitæ & miſtionis exurgere temperamentum totius: Oriri ex harmonia vtriuſque temperamenti, viuentis & miſti, qua de re docti viderint: hoc poſito: temperamentum male definiuit, concentum miſtionis: Debuit enim finiri, cōcentus vitæ & miſtionis: Deinde quomodo ſeruari poterit temperamentum frigidum ſiccum, quale eſt melancholicū: adde quod calidi humidi erunt temperatiſſimi, quia maior in illis harmonia.

Vt tactus non simplicit r ſingularum partium temperamenta d ſcernat.

Capvt VIII.

1. de temp.

Non placet hæc Galeni ſententia: Calidi & frigidi ſolus tactus eſt iudex, humidi & ſicci cum tactu ratio. Dicitur enim calidum, actu, aut potentia, quomodo cathartica omnia, piper, calx, & cinis, calida ſunt, Atqui, hoc, non tactus, ſed ratio diſcernit: Calidũ actu, aut per ſe, aut per aliud dicitur, atqui, arteria per ſe frigida, contactu calida iudicabitur, debet autem calidum eſſe per ſe, quod ſubſtantia & temperamento tale dicitur. Ergo vt humidi & ſicci, ita calidi & frigidi cum tactu iudex ſit ratio, nec prius quidpiam temperatura calidum affirmes, quàm ſitne per ſe, an per aliud tale, diligenter exploraris. Equidem pugnare ratione contra ſenſum, vt niuem nigram docere, quia ſit aqua frigore concreta, frigus autem concretione denigrat, vt nubem denſans: calor vero aduſtione, furoris eſt, ſitque ſtupidus neceſſe eſt, qui neget ignem eſſe calidum: ſapiẽter enim Diogenes, cùm audiret Zenonem ſex illis argumentis quæ leguntur 6. Phyſic. ex publico ſugeſtu demonſtrantem, omnia quieſcere, nil moueri poſſe; ſurrexit, & per ſcholam deambulauit, vt ſenſu & experientia ſophiſtæ argutias refutaret, ſed ſenſuum iudicio modus aliquis ſtatuendus eſt: Rem eſſe calidam ſolo contactu percipio, neque ad hoc rationis opem imploro, verùm ſitne actu an potentia, per ſe an per accidens calida, cum ratione cognoſco.

Aliud eſt calidum, aliud calefactum. &c. hoc per aliud, illud per ſe & natura tale.

SCHOLION.

Actus potentia, per ſe per accidens, ſunt primæ differentiæ entis Metaphyſici: per ſe tale dicitur quod natura ſua tale, per accidens quod aſcititium eſt: Actu tale ſenſus percipit ratio potentia tale. Aqua actu calida, aut vt melius dicam, calefacta: talis tangendo percipitur. Calx & Euphorbium videbuntur media hyeme contactus iudicio frigida, quæ tamen aſ-

ſumpta & à viuentis calore potẽtia eorũ occulta in actũ deducta actu calfaciũt: Per accidens tale, abeunte aduentitia qualitate redit ad naturã: aqua enim calefacta paulatim refrigeſcit calore vaneſcente: falletur igitur qui calefactũ, per ſe calidum dixerit: Atqui tactu tale ſentitur, ergo calidi & frigidi tactus non eſt fidelis nũtius, ſola ratio quod eſt per ſe tale, ab eo quod per accidens diſtinguis, actum à potentia:

Multis cauſis ingenitum temperamentum mutari.

CAPVT IX.

NAtura eſt quouis habitu adepto permanentior. Habitus enim longa conſuetudine firmatus, eſt altera natura, atqui habitus inueteratus & tempore cõfirmatus difficilè dimouetur. Ergo multo difficilius eſt natiuum temperamentum quàm acquiſitum immutare, quod iis medicis perſpicuum eſt, qui experiẽtia didicerunt naturæ vitia difficilimè curari. Poſſunt tamen vt pingues, inedia, curis, vigiliis gracileſcere, ita graciles otio & delicatiore vita pingueſcere, tandémque naturalem habitum in contrarium permutare, ſed non cito, nec facilè, natura enim eſt firma & conſtans, imò, dicet aliquis, ſi centies millies in altum lapidem proieceris, nunquam eò ſpõte ferri aſſueſcet, ac proinde immutabilis. An naturæ nomine veteres ſolam materiam deſignabant, materiales autem qualitates, immutari quidem non poſſunt, ſed temperamentum eſt qualitas formalis, propterea ægrè quidem, ſed arte cõſuetudine, mutata vitæ ratione, aliquando tandem poterit immutari? Arbor enim de Perſide in Ægyptum tranſlata, venenatam qualitatem ſalutari permutauit. Fernelius partium ſolidarum temperiem alterari, & peruerti poſſe fatetur, in alteram naturam degenerare poſſe non admittit, qua de re docti viderint.

Gal. 3. de cauſ. ſymp.

SCHOLION.

A*Eris qualitatibus alteratur tẽperamentũ, manifeſtius alimenti, tã item. n. aſſimilat ſibi ſubſtãtiã nutriti, vt experimur in vitiligine: lõgo. n. vſu frigidioris alimenti refrigeratũ*

iecur pituitoſũ gignit ſanguinẽ, cuiꝰ diuturno vſu caro ipſa alba qualis cancrorum, redditur, Boeoti & Theſſali coturneum eſu purgãtur, quia elleboro nutriuntur, & in Arcadia, caro bubula ineunte verè purgat, quia tũ boues medicatis herbis veſcuntur: Atqui caro non acquireret vim purgandi niſi eſſet in ſuo temperamento multum immutata, ex carne viperæ ſubacta cũ farina, paratur paſta pro elephanticis, qua nutritæ gallinæ acquirant viperarum temperamentum: Quid multa? tales ſumus qualis ſanguis, quia tranſit in ſubſtantiam partis, neque tantum alterat aut peruertit temperamentum, ſed etiam in cõtrarium tranſmutat, vt patet vitiliginis exemplo.

Quid ætas, quot ætatum differentiæ, vtque illarum progreſſu cuiuſque temperamentum vertatur.

Cap. X.

TRibus cauſis ius naturæ perſoluendum eſt, & omni homini fatali neceſſitate moriendum. Conſtamus enim elementari materia, quam diſtinguit à cœleſti & tranſmutabilem reddit δύναμις ἀντιφάσεως. Tum noſtrum corpus conflatum eſt ex naturis contrariis. Poſtremo calor eſt agens phyſicum, & finitæ virtutis, repatitur enim agendo, vnde fit, vt non poſſit æqualem, minus eundem, humorem in eius locum quem aſſiduè populatur, reponere: His cauſis toto decurſu vitæ aſſiduæ & graues mutationes accidunt, ex quibus ſumuntur ætatum differentiæ. Ætas enim eſt ſpatium vitæ, aut menſura mutationum naturalium quæ toto vitæ curriculo contingunt. Toto autem vitæ & durationis tempore, natura patitur quatuor inſignes mutationes, totidem igitur ſunt ætatum diſcrimina: de quibus author lib. definit. medicarum fere ſic ſtatuit.

Fernelio 5. ſunt ætates, adoleſcentia ad ann. 25. Iuuentus ad 40. conſtans ætas ad 50. Prima ſene. ad 65. Poſtrema ad ſummũ diẽ.

Vita noſtra vno ſeculo terminata eſt, quòd ſpatium ſi quis excedat, idem facit quod aurigæ, qui præſcriptam metam excurrunt: Huius ſeculi ſunt quatuor quadræ, ſingulæ viginti quinque annis, plus minus, circumſcriptæ: Adoleſcentia eſt analoga veri, & ſanguinea: Iuuentus reſpondet æſtati, eſtque biliosa, inclinans

Auicenna. adoleſcentiã terminat an

clinans ætas (cor enim ad quinquageſimum annum quotannis accreſcit vna drachma, viribus non mole æſtimanda) autumno ſimilis eſt & melancholica, Senectus, hyemi finitima, atque pituitoſa. Humor autē qui dominatur, refert & indicat temperamētum, quare prima ætas, calida humida, ſecunda, calida ſicca, tertia, frigida ſicca, poſtrema, frigida humida, iudicetur: ſic enim fit mutatio ex contrario in contrarium per media. Adoleſcentia, infantiam, pueritiam, pubertatem, & eam quæ nomine generis appellatur, includit. Iuuentus virilem & florentem ætatem comprehendit.

no 30. iuuētutem 40. ætatem declinantem 60. ſeneꝗ. extrema vita periodo.

Hic ſeſe offerunt magnæ dubitationes, quibus non ſit facile ſeſe expedire, nam Galenus damnat, calidum humidum temperamentum, tamquam putredini & morbo magis opportunum, eſtque reuera calor humidus, autor putredinis, cuius iniurias frigidis & ſiccis propulſamus.

Verumtamen, ſi frigidum ſiccum temperamentum ſit peſſimum, calidum, humidum, erit optimum. Tum noſtra vita in calido humido poſita eſt. Temperamentum autem quod eſt ſimilius principiis vitæ, conſentaneum eſt eſſe melius: Nec prætereundum, à Galeno ſanguinem, ver, adoleſcentiam, calida humida, aliàs temperata nominari, ac ſi calidum humidum temperamentum, cum temperato confuderit, & optimum eſſe iudicarit, ſuperioribus ergo reſpondetur: à calore quidem humido, putredinem induci, ſed externo & alieno, inſito verò res omnes à carie vindicari, quandiu enim viget, tandiu illæ ſolutæ putredine perdurāt, quin aër ipſe, natura calidus humidus, nunquam putret, niſi forte quiete, vaporum contagione, aut cœlorum influxu à ſua temperie receſſerit. Non videtur tamen ſic, planè ſoluta quæſtio. Nam calidi humidi natura, vt ſanguinei, hircum olent, eorúmque excretiones omnes, deiectiones, vrinæ, ſudores, fœtent, quæ ſunt certiſſimæ notæ putredinis, maximè verò ſi ſanguis fuerit corruptus, vt in ſynocho putri, nec dubium eſt ſanguinem, quia ſit calidus humidus, omnium faciliime putrere. Vndique anguſtiæ, niſi conſtituta diſtin-

Gal. 8 meth. cap. 7.

ſtinctione temperamenti, in id quod mixti, & alterum quod ſit viuẽtis, litem componamus: quam diſtinctionem videtur Galenus negligentius conſideraſſe. Hinc naſcitur altera quæſtio. Veteres, inquit, negabant dari poſſe temperamentum calidum humidum, aut frigidũ ſiccum, quia qualitates actiuæ producunt paſſiuas, calor ſiccitatem, frigus humiditatem. Fernelius contrà, non putat calidum ſiccum, aut frigidum humidum vllum exiſtere, quod magis admiror, cũ ex Galeno quatuor ſimplicia, totidem compoſita, & vnum ſymmetrõ agnouerit. Reſponderet credo, aliud eſſe ætatis, aliud natiuum temperamẽtum, hoc enim miſtionẽ ſequitur, illud principia vitæ: doctè quidem, ſed quid vetat aliquam partem ætatis eſſe calidam & ſiccam? quia iuuẽtus habet multum humoris primigenij, cuius priuatione ætatis temperamentum, ſiccum appellatur.

Age vero, Fernelij ſententiam diligentius expendamus, continet enim multarum quæſtionum fundamẽta: Ætatũ, inquit, tria ſunt tantum temperamenta, calidum humidum, frigidum ſiccum, & his interiectum, temperatum. Cur ita? quia temperamentum ætatis ſequitur vitæ principia, illa autem ſunt duo. Calor ſitus in humore primigenio, quem vt formà materiam, regit, informat, & perficit. Primo tempore natiuitatis, vtroque abundamus, indies enim ſicceſcimus, humore illo paulatim abſorpto, naſcentes morimur, finíſque ab origine pendet. Verùm ab humore copioſiore, energia caloris ſopitur & obtunditur, vnde ſenſim emergens, vires acquirit, habetque principium, incremẽtum, ſtatum (quo Fernelius deſcribit ætatem temperatam) & declinationem: minutus pabulo, languet, eodem priuatus, marceſcit, hinc frigus & ſiccitas: Prima igitur ætas, eſt humida magis quam calida, Secunda, calida magis quàm humida. Vtráque tamen calida humida, quo ferè modo Galen. pertritam illam & paribus ferè rationum momentis in contrarias partes diſputatam quæſtionem: Sintne pueri, an iuuenes calidiores, diſſoluit: Reſpondet enim pueros ſubſtantia & quantitate caloris natiui, Iuuenes energeia & qualitate, eſſe calidiores. At Iuuenes à Galeno dicuntur

ſicci, ſic eſt, quia pueris comparati, ſunt minus humidi, non abſolutè & per ſe.

Occurrit noua, nec prætereunda quæſtio: Galenus ſcribit ætatis inclinantis temperamentum eſſe melancholicum, quod demonſtrat comment. ad 30. aphor. lib. 3. quia vt multa melancholia colligitur autumno, propter bilem æſtu retorridam, ſic eadem iuuentutis feruore aduſta, ætate declinante, degenerat in melancholiam: Quæ ſi ita ſunt, non tãtum Galenus agnoſcit temperamẽtum frigidum ſiccum, ſed nominatim melancholicum. Cúmque ætas inclinans proximè iuuentutem excipiat, non videtur ætatem mediam & conſtantem agnouiſſe. Tamen vt dicam liberè, ſententia illa Galeni non caret dubitatione. Aliud enim eſt, excremento, aliud natura & temperamento melancholicus, aliud etiam humor melancholicus, aliud atra bilis, mihi enim non videtur natura melancholicus, qui inſolatione, ratione victus, aut per ætatem, abundat atra bile, ſed ille mihi eſt temperatura melancholicus, in cuius conformatione vicit melancholia, quod demonſtrabo, ſi prius hanc quæſtionem obiter attigero. Senes ſolidis partibus eſſe ſiccos in cõfeſſo eſt, aliquis tamen illos frigido & humido eſſe temperamento ita probabiliter contenderit. Talis tandem redditur conſtitutio noſtri corporis, quale eſt quod quotidie ſumitur alimentum. Hoc enim cum tempore nos immutat, ſibique temperamentum aſſimilat, atqui pro humore primigenio alimentarius ille qui ſufficitur, eſt crudus & aqueus, hac cauſa, anaſarca, aut leuce, laborantis, temperamentum, eſt frigidum humidum, Nam frigidum hepar pro ſanguine pituitam facit, quã in ſuam naturam cum tempore corpus tranſmutat, eſt enim vt lepra melancholica cancer, ſic pituitoſa, œdema totius corporis: Itaque nihil valdè à ratione alienum dixiſſe videbitur, qui adoleſcentiam ſanguineam, iuuentutẽ, bilioſam, ætatem inclinantem, melancholicam, Senectutem, phlegmaticam defenderit. Ego tamen malim his quatuor differentiis natiuum temperamentum diuidere, quàm vt barbari loquuntur, ætatiuum. *2. de temp.*

Aetu

SCHOLION.

AEtas non eſt curriculum vitæ, ſed curriculi menſura: vt enim tempus non eſt duratio, ſed menſura durationis cuiuſque rei: ſic ætas eſt tempus quo vitæ ſpacium diſtinguimus: diſtinguitur autem totum illud ſpacium, principio, incremento, ſtatu & declinatione: principio tantum habemus calidi innati quantum poſtea vnquam, accreſcit enim penes qualitatẽ non ſubſtantiam, aut quantitatem, niſi ex accidenti, ratione ſubiecti maioris, ſeu extenſione materiæ: Poſtquam ad iuſtum & naturæ cuiuſque viuentis conueniens peruenit incremẽtum, aliquandiu in eodem ſtatu manet, deinde declinat, vergitque ad interitum, imminuto caloris pabulo. Vt enim animalia initio vitæ abundant humido primigenio: Ita in fine, eiuſdem priuatione marceſcunt: niſi mors violenta præoccupet naturalem, hæ ſunt quatuor inſignes mutationes quæ toto vitæ curriculo contingunt in vitæ principiis. Principio includuntur infantia, pueritia, & pubertas: Incremento adoleſcentia & iuuentus, ſtatu, virilis & conſiſtens ætas, declinatione ſenectus triplex cruda ſeu viridis, decrepita, & media, illis vt mediũ extremis, interiecta infantia ad annum vſque ſeptimum extenditur, hanc excipit pueritia, quæ ad annum decimum quartum diffunditur: Tum pueri incipiunt pubeſcere, lanugo incipit in mento efflorescere: pubertatem ſequitur adoleſcentia, quæ ab anno decimo octauo durat vſque ad vigeſimum quintum, in quibuſdam ad trigeſimum: hæc ætas videtur temperata, quod vtriuſque principij vitæ magna tum ſit æqualitas: Pueri enim magis ſunt humidi quam calidi, iuuenes magis calidi quam humidi: Adoleſcentes vtriuſque moderatione temperati.

Cæterum internæ cauſæ fatalis interitus apud Galenũ ſunt tres, naturalis ſiccitas, paulatim abſumpto humido primigenio, Triplicis, ſubſtantiæ perennis diſsipatio, ſolidæ, humidæ, & ſpirituoſæ, & prouentus excrementorum ineuitabilis, Apud Ariſtotelem duæ ſunt duntaxat, repugnantia, & excretio, repugnantia inquam: Quia quæcunque conſtant contrariis, inſito principio tandem interire neceſſe eſt: excretio duplex effluuium perenne, & copia excrementorum: Polypos cito mori propter copiã excrementorum ſcribit quarto de hiſtoria animaliũ.

Adoleſcentium iuuentus excipit, quæ ad annum trigeſimum quintũ, ad ſummũ ad quadrageſimũ extenditur: ſequitur deinde

ætas

ætas conſiſtens, ſic dicta quod nulla in vitæ principiis, vix vlla in facie aut habitu, corporis mutatio participatur: quæ ad quinquageſimum vſque annum producitur: à quo iam incipit ætas declinans, principium ſenectutis, qua ætate oſſa predura ſentiuntur, præ nimia ſiccitate, caro fibroſa, cutis arida & ad modum cribri peruia, inſtar ruinoſi ædificii: ſũt quidem humidi humore excrementitio, priuatione radicalis, exucti.

Cæterum hæc theſis ſolet diſputari, An in omni animantium genere mas ſit fortior & calidior fœmina: quia inter aues rapaces fœmina ſolet eſſe robuſtior, magis animoſa, & ad venatum aptior, quæ ſunt intenſi caloris certa argumenta: Leæna quoque leone, & vrſa vrſo ferocior perhibetur: Verumtamen videtur iſte impetus iracundiæ ab impotentiore animo procedere, qui non poſſit regere primos, animi motus, non à feruore ſanguinis maiore, quandoquidem veluti rabie percitæ, præſertim dum catulos alunt, in obuium quemque furioſe irruunt, ſed pugnando non perſeuerant, vt leones & vrſi: Aues quidem rapaces, tam mares quam fœminæ, calido ſunt temperamento, ſed maribus tantus ineſt ardor, vt impediat accretionem, qua cauſa ſunt minores & graciliores: qui quidem ardor cum in fœmellis temperetur, creſcunt magis, & animæ functiones potentius exercent: Hypotheſis an vir muliere calidior, diſputabitur libro de procreatione hominis.

Temperamentum nullum bilioſum, ſanguineum, pituitoſum, aut melancholicum dici debere.

CAPVT XI.

FErnelius in eorum reprehenſionem excurrit qui differentias natiui temperamenti quatuor humoribus expreſſerunt, ego vero qui Gallorum vernaculo & familiari ſermone, quotidie audio humorem, pro natura & temperie cuiuſque propria vſurpari, hoc nõ temere olim aſſertum eſſe coniicio. Conſtamus enim duobus principiis, ſemine. vt effi ciente, ſanguine materno, vt materia, ſanguinis maſſa quatuor humores includuntur, vt autẽ ſemẽ ex portione ſanguinis frigidiore, frigidiores, ex calidiore, calidiores partes efformat. Ita ſi forte tota maſſa ſit bilioſior, quid vetat to-

tum quod inde conſurgit, bilioſum appellare? Præterea ex alimento ſolet natura humorem temperamẽto congenerem generare. Videas. n. in naturis admodum calidis, bilem,in frigidis,pituitam dominari:non dico pituitam quàm procreant externæ cauſæ,vt otiũ, hyems, regio, frigidius alimentum, ſed eam quæ cõnaſcitur,& quamquam variè ætate,morbo, aut ſimilibus cauſis alteretur, nobis commoritur: finge enim duos,vnum frigidioris, alterum calidioris naturæ, ſi cætera ſint paria, huius quàm illius ſanguis faciliùs à calidis incaleſcet, illius verò, à frigidis refrigeſcet,nihilominus qualis à natura factus eſt, talis toto vitæ curriculo nuncupatur, ſanguineus quippe vel bilioſus. Temperamentum enim dependet ex elementorũ miſtione, atqui coniuncta & vera noſtri ortus elementa ſunt ſemen & ſanguis.Ignis enim,aer & aqua,ſunt elementa mixtorum omnium communia, non animaliũ perfectorum propria,ergo pro natura,proportione,& qualitate humoris in generatione vincentis,nihil prohibet quendam temperamẽto ſanguineum, bilioſum, pituitoſum aut melãcholicum nominare: Melancholicus inquit Galenus in libris de diæta eſt nomen temperamenti: Vbi ille idem, Hipp. inquit temperamenta deſignat quoties hos natura bilioſos, illos vero melancholicos eſſe dicit: Si tamen magis placent differẽtiæ temperamentorum quæ vulgo probantur,illas habeto, hoc vnico concluſas ſyllogiſmo. Quot modis dicitur vnum contrarium totidem & alterum. Atqui, intemperies quędam eſt totius,quædam partis,vtraq;, vel æqualis,vt febris hectica,vel inæqualis,vt diaria & putris:Hæc rurſum vel ſimplex, calida, frigida, humida, ſicca: Aut coniuncta, calida humida,calida ſicca, frigida humida, frigida ſicca, nuda an cum materia iã nil refert. Ergo temperamentum quoddam eſt totius, alterum partis, vtrumque temperatum vel intemperatum: Hoc vel ſimplex calidum, frigidum, humidum, ſiccum;vel coniunctum calidum humidum, calidũ ſiccum,frigidum humidum, frigidum ſiccum: Illud vel exquiſite, quod ad pondus vel naturæ & actioni congruenter, quod ad iuſtitiam temperatum dici ſolet.

Google

SCHOLION.

SVntne in hominum genere quidam temperamento bilioſi, aut pituitoſi, Quidni? quia natura eſt fixa, & mutari neſcia, ſanguis autem, bilis, pituita, & melancholicus ſuccus non tantum per ætates mutantur, ſed etiam per anni tempeſtates, quinimò per quatuor diei tempora: Reſpondeo eum non dici temperamento bilioſum, in quo bilis exuperat. Nam ſi veſcatur cibis in bilem verti paratis, vt cæpis, aliis, porris, ſynapi, abundabit quidem in eo bilis, non propterea natura bilioſus erit, ſed accidente: Is demum dicendus eſt temperamento bilioſus, in cuius ortu vicit bilis: Duo enim principia ad hominis generationem concurrunt, ſemen, & maternus ſanguis, ſanguinem cum dico, quatuor humorum congeriem ſignifico: Atqui fieri poteſt vt in maſſa bilis exuperet, quid ergo prohibet quin iſtum, quod plurima conſtet bile, natura bilioſum nuncupemus? Partes principes, cor inprimis & iecur, natura compoſuit ex ſanguine bilioſiore, qualis in maſſa redundabat.

FINIS.

IOAN. RIOLANI

AD FERNELII LIBRVM de Spiritu & Calido innato.

COMMENTARIVS.

PRÆFATIO.

Ad ſocerum ſuum SIMONEM PETREVM, *Medicum Pariſienſem.*

OPTABAT Euripides,vt vel muti eſſemus, vel res communi ſermone nobiſcum loquerentur (Petree doctiſſime) Ea enim quibus homo communi opinione belluis præcellit putabat illi data eſſe in crucem & ſollicitudinem perpetuam, quia ratio ſcientiæ flagrans deſiderio nunquam otiatur, ſed etiam inter dormiendum aliquid agitat: Sermonis ſtudium propter varietatem & confuſionem immenſum, ſolidam contemplationem peruertit. Ego verò pro ſermonis beneficio, optarim potius animorum inter ſeſe, & cum rebus, interiorem colloqutionem, ſcilicet vt alter in alterius animo ſcriptas notiones,

nes, rerúmque interiores formas & proprietates intueri poſſet. Sed quia non licet frui tāta beatitudine, priuſquā animus, qui hîc hoſpes agit, liber in patriam redierit, tum enim conſors diuorum,abſque diſcurſu & ſermone in cauſis effectus primo obtutu aſpiciet, nil erit tam obſcurū, quod eius lumine non ſplēdeſcat, nil tam inuium & inacceſſum, quò ſubtilitate ſua nō peruadat; Ei qui nunc ſupra vulgus ſapere, & aliis doctrina prælucere volet, ſuadeo imprimis; vt propriam ipſe naturam diligenter conſulat, naſcimur enim admodum differentes,nec ſingulis eadem vis ingenij; Plumbeus animus aptior eſt ad mercenaria, argenteus ad forenſia, ſolus aureus naſcitur ad contemplationem : Naturam qui nactus fuerit ſui propoſiti & conſilij ducem, artis magiſtros loquentes & mutos deligat,quorum autoritas poſſit eſſe loco rationis;Horum induſtria bonitatem naturæ vt fœcundum agrum ingenuis artibus excolat, nec vnquam permittat,vt inanis dies abeat, in qua non foderit aut ararit, non hora prius effluat, quàm aliquam lineam duxerit, ſic excultum & elaboratum ingenium vſu & exercitatione tandē compleat, ſolus enim vſus artificem facit.Cādidatus Medicinæ, ne externa quæram exempla, præter aptitudinem (nihil enim tentandum inuita minerua) afferat ad ſcholam, philologiæ ſimul & philoſophiæ non mediocrem cognitionem, ſcientia enim rerum,verborum ornatu fit illuſtrior & commendatior, ſic pre-

 para-

paratus, ſi ſummos artis magiſtros diurna nocturnáque manu euoluerit, haud dubiè euadet in eum medicum, qualis ſermonibus omnium perhiberis, qui poſſit.

Virus ab infectis abſcindere partibus ægri
Mitiáque affectis imponere pharmaca membris.

Quæ cum ſint doctrinæ tuæ ſeminaria (medicorum ſapientiſſimè) Hæ ſanctiſſimæ & paternæ monitiones, quibus ſoles me ad Medecinæ ſtudium inflammare, & currentem incitare, quia ſiue de arcanis Philoſophiæ, ſiue de methodo medendi tecum ago, nunquam niſi doctior recedo, vt eò refluat, vnde primum fluxit & ad autorem ſuum redeat ſcientia, Platonis exemplo, qui nominibus eorum per quos profecit ſuos dialogos inſcripſit auſpicio tui nominis hunc commentarium in vulgus emitto, faxit Deus vt iſtam ſementem in proprios natos aliquãdo cum fœnore refundam, ne generum à tua virtute, fide, & eruditione degenerem delegiſſe videaris. Viue diu & vale.

COMMEN-

COMMENTARIVS DE SPIRITV ET CALIDO INNATO.

Calorem quendam nobis cunctiſque viuentibus ineſſe, cúmque diuinum.

CAPVT I.

CVM ille ſit ſeruator qui fuit autor vitæ, æthereus autem tepor, qui diurno circumactu Solis excitatus quotidie cœlitus affluit, ſit communis ſublunarium omnium parens, haud dubiè ad operis ſui conſeruationem operam omnem conuertit. Illo vigente florent, eodem languente contabeſcunt omnia: Aſpicis ineunte verè dum Sol ad nos redit, vt terra ſe reſoluit in flores, & arbores fronde virent noua, autumno verò cum primum recedit, vt illæ defrōdeſcunt? Verè calor redit oſſibus, & vitalis ſpiritus afflatu animalia ad procreationem excitātur: cuius quidem caloris potētia dum viderent Stoïci etiam in ſubterrāneis animalia generari, nullámque mundi particulam eius præſentia deſtitutam, non dubitarunt illū primæ & continentis cauſæ, quinetiam Dei, titulo ſalutare, qui præſens mundum mundanáque omnia cōſeruet, eadem abſens corrumpat. Nam ſi vel momento abeſſet, illico ſyntaxis mundi ſolueretur: Finge fato aut violentia in animali calorem extinctum, quid aliud quàm pondus iners & inanis truncus remanebit? At mundus Platonis opinione eſt primum & maximum animal. Enimuero quid magis inimicum vitæ quam frigus? quid ad naturæ aut animæ functiones minus idoneum? quid ſtupidius animali, quod natura genuit temperatura frigidiore? quid ad mores efformandos pituita ineptius? Dicet aliquis, etiam media hyeme vermes in niue generari, autor eſt Ariſt. de ortu anim.

itaque non ſolus calor vitalis. An in terra ſub niue à concluſo illic & per antiperiſtaſim aucto calore generantur? an cœlo tepidiore, vt plena luna liquata niue? an eadem vetuſtate putri? Equidem non negarim iſtū calorem viuentibus inæqualiter diſtribui, datur enim vt ſit animæ ad obeundas functiones inſtrumentum, ſiue diſpenſetur ab anima mundi, quàm Auic. propterea Arabico nomine Colcodæam appellauit, ſiue à materia, prò vt conuenit, à ſecundis cauſis præparata participetur: Vegetantis animæ paucæ ſunt neque admodum nobiles functiones: Stirpibus ergo à natura in terram defixis, paucus calor ſatis eſt, nobiles vero & ſentientes animantes, ad motum copioſiore opus habuerunt.

Iſte calor immixtus miſcet, nam miſtilia prius alterari neceſſe eſt, alterantur actione & perpeſſione mutua; cœleſtia non repatiuntur agendo, quia nihil habent commune cum elementis, nec illis natura dedit efficax & corrumpens, ſed tantùm priuans contrariū, vt tenebras luci: nam vnum vni contrarium eſt: frigus autem aduerſatur igneo calori Ergo, dicet quiſpiam, duplex in viuentibus calor, vnus cœleſtis, alter elementaris, quidni? quia, vt Philoſophi loquuntur, non ſunt entia ſine neceſſitate multiplicanda; vnus autem ad numerum calor, variè affectus, poteſt effectus, quātumuis differentes: nam quod contrario modo affectū eſt, habet rationem cauſæ cōtrariæ: Calor ſiccus denſat, humidus laxat, immoderatus corrumpit, temperatus conſeruat, ſiccus aſſat, humidus elixat. Tam dubiæ igitur quæſtionis veritatem diligentiùs expendamus: neque enim iuſtum eſt tantum aqualum tranſiri ſicco pede.

Ignis tres ſunt ſpecies, lux, carbo, & flamma: lux eſt ignis lucens, non vrens, ſic oculus à Platone dicitur igneæ naturæ: carbo eſt ignis vrens, non lucens: flamma, & lucens & vrens, natiuus calor vtri ſimilior, flammæ an luci? Elementaris enim eſt flammeus & incendiarius: cœleſtis verò lucidus, atque beneficus. Elementaris non potius ſine pabulo, quàm Vulcanus abſque baculo ſubſiſtit: cœleſtis non nutritur, fit enim nu-

tritio

tritio aſſimilatione, aſſimilari autem non poteſt elementare cœleſti, eſtque proprium caducorum nutriri, ſi modò nutritio ſit repletio vacuati: Atqui natiuus calor inopia pabuli marceſcit, quomodo ergo cœleſtis? Eſſe tamen cœleſtem hæc argumenta conuincunt: viuit & nutritur Salamandra, nutritio fit alimẽti coctione, coctio à calore, quo? an temperamenti? minimè verò, vicit enim in eius miſtione frigus, ſibíque calorem mancipauit.

Item pyrethrum temperamento calidiſſimum, viuit calore moderato, nónne vides vt animal huius caloris priuatione moriatur, temperie nondum diſſoluta?

Eſt igitur in viuentibus calor duplex: vnus agens & formalis, qui elementarem variè permiſcet: non tantùm analogia, propter diuinos effectus, ſed origine & eſſentia cœleſtis, qui tamen in elementari mundo quodammodo fiat elementaris: vt enim aſtris elementa, vt calor Soli & Marti, frigus Saturno, cœleſti modo inſunt: & in Deo omnia ſunt eminenter, ſic cœleſtia ſunt in elementis modo elementari: propter adiunctam materiam tranſmutabilem: Alioquin non eſt facilè iſtum ſcrupulum, quod calor cœleſtis nutritur, eximere.

Cæterùm nõ poſſum, quin admoneam, temerè Platonem reprehendi à Galeno, quòd calorem natiuum ignem appellarit: nam Platonis opinione non eſt vna ſpecies ignis: Hippocrates quidem febrem appellat ignem, & febricitantes, igne correptos dicit, ſed diſputatori agendum eſt ad mentem reſpondentis.

SCHOLION.

A*Nima eſt per quod, calor, quo viuimus: Anima enim miniſterio caloris ſuas obit functiones: quandoquidem habitus priuatione cognoſcitur: cuius abſentia ceſſant naturæ & animæ functiones, eiuſdem præſentia exercentur: Atqui extincto natiuo calore, corpus iacet vt truncus, ſine vlla functione: erat igitur*

calor primum naturæ & animæ inſtrumẽtum: frigus inquit Galenus ad omnia naturæ opera planè eſt ineptum, quod ſi intendatur, ſtuporem, quinetiam ſenſus & motus priuationem inducit, coctionem peruertit, nutritionem, accretionem, & procreationem: Quam Galeni & Auicennæ ſententiam Aponenſis conatur euertere multis argumentis: primo quia quoddam temperamentũ eſt frigidum, actio autem à temperamento, quia functio pendet à facultate, facultas à temperie qualiſcumque illa ſit, vt patet in papauere, & cicuta: ſecundo quia quædam partes noſtri corporis temperamento ſunt frigidæ, Imò quædam à frigore generantur vt adeps à frigore, membranarum, liquatur calore ergo concreuit frigore: multa quoque foſſilia, vt lapides generantur à frigore, quemadmodum & nix, grando, pluuia. Atqui generatio eſt primum & præcipuum opus naturæ: Itaque non ſolus calor opifex nec ſolus naturæ & animæ functionum miniſter: Quidam reſpondent frigus quidem concurrere ad actiones naturæ, ſed per accidens duntaxat, non primo per ſe. Tantum enim hoc afferre commodi: quod ignis ardorem contemperet: quia ſolus calor temperatus miniſtrat animæ, intenſus, vt febris aduerſatur naturæ: Alij frigus interpretantur remiſſum calorem, eo enim ſenſu ab Ariſtotele dici priuationem caloris: verum frigus non videtur ens priuatiuum, ſed poſitiuum, qualitas quippe reipſa exiſtens, quæ hyeme ita ſe manifeſtat, vt ſtupidus ſit qui illius vim non ſentit, & ignauum eſſe deffendit. Alij itaque malunt reſpondere, omnes actiones perfectas perfectorum animalium fieri à calore, imperfectas vero & ignobiliores rerum minus perfectarum, fieri poſſe à frigore: vtut ſit: Calor eſt primarium animæ & naturæ inſtrumentum, Cæleſtiſne an elementaris? Si ſol & homo generant hominem, ſol & bos bouem, ſi ſolis calor etiam ſolus abſque ſemine plantas quam plurimas, quin animalculorũ infinita genera producat, quis dubitet calorem noſtri opificem cæleſtem affirmare? Si agente cælo patientibus quatuor elementis fiant hic omnia, ſi quatuor elementis vtatur tanquam materia ad procreationem rerum ſublunarium, quis dubitet duos calores ad fabricam noſtri corporis concurrere, elementarem, vt materiam, cæleſtem vt efficientem, qui vtatur elementari, vt Phidias cera? Adde: quandiu vixerunt papauer & Salamandra aſſumptum alimentum coxerunt & coctum tandem ſuæ ſubſtantiæ aſſimilarunt: At hæc opera ſunt caloris, non elementaris, qui frigoris

mancipatur, ergo cæleſtis: Item euphorbium, etiam mortuum, eſt cauſticum: atqui viuebat non illo ſummo, ſed benefico & mediocri calore: ſit igitur hoc conſtitutum, in viuentibus vtrumque calorem concurrere, cæleſtem & elementarem: hunc vt materiam: illum vt efficientem: elementarem miſceri & à ſuo contrario retundi, cæleſtem immiſtum miſcere, quia in fieri non poteſt, cum ſit aſymblitos, alterius generis quum elementaris: materia enim cælorum eſt loco tantum mobilis non tranſmutabilis.

Spiritum quendam cunctis viuentibus datum eſſe, quæ vitæ calorem continet.

CAP. II.

QVæritur caloris primigenij primum ſubiectum, quo Ariſt. 6. Philo. docet definire & diuidere accidentia, quia vnum-quódque eo per quod eſt finiri debeat, videtur tamen Gal. hoc onere ſe liberare, quãdo calorem definit, ſubſtantiam quæ ſemetipſam mouet, quamquidem nominatim, ſanguineam & ſeminalem appellat aduerſus Lycum, alibi ſpiritum, 5. ſimpl. ſanguineam ſubſtantiam ſimúlque aeriam vna cum ſpiritu. Excuſandus tamen quòd calidum, non calorem innatum finierit, ſi modo excuſari poſſit, qui concretum accidens ſubſtantiã appellat: cuius primum ſubiectũ qualecúnq; illud ſit, vnicum eſt & ſimplex affectio n. vni primo per ſe conuenit, cæteris per illud vt color corpori per ſuperficiẽ, proprietas ſingulis per ſuã ſpeciẽ: Quare non negarim ſemen, ſanguinem, ſanguinea viſcera, ſpiritũ, humorem primigeniũ, caloris eſſe ſubiecta, ſed ex illis vnicum eſt primum, cui primo per ſe conuenit, & quatenus tale: Hoc quale ſit ita conſideremus: Calor eſt efficax, vigétque mobilitate ſimul & tenuitate, vt poſſit promptius animæ miniſtrare, quare conſentaneum eſt, naturam illum in ſubiecto his officiis apto & conueniente collocaſſe: Ecquid verò ad hoc ſpiritu conuenientius! illo quid mobilius? quid tenuius? quid efficacius? diuino calori quid ſimilius? quẽ

 idcirco

idcirco quidam lucis, alij ſpiritus vehiculo huc illabi defenderunt, quemadmodum enim, inquiunt, vitalis calor è corde dimanat & effunditur in totam molem corporis, ſic à Sole, qui propterea ab Homero cor mũdi nominatur, vectore ſpiritu opifex calor defluit, cuius vſum & neceſſitatem antequam oſtendamus, de nomine pauca diſſeramus. Videtur enim Scaliger P. Melanchthonem iniquè ſubſannare & ſupinæ ignorantiæ inſimulare, quod intellectum hominis ſpiritum appellaſſet. Nam Platonici animam mundi ſpiritum vocant, nec dæmones appellare ſpiritus illis, vt neque Chriſtianis, nouum eſt & inſolens, quinimo tertia perſona Trinitatis, Spiritus ſanctus ab iiſdem nominatur. Stoïci non dubitant ſubſtantiam animæ ſpiritum appellare, de quibus ita ſcribit Gal. comm. 5. ad 6. Epid. Stoïci ſolent naturam vocare id quo ſtirpes reguntur, animam verò quo animalia, vtriuſque ſubſtantiam ingenitum ſpiritum, differre tamen qualitate inter ſeſe arbitrantur, animæ enim ſpiritum ſicciorem, naturæ humidiorem eſſe, vtrunque autem vt permaneat, non ſolum alimento, ſed etiam aere indigere Phyſici quod ſpiratur ſpiritum appellant, at Democritus & Epicurus videntur aerem habere loco non entis, dum mundi ſpatium plenum aere, inane eſſe affirmant. Quare etiam Phyſicis ſpiritus viſus eſt incorporeus. Platonici tamen Chriſtiani corporum duas differentias conſtituunt, vnum ſolidum, alterum ſpirituoſum, hoc negãt teneri legibus Phyſicis, mouetur enim momento, non aliter quàm lux aut radius Solis, tum ſolida peruadit, cum duo corpora ſeſe penetrare abſurdum videatur, quomodo dæmones eſſe corporeos quidam ex Platonicis affirmant. Pſellus tamen illos ſolidum corpus habere duobus probat argumentis: priore, quòd ipſemet viderit cineres combuſti dæmonis: poſteriore, quòd in inferis crucientur, dolor autem non ſit abſque ſenſu, vt neque ſenſus abſque ſenſorio: potuit eodem argumento intellectum hominis demonſtrare corporeum, qua cauſa fortaſſis dubitauit Auguſtinus, an in mortuis remaneat facultas ſentiendi, verum communem & interiorem ſenſum illis ſupereſſe, conſtans eſt

Spiritus intus alit, & cætera quæ de anima mũdi ſcribit Platonicus poeta 6. Æneid.

Vt radius Solis aerem & aquam, ſic ſpiritus neruorum ſubſtantiam in inſtanti percurrit. Gal.

Argumento primo ſecundum refellitur, nam ſi viſi cinereſcunt, quomodo in inferis non vruntur?

doctiorum opinio, quid autem de ignis ſpecie, & perpeſſionis modo, illi reſpondeant: non eſt huius loci & inſtituti explicare. Redeo ad ſenſum Phyſicum, vſumque & neceſſitatem ſpirituum iam demonſtro. Natura non ſolet niſi medio aliquo veluti vinculo vnum contrarium alteri copulare, atqui mortale & immortale differunt plus quam genere, quare corpori caduco, non eſt conſentaneum incorporeum & immortalem intellectum vniri ſine medio, quod quidam ex Peripateticis, ſenſum, alij appetitum appellarunt, mortalitate enim ad corpus, incorporeitate ad intellectum, accedunt, ſuntque naturæ inter vtrumque mediæ, ſic dæmones Dei & hominum mediatores à Platonicis perhibentur, quia perpeſſione cum hominibus, immortalitate cum Deo communicant. Eadem ratione quidam lucifugos ſpiritus negant in alios quàm atrabilarios inſilere, eóque illud Anaxagoræ detorquent: ὅταν ὁ δαίμων ἀνδρὶ προφαίνῃ κακά, Si cui dæmō appareat malū, τὸν νοῦν ἔβλαψε πρῶτον, illius mentem primum labefactat. Fernelius ex Platonis Phædro tres animi currus huc appellat, per quos mundanus, ciuíſque generationis efficitur, primum vehiculum accipit à ſuo creatore, Deo deorum, cœleſti enim ſubſtantia inueſtitur, per quam reducatur in patriam: Secundum aerium & ſpirituoſum dij minores illi contribuunt, quo per mūdum ſublunarem vagus oberrat, vt purificetur ſi quam inſignem labem in corpore contraxit, priuſquam reuolet in ſedes, quæ nihil impurum & inquinatum admittūt: Hoc intermedio animus corpori (quod eſt tertium vehiculum) cœlum terræ, iungitur, & ex naturis contrariis, ſi non eſſentia, ſyndeſmo fit vnum. Nam ſi vacuum eſſet ſpacium cœlo & terræ interiectum, aut ſolido corpore, non peruio & pellucido plenum, inferior mundus à ſuperiore non regeretur, quidni dicet aliquis? quia regitur motu, influxu & lumine, vt autem non fit viſus niſi per medium, illúdque diaphanes, ita ſi vel inane eſſet cœli & terræ ſpacium, aut non perſpicuum, cœlum non illuceret terris, nec illas tempore & influxu ſuo foueret. Cum.n. medium inane ſit tanquam non ens, ita res haberet, ac ſi ſeſe tangerent extrema, atqui

Ariſt. 8. ſapientiæ.

Legendus ad hæc Leonici libellus de tribus animorum vehiculis.

Hoc reſpondendũ Pſello.

atqui non fit viſio abſque medio, eóque pellucido, ergo neque irradiatio. Cuius medij & vinculi ratione qui patibilem hominis intellectum dixerit, cùm natura & eſſentia ſua ſit impatibilis (omne enim quod per ſe & eſſentia ſua patitur, neceſſitate caducum eſt) me iudice magnis quæſtionum difficultatibus liberabitur. Hoc etiam mediatoris ſpiritus officium ſi quis ad belluas transferat, nil alienum dixerit ab Ariſt. ſententia,

2. de ortu animal.

quando enim in corpore ſeminis ſpumoſo, ſpiritum, in ſpiritu calorem diuinum & cœleſtem contineri affirmat, videtur & primum caloris ſubiectum, & animæ ſimul cum corpore vinculum deſignaſſe. Sit ergo ſpiritus, corpus æthereum, caloris ac facultatum ſedes ac vinculum, primúmque obeundæ functionis inſtrumentum.

Finitur à Galeno corpus tenue & calidum, primum naturæ & animæ inſtrumentũ.

Qui ſingulis partibus connatus eſt, aſſiduè diſſipatur, ſed eius defectum ſupplet qui per arterias à corde continenter influit, eſt enim vt calor, ita ſpiritus natiuus duplex, vnus inſitus ſeu fixus, alter influens & vagus, hunc fouet & reparat aer qui aſſiduè inſpiratur.

SCHOLION.

SOla ſubſtantia per ſe exiſtit, accidens per ſubſtantiam: ſubiectum vero acci. entis quoddam eſt primum, cui primo per ſe ineſt, & quatenus tale, vt ignis caloris, terra ſiccitatis, ſuperficies coloris: hoc Ariſtoteles ſolet appellare primum capax: eſt alterum ſubiectum cui accidens ineſt tantum participatione, ſeu vt loquũtur ſcholæ, ſecundario: ſic proprietates inſunt ſpeciei primo per ſe, ſingulis per ſpeciem: Superficies primum coloratur, corpus per ſuperficiem: Calor natiuus eſt accidens in ordine qualitatum, proinde alicui ſubiecto primo per ſe ineſt; cæteris ex accidenti, cui? qualecunque illud ſit debet eſſe tenue, mobile, perſpicuum, vt calor promptius naturæ & animæ miniſtret. Atqui ſolus ſpiritus eiuſmodi eſt, humores enim sũt craſſi & ad motũ inepti: partes ad caloris officia longè ineptiores. Eſto igitur ſpiritus caloris primum ſubiectum, naturæ & animæ primum inſtrumentum: quem æthereum verius dixeris, quàm aerium, ſiue ether. ab ἄιθω deriuetur, ſiue ab ἀεὶ θεῖν, vtráque enim cauſa veteres cœlum appellaſſe ethera, ſcribit Ariſtoteles in libr. cœli, eſt enim præ calidus, & valde mobilis

lis, Quidam Perip. tetici de cælo huc influere tres ſpiritus affirmarunt, naturalem, qui rebus inanimatis ſit pro forma: Vitalem qui ſit forma viuentium, vt plantarum & belluarum: intellectualem qui ſit hominum proprius: Eadem ferè fuit ſententia ſtoicorum, cum ſpiritum tam animæ quam naturæ communem ſubſtantiam eſſe voluerunt, hoc tantum diſcrimine, quod ſpiritus humidior natura, ſiccior anima diſtinctius nuncupetur Plato diuinum & immortalem intellectum corpori terreno, & caduco vniri exiſtimat intermedio ſpiritu, hoc vinculo vtrumque copulari: neque enim fieri poſſe exiſtimat vt naturæ tam differentes ſine aliquo medio vniantur: Atqui ſpiritus eſt media inter vtrumque natura, perſpicuitate enim & agilitate accedit ad naturã cæleſtis intellect⁹, corporeitate ad corpus. Sit igitur vinculum animæ cum corpore potiùs quam anima: quæ eſt incorporea, etiamſi Ariſtoteles propter ſimilitudinem quàm habet cum luce, intellectum τόφῶς nuncupauit. Et Deus prima lux: fons luminis à quibuſdã nominetur Plato in phædro fingit intellectum à Deo deorum immediatè creatum ſubſtantia cæleſti mox inueſtiri, cuius vehiculo perreptat cælos: vt autem fit ciuis generationis & deſcendat in mundum ſublunarem à dæmonibus alterum vehiculũ aſſumere: Inuoluitur enim aura tenui per quam fit incola noſtratis mundi, eáque intermedia vltimo vehiculo, nempè terreſtri corpori coniungitur, hos amictus & veluti veſtimenta illic appellat ὀχήματα, currus vehicula: Quæ cum Argenterius ſcribit à Fernelio temerè cõficta, ſatis oſtendit quàm fuerit verſatus in doctrina Platonicorum, apud quos vix quidquam occurrit frequentius: B ſſ rio contra Trapezuntium contendit eandem ferè fuiſſe mentem Ariſtotelis, quando ſcribit in ſemine contineri genitorem ſpiritum, cui vt primo ſubiecto inſidet, calor, analogus cæleſti: ſecundo de ortu animalium.

Corporum quæ incenduntur exemplo materiam tum caloris tum ſpiritus in nobis cognoſci.

CAPVT III.

QVia nihil eſt ad docendum popularius exemplo calorem natiuum, aerio & pingui humore foueri ignis artificialis ſimilitudine Fernelius hoc modo declarat. Ligni in foco ardentis duæ ſunt primæ & pręcipuæ

cipuæ partes, terra quæ aduſta carbonem, & aer qui flammam producit, hæc niſi continuo aeris appulſu recreetur, marceſcit: ignis enim duobus modis corrumpitur, extinctu vel marcore. Extinguitur à ſuis cõtrariis frigore, vel humore, eſt enim calidus ſiccus, copia verò ſuffocatur, marceſcit, moderato aeris afflatu prohibitus, inopia pabuli, aut maioris ignis præſentia, non enim minor perficitur à maiore, vt contra Cardanum ſcribit Scaliger, ſed corrumpitur, vt inuictis argumentis demonſtrat Gal. lib. 10. de vſu part. cap 13. Quod autem continuo aeris, non caliginoſi, ab illo enim potíus corrompitur, ſed puri & ſicci concurſu nutriatur, declarant medicorum cucurbitulæ, circunſtans enim aër per rimulam ſeſe vltro inſinuat, vt eum reparet quem calor exhauſit, niſi malis duos tractionis modos conſtituere, ſimilitudinem ſubſtantiæ, propter quam magnes trahit ferrum, electrum paleam, & fugam vacui: quia enim natura vacuum, vt ens, nõ ens forma priuationem abhorret: in locum vacuati neceſſario alterum ſuccedit, qua cauſa fortaſſis calor trahit: flamma enim oleum in elychnio populatur, in abſumpti locum fuga vacui alterum ſuccedit. Vt vt ſit, flammam aer conſeruat, aqua verò extinguit, ob ídque in aerio ſpiritu tanquam in primo ſubiecto natiuus calor inſidet: cuius tamen ſubſtantia diſſipabilis & euanida, quia conceptam flammam diu ſeruare non poteſt, aerius & oleoſus humor vtrique pro fulcro & fundamẽto ſubſtituendus fuit. Talis enim humor fouendæ flãmæ eſt admodum conueniens, non aqueus, à quo extinguitur, non aer, in quo ociſſimè diſſipatur: nam cùm expirationum duo genera ſurſum attollantur, vapor, aqueus, & exhalatio, aeria: hæc meteorũm igneorum & aeriorum, illa, aqueorum fit materia, exhalationum autem quædam ſunt tenues & ſiccæ, vt fumus, ex quibus fiunt venti, aliæ pingues & vliginoſæ, quales è terræ partibus viſcidis excitantur, ex quibus fiunt cometæ, qui aliquando tres totos menſes perdurant, flamma ſcilicet in materia pingui & tenaci conſiſtente.

Ergo calori ſpiritum ſubeſſe, ſpiritũ verò aëre nutriri, vtrúmque oleoſo humore, veluti fulcro ſuſtineri cõſtitua-

Ariſt. probl. 25. ſect. 3.

Lege etiam ca. 3. lib. de cauſ. morb.

Gal. 9. de Vſis part. addit tertium modum tractionis à calore, quem Auic. reducit ad fugam vacui.

Spiritus inſidet humori oleoſo non aliter quàm flamma cãdelæ, eámque ſimili modo abſumit.

Talem ſe vidiſſe temporibus Neronis ſcribit Seneca.

ſtituamus Velim tamen obiter Lectorem admonere, eum calorem, quem tam ſollicitè Fernelius cœleſtem & diuinum eſſe contendebat, hic flammæ non luci comparari: at, inquam, ignis elementaris eſt flammeus, cœleſtis, lucidus: differunt ſententia Peripateticorum, quod hic ſit ſeruator, ille vſtulator, niſi flamma temperata, analogia reſpondeat cœleſti, temperetur autem humore non quouis, ſed aërio, quomodo calor natiuus reuera erit elementaris, cœleſti tantum analogus.

Præter humorem oleoſum, quem viuẽtis eſſe cõmunẽ cõfirmant Chimiſtæ, quando igne ſuo de omnibus, quæ vixerunt, quin etiã de rebus inanimatis oleũ educunt, inſunt nobis alij duo, elementarius illi congener, & admodum affinis, ſingularum partium proximum alimẽtum, & aqueus, quo terrena partium ſiccitas, pulueris inſtar alioquin diſſipabilis, veluti viſco continetur. Terra enim & aqua per ſe ad formationem ſunt ineptiſſima, vtriuſque nexu natura facit formabilem, & ad impreſſionem quamuis aptam materiam. Humor aqueus, nec-non aërius, mixtorum omnium ſunt communes, alimentarius verò viuentium eſt proprius, cùm nutritio ſit opus animæ: differunt etiam, quod illi ſint congeniti, elementa quippæ noſtræ generationis, alimentarius verò poſtgenitus, reique conſtitutæ aduenìat, non conſtituendæ: fortaſſis non abſurdè dixeris humorem aquoſum, naturalem, oleoſum, vitalem, alimentarium, vitali ſuccenturiatum. Has humorum differentias in viridis ligni combuſtione faciliùs poſſis obſeruare: caligo enim primum expirat, aquę ſoboles, quin aqua ipſa per extrema diſtillat: deinde flammam aduſtus aër ſuſcitat: ille verò qui in pruna calorem fouet, donec exareſcat & in cineres reſoluatur, eſt ſucculentus & alimentarius, quo priuatum & exuctum, lignum, extrema tandem caries inuadit. Humor vitalis aliquando poſt adurentes febres cum lotio redditur, ſignum & cauſa mortis, niſi vromantæ liquata pinguedo illudat.

Ærius non eſt proprius viuentium, vt ſcribit Fernelius, cũ à Chimiſtis oleum de rebus inanimis extrahatur.

Lignum putre & mortuum in quo oleoſus humor abſumptus eſt exhauſto tandem ſucculēto cineraſcit.

SCHO-

SCHOLION.

Calor natiuus non aliter fouetur humore primigenio quam flamma oleo, vt ergo flamma marceſcit niſi nouum oleum in abſorpti locum reponatur, ita vitalis calor tabeſcet niſi iacturæ radicalis alimento reparetur. Item, vt flamma aëre nutritur imò, nihil eſt quàm aer incenſus, ita aerio humore non aqueo natiuus calor conſeruatur: vtq; flammam circunſtãs aer, cedit illi in pabulum. ſic ſucculentus & alimentarius humor penuriam radicalis reſarcit ſeſeque calori prebet deuorandum.

Cur viride lignum non ardet, ſiccum vero cito Inflammatur? quia viride lignum abundat crudo, & aqueo humore, quo in fumum verſo ſuccedit aërius, verum flammæ fomentum; cui reparando accedit circunſtans aër non aliter quam alibilis ſuccus in locum primigenij: Quæcumque igitur abũdant humore pingui, copioſam flammam emittunt: cur lignum putre non ardet? quia exuctum & humore primigenio priuatum.

Humidi primigenij demonſtratio.

Cap. IV.

Spiritus ille vitalis qui vulgo complantatus dicitur, in humore primigenio radices agit, inde radicalis nominatur.

IN humore oleoſo, qui vulgò radicalis dicitur, quia caloris & vitæ ſit radix, ſpiritus inſidet, vt in ſpiritu calor, quibus calidum innatũ definitur: Eſt.n. Humor oleoſus, ſpiritu & calore perfuſus Extrema refrigeratione ſolus calor extinguitur, ſpiritu ſaluo & incolumi, per ſyncopen ſpiritus exoluitur, humore primigenio ſuperſtite, at hoc exhauſto, cum ſpiritu calorem, cum vtroque vitam aboleri neceſſe eſt, deſtructo enim fundamento non poſſunt ſtare quæ ſuperſtruuntur. Extremo ſenio aliquis ſupereſt, quo vt in modico oleo tepeſcens flamma perdurat, vtque oleo ſi aquam permiſceas extinguetur flamma, ita ſi non ſucculentus & alimentarius, ſed aqueus, reponatur in locum primigenij, quem continenter calor populatur, vt in hydrope) mors eſt in principio, non enim vita conſiſtit abſque calore, nec calor abſque humore, aërio inquã & oleoſo, cùm ab aquoſo vt à contrario extinguatur.

SCHO-

SCHOLION.

IN calido innato tanto & tali conſiſtit cauſa brevioris aut Diuturnioris vitæ: Tanto: quia qui plus habent olei ſunt vitæ longioris. Tali: quia humor primigenius debet eſſe pinguis craſſus lentus: pinguis, ne facile putreſcat aut congeletur: concreſcit quidem oleum non gelatur: Craſſus, & lentus, ne tam cito reſiccetur: Hinc plantæ in genere ſunt viuaciores animalibus: Cicero primo de legibus meminit palma deliæ quam ab Vlyſſe viſam, vt eſt Odyſſeas ſexto, ad ſua vſque tempora ſcribit durasse: eadem cauſa plantæ ſylueſtres diuturnioris ſunt vitæ quam domeſticæ. Quæ in arido ſolo naſcuntur, quam quæ in paluſtri, quia hæ dilutiorem habent humorem vitalem: Denique, plantæ quibus ineſt humor tenacior vt olea, platanus, cupreſſus, quercus, diutius viuunt: reſiſtit laurus iniuriis hyemis, quia abundat humore ingelabili: Ex animalibus terrena ſunt viuaciora aquaticis, quia piſcibus ineſt humor dilutior, mares fœmininis, quia fœminæ habent humorem aquoſiorem, niſi forte per accidens aliter eueniat, vt in paſſerum genere, mares enim quia ſalaciores citius intereunt: Vigiliis quoque immoderatis, inedia longiore, curis, labore immoderato, ambientis ardore, cõtingit humorem iſtum inaniri citius, vnde cita mors: cur Aethiopes vix excedunt annum trigeſimum vt ſcripſit Aſclepiades, Septentrionales vero attingunt ſæpe annum centeſimum? quia ambientis ardore Aethiopibus abſumitur humor radicalis, qui ſeptẽtrionalibus frigore condenſatur: Quamuis ergo temperato cælo vita in longius produci ſoleat, minuatúrque ambabus exuperantiis, tamen per accidens fieri poteſt aliquando vt in cælo & ſolo frigido vita ſit longa. Cur in Ponto Echini exiliores in Torona grandiores? In Ponto maciores, propter frigus, In Torona ſucculentiores propter teporem maris, Cur in Lybia ſerpentes, qui alioquin, quia frigidi, debent eſſe exiles, tamen tam magni viſuntur vt ab illis boues deuorentur? quia loci calore frigus internum temperatur, creſcunt autem moderato calore. Quid multa? quæ plus habent calidi innati non cuiuſuis, ſed pinguis, craſſi, lenti, ſunt vitæ longioris: quamuis per accidens, vt prædictis cauſis, aliquando aliter fiat: cur mulus equo & aſino viuacior? quia ſterilis: Cur in canibus Laconicis mas ocius moritur quam fœmina? propter venationis maiorem laborem.

De triplici partis ſimilaris ſubſtantia & de cæteris humorum differentiis.

Cap. V.

VT elementum non eſt abſolutè ſimplex, quandoquidem conſtat coniunctione materiæ & formæ, ſed cum adiuncto corpus ſimplex appellatur, quia in alia corpora non eſt diuiduum, ita pars ſimilaris ſimplex perhibetur, etiãſi ex diſſimilibus naturis, vt quatuor elementis & totidem humoribus cõflata ſit, propterea quod in multas eáſque natura & ſpecie differẽtes partes non eſt diuidua. Gal. lib. de Opt. Conſtit. eã partem ſimilarem vocat, quæ ſenſu eſt ſimplex, quo modo, lib. de diff. morb. venam inter partes ſimilares enumerat, quam diſſimilarem affirmat lib. de inæquali intemp. quia conſtet tunica & fibris, partibus ſpecie differentibus. Fernelius triplicem conſtituit partis ſimilaris ſubſtantiam, ſolidam, carnoſam, & ſpirituoſam: Solidam interpretatur fibras, ſunt enim terrenæ, earúmque cauſa ſanguis concreſcit, eò citius quò fibroſior, vt bubulus quàm ceruinus: Carnoſam appellat, fibris circumiectum, & in carniformem ſubſtantiam concretum ſanguinem: Cuius multæ ſunt differentiæ, alia enim ſimpliciter caro vocatur, qualis in gingiuis & glande pudendi, alia cum adiuncto lacertoſa, vt quæ muſculorum fibris innaſcitur. Spirituoſam vero ſpiritum fixum, & ſingulis partibus congenitum.

Vena ad ſẽſum ſimplex, re & ratione compoſita eſt.

SCHOLION.

COnſtamus partibus, humoribus, & ſpiritibus: ſpiritus inſunt humoribus. humores partibus, quæ ſiue fuerint ſimplices, ſiue compoſitæ, conſtant triplici ſubſtantia: ſolida ſeu fibroſa: humida ſeu carnoſa, & ſpirituoſa: fibræ, ſunt terrenæ filamenta, operis inſtituti veluti prima lineamenta, quarum õtactu ſanguis paulatim concreſcit in ſubſtantiam carneam. Noli mirari ſi ſubſtantiam oſsis authore Galeno carnem nominemus, nam ſi propriè loquendum ſit, vt venarum & arteriarum ſubſtantia

ſubſtantia eſt membranoſa, ita oßis oſſea, muſculi carnea: Cæterùm fibras toti architecturæ primum ſubſterni his argumentis demonſtratur: Primò *quod ſint terrenæ, terra autem ſit baſis totius operis: Secundò: quod in valde ſene vix quidpiam ſuperſit præter fibras: primùm autem fuit in conſtitutione quod poſtremum manet in diſſolutione: Tertiò: quod dum aperta vena ſanguis vaſculo excipitur, fibræ petunt fundum ac ſi naturaliter ſubſternantur ſanguini vt terra liquidis. Quod autem fibrarũ frigore ſanguis concreſcat, primus Hippocrates ſcripſit, libro de principiis, Ariſtoteles vero hoc argumento demonſtrauit: Sanguis cui vel adempta ſunt fibræ vel à natura denegatæ, vt damarum & ceruorum, non coagulatur: qui autem plures & craßiores habet fibras, vt bubulus, mox coit: vnde fit, vt ſanguis tauri veneni modo interficiat, fibroſiſſimus enim cum ſit, mox concreſcit, obſtruit, caloris & ſpiritus vitalis commeatum impedit: fibræ igitur ſanguinem in carnem tranſmutant: vtrique affigitur atque implantatur naturalis ſpiritus, qui inde fixus ſeu implantatus dicitur.*

Inſtat vt de ſecundis humoribus paucis diſſeramus: Conſtamus humore triplici, aqueo, aerio, & eo qui veluti illi ſuccenturiatur, alimentario: hic ſubdiuiditur in primum & ſecundũ: ſanguis qui includitur venis eſt primus humor alimentarius: ſecundarij verò potius coctionis gradibus quam ſpecie differunt: ſunt autem quatuor: Inſitus, Ros, Gluten, Cambium: Nutritio enim fit primum appoſitione, deinde agglutinatione, ad extremum aßimilatione alimenti: ſanguis in minoribus vaſis elaboratur & iam ad nutritionem futuram præparatur, inſitus vero incipit nominari, quando per eorum ſubſtantiam eſt diffuſus inde quia roris inſtar ſtillat, non aliter quam ſudor per cutem Ros nominatur: neque enim tantum per anaſtomoſim, apertis venarum oſculis, fit nutritio, ſed etiam per diapedeſim naturalem, (reſudationem aut tranſcolationem vere dixeris). Cùm primum è vaſis excidit glutinis in modum adhæret parti nutriendæ, incipitque fieri glutinoſus vnde tum Gluten nuncupatur: Ad extremum naturam ſuam cambit permutátque noſtræ, vnde cambium nominatur: hic humor, variis coctionis gradibus apparatus, primigenij iacturam reſarcit: Obiici à aliquis ſolum ſanguinem nutrire: fateor, ſed qui coctus & varie præparatus tam diuerſis nominibus appellatur: Eſtne ſpecie vnus & idem humor? ita videtur, quia perfectum &

 imper-

imperfectum non mutant ſpeciem, vnuſque eſt & continuũs motus à rore ad cambium: Si eſſent quatuor humores ſpecie differentes, interciperetur motus & in ſingulis humoribus ſiſteretur, quaſi adepto nouo fine, data noua forma: Atqui à primo ad vltimam pergit continenter: Vnus igitur eſt humor variè quidem alteratus, non in differentes ſpecies tranſmutatus: Auicenna horum humorum primus autor perhibetur illos tamen ex quatuor gradibus ſiccitatis deſcriptos à Galeno ſeptimo methodi capite ſexto, videtur collegiſſe, vt inuentum ſuo autori reddatur.

Quid innatum calidum, quæ eius ſubſtantia.

CAP. VI.

SVppudet me ταυτολογίας, omnia enim ſemel, at millies inculcatum eſt, calorem natiuum eſſe diuinũ, eúmque in ſpiritu poſitum, vtrúmque in humore oleoſo à quo temperetur, non eſt enim flammæ conuenientius pabulum, nec adeò tenax & permanens caloris ſubiectum: hæc tamen ἀσύςατα calorem natiuum eſſe cœleſtem, & flammeum, nutriri & eſſe diuinum ſemel & iterum monuimus, quare quã attigimus quæſtionem reſumamus. Duo ſunt originis noſtræ ſenſibilia & coniuncta elementa, ſemen & ſanguis maternus, cum dico ſemen non tantum ſpumoſum corpus intelligo, ſed calorem in vitali illo ſpiritu, cui indita eſt facultas formatrix: Ex materia corpulentiáve ſeminis fiunt partes ſpermaticæ, ex ſanguine verò carnoſæ vtrique ſuus ineſt calor, iſque temperatus, vter cœleſtis? ſemen fit ex puriore portione ſanguinis, natiui caloris elaboratione, quò iure ergo ſeminis calor cœleſtis eſt, ſanguinis elementaris? niſi dicatur cœleſtis, non quòd cœlitus in teſtes ad prolem influat, ſed ratione virtutis & naturæ perfectioris, eſt enim purior & magis coctus ſanguis. Hoc tamen præter cætera me ſollicitat & tranſuerſum agit, quod Solis tempore plantæ & animalcula citra controuerſiam generentur, àn verò perfecta animalia, quæ cum ſemine Deus naturæ oriri voluit, caloris cœleſtis, an potius elementaris efficientia naſcantur, controuertatur, ac

ſi

ſi deterior ſit noſtra conditio : Equidem certè deſino mirari ſi quæſtione diligenter ſubducta & examinata, Fernelius cum Ariſtotele opificem calorem origine cœleſtem aſſerere maluerit quàm cum vulgò elementarem. Sit tamen de problematica quæſtione liberum cuique iudicium, quia eadem manent medendi præcepta vtrumuis deffendatur.

SCHOLION.

Concretis accidentium nominibus accidẽs cum ſubiecto includitur, vt calido, calor in ſuo ſubiecto, primo calido, calor in ſuo primo ſubiecto : hoc autem in viuentibus ſpiritus eſt, ſubſiſtens in humore pingui, non illo quidem alimentario, ſed primigenio : quia alimentarius adeſt, & abeſt, manere autem oportet ſubiectum caloris ad extremũ vſque diem: qui quidem humor cum partis ſolidæ ſubſtantiam conſtituat, ſine dubio in ſolidis partibus radices agit calor natiuus: Quod facilè intelligetur ſi ad humanæ generationis primordia animum cogitationémque referamus : Genitor enim ſpiritus cui inſidet vis conformatrix, ex craſſamento ſeminis ducit corporis prima lineamenta, quæ paulatim affluentis ſanguinis concretione in iuſtam molem aſſurgunt, quod volebat Galenus aduerſus Lycum, cum ſcriberet ſubſtantiam calidi innati eſſe ſpermaticam & ſanguinem : Eſto igitur calidum innatum: humor primigenius ſpiritu & calore perfuſus potiſſimum in ſolidis partibus cohærens.

Quid natura medicis & quæ ſit eius ſubſtantia.

CAP. VII.

QVod in genere & indefinitè tractat phyſicus, medicus ad ſuum ſubiectum accommodat, natura autem definitur à phyſico, inſitum principium motus per ſe nõ per accidens, quare quódnam illud ſit in nomine, pro officio medicus inquirit. Eſt quidem calor ſenſibile principium motus, ſed non primum, miniſtrat enim facultati, quam pro natura habendam eſſe ſic demonſtro. Efficiens eſt id vnde initium motionis. Tria autem ſunt motionum omnium principia, mens ars & facultas: Deus mente proſpicit mundo, & con-

Cur Galen. calorem facultatem, & temperamẽtum diuerſis locis appellat naturam.

templatur, nos diſcurrimus & philoſophamur. Arte cerdo ſuit calceum, diabathrarius detritum reſuit, facultate ignis vrit, aues nidos ſtruunt, quæ ſunt naturæ, non mentis aut artis operationes, mens enim & ars ſunt principia externa, ſola facultas eſt inſitum principium motus. Non videtur tamen Gal. in illa conquieuiſſe, ſed temperamentum magis propriè naturam appellaſſe, quia pendet facultas ex temperamento. Verùm ſubtilius philoſophāti, temperies, cum ſit qualitas, natura autem ſubſtantia, non erit primum principium motus, ſed natura quædam prior concipienda eſt quæ permiſcet & contemperat elementa ad generationem mixtorum, φύσις enim à φύω dicitur, eſtque forma illa non exterior, aut aſſiſtens, ſed interior, totū informans & perficiens, quam vix ſcias an Fernelius ſpiritum, an calidum innatum, vt Gal. lib. de tremore & rigore, an animam ipſam appellet, differre tamen animam à natura iis perſpicuum eſt, qui norunt animæ motus à naturalibus differre, quod animæ motus ſint liberi & indefiniti, qui enim poteſt ambulare, ille etiam poteſt non ambulare, naturæ verò fatales & definiti, ignis enim non poteſt non calefacere, lapis non moueri deorſum, niſi generalius naturam etiam voluntarij motus principium appelles cum Galeno, quo ſenſu integræ & inculpatæ ſenſus, motus, imaginationis, cogitationis & memoriæ functiones, dicuntur fieri ſecūdum naturam, vitioſæ verò contra naturam.

SCHOLION.

ALiquando Hippocrates calidum innatum appellat naturã, idem fecit Galenus in libris de maraſmo, & de tremore: At libro de natura hominis eam definit, rei cuiuſque temperamentum, quàm definitionem omnibus præfert Galenus commentario ad illum aphoriſmum naturæ quædam ad æſtatem, aliæ ad hyemem melius habent: Verumtamen libro de definitionibus medicis: definitur vis quæ per ſe ipſa noſtri eſt opifex & conſeruatrix: quàm vim Auicenna Colcodeæ, Platonici ſpiritui mundano tribuerunt: Stoici calori diuino vt Peripatetici: hoc tamen diſcrimine, quod Stoici vitalem iſtum ignem ſubſtantiã

per-

permanentem conſtituerent, Peripatetici qualitatem quotidie vaneſcentem quæ nouæ continuo influxu reparetur:hac natura quamquam communis, alicui tamen materiæ vbi primum ſeſe adiunxit fit particularis; adiungit autem ſe materiæ iam à ſecundis cauſis præparata exhibetur.

Vt ætatum inclinatione innatum calidum ſtatus mutationes ſubeat.

CAPVT VIII.

QVæritur, ſintne pueri an iuuenes calidiores, quæſtio contrariorum argumentorum, paribus fere momentis à Galeno diſputata eſt:Primo, quod ſint duo vitæ & conformationis principia, ſemen & ſanguis, vtrumque calidum humidum, etſi ſemen ſit magis igneum & aërium, ſanguis magis aqueus & terreſtris, atqui pueri vtroque magis participant: Itaque ſunt calidiores. Secundo: quod multum appetunt & coquunt. Tertio, quia vt eſt in aphoriſmo: Qui creſcunt habent plurimum calidi innati, quibus quod ſufficiat nutritioni ſimul & accretioni: quibus aduerſarij reſpondent. Pueros quidem plurimum habere calidi innati, ratione humoris copioſioris, iuuenibus tamen ineſſe calorem vegetiorem, propterea, illos plurimum accreſcere, quorum humidior ſit natura, eadem cauſa plurimum appetere, quia enim propter mollitiem, humor quamprimum diffluit, minimùmque retinent, ad ſenſum inanitionis ſequitur ingluuies & inordinata appetentia. Iuuenes autem calidiores duobus ſignis oſtendunt:Priore quod ſint robuſtiores, robur autem à calore Poſteriore quod abundet pituita in pueris, bilis in iuuenibus, nam pueri pituitam vomunt, iuuenes bilem & frigidis morbis vt plurimum pueri tentantur, iuuenes calidis, hinc pueri ſomnolenti, iuuenes peruigiles, quibus argumentis qualitatem & energiam caloris in iuuenibus abundare demonſtratur, non quantitatem, cuius cauſa puerorum calor contactu ipſo blandus eſt & halituoſus, iuuenum acer & mordax: Vtrumque in ætate media ſeu adoleſcentia temperari, ob idque non iniuſtè hanc ætatem à Galeno

Cur puerorũ calor humidus ſit, iuuenum ſiccus.

& Auicenna temperatam vocari, conſentaneum eſt:nō enim tum caloris vim humoris primigenij copia obtundit, vt in pueris, nec eiuſdem energiam reſiccatio intendit, vt in iuuenibus, ſed æquali vtriuſque miſtione temperies conſurgit, ad quam proxime & continenter ſequitur deſiccatio, tandem ad exiccationem caloris priuatio. In iuuentute hnmor radicalis incipit minui, in ſenectute paucus ſupereſt ad vitam. hinc ſenes habitu corporis humidi & pituitoſi, ſolidis partibus, ſunt ſicci: Si quis inſtet quod, vigiles dicantur ab Hippocrate, reſpondendum, illos ratione curarum & ſicci cerebri tales eſſe; non natura aut temperamento. Fernelius cum Gal. fatalis interitus, quique lege & neceſſitate naturæ, non violentia, contingit cauſam facit, humoris primigenij priuationem: Dum enim calor ſibi & toti proſpiciens humorem iſtum abſumit, præter iuſtitutum atque vt illi loquuntur, ex accidenti, ruit ad interitum, ac patitur manibus vulnera facta ſuis. Ego verò cum Auicenna, naturalis interitus primam & præcipuam cauſam potius dixerim impotentiam caloris: Eſt enim finitæ virtutis & repatitur agendo, cum ſit agens phyſicum, quare vſu paulatim atteritur. Ex quo illud ſolutum & explicatum volo, poſſitne arte vita perpetuari: Athenæus dipnoſoph. 7. cap. 15. meminit herbæ Glauci, quam cum deguſtaſſet Anthedonius, factus eſt immortalis, velim ſcire vbi gentium iſte viuat: Apuleius non dubitat multas herbas à natura produci, quarum beneficio immortalitas acquiri poſſit. Meminit etiam Galen. quorundam, qui humorem oleoſum docent conſeruare nouúmque perpetuo in abſumti locum ſubſtituere, quin multi hodie hoc inani promiſſo ſe venditant credulæ turbæ & ea de re efferunt libros in vulgus, verùm hanc ſophiſtarum arrogantiam ridiculam & falſam, imo verò impoſſibilē hoc ſuadetur argumento, quòd quicquid in locum humoris natiui arte ſufficitur, id opera caloris transmutari neceſſe ſit, qui cum vſu & diuturnitate temporis alteretur, mirum atque iterum mirum, ſi æqualem & eundem ſurrogare poſſit hoc eſt aërium & pinguem, non dilutum & aquoſum.

Calor per accidens hoſtis ſui.

Priuatio humoris radicalis pendet ab impotentia caloris.

SCHO-

SCHOLION.

DVæ ſunt ætates extremæ, pueritia, calida humida: ſenectus, frigida ſicca: mediæ ætates prout ad alterum extremum proprius accedunt, calidi humidi, plus minus participant: plus humidi quæ ad pueritiam accedunt vt puberes, plus caloris quæ ab illa pluſculum recedunt vt iuuenes, vtriuſque priuatione tandem frigidi & ſicci, qui abſunt longiſſime vt ſenes: vtra ætas temperata? adoleſcentiáue an ætas conſiſtens? Diſtinguo: Adoleſcentia eſt temperata in ſubſtantia & quantitate calidi innati: Ætas conſiſtens in qualitatibus, quia ex iuuentutis ardore præcedente, & proximo ſenectutis frigore temperatur: paucum tamen habet humidum quia adoleſcentia tranſacta paulatim ſicceſſimus, eo quod conſtamus duobus principiis ſiccantibus: Terra & igne, ſiccat autem calor, humidi radicalis conſumptione, quo fouetur vt flamma oleo: cuius penuria non aliter marceſcit quam flamma in elychnio olei defectu: Poteſtne iſta iactura arte reparari: Ex cal. dis humidis alimentis quidni ſuccus alibilis in illius locum ſubſtituetur? poteſt quidem ad tempus aliquod vita prorogari: nam Herodicus cum eſſet valetudinarius optima vita & victus ratione ad centeſimũ annum vitam produxit; non perpetuari: Tardari poteſt ſtatũ, non impediri.

Vt innatum calidum per anni tempora & per regiones mutetur, & multiplex illius appellatio.

CAP. IX.

SOl duodecim ſigna Zodiaci percurrens, deſcribit annum: cuius quatuor ſunt tẽpeſtates, ſeu inſignes & ordinariæ mutationes in aëre, malignæ enim & peſtilentes ſunt extraordinariæ, nec naturę lege eueniũt, quia nec ſemper nec ſtato tempore. Ver Hippocrati calidum humidum, Galeno temperatum, pueritiæ, ſi malis, adoleſcentíæ, tum ſanguini, analogum. Æſtas calida ſicca, proportione reſpondet iuuentuti, nec nõ bili, Autumnus frigidus ſiccus, ſi placet, intemperatus & inæqualis, ætati inclinanti, nec non melancholiæ ſimilis eſt, dies enim, etiam vernus, in quo viciſſim calor & frigus vigent, autumnalis, veluti inæqualis, ap-

pellatur Hyems frigida humida, cum ſenectute & pituita valde cognatam habet naturam. Hinc verè ſanguis dominatur, æſtate bilis, Autumno melancholia, hyeme pituita.

Hinc ſanguinei opportuniores ſunt morbis à ſanguine, vt hæmorrhagiæ, anginæ, pleuritidi, & aliarum partium inflammationibus: Bilioſi, aurigini, phrenitidi, herpeti, eryſipelati, cauſa: Pituitoſi, hydropi, febri quotidianæ, œdemati, capitis & ſtomachi grauitati: Melancholici, cancro, elephantiaſi, maniæ, melancholiæ, quartanis & erraticis febribus: verùm quærat aliquis, cum Sol in ſignis hybernis, terris ſit vicinior, præſens autem calefaciat, abſens refrigeret, quomodo hyems frigida, reſpondetur, calorem non pendere à vicinia Solis, ſed à mora diuturniore ſupra terras, & radio magis directo, at in ſignis æſtiuis diutius nobis illucet, tum perpendiculares emittit radios, hyeme obliquos, propterea æſtiuus Sol eſt calidior hyberno.

Adhæc ventres hyeme calidiores eſſe propter antiperiſtaſin autor eſt Hippocrates, cui conſentit experientia, tum enim plus appetit & coquit natura: Eadē cauſa in cellis vinariis, & apogæis augeri calorem, ſenſuum fide teſtatum habemus. Poterit aliquis quærere, quàm ob cauſam igitur hyeme abundat pituita, quandoquidem eſt nota frigidioris naturæ, reſpondendum hoc fieri partim ratione alimenti frigidioris, partim venarum imbecillitate, refrigerantur enim ab aëre circūſtante: Quæritur etiam, cū ſimile ſimili ſeruetur, cur æſtate langueat natiuus calor, reſpondetur, ęſtiuū calorem non eſſe ſimilem natiuo, ſed potius contrarium, illi enim non aliter, quàm exceſſus medio repugnat, ſic maius lumen extinguit minus. Cur ergo plantæ virent, arbores frondent æſtate, hyeme ſopito veluti calore defrondeſcunt? quia calorem habent imbecilliorem quàm vt circumſtantiis frigoris iniuriis poſſit reſiſtere, æſtiuus autem eſt illis ſalutaris, quia medium definitur proportione agētis ad patiens, ſunt autem plantæ tam frigida, quàm æſtas calida: Hinc animalia, quæ tota hyeme dormiunt, vt glires & vrſi (φωλεύοντα ζῶα nominantur) ad anni tempora eundem ferè

Calor natiuus eſt humidus, æſtiuus verò ſiccus & flammeus.

ferè in modum ſe habent, à quarum temperie non lõgè recedant: Quæ fortaſſis cognitio regionum temperamento euadent notiora: Age ergo, cur Æthiopes, qui degunt in cœlo calido, ſunt imbelles & effœminati? quia vt hîc fit per[illegible]us caniculæ, natiuus calor perpetuo ſolis ardore diſſipatur; Cur Scythæ cum inhabitent terram egelidam, nihilominus ſunt feroces & animoſi? quia violentia frigoris ambientis, calor coactus in præcordia, illis animos & robur addit, de temperata regione dici vix poteſt quanta contentione certetur; Cuique enim charus eſt fumus patriæ, Galenus extollit quartum clima, vbi Hali & Albumazar conſtituunt terram prophetarum, quidam paradiſum terreſtrem appellarunt, Auenroïs commendat quintũ, Manardus ſextum: Mihi, vt Auicennæ, ſub æquatore videtur & feraciſſima terra, bis enim quoque anno terra fruticatur, & ſaluberrima habitatio, Auenroïs enim argutias, quibus æquinoctialem plagam habitari non poſſe contendit, Luſitanorum quotidianæ nauigationes ſatis refellunt. Illic venire feliciùs omnia, arbores grandiores, animalia cuiuſcunque generis, noſtratibus longè proceriora, quæ ex India Orientali huc deuehuntur ſatis indicant, idémque in hiſtoriam, Herodotus primùm & Strabo retulerunt, legendus etiam Aponenſis differentia 67.

SCHOLION.

QVi creſcunt plurimum habent calidi innati, quia ſubſtantia in illis augetur, quantitas non qualitas: humor non calor hyeme contra, augetur qualitas calidi innati non quantitas: circunſtans enim frigus, partim quod impediat tranſpirationem denſata cute, partim quod à circunferentia ad centrum calorem impellat, illius vim & qualitatem intendit: ſubſtamtia vero non potius hyeme augetur quam minuatur æſtate, Obiiciet aliquis, par eſt ratio hyeme & æſtatis, quæ cœli retorridi & egelidi: Atqui Æthiopibus, qui viuunt in cœlo retorrido, ſubſtantia minuitur calidi innati, qua cauſa cito intereunt, Septemtrionalibus, vt ſchitis, vita longa, propter calidi Innati diuturniorem conſeruationem: Ergo æſtate minuitur ſubſtantia calidi Innati augetur hyeme:

hyeme: Reſpondeo, apud nos calorem æſtiuum, neque tantum, neque tandiu vigere: hic non adeò vrit vt calorem abſumat, neque tam permanens frigus vt impediat difflationem.

Natiui tum caloris, tum ſpiritus differentiæ: hóſque partibus ſingulis inſitos aliunde influentibus gubernari.

Cap. X.

Qvemadmodum in vniuerſo calor nec non ſpiritus geminus eſt, vnus illi connatus, alter quotidie cœlitus influens, qui illius diſſipati ſubinde vaneſcentis defectum ſuppleat, ſic noſtro corpori ſpiritus vnus eſt inſitus, qui fixus, dicitur, alter vagus qui in eius ſubſidium à corde per arterias continenter emanat. Vtque mundum perituru͂ affirmat Plato in Theæteto ſi Sol momento quieſcat, quia ſpiritum & calorē ſuo motu excitat, ſine quibus vix momento perſtaret, ita ſi cor ſuo motu prohiberetur, protinus animal interiret, quia per motum, cum ſpiritu calorem vitalem producit, quorum beneficio vita perdurat. Inſiti ſpiritus Fernelio tot videntur eſſe differentiæ, quot partium naturæ & temperamenta. Nam vt ille ait, ſi ſubſtantia partis conflata ſit ex ſolido, humore, & ſpiritu: quot erunt partium naturæ, tot erunt ſpirituum differentiæ, ſunt autem ſingularum partium propriæ & differentes naturæ, ergo ſpecie differentes ſpiritus. Eodem argumento demonſtrari poteſt cuiuſque particulæ proprium eſſe calorem, eúmque ab altero ſpecie differentem: at perfectum & imperfectum, vt loquuntur Philoſophi, non mutant ſpeciem, nec intēſio & remiſſio faciunt ſpecies differentes: ineſt certè quibuſdam partibus vt calidioribus, calor maior, frigidioribus minor, quibuſdam datus eſt ſpiritus perfectior, omnes tamen partes, atque adeo vniuerſam molem corporis, numero, proinde ſpecie vnus & idem ſpiritus agitat & gubernat, quod de ſpiritu mundi affirmare ſolent Platonici, qui tamen modo & proportione, vnicuique ſe accommodat.

Cuiuſque facultatis proprius eſt ſpiritus, ergo

Qui influit, triplex perhibetur, pro ratione facultatum

tatum quibus miniſtrat. De naturali tamen magnæ quæſtiones mouentur. *quot facultates, tot ſpiritus.*

Quidam enim illum his argumentis de catalogo ſpiritum expungunt. Primo: quod illius nullus ſit vſus, nedum neceſſitas, non enim vt ſit vehiculum alimenti, cum ſingulæ partes inſita facultate proprium trahant alimentum, quis ergo? Vt deferat ab hepate facultatem naturalem, quemadmodum à corde vitalis vitalem, è cerebro animalis animalem (lege Manardum Epiſtola prima lib.16.) Secundò, quòd nullus illi locus proprius tributus ſit à natura, quaſi hepar illius non ſit fons & principium, vt cor vitalis, cerebrum animalis. Tertio, quod nulli ſint ductus per quos feratur: quaſi verò vt animalis per neruos, vitalis per arterias, ita naturalis per venas, vnà cum alimentario ſanguine in vniuerſam molem corporis non feratur, niſi placet ab illo potius vehi ſanguinem: maximè omnium vrget hoc argumẽtum: Spiritus eſt ætherius, tenuis, & perſpicuus, qui verò perhibetur naturalis, eſt halitus ſanguinis, craſſus, & caliginoſus: Hippocrates tamen etiam flatus appellat ſpiritus, vnúſque altero, vt elaboratior, ita purior eſt & lucidior, animalis vitali, vitalis naturali: quare de nomine parum laborandum eſt, ſi modò de re conſtet. Hæc digniora ſunt quæſtione, quomodo ſpiritus in diſſitas partes influat, momento & ſine penetratione dimenſionum. Cui tamen corporum diſtinctione iam reſpondimus & nos ea de re ſubtilius diſſeremus in opere de abditis rerum & morborum cauſis, vbi illud Galeni examinabimus: ſi ſpiritus eſſet ætherius, tenuis & pellucidus, citra impedimentum momento quoquouerſum peruadens, nec præſens repleret, nec abſens vacuaret: Deus enim vbique eſt repletiuè. Quare ad reliqua pergendum, ſi prius hoc explicâro: Spiritus tam vitalis quàm naturalis vnicuique parti inſitus eſt, hic ad nutritionem, ille ad vitam, animalis verò totus influit ad ſenſum & motum, quia non eſt neceſſe partes omnes ſentire & moueri. Equidem partes ſine ſpiritu vitali non viuere, vt placet Ariſtoteli, nõ caret dubitatione, quia ad hepar nulla arteria pertingit. Reſpondendum, vt cor è vena caua haurit ſanguinem

Lege Manardum epiſtola prima lib.16.

Reuera ſpiritus naturalis eſt vehiculum alimẽti.

Lib. de tremore & rigore.

nem, viciſſim per eoſdem ductus vitalem ſpiritum illū rependere, atque vt aiunt, ἀντιπελαργεῖν.

SCHOLION.

VT vnica eſt animæ ſubſtantia tribus facultatibus diſtincta, vna vita: ſic vitæ principia videntur non tantū ſpecie, ſed etiam numero eadem, vnus humor primigenius, vnus ſpiritus fixus per totum corpus diffuſus, perfectum enim & imperfectum non mutant ſpeciem, Intentio & remiſſio non pariunt differentes ſpecies, eſt vnus vna in parte, vt in parte principe perfectior, vnus efficacior, vnus tamen omnes artus regit, vt ſpiritus mundi mundana omnia: Præter fixum, & ſingulis partibus connatum, eſt influens triplex, naturalis, qui facultati naturali miniſtrat, vitalis, qui vitali, vt animalis animali: de naturali tamen influente dubitatur, videtur enim ſine vlla neceſſitate introductus, cum ſufficiat vitalis influens ad vitam in qualibet parte conſeruandam: Cum enim aſſiduè fixus diſsipetur, breui membrum ſuo calore & ſpiritu orbatum tabeſceret, niſi perenni fluxu iſta iactura reſarciceretur, quā penuriam cum reparet vitalis, quæ neceſſitas eſt naturalis influentis?

Naturalem ſpiritum fieri materiam vitalis, vtq; ſpiritus & aliæ ſubſtantiæ partibus ingenitæ alantur.

Capvt XI.

QVæri ſolet an ſpiritus nutriatur: non nutriri hoc ſuadetur argumento, quod aſſiduè diſſipetur, manere autem oporteat quod nutritur, quia nutritio fit aſſimilatione, aſſimilatio immutatione alimenti in ſubſtantiam nutriti. Item nutritio eſt repletio vacuati, ecquid autem de impartili ſpiritu vacuatum eſt, quænam fingi poſſet illius portio abſumpta, quæ congeneris appulſu repararetur? adhæc ſolum ſolidum, idque viuens, nutritur: ſpiritus nec ſolidus eſt, nec viuit. Nutriri tamen Hippocrates & Galenus non ſemel ſcripſerunt, nutritionis abutentes nomine, ſic pulmonem aëre inſpirato, & calidum innatum frigido nutriri, hoc eſt, refici

fici & recreari apud Hippocratem ſcriptum legitur Fernelius non recreari modò manentem, ſed abſentem reparari, hoc modo oſtendit: Cùm vniuſcuiuſque partis ſubſtantia ex tribus naturis compoſita ſit, ſolido, humore, & ſpiritu, Hepati congenitus eſt ſpiritus, cuius miniſterio, ſua proprietate halitum ſanguinis in naturalem ſpiritum permutat. Hic per venam cauam vna cum ſanguine traiicit ad dextrum ſinum cordis, vnde per meatus non admodum occultos ſi diſſecti canis cor palpitans aſpexeris, fertur ad ſiniſtrum, vbi non tantùm aëre inſpirato temperatur, ſitque vitalis inſita cordi proprietate, ſed etiam ex eodem in pulmonibus præparato, fomentum accipit, & incrementum, inde per arterias diſtribuitur, in vniuerſum corpus: illa autē portio, quæ per ceruicis arterias fertur ad baſim cerebri, in plexu retiformi elaboratur, quem illic de induſtria natura, veluti labyrinthum, fabricauit. Quoties enim materiam aliquam exactè vult elaborari, longam moram illi in coctionis inſtrumentis machinatur: mox in cerebri ventriculos per contextum alium, choroïdum appellatum, admittitur, vbi fit animalis & ex aëre per nares tracto, fouetur, augetúrque. Quam fuiſſe Hippocratis & Eraſiſtrati ſententiam ſcribit Gal. cap. 5. lib. de Vſu reſpir. eámque confirmat 9. de Vſu part. ca. 4. probabiliùs quam Columbus. qui exiſtimat in antro oſſis ſphœnoidis congregari aërem inſpiratum, ex quo cerebrum ſpiritum facit animalem ad ſenſum & motum, atque ad omnes functiones animales comparatū.

Hoc efficacibus argumētis probat Galenus ad finē lib. 3. de Facult. nat. & lib. 6. de Vſu part.

Ex his patere arbitror, quàm doctè Argenterius contendat, non eſſe multos ſpiritus, qui differant ſpecie: vt enim alimentum noua coctione nouam formam, proinde nouam denominationem accipit: nemo enim prudens chylum confuderit cum ſanguine, ita qui ex halitu ſanguinis ab hepate procreatum ſpiritum eundem cum eo dixerit, qui in corde nouam formam & appellationem acquirit, magnum chaos inducit: motus enim formationis non eſt vnus & continuus, ſed quiete interruptus: quieſcit autem natura, adepta noua forma: nam in rebus naturæ forma & finis re ipſa eadem ſunt, ratione tantùm differunt, atqui motiones adepte

Argēterius negat tres eſſe concoctionis ſpecies.

depto fine terminantur, ergo cùm differentes formæ pariant differentes ſpecies, tres ſunt ſpiritus, non tantùm numero, ſed etiam ſpecie differentes, naturalis, vitalis, animalis.

SCHOLION.

NAturalis ſpiritus genitus in hepate cum ſanguine per venas diſtribui creditur ad conſeruationem ſingularum partium, cuius ea portio quæ ad dextrum cordis ventriculum transmittitur, fit materia ſpiritus vitalis: Imò vero totus ſanguis qui eo conflat halitus ſpecie permeat ad ſiniſtrum ventrem; vbi inſita cordis proprietate, & charactere facultatis vitalis impreſſo, fit vitalis: Accedit illi noua materia ex aëre inſpirato & in pulmonibus præparato perfecti, vna portio per aortam diſpenſatur partibus omnibus ad vitam, Altera per arterias ſoporarias mittitur ad cerebrum, vbi fit animalis, animalium functionum miniſter, vt vitalis vitalium, naturalis naturalium: vt autem materiã vitalis auget inſpiratus aër, ita materiam animalis, qui naribus attrahitur: Qui ore attrahitur duos habet vſus, qualitate ſua ardorem cordis contemperat, ſubſtantia vero nouam materiam ſuggerit cordi ad generandam copiam ſpirituum vitalium: Ne mireris ſi feruorem vitalis caloris in corde veluti in fornace æſtuantis, aër refrigeret: nam etiam diebus canicularibus eſt frigidior eo ſanguine qui ventriculis cordis continetur, quod non ſemel expertus ſum in viuentis canis diſſectione.

Ioan.

IOAN. RIOLANI

AD
FERNELII LIBRVM DE
Facultatibus Animæ.

COMMENTARIVS.

PRÆFATIO.

Ad HENRICVM DES COVBLEAV
Epiſcopum Meleacenſem.

ARtium profectio tribus notis æſtimatur (Antiſtes digniſſime) dignitate ſubiecti, ſubtilitate docendi, & vſu potiore: prima quidem nota, Phyſicus præſtat Mathematico, ille ſiquidem in ſubſtantiis verſatur, hic quantitates tantùm, vel continuas, vt Geometra: vel diſcretas, vt Arithmeticus, contemplatur. ſed viciſſim ſecunda Phyſicus à Mathematico ſuperatur: Certior enim eſt demonſtratio, quæ materiæ circunſtantiis, motu, loco & tempore liberior, quia ex illis, ſi quæ rebus ineſt fallacia, dependet: Tertia verò Politicus, poſt eum Medicus nulli alteri ſecundus, excellit: Eſt enim vt Magiſtratus ciuilis ſocietatis:

ſic

ſic medicus,ſanitatis ciuium omnium, cuiuſcunque ſint ordinis, ſexus & ætatis, ſeruator & cuſtos, quâ detracta, quid poteſt in hac vita eſſe gratum & iucundum? Omnibus eminet ſacroſancta Theologia: quicquid enim laudis & perfectionis habent ſingulæ aliæ diſciplinæ, id totum vna comprehendit:res longè diuiniores contemplatur, atque etiam demonſtrat ſubtiliùs, quia rei ſimplicioris accuratior eſt demonſtratio: quò enim magis in materiæ circunſtantias inclinat, eò fallacior eſt,& minus conſtans; Vſus idem ferè qui Medicinæ, hæc medetur corpori, illa animæ, vtrunque cùm Opifex ad tempus ſociârit, ſic vni proſpiciendum eſt,vt alterum non negligatur;Videtur enim Samanæi grauiſſimè peccaſſe in naturam,quod,cùm perſuaſum haberent,corpore valente animum ægrotare, ne animus corporis illecebris caperetur, ſibi ipſi violentas inferebant manus: nam in hoc conſiſtit huius vitæ felicitas, vt ſit mens ſana in corpore ſano: atqui pars Medicinæ, quæ tractat de anima,ſimul vtrunque præſtat:dum enim intellectus eſſentiam & immortalitatem demonſtrat, vnumquemque ad virtutis & ſcientiæ ſtudium, in quibus poſita eſt animæ ſanitas & perfectio, incitat & inflammat. Dum verò eiuſdem exponit facultates, ſanitatis corporis principia deſcribit: Ergo in hanc partem, vt inter paucos eruditus Fernelius omnes ingenij vires intendit, ſic ego certatim in eodem exercitationis genere πέχιασμα, ſummum artis opus

opus ingenij mei ſpecimen edere propoſui:alterũ meditor in opere de abditis rerũ cauſis.

Quod qualecunque ſit, tibi conſecro (Præſul honorande)quia viſus ſis mihi potiſſimum eius partis Philoſophiæ ſtudioſus: quoties enim de ſeriis & reconditioris Philoſophiæ quæſtionibus communicaſti mecum, feciſti autem frequenter , toties intellexi te ardere iſtius ſciẽtiæ deſiderio, & ex familiaribus colloquiis magnum quiddam ſpirare cognoui, quæque maiores tui belli gloria & fortitudine nobiliſſimæ veſtrę familiæ attulerunt ſtemmata,te virtute,doctrina,& pietate exornaturum præſagiui. Enimuerò cùm ingenuè educatus, deinde in Ioannis Valerij. I. C. Grecè & Latinè docti , diſciplinam traditus,philologiam & Philoſophiam non leuiter attigiſſes , quid aliud , quàm te tandem aliquando in Theologum doctrina & virtute inſignem euaſurum prædixiſſem? neque me fefellit coniectura:nũquàm enim te Regis frater conſultiſſimus in primarium Eccleſiaſtem , & Eleæmoſinarium delegiſſet,niſi ad nobilitatem generis , doctrinam & virtutem adiunxiſſes. Deus illum Galliæ & tibi , te viciſſim, illi,& tuis,ſeruet incolumem.

COMMENTARIVS DE FACVLTATIBVS ANIMÆ.

Quid Anima. CAPVT PRIMVM.

ARiſtoteles primũ docet, quid non ſit animus, & in veterum opiniones diligenter inquirit, quas omnes in tria veluti capita contraxit. Omnes enim inquit, ſenſu, motu, aut corpore animæ vim & naturam expreſſerunt: Sit tamen ſenſus & motus principium, ſed cùm vtrumque ſit affectus corporis, nec horum altero, ſed ratione, ſumma vis animæ contineatur, neutrum dici poteſt, multò minus corpus: quia duo corpora eſſent ſimul ſeſéque penetrarent, cùm anima tota ſit in qualibet parte: quo ſi nõ ſentiant ſe vrgeri Stoïci, quibus dimenſiones ſeſe penetrare abſurdum non videtur, quique ſpiritum animalem cum anima confundunt, premendi erunt his argumentis: Primò, quòd per ſyncopem vacuato ſpiritu animali, anima permaneat: Secundò, quòd ſpiritus ſua corpulentia replet & diſtendit, nec non tenſione dolorem facit, quod nemo prudens de anima affirmârit: Tertiò, ſpiritum animalem nutriri, animam nuſquam: Quartò, quòd ſit inſtrumentum animæ, & principium quo, non quod: Quintò quòd animus intelligat ſemetipſum: Poſtremò quod eadem ſui parte contraria ſimul & eodem momento comprehendat: quæ cum ſint à natura corporis aliena, eſto incorporea animæ ſubſtantia. Nec nos commmoueat illud Epicuri, Quod mouet & tangit corpus, corporeum eſt: etſi hoc theorema ab Ariſtot. demonſtratum ſit in libris de Motu: nam vt Deus mundum, ſic animus ſuum corpus mouet ἐνεργητικῶς, ſeu κατ' ἐντελέχειαν, non σωματικῶς. Neque nos potius abducat ab hac ſententia Hippocratis autoritas, qui vt dicat ſuis principiis, Calido & humido, conſentanea, auſus eſt animæ ſubſtantiam ex igne vt aqua conflare, 1. de Diæta: quinimò 6. Epid.

calorem

Digitized by Google

calorẽ appellat animã, alibi naturã, tollerabiliu s quidẽ nihilò doctius, quia eſt animæ & naturæ inſtrumentũ. Galenus ſubſtantiam animæ non tantum ſibi ignotam ingenuè confitetur, ſed eam definire, non putat eſſe ſapientis. Viues adiunxit rationem, quod non habeat facultatem ſuperiorem, per quam ſemetipſam intelligat: qua me iudice opus non habet, cùm cætera directè, ſe verò per reflexionem cognoſcat. Hoc pace Galeni dixerim. Philoſophi diſquiſitione dignum erat, ſitne animæ ſubſtantia elementaris, cœleſtis, an ſupercœleſtis. Plato & Ariſtoteles dum illam non eſſe elementarem demonſtrant, quia nec vno elemento conſtet, nec craſi & harmonia multorum, eam diuinum quiddam præ ſe ferre ſubindicãt: verùm ſîtne cœleſtis an ſupercœleſtis, non ſatis apertè demonſtrant, niſi fortè quando Plato ſcribit in Timęo, Intellectum propterea quòd à Deo Deorum immediatè creatur, impatibilem & immortalem eſſe: Appetitum verò quia fit à dæmonibus, patibilem & caducum, duas vnius animæ partes, vel potius duas animas eſſentia differentes in nobis agnoſcat, (nam mortale & immortale quia differunt pluſquam genere non poſſunt coire in eandem naturam) vnam ſupercœleſtem, alteram ſublunarem. A qua ſententia nòn longè recedit Ariſtoteles: quando enim ſcribit animam in generatione cum ſemine traduci, ſolam mentem cœlitùs aduenire, cuius ſolius energia ſit ſeparabilis, videtur intellectum ſic ab anima ſeparare, vt anima ſit forma Phyſica, tantáque neceſſitate corpori alligata, vt illi connaſcatur & commoriatur: intellectus verò vt ſolus extrinſecus accedit, ita ſolus à morte ſuperſit, metaphyſicus quippe & in ordine diuinorum poſtremus. Age verò, quam ille animæ definitionem excogitauit, ſubducamus, & ad examen rationis ſiſtamus. Anima ſapientum omnium opinione eſt ſubſtantia, cum ſit pars ſubſtantiæ, non accidens: mille enim accidentia nunquam vnam ſubſtantiam conſtituerent: quæ? non materia, quia anima eſt motus & actionis principium, materia verò perpeſſionis, multo minus compoſitum. Ergo forma: atqui forma eſt entelechia, actus primus, vt ſcientia, non

lib. de Subſt. facult.
lib. de Aſu reſpir. 6. ſimpli i m.
lib. de Form. fœtus & in lib. de Cauſ. ſympt.

ἐνδελέχεια, actus ſecundus, vt contemplatio; hæc enim eſt duplex, vna inchoata & imperfecta, quæ formam præcedit, altera perfecta, quæ vt effectus cauſam, formam conſequitur, vtraque eſt accidens: ſuccenſendū enim M. Tullio quod impoſuerit Ariſtoteli eiúſque opinione animam eſſe motionem perennem ſcripſerit. nam Ariſtoteles hoc præter cætera in Platone reprehendit, quod eſſentiam animæ αὐτοκινησία expreſſerit: ſit igitur animus entelechia. Verùm figura etiam eſt entelechia operis artificialis, figulus enim perfecto poculo τέλως ἔχει, non aliter quàm natura per nouem menſes fœtu in vtero efformato, adiectum propterea, Phyſici corporis, ſed forma etiam Phyſici ſimilaris, tam ſimplicis, vt elementi, quàm compoſiti, vt lapidis, entelechia eſt: non tamen anima, ſed natura dicitur, cuius ergo phyſici anima entelechia eſt? organici: materia enim à ſecundis cauſis præparata & ad functiones obeundas conuenientibus organis inſtructa, tandem animatur: ſed cadauer etiam eſt phyſicum organicum: Cuius tamen inſtrumentis cum nulla inſit ad vitam ſeu functiones animæ aptitudo, propter harmoniam & temperiem morte diſſolutam, qua Galenus deſcribit eſſentiam facultatum: Eſto anima primus actus phyſici, organici, potentia viuentis: quam definitionem vt ingenioſam & numeris omnibus completam Galenus ſuſpicit: Fernelius tamen, organicum, vt ſuperuacuum reſcindit, quia omne potentia viuens, ſit organicum, forte etiam quod ſemen, nondum organicum, non tantum potentia, ſed, ſi credimus Galeno, actu ſit animatum: Mihi non placet quod entelechiam pro genere Ariſtoteles vſurparit, nouo enim & obſcuro, quinetiam homonymo, genere definit, quod neſcio an in ſubſtantiarum ordinem referri poſſit, cùm ſit commune rebus artis, formæ enim rerum mathematicarum, earum ſunt entelechiæ, quas eſſe accidentia Ariſtoteles poſtremis libris Philoſophiæ contra Pythagoreos & Platonicos demonſtrauit: Deinde definiendum eſt genere proximo, forma autem eſt coniunctum genus animæ, Entelechia formæ, ſi modo ſit quinta quædam, & ab elementaribus quatuor diſtincta eſſentia:

Corruptè Cicero videtur legiſſe in definitione animæ apud Ariſt. ἐνδελέχειαν, non vt oportuit ἐντελεχείας, eſt enim forma & habitus, non motus ad formam.

Anima Fernelio eſt perfectio viuentis, vel cauſa & principiū functionis, melius dixiſſet principiū facultatum, facultates enim ſunt principia functionum: eſt autem definiendum prioribus natura deſcribendū notioribus nobis.

eſſentia: Ad hæc, quærebatur phyſica & realis animæ ſubſtantia. In hac ſalebra hærebant ſapientiores, Ariſtot. noui nominis nouo commento, ſe tanta quæſtione liberauit. Ego breuius & popularius dixerim, animam eſſe formam corporis animati, animatum enim ex motu etiam plebei diſcernunt ab inanimato: Cur autem forma phyſica non abſolutè, vt metaphyſica, ſed comparatè finiatur eo quod informat, vt anima vegetans forma plantæ, ſentiens, belluæ, rationalis, hominis, Ariſtoteles ipſe ſexto ſuæ ſapientiæ demonſtrauit.

SCHOLION.

IN homine vt in proprio ſubiecto tota medicina vertitur, cuius corpus & animum phyſiologia contemplatur: Corpus in continentia, contenta & impellentia reſoluit: animam in facultates & functiones: Eſſentiæ enim medicus non eſt admodum ſollicitus, quia nihil confert eius cognitio ad bene medendum: Omnia autem artis cuiuſque præcepta ad finem conſequendum referri debent: tamen ſi liceat in tanta rerum caligine obiter aliquid proferre, parum rationi conſentiens, exiſtimo, calorem & ſpiritum, duo animæ inſtrumenta, è cœlis deriuare cum Ariſtotele, animæ autem ſubſtantiam elementarem putare, cum ſemper preſtet inſtrumento quiſquis eo vtitur, Citharedus cithariſtæ, nauta naupego, Galenus mauult ſuſpēdere iudicium quā de quæſtione tam obſcura definite pronunciare: humanæ ſapientiæ non infima laus eſt fateri ſe multa neſcire: ſatis ſit hoc loco eam definire formam corporis animati, ſi malis principium primum facultatum & functionum omnium.

Quotuplex anima. CAP. II.

TOt ſunt animarum differentiæ quot ſpecies animantium, Atqui animatorum tres tãtum ſunt ſpecies, planta, bellua & homo, ſi modò plantas anima regit, non natura. Galenus enim in hac quæſtione mauult Stoïcis fauere, quàm Peripateticis; Vna igitur anima plantas informat, quæ vegetans dicitur, altera belluas perficit, eáque ſentiens, tertia homines, nempè rationalis; quæ inter ſe ita ſunt affectæ, vt poſterior

includat priorem: quæcunque enim ratiocinantur, eadem ſentiunt, proinde vegetant, non eſt tamen ſenſus hominis forma, ſed facultas tantùm miniſtrans rationi: Vnius enim rei vnica eſt forma, cuius imperio inferiores quotquot ſunt mancipantur: vtque triangulū continetur quadrato, duóque ſunt in tribus, potentia & indiſtinctè, non actu & definitè, ſic vegetantem ſentiens, vtrámque rationalis includit. Plato tres quoque differentias animæ conſtituit, Concupiſcentem, Iraſcibilem & Ratiocinantem: Galenus totidem naturalē, vitalem & animalem, ſed illi humanam tantum, non omnem animam vt Ariſtoteles diuiſerunt. Differentia enim quæ diuidit genus, ſpeciem aliquam conſtituit. Cupiditas autem & ira, facultas vitalis & animalis, non conſtituunt nouas ſpecies, nec ſubiecta ſpecie differētia informant. Ira enim nullius animalis eſt forma & perfectio ſumma, nulliſque ſeparatim ineſt, nec vitalē facultatem ſummam & rectricem in animalis vlla ſpecie reperias. In Platonis diuiſione duo præterea vidētur cenſura & animaduerſione digniſſima; primum quòd cupiditas & ira ſint ſpecies appetitus proindéq; membra ſubdiuiſionis, non primæ diuiſionis, nam cupiditas, eſt cibi & potus, nec non veneris: Ira autem vindictæ appetitus: Alterum, quòd tres animas vt ſedibus ſecluſit, cupiditatem enim in iecore, Iram in corde, rationem in cerebro collocauit, ſic eaſdem eſſentiis differre voluerit, cùm tamen vna & ſimplex anima, ſolis facultatibus diſtincta, totum hominem informet, vbique tota, & omnibus facultatibus inſtructa, quæ in extremo etiamnum digito, vt in cerebro, diſcurreret, ſi haberet illic omnia quæ ſunt ad diſcurrendum neceſſaria. Quemadmodum enim ſentiens anima totam belluam informat, vbique tamen non ſentit, puta in parte deſtituta neruo, ſic rationalis anima nulli particulæ deeſt, in qualibet tamen non peræquè ratiocinatur, quia non habet vbique phantaſmata ad diſcurſum neceſſaria. Quod ſi temperies ſit primum & præcipuum obeundæ functionis inſtrumētum, atque, vt philoſophi loquuntur, id ſine quo non: Illa autem ſit propria cuiuſque particulæ, quid mirum ſi facultas

aliqua

aliqua vni parti conceſſa ſit, quæ alteri denegatur? aut ſi vni per ſe primo conueniat, naturalis hepati, vitalis cordi, rationalis cerebro, cæteris participatione: Fernelius animæ partes à facultatibus diſtinguit, quòd pars ſubſtantiam conſtituat, proinde ſit inſeparabilis, facultas in modum accidentis, adſit & abſit: deinde quod pars ſeorſim ſubſiſtit, vt anima vegetans in planta ſine ſenſu, ſentiens in bellua ſine ratione, facultas minimè: quid multa? animæ ſunt tres partes, vegetãs, ſentiens, rationalis: vnaquæque pars habet ſuas facultates. Verumtamen anima eſt totum, vt phyſici loquuntur, poteſtatiuum: quia facultatibus tanquam partibus diuiditur, alioquin indiuidua, quia incorporea. Anima vegetans, prout informat plantam eſt totum quoddam, cuius partes ſunt vis procreandi, nutriendi, & augendi, quas ſi tu referas ad primam diuiſionem, erunt partes partium: Quare ſingula argumenta breuiter expendamus: facultates abolentur, vt procreandi, & augendi, partes nunquam: quid ſi negem toto curriculo vitæ animam, vlla facultate imminutam? accidit enim corporis & inſtrumentorum vitio vt omnino non videat, aut deprauatè videat. Nam ſi ſeni dederis oculum iuuenis, videbit vt iuuenis. Cur ergo dices anima potens augere, ab anno trigeſimo feriatur: Solus enim crocodilus ad extremum diem vſque adeo augetur, vt plerunque magnitudine excedat duode viginti cubita: Vana autem eſt potentia (loquor de phyſica, non geometrica) quæ non educitur in actum: reſpondeo hoc fieri duabus cauſis, priore, quia fruſtra & nullo vſu augeret. Cum enim ſuum opus ad iuſtam & naturæ conuenientem magnitudinẽ perduxit, inutiliter augeret, habet enim extremum quo referebatur: poſteriore, quod totum alimentum abſumat in nutritionem, animal enim grandius, amplius vult nutriri: Simili argumento potuit theſis confirmari: In ſemine ineſt facultas procreandi, atqui illa in puero ad annum pubertatis otiatur, Ergo facultas poteſt adeſſe & abeſſe: Reſpondeo infanti non deeſſe facultatem procreandi, ſed quæ vitio ſeminis non poſſit ſeſe in actum promouere, fœcundum enim ſemen de-

Fernelio mẽbra primæ diſiſionis ſiit partes, ſubdiuiſionis, facultates.

bet eſſe craſſum & corpulentum, puero autem nullum ineſt, aut liquidum & incoctum. Non eſt hic prętereũdum paſſim in phyſicis materiam ſolo potentiæ nomine ab Ariſtot. deſignari, quia, vt ille ſcribit octauo philoſophiæ, quemadmodum materia, ſic potentia, eſt principium perpeſſionis: At Plato, mea opinione doctius, facultatem actione definiuit, vimque perpeſſionis maluit impotentiam nominare: Ita enim facultas formam vt facultatem functio, hoc eſt vt effectus ſuam cauſam proximè & immediatè ſequitur, quod cũ Ariſtoteles ipſe in metaphycis demonſtraret, exclamauit Aphrodiſæus, à natura mortali nil potuiſſe dici aut excogitari diuinius: Enimuero quid afferri potuit efficacius contra veterum mathæotechniam, qui formas omnes, quin deos ipſos de ſinu materiæ primum erupiſſe conſtanter aſſerebant? quo potentiori argumento demonſtrari potuit non tantum Deum eſſe, ſed eſſe ſubſtantiam immortalem & impatibilem? Nam ſi forma ſit agendi, materia verò patiendi principium, quis prudens materiam principium formæ nuncuparit? aut ſi tam diſſident forma & materia quàm actus & potentia, actio, perpeſſio, forma vt per ſe naturáque ſua immaterialis, ſic impatibilis eſt & immortalis, præterea inſtrumentum imperfectius eſt vtente, at forma calore vtitur tanquam inſtrumento, Ergo cùm opifex calor Ariſtotelis opinione ſit cœleſtis, multo potius forma phyſica cœleſtis erit. Cuius ſubſtantiam, nemo philoſophus dixerit temperamentum, aut ex temperamento, nam calidum, humidum, frigidum, ſiccum, vt eſt quarto meteorωn, in mixtis habent nomen & rationẽ materiæ.

Gal. nono de decretis Hip. & Plat. cap. 9 fauet etiã Platoni.

Hæc ſunt ſapientiæ peripateticæ ſpecioſa principia, quibus videtur viris, alioquin doctis, animæ rationalis immortalitas demonſtrari, quaſi iſta omnia non ſint formis naturalibus, etiam rerum inanimatarũ, cõmunia, quas Ariſtot. in lib. de motu, & ſexto philoſophiæ, demonſtrat non oriri, neque interire, quia ortus & interitus ſunt mutationes compoſiti, non ſimplicis naturæ, ſed connaſci materiæ & eidem commori: qua de re plura ſcripſimus lib de formis.

SCHO-

SCHOLION.

FOrmæ Phiſicæ definiũtur & diuiduntur ſubiecto primo quod informant vt anima forma corporis viuentis, Atqui viuentium tria ſunt genera, planta, bellua, & homo. Totidem igitur ſunt animatum prima genera: vegetans forma plantæ, ſentiens belluæ rationalis hominis: quas animæ primas differentias prout efficiunt ſubiecta ſpecie differentia, animæ partes aut ſpecies non maledixeris; Diuiſiuæ enim generis ſunt conſtitutiuæ ſpeciei: cum vero ſingulæ ſpecies ea ratione qua propria ſubiecta informant conſiderantur, vt vegetans anima plantam, ſentiens belluã rationalis hominem, tum in facultates, non autem in partes aut in ſpecies diuiduntur: Animæ vegetantis non dixeris tres eſſe partes, nutricem, auctricem, & procreatricem, ſed facultates tres: Animæ belluinæ proprias facultates ſentiendi ſcilicet & mouendi, nõ propriè nec Philoſophicè dixeris partes. Potentia ratiocinandi, eſt prima & præcipua vis animæ humanæ: Anima rationalis immediatum principium: his omnibus modis facultas poteſt definiri.

Animæ vegetantis facultates explicantur.

CAP. III.

QVòd anima vegetans ſit forma plantæ, à Galen. φυτικὴ nominatur: Cuius ſunt tres facultates, procreatrix, altrix, & auctrix: alimentum eſt obiectũ omnibus commune, diuerſa tamen ratione. Iis enim nutrimur & augemur quibus conſtamus, fœtus fit ex ſanguine, eodem nutritur, & augetur, quò reſpiciens Ariſtot. naturalem facultatem à communiori, non digniori, officio, θρεπτικὴν appellauit, communiori inquam, nulla enim eſt quæ perfectione poſſit æquare procreantem, cùm ſola nos reddat immortales: Procreatrici miniſtrant alteratrix & formatrix, res enim ſuas natura facit, alterata primum, deinde conformata materia: Ad conformationem pertinent, figura, cauitas, aſperitas, & læuitas. Differunt, quòd procreatio ſit motus formæ, nutritio materiæ, accretio quantitatis: deinde quòd procreatio conferat ſeruandæ ſpeciei

cici, nutritio & accretio indiuiduo, poſtremo quòd omne animal quandiu viuit neceſſe ſit nutriri, non augeri, minus procreare: Animal enim Hippocratis ſẽtentia vltra ſeptem dies ſine alimento viuere non poteſt, quia triplicis ſubſtantiæ, ſpiritus, humoris, & ſolidi, perennis ſit diſſipatio, quæ niſi reparetur alimento, illud interire neceſſe eſt. Dicet aliquis, Democritus & Demetrius ſolo panis odore, Chamæleon vẽto, multos dies vixiſſe perhibentur, refértque Gellius ex Plinio, eſſe gentem in Aphrica quæ ſolo aeris inſpiratu viuit: Sed ſimiles Pythagoreorum nugas, eo loco Ariſtot. refellit, quo nullum mixtum nutriri poſſe vno & ſimplici elemento ex eo demonſtrat, quod vnumquodque nutriatur ſimili: Nónne vides agricolas in eum finem agros ſtercorare, vt terræ & aquæ permiſtione oriantur plantæ & nutriantur? Non nego ſpiritus per ſyncopen diſſipatos odoratis refici, ſed non intelligo, vt ſolida ſubſtantia, quæ aſſiduè conſumitur, odoris afflatu reparetur. Æquè falſum eſt & puerile commentum quod Laërtius ſcribit ex Dicæarcho, ſine alimento Pythagoram ἄσιτον quadraginta totos dies duraſſe. Cum enim à Chilonæis, vel vt aliis placet à Crotoniatis tanquam ſeductor poſceretur in pœnam, confugit ad templum, velut in aſylum, vbi ſine cibo & potu quadraginta dies latuit, ad extremum, vnà cum templo concrematus interiit: falſum inquam & ab illius diſcipulis in perpetuam magiſtri memoriam confictum, quos ſcimus illi clanculum per amica lunæ ſilentia ad vſum vitæ neceſſaria miniſtraſſe. Quod verò ſcribunt Germani, non ita pridem à mille millibus hominum viſam eſſe Spiræ mulierem quę per multos annos non comederit piè credo, ſed rara non ſunt artis: vt enim ea tantum dicuntur opera naturæ quæ ſemper aut plerúmque fiant, monſtra autem quia raro eueniunt, præter naturam ſunt: Sic metaphyſica voco quæcunque extraordinaria Dei prouidentia contingunt, eſt enim natura ordo ſenſibilis mundi: niſi quis ita malit, quemadmodum æger nulla vitæ iactura, imò ſæpè manifeſto ſanitatis commodo, longam inediam perfert, quia calor languidus habet intus quod agat,

Aelianus in varia hiſtoria.

ſic glires & vrſi, eſt illis ſomnus pro cibo : dū tota hyme dormiunt, nutriuntur. Ita ſi quis natura ſit frigidiore, vt phlegmaticus, tamdiu famem tolerare poſſe, quamdiu calor in conficienda pituita, ſenſimque in ſanguinem tranſmutanda occupabitur. Verùm pergamus, paulò enim liberiùs à propoſito egreſſi ſumus.

Nutritio Galeno eſt aſſimilatio alimenti, mihi verò aſſimilati vnio, non eſt enim motus qualitatis, vt ille ait, ſed ſubſtantiæ, nam vt procreatione noua forma acquiritur, ſic nutritione noua materia: niſi vt nomen qualitatis Stoïci cum Platone latius fundunt quàm Peripatetici: ſic Gal. alterationis & aſſimilationis: nam ſi propriè & philoſophicè loquendum ſit. αὐτότης, eſt vnio ſubſtantiæ, ὁμοιότης qualitatis.

Accretio eſt extenſio materiæ in omnes dimenſiones ſimul, vtrúmque eſt opus animæ, non caloris, niſi vt inſtrumenti, obiectum enim ſine modo populatur, ſeſéque in immenſum propagare & amplificare conatur, at ſunt accretionis termini cuique rei à natura præfixi, quos vltra citráque nequit conſiſtere rectum: impetus ergo caloris à cauſa meliore & ordinatiore regendus fuit, & intra fines mediocritatis continendus; Hac deſcriptione, excluduntur rerum inanimatarum accretiones, quinimò rerum animatarum, quæ fiunt penes vnam aut alteram dimenſionem, nō enim dixerim pueros longo morbo confectos, quod extendantur in longum, accreſcere. Exiſtimo enim cum Auicenna, non fieri incrementū niſi acceſſione copioſioris alimenti, vt ſufficiat primū nutriēdo, (eſt.n. opus naturæ magis neceſſariū) deinde augēdo animali. Cur ergo pueri toto morbi tempore parcè & tenuiter nutriti accreſcunt in longum? quia partes ſolidæ, quibus inſita eſt auctrix facultas, in morbi declinatione abundantius nutriuntur. Cur poſt adoleſcentiam non accreſcunt amplius in longum? quia ſicciora oſſa extendi nō poſſunt. Quæſitum autē iamdiu nec ſatis definitum, quid ſit apud Ariſt. augeri rem pœnes formam nō materiam, accretio enim eſt motus quantitatis, quantitas affectio eſt materiæ, non formæ. Tum accretio ſequitur nutritionē, nutritur autem corpus, nō anima:

An

An quemadmodum animal deſcreſcit languentibus animæ viribus, ſic adoleſcente anima accreſcit? an nutritio & accretio ſunt motus animæ, vt agentis, materiæ, vt patientis? an formam non eſſentialem, ſed accidentariam, ſeu figuram intellexit? Ego, vt dicam liberè quod ſentio, neque formam augeri exiſtimo, neque materiam, ſed compoſitũ. Animal enim eſt quod ſentit, non anima, neutrum enim ſeparatim ſentit, nutritur, augetur. Quod ita demonſtro: auget anima, corpus augetur, accretio definitur vtroque ſimul, vt motus mouente ſimul & mobili, ergo eſt mutatio totius non partis, animalis, non animæ, aut corporis. Quibus ita conſtitutis, non poſſum ſatis mirari, cur Galenus formam quæ regit plantas, maluerit cũ Stoïcis naturam, quàm cum Peripateticis animam appellare: eóque magis miror, quòd ille ipſe cum Pythagoreis & Platonicis plantas ſentire iudicarit: Nõ enim tantum animatum eſt quod ſentit, ſed etiam animal: Præterea ſi conſentiente Galeno, naturalis facultas vna eſt ex partibus quæ primum diuidunt & conſtituũt animam, mirum cur illam animæ titulo dedignetur: Excuſatur quòd vt appetitus, ita ſenſus quidam ſit naturalis, de quo poſtea commodiùs & opportuniùs dicetur.

Plantæ nutriuntur & augentur, at hæc ſunt opera animæ, ergo ſunt animatæ.

SCHOLION.

Animæ vegetantis tres ſunt facultates, procreatrix, altrix, & auctrix: procreatrix dominatur in vtero toto tempore geſtationis, illique ſeruiunt altrix & auctrix: nutriendo enim & augendo natura factum perficit: edito fœtu procreatrix aut diſparet, aut delitescit ad tempus: niſi non ad ſpeciem primis annis vim ſuam referat, ſed ad indiuiduum: nam dentes profert, fracta oſſa obducit callo, quinetiam venæ aut cutis portionem abſciſſam reſtaurat, nondum procreat ſimile, quia anguſtiora ſunt vaſa ſpermatica, ſemen aut nullum aut infœcundum: Auctrici ad tempus vſque adoleſcentiæ completum, debentur primæ partes, quia nutrix illi miniſtrat, videtur enim hic præcipuus ſcopus naturæ, vt opus ſuum ad iuſtum & ſpeciei cõueniens incrementum deducat, quod aſſequitur miniſterio nutricis, Poſtquam optatum finem conſe-

quuta

quuta eſt, Auctrix aut vaneſcit aut in materia ſinu otioſa delitеſcit, ſoláque nutrix remanet, quæ ad extremam vſque diem ſola conſeruat opus naturæ: Nullum enim animal ſine alimento diu poteſt viuere: poteſt non procreare, poteſt non augeri, ſed non poteſt non nutriri: ſola facultas altrix à primo die natiuitatis ad extremum abſolute neceſſaria eſt, aliæ ad certum tempus, atque vt dicitur ſecundum quid: Procreatrici miniſtrant Alteratrix, & Conformatrix: Alteratrix apud Galenum non tantum accidentaria, ſed etiam eſſentiali qualitate rem immutat: nam vim ſeminificam inditam teſtibus, & lactificam mammis, chylificã ventriculo, Sanguificam Iecori, ille refert ad alteratricem, quinimo oßificam & venificam, quæ ſunt ſubſtantiæ mutationes: Qualitas in Ariſtotelis doctrina eſt nomen accidentis, A Galeno, vt à Stoicis diſtinguitur in accidentariam & eſſentialem: Alteratio eſt vtriuſuis mutatio: Auctrix materiam extendit ſecundum omnes dimenſiones ſimul, qua definitione excluduntur à cathalogo naturalium accretionum tres modi improprij: Primus quando rarefactione: ſecundus quando additione. Tertius quando tenſione ſeu repletione res accreſcit: hoc modo creuiſſe dicitur venter ſub aſcite, per additionem creſcunt lapides, creſcit & aceruus: rarefactione, aqua feruore in vaporem reſoluta: ſed tum ortus eſt aëris, interitus aquæ, quia manere oportet quod accreſcit. Quo argumento Ariſtoteles demonſtrat corpus viuens augeri penes formam non materiam; materia enim aßiduè fluit, manente forma.

Quatuor facultatum ſubſidio altricem indigere.

CAPVT IIII.

QVemadmodum planta radicum fibris, vt animal ore, de terra tanquam de penu & ventre, quod vtile eſt, naturæque ſuæ conueniens exugit, atque tãdem in ſubſtantiam ſuam conuertit: Ita ſingulis partibus inſita eſt facultas quod effluit de maſſa ſanguinis veluti delectu & iudicio attrahendi, hac vi cerebrum pituitoſum ſanguinem allicit, pulmo bilioſum, ſplẽ melancholicum, caro eum qui ſimpliciter ſanguis appellatur, allectum, aliquandiu retinent, quiete enim & mora opus eſt ad coctionem, tandem aſſimilant ſibi, & vniunt, poſtea reliquias alimenti ablegant & in-

vacuam

vacuam partem deponunt. Altrici ergo facultati quatuor aliæ miniſtrant Attractrix, Retentrix, Aſſimilatrix, & Expultrix: Omnium vnus & communis finis, nutritio: Tractũ.n.retinetur, vt aſſimiletur, aſſimilatur vt nutriat & nobiſcũ fiat vnũ. Trahẽdi ſunt duæ cauſæ, ſubſtantię ſimilitudo, & fuga vacui: dolor enim per accidens trahit, calor trahit fuga vacui: ſubſtantiæ ſimilitudine vna quæque pars creditur trahere proprium alimentum: Hac tamen cauſa alimentum potius ferri ad partem aliquis ita probabiliter contenderet: Tractio, vt docetur ſeptimo phyſ. eſt motus violentus, atqui violenti motus cauſa violenta & præter naturam eſt: Ergo ſympathia non eſt cauſa tractionis. Deinde ſimile ſponte ſua ferri ad ſimile ſcribitur in libris cœli, ſic ferrum moueri ad magnetem Cardanus exiſtimat, cui hac parte conſentit Scaliger falſarum opinionum Cardani cenſor alioquin criticus: Ego verò neutri facile acquieſco: Nam quid ſimilius magneti quàm magnes ipſe? ait non mouetur ad magnetem, ergo multò minus ferrum: Adhæc vt elementa mouentur ad ſua loca, tanquam ad finem & perfectionem, (vnumquodque enim melius habet in ſuo loco, corrumpitur in alieno) Ita magnes quia ſeruatur ſcobibus ferri iiſque veluti nutritur. (nam ſi tu magnetem in ferri ſcobes repoſueris, tractu temporis eius portionem abſumptam videbis) potius moueretur ad ferrum, quàm ferrum ad magnetem. Permanendum igitur in veterum ſententia à Platone verbis plane aureis in Ione deſcripta, & ab Ariſtot. ſeptimo phyſ. nec non ab illius interpretibus & à Galeno comprobata, ferrum trahi à magnete propter ſimilitudinem ſubſtantiæ, quam prodit ferreus magnetis color. Trahendi, enim duo ſunt modi obiecto, fine, & efficiente, omni denique ratione differentes: Medicamentum trahit excrementum, vnaquæque pars alimentum: Ecce differentia obiecti: deinde medicamentum trahit vt excernat, alioquin ἰχκοπϱοφάγον, & merdiuorum, pars trahit vt fruatur tracto: adeſt finis diſſimilitudo. Non eſt enim abſolutè verum quod ſcribit Galenus, omne trahens eo fine trahere vt fruatur tracto, ſed eget diſtinctione: poſtremò

mò propter ſympathiam, non quoduis promiſcuè, ſed cum delectu alimentum ſimile trahitur à parte: Anthipatheia & contrarietate, medicamentum trahit excrementum, non enim videntur eadem cauſa alimentum à parte, & excrementum à medicamento trahi: magnes ergo propter ſympatheiam trahit ferrum vt fruatur tracto, quandoquidem eo, vt diximus, ſeruatur: Theamenes illud antipatheia repellit: quam ſubſtantiæ ſimilitudinem, eâdémque opera vim tractricē, impediet, qui alterutrum oleo, aut allij vel ocymi ſucco, illeuerit, aut adamantem circumpoſuerit: reſtituetur autem propriæ naturæ, ſi vngatur hirci ſanguine; cauſam explicamus in opere de abditis rerum cauſis.

SCHOLION.

VT plantarum ſic animalium partes cum delectu trahunt naturæ ſuæ conueniens alimentum, ſimilitudine ſubſtantiæ inquam non aliter quam magnes ferrum, Aliæ calore ſolo, Aliæ fibrarum rectarum miniſterio: Vt coquatur, mora eſt opus: proinde illic aliquandiu debet retineri: retentum coquitur, tandem aſsimilatur, homogenea cogit calor, Eterogenea excernit: nihil enim tam ſimile quod non habeat aliquid diſsimile: Itaque quatuor facultates miniſtrant nutrici, atractrix, retentrix, aſsimilatrix, & excretrix, quibus continentur appoſitio, Agglutinatio, & aſſimilatio, quia attractum, & retentum apponitur, per moras coctum, agglutinatur: coctione enim craſſeſſit, & lentorem acquirit alimentum: ad extremum aſſimilatur.

Præter eas quatuor non aliam quandam eſſe naturalem appetendi facultatem, aliam internoſcendi, aliam ſecernendi.

CAPVT V.

AVenrois imponit Galeno quòd vim ſecretricem ignorarit, ſcribit enim lib. de differentiis ſymptomatum, ſæpe ſeroſum reddi ſanguinem vitio ſecretricis, eiúſque alibi non ſemel meminit, ſed videtur illā partim ſub tractrice, partim ſub retentrice comprehendiſſe 2. Collect. cap. 16.

hendiſſe, quia dum pars trahit quod vtile eſt, inutile verò relinquit; haud dubiè vnum ab altero ſecernit, & ſolo naturæ inſtinctu, ſine iudicio, vtile ab inutili diſtinguit: hanc vim, natura viuentibus omnibus conceſſit, quòd ſit neceſſaria ad vſum & conſeruationem vitæ, cuius actionem ſi quis referat in ſenſum aut appetitum, non laboro: vt enim appetitus eſt duplex, vnus naturalis & rerum omnium communis, quo materia formam, elementa ſua loca, quin res omnes ſui conſeruationem appetunt: Alter animalis, viuentiũ proprius, cuius tres ſunt ſpecies: voluntas, ira, & cupiditas; ſic ſenſus quidam eſt naturalis, rebus inanimatis communis, cuius vis cernitur in diſcretione boni & mali, vtilis ab inutili: Alter animalium proprius, qui à Galeno definitur, dignotio alterationis factæ in ſenſorio à ſenſibili, qua diſtinctione ab Ariſtotelis reprehenſione quidam Pythagoreos & Platonicos vindicant: Plãtas enim non ſentire duobus argumentis demonſtrat, priore, quia ſenſus apprehendit qualitates immateriales, plantæ non ſine materia: Poſteriore, quia ſenſus organica facultate exceptas qualitates retinet, eaſdem illico planta tranſmittit: quę ſi Galenus diligentius expendiſſet, non tam facilè in Platonis opinionem conceſſiſſet. Porrò Stoïci volunt plantas neque eſſe animatas neque animalia, Peripatetici, animatas quidem, non animalia, Platonici, non tantum eſſe animatas, ſed animalia: verum de nomine videtur maior quàm de re contentio: Ariſtot. enim duodecimo ſuæ ſapientię, vbi lectis verbis & apodicticè de Deo ſcribendũ erat, illum nominatim appellat animal, excuſatur tamen quòd illic generalius ζῶον appellet viuens, cum Platone: non ſentiens, vt ſolet paſſim: eſt enim ζωὴ vita non ſenſus, quomodo Deus à Platone frequenter vocatur animal: Similis omnino eſt de ſenſu & appetitu contentio Ariſtoteles enim preſſius & anguſtius, alij latius & generalius vtrúmque nomen vſurparunt, quàm doctè alij viderint, Ariſtot. videtur mihi loqui diſtinctius, & minori confuſione rem explicare.

SCHO-

SCHOLION.

Scribit Ariſtoteles materiam appetere formam vt res turpis pulchritudinem: quod reprehendit Iuſtinus martyr quia appetere proprium ſit animæ: reſpondent pro ſuo magiſtro Peripatetici: Appetitum quemdam eſſe animalem, alterum naturalem, quo elementa appetunt ſua loca, vnumquodque natura duce ſui conſeruationem, necnon ſibi ſimile, ſic plantarum & animalium partes appetunt alimentum: verùm ventriculus, qui non ſibi tantum appetit, ſed in communem vſum: quique ideo accepit neruos eximij ſenſus quorum beneficio vbi primum ſentit ſe ſugi, (ac ſi hoc ſigno dignoſcat cæterarum partium indigentiam) appetit nouum alimentum: Duplicem habet appetentiam, vnam animalem per neruos ſextæ coniugationis à cerebro ad ſtomachum deriuatos: Alteram quo ipſe appetit ſibi, inſtar cæterarum partium, eámque naturalem: Atqui facultates dignoſcuntur functionibus: Eſt ergo appetendi quædam facultas naturalis ſingulis partibus inſita, quæ ſeruit nutrici, non minus quàm attractrix aut retentrix: Reſpondeo hunc appetitum non eſſe proprium viuentium, ſed etiam rebus non viuentibus communem, proinde inter facultates nutrici ſeruientes cenſeri non poſſe. Elementis non ineſt facultas appetendi ſua loca, alioquin etiã in ſuis locis ea appeterent, quia naturalis facultas, vt eſt congenita, ita inſeparabilis: facultatem quamdam diſtributricem quidam ſimili argumento introducunt: Potentiæ diuiduntur actionibus: Atqui priuſquam ſanguis nutriat diſtribuendus eſt. Eſt ergo diſtribuendi facultas aliqua: Reſpondeo partim ab hepate veluti onus expelli, partim à ſingulis partibus attrahi proinde vtráque comprehendi poſſe: De ſecretrice maior eſt quæſtio: Nam Empedocles duas efficientes primas cauſas conſtituebat, concordiam & diſcordiam: concordia quæ erant in vnum adducta diſcordia ſecreuit, cúmque in ordinem ſingula elementa digeſſit quem mundum appellamus, Tum nihil erat quod attraheret, nihil quod expelleret, Secretricis igitur hoc opus fuit: nónne calor cogit homogenea, eterogenea ſecernit? ſic à ſemine plantæ & animalia generãtur; ſecernit enim calor vtile ab inutili, illud retinet, hoc excludit, eadem vi conſeruantur, alic unt enim portionem naturæ ſuæ congenerem ſingulæ partes alimenti, quod non poſſunt abſque ſecretrice: Nónne vides cauis hepatis ſubeſſe veſiculam quæ vt ſanguis purus & defecatus diſtribua-

tur fel ſecernit, vt lien limum? Ecquid eſt aliud criſis quam humoris morbifici iam cocti ſecretio? vnde cutis felle ſuffunditur niſi vitio ſecreticis? Reſpondeo hoc contigiſſe attractricis impotentia: quia veſica fel non traxit, aurigine cutis fœdata eſt, Quia lien non traxit fecem, ſuperuenit ikterus niger: ſic atrophia contingit, quia membrum alimentum ad ſe non trahit: Sit igitur hoc conſtitutum: ad quatuor facultates Altricis animæ miniſtras, cæteras poſſe reuocari.

Aliis partibus alias facultates eſſe valentiores, iiſque propria quædam functionum inſtrumenta deſtinata eſſe & attributa.

Cap. VI.

CVm facultas pendeat à temperamento, ſit autem vnius particulæ vnicum temperamentum, quomodo fit vt eidem parti inſint facultates cõtrariæ, trahendi, puta & expellendi? Reſpondetur vt in polycheſtro medicamento ſimplicia ſuas vires retinent, ſic in mixto manere qualitates, quæ vt contrariæ ſunt, ita poſſunt cõtraria. Calor enim & frigus vtũtur humore, & ſiccitate tanquã inſtrumentis, eorũmque cauſa contrarios effectus producunt. Euidentius multò natura in eadem parte ſubiecti pro varietate fibrarum, trahit, retinet, expellit. Eam enim partem natura trahere voluit, cui rectas fibras congenuit, ſi cui obliquas dedit, illam ad retinendi officium deputauit: quæ verò tranſuerſas obtinuit, deſtinata eſt excretioni, quæ omnes ſimul habet, trahit, retinet, ſimul & excernit. Iis ſignis non eſt difficile, quæ ſit vis & actio partis coniicere: pars enim trahit, quæ habet rectas fibras, & viciſſim quæ nata eſt trahere, obtinuit rectas fibras. Ita de cæteris ſentiendum eſt, iis exceptis, quæ ſibi trahunt, vt oſſa & cartilagines: trahunt enim ſolo calore: At ventriculus, exempli gratia, in communem vſum trahit, & retinet: quare maiori robore & auxilio opus habuit.

SCHO-

SCHOLION.

VT omnes partes nutriri neceſſe eſt, ita quatuor altricis miniſtris opus habent: verùm quædam ſolo calore hæc præſtant omnia, aliæ vtuntur præterea ſuarum fibrarum miniſterio, rectis trahunt, obliquis retinent, Tranſuerſis expellunt: Vterus toto geſtationis tempore grauem fœtum continere debuit, propterea accepit multas fibras obliquas, quemadmodum & ventriculus, qui alimentum debet retinere donec fuerit conuerſum in chylum: Tranſuerſas quoque, quibus perfectum opus excludant: Oeſophagus non habuit opus obliquis, qui cibum & potum mox debet tranſmittere, non continere, ſed rectis quibus attrahat, & tranſuerſis quibus expellat: Trahit vero dũ ſe contrahit, ſitque breuior, expellit veluti compreſſus: Obliquæ fibræ retinet ſeruando in parte æquabilitatem, neque enim cõprimunt, vt tranſuerſæ, nec contrahunt, vt rectæ.

Externæ ſentiendi facultates explicantur.

CAP. VII.

HActenus de naturali facultate, inſtat vt de animali diſſeramus: cuius partes ſunt, ſenſus, motus, & quæ principes appellantur, imaginatio, ratio, memoria. De ſingulis ordine dicemus, ducto initio à ſenſu. Hunc Plotinus definit ſympatheam vitę communis ad partes ſuas. Ariſtotel. popularius, alterationem ſenſorij à ſenſibili. Obiicit Galenus, ſentiunt ergo aër, aqua, & ſpeculum, quandoquidem à ſenſibilibus alterantur, quaſi verò ſint ſenſoria. Vrget alio argumento, nobis aliud agentibus ſæpè accidit, vt tranſeuntis imago humore cryſtallino, veluti ſpeculo excepta, nõ videatur. Itaque concludit, definiendum potius, dignotionem alterationis factæ in ſenſiterio. Diſſenſio tamen ſenſus diſtinctione conciliatur: vnus enim eſt exterior & particularis, cuius externum eſt obiectum & ſingulare, qui mouetur tantùm ab eo, quod adeſt, quódque præſens eſt, alter cõmunis & interior, cuius obiectum internũ eſt & cõmune: ſentire enim eſt ſingulorum, ſenſus communium & vniuerſorum, hic eſt,

qui abſens rei imaginem conſeruat. Externum Ariſtotel. definit vi perpeſſionis, ſoli communi dignoſcendi vim concedit: non enim oculus videt, ſed interior anima per oculum: nam ſi facultas ſenſorio eſſet inſita, cũ vtróque ſimul oculo rerum imagines excipiantur, nihil vnum & ſimplex videretur.

Senſus externi ſunt quinque, interioris veluti ſatellites & excubitores, ſinguli ſenſoriis & obiectis differentes; duo neceſſitatis, ſine quibus nullum animal poteſt viuere. tactus & guſtus: Tres commoditatis, viſus, auditus, & odoratus duo ad eſſe, tres ád bene eſſe. Anima enim colores videt per oculum, aurè ſonos excipit, naribus captat odores, ſapores guſtat lingua, tractabiles qualitates tam primas quàm ſecundas cutè percipit, de quibus ordine diſſeremus, ducto initio à viſu, quia cæteris præſtat, ſiue agendi ſpectes celeritatem: ſolus enim fit momento, ſiue vſum & vtilitatẽ. Nullus enim ad intelligendum tot rerum ſpecies ſuppeditat. Illius opera cœlum aſpicimus, cuius perfectionem nemo vnquam auditu conſequatur. Eius obiectum, inſtrumentum, & medium: deinde videndi modum, percurramus.

De viſu.

Omnia ſunt col[illegible] aut ſplẽdore, [illegible] ue ſi-n.ꝯ conſpicua.

Viſibile non poteſt vno nomine exprimi: quædam enim videntur per medium illuſtratum, vt color, alia per opacum, vt ſplendor: nam bombix, nicedula, ſquamæ, & oculi piſcium, videntur in tenebris. Ignis colore interdiu, noctu ſplendore conſpicuus eſt: quid multa? inſtrumenta viſus præcipua ſunt, ſpiritus, & humor cryſtallinus, influit ſpiritus viſiuus per neruum cauum, opticus ab vſu nominatur, qui originem habet à primo pari neruorum. Plato in Timæo reſpiciens ad ſpiritum, inſtrumentum viſus ſcribit eſſe igneum: Ariſtoteles verò lib. de Senſu, ſpectans humorem cryſtallinum, quem illic κοιλω, pupillam (Pollux τῷ ἐν μέσῳ μέλαν nigrum in oculi medio interpretatur) fortè etiã totius oculi naturam & temperiem conſiderans, organum viſus contendit eſſe aqueum.

G[illegible] fa-[illegible] Platoni 7. de Placitis, -p. 7.

Medium, eſt corpus diaphanes, ſimplex, vt cœlum,

aër, aqua: vel mixtum, vt glacies, vitrum: quæ omnia, quamquam genere diſtincta, in hoc tamen communicant, quòd ſint perſpicua, luminíſque præſentia illuſtrentur: hinc lumen, actus perſpicui, ab officio notiore, definitur: differt à luce, quòd lux ſit lumen in ſuo fonte, lumen lux in alio. Porrò, vt ait Auempace, lux neceſſaria fuit propter colores: videri enim nõ poſſunt ſine medio illuſtrato. Hinc Auenrois negat in tenebris colorem remanere: color enim, inquit, habet ſuum actum in eo quod aſpiciatur, videri autem non poteſt abſque lumine. quæ opinio iampridem exploſa eſt: colorata enim res eſt, etſi à nemine videatur, ſatis eſt ſi ſit aſpectabilis. Pergit tamen vir argutiſſimus hoc modo, atqui non eſt aſpectabilis, niſi per medium illuſtratum: ergo habet color ſuum actum à lumine.

Actus coloris non eſt in eo quod aſpiciatur, ſed quod aſpici poſſit.

De modo videndi nobilis eſt quæſtio inter Platonẽ & Ariſtotelem. Ille enim exiſtimat nos videre emittẽdo, hic verò recipiendo. Galenus Ariſtotelem his argumentis oppugnat: primò, quia montis quanta eſt magnitudo, recipi non poteſt, adeò anguſto pupillæ foramine: ſecundo, quia res vna à tam multis ſimul & eodem momento non videretur quibus non eſt difficile reſpondere: magnitudo enim non videtur per ſe, ſed per colorem, cuius ſola ſpecies immaterialis per oculum, non aliter quàm imago in ſpeculum, admittitur. Cùm ergo ſpecies ſit indiuidua, quia incorporea, quid vetat illam totam exigua pupilla ſimul à multis deprehendi, cum innumeris ſpecillis eiuſdem rei quanta & qualis eſt imago, ſimul repræſentetur? Hæc magis vrgenr, catoplebas & baſiliſcos interficere viſiui, eiúſque venenati, radij emiſſione: quomodo ſtriges & lamiæ creduntur faſcinare: ſic enim Platonicus Poëta:

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Quod Triballis fuiſſe gentilitium hiſtoriis proditum eſt. Nec prætereundum, Indorum regem dono miſiſſe ad Alexandrum puellam, quæ veneno à primis annis nutrita, illum aſpectu interficeret: Annon mulier per lunares purgationes viſu ſpeculum inficit, aut lippus ophthalmiæ contagem in aſpicientem tranſmittit,

quia ſpiritus viſiuus à vapore putri inficitur, malíque ſeminariũ concipit? an non animalia multa, vt noctuę felles, capræ, Serpentes & veſpertiliones (quod de Tiberio narrat Suetonius, idémque ſibi adoleſcẽti cõtigiſſe ſcribit Cardanus) vidẽt noctu, optico radio aërem ſufficiẽter illuſtrãte? an nõ Aphrodiſæus ipſe quãquam iuratus Peripateticus in Problematibus quærẽs, cur quidam cominus vident, non eminus, alij contrà: reſpondet eos, quibus paucus eſt & tenuis ſpiritus, acutè videre, ſed cominus & è propinquo tantùm, quia in aëre craſſo obtũditur radius, extinguitur in frigido. Alios verò, quibus multus eſt & denſus, quia tenuatur motu, & paulatim acuitur, procul videre, non propè. Suntque huius generis permulta problemata, quæ nemo poſſit aliter quàm emiſſi ſpiritus diſſimilitudine explicare. Sic Ariſtoteles 2. Cœli, non ſtellas ſcintillare, ſed noſtrum radium propter diſtantiam: & Iridem fieri noſtro radio à centro nubis relato ad Solem, ſcribit 3. Meteor. Idem, Antipheronti propriã effigiẽ obſeruari ſolitã ſcribit in lib. de Senſu, quòd cùm eſſet viſu admodum infirmo, aër eſſet illi pro ſpeculo, à quo nimirum viſiuus ſpiritus referretur. Ob hæc accuſatus incõſtantiæ à Galeno, quã Interpretes excuſant, quod ita loquutus ſit ex aliorum ſententia: Suam enim, inquiunt, opinionem Ariſtoteles ſolet proprio & cõueniente loco demonſtrare, alibi loquitur cum vulgo: Auenroïs eius opinionem duobus argumentis confirmat, prius eſt ipſiuſmet Ariſtot. Omnium ſenſuum eadem eſt ratio: Audimus, olfacimus, guſtamus, tangimus recipiendo: Ergo, eo modo videmus: Poſterius eſt Aphrodiſæi. Nil videretur flante vento: quid ni? quia opticus radius ſimul cum aëre agitatus integram rei ſpeciem ad oculũ referre non poſſet. In quam ſententiam toties incidit Galenus, quoties motum eſſe actionem affirmat, ſenſum verò perpeſſionem.

Controuerſia me iudice ſic poterit componi: Spiritus proculdubiò neceſſarius eſt ad videndum, qui cũ externo lumine coniunctus propter ὁμογενῆ θέσιν, vt eſt in Timæo, ſpecies referat, & ad interiorem ſenſum tranſmittat: quòd Ariſtoteles ipſe non negat. Quidã enim,

enim, inquit, iuxta tempora vulneratus, ſectis neruis opticis, repentè viſum amiſit, non externi luminis, ſed interioris priuatione non aliter, quàm extincta lucerna. & Auenroïs: In tenebris, inquit, fricatus oculus, micat, propter internum lumen: nec fingi poteſt, vt feles & noctuæ in tenebris videant ſine oculi irradiatione. In pupilla, inquit Lactantius, ſcintillæ luminum accenſæ continentur, eáque fracta perditur viſus: Nõ dixerim tamen ſpiritus ſubſtantiam ferri extra oculũ ad videndum, ſed qualitatem ſolùm nempè ſplendorem. Ergo non abſurdè videtur Platoni fieri emittendo, non minus doctè Ariſtoteles contendit fieri recipiendo: fit enim partim recipiendo, recipitur autem ſpecies, humore cryſtallino tamquam ſpeculo animato videtúrque per ſpiritum ſi non à ſpiritu: Partim emittendo, non ſpiritum, ſed radioſam viſiui ſpiritus ſeu luminis interni qualitatem. Quidni ſpiritum? quia non ſufficeret tot rebus tandiu, & ad tam diſtans inſpiciendis, vt ſtellis firmamenti, quandoquidem finitũ omne detractione finiti tandem exhauritur.

De auditu.

Sonus eſt obiectum auditus, aura tenuis & quieta, quam membranula includit, analoga pupillæ, eiuſdẽ ſenſorium: quæ quò tenuior eſt & quietior, eò auditus acutior; Neruum auditorium, quem habet à quinta coniugatione Ariſtoteles prætermiſit, qui tamen tam neceſſarius eſt ad audiendum, quàm opticus ad videndum: per hunc enim colores, per illum, ſoni vehuntur ad communem ſenſum. Medium, aër vel aqua, vno nomine διηχὲς, Meatum auditoriũ de induſtria ſinuoſum fecit natura, vt eſſet ſenſorium ab externis iniuriis tutius, nec tam facilè à ſono grauiore læderetur. Ob id enim qui merguntur, ad extremum audiunt, quod difficillimè aqua ſubeat per labyrintheos anfractus.

Sonus eſt colliſio ſolidorũ: nã fuſtè percuſſus, aut leuiter cõmotus aër, nõ ſonat, qđ ſi reſiſtat, habet rationẽ ſolidi: reſiſtit autem ſi quis eius diſſultum & diſſipationem vehemẽtia aut celeritate motionis anteuertat. Hac cauſa boreas eſt ſonorus; ἀπὸ τῆς βοῆς à boatu,

boatus ab impetu, eadē cauſa ingēs ille ſtrepitus in nubibus excitatur qui tonitru nominatur: Simili cauſa crepitant caſtaneæ eliſo flatu: ventus per auum leuiter excluſus non ſtrepit, cùm violentia vero expulſus & natibus conſtrictis, non aliter quam nucleus compreſſis digitis eliſus, crepitum edit Vox eſt ſonus ab animali certis organis naturæ dearticulatus. Sermo, eſt vox nūtia & interpres propriȩ cogitationis: ſunt enim aues multæ vocales, vt pſitaci, picæ, quæ humanam vocem tam benè exprimunt, vt ſi tu illas non videas, homines loqui putes, non aues: ſed dant ſine mēte ſonum, nec ſciunt quid dicant & loquantur. Homo, vt ſolus diſcurrit & numerat, ita ſolus, ſermone vtitur: ſic ferè Ariſtot. in Problem. & 4. de Hiſtoria animal. vt intelligatur iniuſtè accuſari à Galeno, quòd vocem cū ſermone conſiderit: quamquam Plutarcho videtur φωνὴ dici παρὰ τοῦ φωτὸς, quia ſit interpres mentis: Vocem ergo ille non diſtinguit à ſermone.

Modus audiendi eſt admodum dubius & obſcurus: non enim quemadmodum videmus momento, etiam ſtellas firmamenti, quia cryſtallinus humor, vt ſpeculum, imaginem propter ſcheſim, excipit inalterato medio: ſic ſonos auditu, percipimus, ſed cum tempore & ſucceſſione καθ' ἕξιν. argumento eſt, quòd ventilatus aër impediat auditionem. An verò commotus, ſonos tranſmittat ad aures, an potius ſpecies, immaterialíſque qualitas eò conuolet, dubium eſt: Ego ſpeciem tantùm ſoni ad aures peruenire exiſtimo: primò, quia vna vox à multis ſimul percipitur: ſecundò, quia audimus, non videmus, per medium ſolidum, propter continuitatem aëris externi cum interno: quomodo autem poſſet vox integra, ſi materialis audiretur, ſolidum permeare?

Cæterùm piſces eſſe mutos, etiam prouerbio celebratur: Athenæus tamen libro octauo, in Clitore flumine vocales eſſe affirmat. Sed credibile eſt, ſonum quem edunt, attritu branchiarum, vt in Achæloo flumine, illi, vt pleriſque aliis, impoſuiſſe: Ariſtoteles ſolùm Scarū & Suē fluuiatilem ſcribit vocē edere: verū de Auditu ſatis multa, plura proximus liber explicabit.

De

De odoratu.

Senſorium ſimile eſt ſuo ſenſibili, cùm ſit potentia tale,& ſenſione ex vtroque quodammodo fiat vnum, atqui odor exhalationi calidæ ſiccæ, vt ſapor vapori, ſimilis eſt:vt ergo viſus ſenſorium Platoni igneum, Ariſtoteli aqueum eſt: auditus verò vtrique aërium, ſic odoratus dici debuit igneum: propterea enim vt per hyemem nil aut minimum exhalat, ita minimum odoris redditur,neque illum ex accenſis odoratis, quæ vt plurimùm ſunt calida ſicca, efflatum percipiunt, qui ſunt humidiore vel frigidiore cerebro: non diſſimili cauſa,calidius cerebrum,paucis exceptis,vt roſa,camphura, & ſantalis,offendunt odorata.

Galenus abuſiue paſſim appellat vaporem.

De ſede ſenſorij non conuenit Galeno cum Ariſtotele: hic enim illud intra nares ſub interiore membranula cartilaginibus obducta conſtituit ille intra caluariam:ſibi tamen non vbique conſtat: nam 3. de Loc.affect.videtur illud reponere in anterioribus ventriculis cerebri.at 7.de Placit,non in ipſis, inquit,ventriculis, ſed in extremitatibus, quo narium meatus pertingunt; Caruneulas ſpongioſas,papillis ſimiles, in fine narium poſitas appellat.

Quomodo ergo, quærit Auenrois, odor alimenti, qui cum vapore cerebrum petit, non percipitur? An oppleti meatus ſenſuum odoris impediunt? An odor admiſtione vaporis corrumpitur? An odor naribus captandus eſt externi aëris inſpiratu?propterea enim naris,odoris deferens inſtrumentum appellatur. *1.Collect.*

Medium eſt aër, vel aqua, prout natura communi participant, quam primus Theophraſtus, δίοσμον appellauit:vt enim color videtur per medium diaphanes, ſonus per διηχὲς auditur, ſic odor per δίοσμον percipitur,vnúſque ad numerum aër pro diuerſa ratione, tot nominibus appellatur. Cur nos vt piſces ſub aquis nõ odoramur? quia purum & immiſtum aërem inſpirare non poſſumus.

Hoc ſenſu vincimur à multis animantibus, iis præſertim,quæ ex rapinis viuunt, ad hoc enim exquiſitum habent odoratum, vt odoris ſenſu ducantur ad prædam.

Nos aper auditu, linx visu, simia gustu,
Vultur odoratu precellit, aranea tactu.

Vincuntur tamen à nobis, quòd obiectorum differentias perfectius diiudicemus, in quo ſumma eſt ſenſus perfectio.

Hinc factum eſt, vt odores non propriis, ſed ſaporum nominibus appellentur, quibus reuera proportione reſpondent. Eſt enim odor, ſicci ſapidi in humido affectio quædam, cum inſipida, vt aër, aqua, lapis, aurum, ſint inodora. Atque etiam ex ſapore fit odor, vt exhalatio ex vapore, nempe rarefactione: vtrumque autem fit humidi & ſicci permiſtione, verùm in odore ſiccitas, in ſapore humiditas dominatur, ſine qua nihil eſt ſapidum. Si quis obiiciat acria & cauſtica, vt piperata, guſtari. Reſpondendum ea dum vellicant linguam ſua acrimonia ſaliuam excitare, qua internuncia ſapor guſtatur: arida autem lingua ſapores non diſcerni. Age verò de ſaporum differentiis pauca per occaſionem ſubiungamus.

De guſtu.

Ariſtotelis opinione duo ſunt extremi ſapores, dulcis & amarus: Illi pinguis, huic, ſalſus affinis eſt. Intermedij ſunt, acer, auſterus, acerbus, acidus. Apud Galenum acerbum & acre ſunt primæ & extremæ differentiæ ſaporum. Hæc fuit cauſa diſſentionis, quam non eſt difficile componere. Ariſtoteles enim ſaporẽ prout guſtabilis eſt diuiſit: atqui guſtus ſapores ea ratione primùm apprehendit, qua ſunt dulces, aut amari: nam quæ guſtantur, aut ſpecie quadam dulcedinis oblectant, aut amatore contriſtant: Galenus verò per ſe, habita ratione temperamenti, eorum differentias conſiderauit. Atqui acria ſunt feruantiſſima, acerba frigidiſſima, dulcis in medio eſt, calore & frigore temperatus. In cæteris alterutrum dominatur, vt in acido & adſtringente, frigus: in ſalſo & amaro, calor. Ergo ab vtroque bene diuiduntur, pro ratione tamen diuerſa.

Lingua eſt inſtrumentum guſtus, extrema illa parte, in quam nerui tertiæ coniugationis inſeruntur: habet enim neruos molles à tertio pari ad guſtandum, vt duros à ſeptimo, ad motum.

Non

Non videtur medium eſſe neceſſarium: guſtus enim eſt quid ā tactus, cō tactus autem fit abſque medio.

De Tactu.

Si ſenſus diuidantur differentiis obiectorum, ſint autem tractabiles qualitates tam differentes, vt nihil magis, mirum ſi tactus ſit ſenſus vnus. Reſpondendum, omnes in hoc vniri, quod ſui tangendi faciant copiam: Obiectum igitur vnum eſt, etſi diuerſo modo ſentiatur, vt molle, quia cedit tangenti: durum, quia reſiſtit: proinde ſenſus ad numerum vnus, ratione eſt multiplex. De ſenſorio non conueniunt inter ſe peripatetici, minus cum Medicis. Placet Aphrodiſæo & Auicennæ, interiori cute tractabilium qualitatum differentias ſentiri, propterea quòd illa puncta, illico ſenſus doloris percipitur. Simplicius ſenſorium tactus reponit in corde: verùm cor Ariſtotelis opinione eſt interioris ſenſus principium, non exterioris, fortaſſis illum fefellit homonymia ſenſus communis: alia enim ratione interior ſenſus eſt communis, quàm tactus: hic omni animali, ille externis quinque communis eſt. Cutis, miniſterio ſpiritus pellucidi excipit obiecti qualitatem, receptam ad primum ſenſorium tranſmittit neruorum miniſterio. Vbi autem mollior eſt & temperatior, vel plures, aut acutioris ſenſus neruos excipit, vt in extremis digitis, & in vola manus, quo plurimorũ neruorum fit concurſus velut in centrum, ibi perfectius ſentit.

Dicet aliquis: Si cutis temperata, quomodo ſenſorium tactus terreſtre? Aut cùm partes terrenæ, vt oſſa, pili, vngues, non ſentiant, ſi cutis terreſtris, quomodo poteſt eſſe organum ſentiendi? reſpondetur, ſenſorium dici vel aqueum, vt viſus: vel aërium, vt auditus: vel igneum, vt odoratus; vel terreſtre, vt tactus: non quia elementis omnibus non ſit temperatum, ſed quia vnũ prædominatur, vt humor in guſtu: quandoquidem ſola humida ſapida, nec ſine humore ſapor guſtatur: terra in tactu, quia ſoliditatem aliquam & conſiſtentiam habere debent, quorum differentiæ contactu diſcernuntur.

Medium externum nullum eſt, internum ſpiritus, & neruus

neruus per cutem diſperſus, quo priuatæ partes, non ſentiunt.

SCHOLION.

Hactenus animæ vegetantis facultates pergendum ad ſentientem: ſunt autem quinque ſenſus exteriores, obiectis & ſenſoriis differentes, interiores tres, Communis ſenſus, imaginatio & memoria: quos omnes nobiſcum habent communes animalia perfecta. Differunt externi ab internis quod externorum externum ſit obiectum, interiorum internum. mouentur enim ſenſus externi tantum eo quod adeſt quodque præſens eſt: Interiores vero etiam abſentium imaginem retinent: De externis primo loco diſſeramus Initio ducto à viſu: eſt enim omnium præſtantiſſimus, quia vitā à morte diſtinguit vſura lucis: eius obiectum color nominetur, nam ſplendor eſt quidam color; eſt autem color extremitas perſpicui in corpore terminato: Senſorium Cryſtallinus humor quo veluti ſpeculo imagines, colores excipiuntur: medium, corpus diaphanes actu illuſtratum: cum ergo facultates ſenſuum externorum, obiectis & ſenſoriis diſtinguantur, definiatur viſus: vis oculo congenita qua colores diſcernit per medium pellucidum actu illuſtratum: Quo modo cæteri ſenſus definiendi ſunt, vt auditus facultas diſcretrix ſonorum auri inſita: odoratus, Facultas indita proceſſui mammillari ad diſcernendos odores, Guſtus facultas diſcretrix ſaporum linguæ inſita. Tactus: facultas interiori cuti connata per quam tractabiles qualitates tam primas quam ſecundas diſtinguit intermedio neruo. Quando enim ſcribit Ariſtoteles contactum fieri ſine medio, De externo intelligendus eſt, Internum enim agnoſcit in libris animæ videntur mihi quinque ſenſoria quinque mundi primis & ſimpliciſſimis partibus reſpondere. Viſus cælo, eo enim ſenſu à Platone dicebatur Igneus: odoratus igni, quia odor exhalatio quædam eſt, exhalatio autem ignea: Auditus aëri, Guſtus aquæ Tactus terræ: ſpiritus perſpicuitate, ſplendore, irradiatione, accedit ad naturam lucis, quæ materia cæli à veteribus putabatur, autoribus Iamblico & Simplicio: lux autem eſt prima ſpecies ignis, proinde ratione ſpiritus, viſus non abſurde dici poteſt cæleſtis.

Eſt ne vera hæc Epicharmi ſententia? ſola mens audit: Cætera ſunt cæca & ſurda. Eſtne ſentiendi facultas inſita ſenſorio an à cerebro vectore ſpiritu animali influit? Contrariis argumentis quæſtio poteſt diſputari, nam cum excellens ſenſibile corrumpat

ſenſum

ſenſum, vt tonitrui vel bonbardarum ſonitus auditum, albedo immodica viſum, videtur facultas conſiſtere in temperie ſenſiterij, cum hac læſa illa lædatur: verum obſtructo neruo optico videndi beneficium eripitur, quia prohibetur influxus viſiui ſpiritus, accidat quod animus aliud agens ſæpe tranſeuntem non videat, nec loquentem audiat, etiamſi illius effigies excepta fuerit cryſtallino, non aliter quam inanimato ſpeculo: videtur mihi vtrumque verum, connatum eſſe ſpiritum viſiuum oculo, nihilominus nouum à cerebro influere qui illius diſſipationem reſarciat.

Quæri etiam poteſt an auditus ſit ſenſus diſciplinæ: Viſus enim videtur plures rerum differentias nobis ſuggerere ex quibus intellectus plures eáſque nobiliores notiones efformat. Aſtrorum enim motum, ſplendorem, ſitum, pulchritudinem oculus intuetur, quæ non ita poſſis auditu percipere: primi artium autores qui poſteris tot & tam diuerſa ſcripta reliquerunt ea viſus non auditus miniſterio perceperunt, & nos ex iſtis magiſtris mutis poſſumus eadem addiſcere, nam viua vox vtilis quidem non neceſſaria, quandoquidem plurimi extiterunt αὐτοδίδακτοι, Epicurus ipſe αὐτομαθὴς perhibetur: optimus eſt ſeſe qui nouit cuncta magiſtro: Ariſtoteles tamen auditum appellat ſenſum diſciplinæ; fingatur, inquit, aliquis cæcus à natiuitate qui acute audiat, alter ſurdus à natiuitate qui acutè videat, vtrum exiſtimamus fore ſapientiorem? Reſpondet cæcum euaſurum doctiorem, quia nunquam ex magiſtris mutis artes potuit ediſcere niſi prius viua voce ſingularum vocum ſignificationes comprehenderit: hãc controuerſiam ita compoſuit Aphrodiſeus: Inueniendis artibus magis confert viſus, iam inuentis addiſcendis auditus.

Interiores ſentientis animæ facultates.

CAP. VIII.

HActenus pro inſtituti mei ratione ſatis de ſenſibus externis differui: inſtat vt interioris facultates exponã. Cuius neceſſitas ex hoc colligitur, quòd ſolus diſſimilium obiectorum differentias interno ſcat: viſus enim colorum duntaxat differentias percipit auditus ſonorum. At ſonorum & colorum diſſimilitudines non viſus, vel auditus, ſed communis & interior ſenſus agnoſcit. Præterea animus videt colores per

Philoponus hanc vim ſeparat à communi ſenſu, & προσοχὴν appellat.

per oculum, verùm nō eadem facultate, qua videt, cognoſcit ſe videre, ſed communi ſenſu, in quem, veluti lineæ à circumferentia ad centrum, vndique conueniunt externorum quinque ſenſuum obiecta: ſedens enim pro tribunali in anteriore cerebro, quæ ſenſus externi foris perceperunt, excipit. Quæſitum eſt, an ſit vnus & ſimplex: cùm enim obiectorum varietate ſenſus fiat multiplex, & ille verſetur in tam multis differentibúſque obiectis, non videtur eſſe vnus. Reſpondendum, quia vna & eadem operatione ſimul & indiuiduè diſparatorum, vt coloris & ſoni, differentias percipit, non aliter quàm viſus albi & nigri. Illum propterea re & numero eſſe vnum. Auenrois, Vt recipiens, inquit eſt multiplex, vt iudicans, vnus: Alij verò vt pūctum, quod extrema lineæ coniungit, momētum quod duos motus, inſtans, quod duo tempora, præteritum cum futuro copulat, re & numero ſunt vnum, ratione multa: ſic primum ſenſum per ſe vnum, ratione multiplicem affirmant.

Auerrois & Auicen. cōſentiunt cum Ariſtotele.

Viues phantaſiam confundit cum ſenſu communi, ſequutus Themiſtium. Differunt tamen Ariſtotel. opinione, quod interior & princeps ſenſus, ab externis hauſtas rerum ſpecies excipiat: exceptas verò phantaſia retineat: eſt enim vis retentrix imaginum, quas ab externis ſenſibus interior accepit. Propterea quidam vtrumque locis diſcludunt, quia enim, ſiccitas ad retinendum, humor ad patiendum aptior eſt, Cerebrum autem, interna parte ſiccius, in ſuperficiè humidius eſt, idcirco foris animam ſentire, ſubtus, in ventriculis anterioribus imaginari exiſtimant. Differt à diſcurſu & cogitatione, vt ſcientia ab opinione, veriſimile à vero, phantaſma ab intelligibili: Præterea intellectus aut nihil, aut quòd verum eſt apprehendit, Imaginamur ſæpe quæ nec ſunt, nec eſſe poſſunt.

Auicennæ ſententia phātaſia componit & diuidit non iudicat.

Auicenna & Auenrois, phantaſiam in anterioribus ventriculis fieri exiſtimant, rationem in medio, memoriam in poſtremo: hoc præſertim argumento, quod læſa memoria reſtituitur admotis occipiti remediis, quæ tamen Galenus apponit capiti nullo partis diſcrimine. Vrgent alio argumento: Differunt primis ſubiectis autore

autore Galeno, quæ ſeorſum exiſtunt, qnorúmque vno pereunte alterum manet, Atqui imaginatione læſa ratio incolumis ſeruatur, potéſtque illis integris lædi memoria, vt aliquot hiſtoriis Galenus demonſtrauit, & nos quotidianis exemplis teſtatum habemus: Quidam reſpondent, falſam eſſe propoſitionem, quia non tantum in eodem primo & communi ſubiecto, ſed vt iam docuimus, in eadem particula ſubiecti, differentes facultates exiſtere poſſunt, quas vt vna anima differentibus vtens mediis & inſtrumentis, vt puta ſpiritu, calore, frigore, humore, ſiccitate, denique temperamento, obire poteſt, ſic earundem qualitatum immoderatione perire poſſunt: Ergo cum princeps anima quæ inſidet cerebro, ad memoriam vtatur calore, vt agente, ſiccitate vt patiente, quid mirum ſi ſummo frigore aut humida intemperie offendatur? Si ſpiritus animalis & tẽperati caloris miniſterio imaginetur, & diſcurrat: Cur miramur illo per phrenitidẽ à fumis biliosis vltra modum aucto, rationẽ perturbari? atque vt expediam vno verbo, læſa temperie, qua vt inſtrumento obitur actio, quid mirum ſi actio ipſa peruertatur? addunt alterũ argumẽtum quod iugi & continuo ſpirituum appulſu vis ratiocinandi perturbaretur: Galenus tamen in medio ventriculo rationem habitare docet tertio de placitis, vbi interpretatur de ſapientia quam peperit ratio habitans in medio ventriculo cerebri, quod fingitur à poetis, Mineruam de vertice Iouis prodiiſſe: pergamus: non enim minutis punctis omnium quæſtionum difficultates perſequi conſtituimus, ſed ſumma ſequi faſtigia rerũ. Cũ phãtaſia ſenſibus perceptas rerũ ſpecies contineat quis vſus memoriæ? quorſum in tantam multitudinem ſine neceſſitate facultatum numerus excreuit? Annon doctius Galenus: Eadem, inquit, facultas quæ imaginatur, etiam recordatur & rerum impreſſiones conſeruat: minimè verò, nam phãtaſia ſenſibilia tantum, non conſtanter, nec diu, continet: In memoria verò, velut in theſauro reponuntur & conſeruantur ad vſum intelligibilia: vt taceam locis ſeiungi nec eadem cerebri parte vtrunque fieri, aut ſimpliciorem eſſe & materiæ circunſtantiis liberiorem memorandi

morandi quàm imaginandi functionem, aut abſentis rei imaginem phantaſia cognoſci, memoriâ cogitam reduci in animum, adde quod, ſola præterita meminimus, etiam præſentia fingimus & cogitamus Differt memoria à recordatione, quod nos ſoli recordemur cum diſcurſu. belluæ cum imaginatione (qua reguntur vt nos ratione) rei anteactæ meminerunt. Memoria tamen, aut definitur potentia & perpeſſione, theſaurus notionum, aut actu & operatione, rememoratio præteritorum, ex eo enim veſtigio quod permanſit, intellectus rem viſam, auditam, fictam, cogitatam. totam reuocat in memoriam, coloris enim, geſticulationis, aut memorabilis & inſignis cuiuſdam circunſtantiæ recordatione, homo, à viginti annis forte non viſus, redit in memoriam: ſic integer verſus recurrit ex primæ ſyllabæ memoria: quo fundamento nititur ars memoriæ, propterea dicta notoria, proprias enim notas ſibi quiſque deſcribit, quæ rerum quas notant, memoriam reducant: Miracula verò memoriæ quæ fidem hiſtoriæ & veritatis ſuperant, aut falſa ſunt, aut non fiunt naturæ ordine. Valent certè memoria qui ſunt crebro calido ſicco, ſimilibúſque iuuatur, & amiſſa reſtituitur, puta confectione ex anacardis, ſed quæ veterum & recentiorum ſcriptis feruntur, tam longe abſunt à communi ordine, vt mihi ſit ſuſpecta autorũ fides. Multi enim quia raris & monſtroſis exemplis lectorem demulceri ſentiunt, taléſque merces fuiſſe ſemper vendibiliores intelligunt, portentoſis fabulis ſua ſcripta referciunt, quas ipſi domi comminiſcuntur illiſque agendis ſe interfuiſſe deierant, vt à poſteris autores talium hiſtoriarum appellentur? Quæ enim cauſa, Heroſtratum ad templi Dianæ incendium induxit, Eadem veteres Phyſicos ad opinionum monſtra, hiſtoricos, ad fabularum incredibilium commenta, theologaſtros, ad perturbationem ſtatus Eccleſiaſtici incitauit, quæ verò ſpe gratiæ & quæſtus adulatores de principibus mentiuntur, vt Veſpaſianum cœcis viſum reſtituiſſe, Pyrrhum dextri pedis pollice lienoſos ſanaſſe, Alexandrum odorum halitum ſpiraſſe, legenda ſunt tanquam à Poetis profecta.

Scitum

Scitum eſt illud Æliani; Cum Corinthij Medeæ natos interfeciſſent, pretio Euripidem conduxerunt, vt facinus ſcripto tegeret,& in matrem, Medeam, reiiceret. Vicit tandem hominis vnius auctoritas omnium hiſtoriarum fidem & veritatem. Sed ad rem, paulo enim liberius à propoſito egreſſi ſumus.

Ad communem ſenſum pertinent ſomnus & vigilia, contrariorum enim, præſertim priuantium, commune eſt ſubiectum, Eſt autem ſomnus, impotentia ſenſus, non exterioris, eſt enim primus effectus ſomni, ſed interioris: vtriuſque viciſſitudo neceſſaria eſt ad vitam, nam per vigilias diſſipati ſpiritus reparantur ſomno, vtque membra motu fatigata, quiete redeunt ad naturam, Ita diurnis functionibus laſſas facultates, moderatus ſomnus recreat, & ad operandum reddit alacriores Argenterius vult videri ſolus ſapere, qui omnium refutatis opinionibus, tandem vigiliam refluxu caloris à corde, ſomnum eiuſdem in præcordia concurſu, definit: quod quidem veteribus quibuſdam placuiſſe ſcribit Galenus commentario ad ſecundum aphoriſmum lib. 2. ſed opinionem tam inſulſam putat, vt non dignetur refutatione, ne hoc iactet ſuum, aut tanquam nobile & nouum inuentũ nobis poſtea obtrudat, Homo, vt de Auenroi quidam ſcripſerunt, magis argutus quam doctus Enimuero metu & ſyncope, calor cũ ſpiritu in viſcera ſe recondit, ſomnus propterea non obrepit: Sed de ſomno erit poſtea oportunior differendi locus, de ſomniis pauca inſeramus.

Somnium aut eſt diuinum, quale à Deo aut dæmone immitti creditur Ariſt. reclamante, quod ſceleratis & impiis, non minus quàm bonis & ſapientibus obuerſentur, nam ſi ſimile ſimili vnitur, & ſuum contrarium vnumquodque fugit; Intelligens autem & ſapiẽs animus ſimilior ſit Deo, ipſiſſimæ ſapientiæ, quàm rudi & omniumrerum atque bonarum artium ignaro, bonis quam ſceleratis, mirum cur idiotis potius appareat quàm intelligentibus, aut promiſcue malis ac bonis. Placet tranſcribere quod non extra rem, ſcribit nebulo iſte & impoſtor omnium hominum qui vn-

Lib.3. occul-ta Philoſo-phiæ. ca.32. quam extiterunt pernicioſiſſimus, Agrippa: In magnis, inquit, operationibus maximè poſſunt ſimplicitas ingenij, firma credulitas, & conſtans ſilentium, quocirca pueris & ex humiliori plebecula obſcuris homunculis, vt plurimum dæmones occurrunt conſtantes autem animos, audaces & à timore alienos fugiunt atque contremiſcunt. Et eiuſdem libri cap. 62. Influet cœlitus diuina virtus, ſacris rite peractis, modo non deſit firma credulitas, ac veneratio religioſa, cum metu & horrore coniuncta, id enim proprie ſonat religio: ô ſcelus. ô portentum in ſyrtes, vel potius in ea mundi latera quæ nebulæ malúſque Iuppiter vrget, relegandum: O magiſtrum pernicioſum, qui de ſua ſchola virtutem, doctrinam, pietatem emandat: Viden vt à magia ceremoniali ſapientes excludantur, ſolíque idiotæ ad ſuperſtitionem admittantur? Vides vt dæmon non alios ſuis ſacris initiari, iureiurando obligari, ſibique nomen & fidem dare patiatur quàm ignauos, credulos, imperitos? his ſolis ſe communicat, ſolis apparet, & aſſumpto animalis alicuius, vt magi aiunt, hirci figura, illis ſe videndum & palpandum præbet, addam ridiculum, ſed dignum miſeratione ſi verum eſt quod lamiæ & ſtriges victæ quæſtionis dolore, nonnunquam vltrò, confitentur: putidus hircus adorari vult, flexis genibus, exoſculato podice. At heus, heus ſcelus & vomica Germaniæ, ſi dæmon fugit doctos, animoſos, cõſtantes, aut tibi non præſto eſt, aut es idiota ſuperſtitioſus, ignauus, inconſtans, incredulus Gratias ago diuinæ & humanæ ſapientiæ, quæ me ſociarunt Deo, & à dæmone ſepararunt. Verum pergamus.

Somnium aut eſt diuinum aut humanum, hoc animale aut naturale, naturale analogum eſt humori dominanti, propterea medico ad diagnoſim & prognoſim vtile, cuius extant plurima exempla apud Galenũ: Sanguinei iucunda, Melancholici funeſta & triſtia ſunt inſomnia, Biliosi cruenta furoríſque & incendij plena, Pituitoſi ignaua & aquoſa: Illi ſe vri, aut in aëre pendere de cruce ſæpe ſomniant, hi ſe natare aut ſubmergi putant, ac ſi anima in aquoſo cerebro extinguatur.

Animale

Animale vt plurimum ſequitur diurnas cogitationes. Ennio in ſomnis obuerſabatur Homerus, de quo vigilans ſæpe cogitaret, ſolebâtque Zeno ſuorum auditorum mores & ingenium ex ſomniis certius quàm Pythagoras ex vultu, coniicere: Nam ſi vt ille ait,

Omnia quæ ſenſu voluuntur vota diurno,
Corpore ſopito reddit amica quies,

Profectò vt bonorum diurnæ cogitationes ſunt bonæ, malorum peruerſæ, ſic illorum bona & virtutis plena, horum vitioſa eſſe ſomnia conſentaneum eſt. De diuino ſic ſcribit Iamblicus libro de myſteriis Ægyptiorũ.

In Æſculapij templo accipiuntur ſomnia quibus morbi curantur, ipſáque ars curandi, ſomniis eſt reperta diuinis: Exercitus Alexãdri mox periturus morbi diſcrimen euaſit, acceptis per ſomnum remediis à Dionyſio Deo: Lyſander rex, Aphutim vrbem obſederat, in ſomnis iuſſus ab Ammone, obſidionem ſoluit: multáque fiunt quotidie ſimilia, ſupra rationem & fidem humanam. Somniorum interpretes tanti olim habiti ſunt, vt hi ſoli ὂν εἰπεῖν verum dicere, putarentur, inde ars; onirocratice, cœpit appellari.

Ioſephus & Daniel fuerunt olim inſignes ſomniorum interpretes:

SCHOLION.

Anima ſentiens eſt forma & perfectio ſumma belluarum, eæ enim reguntur nõ aliter quam homines ratione. Si qui hominum ſpreto rationis conſilio, ſenſuum imperio ſuam vitam cõmittant belluarum modo viuere dicuntur, non hominum. Illa autem ſedens in cerebro ſentit præſentia, meminit præterita, Imaginatur præſentia, præterita, & futura, aliquando quæ nec ſunt nec eſſe poſſunt: Tanta eſt phantaſiæ libertas. Senſus interior externorum miniſterio cognoſcit quid rerum agatur foris, ſinguli enim ſua ſenſata per neruos, qui à cerebro in eum finem ad ſingula ſenſoria demittuntur, ad interiorem tranſmittunt: Cuius ſolius eſt dicere, ego vidi, ego audiui, quia ſolus abſentis rei imaginem retinet: externi enim mouentur tantum ab obiecto præſente. Oculus videt, auris audit ſed non cognoſcunt ſe videre aut audire, quia cognitio iſta fit per reflexionem, ſolus interior reflectitur in ſe: Differt ſenſus hic à phantaſia, quod ſentiamus tantum vigilantes quia per ſomnum cum interiore externi

omnes ſenſu: veluti ligantur, imaginemur potiſſimum dormientes: Accedat quod ſenſus vtriuſque obiectum extare aut extitiſſe oporteat: imaginabile vero ſit, quod neque fuit vnquam, neque eſſe potuit. Item imaginationis ſuæ & opinionis quiſque eſt dominus non ſenſus, quia non ſentimus quid quando, & quoties volumus: Ad ſenſum interiorem pertinet ſomnus & vigilia ad imaginationem inſomnia; Homerus fingit immitti ſomnium à Ioue ad Agamēnonem quo moneatur de futuris periculis, de hoc tamen Ariſtoteles dubitat, quia non ſit conſentaneum illa tam malis quam bonis, indoctis potius quam doctis communicari quia ſoli viri boni ſunt θεοφιλέσταϑι, *vt illius vtar verbo: Plato in ſympoſio Deum amoris interuentu nobiſcum communicare aureis planè verbis ſcriptum reliquit: Cum ergo improbos oderit, eſtne eorum ita ſollicitus vt dormientes admoneat imminentis periculi? Galenus ſecundo de motu muſculorum videtur phantaſiam cum memoria confundere, quia vtroque abſentium rerum imagines retinentur. Verum ſenſus interior ab externis illas excipit, exceptas phantaſia retinet, memoria conſeruat, vt habeat animus obiectum internum ad quod ſe conuertat quoties lubet, nec precariam opem externorum ſenſuū cogatur implorare, qui non mouentur niſi obiecto præſente: Præterea meminimus tantum præterita, imaginamur futura.*

De appetitu & mouendi facultate.

Cap. IX.

APpetitus aut eſt naturalis, rerum ſublunarium cōmunis, aut animalis, ſic dictus quod animalium ſit proprius: ille ἔφεσις dicitur, hic ὄρεξις, ὀρέξεως autem ἔστιν εἴδη τρία, ἐπιθυμία, θυμὸς, βούλησις. Appetitus animalis tres ſunt ſpecies, cupiditas, ira & voluntas, diſtinctæ ſedibus & officiis: Cupiditatis enim ſedem natura poſuit in iecore, Iracundiæ in corde, vbi ſanguis æſtuat propter appetitum vindictæ, At voluntas, cuius cauſa homo eſt αὐτεξούσιος, & ſui iuris, reſidet in cerebro: Impetus ille naturæ quo grauia deorſum, leuia ſurſum feruntur, ῥοπὴ Inclinatio ſenſus communis, per quam belluæ iucunda & vtilia vitæ perſequuntur, ὁρμὴ volūtatis verò inſita ad virtutē propenſio. στοργὴ nominatur: Expetendorum enim ſunt tantum tres differentiæ, Vtile

Vtile, iucundum & honeſtum, Vtile etiam inanimata inſtinctu naturæ perſequũtur, hoc, & iucundo, mouentur belluæ, homines vtili, iucundo ſimul & honeſto. Honeſtum, vt eſt hominis proprium & rationis opus, ita debet eſſe regula vtilis & iucundi, id enim ſolum vtile & iucundum haberi debet, quod ſit cum virtute & honeſtate coniunctum.

Ad motum duo requiruntur, quod mouet & quod mouetur. Eſt autem motus actus mobilis, non mouentis, Cuius decem differentiæ conſtituuntur à Platone decimo de legibus, illic enim functiones animæ, vt diſcurſum, memoriam & imaginationem, appellat motus: At Ariſtot. opinione ſolum corpus eſt mobile, rerum verò incorporearum actiones, energeias appellat, non motus: quin motum, mutatione, vt ſpeciem genere, comprehendit: Omne enim quod mouetur idem mutatur, non contrà, quia motus fit tantum in aduerſis extremis, mutatio etiam in contradicentibus: Nam ortus & interitus, ſunt mutationes, ortus, nõ entis in ens, interitus entis ad non ens, non motus. Galeno, motus eſt ſimplex aut compoſitus, ſimplices ſunt duo, delatio & alteratio, totidem compoſiti: Ortus interitus, accretio decretio. Oriuntur enim res alterata primum, deinde formata materia, accreſcunt aucto loco ſimul cum quantitate: Aliud enim φορὰ, aliud μετάβασις, quia multa moueri poſſunt in eodem loco, vt primum cœlum, quod circumagitur, non mutat locum, niſi fortè per partes, quæ enim pars mane eſt in oriente, veſperi erit in occidente, ſed continuè mouetur loco, fortaſſis non in loco, niſi ipſum ſibi ſit locus, aut ſpacium aliquod ſupra firmamentum cum Pythagoreis ponamus, in quod mundus reſpiret.

Hîc nos progreſſus tantum cauſas, & modum meditamur: Sunt autem duæ præcipuæ: Finis & efficiens, Finis eſt ὀρεκτόν, quod deſideratur. Eius enim perſequendi gratia, aut noxium fugiendi, animal mutat locum. Efficiens eſt appetitus, quandoque brutus & inordinatus, illum enim Ariſtot. appellat κινητικὴν ἀρχὴν, Auenrois phantaſiam: Nam cum primùm tangitur appetitus alicuius rei deſiderio, & quidpiam vtile, iucũdũ

aut honeſtum exiſtimat, animal protinus ad illud perſequendum excitatur: mihi ſane vt Auerroi, videtur phantaſia, id vnde initium motus, nam, & ſi quidpiam, reuera vtile, iucundum, aut honeſtum fuerit, niſi tamen illud eſſe tale animal opinetur, illud non appetit, neque perſequitur: At ſi reipſa nec vtile fuerit, nec iucundum, vel honeſtum, verum tale eſſe exiſtimetur, appetitur tamen atque perquiritur.

Ariſtot. non agnouit aliud inſtrumentum motus quàm ſpiritum vitalem: At Galenus animalem à cerebro per neruos influere vult ad muſculos, quibus verſus ſuum principium retractis, fit motus. Eſt ergo muſculus primum inſtrumentum motus, neruus & ſpiritus ſine quibus non. An vero facultas motrix & ſenſifica per ſe, an vectore ſpiritu affluat, parum refert, quia ſpiritus neque corporum, neque motuum phyſicorum legibus tenetur. Dignius eſt quæſtione quod Auenrois obiicit: Inſecta mouentur ſine muſculis, ergo muſculus non eſt primum & neceſſariũ inſtrumentum motus Reſpondetur, vt natura perfecta animalia cum ſemine oriri voluit (nam ſol & homo generant hominem) imperfecta verò ſponte prodire, & ex fimo, ſolis tepore procreari: Ita non quæuis, ſed perfecta duntaxat lacertorum opera moueri: opus enim perfectius inſtrumentorum maiorem apparatum deſiderat. Pergit tamen vir argutiſſimus: In perfectis exeritur lingua, penis arrigitur, nauſeat & ſubuertitur ventriculus ſine muſculis, Ergo neruus nõ muſculus eſt primũ & neceſſariũ inſtrumentum motus: An motus ſunt imperfecti, muſculus autem eſt principium motus perfecti imperfectis animantibus?

Fernelius hoc in Ariſtot. reprehendit quòd facultatem motricem comprehenderit appetitu, contenditque motum differre à ſenſu & appetitu, primo quòd alij ſint nerui ſenſorij à motoriis. Hi ſunt duri, quia ad motum opus eſt robore, & à ſpina ortum habent: Illi molles, quia ſenſus fit perpeſſione, & à ſyncipite oriũtur: Item zoophyta, vt oſtrea & ſpongiæ, appetunt, nõ mouentur: Reſponderet Ariſtote. illorum eſſe naturalem, qualis plantarum, nõ animalem, appetitum: deinde

de,vt mouentur, ſic appetere imperfectè: Eum verò appetitum cui coniuncta eſt cognitio obiecti, eſſe autorem progreſſionis: Addit Fernelius alterum argumentum, Paralyticis eripitur mouendi facultas ſaluo & integro appetitu. Phreneticis appetitus læditur motu permanente, at differunt quæ ſeparatim exiſtunt: quid tum poſtea? Ex iis ergo perſpicuum eſt, aliunde quàm ab appetitu vim mouentem gubernari, vnúmque ab altero diſtingui: Operoſius probatum eſt quòd Ariſtot. nõ negat: Appetitum enim differre à motu quis ignorat? Sed non video quomodo demonſtratum fuerit quod quærebatur, nimirum principium motus non pendere ab appetitu, non enim qui dicit appetitum eſſe autorem & efficientem motus: Appetitum cum motu confundit.

Ego appetitum ita ſtatuo principium motus, vt ῥοπῆς principium ſit ἔφεσις elementa enim ſurſum aut deorſum mouentur quia appetunt locum tanquam finem & perfectionem, melius quippe habent in propriis locis, corrumpuntur in alienis, ὁρμαὶς regit brutus & ſenſualis appetitus, στοργαὶς rationalis, omniũ virtutũ moris fundamentũ. Ergo vtriuſq; motus, tam naturalis quã animalis, ſic appetitus eſt autor, vt naturales motus appetitus naturalis excitet, animales & arbitrarios, animalis, hic tamen, vt diximus, non mouet niſi præceſſerit phantaſia boni: ideoq; malim in phantaſiam referre primum progreſſionis principium.

SCHOLION.

CVm plantæ appetant vtilia ſuæ vitæ eaque deligant, multo potius animalia: appetitus in brutis eſt plane ſenſualis, in homine particeps [illegible] rationalis: quamuis enim male [illegible] ſæpe rationi tamen ſi illi bene monenti pareat fit tandem rationalis: Eſtne diſtinctus a ſenſu interiore? videtur phantaſia continere, quia non ſemper expetitur quod per ſe & natura ſua bonũ eſt ſed vt plurimum apparens: quod exiſtimamus bonum, quamuis reuera ſit malũ [illegible] appetitus phãtaſiã, Cũ enim opinamur [illegible] bonũ, illud [illegible] appetitu perſequimur: mouet autem cerebrũ animali virtute, quia etiã ſentit: niſi quod motus

principium demittit per neruos motorios ad muſculos quibus verſus ſuam originem retractis fit motus: vim ſenſificam per molles neruos ad ſenſoria: Porrò ne mireris ſi Ariſtoteles contentus ſpiritu, neruos & muſculos prætererit: quia non tantum inquirebat quibus medijs & inſtrumentis animalia perfecta mouerentur, ſed etiam imperfecta, vt inſecta: hæc autem fere omnia ſolus ſpiritus animalis agitat, pauca neruorum & muſculorum miniſterio mutant locum. Medici animali facultate motricem & ſentientem includunt, vt ſpecies genere, ſed motionis & ſenſus principia non tam accurate explicant quam Ariſtoteles: contenti ſunt dixiſſe vim motricem à cerebro per neruos influere, efficientem curioſius non inquirunt.

Quam vnaquæque ſentiendi facultas ſedem habeat, quod agendi inſtrumentum, neque omnes omni ineſſe animanti.

CAPVT X.

CErebrum eſſe primum & commune ſenſorium affirmat Plato in Theæteto & in Phedone, Ariſtot. verò ſenſum interiorem poſuit in corde: Cuius opinionem Galenus aduerſus Archigenem ſic refellit, primo: quod nihil ſit perinde certum & apud medicos confeſſum, quàm parti primo per ſe laboranti admouenda eſſe remedia: Atqui ad veternum & immoderatas vigilias, quæ ſunt læſiones interioris ſenſus, capiti proſpicitur, non cordi: Ergo medici etiamnum iurati Peripatetici, quod ſcripto probant, opere refellunt: Secundo; quod origo neruorum tam ſenſoriorum quàm motoriorum ſit à cerebro, nil enim refert ſi motorij à ſpinæ medulla exoriantur, quia, vt loquuntur Philoſophi: Cauſa cauſæ eſt cauſa cauſati: Cerebrum autem eſt principium ſpinalis medullæ, ergo etiam motoriorum neruorum: Ariſtoteli tamen neruos oriri a corde, hoc argumentum perſuaſit, quod idem ſit principium animæ & animalium inſtrumentorum: ponebat autem cor principium eſſe animæ: vnde conſequi putabat, illud eſſe neruorum, venarum, & arteriarum principium. Huic opinioni cum Eraſiſtratus, iunior,

iunior, fauiſſet: reſipuit tādem αὐτοψίᾳ factus prudentior: fefellit Ariſtotelem fortaſſis, fibrarum multitudo, hæc enim filamenta, credibile eſt illum pro neruulis habuiſſe: Venas tamen ab hepate, arterias à corde, neruos à cerebro exoriri, conſtans eſt medicorum opinio Quidam pro Ariſtotele reſpondent, radicaliter atque virtualiter in corde principium eſſe neruorum, non materialiter, cum enim colore, ſubſtantia, & temperamento, referant ſubſtantiam cerebri: probabile eſt illos inde ſcaturire, ſed quia vis formatrix cum calore & ſpiritu primum fluxit & quotidie deriuatur à corde, non abſurdè formaliter à corde, materialiter à cerebro neruos oriri aſſeuerant. Quæret aliquis, cum cerebrum ſit expers ſenſus, ſit autem pertritum. Illud eſſe magis tale propter quod vnumquodq; tale, quomodo ſentiendi principium? An quia cerebrum, non aliter quàm cor, aſſiduè mouetur, non ſentit, meninx verò ſentit non mouetur, ideo Cerebrum motus non ſenſus, meninx ſenſus non motus principium erit! An logicum theorema in cauſis tantum homogeneis verū eſt, iíſque coniunctis, non remotis? Sol enim non calidus calfacit, nec ſoles generat, ſed hominem aut crabronem: Ad cotem acuitur gladius, cùm ſit exors ipſa ſecandi, quippe cùm ſint cauſæ heterogeneæ & homonymæ, non enim ſynonymos & cognomines producūt effectus, cuiuſmodi eum ſit cerebrum quid prohibet in eo ſenſus & motus fontem ponere, ex quo vis ſentiendi & mouendi manifeſtè dimanat?

Dignius eſt quæſtione, quomodo ſe conſequantur ſenſus & motus, certè quando diuerſis inſtrumentis vtrúmque agitur, non eſt mirum ſi vnum pereat altero ſuperſtite, puta cum nerui guſtatorij à tertio, qui mouent linguam, à ſeptimo pari oriantur; tertiæ verò cōiugationis nerui ab anteriore, ſeptimæ, à poſteriore cerebro exortum habeant, quid mirum ſi lingua guſtat ſine motu, aut mouetur ſine guſtu? ſed cum eodē neruo animus mouet & ſentit, qui fit vt vnum abſque altero poſſit abeſſe? An hoc quoque mirum non eſt, cùm diſſimiles ſint facultates? Hoc tantum habet dubitationem vtrum prius pereat, quod poſterius remaneat

neat reſpondet Galenus eum qui poteſt maius poſſe minus, qui non poteſt minus non poſſe maius: Atqui minor vis requiritur ad mouendum quam ad ſentiendū, quia motus eſt actio, ſenſus perpeſſio: ergo facultas quæ poteſt mouere poteſt ſentire: Si nō poſſit ſentire non poterit mouere.

Placet ad ſuperiorem diſputationem hæc pauca adiungere. Potentia definitur maximo: potentior enim eſt, qui plus & maius poteſt, nec dubium eſt eum, qui poteſt attollere centum pondo poſſe etiam viginti. Contrà, Potentia definitur minimò, qui enim poteſt minimum videre, vel audire, poteſt maximum: Vtrúmque Ariſtotelis: diſtinguenda ergo potentia: vis enim agendi maximo, patiendi minimò, finitur, atque perficitur.

SCHOLION.

Placet Galeno cerebrum eſſe primū ſenſus & motus principium: verum cum cerebri nomine aliquando ſola medulla deſignetur, aliquando cū medulla partes coniunctæ, vt venæ, arteriæ, nerui, & duplex tunica, tenuis, & craſſa: Quæritur vtrum ſignificatione ſit ſenſus & motus omne principium: Equidem Galeno medulla eſt motus & ſenſus principium: verum Fernelio videtur motus duntaxat, non ſenſus autor: hoc argumento, quod non ſit conſentaneum id alijs dare quod ipſum met nō habet: atqui cerebrum mouetur quidem ſed non ſentit, meninges verò exquiſitiſſimè ſentiunt, non mouentur: Itaque concludit, medullam eſſe cauſam motus non ſenſus, piam & durā matrem, ſenſus non motus: Quid ſi cerebrum dicatur ſenſus autor omonyma? Cauſaliter, ſi mauis effectiuè ſentire: nam ſol quā uis non calidus actu, ſed potentia duntaxat, inferiorem mundū calefacit, & cos non acuta acuit, ſemen animat fœtum quam ipſū potentia ſola animatum: ſic cerebrum actu non ſentiens, ſed potentia ſola, alijs dare poteſt quod non habet: vis enim ſentiendi ad effectum refertur, non ad propriū ſubiectū. Alij reſpōdent ex Galeno primo de cauſis ſymptomatum, nullam partem carere ſenſu quæ mouetur: Cerebrum verò ſentire hoc ſigno demonſtrant, quod qui vulnus in capite acceperunt, ſentiūt iniurias frigoris: Obtuſius tamen ſentit, propter mollitiem: humoris enim copia vis ſentiēdi hebetior redditur: quid multa? Vna eademque vis inſidens cerebro mouet, & ſentit, verùm diuerſis inſtrumentis:

Maior

Maior vis includit minorem. Quæcunque enim mouentur ſentiunt non contra, quia Oſtrea mituli & Conchylia omnia ſentiũt non mouentur: Galenus manifeſto argumento ſuam ſententiam confirmat ſeptimo de placitis: In neruis duplex ſubſtantia conſideratur: Duplex tunica, & interior medulla: Tunicas accipiunt à tunicis cerebri, medullã à medulla: Atqui ſi membranas tantũ incideris intacta medulla, pars in quam neruus inſeritur nihilominus ſentiet, & mouebitur, Si vero medullam diſcinderis vtroque mox priuabitur: Ergo cum habitus priuatione dignoſcatur, cerebri medulla vtriuſque eſt efficiens ſentiedi vim largitur meningibus: Tantũ abeſt vt illis tanquam primis ſubiectis inſideat vis ſenſifica: Tamen videtur hæc ratio fauere Fernelio: Phrenitis eſt inflammatio meningis, potiſſimum tenuis, Atqui phrenitis cù intenditur motus, minuuntur ſenſus: Ergo meninx eſt cauſa ſenſus: Reſpondeo hoc fieri per accidens: Cùm enim ſenſus fiat per peſſione, & ad facilè patiendum inſtrumenti mollities requiratur, quid mirum reſiccatis & induratis neruis ſi minuatur ſenſus, intendatur autem motus?

De intelligentiæ facultatibus. CAP. XI.

TRes ſunt facultates animæ, Naturalis, Vitalis, & Animalis: huius rurſum aliæ tres, ſenſus, motus, & quæ ἡγεμονικὴ nominatur, qua comprehenduntur, memoria, phantaſia & intellectus, qui ab Ariſtotele diuiditur in agentem, & patientem, patiens intellectus à Latinis capax, materialis, poſſibilis, & potentialis appellatur. Animus enim nudus accedit, ſimilis tabulæ nudæ, in qua nihil adhuc depictum eſt, omnium tamẽ formarum & notionum capax, non enim creatus ab æterno:

Spiritus éque feris humana in corpora tranſit,
Inq; feras noſter. ---

Quia conformatio materiæ inepta eſt ad excipiendam formam adeò nobilem & diuinam: vt enim anima culicis elephantẽ non poteſt regere, nec anima elephanti culicem, ne violetur formæ ad materiam, agentis ad patiens proportio: ſic intellectum hominis immigrare in belluarum corpora, anile eſt commentum. Neque placet illa excuſatio, à Pythagoreis μετεμψύχωσιν conſi-

confictam ad purgationem animarum. Nam purgari illic intellectum, falſum eſt: cùm purgatio non fiat, niſi ſpontè reclamante conſcientia: in ſordes autem ſenſus & appetitus altius immerſum, quomodo poteſt pœnitere anteactæ vitæ? Hoc tamen conſtituto principio, certum numerum animorum creatum ab æterno, noſtra ſcientia nihil eſt aliud, quàm reminiſcentia: res enim ſuas Deus naturæ nõ ſinit feriari, ſed ſingulis formis agendi vim ingenerat, non otioſam. Intellectus ergo priuſquam ſubiret corpus, & cœlitus afflueret, intelligebat, proindéque multis notionibus excultus, corpus ingreditur, quæ tamen denſitate materiæ ad tempus iacent ſepultæ. Quemadmodum verò elemẽta dicitur mouiſſe, qui ſubtraxit impedimentum, & Philoſophum ad contemplationem induxiſſe, qui illum à ſomno excitauit: Ita ſublato corporis impedimento, dum intellectus excitatur à ſomno generationis, præſcita renoluit, atque recordatur, quod demum eſt ſcire Platoni. At Ariſtotelis opinione, animus ſimul cum corpore creatur: quæ opinio Chriſtianis magis placuit: inanis ergo accedit, ſed omnium capax notionũ, quas miniſterio ſenſuum paulatim acquirit: vis enim agendi à ſenſibilibus obiectis promouetur ad actum, vnde fit vt cuius rei deficit ſenſus, eiuſdem deſit ſcientia: nunquam enim naturâ cœcus de colorum, nec ſurdus de ſonorum differentiis iudicabit: Hanc vniuerſalium notionum ex frequenti ſenſuum obſeruatione colligendarum facultatem, Peripatetici vocant intellectum capacem, id autem quod ſingula innumerabilia concludit in vnum, & ex tam multis vnam communem notionem efformat, agentem intellectum appellant: qui quidem an re & eſſentia, an ſola ratione differant, magna diſſenſione diſceptant: Quidam duos eſſe intellectus demonſtrant, quod Ariſtoteles ſcripſerit, patibilem eſſe mortalem, agentem verò immortalem: mortale autem & immortale non poſſint coire in eandem naturam. Alij, cùm res omnes creatæ conſtẽt actu & potentia: ſolus enim Deus eſt actus purus, ex vtróque vnum intellectum componunt: qui an ſit ſingulorum ſuus & proprius, an vnicus, omnium hominum

num communis, non minori contentione diſputatur. Nemeſius autor eſt Manichæos communem intellectum mordicus propugnaſſe, pro quo multa ſcribit Auenroïs Comment. 5. ad 2. de Anima: ſed quid ille ſit, an Deus ipſe, vt placet Aphrodiſæo, an inferior quædam vis ſubiecta Deo, quæ diffuſa per vniuerſum, à materia, prout conuenit, præparata excipiatur, non eſt inter Peripateticos definitum: Videntur tamen cõmunis intellectus patroni, introducere animam mundi, quam omni ſtudio explodunt Peripatetici. Sed vocare omnia ad examen rationis, & de ſingulis ſubtiliter philoſophari non eſt huius loci & inſtituti, ne parergon opus ipſum ſuperet: quare redeo ad propoſitum.

Intellectus eſt ſimplex, aut coniunctus: Simplex dicitur, qui res ſimpliciter vt ſunt, apprehendit, ἀνυπόθετος à Platone, ἀναπόδεικτος ab Ariſtotele vocatur, definitúrque ἀρχὴ τῆς ἐπιστήμης, principium ſcientiæ, alibi ἀρχὴ ἀρχῶν, principium principiorum, appellatur: ad quem reſpicit, dum metaphyſicam veriùs intelligentiam appellari ſcribit, quàm ſcientiam, quia ὂν ᾗ ὄν, ens vt eſt, quod ἁπλῶς ὄν, abſolutè ens, ibidem nominat, contemplatur. Coniunctus verò intellectus, non abſolutè ens, ſed ens cum alio comprehendit: aliud enim eſt hominem per ſe ſimpliciter intelligere vt eſt, aliud cum adiuncto, vt eſt hoc, mortalis quippe aut ſcientiæ capax. Ad hunc intellectum pertinent apodicticæ omnes diſciplinæ: demonſtratio enim eſt ſyllogiſmus epiſtimonicus: ſcientia verò eſt habitus concluſionis per cauſam: Ergo differunt obiectis, ſimplicis enim intellectus eſt obiectum ſimplex, coniuncti coniunctum: Præterea agendi modo, res enim intelligimus indiuiduè & momento: At eſſe hoc, diuiduè, & cum tempore, quia diſcurſus eſt quidam motus, ex vno quippe ad alterum progreſſus. Accedit quòd intelligentia ſimplex ſit expers veri & falſi, quæ ſunt propria intellectus diſcurrentis, cuius quidem duo ſunt officia, coniungere & diuidere. Coniungit dum aliquid in aliquo, vt in homine riſum, concipit: inde naſcitur affirmatio in voce; diuidit verò, quando vnum ab altero

tero ſeiungit, hinc dependet negatio in voce: ſermo enim exterior eſt interioris tantum imago. Quod mẽs primum coniunxit, affirmatur voce, quod ſeiunxit, negatur: Si verè & vt in re eſt coniunxit, vel diuiſit, vera eſt affirmatio aut negatio: eſt enim veritas adæquatio mentis cum re, eſtque propoſitio vera, quæ quod eſt in re, falſa, quæ aliter quàm ſit in re enuntiat: qui ſimplicia ſimplicibus nectit, & propoſitiones facit, logiſticus: qui propoſitiones propoſitionibus connectit, Syllogiſticus appellatur.

SCHOLION.

HActenus vegetantis primùm deinde ſentientis animæ facultates, ſequitur vt quæ ſint rationalis animæ vires paucis explicemus: Vna autem in inueniendo conſiſtit: Altera in iudicando: quibus logicæ naturalis partibus Stoici artificialem diuiſerunt, vt haberet in natura fundamentum: inuentionem videtur Plato in charmide, & Ariſtoteles primo de demonſtratione ingenium ſiue ſolertiam nominare, quandoquidem ſolertiam definit, ingenij in inueniendis mediis promptitudinem: Ille enim ſolers & ingenioſus iudicatur, qui habet ingenium præſens in excogitandis mediis, ſiue proponantur quæſtiones de rebus agendis, ſiue contemplandis: Iudicium vero eſt rationis altera pars, quæ inuenta media examinat ponderátq;, vt deligat ad vſum meliora: Illius tota vis conſiſtit in diſcretione veri à falſo, Boni à malo: non deſunt qui Ariſtotelis intellectum patibilem interpretantur inuentorem, agentem vero iudicatorem: Patiens enim opera ſenſuum notiones colligit, ex quibus agens vniuerſalia theoremata efficit, quibus ſcientiæ omnes conſtant.

Diuiditur etiam intellectus in Theoriticum, & practicum, ille contemplationes regit, hic actiones: Differunt, quod contemplator habeat verum pro fine, Actor bonum, vtile, iucundũ vel honeſtum: Practicus intellectus eſt autor artium moralium Ethicæ Oeconomicæ, & politicæ: Theoriticus vero artiũ naturalium vt Phyſicæ, & Medicinæ: Mathematicarum quoque vt Geometriæ, & Arithmeticæ: & Metaphyſicæ.

De vitali facultate, quàm Ariſtoteles eandem atque naturalem exiſtimauit.

CAPVT XII.

GAlenus libro de Motu muſculorum facultatem diuidit in naturalem & animalem, quo loco videtur vitalem comprehẽdiſſe naturali, eámque animali, vt voluntarium inuoluntario, oppoſuiſſe. Veruntamẽ libro de Difficultate reſpirandi, Vitalis facultas, inquit, non habet ſuperiorem dominum, ſed libera planè exiſtit, vbi vitalem facultatem animali ſimiliorem affirmat, quàm naturali: quare alij vim animalem interpretantur, quæ fit ab anima: facultas enim eſt inſitũ principium functionum: functionum autem duo ſunt inſita principia, natura, & anima. Itaque facultas omnis aut eſt naturalis, quæ fit à natura: aut animalis, quæ ab anima. Ariſtoteles libro tertio de Partibus & quarto de Ortu animalium vitalem comprehendit ſub naturali, quia eo principio animal viuit quo nutritur: Cor enim, primum viuens, vltimum moriens, vt caloris & ſpiritus, ita vitæ & nutritionis fontem eſſe iudicauit: Cuius influxu & fauore, nulla pars poteſt carere citra vitæ & nutritionis iacturam. Quòd ſi animæ ſubſtantia, vna & ſimplex, ſolis facultatib' diuidua & multiplex, alicubi reſideat, vnde ſingulis partibus vitæ principia, ſpiritum & calorem, iuſta proportione diſpenſet, quæ pars obſecro, huic officio magis, quàm cor conuenire potuit? Quo quidem poſito, illud inde conſequi putauit: Cor, vt naturæ, vitæ, & animæ, ita naturalium, vitalium & animalium inſtrumentorum, venarum, arteriarum, ſimul & neruorum eſſe principium. Idem videtur ſentire Hippocrates lib. de Carnibus, vbi aſſerit, cor eſſe principium arteriæ magnæ, & venæ cauæ: manifeſtius libro de Corde, vt mittam lib. de Morbis, Cor ſanguinis, proinde vitæ & nutritionis fontem appellari. Eadem ſcribit Galenus libro Definitionum, magnáque ingeniorum contentione pro Ariſtotele pugnant Auenrois & Auicenna.

Cauſa

Cauſa tantæ diſſenſionis, mea quidem opinione, hæc fuit: Quòd Ariſtoteles, vt decebat Phyſicum, omnem animam, plantæ, belluæ, hominis, diuiſit in vegetantem, ſeu naturalem, ſentiẽtem, & rationalem: quæcunque autem vegetant, viuunt, eóque principio viuunt, quo vegetant, hoc eſt, quo nutriuntur, accreſcũt, & ſibi ſimile procreant: non eſt ergo facultas vitalis diſtincta à naturali. At Galenus pro Medici perſona & officio, animam hominis duntaxat diuiſit: Cuius tres ſunt facultates ſedibus differentes, naturalis, ſita in iecore, vitalis in corde, animalis in cerebro. Quãobrem iecur naturalium inſtrumentorum & nutritionis, cor vitæ & vitalium, cerebrum animæ & animalium, principium eſſe concluſit. Naturæ inſtrumenta ſunt venæ & ſanguis: Vitæ, arteriæ, ſpiritus, calor: Animæ, nerui tam motorij quàm ſenſorij, per quos anima de cerebro motus & ſenſus facultatem, vehiculo ſpiritus animalis tranſmittit.

Age verò, cur imperfectorum animalium, vt inſectorum, abſciſſæ partes aliquandiu viuunt, & mouentur? Albertus enim vidit cicadam, quæ auulſo capite, diu, & altius ſolito, cantarit: perfectorum verò, vt bouis & hominis minimè? An quia in perfectis animantibus anima compoſitior eſt, & pluribus inſtructa facultatibus: quod autem magis vnum eſt & ſimplex, faciliùs conſeruatur? An potius in animantibus perfectis vita perſtat beneficio facultatis vectore ſpiritu cum calore à corde ad ſingulas partes influẽtis, quem vbi primùm partes non participant, vt in animæ deliquiis experimur, ſtatim occidunt? Viuunt autem plãtæ & inſecta, inſita partibus facultate, non egent influente, quia craſſiores habent & minus ſeparabiles ſpiritus naturales, quibus ſolis viuunt, & naturæ functiones omnes obeunt. Hac cauſa exerta boui lingua, videri poteſt toto ferè die palpitare. Auenroïs tamen vidit victimam, quæ abſciſſo capite Sacrificuli manus effugit, & per templum diu cucurrit. Si quis interroget, cur inſectorum partes, viuant quidem, non diu: reſpondendum, quia carent vitæ & nutritionis inſtrumentis.

SCHOLION.

Cum animæ primum vegetantis, deinde, ſentientis, ad extremum ratiocinantis facultates expoſitæ ſint, Cur de vitali tam ſtudioſè deinceps diſſeritur? nónne vt vita nutritione, ita vitalis altrice continetur? animal qua facultate nutritur eadem viuit, Tandiu enim viuit quamdiu nutritur, moritur cum ceſſat nutriri, nūquid principium vitæ dici debet quod præſentia ſua vitam largitur, abſentia mortem? At inquam tandiu animal viuit quamdiu nutritur itaque ab Ariſtotelicis vita non immerito nutritione continetur: vita eſt permanſio caloris in humido, atqui permanet calor, in humido beneficio alimenti: Cor Ariſt. vt vitæ, ita nutritionis radicale principium: Ibi enim prima ſedes facultatis vbi eſt origo primi inſtrumenti, Atqui calor & ſpiritus, prima vt vitæ ita nutritionis inſtrumenta, ſedem præcipuam habent in corde, ergo nutriens & viuificans.

Medicos Platonem ſequentes, vitalem facultatem à reliquis disiungere.

CAP. XIII.

Vitalem facultatem adeò diſtinctam eſſe à naturali & animali, vt neutra comprehendi poſſit, Fernelius ita demonſtrat: Cor aſſiduè mouetur, vt ſuo motu cum ſpiritu calorem excitet vitæ ſeruatorem, atqui motus iſte non eſt animālis, quia nobis etiam inuitis, vt inter dormiendum, mouetur: Deinde anima, ſiue ipſa fatigetur, ſiue potius hoc accidat imbecillitate inſtrumentorum, & reſolutione ſpirituum, qui per vigilias continuè diſſipantur, ad tempus feriatur & quietis viciſſitudine ſuos motus interrumpit· At cor iugi & perenni motu vigilantibus & dormientibus nobis attollitur, & deprimitur. Ergo illius motus non eſt animalis Non potius naturalis, quæ ſoli nutritioni addicta ſit.

At heus, doctiſſime Ferneli, motus omnis aut eſt ab anima, aut à natura, differunt quòd naturæ motus ſint definiti, animæ verò liberi & indefiniti, vnde exorta

eſt illa inter doctos contentio, moueatúrne cor ab anima, an à natura: quibuſdam videtur moueri ab vtroque, attolli ab anima, deprimi à natura: Nam inclinatione ponderis grauia concidunt: eriguntur à cauſa meliore: alij putant contrariorum motuum, ſyſtoles quippe & diaſtoles, animam eſſe efficientem: natura enim vnum poteſt, anima, contraria: malè ergo negas eſſe animalem, quia non ſit arbitrarius: animalis enim generalius dicitur, à peripateticis quia ſit ab anima. Veruntamen cætera argumenta ſubducamus: Ea inter ſeſe differunt, quæ ſeorſim exiſtunt, atqui os viuit & nutritur ſine ſenſu, veterno ſolus ſenſus eripitur, Paralyſi, motus cum ſenſu: Cachexia malè fit, Atrophia, omnino non fit nutritio: Tabidis nil ſupereſt, præter vitam, cuius beneficio corpus à putredine vindicatur: illis enim anima eſt pro ſale: finge propter obſtructionem venarum partem aliquam non nutriri, illa nihilominus à corde per arterias cum calore ſpiritum, cum vtroque vitam recipiet, à cerebro verò per neruos ſenſus & motus facultatem. Adhæc cùm peſtis hominem inuadit, aut venenum cor impetit, ſola vitalis facultas læditur, aliis illæſis, etſi tandem trahantur in conſenſum: Ergo facultas vitalis neque animali, neque naturali continetur, ſed ſunt tres facultates reipſa, non tantum ratione differentes. Ariſtoteleus fortaſſis admitteret, animæ humanæ tres eſſe facultates differentes, naturalem vitalem & animalem: ſed negaret eſſe primas omnis animæ differentias, quia non poſſit dari vllum animal quod viuat, & non nutriatur, neque viciſſim vllum, quod nutriatur, & non viuat: quinimò hoc ſigno animal viuere dignoſcimus, quod nutriatur: ſi non nutritur, non viuit, vnde nata eſt quæſtio: Sitne vita effectus, an cauſa nutritionis, exempli gratia: an fœtus primis diebus viuit quia nutritur, an potius nutritur quia viuit, an vnum non eſt alterius cauſa? Vitæ generalior eſt acceptio, quàm vitalis facultatis: viuunt enim plantæ ſine facultate vitali.

SCHO-

SCHOLION.

QVæſtio eſt magni momenti in facienda medicina, vbi ſit ſedes & origo trium facultatum à quibus noſtrum corpus regitur, quia functione læſa, principio ſuccurrendum eſt, illi topica ſunt admouenda: veriſimile eſt naturam ibi poſuiſſe ſedē facultatis unde exoriri voluit proprium illius inſtrumentum, viciſſimque in ea parte à qua originem ducit actionis proprium inſtrumentum probabile eſt facultatem reſidere: Atqui nerui, (ſenſus & motus inſtrumenta) à cerebro manifeſtè ortum habent, arteriæ facultatis vitalis & pulſificæ propria inſtrumenta (nam calor & ſpiritus ſunt omnium communia) à corde, vbi eſt aorta, Truncus arteriarum: quemadmodum vena caua propè iecur: Ergo medicis, ſenſuum fide huius quæſtionis veritatem explorantibus, potius quàm philoſophis credendum eſt: Animalē facultatē ſedere in cerebro: Vitalē in corde, naturalē in iecore.

Tres animæ facultates ſedibus atque locis diſcludi.

CAP. XIIII.

CVm anima ſit entelechia corporis organici, quo vtitur tanquam inſtrumento ad obeūdas functiones, inſtrumētum autem tam artis, quàm naturæ, certo modo conformatum & temperatū eſſe conueniat, hoc ſoluto, animæ functiones perire neceſſe eſt, proinde ſi totam animam & facultatibus omnibus inſtructam opifex in cordis ſinum, veluti in proprium habitaculum intruſit: illo malè affecto, omnes animæ functiones aboleri conſectarium eſt: quod falſum eſſe peſtilens cōtagio ſatis conuincit: vitalis enim facultas ſola læditur, aliis intactis. Tres ergo facultates ſedibus à natura ſecluſas eſſe, euidentiùs demonſtremus. Hepar eſt officina ſanguinis, cui data eſt vis ſanguifica: at ſanguine partes omnes nutriuntur, ergo Hepar vt ſanguinis, ita nutritionis, eſt principium: Hic tantiſper conſiſtendum, dubia enim ſunt & controuerſa omnia: Nam venas opifices eſſe ſanguinis, quidam ex hoc demonſtrant, quod habeāt vim σπερματοποιητικὴν ſeminificā, vt ſcribit Gale. ad 2. Epid. Cōm.

46. quare multò potius αἱματοποιητικὴν, ſanguificam. Reſpondetur, iſtam facultatem accedere venis ab hepate: Sed abſurdum eſt agens efficacius ab imbecilliore vim agendi mutuari, atqui venis ineſt vis maior & præſtantior: maioris enim eſt operæ ſemen, quàm ſanguinem elaborare. Præterea multa pituita dulcis in venas confluit, quæ ad iecur non refluit: quid ergo reliquum eſt, quàm vt illic alteretur, & in ſanguinem cõmutetur? accedat & illud: Idem principium efficit, quod conſeruat, atqui ſanguis in venis conſeruatur, è quibus cùm primùm excidit, niſi nutriat, & in partis ſubſtantiam mutetur, corrumpitur: In illis ergo generatur. Quidam propterea non à carne & parenchymate hepatis, ſed ab illius venis chylum in ſanguinem tranſmutari affirmant. At venarum omnium vna eſt natura: ſunt autem membranæ exangues, albæ, frigidæ: Sanguis eſt concolor parenchymati, quare probabilius dixerim chylum à carne hepatis alterari, & in ſanguinem mutari, perfici tamen in venis, accepta & influente ab hepate facultate.

Illud quoque dignum quæſtione: An omnes partes nutriantur ſanguine: Nam ſemen & ſanguis ſunt diſtincta principia, atqui vt ſanguineas ſanguis, ita ſpermaticas partes ſemen nutrit: Omnes ergo non nutriuntur ſanguine. Reſpondetur, ſemen fieri ex ſanguine, quare ſi non proximè, ſaltem mediatè omnes nutriri ſanguine. Contrà, iis nutrimur, quibus conſtamus, atqui conſtamus quatuor humoribus, non ſolo ſanguine. Reſpondetur: nomine ſanguinis quatuor humores comprehendi: Cerebrum enim nutritur pituitoſo ſanguine, pulmo bilioſo, lien melancholico, caro & muſculus eo qui ſimpliciter ſanguis appellatur. Contrà, nutritio fit ſanguine per venas ad partem influente, atqui ad oſſa nulla vena pertingit. Reſpondetur, illa per διάδοσιν, emanationem aut tranſumptionem nutriri, neque enim eo ſolo qui per oſcilla venarum aut arteriarum effluit, ſed etiam eo, qui per tunicas reſudat, & roris inſtar deſtillat, partes nutriuntur, tranſumptiuè: ſic cryſtallinum humorem vitreus, vitreum nutrit rete mirabile.

Ve-

Verùm pergamus, cerebrúmque ſenſus, motus, & principis animæ principium eſſe pro Platone contra Ariſtotelem demonſtremus. Imperat cerebrum, cor obſequitur, ergo præſtat cordi, etſi ad vitam ſit magis neceſſarium:atqui in parte corporis principe conſentaneum eſt partem animæ principem habitare. Itē ſomnus fit ſopito ſenſu : ſopitur autem cerebro vaporum copia veluti vinculo præpedito & ligato, qui ſi præter naturam contingat, vt in lethargo, aut lædatur ratio,vt in phrenitide, quis tam iners Medicus malè affectum cerebum illicò non ſuſpicatur, illíque, non cordi,admouet remedia ? meritò ergo Galenus reprehendit Archigenem, quòd, vt diceret Peripateticæ ſectæ conſentanea, cor commune & primum ſenſoriū appellabat : principe tamen ſenſu malè affecto, capiti proſpiciebat, non cordi. Age verò ex inſtrumentis ipſis ſumamus argumentum : Venæ ſunt inſtrumenta nutritionis, arteriæ vitæ, nerui ſenſus & motus, atqui venæ ab hepate primùm oriūtur,arteriæ à corde, nerui à cerebro, vt ſigillatim Fernelius ex Galeno ſic demonſtrat: Maiora minorum ſunt principia,atqui vena magna in hepate radices agit, ibíque truncus videtur, multò maior eo, qui fertur ad dextrum ſinum cordis. Singula tamen ſubducamus : nam omnium rerum inductione,in operibus naturæ & artis, minora eſſe maiorum principia perſpicuum eſt, flumina nónne vides paruis de fontibus orta ? Adhæc effectus eſt congener ſuæ cauſæ, atqui iecur eſt pars ſanguinea, vena, ſpermatica : non eſt ergo conſentaneum venam eſſe ſobolem iecoris. Præterea, vt eſt lib. de Formatione fœtus, vena origine præcedit iecur, ſcilicet vt per eam feratur ſanguis,ad hepatis generationem, non ergo à iecore oriuntur venæ,ſed implantantur iecori:fruſtra enim obiicitur, quòd ſolueretur ſubſtantia iecoris, quia eſt maior naturæ, quàm artis induſtria. Summa totius quæſtionis in hoc vertitur: An cordis prior ſit ortus,quàm hepatis:In eo enim quod primum oritur, primam animæ facultatem reſidere veriſimile eſt. Atqui cor primùm oriri Auicenna docet duobus argumentis : Ego dixerim partes principes, cor, iecur & ce-

Galen. 10. de Vſu part.

Galen. 6. de Placitis.

Lege Galen. 3. de hoc aff. & 1. de Cauſis ſympt.

Fen. 1. tertij can nis.

cerebrum, ſimul inchoari, non ſimul perfici. Ea enim pars prius perficitur, cuius maior eſt vſus, & efficiens potentius, atqui, vt ille docet, primis diebus maior eſt vſus cordis, opifex calor in ſuo fonte vegetior eſt: ergo cor prius perficitur, quàm iecur & cerebrum.

Neruos oriri à corde Eraſiſtratus iunior, (vt iam dixi) pro Ariſtotele defendit: ſed ætate & vſu rerum doctior, ab hac ſententia reſiliit, & in Medicorum opinionem conceſſit, laudo: Colore enim, ſubſtantia, & temperamento, cùm referant ſubſtãtiam cerebri, nullúsque neruus in cor inſeratur, ſolùm pericardiō germina ſubtilium neruorum recipiat, illos à cerebro pullulare non eſt dubitandum. etiam arterias oriri à corde, apud omnes in confeſſo eſt. Itaque Fernelius concludit, eſſe tres animæ humanæ facultates ita ſedibus differentes, vt naturalis in hepate reſideat, vitalis in corde, animalis in cerebro. Venas ab hepate exoriri, Arterias à corde, neruos à cerebro.

Rationum quas aduerſarij proponunt confutatio.

Cap. XV.

QVi iurârunt in verba & mentem Ariſtotelis, negant eius doctrinam ſuperioribus argumentis conuelli: Quæſtionis enim veritatem, inquiunt, Ariſtotel. ratione, non ſenſu æſtimauit, ſenſus autem neruos oriri à cerebro, venas à iecore, arterias à corde, indicat quidem, ſed vt illi loquuntur, materialiter: ratio verò, primum & formale principium eſſe in corde manifeſtè demonſtrat. Porrò Ariſtoteles à Platonis ſententia, qui cupiditatem in iecore, iram in præcordiis, rationem in cerebro collocauit: videtur de induſtria refugiſſe, ne tres in nobis animas cum illo ponere cogeretur. Quanquam Ficinus à Peripateticis hoc imponi Platoni aſſirmet, quòd in homine tres animas, vt locis, ita ſubſtantiis differentes poſuerit.

Commen. ad 4. de Repub.

Quid

Quid vitalis facultas cæteris præſtet, quibus inſit, quo accedat ordine, quid vita.

CAP. XVI.

FAcultas animalis tota influit à cerebro, naturalis & vitalis, partim ſunt inſitæ, partim influunt: Plantas & animalcula, quibus natura cor denegauit, quæ toti connata eſt facultas, conſeruat: perfectiora verò animalia, quibus cor datum eſt, facultate influente, citra iacturã vitæ carere non poſſunt, cuius beneficiũ ſi quæ violentia nobis eripiat, mox vitam cũ morte commutamus: Qua cauſa euenire diximus vt plantarũ abſciſſę partes aliquandiu viuant, de corpore humano pars auulſa, illico tanquam ſtipes, iaceat immota: ad quam videlicet nulla amplius facultas à corde tranſmittatur. Non ignoro benefico & vitali iſto calore priuatũ corpus aliquandiu viuere, vt per ſyncopem, ſed cum aſſiduè diſſipetur, niſi nouus accedat in auxilium, qui recreet languentem, & deficientẽ reparet, animal paulatim concidit, tandémque tollitur è viuis. Viuunt ergo plantæ ſingulis partibus inſita facultate, homines, ſortis & naturæ melioris, & hac, & influẽte: proinde cùm vita ſit actus animæ, vt anima corporis, melius hîc definitur conſeruatio facultatum, quàm à Ludouico Viue, conſeruatio inſtrumentorũ animæ, facultates enim priores ſunt inſtrumentis, & ex illis functiones proximè dependent. Age verò, contrariorum contrariæ ſunt cauſæ & definitiones, atqui animal interit pereuntibus animæ facultatibus, omnes autem pereunt ſublata vitali; addam ex Galeno, animal nunquam mori niſi cor per ſe, aut per conſenſum, afficiatur: Ergo viuit facultatum permanentia & duratione, perdurant verò & conſeruantur vitalis præſentia, ſiue ſit inſita, vt plantis, ſiue influat, vt animalibus perfectis. Viuunt plantæ ſolo actu animæ vegetantis, nempè nutritione. Viuunt diuinæ mentes actu intelligentiæ, nempè contemplatione Belluæ, actu ſentientis animę, qui vegetationem includit: Homines actu rationis

ſeu λογισμῷ, qui vegetationem & ſenſionem præſupponit. Itaque vita non eſt pars animæ, cum ſeparatim non exiſtat, nulliúſque viuentis ſit forma, ſed actus cuiuſuis animæ, vt obiter obſeruetur quod iam ſupra notauimus, à Galeno non diuidi omnem animam, in naturalem, vitalem, & animalem, ſed humanam duntaxat, vbi longè ſpecialiùs vitalis facultas vſurpatur quàm vita.

De facultatum concentu & principatus ordine.

Cap. XVII.

ET ſi natura tres facultates locis diſcluſit, omnes tamen tanta ſocietate coniunxit, vt mutuis ſtent auxiliis, vnáque alteri condoleat: Naturalis ſuggerit alimentum ad vitam neceſſarium, Vitalis ſpiritum& calorem cum fœnore illi rependit, Animalis, præter alia, hoc vtrique retribuit, quod perenni inſpiratione & expiratione temperet ardorem cordis. An verò vna alteri commoriatur, dubium eſt: poteſt enim abeſſe animalis, aliis remanentibus, nam paralyticus viuit ſine ſenſu & motu, Phreniticus læſa ratione, memoria, & imaginatione: Apoplectico ſola ſupereſt ſpiratio, eáque perexigua, nonnunquam inſenſibilis. Ecſtatico tranſpiratio eſt pro inſpiratu: Quare reſpondetur aliquam facultatem parti eripi poſſe aliis ſaluis, non toti, ſaltem non omnino: Tantus enim eſt facultatum animæ concentus, vt vna planè ſublata, cæteras quam mox in ruinam & ſocietatem interitus trahat: eo tamē ordine, vt illa prius condoleat, quæ arctiori iuncta eſt fœdere: Æquum enim eſt, vt quæ rebus ſecundis maius percepit auxilium, maius in aduerſis ſentiat incōmodum.

In œconomia partium corporis hic ordo etiam atque etiam obſeruandus eſt, vt quæ naturæ ordine & origine prima eſt, dignitate ſit poſtrema. Dum homo formatur, primum viuit vita plantæ, deinde belluæ, ad extremum fit capax rationis: Prima facultas facit nos eſſe & viuere, poſteriores verò faciunt, vt me-

melius ſimus & perfectius viuamus, quare prima eſt magis neceſſaria, minus perfecta: poſteriores, minus neceſſariæ, magis perfectæ.

Simplicem eſſe animam quæ his partibus continetur, hincque Ariſtoteleorum rationes diſſolui.

CAP. XVIII.

VNius rei vnica eſt & ſimplex forma, quia vnica perfectio ſumma. Noſtræ quidem formationis multi ſunt gradus, ſed cum à priuatione ad formam vna & continuata motione natura progrediatur, ex quo enim conceptum ſemen fœtum inchoauit, non quieſcit, donec illum ad optatum finem perduxerit & naturæ ſuæ conuenienter perfecerit, nullo tempore formationis anima vegetãte aut ſentiente fœtũ informari ſic demonſtro: forma & finis in rebus artis differũt, vt puta, forma domus, eſt ſyntheſis partium, & artificioſa ſtructura, finis, habitatio: ars, eſt ſcrinij forma, finis, pecuniæ conſeruatio: At in rebus naturę, reipſa eadem ſunt, ſola differunt ratione, quo enim tempore materia ad formam promouetur, finis appellatur, vbi tandem introducta eſt, materiámque perficit & informat, tum forma incipit nominari. Ergo vt vnicus eſt finis totius formationis, ita vnica eſt & ſimplex forma.

De moralibus facultatibus.

CAP. XIX.

ARiſtot. diuidit animam hominis in appetitum & rationem, quas partes ob id differre docet Galenus, quòd perpetuum ſit inter eas duellum: vt equus ſeſſorem, ſic appetitus rationem conatur deturbare, ſi tamen vicerit ratio, illũmque ſibi mancipârit, fit fundamentum virtutum moris, atque adeo honeſtatis: Virtutes morales ſunt decem, Fortitudo, Temperantia, Magnificentia, Magnitudo animi, Clementia, Ve-

ritas, Vrbanitas, Affabilitas: Virtutes autem mentis, ſunt quinque, intelligentia, Scientia, Sapientia, Ars, & Prudentia: Intelligentia, eſt habitus principiorum, ſcientia, concluſionum, ſapientia, principiorum ſimul & concluſionum: ars efficiendorum, prudentia agendorum: De triplici appetitu, voluntate, ira & cupiditate, iam ſatis multa.

DE IMMORTALITATE ANIMAE DISPVTATIO PHILOSOPHICA.

Vix adduci poſſum, vt credam eandem eſſe mẽtis & animæ ſubſtantiam, quia ſola mens extrinſecus accedit, vt eſt 2. de ortu animalium, ſola energiam habet ſeparabilem, vt ſcribitur 11. ſapientiæ, ſola metaphyſica, vt eſt 2. de anima: Quod ſi animus per ſe, ſine corporis adminiculo, contemplatur, nihil prohibet quin à corpore ſeparatus viuat, imo verò liberius & perfectius viuat atque contempletur: Si verò tanta neceſſitate alligatus eſt corpori, vt energiam habeat inſeparabilem, neque poſſit abſque illo propriam functionem exercere, haud dubie eſt mortalis: At, inquam, ſola mens energiam habet ſeparabilem: ergo ſola immortalis: niſi malis: Quemadmodum in Deo duplex eſt ratio, vna ſimpliciſſima ſubſtantia: Prior abſoluta qua intelligit ſe, & in ſe omnia, eſt enim primum ens, prima cauſa, potentia autem primi entis quidquid eſt continetur, vt inferiores cauſæ ſuprema. Poſterior comparata, qua proſpicit nobis & vniuerſum gubernat: quæ quidem ſeparabilis eſt, intelligebat enim antequam mundus eſſet, eóque interempto intelliget, neque de illius eſſentia & perfectione quidquam decedet, alius enim non erat antequam ſenſibilẽ mundum creare, & creatum regere inciperet; mundo quidem ex illius fauore & præſentia plurimum perfectionis

D. Thomas in Ariſtot. doctrina cõtendit animam eſſe immortalem. Ioan. Duns mortalem: cui fauet Põponatius tolerabilius quam S. Portius, qui conatur docere etiã intellectum eſſe mortalem.

ctionis accedit, imò ſi quid habet, id totum illi acceptum debet, at mundus nil illi viciſſim rependit, niſi forte, ſi liceret diuina ad nos transferre, & monogramum Deum cum Epicuro fingere, curam & laborem: Niſi malis, inquam, duas ſimiliter eſſe rationes & habitudines animæ: Vnam qua corpus mouet, regit, & informat: alteram qua per ſe, ſuo lumine, primas cauſas primáque principia, nec non ſemetipſam, contemplatur: Tota prior ratio ſeparabilis eſt, tantum enim abeſt vt animus perficiatur corpore, cùm illius grauitate à propriis functionibus auocetur. Ergo non modo intelligit extra corpus, ſed multò perfectiùs quàm in corpore: Qui fieri poteſt, dicet aliquis, cùm abſque phantaſmate non poſſit intelligere, phantaſmata autem ſenſuum miniſterio colligantur? Reſpondeo, mentes ſeparatas & metaphyſicas non intelligere diſcurrẽdo & ex vno alterum, ex affectis cauſas, colligendo: ſed intuitu primo in cauſis affectus aſpicere, non aliter quàm oculus primo obtutu colores intuetur: atqui animus extra corpus eſt metaphyſica forma, proinde immaterialis & impatibilis ſubſtãtia: Deteſtanda enim Cardani ſententia: Intellectum, qui accedit extrinſecus, notiones interpretantis, notio enim eſt accidens, cum poſſit adeſſe & abeſſe, aliúdque νοῦς Ariſtot. aliud νόημα. Age verò, quia immortalitas animæ tanti eſt in vita humana momenti, vt ſublata ſpe immortalitatis religio funditus ruat, qua detracta, ordo reip. ſubuertetur nec à furore populi tutus erit magiſtratus: melius enim in officio continetur metu ſempiterni ſupplicij quàm temporarij. In hanc diſputationem tantiſper excurramus, hinc ſumpto exordio.

Mortalitas animæ religionem tollit, proinde virtutis & vitij, quæ ſperare debent mortales, ſempiterna præmia vitam in cœlis, mortem in inferis, duo religionis fundamenta: Atqui Ariſtot. ſcribens ad Antipatrũ, non tantum inquit, decet principem ſubditos vincere ſapientia, ſed etiam pietate & religione: ergo iudicauit, animam immortalem: Item dubitat ethicon primo: An mortuos afficiant res viuentium: Et an poſſint calamitates viuorum, mortuorum beatitudinem & tranquilli-

Epiſto'a extat apud Plutarchũ lib. de prof. ſtudiorum.

tranquillitatem impedire, quid autem his quæſtionibus ineptius, ſi à morte nullus ſuperſit ſenſus? Perge, nec tam quid viſum ſit Ariſto. diſquiramus, quàm quid videri debuerit, non enim æquum eſt hominis vnius authoritatem, omnium gentium conſenſui anteponi: Habemus hoc ex fide maiorum, Chriſti voce traditum & per manus hæreditaria veluti ſucceſſione ad nos deuolutum, cur ergo Ariſtot. ſola authoritate commouemur? Ariſtot. omnes difficultates, rationis calculo ſubduxit, & opinionum liberum examen cuique reliquit, ergo illum, etiam nolentem, ad immortalitatis animę confeſſionem rationum pondere pertrahamus. Animus eſt αὐτοτελὴς, ſeipſum perficit: αὐτοκίνητος, mouet ſemetipſum: Omnia directè, etiam ſempiterna, intelligit, ſeipſum per reflexionem: atqui à natura mortali non poteſt intelligi immortale, ſi modo intelligibile intellectione fiat actu vnum cum intelligente. Eſt ens per ſe, non in alio: Habet à ſe ſuum actum: Eſt principium: eſt ſubſtantia ſimpliciſſima: proinde ingenita & incorruptibilis: ex quo enim genita? In quod occidit? cum intentus ſit diſſolutio partium natura coniunctarum? Item vnumquodque interit inſito aut externo principio: inſito, ſi fuerit finitæ virtutis, externo, ſi habeat contrarium: atqui intellectus vis eſt infinita, quia res infinitas, quin infinitum ipſum comprehendit: non habet externum hoſtem: ergo immortalitalis. Viuens quidem poteſt mori, ſed mortem cadere in vitam. quis prudens dixerit.

Ad hæc tempus eſt menſura motus, proinde mobilium, at mens immobilis, quia incorporea, motus autem eſt affectio corporis, ergo non eſt temporaria: dicam apertius: Ea ſola ſunt caduca quæ ſunt in tempore, ea autem dicuntur eſſe in tempore, quæ tempus menſurat: atqui animus eſt menſura temporis, non tẽpus animi: ergo eſt ſupra tempus, neque illius ſentit iniurias. Non eſt prætereunda ſenſus & intellectus diſſimilitudo: Senſum enim corrumpit excellens ſenſibile, vt ſplendor aciem oculi perſtringit, & ſua tenuitate ſpiritum viſiuum diſſipat: Intelligibile, quò perfectius eſt, eò magis intellectum perficit: ſcientia enim

rerum

rerum metaphyſicarum excultus animus longè præſtat popularium artium perito. Præterea naturæ mortali non eſt propoſitum optimum pro fine: appetitus enim, quem regit ratio, non eſt vanus, præſertim cùm à Deo ſit inſitus. At homo, natura duce, Dei viſionem & fruitionem expetit, idque omnes, & loco ſummi boni, & primum in votis habent, niſi quis fortè humanitatem omnem exuerit, nihil quæ ſpiret diuinum, ſed ſerpat humi, & pecudum more appetitu regatur, non ratione. Omnes enim, quibus Dei Spiritus affulſit, momentaneam hanc vitam traducunt in ærumnis, & caſus humanæ vitæ patienter ferunt, ſpe melioris & diuinioris. Nefarios & ſceleratos, quoties ad ſe redeunt, & mentem adhibent in conſilium, toties ſynderesis, id eſt vermis conſcientiæ, & tacita prauæ vitæ teſtificatio, terrefacit, & aliquando ad ſemitam virtutis reducit. Ergo conuicti ratione & autoritate, animam eſſe immortalem nobiſcum fateantur, Quòd ſi dubia & problematica eſſet quæſtio, præſtaret tamen immortalitatem aſſerere: non tam quòd tutior ſit, & vtilior Reipublicæ hæc aſſertio, quàm quòd extinctum cum corpore animũ ex falſa immortalitatis opinione nullũ dedecus & ſupplicium manet: ſi verò ſuperſit à corpore, magna laus eſt hoc præuidiſſe, nec fruſtrabitur aſſertor ſpe glorię, quam in altera vita ab æquiſſimo virtutis & vitij remuneratore expectauit. Qui verò de naturæ ſuæ præſtantia tam malè ſenſerit, vt nihil à morte ſupereſſe iudicans, de futura vita deſperârit, proprio iudicio reus eſt ſempiternæ mortis.

FINIS.

Digitized by Google

IOAN. RIOLANI AD FERNELII LIBRVM DE Functionibus & Humoribus COMMENTARIVS.

Alimenti in ventriculo confectio.

CAPVT. I.

HACTENVS de Facultatibus, inſtat vt de Functionibus eodem ordine diſſeramus, naturali, animali, vitali. Eſt enim facultas cauſa & ordine naturæ prior, quia in omnibus, quæ fiunt, potentia præcedit actum, nilq́; fit, quod fieri non potuerit. Naturales functiones ſunt, procreare, nutrire, & augere: de procreatione hominis liber proximus diſputabit: nunc de Nutritione diſſeramus. Nutrimur autem coctis non crudis, eſtq́ue nutritio finis coctionis A coctione igitur functionum doctrinā inchoemus, quam Ariſtoteles paulò generalius, omnem tam artis quam naturæ coctionem complexus, definiuit, actum caloris in qualitates patientes Qua definitione efficientem ſimul & materiam comprehendit: coctio enim omnis à calore, quæ coquntur, quia humida aut ſicca ſunt, coquuntur: Cuius tres differentias conſtituit, maturationem, elixationem, & aſſationem. Elixatio fit à calore temperato in humido, aſſatio à calore valdè ſicco, maturitas partim ab inſito, partim ab externo inſito humido, externo ſicco: fructus enim æſtate ad maturitatē

perueniunt, partim ſuo, partim ambientis calore. Ab vtroque calore humor in abſceſſibus & tuberculis ſuppuratur. Medici diſtinctius πέψιν diſtinguunt à πεπασμῷ materia, forma, fine, quidam efficiente: Coquitur enim aut materia vtilis, vt alimentum, aut inutilis, vt ſanies in tuberculis, ſanguis putris in ſynocho, ecce materiæ diſſimilitudo. Alimentum coquitur, vt retineatur ad nutritionem, excrementum, vt excernatur: ecce finium differentia: forma verò eſt definitio. Definitur autem à Galeno πέψις Alteratio nutrientis in propriam qualitatem eius, quod nutritur. Quia tamen vt qualitatis, ſic alterationis nomen eſt ambiguum. Stoicis enim & Platonicis, quibus fauit Galenus, eſt qualitatis, non tantùm aduentitiæ, vt Peripateticis, ſed etiam eſſentialis mutatio. Hanc difficultatem vt Fernelius vitaret, coctionem definiuit, perfectam ſubſtantiæ conuerſionem in alimento factam à calore natiuo. Sunt qui pepaſmi autorem putant externum, non natiuum calorem. Nam febris coquit, vt ex Galeno citãt ad hunc Aphoriſmum: Grauedo cum febre tutior: & febrem ſuperuenire conuulſioni bonum, quia morbificum humorem coquit calor febrilis. Reſpondetur, externum ex accidenti tantùm coquere, quia abſumit humorem noxium, cuius abſentia natiuus calor redit ad naturam: non enim prius humor ſupputat, quàm natiuus calor vicerit externum, & peptico cataplaſmate coctio procuratur, dum ſpiritus & caloris natiui difflatio prohibetur. Huc pertinet illa inter Phyſicos diſputata quæſtio, vtrum animalcula, quę ex putredine eruuntur, vt vermes & pediculi, apes ex tauro, ſcarabæi ex aſino, à putri calore excitentur, an à cœleſti, qui eſt analogus natiuo. Media enim hyeme in ſubterraneis cùm generentur, non videtur tepor Solis illorum opifex. quaſi quotidie Sol terris non illuceat, qui author & efficiens generationis omnis lib. 2. de Ortu perhibetur Ergo ad inſtitutum reuertamur.

Πέψεως tres ſunt ſpecies, chyloſis, alimenti mutatio in chylum: αἱμάτωσις, mutatio chyli in ſanguinem: & ὁμοίωσις ſanguinis in ſubſtantiam partis aſſimilatio. Prima fit in ventriculo, ſecunda in hepate, tertia in ſingulis

lis partibus. Cuiuſque ſua & propria eſt præparatio. Alimentum enim manditur primùm, quia diuiſa minus reſiſtunt agenti calori, quàm ſolida & compacta (agit quippe diuidendo, diuidit per poros in ſubſtantiam ſeſe inſinuando, quod in lignis quæ vruntur ſenſu ipſo ita eſſe obſeruamus: quæ enim rara, & patentiores habent meatus, citius ab igne patiuntur, quàm craſſa & compacta) propterea dentibus primùm atteritur, & comminuitur, hinc ruminantia, vt cornigera animalia, quæ non habent dentes in maxilla ſuperiore (quorum materia abiit in cornua) duos habent ventres, primum pro dentibus ad præparãdum cibum, quem Græci πρόλοβον, Latini ingluuiem appellant, alterum ad coquendum. Ariſtoteles ob id talia animantia dicit eſſe vitæ breuioris. Adiuuat quæ in glandulis colligitur dulcis, & temperata pituita, cuius tepore perfuſum molleſcit & incaleſcit iam contritum alimentum, cuius quidem pituitæ qualitas tam ſuauis eſt & benigna, tam amica & familiaris naturæ, vt venenis reſiſtat: perimit enim ſerpentem, qui ieiunus illum conſpuerit, valétque manſum triticum ad coquenda tubercula.
Tritum & remollitum minore negotio deglutitur: eſt autem deglutitio opus gulæ habet enim duas tunicas, interiorem, qua rectarum fibrarum miniſterio trahit alimentum, & exteriorem, à qua tranſuerſis fibris cõpreſſum deprimitur, & ad ventriculum deturbatur. Vnde obiter demonſtratum volo, deglutitionem eſſe opus naturæ, vt viſum eſt Galeno libro 3. de Facultatibus naturalibus & 5. de locis affectis, nõ animæ, vt placet Auicennæ, quia fibris agitur, non muſculis & neruis.

Ventriculo exceptum, petit fundũ, ibique ſubſidet: ventriculus autem ſe in anguſtum cogit, vt illud vndique comprehendat, ne fluitet. Nam ſi non ſubſideret, ſed à flatibus elatum innataret, aut ſi prauum & moleſtum eſſet naturæ, ventriculus reſupinaretur ad excretionem, aut virtute proſtrata relaxaretur, ſicque coctio vel omnino non fieret, vel malè, hoc eſt, imperfectè aut deprauatè fieret. Mirareris quàm arctè comprimãtur & coeant in vnum, cauitatum omnium quantuis

dimidio vix plenarum extrema, fuga vacui. Dum hæc aguntur, pylorus clauditur, ne liquidior portio effluat ante perfectam coctionem. Cuius tempus quidã ſeptem horarum ſpatio definiunt: coctionem enim quatuor. diſtributionem tribus horis abſolui exiſtimant: ideóque ſeptem horis dormire præcipiunt. Quæritur ſi ventriculus ipſe coquat ſuo calore, an verò ſit inſtrumentum primæ coctionis, non aliter quàm olla elixationis: eſt enim chyloſis elixationi ſimilis, quia fit à calore humido. Certè cùm conſtet ſubſtantia neruoſa, ſitque pars ſpermatica, non videtur inſito, ſed circumiectarum partium calore coquere: habet enim iecur à dextris, lienem à ſiniſtris, poſtica parte venam cauam, & muſculos dorſales, antica, omentum, quod eſſe calidum inde coniicies, quòd pinguedine conſtet oleoſa & inflammabili. Verumtamen duas habet tunicas, exteriorem carnoſam, vt ſanguinis tepore coquat, interiorem neruoſam, vt facilè dilatetur, neque copia alimenti diſtentus rumpatur: totus autem eſt intextus venulis, quare non eſt deſtitutus calore, eóque haud dubiè coquit, adiutus externis, quæ diximus, præſidiis.

Difficilis autem, nec prætereunda quæſtio, ſi ventriculus coquat ſuo calore, adiutus a circunſtante, quò calidior, eò melius coquit, ſaltem ſolidum alimentum melius conficit, nam bilioſus venter melius coquit bubulas carnes quàm ouillas, quia agens debet eſſe analogum patienti. Aſſat & corrumpit εὔπεπτα, vt horarios fructus, δύσπεπτα verò elixat, cur ergo leo calidior ſtruthiocamelo, non coquit ferrum (Eiuſmodi multa occurrunt, quorum manifeſta cauſa reddi non poteſt: quis enim euidentem cauſam attulerit, cur coturnix veratrum, ſturnus & capra cicutam conficiunt? (namque videre licet, pingueſcere ſæpè cicuta barbigeras pecudes, homini quæ eſt acre venenum) hyoſcyamus nutrit ſues, ſerpentibus gaudent cerui, hirundines cantharidibus, formicæ homini intollerabiles cruciatus afferunt, ſi vorentur: at vrſus, ſi quo morbo tentetur, eorum vſu conualeſcit. Quibuſdam placet, animalia, quæ ſunt ventre carnoſiore δύσπεπτα coquere, eáq; cauſa à ſtruthiocamelo ferrum coqui, à ſturno

L ci-

cicutam. Fernelius tamen cauſatur ἰδιοσυγκρασίαν ventriculi. quam plurimi ignorantiæ aſylum nominarunt, Aliud quæritur: An ventriculus nutriatur chylo: hoc ſcripſit Galenus libro 3. de Facult. naturalib. qui tamen omnes partes nutriri ſanguine paſſim demonſtrauit: quidam reſpondent, interiorem tunicam nutriri chylo. Verùm eadem ſunt principia ortus & nutritionis, interior tunica ventriculi non fit ex chylo: ergo eodem non nutritur. Adhæc interior tunica ventriculi iam grandioris fœtus, nutritur, & accreſcit, non chylo, quia per vmbilici venam nō ore, capitalimētum. Quare Galenus abuſus eſt nomine nutritionis: Appetitus enim quidam naturalis, alter animalis, hunc ſatiat qualitas, illum ſola ſubſtantia alimenti: animalem ſatiari chylo, quin veſiculam felle, tam certum eſt, quàm falſum naturalem appetitum eodem expleri, nec opus habere ſanguine.

Porrò veteres quidam Phyſici, vt eſt quarto meteoron σῆψιν pro πέψει vſurpârunt, putrefactionem cum coctione confuderunt: quorum opinionem ſic expreſſit Athenæus. Conuenientiores ſunt nocturnæ epulæ omni corpori, quia luna ad coctionem plurimùm confert: eſt enim coctio quædam putrefactio, illa autem manifeſtè putrefacit: quo ſenſu Empedocles vinum, aquam in vite putrem, id eſt coctam, finiebat: impropriè ſanè, nam omnia putrent externo, coquuntur interno calore, ſeruātur coctione, corrūpuntur putrefactione. Putrefactio enim eſt mutatio materiæ putrētis ad corruptelam, Pepaſmus ad perfectionem. Sed cur veteres alimentum putrere coctionē exiſtimabāt, quia odoris ſaporíſque gratiam amittit, Hoc ſenſu Hippocrates ſcripſit licenteria alimentum reddi ἄσεπτον, id eſt incoctum.

SCHOLION.

NVtrimur alimentis primum contrariis, quæ tandem poſt coctionem & præparationem longam non tantum fiunt ſimilia, ſed etiam ſuam ſubſtantiam permutant noſtræ, fiuntque tandem partes viuentis: Plantis quia ſimilior eſt ſuccus quem per

fibras

fibras de terra ſugunt, non ita multiplici egent præparatione, nec opus habuerunt tot coctionis officinis, tam vario apparatu: Prima coctio fit in ventriculo: vbi ſubſtantiæ proprietate potius quam calore vertitur in ſuccum cremori ſimilem quem chylum nominamus: Chyloſin præcedit præparatio ſolidi alimenti, quæ fit in ore, facilius enim coquitur alimentum cum in minimas particulas fuerit diuiſum, calor comminuta facilius coquit: propterea ſi quis ſuæ ſanitati bene conſultum cupit, nunquam cibum tranſglutiat niſi præmanſum accurate, hoc eſt anterioribus dentibus diuiſum, & molaribus contritum: ſic præparatum, ventriculus rectus ſuis fibris attrahit, attractum arctiſſimè complectitur, & proinde melius coquit ſi fuerit palato gratum: Quod auerſatur, peius & difficilius coquit: etiamſi per ſe ſit coctu facilius, quia non ita arcte complectitur.

Vt è ventriculo per inteſtina & venas meſaraicas in iecur fiat alimenti diſtributio.

CAPVT II.

PErfecto chylo, illico pylorus ea naturæ prouidentia recluditur, qua vterus perfecto fœtu. Ventriculus autẽ ſatiatus chylo, reliquum velut onus deponit in inteſtina: non eo fine (inquit Fernelius) vt alias partes nutriat, hoc enim facit præter inſtitutum. Quaſi verò non ſit pars publica, cuius officium toti ſit commune. Coquit fortaſſis ſibi primo, aliis ſecundario: non tamen præter inſtitutum, quia factus eſt & deſtinatus in eos vſus: Inſtrumento autem vſus eſt pro fine, finis pro forma & eſſentia. Habet igitur coctionem duplicem, vnam communem vt inſtrumentum, mutationem ſcilicet alimenti in chylum: Alteram propriã qua ratione ſimilaris eſt, nempe ſanguinis in propriam ſubſtantiam conuerſionem. Nam tertiæ coctionis quæ fit in ſingulis partibus quo iure vẽtriculus erit expers? Chyli inteſtinis excepti ſpeculentam & alimentariam portionem meſenterio veluti manu iecur trahit. Vt n. planta radice de terra per fibras, ſic iecur per meſaræi venas de ventriculo capit alimentum non tantum ſibi

ſed aliis partibus diſtribuendum, reliquias tranſuerſis fibris conſecutione in aluum, vt in ſentinam, deponit. Videas enim in teneſmo & dyſenteria, mordacem humorem ad craſſiora inteſtina deturbari: hepar interea chylum à tenuibus attrahere. Vt autem ſuperior, ſic inferior venter (ita enim Hippocrates & Galenus nonnumquam appellant inteſtina) recreentur chylo, ſanguine tamen per venas meſaræi confluente nutriũtur. Vnde nata eſt illa quæſtio cùm venæ meſaraicæ ſint dicatæ ducendo chylo, quî fieri poſſit vt per eaſdem, exiles & anguſtas, eodem tempore contrario motu feratur ſanguis: An diuerſis venis vtrumque agitur? Superiores chylum ad hepar conuehunt, inferiores ſanguinem ad inteſtinorum nutritionem? An non eſt abſurdum per eundem tubum fieri motus contrarios, ſi modo ſit vtrinq. quod trahat: inde nata eſt altera quæſtio, chylus qui in venis meſaraicis ruber aſpicitur permiſtione ſanguinis, an venarum ſanguifica proprietate talis reddatur: Nam qui hanc contendunt ineſſe venis, potiſſimum inde ſumunt argumentum, quòd omnium venarum eadem ſit vis & proprietas, ſanguificã autem ineſſe venis meſaraicis. Ego quidem hanc vim illis conceſſerim, quia omnem coctionem præparatio antecedit, neque ſit ortus nouæ ſubſtantiæ niſi alteratione præcedente, quia natura non fert ſubitas mutationes, ſitque motus omnis ab vno extremo ad alterũ per medium. Vbi autem chylus ſanguinis rudimẽtum poteſt accipere, præterquam in meſenterio: ſed non inde efficitur, omnium eandem eſſe facultatem, quia venis ſpermat cis data eſt facultas ſanguinem vtcumq. in ſemen tranſmutandi: (illic enim præparatur rudimentum ſeminis) non tamen in aliis venis dealbatur. Accedat quòd aliæ venæ perficerent ſanguinem, non hepar, meſaraicæ præpararent. Porro ἀνάδοσις tribus cauſis melius fit, ſi vaſa lata (anguſtia enim tardatur) ſi humor qui trahitur ſit tenuis: ea enim cauſa vinum album permeat citiùs, quàm rubrum, & hoc dilutum celeriùs diſtribuitur, quàm merum, quia aqua eſt pro vehiculo. Inde Ariſtoteles accidere exiſtimat, vt merum leuiter dilutum citiùs inebriet, cùm ocyus ad cerebrũ fera-

feratur: robur trahentis aut mittentis eſt cauſa prima-ria, illę adiuuantes, aut ſine quibus non. Iam ſe offert noua, nec ſicco pede tranſeunda quęſtio, excretio fę-cis aut vrinę, ſitne motus animæ an naturæ: motus e-nim qui fit muſculorum miniſterio, animalis, qui fibra rum, naturalis iudicatur. At alui proluuies excernitur, ſphinctere relaxato, eodem conſtricto, retinetur. Reſ-pondetur, quædam excerni à natura, vt bilem à ſua ve-ſicula, alia ab anima, vt ſputum, alia partim ab anima, partim à natura: Sphincter enim & muſculus rotundus videntur dari potiſſimum ad retinendum, ne continuo effluuio à rebus agendis abducamur: quamuis enim natura excretionem moliatur quantitate aut qualitate materiæ irritata, tamen ſi nobis dicendũ ſit apud prin-cipem aut in ſenatu, ad tempus vim illam naturæ co-hibemus. At excernimus dilatato muſculo: dilatatur autem fibrarum adminiculo, nec dubium eſt plurimũ in hoc valere fibras tranſuerſas, iuuatur tamen cohibi-to ſpiritu & compreſſis muſculis thoracis & abdomi-nis. Quare motus partim naturæ, partim animę eſt. Partes trahunt alimentum vt fruantur tracto, nec du-bium, coctionem præcedere attractionem, hanc vero ſenſum indigentiæ: de quo video inter doctos con ta-re. Quî fit igitur (inquit Fernelius) vt helluones ſa-tiatis partibus nouum alimentum continenter ap-petant? Quidam reſpondent contraria nata eſſe affi-cere idem ſubiectum, ſingulis autem partibus non in-eſſe ſenſum indigentiæ, ſed ſoli ventriculo, quia ſit co-mes appetitus animalis, non naturalis, proinde nec re-pletionis: quid ergo mirum, ſi appetant ſine modo? An partes alimentum non trahunt, ſed potius eo perua-dit ea naturæ inclinatione, qua leuia ſurſum, grauia deorſum feruntur, & ſimile ſimili vniri appetit? Nam probabilius eſt alimentum ad partes omnes ferri quã medicamentum, quia illud familiare, hoc vero diſſen-taneum naturæ. At medicamentum præſertim ſi vehe-mens fuerit, vt colocynthis, elleborus, quoquo verſum peruadit. An ratio eſt diſpar, vis enim tantum, non ſu-bſtantia medicamenti, corpus permeat, nec fertur ad partes remotas, ad quas alimenti ſubſtantiam perue-

L 3 nire

nire neceſſe eſt. At illa grauis, coctione enim craſceſcit, quomodo igitur naturæ inclinatione fertur ſurſum? Reſpondendum, quemadmodum vapor quamuis ſit grauis, calore attollitur, ita chylum ad iecur, ſanguinē à iecore ad omnes partes ferri à ſpiritu & calore, naturæ non tantùm communis, ſed etiam particularis prouidentia. Vnumquodque enim appetit perfectionem: At alimentum poſt multas alterationes tandem aſſimilatur parti & cum ea fit vnum, quódque erat inanimum, fit pars viuentis, proinde particeps vitæ. Eò igitur vt ad finem & perfectionem ſponte mouetur. Eraſiſtratus eò trudi voluit cōpreſſione vaſorum quomodo partes onuſtę in vicinas ſeſe exonerant, ſed modum non cauſam ἀναδόσεως, expoſuit.

SCHOLION.

Cvm primum ventriculus ſuum opus perfecit, illud in inteſtina deponit diſtribuendum iecori: non quod illa ad iecur chylum tranſmittant, quaſi illi prouideant & penuriam ſanguinis præſentiant, ſed trahente iecore diſtribuitur chylus per venas meſenterij, quemadmodum trahentibus ſingulis partibus fit aſſimilatio. Quod autem chylus in inteſtinis magis magiſque elaboretur duobus argumentis conijcimus, primo quod conſient eadem ſubſtantia cum ventriculo, fiat autem chyloſis inſita ventriculi proprietate: Secundo quod alimentarij clyſteres. quales ex lacte, iuſculis vino, parari ſolent in inteſtinis non aliter quam in ventriculo iecori preparentur atque illic in chylum conuertantur.

Meſenterium eſt corpus mēbranoſum infinitis venulis conſperſū, quarum duo ſunt officia, primū diſtribuere chylum iecori, alterum ſanguinem à iecore deferre ad nutritionem inteſtinorum. Hinc fit vt chylus poſt diſſectionem ruber appareat: quamquā non deſunt: qui chylum in venis meſaraicis præparari & vtcùmque in ſanguinem mutari volunt ea, vi & proprietate qua ſanguis in venis ſpermaticis dealbatur.

Placet Fernelio ſuperiores venas meſcenterij dicatas eſſe diſtribuēdo chylo, inferiores verò quæ deſinūt in craſſa inteſtina, humorū inutiliū excretioni hoc argumēto quod ſub Diarrhæa & dyſenteria humor mordax, inde feratur in anum. Quaſi à ſuperioribus quādoque nō deſcēdat qui tenuia inteſtina etiā exulcerat. Adhæc alibiles clyſteris non tranſcendunt ieiunum, a iecore tamen iam

ab

ab inteſtinis in chylum verſi attrahuntur: Ergo etiam inferiores venæ meſaraicæ ſeruiunt diſtribuendo chylo, nec tantum inutilia per inferiores, ſed etiam per ſuperiores venas excernuntur.

Quærit deinde qui fieri poſſit vt in Heluonibus venæ plenæ ſanguinem trahant, non trahunt niſi appetant, non appetunt, niſi inanes, vt repleantur Eraſiſtratus volebat ſanguinem diſtribui compreſſione vaſorum: Alij volunt eo ferri ſponte vt fiat particeps vitæ, alij naturalem tractionem eſſe non animalem: proinde vt ignis obiectum lignum non poteſt non vrere, ita partes neceſſario præſens alimentum attrahere: verum trahunt vt fruantur tracto, iam ſatiatæ cur nouum appetunt?

Sanguinis & humorum in iecore procreatio.

CAP. III.

CHylum ab inteſtinis & venis meſenterij præparatum iecur per venam portam trahit & in ſanguinem tranſmutat; Venas habet exiles ne chylus tranſuectionis celeritate effugiat coctionem, ad hanc enim opus eſt mora. Vim tamen ſanguificam nemo ſi ſapit, attribuat venis, cum ſint partes frigidæ & albæ, ſed parenchymati, cum ſit concolor ſanguini, nam à parte propria fit actio inſtrumenti: Atqui caro pars eſt propria hepatis non vena. Ergo à carne chylus in ſanguinem mutatur, non à venis: hoc tamen parit difficultatem, quòd actio phyſica fiat per cõtactum: Chylus autem venis concluſus à carne iecoris minimè tangatur. Quidã reſpondẽt, venam portam vel eiuſdem ramulos cum trunco cauæ non continuari, ſed interiectam eſſe carnem. Quòd ſi cõtinuentur, nihil tamen prohibere chylum contentum venis calore & vi carnis ſanguifica coqui & in ſanguinem permutari, non aliter quàm alimentum in ventriculo calore circumſtantium partiũ in chylum mutatur: hoc autem obiter dignum conſideratione, quòd hepatis caro ſine fibris concreuerit, ſanguinémq; ex chylo, ſuo temperamẽto & calore perficiat, cùm tamẽ ſanguis tantũ per fibras cõcreſcat. Sãguinis portionẽ ſibi aſſimilat, eóq; verè, nõ vt vẽter chylo nutritur, reliquũ per venas in totũ corpus trãſmittit.

 San-

Sanguinem cum dico, non tantùm primum naturæ filium qui conſiſtentia mediocris, colore ruber, temperamento calidus humidus, ſi ad cutem referatur, per ſe verò temperatus eſt, intelligo: ſed totam maſſam, quæ cum illo pituitam & vtramque bilem includit. Quemadmodum enim in muſti feruore quod igneum & tenue attollitur, flos vini dicitur, fæx ſubſidet, ita in ſanguinis elaboratione ignea pars fertur ſurſum, terreſtris deorſum, illa bilis, hæc ſuccus melancholicus nominatur. Vtrumque permiſceri ſanguini neceſſe fuit quia nonnullas partes bilioſo, alias melancholico ſanguine nutriri oportebat. Tum, vt Conſtantinus loquitur, quod humores ſint filij elementorum, ſanguinis enim maſſa conſtat quatuor naturis, quæ quatuor elementis proportione reſpondent: Terreſtri, quæ melancholia dicitur, aquea, quæ pituita, ignea, quæ bilis, aëria, quæ per excellentiam ſanguis appellatur Mitto inſipidum ſanguinem bile veluti ſale fuiſſe condiendum, vt auidiùs appeteretur. Pauca tamen bile, & pauco melancholico humore: propterea natura prouida duo inſtrumenta fabricauit, quæ ſanguinem repurgarent: cauis hepatis cyſtim ſuppoſuit, quæ fel trahat, contineat, quinetiam eodem oblectetur, tantum poteſt naturæ nomen, eò tamen non nutriatur, ſed ſanguine per venas, quæ cyſticæ dicuntur, affluente. Illa felle turgida per meatum cholidochum, in ecphyſim ſeſe exonerat, ac veluti clyſtere naturali excretionem ad officium excitat. Lienem verò à ſiniſtris poſuit, vt parte caua per ramum venæ portæ limum attraheret (fæculentam ſanguinis portionem) exceptum per venulas quibus conſtat, in totam ſuam ſubſtantiam effundit ad nutritionem. Sicut enim agricolæ in agris ſerunt lupinos, vt humorem amarum trahant, ſolúſque dulcis tritico ſuperſit, ita natura lienem prope hepar poſuit, vt attracto limo relinqueretur aliis partibus purus, dulcis, & defæcatus ſanguis. Verùm ne lien craſſo & terreſtri ſanguine obſtrueretur, natura illi adiunxit plurimas arterias, quarum calore & motu præparetur, atque tenuetur. Ideo enim aues aut nullum, aut perexiguum habent lienem, quòd volatu ſangui-

ſanguinem attenuent: vt eſt apud Ariſtotelem ſecũdo de hiſtoria animalium. Hinc fit, vt iecur craſſiori ſanguine nutriatur, quàm lien, quamuis lienaris ſubniger, hepaticus verò ruber appareat. Ad appetentiam excitandam humoris melancholici auſteram & acerbam portionem lien tranſmittit ad ventriculum, quæ frigore & aſtrictione illius actiones roboret, & appetentiam excitet. De via non ſatis conſtat: Aliis placet per exiles ramos qui à faſtigio lienis feruntur ad fundum ventriculi: Aliis per ramum venæ portæ qui deſinit in lienem, ſurculum ad ſtomachum ferri, quo veluti corona cingitur, qui me iudice probabiliùs ſentiunt, quia ſedes appetitus eſt in ore non in fundo ventriculi. nemo autem exiſtimet eo ventriculum nutriri. Nam in illius ſinum admittitur, & alimenti reliquiis permiſtus tandem in aluum deponitur.

Pituita (vt de illius ortu & ſubſtantia quemadmodũ de cæteris nonnihil dicamus) eam habet rationem in maſſa ſanguinis, quàm crudus & aqueus humor in muſto: propterea humorem crudum Philippus appellabat. Auicenna ſanguinem incoctum, Galenus ad primum prognoſticôn excrementum alimenti ſemicocti, verùm de illius ſede, & origine non liquet. Nam Galenus libro de ſemine eam conſtituit in pulmone, libro de natura & ordine cuiuſque partis in cerebro, libro de humoribus & de atra bile in ventriculo: At in arte parua, iecur, inquit, frigidum pro laudabili ſanguine pituitam facit. Diſtinguenda ergo pituita in naturalem, & excrementitiam, naturalis eſt dulcis & alimentaria, poteſtque coctione in ſanguinem mutari, quinimò per inediam nutrit: hanc fieri in hepate non eſt dubium: excrementitia verò aut generatur in cerebro, ex vaporibus alimenti illic refrigeratis, aut in vẽtriculo, ex aqueo alimento & crudiore chyli portione, quàm, vt vitetur confuſio, non pituitam, ſed aqueũ, ſeroſum aut pituitoſum excrementum appellato, quã quidem eſſe inutilem hoc demonſtrat, quod appetitũ deiiciat, qui eadem vomitu reddita, recuperatur.

SCHOLION.

ATtractum chylum iecur ſanguiſica facultate ſibi congenita in ſanguinem conuertit. Sanguinem cum dico, quatuor humores intelligo; neque enim refert ſi ſecundam coctionem αἱμάτωσιν dixeris, an χύμωσιν: Vt ſanguis purus diſtribuatur prouida natura ſuppoſuit cauis hepatis veſiculam, quæ fel ſugat. Ex aduerſo lienem, qui limo illum repurget, renes, qui ſerum emulgeant. Nutriuntúrne iſtius ſanguinis excrementis? Diſtinctione opus eſt: nam cyſtis fellis nutritur ſanguine quē per cyſticas venas exugit. Fel enim exquiſitè eſt amarum, nihil habet alibile permixtum: Atqui ſolis dulcibus nutrimur: amaris, animalcula, vt vermes, interficiuntur: Itaque non nutritur felle: At lien & renes cum limo & ſero alibilis ſanguinis non nihil attrahunt, quod retinent ſibi ad nutritionem, reliquum velut onus amandant: Intereſt quod cum corpus renum ſit denſum, non coctione, ſed transfuſione ſola, & partium diſtractione ſanguinem ſeparāt. Lien vero mollis, rarus, ſpongioſus, quem attraxit craſſum & fæculentū ſanguinem paulatim coquit, coctione alibilem portionem ab excrementis ſecernit: Illam retinet in alimentum, hanc vero ad vētriculum tranſmittit, ſi credimus Galeno ad iuuandam coctionem ſimul & retentionem alīmenti: Ita enim ſcribit quinto de vſu partium: melancholicum excrementum ventriculum intendit, & contrahit in ſeipſum, cogitque cibos exacte complecti & continere quo vſque fuerint percocti: Addit Auicenna tertiam vtilitatem, vt aciditate ſua excitet naturalem famem. Acidis enim augeri famem, & appetentiam excitari quotidie experimur, dum & ſanis & ægris languentem appetitum exſuſcitamus acidorum vſu; vt omphacio, aceto, ſucco citri, & arantiorū, oliuis: Quin etiam βουλιμίαν excitat acidus humor ſi redundet in ſtomacho. Quo argumento me iudice refelli poteſt Cardanus qui exiſtimat melancholicos omnium longiſsimè inediam perferre, videtúrque iniuſtè ſubſannari à Fuſchio Auicēna, quod ad duas Galeni vtilitates hanc tertiam adiecerit: Sed cur tam ſolicita fuit natura appetentiæ in ſtomacho excitandæ? quia non tantum ſibi ſed in communem vſum totius debet appetere.

Om-

Omnes humores ſimul gigni & ab vno eodémque calore.

CAP. IIII.

QVæritur vnde pendeat humorum diſsimilitudo, ab efficiente, an à materia: Placet Gal. tertio de facultatibus naturalibus & Auicennæ ſen prima, primi canonis, bilem ab intenſo calore gigni, pituitam à remiſſo, ſanguinem à moderato, hoc argumẽto quod verè ſanguis abundet, æſtate bilis, hyeme pituita. Tũ quòd in adoleſcentia ſanguis dominetur, in iuuentute bilis, ætate inclinante melancholia, extrema & decrepita ſenecta, pituita. Fernelius verò potius tantæ varietatis cauſam refert in alimentum, quia non ſit conſentaneum eundem calorem eodem tempore & in eadem parte, contrarios effectus producere. Poteſt quidem idem calor ſolis linteum ſimul dealbare,& cutem denigrare, lutum indurare,ceram remollire: ſed cauſa diſſimilitudinis patienti accepta fertur non agenti, eſtque ſol agens vniuerſale, hepar verò particulare. At alimento vt quatuor elementa ſic quatuor humores cõtinentur. Quid mirum igitur, ſi ab eodem agente terreſtris portio in melancholiam, aquea in pituitam, ignea in bilem, aetia & pinguis in ſanguinem vertatur? Age verò faciamus villicum florente ætate & robuſtũ veſci alliis,porris,cępis, denique valde calidis & in bilem mutari paratis alimentis: bilioſúſne calor ex bilioſis alimentis nihil præter bilẽ efficiet? abſit: ſed quatuor ſimul humores procreabit, quamuis chylus maiore ſui parte eſſet bilioſus, ergo quamuis frigidum ſit iecur, nihilominus bilem, quantumuis calidum, pituitam plus minus pro varietate alimenti procreabit. Non enim negarim ex eodem alimento iecur calidum plus bilis gignere q̃ frigidũ, ſed vt plurimũ intẽſio & remiſſio caloris pẽdẽt à varietate alimẽti, hyeme enim propter ἀντιπερίστασιν augetur calor hepatis abũdat tamẽ pituita ꝓpter frig⁹ alimẽti, cui⁹ cauſa difficilius coquitur. Nã qualitate ſua retũdit vim caloris: Subſtãtia verò

verò compacta (quia frigus conſtringit) magis reſiſtit: Quid multa? efficiens quidem plurimum poteſt in humorum generatione prout intenditur, remittitur aut temperatur, plus tamen poteſt materia, quia calor eſt ὁμογενὴς materia verò quamuis ad ſenſum ſimilaris, ſubſtantia tamen & compoſitione eſt heterogenea, niſi ita malis: Humores naturales ab eodem calore eóque temperato ſimul, & eodem tempore effici, nō naturales verò ab intenſo aut remiſſo: Aut humorum differentiam pēdere quidem ab alimento, verùm potius à calore: Demonſtratio Galeni eſt eiuſmodi: Si mel bilem gigneret, nō intenſus calor: in naturis omnibus peræquè bileſceret, atqui in calidis tantum nō in frigidis naturis vertitur in bilem: ergo potius ab efficiente quàm à materia dependet humorum diſſimilitudo. Audiendi autem non ſunt qui quatuor humores eiuſdem eſſe naturæ, nec ſpecie differre contendunt, ſed intenſione tantùm & remiſſione caloris: Pituitam quippe eſſe crudum, bilem, feruidum ſanguinem. Atqui intentio & remiſſio non faciunt ſpecies differentes. Proinde non erunt quatuor humorum differentiæ: Quod quàm ſit abſurdum demonſtrant humores à natura alieni. Non enim dicuntur contra naturam, quòd ſanguinis temperiem excedant aut ab illa deficiant, ſed quòd ab humore naturali degenerent, vt bilis vitellina quæ eſt ſimilis vitellis ouorum conſiſtentia & colore, à naturali bile. Pituita vitrea, frigore, gipſea craſſitiè, à dulci & alimentaria diſtinguuntur. Sunt igitur quatuor humores non tantum materia, ſed etiam forma, proinde ſpecie & tota eſſentia differentes.

SCHOLION.

AN vnus & idem calor ſimul & eodem tempore tam differentes humores producit, an potius remiſſus pituitam, intenſus bilem temperatus ſanguinem? Reſpondetur: pituitam quidem excrementitiam fieri ab imbecillo calore, bilem contra naturam ab immoderato: ſed quatuor humores naturales, fieri ab vno & eodem calore: cauſam tamen tantæ diſſimilitudinis acce-

acceptam potius ferendam materiæ diſſimili: Cum enim chylus conſtet quatuor elementis quæ quatuor humoribus proportione reſpondent ignea portio biliſcit, aquea pituiteſcit, terreſtris in humorem melancholicum vertitur, aëria & pinguis in ſanguinem. Quod enim idem calor ſolis contrarios effectus ſimul producat, vt ſole, induret lutum & ceram emolliat: tribuendũ eſt materiæ potius quam efficienti.

Vt ſanguis à iecore delapſus per venam cauam in omnes corporis partes diffundatur.

CAPVT XV.

NOn eſt in homine particula quantumuis exigua quæ non teſtetur prudentiam ſui opificis, hoc tamen in primis mirandum, quòd ſanguini ſingulis partibus in alimentum diſtribuẽdo, innumerabiles tubos crearit, quibus non aliter quam ab hortulano plantæ, totum corpus irroretur: Nam partes in quarum ſubſtantiam nullæ venæ aut arteriæ feruntur, vt cerebrũ, nutriuntur tranſumptiuè, trahendo ex venis vicinis alimentum. Eſt igitur vena ab vſu & officio potiore potius definienda inſtrumentum ἀναδόσεως, quàm perficiendi ſanguinis cum Actuario. Ita enim mihi perſuaſum eſt, Auicennam vim ſanguificam non aliam venis tribuiſſe ab ea, quam ab hepate recipiunt. Coctio enim illa ſanguinis, quæ fit calore, ſpiritu & proprietate venarum, eſt tantum præparatio ad aſſimilationem, ita enim diximus cuiuſque coctionis propriam eſſe præparationem. Vt vt ſit, ſanguis dilutus ſero (quod propterea Hipp. alimenti vehiculum definiuit) à cauis hepatis ad conuexa, inde ad venam cauam aſcendentem & deſcendentem mittitur, vt hac inferas, illa ſuperas partes nutriat. Serum defunctum hoc officio, per eoſdem tubos remeat ad venam cauam, inde à renibus per venas, & arterias veluti emulgetur (ob id emulgentes nominantur) per vaſa tam ampla cum ſero permiſtum ſanguinem, prolectant, quem pro alimento retinent: Serum verò vt excrementum & inutile per vreteras in veſicam deponunt: vt concipias ſecretionis modum, diſſe-

diſſecti renis opificium diligenter contemplare: videbis enim illic percolari & veluti è ſtillicidio ſtillare: In veſicam delapſum, ne remeet, impedit ductus obliquitas (quibuſdam videtur ſuperpoſitum operculum:) quantitate aut qualitate moleſtum, eo modo redditur quo ſtercus: eſt enim mictus motus naturæ potiùs quã animæ. Nam muſculo rotundo continetur, vt proluuies alui ſphinctere, quod eſt opus animæ, quo relaxato tranſuerſis fibris ſe comprimit ad excretionẽ, quod eſt opus naturæ. De ſecundis alimentariiſue humoribus quamuis alibi à nobis ſcriptum ſit, non erit tamen alienum noua quædam inſerere: Vt an ſint. Nam Ariſtoteles ſecundo de partibus, ſanguinem appellat vltimum alimentum, & ſanguine partes omnes nutriri Galenus millies inculcauit. Reſpondetur, alimentariũ humorem nihil eſſe præter ſanguinem magis elaboratum. Verùm inde noua quæſtio emergit, differantne ſpecie à ſanguine? Non videtur, quia humor alimentarius ſit ſanguis alteratus, ſolúmque immutatus, tãtum abeſt vt differant ſpecie, inſitus humor, ros, gluten, cambium; reuera videtur mihi vnicus humor, caloris tantum & coctionis gradibus diſtinctus.

SCHOLION.

SAnguis eo quo dixi modo depuratus diſtribuitur ad nutritionem partium omnium, qui cum ſit coctione incraſſatus re tardius venas permeet, diluitur ſero: quod Hippocrates idcirco vehiculum alimenti nominauit: Eraſiſtratus apud Plutarchum quinto ſymopoſiacon eadem ratione potum appellat cibi, præſertim ſolidioris, vehiculum: Cum ſanguinem ad partem nutriendum perduxit, niſi ſoluatur in ſudores, refluit in venam cauam, vnde à renibus emulgetur, & in veſicam refunditur. Quæſitum eſt an vrina ſit excrementum renum, negat Gal. aduerſus Lycum, quia excrementum propriè dicitur quod coctione ab alimento ſeparatur: atqui renes propter ſubſtantiæ denſitatem ſeparauit ſerum à ſanguine, transfuſione non coctione, itaque vrina non eſt renum ſed hepatis, non tertiæ, ſed ſecundæ coctionis excrementum: verùm natura ad anadoſim prius vtitur ſero quam percolatum, fiat lotium vel felle ad

le ad

le ad irritandam excretricem, ferè ad appetentiam excitandam. Interim dum ſanguis venas permeat reſudat ſemper aliquid, roris inſtar, quod ſingulæ partes aſſumunt pro alimento.

Quot coctionum genera. Quis cuiuſque proprius ſit humor, Quod excrementum.

CAP. VI.

NOn eſt neceſſe, quid & quotuplex ſit coctio repetere, de loco tantum ſecundæ coctionis, quia inter Ariſtotelem & medicos non conſtat, in primis differendum eſt. Placet enim Ariſtoteli ſanguinem in corde fieri, non in hepate, quia vt vitæ ita nutritionis proinde ſanguinis ſit fons, & principium. A cuius opinione tribus argumentis abducor: primo, quia totus ſanguis non fertur ad dextrum ſinum cordis, vtpote qui per lumbos à vena caua deſcendit ad nutritionem partium infernarum. nec venæ portæ vlla eſt communio cũ corde: Adde quod piſces etiamſi abundent ſanguine, nulla tamen vena in eorum cor inſeritur.

Secundò, quòd illic pateant valuulæ ad excipiendũ, non ad traſmittendum. Tertiò, quòd vmbilici venæ, per quas fœtus nutritur, implantatur iecori, non cordi. Accedat, vitalis quidem facultatis non altricis animæ principium eſſe. Occurrit ſecundo loco quærendum, an omnis coctio fiat incraſſando. De pepaſmo non dubitatur, ſed πέψις videtur fieri tenuando, quia chylus alimento tenuior eſt, ſanguis chylo, ros ſanguine.

Sed notandum eſt ſecretionem præcedere, id autem quod ſecretum eſt dum coquitur, incraſſari: Quare nõ eſſe ſanguinem cum chylo, nec rorem cum ſanguine cõferendum, cum ros ſecretus à ſanguine dum coquitur fiat craſſior, ita de ſanguine dixeris.

De cuiuſque coctione excrementis, quæ controuerti ſolent, tertio loco exponamus. Vrina videtur Ariſtoteli excrementum primæ coctionis, quia materia potulenta ſeri forma ad hepar illius opinione traiicir.

At

At multa animalia meiunt quæ non bibunt, vt glires & cuniculi, ergo potus non eſt ſubſtantia vrinæ: ſed herbis humidis nutriuntur, ex quibus in hepate ſeri copia educitur. Medicis ergo placet eſſe excrementũ ſecundæ coctionis, quia vt in generatione ſic in coctione natura humida ſiccis permiſcet, continétque chylus vtrumque confuſum & indiſtinctum. Secernitur autem dum à renibus per venas & arterias emulgentes attrahitur: Vnde nata eſt altera quæſtio, an vrina fiat in hepate, an verò in renibus. Reſponſum tãdem eſt & concluſum, fieri in hepate materialiter, in renibus verò formaliter, non enim prius formam & denominationem accipit quàm ſit in renibus percolatum. Vnde ab Actuario in libro de vrinis colatura ſanguinis definitur. Sudoris & vrinæ communis eſt materia. Nam ſerum quo ſanguis per venas vehitur, niſi refluat, ſoluitur in ſudores. Vnde nata quæſtio. Sit ne ſudor ſecundæ an tertiæ coctionis excrementum. Nam ſi in hepate genitum ſit ſerum, & inde ad vſum communem in venas transferatur, non poteſt eſſe excrementum tertiæ coctionis, quandoquidem coctionem ſequitur, non præcedit excrementum. An vt vrina fit in renibus formaliter, ita ſudor in venis capillaribus, vtrunque verò in hepate materialiter? Nam quemadmodum ſerum non appellatur nomine vrinæ, donec in renibus fuerit à ſanguine ſecretum, ita non meretur nomen ſudoris, priuſquam in exiguis venis tertia coctione ab alimentario ſanguine fuerit ſeparatum. Præter communia illa, ſingularum partium propria ſunt excreměta: Vt cerebri, crudus ille & aquoſus humor qui per nares & palatum deſtillat, quem non potius velim dici pituitam, quàm quæ fit in vẽtriculo ex crudiore chylo, quia calore cocta & elaborata iſta aqua, mutatur in tophum, non in ſanguinem, cùm tamen ex pituita cocta fiat ſanguis, eáque per inediam nutriamur: Niſi fortè generalius omnem humorem frigidũ humidum pituitam appelles, quod veteribus vſitatum ſcribit Galenus lib. 2. de Differ. febr. cap. 6. Si quis primæ coctionis cruditatem, pituitam nominare velit, non deſtituetur patrocinio: Nam Galen. lib 3. de Tempera-

peramentis, & Comment. in lib Hippocratis de Natura hominis, nominatim appellat pituitam, manifeſtius libro de Atra bile: prima (inquit) coctione fit pituita in ventriculo, ex alimẽto crudiore, quam cùm calor in ſanguinem mutare poſſit, non fuit neceſſe vt bili & melancholiæ, ita pituitæ repurgandæ, propriũ inſtrumentum à natura fabricari.

SCHOLION.

CVr inevitabilis excrementorum prouentus? quia nihil eſt tam ſimile nobis quod non habeat aliquid diſsimile: Caloris autem eſt cogere homogenea & ſeparare heterogenea, quod præſtat ſingulis coctionibus: Primæ excrementum eſt ſiccum & feculentum, idque aliorum comparatione multum, quia alimẽta quibus nutrimur abundant terra: Alui iſta proluuies, ſtercus nominatur. Secundæ coctionis tria ſunt excrementa, fel, limus, & vrina. Tertiæ totidem, duo craſſa, ſudor & ſordes, & vnum tenue, quod ſpecie halitus per inſenſilem tranſpirationem aſsiduè diſſlatur: Diocles contendebat ſudorem ac idere præter naturam, nec ſanos vnquam ſudare niſi à morbifica cauſa præſente aut imminente: Sudorem enim vehemẽti exercitio, ardore ſolis, balneo, hydrotico aſſumpto, aut hypocauſto excitatum, eſſe violentum: ſudor criticus accidit ægris à morbifica cauſa: denique perfectè ſani non debent ſudare. Id memini me legiſſe apud Zenophontem in Inſtitutione Cyri: Perſæ, inquit, turpe exiſtimabant ſpuere, quia ſputi materiam exercitio & frugali vita conſumi volebant.

De Sanguine, vtque is conſiſtat in venis.

CAP. VII.

VT non ſunt in vniuerſo elementa pura, ſed confuſa ad generationem mixtorum, maximè verò ad hominis, cui creata ſunt omnia, commoditatem. Quia terra ſicciſſima neque aqueo humore perfuſa, nihil produceret, neque nutriret. Ita ſanguinem in hepate purum & immiſtum generari non expediebat, quia his nutrimur, quibus conſtamus. Sunt autem ſenſibilia &

M con-

coniuncta ortus noſtri duo principia: ſemen igneum & aëreum, tum ſanguis maternus, aqueus & terreſtris, nec dubium eſt quaſdam partes ex bilioſa menſtrui portione, vt pulmonem: aliàs ex pituitoſa, vt cerebrum: aliàs ex melancholica, vt lienem: aliàs ex propriè dicto ſanguine, vt carnem muſculi & hepatis generari. Iiſdem igitur alimentarium ſanguinem conſtare neceſſe erat. Enimverò ſi alimentum ſit miſtum, & quatuor elementis temperatum, proindéque chylus, qui illius coctione naſcitur, partibus conſtet heterogeneis, ignea, aëria, aquea, terreſtri. Quis inde vnius naturæ ſanguinem exoriri putet? non potius ex terreſtri portione melancholicum, ex aquea pituitoſum, ex ignea bilioſum, ex aëria & temperata eum, qui ſimpliciter ſit ſanguis? Quorum omnium vſus homini vſque adeò neceſſarius eſt, vt vno planè ſublato, protinus animal è viuis tolli Hippocrates exiſtimet lib. de Nat. hom. Age verò non vno & eodẽ ſanguine partes omnes nutriri popularius demonſtremus, etiamſi Ariſtot. 2. de hiſtoria animalium exiſtimet, ſolùm ſanguinem nutrire, ſolùm concludi venis: Cæteros humores eſſe tantum ſanguinis excrementa non alimenta. Partium omniũ non eſt vna natura, ſed diuerſa ſunt, vt ſuo loco docuimus, temperamenta: At videmus plantas ſucco, non eodem nutriri, ſed braſſicam ſalſo, abſinthium & colocynthidem amaro, oxalidem acido, arundinẽ Indicam, quæ fert ſaccharum, dulci: ergo partes omnes non poteſt idem ſuccus nutrire, ſed ſingula ſuo temperamento congenerem requirunt. Placétne ſenſu demonſtrationis veritatem comprobemus? Vt Paracelſus dehinc mutire non audeat, deſinátque nos qui ex Hippocratis & Galeni præceptis medemur, humoriſtas tanquam inani titulo, cui res nõ ſubſit, nominare. Fruſtra enim aduerſus hominem ſubtilius philoſopharemur, qui bonas artes de limine nunquam ſalutauit, nec in philoſophiæ rudimentis ſolidum fixit veſtigiũ. Aperta vena mittatur ſanguis, excipiatur vaſculo, ſubſidebit mox craſſa & fæculẽta portio, innatabit tenuis, ſubflaua, ſpumoſa, vtrique interiacebit rubra, vt loco ita conſiſtentia media, omnibus admiſta crudior portio:

tio:non eſt igitur ſanguis ſimilaris, ſed tota maſſa ex differentibus humoribus conflata. Quòd ſi quæ per criſes in morbis bilioſis, melancholicis & pituitoſis excernuntur diligenter inſpexiſſet, ſi quæ vi medicamentorum educuntur, ſi tumorum & abſceſſuum differentias conſideraſſet, puduiſſet illum tam impudentis propoſiti. Dato enim eo quòd ſit contra naturam, alterum quòd ſit ſecundum naturam neceſſariò ponẽdum eſt. Sed cur laboro in eo refellendo, quem omnes Academię vt hominem natum in perniciem generis humani, iuratum & capitalem hoſtem veritatis, humanæ vitæ & ſanitatis temerarium periclitatorem de ſuis Scholis exegerunt? Redeo ad inſtitutum: Sanguis ab aliis humoribus hoc internoſcetur ſigno: quòd ſolus, vbi primùm è vaſis exciderit, cõcreſcat, & in grumum vertatur: concreſcit autem ratione fibrarum, nõ aliter quã lac coagulo, quod Hippocrates & Ariſtoteles hinc demonſtrant, quòd nunquàm concreſcat, cui vel ademptæ ſint fibræ: vel à natura denegatæ, vt ceruorum, damarum, & camelorum. Obiicit Fernelius, ſi careret fibris, non nutriret, quia nutritionem præcedit concretio: habet igitur aliquas, quamuis paucas, quas accipit à ventriculo: Hic cùm ſit neruoſus & fibroſus, prima coctione chylo ſuæ ſubſtãtiæ imprimit veſtigia: ſanguis tauri epotus, præſens eſt venenum, quia cùm ſit valdè fibroſus, non tantùm ipſe illicò cõcreſcit, ſed reliquum ſanguinem coagulat, tale quiddam morbo contigiſſe Fernelius in diſſecto cadauere obſeruauit. Themiſtocles taurini ſanguinis hauſtu ſibi ipſe mortem attulit, & exul vitam finiuit.

SCHOLION.

NVtrimur miſtis, quæ conſtant quatuor elementis, ex quibus hepar totidem humores producit, ex ignea portione bilem, ex aquea pituitam, ex terreſtri melancholiam, ex aëria, ſanguinem: Itaque falluntur inquit Gal. lib. de plenit, quicunque putant ſolum ſanguinem venis contineri: Hippoc. non minus neceſſarios ad vitam exiſtimat tres alios humores quàm ſanguinem, vnoque per diarrhæam excreto, vitam

eripi conſtanter aſſeuerat: Non deſunt tamen qui cum Ariſtot. ſolum ſanguinem venis contineri contendunt quia ſolus nutrit. Cerebrum enim non nutritur pituita, ſed pituitoſo ſanguine, nec pulmo bile, ſed bilioſo ſanguine. Humores alij à ſanguine, ſunt extra vaſa, potiſſimum ſuis conceptaculis conclusi, vt bilis in ſua cyſti, melancholia in liene, pituita in ventriculo, vnde à medicamentis attrahuntur: Diſtinguntur hæc potiſſimum nota, quòd ſanguis qualiſcunque fuerit, melancholicus, bilioſus, aut pituitoſus vbi primum excidit è venis, concreſcit; humor numquam: Sic primo deiectionum intuitu poſſis internoſcere ſi ſanguis an humor melancholicus ſit reiectus, coagulatur autem ratione fibrarum quas accepit à ventriculo: Hepar enim fibras nõ habet. Eam ob cauſam fit, vt inſigne vitium primæ coctionis ſecunda non emendet; Crudior enim chylus caret fibris ſine quibus, vt non concreſcit, ita nutrire non poteſt: Multi plethorici, quamuis abundent ſanguine, atrophia tontabeſcunt, quia valdè imbecillo ſunt ventriculo: Quæret aliquis, quidni ſanguis concreſcit in venis cum ſit illic fibroſus, vena ipſa fibroſæ? Fernelius hoc attribuit proprietati ſubſtantiæ venarum à natura conceſſæ: Ariſtot. reſponderet vnumquodque conſeruari in proprio loco, locus enim locato eſt inſtar formæ: Atqui vena eſt locus ſanguinis, itaque illius eſt conſeruatrix.

Sanguinem in venis non trium, ſed quatuor humorum permiſtione contineri, quotque eius ſint differentiæ.

Cap. VIII.

NOn tantùm ſanguis laudabilis eſt alimentarius, ſed etiam qui à natura receſſit. Intereſt tamen, quòd ille bene nutriat, hic vitioſè, vt in vtroque ictero, vel vtraque lepra, alba & nigra. Non deſunt, qui ſanguinis appellatione pituitam & vtrámque bilẽ cõtineri, nullúmque in nobis eſſe purum, & propriè dictum ſanguinem, lactis ſimilitudine demonſtrent. Vt enim à butyro, caſeo, & ſero, aëria, terreſtri, & aquea portione, nulla eſt diſtincta quæ lac nominetur, ſed vno lactis nomine tres illas ſubſtantias ſimul deſignamus. Ita ſanguinem cùm dicimus tres tantùm humores

res indicari exiſtimant: poſſunt eodem exemplo docere, non omne miſtum conſtare quatuor elementorum permiſtione, quia in lacte nulla ſit ignea ſubſtantia. Nos verò quaſdam partes, vt carnem, eo qui propriè ſit ſanguis nutriri iam docuimus. Cúmque ſuccus melancholicus per ſe ſit niger, bilis, flaua, pituita, alba: vnde quæſo rubor maſſæ ſanguinis accedit, ſi non à rubro & vero ſanguine? Qui tantum abeſt vt deſit, cũ cæteros copia longè ſuperet: ea enim proportione natura humores diſpenſauit, vt ſanguineis animalibus plus dederit ſanguinis, quia illius ad vſum vitæ maior erat neceſſitas, deinde pituitæ, tum melancholiæ, minimum bilis, Aphrodiſeo tamen reclamante. Cuius rei ex eo cõiecturam facimus, quòd lienem dicatum melancholiæ repurgandæ, natura capaciorem fecerit cyſtifellis: tum quod limus copioſior in fundo vaſculi ſubſideat quàm flos natet in ſummo, Accedat oſſa eſſe plura ducentis, quæ omnia craſſiori ſanguine nutriuntur. Quid multa? vt ſanguis eſſet temperatus, humorum & qualitatum omnium permiſtione conſtare debuit, qui elementis proportione reſponderent. Quomodo autem ſint in maſſa, actu an potentia, controuertitur. Ego, vt elementa quatuor in miſto, potentia tãtùm & indefinitè illic eſſe exiſtimo. Id enim eſt actu quod definitè, id autem definitè eſt, quod propriam formam retinet. At humores in venis formas & qualitates non potius retinent, quàm ſimplicia in compoſito medicamento. Neque enim bilis illic eſt amara, melancholia, acida, alioquin totus ſanguis amareſceret, qui tamen dulcis ſentitur, ſed vt ex qualitatum elementarium proportione forma miſti conſurgit, ſic ex omnium humorum iuſta temperie naſcitur naturæ & vitæ conueniens quædam qualitas, quæ non eſt huius, nec illius, ſed ſimul omnium, cuius cauſa totus ſanguis dicitur temperatiſſimus. Si quis obiiciat cholagogo bilem, phlegmagogo, vt agarico, pituitam, melanagogo, vt ſenna, melancholiam vacuari. Quod autem ſecernitur, prius adfuiſſe. Idem obiicit, ac illi qui quatuor elementa contendunt eſſe in miſto, quia poſt diſſolutionem in proprias ſedes & naturas re-
 deunt.

deunt Neque enim nos negamus eſſe, ſed potentia, non actu.

Quid autem ſit potentia, quid actu ineſſe, qui non intelligunt, magnas diſſenſiones excitant: An medicamentum de venis humores non trahit, ſed de conceptaculis, vt liene melancholiam, bilem de cyſti, pituitam de cerebro & ventriculo, aut extra vaſa præter naturam conſiſtentem? Nam corpus ſanum medicamentum liquefacit, quia non habet in quod agat. Totius quippe ſanguinis natura eſt ſollicita, nec minore cura bilem pulmoni, quàm ſanguinem carni retinet. An in vaſis indefinitè non bilis, pituita, melancholia, ſed ſanguis bilioſus, pituitoſus, melancholicus diſtinctiùs dici debet: bilis verò melancholia & pituita in conceptaculis, aut extra vaſa? Nam ſi per febres bilioſas aut pituitoſas ſanguis cauſa quadam interna, vel externa factus eſt bilioſior, aut pituitoſior, nónne multò potiùs in ſanis & minore confuſione ita nominabitur? Non naturalis autem [illegible]r ſanguis, qui à ſua temperie receſſit, à qua ſi leuiter defecerit, adhuc nomen ſanguinis retinet: ſi verò longiſſimè, vt in alteram naturam degenerat, ita diuerſo nomine appellatur.

SCHOLION.

QVi negant eſſe ignem elementarem mixta tribus tantum elementis conſtare coguntur confiteri: proinde tres tãtum humores illis analogos venis contineri: quod declarant lactis ſimilitudine, in quo tres tantum ſubſtantiæ obſeruantur, butirum, caſeus, & ſerum, verùm hoc exemplo non efficiunt quod volunt, quia lac nihil habet fellis, ne amarum & alendo ineptũ reddatur. Habet tamen cremorem propriè dicto ſanguini analogum, vt ſerum pituitæ, caſeum ſucco terreſtri. Itaque demõſtrant fel abeſſe à maſſa, non alimentarium ſanguinem, quod erat illis demonſtrandum: verùm quid futilius quàm à maſſa ſanguinis ſanguinem tollere? Cum enim pituita ſit alba, bilis flaua, melancholia nigra, vnde rubor toti maſſæ ſi non à ſanguine! Sit igitur hoc ratum quatuor humores venis contineri ea proportione vt plurimum ſit ſanguinis, deinde pituitæ, qua de re nemo ambigit: verùm ſitne plus bilis an melancholiæ con-

tro-

trouertitur: Aphrodiſæus ſecundo ploblematum contendit minimum eſſe melancholiæ, quàm ſententiam defendit Rabi-moſes, auctoritate Galeni: verum Fernelius duobus argumentis probat minus ineſſe bilis, Primo quia Gal. ſanguinem comparat muſto, Atqui plus ſubſidet fecis quam natet floris, minimum igitur bilis continet ſanguis: Secundò: quia natura nil facit fruſtrà: Atqui fecit longe maius & capacius inſtrumentum quod lieni repurgando deſtinauit: Itaque veriſimile eſt plus ineſſe melancholiæ quam bilis: cui bono dices fel poſuit in maſſa cum amara non nutriant? An vt felle veluti ſale conditus ſanguis auidius appetatur? An vt ſanguis, alioqui craſſior, attenuetur vt quoquouerſum facilius peruadat? Fortaſſis primo biliosi ſanguinis, hoc eſt cui bilis permiſta eſt, dulcem portionem attrahit, amaram, vt excrementum relinquit, vel ſi bilem trahat in alimentum ſimul cum ſanguine, illa alterius eſt naturæ quam fel quod cyſti continetur vt excrementum bilis naturalis: Qui fit quæret aliquis, vt cum pauco felle multum lac amareſcat, ſanguis dulcis ſentiatur? An amaror pauci fellis larga dulcedine ſanguini obtunditur, præſertim cum bilis naturalis nō ita ſit amara ac ſuum excrementum: An potius tres humores ſunt in maſſa potentia non actu, veluti mancipati ſanguini, qui non aliter in ſanis prædominatur quàm qualitas quæ vicit in mixtione? An ſola dulcia nutriunt; hoc eſt quæ habent aliquid dulcè quod partes ſecernunt ab amaro? an amara coctione tandē dulcorantur?

Pituitæ & vtriuſque bilis differentiæ.
CAP. IX.

HVmor Phyſicis eſt illa aëris & aquę patibilis qualitas, aliena ſuperficie, non ſua, terminabilis: cuius dominatu liquida & mollia omnia facilè cedunt tāgenti. At Medicis liquidum omne, quod corpore noſtro continetur, ſerum, mucum, vrinam, ſudorem, ſputum, ſordes, ſanguinem, pituitam, vtrámque bilem, in more eſt humorem appellare, Auicenna definit corpus ortum ex prima miſtione elementorū: eſt autē humor omnis alimentarius, aut excrementitius. Alimentarius aut eſt primus, nempè ſanguis: aut ſecūdus, inſitus ſcilicet, ros, gluten, cambium: excremētitius verò eſt naturalis, aut contrà naturam. Appello naturalē, qui fit

naturæ inſtituto à cauſa naturali: Hic partim eſt vtilis, vt fel ad irritandam aluum, & detergendam ab inteſtinis pituitam, aut acida melancholia ad appetentiam excitandam: partim inutilis, vt ſtercus, lotium, ſudor. Non naturales verò dicuntur, qui præter inſtitutum naturæ à cauſis non naturalibus gigni ſolent: vt bilis vitellina, porracea, æruginoſa, glaſtea, atra bilis, quæ fit omnium humorum putrefactione, aduſtione, vel incineratione. Item pituita acida, ſalſa, aut ratione materiæ & conſiſtentiæ tenuior, craſſior, vitrea, gypſea. Bilis ergo, vt omnia contraham in pauca, & facilius exponam, vel eſt alimentaria, quæ ſanguini permiſta eſt ad nutritionem partis biliosæ, vt pulmonis: quæ colore eſt flaua, aut propter admiſtam pituitam pallida, ſubſtantia ſua tenuis & ignea, proinde calida ſicca: pallidam facio naturalem, & alimentariam: quia, vt ſcribit Galenus 10. Simpl. & lib. de Atra bile, bilis quæ in naturis calidioribus eſt flaua, in frigidioribus pallida eſt. Bilis, inquam, vel eſt alimentaria, vel excrementitia, eáque vel vtilis, quæ continetur cyſti ad iuuandam excretionem fæcum: aut præter naturam, vt vitellina, ſic dicta, quòd colore & conſiſtentia ſit ſimilis vitellis ouorum, quàm facit ex flaua per aduſtionem retorridus calor: ille enim diſſipata parte tenuiore, pro flauo colore inducit igneum. Vnde patet, malè Auicennam, fen. 1. eius cauſam & originem referre in admiſtionẽ pituitæ, aut melãcholiæ. Sic enim, vt diximus, pallida bilis naſcitur, non vitellina, quam cùm ſenſus ipſe ardentem deprehendat, mirũ cur humorum frigidorum permiſtione eam conſtare iudicarit. Hinc bilis maioris & minoris famæ, quæ febrium peperit differẽtias. Nã à pituita bili permiſta, quæ maioris eſt famæ, & frequẽtior, tertianam nothã. A melancholia bili permiſta, quæ eſt bilis minoris famæ, quia rara eſt talis coniunctio, quartanam continuam oriri exiſtimat. Caloris intentione vitellina mutatur in porraceã, deinde eadem cauſa in æruginoſam, tandem in glaſteam, ad quam referenda eſt cærulea. Eſt enim glaſtum cœrulei caloris. Omnes autem, porraceam dico, æruginoſam, & glaſteam, vno viridis nomine

poſſis

poſſis comprehendere hoc tantùm conſtituto diſcrimine, quòd glaſtea ad nigrum magis inclinet: fiunt autem vt plurimùm in calidiore ventriculo propter frequentiorem vſum alimenti calidioris, vt ſalſi, acris, piperati, porri, allij, ſinapi: Iuuant plurmùm cauſæ externæ quæ calfaciunt, & exſiccant, vt exercitatio vehementior, inſolatio, vigilia, inedia. Hactenus de bile, nunc de ſucco nigro.

Galenus craſſam & terreſtrem portionem ſanguinis, quæ quartum humorem conſtituit, μέλαινα χυμὸν appellat, vt μέλαιναν χολὴν, atram bilem, eum qui fit contra naturam, qui ſolus melancholiæ nomine propriè ſignificatur. Ita enim ille ad finem lib. 1. de Temperamentis: Senes non ſunt melancholici, quia ſunt frigidi, melancholia autem eſt calida ſicca. Differunt autem vt fex vſta à non vſta: nam ſuccus niger, vt terra, eſt frigidus ſiccus: atra bilis, calida ſicca: quia in aduſtis omnibus, vt in calce & cineribus, permanent ignis reliquiæ, quas Græci ἐμπυρεύματα appellant, Latini igniculos: Ariſtoteles ergo ad ſuccum nigrum reſpexit, quando lib. de Somno & vigilia ſcripſit melancholiam eſſe φύσει ψυχρὰν: vtrámque tamen nigram eſſe memineris, quia nigror contingit contrariis cauſis, aut à frigore per condenſationem, quomodo nubes, quò denſior eſt, eò nigrior, pellucentia abeunte ob ſpiſſitudinem: Aut per aduſtionem, vt carbo, Aphrodiſeus Problemate 92. vtrumque ab effectis ſeparauit: humor enim melancholicus vlcera facit, nõ maligna, aut erodentia, placidámque melancholiam inducit: At atra bilis in mammis cancrum, in crure vlcus chironium, quod nomades à depaſcendo nominârunt, profert & exuſcitat. Trallianus quartanam febrem, quæ primò inuadit, & quam ſecuram dixit Hippocrates, fieri vult à ſucco nigro: ſympromaticam verò, quæ ſuccedit cõtinuis & ardentibus febribus, bile flaua tandem in atrã degenerante, ab atrabilario. Age ergo, cum Fernelio confuſionem omnem diſtinctione propoſita diſcutiamus: Melancholicus humor aut eſt alimentarius, aut excrementius: hic vel vtilis, qualis acidus, quem lien trahit, & ad ventriculum tranſmittit: aut contra natu-

ram, qui fit omnium humorum, ſucci nigri, bilis, ſan-
guinis & pituitæ ſalſæ putredine, aduſtione, incinera-
tione. Cur enim Hippocrates lib. 2. Prognoſt. impeti-
ginem, lepram, ſcabiem pruritum, ſcribit fieri ab hu-
more melancholico, libro de morbis, à pituita ſalſa?
Reſpondetur, pituitam ſalſam facilè degenerare in
melancholiam: quare ex hac, vt proxima, illa, vt remo-
ta materia, generari. Omnium peſſima, quæ fit ex flaua
bile: adeò enim eſt acris, mordax, erodens, vt in terram
ſi ceciderit, illam fermentet, & in bullas attollat. Ab
hac, quæ fit dyſenteria, lethalis, & deiectiones nigræ
lethales, quia aut fiunt extinctione caloris, aut humo-
rum aduſtione. Galenus lib. de Atra bile, cap. 3. affirmat
ſe non vidiſſe vnum, qui nigra deiecerit, & ſeruatus ſit.
Quod intelligendum eſt de bile exquiſitè atra: nam ſę-
pe per vomitum & per aluum ſuccus niger redditur
ſalubriter: quia natura illius copia grauata ſeſe criticè,
& periodicè exonerat: Hócque naturæ robuſtæ eſt ſi-
gnum in morbis & naturis melancholicis.

Obiter tractanda non vulgaris quæſtio: Cùm me-
lancholia ſit terreſtris, craſſa, frigida, ſicca, proinde ad
motus omnes tam animæ, quàm corporis inepta. Mi-
rum, cur Ariſtoteles melancholicos dixerit eſſe inge-
nioſos: An ingenij vna vis cernitur in celeriter addi-
ſcendo, altera in conſtanter retinendo: hac autem ex-
cellunt melancholici? Quia ſiccitas neceſſaria eſt ad re-
tinendum, vt humiditas ad facilè memorandum. Ob id
enim melancholici ſunt obſtinati, pertinaces, opinio-
ne immobiles. An altero problemate quæſtionem ex-
plicauit, dum eoſdem εὐστόχους appellauit? Vt enim ſa-
gitarius frequenti eiaculatione tandem attingit cyno-
ſuram: ita melancholici varia rerum & notionum agi-
tatione verum aſſequuntur. Qua cauſa, melancholi-
corum veriora ſunt inſomnia. Adde frequenti motu
cerebrum incaleſcere: An melancholia non frigida, ſed
temperata & bile perfuſa addit ingenium? Nam haud
dubiè Bilioſi habent celeres animi motus, quos me-
lancholia veluti frænat & cohibet: An melãcholia quæ-
dam eſt ὑπὲρ φύσιν, ſupra naturam, animalis veriùs, quã
naturalis, qua præditi, ἐνθεαστικοὶ nominantur? Hoc e-
nim

nim ſenſu Plato videtur in Ione, vates. Prophetas, Sibyllas, ſomniorum interpretes, melancholicos appellare. Phauorinus apud Gellium appellat Hæroûm Pathos.

Pituita aut eſt alimentaria, aut excrementitia, hæc vtilis, vel inutilis. Vtilis vt ſerum, quo ſanguis pro vehiculo diluitur, inutilis diuiditur in acidam & ſalſam. Acida fit à cruditate, eo modo, quo crudum pomum eſt acidum, ſalſa verò putredine, aut bilis vel ſeri ea permixtione & proportione, vt pituita vincat, alioquin amarorem, non ſalſedinem præ ſe ferret. Ratione autẽ materiæ ſeu conſiſtentiæ quatuor habet differentias: eſt enim tenuis, vt ichor: vel craſſa, vt mucus: vel vitrea, quòd vitro fuſo colore & conſiſtentia ſit ſimilis, quæ colicos dolores & intollerabiles cruciatus excitat, vel gypſea, quæ in articulis ad calculi duritiem concreſcit.

SCHOLION.

HVmor eſt corpus liquidum natũ ex mixtione quatuor elementorum: qui aut eſt naturalis aut contra naturam. Naturalis, alimentarius vel excrementitius, excrementitius inquam, vtilis vel inutilis: vtilis vt fel ad detergendam ex inteſtinis pituitam, & irritandam exeretricem: limus ad appetentiam excitandam: inutilis vt vrina, ſtercus, ſudor, de naturalibus primo loco diſſeremus vt qui ſint contra naturam facilius cognoſcatur. Bilis alimentaria fit ex tenuiore portione chyli: An ab immoderato calore vt viſum eſt Galeno: an potius à temperato vt Fernelio iam diſputatum eſt, naturam redolet ſui parẽtis. Eſt enim in qualitatibus calida ſicca in ſubſtantia tenuis & leuis, colore flaua, ſapore amara: ſi humor quomodo ſicca? Nihil vetat quidpiam eſſe actu humidum, potentia ſiccum: Quæ ab iſtis conditionibus degenerabit non naturalis iudicetur, & quo longius ab illis aberit, eo magis aduerſabitur naturæ: cur vitellina non eſt naturalis? quia conſiſtentiam habet craſſam, & exquiſite fulua eſt, ſimilis vitello oui veteris, non recentis: Craceſcit autem, ſi credimus Auicennæ, humoris frigidi & craſſi, vt pituitæ, & melancholiæ; permiſtione: Alia fuit Galeni ſententia; contrariis cauſis inquit cõmentario ad ſecundũ prognoſticôn humor craſſior redditur, vel

frigore

frigore cogente vt pituita, vel calore reſoluente vt bilis vitellina, reſolutis enim partibus tenuioribus, id eſt ſero birlioſo, & craſſiore remanente, ex naturali bile, fit vitellina, vt ſcribit lib. de atra bile: reſoluitur autem à calore vehementi: color fuluus pugnat pro Galeno contra Auicennam. Quo loco generetur bilis non naturalis non ſatis conuenit inter doctos. Auicenna putat partim in ventriculo, partim in venis generari, quæ fuit ſententiæ Galeni: Ita enim ſcribit lib. de atra bile: Bilis pallida, flaua, & vitellina in hepate & venis generantur, porracea vero æruginoſa & cerulea partim in hepate & venis, partim in ventriculo ratione alimēti, vt beta, braſſica porrorum, ceparum: In venis à calore adurente Porracea nonnunquam a ſanis reuomitur etiam quibus temperatus eſt ventriculus, non vitio caloris, ſed alimenti: propterea quidam non abſurde eam nominarunt pituitam viridem. Eſt enim ſimilior pituitæ, quam bili: Si quando videas bilem flauam reuomi, coniectura eſt eam ab hepate ad ventriculum confluxiſſe.

Quæri ſolet ſi vt elementa ita quatuor humores viciſſim trāſmutentur; Reſpondendum: generationem humorum eſſe rectam non reciprocam, vt elementorum: ex pituita enim fieri poteſt ſanguis qua ratione pituitoſi, lōgiſſime inediam ferunt) ex ſanguine bilis flaua ex flaua atra, non viciſſim ex fulua regenerari poteſt flaua ex flaua ſanguis ex ſanguine pituita poteſt quidē vſu refrigerantium ardor bilis temperari, aut ex non naturali fieri naturalis, ſed in ſanguinem mutari nunquam.

De animalibus functionibus.

CAP. X.

HÆc eò pertinent, vt demonſtret ſpiritum animalem eſſe primum animæ in obaundis functionibus inſtrumentum, qui pro varietate functionum diuidi poſſit, & diuerſis nominibus, vt viſiuus, ſenſorius, motorius, appellari.

Duo itaque corpora.

Corpora læuia ictu ſonant, caua reflexione: Aer enim ſonorus rectà fertur, niſi reflectatur, quomodo in locis cauis & cauernoſis fit Echo: non videtur autem colliſione ſolidorum ſemper ſonus excitari, quia deviridi

ridi ligno crepitante flamma oritur, rupta caſtanea ſtrepit, in nube ingens ſtrepitus excitatur, non aliter quàm à ſclopetis, dum à pyrio puluere globulus æneus eliditur. Aphrodiſeus mouit hanc quæſtionem. Cui tandem reſpondet, aerem percuſſum, ſi reſiſtat, habere rationem ſolidi. Cùm ergo eliditur magno impetu, nō eſt mirum, ſi ſtrepitum edat. Sic ab auriga fuſte percuſſus, ſi celeritate ictus aëris diſſipationem anteuertat, ſonitum edit, quia habet rationem ſolidi.

At quibus:

Vt animalia, quæ habent corneos oculos, colores obiectos illico vident, niſi fortè dum dormiunt: Tum enim in orbitam veluti in vaginam oculos recondunt: ita inſecta quæ habent alas continuas, nō diuiſas, odores è longinquo ſine vlla reſpiratione percipiunt: quia inſtrumentum habent nudum & patēs odoribus, quod propter σχέσιν & habitudinem mutam illicò afficitur.

Lumen neque corpus eſt.

Quidam lumen & radium volunt eſſe corpora, non tamen ſolida & dimenſa, ſed ſpirituoſa, quę nō tenentur legibus phyſicorum corporum: hæc enim ſucceſſione & in tempore mouentur, illa momento ſine penetratione dimenſionum. Alij volunt eſſe qualitates intentionales, non reales. Alij reales quidem qualitates, ſed non ſubſtantias. Quia vt nihil ex nihilo fit: ita in nihilum nihil reuerti poteſt, lux autem noua quotidie nobis affulget, quò igitur prior abiit?

SCHOLION.

INſluatne vis motrix à cerebro per neruos vectore ſpiritu, An per modum irradiationis, quæſtio eſt poblematica, de qua vtrinque veriſimiles rationes afferuntur: Qui deffendunt eam tranſmitti vectore ſpiritu, his nituntur argumētis: primo: quod facultas ſit accidens, proinde ſubiecto aliquo indiget in quo exiſtat, non habet autem conuenientius quam ſpiritum: Secundo quod ſi nerui comprimantur aut vinculo aliquo conſtringantur, aut obſtruantur facultas ad partem deferri non poſſit: Quid ita, niſi quod ſpiritus permeare non poteſt? alioquin facultas, cum ſit immaterialis, non aliter quam radius vitrum, quantumuis ſolidum neruum

vtpote transparentem, permeet: aduerſarij vtrique argumento ſic reſpondent: primo quando facultas excipitur neruo pellucido, ſubſiſtere in ſubiecto proprio & conueniente, quemadmodum radius cum excipitur aqua, aere, aut vitro: ſecundo pelluentiam nerui, obſtructione aut compreſſione impediri, propterea facultatem non affulgere, quemadmodum nec radius per denſam nubem aut caliginoſum aerem: ipſi autem opinionem ſuam his argumentis communiunt, quod non ſit conſentaneum cerebrum tantam ſpirituum copiam ſufficere poſſe quanta deſideratur ad ſentiendum ſimul & mouendum, nam eodem momento video, audio guſto, olfacio, tango & progredior: ſimul & quamcumque volo partem vt digitos omnes manuū vel pedum inflecto, perſeuerántque diu & continuantur iſtæ motiones: probabilius Itaque videtur ſolam facultatem per modum irradiationis quoquouerſum demitti, eo modo quo magnes tangit ferrum: quæ eſt ſententia Galeni ſept. de Decretis Hipp. & Plat. Alij tamē rurſum inſtant: neruus opticus manifeſte eſt cauus quemadmodum cauernoſus: de cæteris dubitatur quamuis enim poſt mortem facta diſſectione cauitas ſit inſenſibilis, tamen vi frigoris denſari neruum, qui à calore viuentis dilatatur: cui bono, ad quem vſum cerebrum ex vitali ſpiritu facit tantam copiam animalium niſi vt ſentiēdo, & mouendo inſeruiant? neque neceſſe eſt aſſiduè nouum tranſmitti, quia qui eſt per neruum diffuſus, aliquandiu ſufficit obeundæ functioni: Quæritur ſecundo: ſenſuſne fiat in proprio an in communi ſenſorio, reſpondendum fieri in proprio, non ſine facultatis communis influxu: Animalis enim facultas tam ſenſifica quam motrix, non eſt inſita ſenſorio, verum ſi ſenſus ſit alteratio ſenſorij à ſuo ſenſibili, vt placet Ariſtoteli, ſentitur obiectum in proprio ſenſorio a congenita facultate, ſi vero ſit dignotio alterationis factæ in ſenſorio, vt videtur Galeno, oculus non videt, ſed interior ſenſus per oculum: non ſentitur dolor in cerebro ſed a cerebro ſentitur in parte affecta, cur maior dolor obſcurat minorem? quia trahit ad ſe influxum.

Senſus interioris functiones.

Cap. II.

Avicennæ ſententia phantaſia componit, ſed ſine iudicio. Nam nobis dormientibus rerum ſenſibilium

bilium retentas imagines ſæpe connectit, ſed falſò, ſine delectu: vnde monſtroſa & ridicula inſomnia.

Vel ouis lupum.

Platonici hoc adferunt in argumentum, vt demonſtrent animo noſtro inſitas eſſe boni & mali notiones, quòd infans fugiat noxia, vt ignem & aquam: vtilia verò, vt mammas, perſequatur. Sed non vident hoc eſſe belluis nobiſcum commune. Nam vix dum nati pulli ſcalpturiunt, & roſtro oblatum cibum impetunt, ac diſcernunt. Quod autem auiculæ, rapaces volucres, vt miluum & vulturem, fugiant, ouis lupum, fortaſſis non accidit propter inſitam notionem, ſed propter naturalem ἀντιπάθειαν: hoc enim etiam commune eſt plantis: nam vitis oleæ optimè maritatur, non lauro, non braſſicæ, talis eſt inter ceruum & ſerpentem ἀντιπάθεια.

Sub hæc autem.

Memoriam belluæ habent nobiſcum communem. Nos tamen ſoli recordamur, quia recordatio non fit ſine diſcurſu & enumeratione temporis. Aſſeruantur autem memoria non tãtùm quæ interdiu ſenſibus percepta ſunt, ſed etiam quæ imaginatione nobis dormiẽtibus ficta & cogitata. Argumento eſt quòd excitati ſæpe ſomnia narremus.

De ſomno &

Somnus fit primo ſenſorio vaporum copia obſtructo: quod eſt Ariſtoteli cor, Galeno cerebrum: ſomnus verò præter naturam, vt lethargus, ab humore frigido.

Si arctior.

Vt ſomnus interioris ſenſus, ita ſomnium imaginationis eſt opus: quod potiſſimùm fit poſt primam coctionem, éique ſoli fidendum monent ſomniorum interpretes: Principio enim ſomni oppletur cerebrum copia vrporum: propterea imagines aut turbulento, aut tumultuario motu agitantur, aut obliterantur: hinc fit, vt pueri cùm ſint humidiore cerebro non ſomniẽt, nec temulenti. Quamuis autem naturæ & animæ ſit viciſſitudo, nobíſque dormientibus naturales functiones vigeant, animalibus ſopitis: Omnes tamen, quamuis obſcuriùs, operantur. Nam & phantaſia fingit, audiuntur latratus canum, quin pullicum morſus ſentiuntur.

tiuntur, Galen. 2. de Motu muſculorum ſeipſum dormientem longe ambulaſſe affirmat, ſæpe etiam fit, vt tum racionemur, & ſi nobis docendum ſit aut diſcendum, ad hoc aduertamus. Prius admonui quæ ficta ſunt, in memoriæ theſauro reponi Ergo omnes quinque functiones nobis dormientibus, quamuis obſcurè anima exercet.

SCHOLION.

AVicenna & Albertus vt exteriores, ſic interiores quinque ſenſus conſtituunt quos habemus communes cum belluis. Primus cognoſcit & diſcernit diſparatorum ſenſibilium differentias, vt colorum, ſonorum, odorum, qui communis ſenſus nominetur, quia externi quinque ſunt illius veluti ſatellites, explorant quid foris agatur vt illi renuncient: Secundus ſenſatorum ſpecies retinet: Tertius iam illas inter ſe connectit & diuidit, & aliquid in aliquo, vt accidens in ſubiecto, conſiderat: qui cogitatio nominetur: Quartus: quæ nullo vnquam ſenſu percepta ſunt dignoſcit, Aeſtimatiua hac facultate ouis metuit lupũ quem nunquam vidit, aucula miluum aut vulturem, mures felem: Senſatorum, imaginatorum, cogitatorum: & æſtimatorum theſaurus memoria: Quidquid enim anima ſentiens percepit finxit cogitauit æſtimauit, memoria conſeruat ad vſum.

Vt fiant appetitio atque morales actiones.

Cap. XII.

LIbro ſuperiore admonui mihi non probari diuiſionem appetitus in naturalem, ſentientem, & rationalem, ſed omnem vel eſſe naturalem, vel animalem: huius tres eſſe differentias, cupiditatem, iram & voluntatem: rationalem nullum eſſe per ſe, & natura ſua, ſed tantum participatione, quando eſt obediens rationi.

Turbido motu.

In appetitu animali inſunt facultates, habitus, perturbationes: hæ ſunt motus animæ tumultuarij, vt exponit Galenus cap. 7. lib. 4. de Placitis: libro autem de de cogno-

cognoſcendis animi morbis earum differentias explicauit.

SCHOLION.

IN tribus partibus principibus reſident totidem facultates non tantum phyſicæ, naturalis quippe vitalis & animalis, ſed etiam ethicæ: concupiſcens in Iecore, iraſcibilis in corde, Arburaria in cerebro: quæ ſunt animalis appetitus tres differentiæ: cupiditatis alimenti nec non veneris: Ira vindictæ, Volumas deſiderat ab his appetitus? Cupiditatem alimenti excitant fames & ſitis, cibi & potus penuria: libidinem ſeu pudendorum titillationem amor ſeu concupiſcētia pulchri concitat, aut copia ſeminis, hæc vt materialis: illa vt formalis cauſa. Iram exſuſcitat appetitus vindictæ vt formale principium, feruor ſanguinis vt materiale: voluntatem mouet bonum, ſi non per ſe ſaltem apparens: Quando vna quæque harum facultatum in appetendo tenet modum, longa vita conſuetudine contrahitur tandem habitus laudabilis, fitque appetitus fundamentum virtutis moralis: ex moderata cupiditate eſculentorum & potulentorum naſcitur temperantia: Temperans enim dicitur qui in cupiditate tenet modum ſi malis, qui nouit gulæ moderari. continens dicitur qui veneris ſtimulos rationis formula cōpeſcit. Fortis qui primis motibus iracundiæ reſiſtens quando & quibus decet iraſcitur: Clemens qui iniuriarum cum ratione obliuiſcitur. Addidi cum ratione, quia iniuriæ quædam ſunt publicæ, vt quæ fiunt Deo patri, familiæ, quas qui non vlciſcitur Ariſtotelis opinione tam eſt in vitio quam ſi patriam aut parentes deſerat Aliæ priuatæ, & leues quas remittere eſt hominis manſueti, ſic vindicandus Cicero à reprehenſione Lactantij: reprehēditur enim quod cum laudaſſet Cæſarem in oratione pro Marcello eo quod obliuiſceretur iniuriarum à Pompeianis acceptarum, tamen in officiis definit virum bonū, qui prodeſt omnibus, noceat autem nemini niſi laceſſitus iniuria. Veterem iniuriam qui negligit inuitat nouam.

De progreſſione & tactione.

CAP. XIII.

ANimalis ſpiritus nō tātū fit ex vitali qui per ſoporarias arterias ad plexū retiformē à corde trāſmit

N titur

titũr illicque in arteriolis præparatur, ſed etiam ex aere qui naribus inſpiratur, vt docet Galenus capite quarto libri de vſu reſpirationis. Quemadmodum enim vitalis partim fit ex naturali, partim ex aëre inſpirato, & in pulmonibus elaborato: ſic animalis partim ex vitali, partim ex aëre naribus attracto: Cerebrum autem vt cor, dilatari & comprimi ſenſus ſatis conuincit; Dilatatum, in ventriculos anteriores præparatum ſpiritum vitalem adducit, non aliter quàm cor per diaſtolem è pulmonibus trahit aërem: dum verò comprimitur, eũdem iam factum animalem & perfectum per neruos anteriores & molles mittit ad ſenſum, per ductum autem manifeſtum in poſteriores ſinus ad motum: inde enim per ſpinam ad motorios neruos defluit. Admirabilis autem eſt valuula epiphyſis quæ ſeſe aperit conſtricto cerebro vt viam faciat ſpiritui, eodem dilatato clauditur, ne remeet ſpiritus. Lege Galenum libro nono de Placitis.

SCHOLION.

ARbitrarij motus duo ſunt principia vnum quod imperat, nempe voluntas: Alterum quod veluti inſtrumentum illi obſequitur, nempe muſculus: quanquam enim alia ſint motus inſtrumenta, vt neruus, muſculus tamen eſt præcipuum: præterea conuulſio dicitur vaſ[illegible]o muſculorum: voluntas eſt principium liberum & indefinitum, ad vtrámque partem contradictionis per æque affectũ, qui enim poteſt ambulare eadẽ facultate poteſt non ambulare, vt incipit, ita ceſſat animal quando vult moueri Cur laſſatur tandem cum cælum à ſua forma continenter ſine vlla defatigatione moueatur? An quia cœlum mouetur ab intelligentia aſſiſtente, animal ab anima informante. Animal continet motorem intra ſe, cælum extra ſe. Notum autem dictum Archimedis, Si eſſet extra firmamentum, ſe mundum minima digiti impulſione circumacturum: An quia anima ſentiens eſt minoris virtutis quam intelligentia cæleſtis? an quia mouet intelligentia ſine inſtrumentis corporeis. fatigatur autem anima mouendo, inſtrumentorum vitio: nam muſculi diuturni motus laborem ferre non poſſunt mouetur enim animal illis verſus ſuum principium retractis, contractionem vero ſeu tenſionem

diu perferre non poteſt: propterea æqualis ſitus membri minus ſolet eſſe moleſtus: Tenſiuus valde laborioſus: Accedat perennis diſſipatio animalium ſpirituũ, quæ non poteſt perpetuo reſarciri.

De mentis functionibus.

CAP. XIIII.

EMpedocles exiſtimabat animum quinque primorum elementorum, cœlis, ignis aëris, aquæ, terræ harmonia conſtare, vt ſimile ſimili, cœlo cæleſtia, elemento elementaria cognoſceret Anaxagoras verò illius ſimplicem, immiſtam, & immaterialem eſſe ſubſtantiam. Cuius opinio potior viſa eſt Ariſtoteli, quia ſenſus & intellectus eadem ſit ratio. Senſus autem non bene pronunciaret de ſuis ſenſibilibus, niſi omnium expers eſſet: quia per vitrum viride putantur omnia viridia: Ergo non eſſet intellectus omnium notionum capax, ſi quam inſitam haberet: Nec elementa perciperet, ſi elementis conſtaret: Ille vero vel eſt ſimplex, vel cõiunctus: Hic theoriticus aut practicus: Differũt fine, & obiecto. Contemplationis enim finis veritas: Actionis verò bonum, priuatum, vel commune: familiæ, aut ciuitati: Obiectum verò τὸ πρακτὸν, vt theoretici θεώρητον: Prudentia eſt domina rerum agendarum, vt ſapientia eorum quæ intelliguntur ſeu contemplabilium. Eſt autem ſapientia intelligentia principiorũ, vt ſcientia concluſionum.

SCHOLION.

SEnſus ſingula apprehendit, intellectus vniuerſa: ſenſu indiuiduorum duntaxat accidentia cognoſcuntur: Intellectu, eſſentia, & quæ ex eſſentiæ principiis manant proprietates: horum non illorum eſt ſcientia, partim quod ſunt infinita, partim quod aſſiduis mutationibus obnoxia: An eorum quæ ſciuntur par & æqualis veritas? minime vero, nam veritatis fundamentum pendet ex rebus quæ intelliguntur. Atqui res quædam ſunt cõtingentes, vt ſublunares, aliæ neceſſariæ & immutabiles vt cæleſtes & ſupra cæleſtes: ſcientia rerum cæleſtium & ſupra cæleſtium eſt certior quam naturalium, vt metaphyſica, quam phyſica, quia intellectus rem qualis eſt comprehendit.

Principes animæ facultates non eſſe ſedibus diſtinctas.

Cap. XV.

Mouet quæſtionem quam attigimus libro ſuperiore: An, vt placet Arabibus, principes animæ facultates ſedibus ita ſint diſcluſæ, vt in anterioribus ventriculis animus imaginetur, in poſterioribus recordetur, in medio diſcurrat. An ita ſint per totam cerebri ſubſtantiam diffuſæ, vt in qualibet particula omnes exerceat. Hoc placet Galeno. Quod autem illi obiiciunt, ſeorſum ſubſiſtere, vnâque ſublata, alias remanere, ſic ſoluit Fernelius: Fieri poſſe, vt inæqualiter diſpenſetur: Perfectè diſcurrat, qui labili ſit memoria. Quid ergo mirum, ſi leui occaſione illi pereat memoria, ſaluo iudicio? At obiicerent ex Galeno facultatem pendere à temperamento, quod cum ſit vnius particulæ vnum & idem, mirum ſi poſſint eſſe differentes facultates, quarum vna ſublâta, altera permaneat. Melius me iudice quidam reſponderunt, animum primarum qualitatum miniſterio variè operari: Fieri autem poſſe, vt vna qualitas à ſuo contrario offendatur, alia illæſa. Quare non eſſe mirum, ſi vnam amittat functionem, aliis manentibus. Nonne vides in pomo differentes eſſe qualitates, quarum vna poſſit perire, aliis manentibus? Faciamus vetuſtate ſaporem & odorem illi deperire, an propterea minus calidum aut coloratum? Si mel minus dulce, an propterea minus flauum? Aetius & Auicenna tres facultates ſedibus diſtinctas eſſe exiſtimant.

SCHOLION.

Sitne verior Galeni quam Auicennæ ſententia? Animam vbique & in qualibet parte totam, omnes functiones principes in qualibet cerebri parte exercere? verum quemadmodũ Deus qui vbique eſt, in ſole tamen poti ſsimum dicitur reſidere, quia illic manifeſtius operatur, eſſentia enim per actionem dignoſcitur, ſic princeps animus præſertim cerebro creditur inſidere, quia nobilioribus functionibus ſuam præſentiam illic manifeſtat, quamuis autem ſine diſcrimine imaginetur diſcurrat, & recordetur in qua-

libet

libet cerebri parte, tamen quia euidentius in anterioribus imaginatur in medio diſcurrit, in poſtremo meminit, idcirco ſedes facultatis cuiuſque ita diſtingui ſolet, hinc Galenus ſyncipiti admouet topica quæcumque actio lædatur, quia per ſuturas, illic patentiores, facilius peruadant: Auicenna mauult imaginatione læſa ſyncipiti, memoria deprauata occipiti, diſcurſu malè affecto vertici topica applicari: Recentiores practici fauent Auicennæ, non peccabit tamen qui Galenum imitabitur.

Calorem noſtrum perpetuò refrigerationis pabulo & expurgatione indigere, alioqui extingui ipſum & extabeſcere.

CAP. XVI.

Aliàs ex Ariſtotele docuimus, ignem duobus modis corrumpi, extinctu aut marcore: extingui verò aut frigore, quod experiuntur qui hyeme per niues iter faciunt, aut humore: Nam etiam ſi olei maiorem copiam in elychnium effuderis, flammam extinxeris. Ignem aqua non tam frigore extinguit quam humore. Argumento eſt, quòd ab aqua etiam calidiſſima extinguatur. Sic magna ſumi & fuliginis copia noſter calor ſæpe obruitur: marceſcit autem maioris ignis præſentia, ea cauſa qua lumen maius extinguit minus, vel inopia pabuli, nutritur. n. natiuus calor frigido moderato. Accipit enim ab aere circumſtante, qui continenter trãſpiratur & expiratur, duas vtilitates: illius qualitate temperatur ardor cordis, ſubſtantia verò reparantur ſpiritus primũ vitales, deinde animales. Subſtantia. n. ad refrigeratione͂ cor opus non habere Galenus duob. argumentis demonſtrat libro de vſu reſpirationis. Primo, quòd cohibito ſpiritu tantum abeſt, vt temperetur cũ extinguatur calor, vt docet exemplo ſerui barbari, qui hoc modo ſeipſum ſuffocauit. Altero: quod ſi expiretur, certum ſit remedium. Dicet aliquis, ſi aer, vt Ariſtoteli placet, ſit calidus, non, vt Galeno, frigidus, mirũ, ſi qualitate ſua ardore͂ cordis temperet. Reſpondetur, circũfuſum aere͂ quantũuis calidũ, qualis ęſtiuus diebus canicularib. eſſe frigidiore͂ calore cordis. Deinde flabello agitatũ aut leuiter commotum, refrigerare;

nec refert quod obiicitur, omnem motum calfacere. Hoc enim intelligendum eſt ſi quid reſiſtat, quo modo aer ſæpe vehementiori motu, vt rotæ vehementi & frequenti conuerſione, incaleſcit. Piſces quidam habent pulmones & reſpirant, vt delphini, balenæ & cetacei multi. Quare ſpiritu eos refrigerari conſentaneũ eſt. Alij verò pro aere aquam per branchias trahunt, quæ ſunt illis loco pulmonum, cuius qualitate refrigerantur: multi contendunt aquæ permiſtum aerem, ex quo fiant & reparentur ſpiritus.

SCHOLION.

Reſpiratio duas habet partes inſpirationem & expirationem: inſpiratus aer in pulmones attrahitur, partim vt natiuum calorem temperet, impediatque ne in cordis officina veluti in fornace perenni motu exardeſcat & in ignem vertatur, partim vt ex aeris inſpirati ſubſtantia fiat ſpiritus vitalis: Aer enim qui nos circunſtat impurus & vaporum contagione inquinatus, in pulmonibus præparatur, vbi pars purior ſecernitur & in ſiniſtrum ventriculum per arteriam venoſam tranſmittitur: Expiratione, partim impurior portio excluditur, partim fuligo, quæ veluti de fornace coctione expiratur: Vtrouis horum priuetur animal, periclitatur: nam ſi libere non expiret, calor fuliginis copia: non aliter obruitur quam modicus ignis in camino, fumi copia ſic ſerui ſeipſum ſuffocant retento ſpiritu: Cur arca aut dolio concluſus moritur, niſi pateat aeri aliquis aditus? quia concluſus aer qualitate ſua non temperat calorem cordis, ſic piſces in parua aqua moriuntur illis enim aqua eum vſum præſtat, quem nobis aer.

Tranſpiratio eſt reſpiratio quædam, ad quam veriſimile eſt Pythagoram reſpexiſſe quando ſcripſerat plantas reſpirare? cuncta enim rerum permeabilis aer per occulta ſpiracula ſeſe inſinuat, quo abunde piſcium & exanguinum animalium natiuus calor ventilatur: ſanguineis non poteſt eſſe ſatis, quia vegetiorem habent calorem: propterea vtreque beneficio opus habent tranſpirationis, & reſpiratione. Tranſpirationis quemadmodum & reſpirationis duæ ſunt partes, quarum idem eſt vſus, qui enim poros cutis ſubit aer calorem quoque refrigerat, fuliginoſa vero excrementa per eoſdem meatus inſibiliter diſſlantur: ratione enim potius quam ſenſu diſſlatio concipienda eſt.

Pulſus & reſpirationis vſus vtque inter ſe diſtent.

CAPVT XVII.

ALiàs monuimus cordi ineſſe duas facultates, vnam ethicam, nempe iraſcibilem, alteram phyſicam, nempe vitalem, qua cor aſſiduè deprimitur & attollitur, vt motu cum calore influente faciat ſpiritum vitalem: dilatatio διαστολὴ cōſtrictio συστολὴ nominatur: pulſationi analoga eſt reſpiratio. Cuius duæ ſunt partes inſpiratio, & expiratio. Vſus fere communis pulſationis & reſpirationis. Quemadmodum enim cor ſimul cum arteriis dilatatur, vt per διαστολὴν aerem trahat, quo temperetur ardor cordis: ita pulmone dilatato in eundem vſum aer inſpiratur: Vtque corde cum arteriis compreſſo, vſtæ materiæ ſuperfluitas omnis, vt fuligo, & fumus, excernitur: ſic conſtricto pulmone expiratur. Adde ꝙ circũſtans aer eſt impurus & caliginoſus Præparatur ergo in pulmone, & elaboratur, vt ſola portio pura & ſyncera ad cor feratur pro generatione & materia ſpiritus vitalis, reliquum expiratur. Quæſitũ eſt, an reſpiratio ſit motus animalis. Nam Galenus libro de difficultate reſpirandi dicit eſſe vitalem, quia partibus agitur vitalibus, pulmone & thorace, nō quod fiat à facultate vitali, fit enim lenis reſpiratio à ſolo diaphrahmate: Vehemens verò, qualis efflatio, opera intercoſtalium muſculorum, ad quos per neruos à cerebro affluit animalis ſpiritus. Motum verò ſæpe ex Galeno diximus eſſe animalem, qui neruorum & muſculorum miniſterio peragitur. Verùm animalis dicitur duobus modis: aut qui fit ab anima, quomodo diximus omnem motum eſſe naturalem, aut animalem: quia fit à natura vel anima: Aut arbitrarius, quādo vtraque pars cōtradictionis eſt noſtræ poteſtatis Poſſum enim ambulare ſi velim vel non ambulare, at non poſſim, ſi velim non ſpirare. Quare Auerrois ſecundo collect. contendit non eſſe motum arbitrarium, ſed Gal. exemplo ſerui barbari, qui ſibi mortem attulit cohibito ſpiritu, docet liberum eſſe cuique non ſpirare. Propterea

Auerrois vrget aliis argumentis, quod tuſſim reprimere in nobis non ſit; ſed eſt motus præter naturam. Addit etiam nobis dormientibus, vt cor pulſat, ſic pulmonem attolli & comprimi. Arbitrarium verò motum electionem & cognitionem obiecti præcedere. Quidā reſpondent quod prius notauimus, animales omnes functiones exerceri inter dormiendum quamquam obſcurius, & imperfectius. Videtur magis vrgere hoc recentiorum argumentum, quòd motus arbitrarios ſequatur tandem laſſitudo propter animalium ſpirituum diſſipationem, continenter autem reſpiremus ſine vlla defatigatione. Cui reſpondendum eſt, reſpirationem conſtare inſpiratione & expiratione, vtrique interiectam eſſe quietem: Deinde tam copioſum affluere ſpiritum à cerebro, vt diſſipari non poſſit.

SCOLION.

Pulſus vt reſpirationis tres ſunt cauſæ continentes: vſus, facultas, & inſtrumēta: vſus idem: vt enim inſpiratu, in pulmones veluti in folles, ita dilatatis arteriolis quæ deſinunt in cutem circumfuſus aer ad cor attrahitur: vtque expiratione, ſic compreſſis arteriolis fuligo excluditur. Denique reſpondet diaſtole inſpirationi: verum inſtrumenta ſunt diuerſa: Reſpiratio enim lenis fit a ſolo diaphragmate, vehemens vero, cum thorace dilatato & depreſſo pulmone: Dilatatur vero & deprimitur thorax a muſculis intercoſtalibus, quorum alij ſeruiunt expirationi, alij inſpirationi, at pulſus inſtrumenta ſunt cor & arteriæ: facultates non eadèm. Nam reſpiratio ad facultatem animalem pertinet quia agitur muſculis, & deſcendit à cerebro per neruos ad thoracem facultas motrix: Pulſus ad vitalem: Itaque poſſumus reſpirationem intendere, & remittere, tardare, accelerare: pulſationem cordis & arteriarum non poſſumus Auerrois quia reſpiratio non eſt omnino libera, cogimur etenim dormientes reſpirare, contendit eſſe mixtam ex naturali & animali.

Qua ratione fiant reſpiratio atque pulſus.

CAP. VII.

HOc capite duo tantùm ſunt notanda: vnum arterias ſimul cum corde dilatari, quia illi implantātur: quæ eſt ſententia Gal. libro de vſu pulſuum, quam libro ſecundo de prædictione ex pulſibus confirmat expe-

experientia. Si enim, inquit, vna manu cor, altera arterias tetigeris, facilè obſeruabis vtrumque ſimul dilatari, & comprimi. Alterũ quod Fernelius neget vim pulſificam eãdem eſſe cum vitali, quia vitalis omnibus partibus per arterias communicatur, ſolæ autem arteriæ cum corde pulſant: ſed videtur facultas vitalis pulſatione arteriarũ & cordis ad omnes partes tranſmitti: Fui breuis in explicatione functionum, quia multa iam ſunt enarrata Commentario de facultatibus animæ.

SCHOLION.

Placet Galeno arterias impleri vt folles non vt vtres, dilatari ſcilicet vt impleantur, non repleri vt dilatentur: Dilatatæ igitur vndique trahunt à corde cum ſpiritu facultatem vitalem, quam quoq; ſurſum tranſmutant: Aerem circumfuſum ſimul attrahunt qui cor refrigeret. Qui fieri hoc poteſt, inquit Auicenna, cum ſint motus contrarij? vnum foris intro feratur, alterum intus foras: Aut quomodo non ſeſe impediunt? Quæſtio multo potius mouebitur de venis meſaraicis qui fieri poteſt vt chylus per eaſdem venas mittatur ad iecur ſimul & ſanguis ad inteſtinorum nutritionem, nam ſanguis & chylus ſunt corpora ſolida, aer & ſpiritus minimè: etiamſi facultas vitalis vectore ſpiritu influat, non per modum irradiationis: ſic enim minus ſe impediunt: Quæritur etiam ſi vis pulſifica differat à vitali, Galenus demonſtrat differre hoc argumento: quod ſi in arteriam calamum immittas, eámque arcte conſtringas, facultas vitalis liberè influet per calamum, arteria quæ deinceps eſt non pulſante: Quidam putant pulſificam eſſe inſitam arteriis & ſpecie diſtingui à vitali: tamen videntur tantum diſtingui ratione: originem enim primum ſumunt à corde vbi eſt fons vitæ ſimul & pulſationis: verùm vt eſt lib. 6. de placitis facultas vitalis influit per cauitatem, pulſifica per tunicas arteriæ.

IOAN.

IOAN. RIOLANI

AD FERNELII LIBRVM DE PROCREATIONE HOMINIS COMMENTARIVS.

PRÆFATIO.

Ad SIMONEM MARION, Regis Patronum eloquentiſſimum.

ZOROASTER in magia hominis fabricam & perfectionem cõtemplatus (patronorum diſertiſſimè) tandem exclamat: ὦ τολμηροτάτης φύσεως ἀνθρώπου τέχνασμα: ac ſi diceret, tũ naturam facinus audax molitam, cum primũ de hominis architectura cogitauit: Cum enim non minoris ſit artis & induſtriæ multa in vnum cogere, quàm vnum in multa diuidere, homo autem corpore, corporum: animo verò animatorum omnium elementa, vires, & functiones contineat, non puto Deum minus operæ & induſtriæ adhibuiſſe cum hominem primum creauit, quàm cum vniuerſum, nec videtur magnus mundus opificis ſui ſapientiã certius

certius teſtari, quàm paruus: magnum ergo miraculum eſt homo: cuius corpus ſi in minimas particulas reſoluas, ſingularúmque vſum & functioné conſideres, nulla occurret, quantumuis exigua, quæ ſui opificis ſapientiam nō demonſtret: Si ad vires animi reſpicias, eúmque plenum conſilij & rationis quæcunque in cœlis & terris aguntur, oculo interiore aſpicere, tacitus apud te cogites, facilè cum Zoroaſtro exclamabis: O homo audacis naturæ opificium mirabile. Si verò principia & modum generationis, ſi caſus & euentus humanæ vitæ animo reuoluas, vix occurret quidquam imperfectius, naſcitur enim loco putido, inter lotium & ſtercus, ex duobus excrementis, ſemine & menſtruo, qui primo ambientis occurſu, ac ſi futuræ vitæ præſentiat mala, ingemiſcit: Quæ quoties tacitus apud me cogito, toties beatum reputo, quem iuuenem dij è viuis ſuſtulerunt: quinimò optimum non naſci iudico, aut quàm ocyſſimè aboleri. Ecquis enim eſt tam iniquus rerum æſtimator qui legens Polycratem cruci affixum, Crœſum Cyri, Cyrum mulieris imperio ſubditum, Priamum obſtrictum, Dionyſium Corinthi, non exclamet potius, nil homine in terris viuere infœlicius?

Hanc rerum & opinionum diſſenſionem facilè componet, qui primordia & progreſſus humanæ generationis vno libello ingenioſè à Fernelio deſcripta legerit, quem meorum commentariorum acceſſione auctiorem, auſim

ſim dicere illuſtriorem, tibi inſcribo, vt liberius fruatur vſura lucis, atque vt exſtet mei in te amoris & obſeruantiæ monumentum. Amo enim te & colo propter raras ingenij dotes, ſingularem eruditionem: nam quoties de hominis, quinetiam vniuerſi, fabrica colloquuti ſumus, ego autem ex veterum ſcriptis multa proferrem nō pertrita, tu ſecretiora reponebas, eáque tam diſertè & perſpicuè explicabas, vt totum vitæ tempus in ſolidioris philoſophiæ ſtudio tranſegiſſe, vnúsque de tam multis cauſidicis eloquentiam cum philoſophia coniunxiſſe mihi videreris. Multi quidem in ſenatu audiuntur loquentes, pauci eloquentes, quia iuuentus neſcio quo malo, ſtudioſior verborum quàm rerum, multum habet loquentiæ, eloquentiæ & ſapientiæ parum: Opto ſenatui centum Mariones, totidē Galliæ ornamenta.

COM-

AD LIBRVM FERNELII DE PROCREATIONE hominis commentarius.

SEXVVM DISTINCTIO VNDE SIT & quid de ſemine ſit ab Ariſtot. proditum.

CAPVT I.

VT melius eſt eſſe quàm non eſſe, ita præſtat ſemper, quam ad tempus eſſe: Natura autem, non impedita, facit ſemper quod melius, quia nil facit temerè, ſed omnia certo fine, finis autem & bonum ſunt vnum: Cur ergo Deus non fecit omnia ſempiterna? An hâc gratiam inuidit mundo ſublunari? at vnicè bonus eſt, boni autem non eſt inuidere: An potius ita conſtituit quia melius, non particulari, ſed communi naturæ? Deus enim eſt cauſa ordinis, natura ordo ipſe vniuerſi, ordo autem conſtat eodem & diuerſo, priori & poſteriori, quare cùm nihil ſit pulchrũ abſque ordine, hanc diſſimilitudinem poſtulabāt, maieſtas opificis, quæ cernitur in operis varietate, & pulchritudo mundi: Præterea Platonis opinione duo ſunt prima & communiſſima rerum omnium principia, *αὐτότης*, cauſa durationis & ſempiternitatis, nam permanētius eſt quod ſimplicius & magis vnum: vt Deus quã Angelus, & hic quàm cœlum, ſi non alterabile, ſaltem loco mobile: Cœlum verò eadem cauſa permanētius quàm elementa, & quæ ſunt ex elementis. Alterũ principium ἑτερότης dicitur, eſtque principium tranſmutationis, ea enim ſola tranſmutantur, quæ conſtant diſſimilibus naturis, hinc ſimplices & immateriales naturæ, quales diuinæ & metaphyſicæ formæ, ſunt ſempiternæ: phyſicæ verò, quia concretæ & materiales, neceſſitate ſunt caducæ: Adhæc, vt vnicus eſt actus purus & ſimplex, ſic vnica eſt forma, natura ſua

ſua impatibilis & immortalis, quæ nec externum, nec internum habet hoſtem, cuius quidem participatione, cætera ſunt & perdurant: Angeli enim, quia creati, natura ſua & origine ſunt mortales, gratia tantum & beneplacito creatoris perſtant: Atqui non poſſunt, nec debent omnia eſſe pari gradu, nec peræquè ſui opificis ſempiternitatem participare: Ergo quædam vt abeſſe longiùs, ita mutabiliora eſſe oportuit: Eiuſmodi ſunt ſublunaria, quibus ne Deus omnino defuiſſe videretur, fecit vt quæ eadem numero permanere non poſſunt, propter ἐπιγέννητα & connatam moriẽdi neceſſitatem, ſaltem in ſpecie perdurent: Seruatur autem ſpecies, perenni ſucceſſione ſingulorum, vno enim mortuo nõ deficit alter, ſuccedit verò vnus alteri beneficio procreationis, quare facultas procreandi mortali naturæ data eſt in ſubſidium, vt ſuppleat naturæ defectum: Animal enim natura & origine mortale, conatur relinquere ſibi ſimile, & idem ſpecie in locum ſuum reponere, ſtudio immortalitatis. Vita mortuorum, vt ille ait, poſita eſt in memoria viuentium, viuitque pater in filio vt artifex in opere.

Athenæus. Hinc Plato ſacra fecit naturæ quod cœlebs vixiſſet, nec ſatis habuit ad nominis ſempiternam memoriam, opera mentis, victura memoria ſeculorum omnium, poſteris dediſſe, ſed indoluit quod viuam ſui non relinqueret imaginem: inde Romanis ius multorum liberorum, & apud Lacedæmonios, mulieres die quodam feſto, omnes qui liberis operam non dediſſent, ſuo iure poterant colaphis cædere, vt ignominiæ metu, amore ſobolis propagandæ caperentur: Hanc vim, etiamnum lapidibus ineſſe contendunt Clearchus, & Theophraſtus quos refellens Themiſtius, aut conſortio tantum nominis pariunt, inquit, aut alia forma quã viuentia: Ea enim ſola propriè dicũtur procreare, quæ tanguntur ſtudio immortalitatis. Plantæ tamen, neſcio ſi ſtudio immortalitatis, ex ſemine, non obſcuriùs quã belluæ, ſimile producunt, ſed abſque congreſſu, & nulla ſexus differentia, niſi fortè vt à Platonicis quidam deorum mares, alij fœminæ perhibentur, quia aſtra, quæ deos iuniores appellant, inæquales habent vires,

effica-

efficaciora autem mares, imbecilliora fœminas vocāt, ſic eiuſdem ſpeciei actuoſiores plantas, maſculas: ineſficaces, fœminas nuncupemus: At belluæ eiuſdē ſpeciei, obſcœnis partibus & inſtrumentis generationis diſtinctæ (vt mittam barba, criſta, calcaribus, dentibus exertis, voce graui, lato pectore, hirſutie, aut pilorum duritie, mares diſcerni) vt faciant vnum, vniūtur: mas enim in alio, non in ſe generat, fœmina in ſe non in alio.

Non eſt tamen neceſſarius congreſſus ad procreationem, nam plurima animalia de putredine excitantur, vt ſcarabei ex āſino, apes ex tauro, veſpæ ex equo, ex oleribus erucæ, ex caprifico vermiculi qui pſenes appellantur: ex aqua putri culices, ex vappa ſcnipes, ex luto vermes: ex limo ranæ, & quod mirabilius, hirſuti vermes in niue vetuſtiore, in Cypro quoque beſtiolas pennatas, medio igne naſci, muſcis grandioribus maiores, autor eſt Ariſtot. quinto de ortu animalium, quas pyrautas & pyrauſta vocari ſcribit Plinius, Sextus Empiricus inter Zoophyta recenſet: Si quis cōtendere velit, non omnia quidem animalia, verùm perfecta, neceſſariò maris & fœminæ congreſſu oriri, hoc reſponſo ſibi ſatisfactum putet: non omne genus animalis ſexu diſtingui, nam cantharis nulla fœmina, neque vultur, nec ſcarabeus, nec phœnix, in quodam piſcium genere inquit Plinius nō ſunt mares: Pręterea Ariſtoteles tertio de ortu animalium ſcribit, vt vultures, ſic equas in Hiſpania ſolo fauonij afflatu impleri, perdices autem ſi aduerſæ maribus ſteterint, ventúſq; inde afflet vbi mares ſtant, plerúmque etiam, ſi tum libidine turgent, ſola voce maris, implentur: Eadem ferè cauſa multæ aues columbando concipiunt, dicūtur autem columbare dum hiante ore & exerta lingua coeunt, tum enim mas in fœminam fœcundum ſpiritum immittit, quem ſi quis ſemen appellarit, me iudice, nō habebit Ariſtotelem repugnantem: Semen enim conſtat materia, nempè ſpumoſo excremento, quod ille vocat χύνμα, & forma, quam genitorem ſpiritum appellat. Hunc ſolum nomine ſeminis, meritò ſanè, deſignat: ſpuma enim non videtur ſemen, niſi homonymos, *Athenæus.*

mως, ſi modo ſemen ſit, Spiritus calidus, per ſe mobilis, potens ei generare ſimile à quo proceſſit. Spuma eſt excrementum vltimi alimenti, ſeu purioris ſanguinis, qui partes omnes ſi non primò, vt carnem, ſaltem alterationis interuentu, vt ſolidas & ſpermaticas, nutrit: Excrementum, inquam, non ſubſtantia ſua ſuperuacuum, vt calculi & vermes, nec qualitate, vt ſtercus, ſudor, lotium, ſed quantitate ſola, vt menſtruus ſanguis. Enimuerò cum immoderatiore concubitu aliquando reddatur cruentum, taléque in vaſis ſpermaticis plerunque appareat, quis neget corpus ſeminis eſſe benignum, & vtile tertiæ coctionis excrementũ?

SCHOLION.

Singuli homines procreatione hominis tandem aliquando ius naturæ perſoluunt, homo tamen immortalis manet indeſinenti ſucceſſione: Vno enim mortuo non deficit alter: ſuccedit autem viuens mortuo procreationis beneficio, quæ ſola animal reddit immortale cõtribuunt autem ad procreationem mas & fœmina, hæc menſtruum vt materiam: ille ſemen vt efficiens: Negat enim Ariſtoteles mulierem emittere ſemen: cuius genus ita inueſtigat libro de ortu animalium, aut eſt colliquamentum, aut alimentum, aut excrementum: Hippoc. lib. de ſemine exiſtimat lumborum agitatione augeri natiuum calorem à quo ſucculentus humor funditur & veluti colliquatur, ex quo materia ſuggeritur ſemini, quod ita eſſe perſuadetur, quia profuſione ſeminis totum corpus extenuetur quaſi exſuctum, & exhauſtum quam opinionem Ariſtoteles refellit quia multi continentes, quibus genitalia turgent multo ſemine exonirogmum dormientes patiuntur: pollutionem nocturnam, ſine vlla corporis ſuccuſſione, quos ſi mortuos diſſecueris, obſeruabis eorum vaſa ſpermatica plena ſemine: Non videtur potius eſſe alimentum quia alimentum deſtinatur indiuiduorum conſeruationi, ſemen ſpeciei: Itaque reſtat vt ſit excrementum: Eſt autem excrementum quoddam inutile, vt lotium, quoddam vtile, vt mẽſtruum, hoc quantitate ſola eſt excrementum, illud etiam qualitate: veriſimile eſt ſemen eſſe benignum & vtile excrementum, cuius nã excrementũ? oportet enim alicuius eſſe excrementũ: vltimi alimẽti: quod etiamſi Ariſtoteles appellat ſanguinẽ, medici tamen

diſtinctiùs

diſtinctius pro variis coctionis gradibus ſecundarios humores conſtituunt, inſitum, Rorem, Gluten, & cambium: Eſto igitur ſemen glutinis ſuperfluitas quæ relinquitur poſt agglutinationē per vaſa deferentia, vbi præparatur, deſcēdit ad teſtes, vbi fit ſemen: hinc moderato cōgreſſu homo leuatur, excreta illa ſuperfluitate: Immoderato læditur quia glutinis portio alēdo corpori deſtinata illi ſurripitur: hinc macies & extenuatio totius corporis.

Seminis materiam in ſolidis partibus progigni, vtque ex illis teſtium vi ſecernatur.

CAP. II.

IIs nutrimur, quibus conſtamus: ſunt autem ortus noſtri duo ſenſibilia principia: partes enim carnoſæ fiunt ex ſanguine reſiccato, ſolidæ ex materia ſeminis, itaque partes carnoſas ſanguis reſiccatus nutrit; ſpermaticas idem coctione dealbatus, & in corpus ſeminis transmutatus: in vaſis enim ſpermaticis talis iam conſpicitur, eáque ſinuoſa induſtria natura fecit, vt mora longiore materia ſeminis præparetur. præparata in teſtes non tranſmittitur à facultate excretrice, ſed à teſtibus innata proprietate rapitur, hac conſequutione: Vnicuique parti inſitum eſt, quod proprium & conueniens eſt attrahere, vt iecori chylum, lieni limum, veſiculæ fel hac vi, teſtes per vaſa ſeminis à vena magna, quæ lumbis aſſiſtit, materiam proliciunt. Communes enim ſunt viæ excretionis & diſtributionis. Atqui à magnis venis ad capillares defertur alimentum ſingulis partibus apponendum, & agglutinādum: Ergo tertiæ coctionis excrementum à ſingulis partibus per venulas in maiores, tandem in cauam defluit, vnde teſtes ſugunt materiam ſeminalem: ſuccuſſione enim lumborum & corporis totius agitatione liquatum non affluere ad teſtes, contra Polybium, Ariſtotel. hoc argumento demonſtrauit, quòd mortuum ab exhauſto, ſi ſecueris, nil omnino ſeminis illic aſſeruaſſe obſeruemus. Dicet aliquis: Piſces & ſerpentes generant abſque teſtibus: ergo teſtes non ſunt neceſſarij ad generationem. Reſpondetur, neceſſarios eſſe in his, quæ natu-

riæ inſtituto teſtes habent, eſſe autem Medico intra fines ſui ſubiecti conſiſtendum. Quare neminem abſque teſtibus generare, teſtes autem ſemen, modò dicto, attrahere conſtituamus. Verùm cui? ſibíne, toti, an vtrique? Nam lien, fæcem, cyſtis fel, trahunt, primum ſibi, vnde toti hoc commodum accedit, quòd ſanguis purus & defecatus ad ſingulas partes in alimẽtum appellat: at Galeni ſententia, teſtes pinguem & ſucci plenum ſanguinem ſibi trahunt in alimentum, cuiuſque autem coctionis cùm ſua ſint excrementa, ex reliquiis alimenti teſtium, putat ſuppeditari ſemini materiam, non omnem: quid enim eſſet abſurdius? ſed ex parte: Reliquam ex toto deciduam, hæc argumenta conuincunt: primùm quòd claudi claudos gignant, & multi morbi ſint hæreditarij, vt elephãtiaſis, arthritis, phthiſis. Alterum, filiorum cum parentibus ſimilitudo. Adhæc cùm ſeminis corpus ſit homogenes, & vnaquæque illius portio, quantumuis exigua, ſit ſemen, quid mirum ſi omnia ſint in omnibus, non actu & definitè, vt Anaxagoras voluit, ſed potentia & indefinite?

SCHOLION.

Cum ſemen ſit vltimi alimenti ſuperfluitas, quædam autẽ partes ſint rubræ & molles, aliæ albæ & ſolidæ, an omniũ, an tantum ſpermaticarum. Fernelius conatur perſuadere à ſolidis tantum partibus eſſe deciduum. Ego verò etiam à ſanguineis, quia præcipuæ partes vt iecur, lien, cor, ſunt ſanguineæ, ſi à toto, potiſſimum verò à partibus principibus, materia ſeminis deriuatur: quidni à ſanguineis quoque? A minoribus venis in maiores tandem in cauam vndique confluit: vnde à teſtibus attrahitur: dextra enim ſpermatica haurit de magna vena veluti de fonte, ſiniſtra ex emulgente tanquam de riuulo: nemo autem exiſtimat propterea detrahi aliquid ſingulis partibus de ordinario & conſueto alimento, niſi fortè immodica venere, nã ſatiatis, quod ſupereſt minores venæ veluti excremẽtum in maiores amãdant. Cur caſtrata animalia pingueſcunt? boues enim ſunt pinguiores quam tauri, capones quam Galli, oues quam arietes: quia vltimi alimenti reliquiæ abeũt in pinguedinem: Cur iis? quoniam à teſtibus non attrahuntur: Cur ſalaces & veneris appetentiores macreſcunt? quia teſtes reliquo corpori alibilem ſuccum eripiunt.

De

De Teſticulis & eorum præſtantia.

CAP. III.

QVæſitum eſt, debeántne teſtes inter partes principes numerari. Quæſtioni occaſionem dedit Galenus, qui modò ait, modò negat: Hoc tamen modo à repugnantia vindicatur. Dignitas partis æſtimatur officio & vſu: eſt enim pars princeps, cuius publicum eſt officium, vſus communis: habet autem vſum toti communem, vel quæ indiuidui ſingulis partibus neceſſaria eſt, vel quæ ſpeciei conſeruandæ vtilis: Priore modò, cor, hepar, & cerebrum, ſunt partes principes, quarum vſu & officio cæteræ ſubſiſtunt, poſteriore teſtes: ſine quibus hominum genus periret: ſingulorum enim indeſinenti ſucceſſione ſpecies ſeruatur: ſunt autem ſingula ſemine in teſtibus formato: illic enim formam & perfectionem extremam acquirit, partim calore circunſtantium vaſorum, partim inſita proprietate. Solet autem quæri, an ſint indiuiduo, vt ſpeciei, neceſſarij. Reſpondetur: illos ſecundum quid, vtor lubens caſtrenſibus verbis philoſophicæ militiæ, non abſolutè neceſſarios: carere enim illis poſſumus, non tamen ſine manifeſto detrimento: quādoquidem hoc veluti foco, & caloris fonte priuati, venas & arterias habent exiles, pulſus paruos, gracilem vocem, corpus glabrum, atque, vno verbo dicam, euirantur: faciunt ergo non vt viuamus, ſed vt melius & commodius viuamus. Eunuchi quidem arrigunt, vt affirmat apud Terentium meretricula, ſed inani flatu: nec dubium eſt illos ſeminiformem quendam liquorē emittere, ſed infœcundum, à quibus cum Turcæ cōpreſſas virgines obſeruarent, quas illorum fidei & cuſtodiæ committebant, teſtes illis reliquerunt, ſed veretrum amputarunt, ſuo & Eunuchorum commodo: ſic enim intacta & illibata manet virginibus pudicitia, & eunuchis virilitas relinquitur, quæ prius cum teſtib⁹ eripiebatur.

Fernelius ſemen à toto deciduū viribus nō mobile contendit, Aponēſis cōtra: à toto materialiter, à teſtib. virtualiter.

SCHOLION.

SVtrumne teſtes inter partes principes numerandi? non videtur, quia pars princeps dicitur, cui vt primo ſubiecto facultas aliqua conſideratur quæ corpus gubernat: naturalis hepar, animalis cerebro, vitalis cordi: Atqui procreatrix continetur naturali, atque partes principes ſunt neceſſariæ ad vitam, teſtes vtiles quidem, non neceſſarij: faciunt enim non vt viuamus, ſed vt melius viuamus: Galenus in hac quæſtione fuit dubius, nam ſexto de placitis tres tantum conſtituit partes principes; quibus in arte parua adiungit teſtes: diſtinguenda igitur pars princeps, nam vel illa dicitur quæ neceſſaria eſt ad conſeruationem indiuidui, vel quæ ad conſeruationem ſpeciei: poſteriori hoc ſignificato teſtes ſunt partes principes, quia ſunt generationis præcipua inſtrumenta, procreatione autem ſpecies conſeruantur. Ecquis probat Ariſtotelem vim ſeminificam teſtibus denegantem; cùmque tanta vis ijs tribuatur in quem præſtantiam? quod textores ſuis vellis appendunt vt illas tendant? non enim tantum quibus exſecti, attriti, aut elliſi, ſed etiam quibus refrigerati & maleficiati teſtes, veneri ſunt impotentes: Atqui teſtes habent pendulos? vaſa in pondere extenduntur & vaſa ſeminaria dilatantur. Sunt igitur teſtes magnæ glandulæ quibus inſit vis ſeminifica, non aliter quam mammis lactifica, ventriculo chylifica, hepati ſanguifica.

Quænam ſit ſeminis compoſitio, quid teſtes ad eius confectionem conferant.

CAP. IIII.

QVibuſdam placet ſemini duos actus ineſſe: vnum abſolutum, per quem eſt id quod eſt, alterum cōparatum, & alio relatum, à quo habet vim procreandi: mihi verò vnicus videtur, diſtinctus tantum ratione: à qua enim forma, fit & denominatur ſemen, ab eadem habet vim procreandi: poſuimus enim corpus ſeminis non eſſe ſemen, niſi homonymos, ſic fructus & ſemen differunt, quòd fructus dicatur, qua ratione ex altero eſt: ſemen verò, quatenus aliud ex eo. Nam pro diuerſa illa ratione, vnum & idem granum tritici

tici ſemen & fructus appellatur. Quòd ergò illi dicunt, acceptum ferendum teſtibus, quòd ſit ſemen, à ſpiritu verò genitore, qui trium ſpirituum viribus, fortè etiam ſubſtantiis concurrentibus in vnum, conflatur, proindéque omnium poſſidet vires, hoc habere, quòd ſit prolificum, non probo: nam eo ipſo quod ſemen eſt, habet vim efficiendi, atque procreandi. Hæc vis vnde illi accedat, diligentius inquiramus: nam Simplicius communem, atque, vt barbari loquuntur, naturantem naturam appellat, Themiſtius cum Alexandro, particularem. Simplicius affert de Stoicorum officina promptum argumentum; quod non ſit conſentaneum naturam rationalem tanta arte & induſtria ab irrationali natura produci. Cuius opinionis videtur autorem habere Platonem, qui particularem naturam concauſam duntaxat eſſe voluit, & inſtrumentum melioris naturæ, quàm appellat ſpiritum mundi. Hic eſt, qui vbique locorum fœcundus de putredine infinita animalcula producit. Ariſtoteles tamē pro anima mūdi Solem ſuo tēpore omnes noſtratis mundi particulas, à ſecundis cauſis præparatas animantem, ſapientius repoſuit, vt libro de Anima mundi, inuictis argumentis demonſtraui: Ille enim habet ſeminarium omnium formarum, eáſque prouidentia mirabili diſpenſat: Ille cum ſemine bouis bouem, cum hominis ſemine hominem generat, atque ſi omnes homines ad vnum periiſſent, ſi credimus Auicennæ, poſſet ex luto, ſuo calore nouum reformare, animáque ſua animare: ignis enim Promethei eſt calor Solis, cuius intelligentiam Hebræi Michaëlem, Græci Apollinem, Latini à iuuando, Iouem appellârunt: nec πανσπερμια tribuenda eſt materiæ, vt placet materiariis phyſicis, ſed efficienti, vt Plato ſcripſit, Ariſtoteles demonſtrauit. Itaque ranis & piſcibus ſæpenumerò pluiſſe non eſt mirum, cùm Sol in aëre, vt in aqua & terra, ſit fœcundus, dummodò idonea illic ſuppetat materia. Si addidero quod Heraclides affirmat apud Laërtium, ſuo tempore hominem, & Auicenna ſpectatore, bouem ex aëre medio cecidiſſe, videbor fabulas recitare: multa tamē vero ſimilia in hanc ſententiam ſcribit Plutarchus li-

bro de Facie Lunæ, vbi Pythagoreorum fabulas confirmat, qui affirmant globum Lunæ habitari. Sunt qui terram viuentium interpretantur.

SCHOLION.

SEminis duæ ſunt partes, materia & forma. Appello materiam, ſpumoſum excrementum quod ex reliquiis tertiæ coctionis deponi in venam magnam, & inde à teſtibus attrahi docuimus: formam verò genitorem ſpiritum: cui vt primario ſubiecto vis procreandi inſidet quem ſolum inſectorum mares in fœmellas emittunt: Materia cum ſit ſimilaris habeátque partes omnes eiuſdem nominis & rationis, cum à toto deriuetur, in quauis ſui particula refert ideam totius: eo enim ſenſu apud Ariſtotelem Anaxagoras omiomeriam primum rerum omniũ principiũ conſtituebat eadémque πανσπερμίαν, rerum omnium ſeminarium, appellabat: omniáque in omnibus, ſi non proximâ ſaltem remota potentia: ne quis poſthac miretur mole tam exigua tantam vim includi, & totius operis exemplar tam pauca materia contineri: ſpiritus genitor, vt eo redeat diſcurſus vnde deerrauit: ex trium ſpirituum vnione cõſurgit. hepar enim naturalem per venas: cor vitalem per arterias: cerebrum animalem per neruos quos obſeruauit Veſalius ad teſtes deriuari: Hipp. per arterias ad ſpinam, quibus ponè aures inciſis ſterilitas inducitur: hic vt ex omnibus conflatur, ſic omnium vires poſſidet quibus partes omnes conformat, vitali vitales, animali animales, naturali naturales: Quæ ſi ita ſint non tantum materialiter, ſed etiam formaliter ſemen à toto deciduum eſt, omnéſque partes ad generationem aliquid contribuunt.

De ſeminis natura, præſtantia, ac viribus, idque omnium tum ſpirituum, tum facultatum cauſam eſſe.

Cap. V.

QVemadmodum quædam nigreſcũt calore, vt carbo: alia frigore, vt nubes, ita quædam albeſcunt coctione, vt lac, pus, ſemen: alia frigore, vt nix, grando: nam vt mammæ menſtruum in lac conuertunt, & dealbant, ſic teſtes in vaſis ſpermaticis præparatum ſanguinem commutant in ſemen; quod Pythagoras ſpu-

ſpumam ſanguinis finiebat: quò ſpectans Galenus 1.
de Semine, Non ignoraſti, inquit, Ariſtot. ſemen vitalis ſpiritus plenum eſſe, illud námque ſpumæ perbellè
aſſimilaſti, docens ab eo bullas quamplurimas viſum
præ tenuitate fugientes, & in vnum coeuntes excitari:
neque fabulam ignoraſti, qua fingitur Venerem natam
ex ſpuma, cuius talis eſt origo: Humida omnia ſi motu & agitatione incaleſcant, vertuntur in ſpumã, eámque copioſiorem excitant, ſi craſſa & viſcida, vt albumen oui: Calor enim excitatus motu, producit ſpiritũ,
qui humorem inflat, & attollit in bullas: atqui corpus
ſeminis eſt humor viſcidus, nam ſi fortè ceciderit in
terram, ambientis frigore diſſipato ſpiritu, illicò in
humorem pituitæ ſimilem faceſſit: non eſt tamen pituitoſus & aqueus, ſed aërius potius & pinguis humor:
proinde ſua ſubſtantia calidus & humidus, ex accidenti frigidus. Spiritus verò genitor, magnitudine perexiguus, imò non dimenſus, viribus eſt immenſus,
quas dum attentius contemplaretur Gal. neque conciperet, vt animatum fieri poſſit ab inanimato, auſus
eſt ſcribere, ſemen non tantùm potentia, ſed etiã actu
eſſe animatum: Vt enim, inquit, calorem, qui potentia ineſt calci, nemo non dixerit calorem, ſic animam,
quæ latet in corpore ſeminis, cur non licebit animam
appellare? Tantiſper hîc conſiſtamus: hæc enim doctrina continet magnarum rerum fundamenta, plurimúmque refert, ſi anima cum ſemine traducatur, an
cœlitùs infundatur. Infundi enim contra Lactantij &
Tertulliani opinionem Patrum conciliis ſtatutum eſt.
Galenus cum Stoïcis non putat naturam rationalem
poſſe fieri ab irrationali, faciamus ita eſſe, erítne propterea ſemen actu rationale? Hoc poſito, quid erit aliud hominem fieri, quàm corpus conformari & ita dicam organizari? quid ſi rationalem naturam interpretemur cœleſtem & planè diuinam ſubſtantiam, quam
ad generationem hominis docuimus cum homine cõcurrere, aut hominem ipſum nõ hominis ſemen! Nónne Sol non calidus calefacit, & cos non acuta acuit?
Nónne quæ agunt ἐνεργητικῶς, agunt perfectiùs, quàm
quæ παθητικῶς? at hæc quam habent affectionem, im-

primunt patienti illa verò, quã nõ habent, ἐντελεχείᾳ ſua excitant. Ergo maior erit ſeminis perfectio, ſi dicatur ἐντελεχῶς generare, &c. cùm rationale non ſit, facere nihilominus rationale: præſtátque illud potentia, quàm actu dicere animatum. Potentia autem quędam præcedit actum, qualis in ignorante dum capax ſcientiæ dicitur, alia formam ſequitur, cuiuſmodi eſt in ſapiente, dum dormit: hoc modo iam docuimus, nõ eſſe ſemẽ animatum, ſed neque ipſum animari poteſt: ſtultè enim diceretur capax animationis, quare formali potentia, eò quòd animare poſſit, vt Sol non calidus calefacere, eſto ſemen animatum: nam quod fit, nondum eſt: animatur autem fœtus à ſemine, eſtque anima finis generationis: Atqui finis eſt cauſa externa: Ergo malè Themiſtius illam ipſam ſibi domicilium architectari iudicauit. Enimverò ſi ſemen ſit actu animatum, & ex vtriuſque parentis ſemine formetur fœtus, ex duobus actibus fiet actus vnus, cùm tamen doceant Philoſophi differre ſyntheſin à γενέσει, quòd natura generet, ars componat: componit autem artifex, dum ex multis actu exiſtentibus facit vnum actu, generat natura mutatione potentiæ in actum: Ergo cùm id ſolùm denominet, quod præſens & actu ineſt, nemo, ſi ſapit, dicat ſemen ſimpliciter, ſed cum adiuncto, potentia animatum: potentia inquam formali, non materiali. Adhæc ſi ſit actu animatum, eſt animal: At anima eſt actus corporis organici. Themiſtio fauet hoc argumentum Galeni. Vitulum vix dum natum cornu petere, pullum equinum calcitrare nõdum ſolidis vngulis: catulum, licet infirmos dentes habeat, mordere, volucres è nidis ſtatim euolare, abundè teſtantur animam, quæ his partibus vtitur, earundem vſum prænoſſe, ac ſi ipſamet eas fabricarit, non ab alio fabricatis vtatur. Reſpondetur hæc fieri πεφυκότας ἀπὸ τοῦ πεφυκέναι, quia natũ ſit ita fieri: ſingulas enim particulas vt natura aliquo fine & in certos vſus gignit, ita vim illis ingenerat, vſum & functionem exercendi, vtq́, infans primo natiuitatis momento oculo videt colores, ore ſonos audit, ſapores, odores, & tractabiles qualitates diſcernit, ſic manibus apprehenderet & pedibus ambu-

ambularet, ſi mollities materiæ pateretur, veteres hãc vim τὸ φυχὸ, ſeu naturam, appellabant. Quęrenti enim cur ita fieret, nil aliud reſpondebant, quàm natum eſſe ita fieri.

SCHOLION.

HVmor viſcidus, vt albumen oui, ſi diu agitetur vertitur in ſpumam: atqui materia ſeminis eſt humor viſcidus, itaque clunium, quinetiam corporis totius longa & vehementi agitatione ſpumeſcit: motu enim augetur calor, à calore aucto excitatur multus flatus, quo dum humor turget faceſſit in ſpumam: hinc ſemen à Galeno igneum & aeriũ dicitur, igneũ ratione caloris & ſpiritus: Aeriũ, ob humorem pinguẽ & oleoſum: ſpiritus iſte genitor dicitur, quod habeat vim conformandi, hoc eſt inſtrumenta omnia dearculandi, ſeruata in ſingulis iuſta proportione, in figura, magnitudine numero & connexione: Quæ omnia facit prout poſtulat vſus, cui vouet inſtrumentum: vſus enim eſt pro fine, finis autẽ opificis actiones dirigit, eſt id cuius cauſa efficientes agunt omnia: Conformatricis iſtius facultatis præſtantiam admirans Galenus non dubitat illam diuinam, & rationalem nominare, quia tanta cum ratione facit omnia, vt manifeſtum ſit eam dirigi à cauſa aliqua rationali, ſiue illa ſui veſtigium aliquod impreſſerit ſemini, ſiue ſpiritum non aliter quam pictoris manum moueretur: Platonici inferiores cauſas volunt eſſe inſtrumenta ſuperiorum: Huic quæſtioni attexenda eſt altera, ſi ſemen viuat, & quomodo, an vt planta tantum, an vt animal: cum enim ſit tertiæ coctionis excrementum, non videtur viuere: quod ſi partes ipſæ a toto deciſæ non viuant eſt ne conſentaneum ſemen a partibus vt quiſquilia deraſum viuere? verumtamen exceptum vtero nutritur materno ſanguine, procreat alterata primum, deinde conformata materia: At hæc animæ vegetantis ſunt opera: Itaque viuit vita plantæ: vt ſemen proiectum in terram profert aliquid ſimile, nam ex vno grano tritici renáſcuntur infinita, ita vna ſeminis eiaculatione formatur fœtus, qui primum vegetat vt planta, nutritur quippe, creſcit, deinde vero conformatis ſenſuum organis incipit ſentire & moueri vt animal: In qua quidẽ ſtructura, phyſici nihil agnoſcunt diuinum & admirabile, quia ſemen tam ratione materiæ quam formæ profert exemplar ſui operis: ſi ſpiritus genitor poſſideat omnium facultatum vires quid mirum ſi totum differentibus partibus animalibus, vitalibus, naturalibus

valibus conſtitutum proferat ? ſi tantillum materiæ quod à iecore manat vim procreandi ſimile afferat; Aliud quantulumcúmque fuerit quod à corde profluit cõferat eandem facultatem, quid ſi minimum ſi ortum ſemen tantum opus & tanta induſtria perficiat.

De fœminarum ſemine.

CAP. VI.

TEſtes, propter exuperantiam caloris, prominent maribus, quos, vt talpæ oculos propter eiuſdem inopiam, mulieres intus reconditos gerunt: quibuſdam enim virilitatis inſignia, quæ ante annos pubertatis delituerant, rupta repentè membranula eruperunt. Eadem cauſa mutus, qui videbat hoſtem inſidiari Crœſo, & iam diſtrictum enſem regis ceruici imminere, exclamauit: ô homo, ne occidas Crœſum: non eſt alia cauſa cur podagrici & paralytici multi, qui prius beneficio progreſſionis priuati miſerè decumbebant, ſubitò inſtantis mali, vt ruinæ domus nuntio, terga verterint, & celeri fuga ſuæ vitę conſuluerint: Omnium materia communis, idem efficiens, ſpiritus quippe & calor: finis diuerſus: libidinis enim ſtimulus calorem cum ſpiritu traxit ad pudenda: Vrgens neceſſitas vtrumque ad reſolutum membrum, officioſus animus ad impeditam linguam tranſmiſerunt. Sed ad rem: Natura nil facit fruſtrà: cum ergo ſit opus teſticulorum ſemen efficere, mirum cur Ariſtotel. qui videret fœminis datos eſſe teſtes à natura, eas ſemen emittere ignorarit. Reſpondetur: illum mulieribus humorem ſpermaticum, qualem pueri, ſpadones, & qui laborant gonorrhœa, profundunt, non propriè dictum ſemen conceſſiſſe: cùm enim fœmina Ariſtot. opinione, ſic mas læſus & occaſionatus, atque vt ille loquitur, πεπηρωμένον ἄῤῥεν, corpore frigido & imbecillo, animo impotenti, haud dubiè ad virum comparata, eam habet rationem, quã materia ad formam, nec craſſum & corpulentum, ſed tenue & dilutum ſemen emittit, quale ſi vir redat, ſterilis iudicatur: non aliud viduæ per ἐξονειρωγμὸν effundunt, non aliud Obſtetrix eduxit, ſpectante Galeno,

digito

digito in ſinũ pudoris immiſſo : eadem cauſa magiſter amoris odit concubitus, qui non vtrinque reſoluunt, & alibi damnat feſtinam venerem, vt fiat vtriuſque ſeminis concurſus: virilis, vt formæ & efficientis: muliebris, vt materiæ quo vtatur, velut Phidias cera.

SCHOLION.

MAris & fœminæ congreſſu animalia perfecta generãtur; Mas Ariſt. opinione contribuit efficiẽdi principium, fœmina materiam: fit enim fœtus a ſemine virili ex menſtruo: Gal. tamen ſecundo de ſemine manifeſtis argumentis demonſtrat, fœminam quoque ſemen emittere : primo quod habent teſtes & vaſa ſpermatica, natura autem nihil faciat fruſtra, Secundo quod viduæ quæ veneris conſuetudinem intermiſerunt, ſi ſuffocentur ab vtero, redeunt ad ſe excreto humore albo, & craſſo: Accedat, quod ſine viro, pudendorum ſola confricatione, ſemen emittant: reſpondent peripatetici nomen ſeminis in Ariſtotelis doctrina eſſe omonymum, quod habet vim generandi ſimile, genituram ab illo nominari eamque a ſolo mare procedere: fœmina quidem emittit ſeminiformem liquorem non ſemen: Hipp. vero non tantum exiſtimat fœminam emittere, ſed etiam à muliere fortius quam à mare: dari enim poteſt quædam mulier quodam viro calidior, ab hoc quod exibit ſemen erit fœmineum, ab illa vero, maſculum Reſpondent, Peripatetici rara non eſſe artis, tradi enim præcepta phyſica de his quæ fiunt ſemper, ſaltem vt plurimum : Atqui rarum eſt fœminam eſſe calidiorem viro, Itaque maneat hoc ratum & confeſſum, a viro ſolo emitti prolificum ſemen, à muliere dilutius, quod in ortu habeat potius rationem materiæ quam efficientis : virili enim cedit in pabulum, alioquin cur mulier non generat in ſe ſi ſubſit cum menſtruo prolificum ſemen? Ariſtot. exiſtimat viri ſemen exceptum vtero conuerti in ſpiritum qui ex ſanguine materno fœtum efformat: medici vero à genitore ſpiritus ex ſpumoſo excremento tam viri quam mulieris partes ſpermaticas (vt fibras) veluti operis totius prima lineamenta procreari, ſanguineas ex ſanguine. An ſpiritus iſte opere perfecto diſpareat committátque introductæ formæ opus ſuum regendum. An potius ipſemet manet in opere, vt idem ſit ſeruator qui fuit genitor?

Si anima tranſmittatur cum ſemine vt placet, Lactantio & Tertulliano

Tertuliano, non abſurde Stoici ſpiritum animæ ſubſtantiam appellabant: ſi vero cœlitus infundatur, vt patrum conſilijs ſtatutum eſt, alius eſt ab animalibus pertinet quæſtio magna Peripateticorum contentione pugnata: An anima ſibi ipſi domum ædificet an ab alio iam facta vtatur: Nam ſi extrinſecus adueniat opere perfecto, vtetur iam facto, ſi traducatur cum ſemine, ſitque eadem cum ſpiritu, ipſa ſibi efficit domicilium: Videtur mihi mēs ab anima diſtinguenda, ſola enim mens extrinſecus accedit, cum cæteræ omnes formæ connaſcantur & commoriantur materiæ, ſola mens metaphyſica, proinde incorporea, & immortalis non eſt facile nec eſt cuiuſuis bene dubitare, difficilius multo dubia ſoluere.

De Menſtruo.
Cap. VII.

Sola animalia viuipara, eáque non omnia, congerunt crudum ſanguinem, comparatione mulieris paucum, quòd in pilos magna portio abſumatur, quem menſtruum vocamus, quód ſingulis menſibus excernatur. Colligitur autem quod ita expediat ſeruandæ ſpeciei, excernitur quod hoc poſtulet commoditas indiuidui: ſuppreſſus enim graues morbos inducit, niſi transferatur ad procreationem & nutritionem fœtus: materia eadem quæ alimentarij ſanguinis: efficiens, frigidior natura, & otioſa vita: calidiores enim & quæ exercentur, pauciorem aceruant: Excretionis non eſt tempus definitum: quibuſdam enim fluxit nono ætatis anno, quæ eodem conceperunt, vt plurimùm tamen anno pubertatis fluit, copia tum primum grauante, & calore venas dilatante, quibus etiam cauſis tum pueri ſemen emittunt: menſtruæ enim fluxionis videtur naturalis, & eadem, quæ aliarum fluxionum cauſa, nam quoties excretrix facultas quantitate aut qualitate materiæ irritatur, toties menſes, niſi quid impediat, vt obſtructio aut impotentia excretricis; exeunt. Atqui ſanguis prima lunæ quadra, eò quod ſit calida & humida, dominatur. Secunda, calida & ſicca, bilis: Tertia, frigida & ſicca, melancholia: Quarta, frigida & humida pituita: Itaque nec certum, nec idem omnibus videtur tempus fluxionis conſtitutum: In melancholicis enim naturis, melancholica lunę quadra

dra turget, & commouetur melancholia, bilis excandeſcit in bilioſis, lunaillioſa. Quòd ſi ratione & exemplis certandum ſit, prima potius quadra, quam poſtrema, vt viſum eſt Hipp. menſtrua fluere ſic aliquis demonſtrarit, luna in mēſtruum, vt in alios humores habet imperium. Atqui humores, luna calida, qualis eſt creſcens, aut plena, turgere potius & commoueri, hæc abunde declarant: quod oſtrea, & mituli, quin medulla in oſſe, Sanguis in venis, cerebrum in cranio augentur ſimul cum luna, & eadem decreſcēte minuuntur: Oceanus tum intumeſcit, & epilepticos paroxyſmus inuadit, polypus in nare apparet luna plena, noua vt plurimùm diſparet: Enimuerò cùm agat luna calore & lumine, aucta autē cauſa augeatur effectus, nonne probabile eſt calida potius quàm frigida luna menſes fluere, præſertim cùm frigus aſtringat, & ad omnes tam naturæ, quàm animæ functiones ſit ineptum? niſi vt Boreæ & Auſtri flatu contrario catarrhus excitatur, ſic luna tam frigida quàm calida menſtrua fluxio prouocetur: Auſter enim, quia humidus, humectans, quia moderatè calidus, dilatans, mouet fluxionem: Boreas verò dum collectam excludit, comprimendo.

Menſtrui malignæ qualitates, quæ feruntur ex Plinio, aut ſunt falſæ, aut in menſtruum malè affectum conueniunt: eſt enim quantitate, non qualitate excrementum, quo nutriri non poſſet fœtus, ſi venenatas vſque adeò qualitates haberet: non nego mulierem, cui menſes naturæ conuenienter fluunt, non tentari dolore articulorum, non pleuritide, peripneumonia Aſthmate, apoplexia, lethargo, ſputo ſanguinis, ſynanche. Eoſdem verò retentos, ſyncopem, leucophlegmatiam, icterum, phrenetidem, cauſum, conuulſionem, rigorem, maniam, epilepſiam: elephantiaſim denique inducere: Sed ſuppreſſi, quia non difflantur, & à calore ſuo deſeruntur, putrent. Eadem ſunt, quin maiora multò, retenti ſeminis incommoda, quò enim quidque nobilius eſt, dum integram ſeruat naturam, eò redditur deterius, cum ab illa recedit: non eſt propterea ſemen malignum excrementum: nonne vides toto geſtationis

ſtationis tempore vt retineâtur ad nutritionem fœtus: ſi quibus enim tum temporis fluunt, quòd raro contingit, è venis ceruicis, non ab vtero fluunt, alioquin abortirent. Quibuſdam placet benigniorem menſtrui portionem cedere fœtui in alimentum, reliquias manere, & poſt partum excludi, de quibus prædicta maleficia interpretantur: quod etſi probabiliter dicatur, vix tamen concipio, vt tantum venenum tandiu reſeruetur innoxium fœtui. Ad hanc quæſtionem duas peritas adiungamus: priorem, vtrum mulier ſit frigidior viro: Poſteriorem, vter maiorem in coitu ſentiat voluptatem: Parmenides enim, vt eſt apud Ariſtot. calidiores hoc argumento demonſtrabat, quod abundent ſanguine: niſi enim qui redũdat, ſingulis menſibus vacuetur, malè habent. At menſtruum non eſt ſimpliciter, ſed cum adiuncto, crudus ſanguis; proindéque inopiã caloris non vbertatem indicat: Afferunt alij probabilius argumentum: Quod abſens refrigerat, præſens calefacit, Atqui dum fluunt menſes, mulier refrigeratur: Ergo retenti, calorem augent. Reſpondendum, febrilem augeri, non natiuum, nec aliter calidiores eſſe retentis menſibus, quam febrientes, ſanis. Doctius ergo Empedocles, earum naturam frigidiorem iudicauit, ex corpore molli & glabro, animo effœminatiore: propterea enim maiores noſtri eas in tutorum poteſtate eſſe voluerunt, nec vlla ciuili adminiſtratione fungi, quod nec corpus haberent venerandum, nec animum: eóſque ridiculo verbo Græci γυναικοκρατουμένους, Latini vxorios appellârunt, qui à fœmina, vt galli à gallina, ſe ſubigi patiuntur. De altera quæſtione videtur cum Tireſia ſentiendum, qui expertus vtrumque ſexum, exortæ inter Iouem & Iunonem controuerſiæ deſignatus arbiter, pro mulieribus tulit ſententiam: nam vir depletur, mulier impletur percipítque voluptatem, tam emittendo, quàm recipiendo, vterus quippe ſemine, vt famelicus venter edulio, delectatur: ne tamen inuolent fœminæ in meos oculos, & quam Tireſias incurram pœnam, non temerè de controuerſia ſtatuendum. Maior voluptas dicitur, aut quæ diuturnior, qua cauſa Philoxenus poſtulabat ſibi dari collum gruis, vt ex tactu

ctu & mora longiore maiorem caperet voluptatem: Aut quæ acutior: Eo itaque reuocanda quæſtio, ſitne cameli, toto die concumbentis, voluptas maior, quàm paſſeris momentanea: nam viri acutiorem eſſe, hęc demonſtrant: Spiritus titillator eſt autor venereæ voluptatis: at virile ſemen eſt calidius & ſpirituoſius: Item exquiſitior eſt tactus, propter duos neruos eximij ſenſus, qui in glandem inſeruntur: vt ergo prurigo ſcalptu, ita titillatio quæ fit pudendorum confrictu & agitatione, viris acutiorem affert voluptatem: Age verò, inſtituto conuenientius exemplum proponamus: Bilioſi breuior quidem, ſed acutior eſt voluptas, pituitoſi diuturnior, ſed languidior, vtra maior? certè cum eadem ſit ratio contrariorum, dolor autem ſit maior, qui acutior: fieri enim debet confertim, eſtque indolens alteratio, qualis exſiccatio hectici, quæ fit ſenſim: videtur maiorem bilioſus, quàm pituitoſus voluptatē capere in congreſſu. Audiui ego viros naturæ frigidioris, qui iurarent, ſe plus laboris quàm delectationis ſentire in coitu. Atqui quam bilioſus ad pituitoſum, eandem vir ad fœminam habet rationem. Ergo viri vt acutior, ita maior voluptas, quàm mulieris.

SCHOLION.

GAlenus ſecundo de ſemine non tantum muliebri ſemini ſed etiam menſtruo vim aliquam efficiendi attribuit, quod tamē comparatum virili materiale potius quam formale, patiens non efficiēs videbitur: Appello menſtruum crudiorem ſanguinis portionem, quæ ab anno pubertatis ad annum circiter quinquageſimum ſingulis menſibus excernitur à natura, quibuſdam affatim exeunt, quæ intra duos aut tres dies repurgantur: Aliis paulatim quibus repurgandis vix ſufficit vna ſeptimana: hac purgatione omnes leuantur, ſi modo & ordine procedat, nam ſiue excedat, ſiue deficiat morbum parit: Cur anno pubertatis incipiunt fluere? Quia prius exiles ſunt venæ, quas tum primum calor incipit dilatare: adde quod quia puellarum corpora plurimum diſflantur diſflatione crudioris huius ſanguinis, congeriem impediri: pubertatis autem manifeſtam ſentire mutationem hoc indicat, quod tum primum mammæ illis tumeant, vocem mutant,

aduntque

aluntque inæqualem, quod eſt Ariſto. hircire, non hircum olere, aut hircorum modo laſciuire, quædam liberat.ue purgantur vt quæ frigidioris ſunt & humidioris naturæ, & quæ initio degunt: quæ tam parcius, vt ea 'i'te ſicca & quæ exercentur: Digerit enim & diſſipat calor ſuperfluam illam portionem: ſi ſubſtiterint expectandum tempus ordinarium conſuetæ fluxionis vt habeas naturam adiutricem.

De ſeminis conceptione, & prima hominis conſtitutione.

Caput VIII.

Fabulatur Protagoras apud Platonem hominem primum à natura factum fuiſſe Androgynum, antica parte virum, poſtica fœminã, diuiſum poſteà à Prometheo, quia commodius viſum eſt opifici, vt ſeiunctę partes vmbone vniãtur: Huius cõiunctionis finis, quibuſdam videtur voluptas, qui ob id negant vllos concubitus caueri à natura, ſola lege quoſdam illicitos: Hi ſunt, Epicuri de grege porci, qui id ſolum exiſtimant bonum quod iucundum, humanarúmque actionum extremum finem conſtituunt, corporis, non animi voluptatẽ: Nos verò in meliore ſchola inſtituti, fatemur naturam ſpeciei ſollicitam mẽbris generationis, veneris illecebras indidiſſe, ne congreſſum, turpem alioquin, animalia auerſarentur, omnia enim dira cupido agit in furias, ſed voluptas eſt acceſſorium congreſſus, finis, ſobòles, ad quẽ natura belluas ducit, nos ratio: non ergo quæuis voluptas à natura conceditur, ſed quæ ſit cum ratione & honeſtate coniuncta; & ad alium finem referatur, Gulæ enim voluptate frui licet, ad neceſſitatem, non ad delectationem. Porrò vtrum ſemen in ſinum & capacitatem vteri iniiciatur, vt pro Hippoc. diſputat Galenus contra Ariſtotelem, Herophilum, Dioclem, Praxagoram & Philotimum: An ad os vteri conſiſtat vnde in capacitatem attrahatur non aliter quàm ſerpens à ceruo, vnde ἐλαφος dicitur, non vt quibuſdam placet à celeritate, in contrarias partes paribus fere rationum momentis diſputatur, nam ſemine concepto, tam arcte clauditur vterus vt ne gra-

phij

phij cuſpidem admittat, ergo concũbente tum muliere quo ſemen euadet? quidam reſpondent mulieres, præſertim pingues, vtero hiante tempore eiaculationis ſuperfœtare, proinde ad tempus aperiri os internum vteri: vtrumuis dicatur, non magnopere referre exiſtimo: Præſtat quid ſit conceptio: & ſigna concepti ſeminis explicare: neque enim conceptio, vt exiſtimat vulgus cum Auicenna, eſt comprehenſio virilis ſeminis ab vtero, ſæpe enim per tres dies retentum effluit, ſed retenti ad officium promotio: Nam tum propriè mulier dicitur concepiſſe, quando quæ latet in ſemine vis procreãdi, inſita vteri virtute, ad opus excitatur: Conceptum ſemen indicant quæ ſequuntur; Voluptas in coitu ſolito maior, propterea horret, ſtridet, & tota conuellitur, non enim temere, Democritus appellabat coitum, paruam & momentaneam epilepſiam: Extremorum refrigeratio, eò concurrente calore: Vt fias certior, mulier ante ſomnum bibat melicratum, nam ſi conceperit, ſentiet tormina: augebitur coniectura, ſi conſueto tempore menſes non fluant, ſi mammæ turgent, ſi appetentia deiicitur, aut deprauatur: Quidam exiſtimant, ſi dextra mamma tumet, marem, ſi ſiniſtra, fœminam deſignari: Si pulſus vehemens & velox, ſi mulier prius dextrum pedem mouet, & cum ſurgit, potius dextro brachio innititur, mas coniicitur. Conſiderandum etiam atque etiam cuius inguinis venæ ſint tumentiores, ea.n. parte probabile eſt ſanguinem aceruari in nutritionem fœtus. Ad conceptionem hæc requiruntur: penis iuſtæ magnitudinis, longiore enim tractu ſemen refrigeratur, breuior non poteſt ad internum os vteri ſemen iniicere: viſi ſunt tamen, qui propter cancrum, reſecto ad tres digitos pudendo, prolem ſuſceperunt, vteri valida attractrice, quin Auenrois autor eſt, quaſdam à viro in balneo emiſſum ſemen vtero traxiſſe, & concepiſſe: Sed rara non ſunt artis, eiaculandi enim facultas tam neceſſaria eſt ad conceptionẽ: vt ſemen pudendo veluti lachrimante, haud cõfertim, emiſſum, non comprehendatur, multo minus concipiatur. Præterea debet eſſe multum, craſſum, corpulentum, nam paucum, tenue dilutum, eſt infœcundum

P

erit mediocre, ſi in aquam cadens petat fundum: Vterus verò ſit temperatus, quia humidior ſeminis fœcunditatem, vt terra paluſtris, obruit, ſiccior alimentum non ſuggerit, calidior, calorem ſeminis non minus quàm frigidior corrumpit: moderatus enim calor, tam exceſſu quàm defectu corrumpitur: hinc rutæ, iuniperi, aut hederæ, non minus quàm papaueris, vſu frequẽti proles impeditur: frequentior etiam coitus impedit procreationem, ſiue quòd ceruix vteri frequenti attritu fiat calloſa, & nulla tãdem voluptas ſentiatur, namque voluptates commendat rarior vſus, ſiue quod facultas vſu elanguescat, quibus cauſis meretrices raro concipiunt: Sunt qui ligatura concubitum impediri poſſe affirmant, quòd genus incantamenti attigit Virgilius, dum ſcribit:

Necte tribus nodis trinos Amarylli colores
Necte Amarylli modo, & veneris dic vincula necto.

Eiuſdem meminit Auguſtinus tractatu tertio in Ioãnem Albertus verò, in cuius nomine virga lupi ligata fuerit, inquit, non concumbet. Villanouanus, acũ quæ ſyndonem ad ſepeliendum mortuum conſuerit, infixam lecto, affirmat virum reddere veneris impotentem. Quod, acſi verum eſſet N. Florentinus accidere putat, quia ſpiritus per ſympathiam afficiantur, vnde conturbata phantaſia, terrifica fingit ſpectra, quorum metu penis flacceſſit, calore in præcordia retracto: Vitari autem iſta maleficia ſcribit idem Villanouanus, ſi vir pronubum annulum permingat. Hæc quàm vera ſint, diſputo in opere de abditis cauſis: Quo capite quæro: an verba ſint efficacia, vbi de figuris, characteribus & amuletis multa planè metaphyſica: Nunc phyſicum penſum exoluamus: An mulier ſit ſterilis his ſignis conijcies: Pannis tecta, ex aromatis, vt myrrha, & ſtyrace, ſuffitum infernè excipiat, ſi mauis ex iiſdem fac peſſum, & ſuppone, ſi odorem percipiat, non eſt ſterilis. Quidam ex croco in aqua ſaluiæ diluto parant collyrium, quod in magnum oculi angulum inſtillant, affirmántque mulierem fœcundam eſſe, ſi naribus odorem, lingua ſaporem collirij ſentiat, hæc tamen non eſſe ſterilem ab obſtructione, non abſolutè aptã eſſe ad

prolem, oſtendunt.

SCHOLION.

NAtura marem à fœmina generationis inſtrumentis diſtinxit: vterus viri ſemen excipit non aliter quum terra plantæ, exceptum deducit in actum, non tantum calore, ſed connata proprietate: quod eſt concepiſſe, eſt enim vterus conceptionis inſtrumentum: ſi ad ſeptimum diem ſemen intus permanſerit, inquit Ariſt. ſept. de hiſt. animal conceptum eſſe certum eſt: Sex primis diebus quia ſeruat adhuc ſuam formam ab Hipp. genitura nominatur, a die ſeptimo ad ſecundum menſem conceptus: antequã incipiat moueri & palpitat, infans appellatur: Ad conceptionem requiruntur, imprimis idonea inſtrumenta id eſt bene tẽperata & conformata: nam vterus intemperatus aut male conformatus, nõ concipit: Teſtes ſunt infœcundi ſi frigidi aut perexigui, Penis breuior, aut iuſto longior eſt ineptus a l prolem, qui fuerit bene temperatus & conformatus, debet arrigere, intromittere, eiaculari: erigitur penis cum neruus cauus tumet multo flatu: vt intromittat, deſideratur lõgua arrectio: multi arrigunt, & intromittunt, non eiaculantur, ſed lachrimante veluti pudendo ſemen illis effluit: An in ſinum vſque vir ſemen eiaculatur vt placet Gal. an potius ad interius os vteri ſubſiſtit, vnde ſugitur ab vtero vt viſum eſt Ariſtoteli? Fernelius fauet Ariſtoteli, eiuſque ſententiam Oribaſij teſtimonio confirmat: hoc modo mulier ſuperfœtat: vterus enim quamuis tempore geſtationis arctiſſime clauſus, tamen ſe aperit inſtar mitulorum aut oſtreorum, vt pabulo ſuo fruatur, mox ſe claudit: non ergo per vteri cornua grauida ſemen emittit, nam toto nouimeſtri ſpatio quo ſemen iſtud euaderet? præſtat elidi ad orificium internũ, vnde refluit niſi ſugatur eo quo dixi modo: quod eſt ſuperfœtare: rarum in hominum genere: Auicenna victus quæſtionis difficultate negat grauidam ſemen emittere.

Prima animalis conformatio.

CAP. IX.

NAtura fecit vterum rotundum, quod hæc figura ſit capaciſſima, neruoſum, vt facilius dilataretur, omni etiam genere villorũ intertexuit, vt rectis ſemen

attraheret obliquis retineret, trãſuerſis, ſeminis opus, ſtato tempore foras excluderet, quod cum diu contineri vellet ad perfectam elaborationem, fecit illum interiori parte aſperum: Procreationis, me iudice, talis eſt modus: Comprehenſi ſeminis ſpirituoſæ & efficaces partes concurrunt in centrum, craſſiores in ſuperficie manent, quibus reſiccatis fiunt membranæ, non aliter quam panis, aut placentæ cruſta in furno: cum enim ſpuma ſit viſcida, facile à circumſtante calore in tunicam concreſcit: Vt autem arbor triplici cortice, ſic fœtus triplici tunica, tegitur: Allantoide, Chorio, & Amnio, quarum vſum & neceſſitatem ſuo loco exponemus. Partes igneas & aërias cõcentratus ſpiritus, in ſubſtantiam ſuę ſimilem conuertit, vnde naſcuntur impellentia, quorum miniſterio vis procreandi ex craſſiori portione ſeminis, partes ſpermaticas, ex menſtruo. ſanguineas conformat: An verò ſpiritus iſte genitor diſpareat opere perfecto, an maneat in opere, mancipatus meliori formæ, poſtea diſquiremus. Hũc per totum ſemen effundi vt agat contagione, quod vult Fernelius, meo iudicio, non eſt neceſſe: Deus enim Pythagoreorum opinione, in centro manens, regit vniuerſum, nec eſt particula mundi illius præſentia deſtituta ſanè quæ agunt, tangere neceſſe eſt, ſed phyſico, ſi non Mathematico contactu, ſic magnes tangit ferrum, qualitate & viribus, non quantitate, ſi mauis, non proximè, ſed mediatè.

SCHOLION.

Concepto ſemine genitor ſpiritus vt intendat vires ad operis ſui perfectionem, ſeſe recipit in centrum: Imprimis autem ſibi fingit inuolucrum quo, non aliter quam cerebrum vtraque meninge, inuoluitur: quod deuterium nominãt, vulgo ſecundina: quod tribus conſtat tunicis, prima quæ proxime fœtum attingit & totum inuoluit, ἀμνιὸς appelletur: ſecunda, quæ circundans amniũ vterũ contingit eique per acetabula, quæ cotilidones appellantur, adhæret; χόριον nuncupatur: vtrique interiecta ἀλλαντοειδὴς, quæ faſciæ modo cingit medium fœtum à cartilagine mucronata ad pubem: Conſtat duabus tunicis inter quas fœtus per οὔραχον vrinam

vrinam deponit: ex venis & arteriis vteri plurimæ enaſcuntur quæ per χορίον diſperſæ tandem in duas magnas venas totidémque arterias coeunt quæ vmbilicales appellantur: per venas, fœtus trahit alimentum, per arterias calorem & ſpiritum, ex his venis & arteriis cum οὐραχῷ conſtat vmbilicus: ἄμνιος ſudorem excipit vt allantois vrinam: Cur fœtus vt ſecundæ & tertiæ, ita primæ coctionis nullum reddit excrementum? quia non excipit ore alimentum, ſed vt dixi, per vmbilicales venas quæ inſeruntur iecori: nutritur, nam parte caua per venam portam maternum ſanguinem ſugit inſtar plantæ: nigrum illud & pici ſimile quod infans ſtatim à partu deiicit, Ariſtot. μηκώνιον appellat, Gaza papauerculum: eſt craſſus & liuidus ſanguis quem per venas meſaraicas natura in inteſtina depoſuit: verum pergamus, concentratus ſpiritus ex craſſamento fibras ducit, veluti prima operis lineamenta, quarum interſtitia replet ſanguine, qui reſiccatus fit caro.

Diſparetne opere perfecto acceſſione melioris formæ vt placet Ariſtoteli non aliter quam architectus abſoluta domo, habet enim rationem efficientis: Atqui duæ tantum ſunt cauſæ internæ, quæ manent in re conſtituta, materia & forma: totidē externæ, finis, & efficiens. An manet vt miniſtret animæ? An potius anima ipſa eſt vt placet Stoicis? quem idcirco traduci cum ſemine & ſibiipſi domum ædificare Peripatetici melioris notæ Aphrodiſeus, & Themiſtius exiſtimarunt, verum ſi anima ſibi ipſi domiciliū ædificat, quid fiet noui, quid erit aliud procreare quam materiā detornare atque vt ita dicam organiſare?

Vt de partium corporis principatu, ita & de conformationis ordine magna contentione certatur.

CAP. X.

QVo ordine partes conformentur non conuenit inter Galenum & Ariſtotelem nam Ariſtoteles cor, quia primum viuit, vltimum moritur, primū formari exiſtimat: Enimuero ſi vna ſit, ſimplex & indiuidua animæ ſubſtantia, & aliqua in parte reſideat, in qua dignius & commodius locari poteſt quàm in corde? In medio vis maior, vnde facilius in omnem partem effunditur: non quod velim cor eſſe medium rei, æqua-

 liter

diſtans ab extremis, hoc enim modo vmbilicus eſt medium, nam centrum dicitur, à quo ad circumferentiã ductæ lineæ ſunt æquales, ſi autem in hominis decuſſati vmbilicum circini pedem vnum defigas, alterum vndique circumferas, circulum deſcribes: ſed medium perfectionis, quo modo ſol, eſt cor, & medium mundi: Cor enim non tantum dignitate & perfectione, ſed etiam prius eſt cauſa, cum ſit fons vitæ & caloris, reliquæ autem partes fiant à calore vitali: demus Galeno partes principes ſimul inchoari: In hoc tamen vertetur quæſtio, vtrum cor ante iecur perficiatur, cerebrum enim poſtremum perfici nemo dubitat: Commune eſt Ariſtot. & Gal. fundamentum: eam partem prius perfici, cuius vſus eſt magis ad vitam neceſſarius: Aſſumit verò Galenus, maiorem eſſe hepatis quam cordis neceſſitatem, quia vt ſanguinis, ita nutritionis ſit principium: Addit hepar eſſe ſedem facultatis vegetantis, hominem autem primum viuere vita plantæ: operoſiorẽ eſſe cordis quàm hepatis ſtructuram & compoſitionẽ: qua de re ſatis multa ſcripſimus libro de facultatibus animæ: ad reliqua pergamus: Vnumquodque ſimile, inquit Hippocrates ſe refert ad ſimile, denſum ad denſum, rarum, ad rarum, humidum ad humidum, ſpiritus verò ex illis tale quiddam conſtituit, quale erat illud à quo deceſſerunt: ex biliosa ſeminis aut menſtrui portione partes bilioſas facit, ex pituitoſa pituitoſas: eadem enim sũt nutritionis, quæ ortus principia, quædam partes nutriuntur bilioſa portione ſanguinis, vt pulmo, aliæ pituitoſa, vt cerebrum, quaſdam igitur ex bilioſa, alias ex pituitoſa, molliores ex molliori, duriores ex duriori, ſeminis & menſtrui portione formator ſpiritus componit, Mas vt plurimum trigeſimo fœmina quadrageſimo die delineautur: Quærat tamen aliquis, ſi calor qui fœminam genuit eam nutrit & auget, qui fit vt tardius formetur quàm mas, ocyus accreſcat? reſpondetur: hoc fieri ratione materiæ mollioris & obſequentioris: non videtur tamen ſic plane ſoluta quæſtio, nam eadem ad numerum materia ſubeſt accretioni & formationi: An materia mollis, eſt ſequax, & dilatabilis, non formabilis, cum prius ſit reſecanda

canda

canda? Quæri ſolet: cùm vnumquodque retineat naturam ſui principij, ſemen autem calidius ſit ſanguine, qui fit vt non tantum partes ſanguineæ ſpermaticis calidiores, ſed etiam ſpermaticæ, temperatura ſua frigidæ iudicentur? An tactu quidem tales ſentiuntur, reuera tamen calidiores hæc argumenta conuincunt, quòd illis reſectis totum corpus refrigeſcat, & maraſmus ab illis incipiat? An efficientis potius habenda eſt ratio quàm materiæ, coguntur autem frigore? An potius fiunt à calore, ſed cuius vis, materiæ ſolidioris lõga & difficili elaboratione diſſipetur? agens enim phyſicum eò magis patitur, quò patiens contumacius eſt & magis reſiſtit. Diſſenſio ſic componitur, ratione ſubſtantiæ, non viribus & qualitate, ſpermaticas calidiores: ſubſtantiam appellant materiam nõ formam: Huic quæſtioni affinis eſt altera: Cur ſoluta continuitas partium ſpermaticarum non poſſit, vt ſanguinearum, reuniri: in pueris quidem & naturis mollioribus, exiguæ & tenellæ partes coaleſcunt, at magnæ, in adultis, nunquam, ſed aliquid ſimile, vt callus, regeneratur: An vitio efficientis? opere enim perfecto placet Galeno vim formatricem diſparere: At nos docuimus vitio inſtrumentorum, non formæ, impotentiam accidere: An potius inopia materiæ? at nutriuntur & accreſcunt ſemine, quod ſæpenumero quantitate moleſtat: Enimuero cum dentes poſt naſcantur, quis neget materiam & efficientem ſupereſſe? dicendum igitur appulſu ſanguinis ad partem læſam, anteuerti regenerationem: Oppreſſa enim natura, eo vtitur pro remedio quod eſt præſentius & obſequẽtius: At ſanguis copioſus vbique præſto eſt, citò itaque accurrens ad partem læſam, reſiccatur, minimóque negotio in callum concreſcit: Quare natura facit, non abſolutè, ſed pro tempore & vrgente neceſſitate, quod præſentius & commodius eſt.

SCHOLION.

PLacet Ariſtoteli primo de ortu animal. & primo de partibus cor eſſe primum dignitate, ortu, & cauſa: dignitate, inquam, quia præſtat omnibus, cũ ſit animæ ſedes: Enimuero ſi qua in parte ſit collocanda animæ ſubſtantia quæ facultatum miniſterio totum regat, vbi melius locari poterit quàm in medio perfectionis & commoditatis? Ortu, quia primum viuit & vltimum moritur: cauſa, quia calor, & ſpiritus inde emanant in reliquas partes corporis, eſt primus fons caloris cuius beneficio omnes partes functiones ſuas exercent: Galeni alia fuit ſententia, hepar enim origine prius eſſe contendit, quia ſit ſedes altricis animæ: viuit autem homo primum vita plantæ: ibi vero vegetantem animam potius reſidere demonſtrat, quia hic duo ſint trunci venarum, porta & caua, per quas iecur ſanguinem toti diſpenſat: medici tres partes principes volunt ſimul inchoari, nam in genitura ſex dierum quam pſaltria excreuit ſcamno diſſiliens Hipp. conſilio, apparebant tres bullæ, trium partium principum prima exordia, prius tamen perfici iecur, quia maior illius ſit neceſſitas, carere enim poteſt fœtus initio, vitalis ſpiritus influxu, At nõ magis quã planta ſine alimento poteſt viuere. Cur Hipp. contra ſuum iuſiurandum conſuluit pſaltriæ, vt è ſcamno proſiliret ad excutiendum fœtum? ſtudio perquirendæ veritatis: putauit hoc ſibi licere primis diebus quia viuit vt planta, nondum homo eſt, propterea qui abortum primis diebus prouocauit hominẽ non occidit: nobiſne idem licet, minime vero, quia rei dubiæ veritas iam innotuit quidni ſi ſit planta? quia homo futurus eſt, viuit quidem vt planta, ſed homo eſt in fieri ſi non in facto eſſe.

De fœtus perfectione & complemento.

Cap. II.

DEarticulata infantis membra paulatim à calore reſiccantur, & ſolidantur, ſenſoriis autem perfectis, incipit ſentire, mox moueri, duriores enim nerui requiruntur ad motum quàm ad ſenſum, quia motus eſt actio, ſenſus perpeſſio, non eſt autem motus, vt

vt neque formationis tempus definitum, licet Auicenna formationis & motus tempora ſic inter ſe comparet, vt ad tempus formationis, tempus motionis ſit duplum: Si mas, exempli gratia, formetur vno mēſe, mouebitur tertio: Si fœmina, 40 die formetur, mouebitur circa finē mēſis quarti: Nutritur craſſiori ſanguine per vmbicili venas ad hepar, tenuiori & ſpirituoſo ad cor, per eiuſdē arterias tranſmiſſo, nō.n. ore capeſſit alimētū, ſed illud hepate, vt planta radice, trahit, vnde fit vt nullā aluus reddat proluuiē: Lotiū, huius coctionis excrementū, per vrachum natura in Allantoïdem deponit, ne acrimonia ſua lædat fœtū, aut vterū irritando, excitet abortū: cum tempus inſtat puerperij, eius effuſione vias dilatat, & lubricas reddit: Sudorem Amnios excipit: Infans iā grandior prodit in lucē, partim vteri conatu, illius enim mole & excrementorū copia grauatus ſeſe exonerare contendit, partim proprio & ſuo motu, ſpirandi enim neceſſitas, inopia alimenti, & anguſtia loci, cogunt illum exitum appetere: Acceleratur verò aut tardatur partus, prout dictæ cauſæ intenduntur aut remittuntur. Quidam ſeptimo, vt plurimū nono, rarò decimo, rariùs vndecimo, naſcuntur: Cur non octauo? Cōtingit certè, non frequenter, neque vitalis eſt, quidni? quia octimeſtris partus difficilis eſt & laborioſus, ſeptimo enim menſe infans quærens exitū, vteri tunicas diſtendit, ſibíque ex conatu laborē, matri ex tenſione dolorem affert: quaſi verò, dicet aliquis, quiete vnius menſis vires colligere non poſſit: Agedū quæſtionē examinemus: Quod alicubi fit non tantū poſſibile eſt, ſed etiā naturale. Atqui Naxius partus, pro octimeſtri, prouerbio celebratur, quod in Naxo inſula octauo menſe fœliciſſimè procedat, idémque Ariſtot. in Ægypto, Auicenna in Hiſpania, accidere affirmant: nec deſunt hiſtoriæ quæ apud Græcos & Romanos octimeſtrem partum eſſe vitalē ſuadeāt: Cùm ergo ſtultum ſit, ratione pugnare contra ſenſum & experientiā, pro antiquitatis reuerentia quid reſpondendum? neq; enim conſentaneum eſt, tot tantóſque viros temerè in Hippocratis opinionem conceſſiſſe: Reſpondendum, quod aliquādo & alicubi fit, nō eſſe naturale, ſed quod

fit

ſit ſemper, aut vt plurimum, vix enim quidquam dari poteſt in natura tam certum & cõſtans, quòd cõtrario aliquo exemplo refelli non poſſit, quia naturæ opera, materiæ, motus, loci, & temporis circunſtantiis ſunt obnoxia, quorũ cauſa innumerabiles mutationes accidunt, quare quęſtionis veritatẽ cum ratione diligentius examinemus, & opinionis Hippocraticæ cauſas perquiramus. Quidam cauſantur imperfectionem octonarij, ſed cum actio ſolis formis & qualitatibus cõueniat, numerus autem ſit quantitas, neque accidens poſſit eſſe principium ſubſtãtiæ, inefficaces eſſe numeros, nec eſſe prima rerum principia ponamus, quod Ariſtot. contra Pythagoreos & Platonicos poſtremis libris ſuæ ſapientiæ demonſtrauit: Accedat, Orpheũ per octonariũ iuraſſe tanquam per numerum quem exiſtimaret omniũ præſtantiſſimum. Aſtrologi probabiliùs cauſam acceptam ferunt Saturno, ſunt enim ſeptẽ planetæ, duo benigni, Iupiter & Venus, totidem maligni Mars & Saturnus, reliqui mediæ & ancipitis naturæ: ponunt autem, nõ demonſtrant, Saturnũ primo menſe dominari, Iouem ſecũdo, Martem tertio, Solem quarto, Venerem quinto, Mercuriũ ſexto, Lunam ſeptimo, quæ à Latinis Lucina, à Græcis ἄρτεμισ nũcupatur, quòd ſuo tẽpore faciliter partum, inde fieri putant, tum vt infans exitum quærat: octauo menſe, vices redeunt ad Saturnum, qui cũ ſit frigidus ſiccus, proinde principiis vitæ, calido humido, contrarius, clauditur os vteri, nec ſine moleſtia prodire poteſt in lucem: nõ diſſimili cauſa natus quarta Luna pro eo qui infœliciſſimè natus eſt prouerbio celebratur, habet enim eaſdẽ cum Saturno qualitates, areſcente autẽ vulua & algente, non poteſt partus non eſſe difficilis & laborioſus. Supereſt magnũ naturæ miraculũ, quod ſtata die valuæ dehiſcãt, à partu mox occludantur: Hoc, inquit Gal. fieri videmus, ſed quomodo fiat admirari tantum poſſumus: Auicẽna appellat opus ſupra mirabilia omnia mirabile: Quidã putant os ſacrum loco moueri, alij oſſa pubis diduci, alij os coccygis retrahi & verſus poſteriora inflecti, ego malim ſuſpendere iudicium, quã temerè pronuntiare: quare ad reliqua pergamus. Data porta infans pro-

procedit in caput, (eos.n. qui in pedes exeunt ab ægro partu Latini Agrippas, vt Cæſares qui cæſo matris vtero extrahuntur, appellarunt) crebra & vehementi calcitratione Amnio primum, mox Allantoide diſruptis, deinde Chorio ab acetabulis quib⁹ alligatur diſtracto & diuulſo. Singulis auulſionibus puerpera ſentit dolores, quibus non temerè vulgò perſuaſum eſt, partũ adiuuari. Cũ verò mas in vtero abdomen, fœmina dorſũ reſpiciat, haud dubiè mas exit facie in podicem verſa, fœmina ſitu cõtrario. Quod ad extremũ ſubiũgit Fernelius ex Arabũ doctrina, ſi mulier cõcipiat fluẽte mẽſtruo, naſciturũ elephanticũ, non omnibus doctis probatur, quia vix ac ne vix quidem tum mulier concipit, propterea quòd fluore ſemen deturbatur, quòd ſi fortè cõcipiat, illico ſiſtitur fluxio ad procreationem: Iudæis tamen non licet tum vxores contrectare, metu iſtius impuritatis, quam haud dubiè Moſes præuiderat. Quidam lunarem partum, ſeu miſerum, & infauſtũ interpretantur, qui fluentibus menſtruis cõceptus eſt, fluunt autem ſæpius Hipp. opinione, quarta Luna.

SCHOLION.

AVicenna totũ tempus geſta ionis in tria tẽpora diſtinguit, quia totidem inſignes mutationes fœtus patitur in vtero: Conforma ionis, motionis & partus: quæ ita inter ſeſe confert, vt ad tempus conformationis (τύπωσιν vocat Hipp.) tempus motionis ſit duplum, Ad tempus vero motionis tempus partus ſit triplum, exempli gratia, ſi mas conformetur die trigeſimo quod eſt tempus breuiſsimum, mouebitur ſexageſimo, exibit in lucem centeſimo & ſexageſimo, hoc eſt menſe ſeptimo lunari, ſi vero conformetur die quinquageſimo quod eſt conformationis tempus longiſsimum incipiet moueri die centeſimo, prodibit trecenteſimo die, hoc eſt vndecimo menſe lunari. Denique prout celerius aut tardius conformatus fuerit, celerius quoque aut tardius exibit: Quæ etiamſi probabiliter dicantur, & nitantur authoritate Galeni, commentario quarto in librũ de alimento, tamen hanc temporũ proportionem duo argumenta videntur refellere, Prius, quod octauo menſe fœtus non minus erit vitalis quã ſeptimo aut nono: quod ita demonſtro: authore Hipp. cõformari poteſt die quadrageſimo proinde mouebitur octuageſimo fruetur vſura lucis 240. die hoc eſt mẽſe 8. Poſterius: q̃d cũ, vt pluri-

plurimũ mares fermẽtur die 30, fœminæ 40, erit maſculi partus ſeptimeſtris, fœminæ nouimeſtris: Atqui marib⁹ & fœminis idẽ geſtationis tẽpus à natura definitũ eſt, geſtantur paſſim tam mares quam fœminæ nouem menſibus, ergo falſa eſt trium tẽporũ geſtationis proportio: Sed cur octimeſtris partus non eſt vitalis? Hipp. affert duas cauſas, primam quod infans affectet exitũ menſe ſeptimo, exeátque fœtus ſi robuſtus fuerit, alioquin opus habere vnius menſis quiete vt recreet vires, quia nouũ laborem tam cito perferre non poteſt: Secũdò quod octauus menſis incidat in quartumquadragenariũ, qui eſt infœlix, partus enim eſt quædam criſis, iudicatúrq; non aliter quã morbus: Atqui vt morbi acuti malè iudicãtur octauo die, ſic longi octauomenſe: Ergo cũ partus longis morbis reſpondeat, octimeſtris eſt ſymptomaticus potius quam criticus: Aſtrologi cauſam tribuunt Saturno, primo menſe ſuum imperium fœliciter exercet, quia ſiccitate retinet, opus eſt autem ſiccitate ad retinendũ ſemẽ: ſed eadem qualitas partui eſt inimiciſſima: Ergo cum octauo menſe imperij vices ad Saturnum redeãt, non poteſt partus non eſſe infauſtus. Hipp. menſem ſeptimũ cõſtituit fœlicis partus initiũ, decimum vero eiuſdẽ terminum: Montuus tamẽ affirmat ſe nouiſſe, Pincernã Henrici ſecũdi, Galliæ regis, qui natus quinto menſe, viuebat tamẽ robuſtus in ætate adoleſcẽtia. Ariſt. putat geſtari poſſe ad menſem vndecimũ: hæc diſſentio non tantum phyſicos ſed etiam imperatores in ſententias cõtrarias diſtraxit: nã Adrianus pronunciauit pro Ariſtot. vndecimo menſe partũ edi poſſe. Iuſtinianus verò cum Hipp. negauit fœturam in tam longũ tempus trahi poſſe: Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes: refert tamen Plinius ſecundus, Lucij Papirij prætoris edicto adiudicatã fuiſſe infanti bonorũ poſſeſſionem contra ſecundũ hæredem, cũ mater affirmaret ſe vtero geſtaſſe tredecim menſibus, quod fieri poſſe ſic demonſtrant. Ad partum tria concurrunt: mater, vterus, & infans: mater cohibito ſpiritu & muſculos abdominis comprimendo iuuat partum, vterus à fundo ad os ſe prouoluit, vt onus excutiat: Infans appetit exitum coactus neceſſitate aeris, cibi, loci: nam grandior ad caloris ventilationem eget reſpiratione, alimento ſolidiore, & copioſiore, loco capaciore: Si ergo fœtus fuerit paruus, frigidus, imbecillus, quæ erit exeundi neceſſitas? non grauabit vterum, neque illum ad excretionẽ ſollicitabit: ipſe nulla aeris, loci, alimenti ſolidioris neceſſitate cogetur: itaque geſtabitur perdiu, vt ambiẽtis occurſum ſubitum potentius ferat: quod ſi partus reſponde-

conformationi, caloris autem & formatricis impotentia necnon humoris contumacia conformetur tantùm 50. aut 60. die exibit vndecimo aut duodecimo menſe: Contra: ſi calor fuerit tã potẽs, conformatrix adeò robuſta, materia tam obſequẽs, vt die vigeſimo dearticuletur: naſcetur quinto menſe: ſed rara non ſunt artis, præcepta phyſica traduntur de his quæ ſi non ſemper, ſaltem vt plurimum fiunt.

Quibus cauſis nati ſimiles ſint parentibus.

CAP. XII.

GAlenus ſecundo de ſemine tribus modis natos ſimiles eſſe parentibus oſtendit: ſpecie, ſexu, effigie. Similitudinis ſpeciei cauſam videtur potius in materiam referre quàm in formam, quia enim fœmina plus materiæ contribuit quàm mas, ſemen quippe & menſtruum, ſi animalia diuerſæ ſpeciei congrediantur, vt hircus cum oue, aut aries cũ capra, aſinus cũ equa, equus cũ aſina, vulpes cum canicula, canis cum vulpecula, illa ſemper ſuæ ſpeciei cognominem fœtum producit: Quod non eſt vſquequaque verũ: Scribit enim Plutarchus ex Ariſtot. in mirabilibus: Ariſtonem, puellam honeſtam & formoſam ex aſina ſuſcepiſſe, cui inde Onoſceli nomen fuit: Idem ex Ageſilao refert, Fuluium Stellium, ex equa venuſtã filiolam Hipponam nomine genuiſſe: obiter autem velim lectorem obſeruare, ſi verè affirmet Galenus, in lib. de vſu partium, quia breuius eſt viri pudendum, in loculos equæ ſemẽ eiaculari nõ poſſe, &, ſi admittatur, neceſſariò corrumpi: pergamus: Refert Ælianus, in paſcuis Nicippi ouẽ ex leone leonem produxiſſe, ſanè non audeo referre in hiſtoriã quod ſcribit Plinius, Alcippem ab elephanto compreſſam, elephantum genuiſſe, vt neque Paſiphaem ex tauro Minotaurum, ſemiuirúmque bouem, ſemibouémque virum, quid plura? non ſemper fœtus eſt congener matri, niſi quis pro Galeno reſpondeat, quos propoſuimus partus eſſe monſtroſos, qui verò ἐπαμφοτεριζόντων congreſſu oriũtur, eſſe naturales, de ſolis autem naturalibus in ſcientia rerum naturalium mentionem fieri. Similitudinem ſexus refert ad diſſimilitudinem temperamenti, ex calido enim vtriuſque parentis ſemine, marem, ex frigido, fœminam exoriri: Alij ex virili potentiore marem, ex muliebri fœminam

generari malunt. Effigiem attribuit robori facultatis formatricis: At illa in virili ſemine robuſtior, quî fit ergo vt nati ſæpius matres effigie referant quã patres? Reſpondetur ex Hipp. quarundem mulierum ſemen eſſe calidius virili, eámque vim augeri menſtruo: à ſpiritu enim formatore & formabili materia, conſurgunt: magnitudo, numerus, ſitus & conformatio partiũ (quę figuram, cauitatẽ aſperitatem & læuitatem cõprehendit) in quibus conſiſtit effigiei ſimilitudo. Fernelius mauult cũ Plinio cauſam referre in phantaſiã, quia nõ putat ratione Gal. explicari poſſe, cur ſæpenumero fœtus, ignoti, effigiem præ ſe ferat, qui nil planè contulit ad generationem: Equidem certè magna eſt vis phantaſiæ in ſpiritus & humores, formoſæ enim mulieris aſpectu, quin imaginatione ſola, plurimi illico arrigunt: Auicenna ſola vi fortis imaginationis & credulitatis, exiſtimat magos pluuias & tonitra excitare, quod, inquit, vulgus putabit impoſſibile, ſed ſapienti non admodum difficile videbitur. Autor eſt Ariſtot. oues fœtus concolores rei quam attentè tempore cõgreſſus aſpexerint, procreare: quòd non latuit Iſraëlẽ: non poteſt tamen phantaſiæ adſcribi, quod in poſteris & natis natorũ renaſcatur iã in propriis liberis inter mortua progenitorum ſimilitudo, nam in Ælide quæ cum Æthiope concubuerat, non peperit filium forma Æthiopis, ſed natus ex filia nepos Æthiops fuit: & cuidam cum punctum eſſet brachium, non filius retulit hanc notam, ſed nepos: Mirabere quæ ſcribit Plutarchus libro de ſera numinis vindicta: Mulier, inquit, Græca, cum nigrum enixa eſſet infantem, ob idque adulterij inſimularetur, progenies Æthiopis quarta inuenta eſt: In corporibus quoque liberorum Pythonis Nyſibienſis, qui nuper vita functus eſt, haſtæ figura, ſignum Spartanis conueniens, poſt tanti temporis reuolutionem, tanquam ex altiſſima generis emicuit ſimilitudine: quorum cauſam his verſibus attigit Lucretius lib. 4.

Fit quoque vt interdum ſimiles exiſtere auorum
Poſſint & referant proauorum ſæpè figuras
Propterea: quia multimodis primordia multi
Miſta ſuo celant in corpore ſæpe parentes.

Vt enim magnes per ordine cohærentes acus in quartam & vltrà, ſuam vim transfundit, ſic natura virtutem formatricẽ de ſemine in ſemẽ ſucceſſione transmittit. Quæ cùm præter opinionem & expectationẽ acciderint, iniuſtè videntur attribui imaginationi. Verùm pergamus: Si grauida mulier nouũ ſemen concipiat, quod contingit pinguibus, ſuperfœtabit: falsò enim Plinius ſcribit præter daſypodem ſolùm leporem ſuperfœtare quandoquidẽ equos & mulieres ſuperfœtare experiẽtia compertũ eſt. Gemellos pariet, ſemine in oppoſitos ſinus vteri, dextrũ & ſiniſtrum, æquis portionibus diſtracto: non enim temerè marem dextra, fœminã ſiniſtra parte contineri ſcriptũ eſt: non æquè probabile eſt, quod ſcribitur de ſeptem cellulis vteri, tribus dextris mares, ſiniſtris fœminas, media, hermaphroditos contineri: nil enim tale in vtero diſſecto apparet. Trogus autor eſt, ſeptenos vno partu genitos in Ægypto, & in Peloponeſo quater quinos: Auicẽna teſtis auritus, nõ oculatus, mulierẽ vno partu abortiiſſe ſeptuaginta fœtus iã effigiatos: quòd ſi mireris, mirare etiam quod affirmat Albertus: in Germania mulierem centum & quinquaginta reddidiſſe, quorũ plurimis inerat motus dilatationis & cõſtrictionis: putabat ſe excreuiſſe vermes, omnes tamen præ ſe ferebant humanam effigiẽ.

SCHOLION.

Filij tribus modis ſimiles ſunt parẽtibus ſpecie, ſexu, & effigie: Specie ſimiliores ſunt matri, quia plus contribuit, mẽſtruũ & ſemen: plus tribuit plantis ſoli fertilitas quã coloni induſtria: Si vulpes ineat caniculam naſcetur canis, vulpinis tamen moribus: ſimilitudo ſexus pẽdet ex vtriuſq; parẽtis ſemine, quæ ſi calida fuerint marem, ſi frigida fœminam producent.

Similitudo effigies pendet à victoria alterutrius ſeminis, ſi vincat ſemen paternum, patrem ſi maternũ, matrẽ infans vultu referet: robuſtius enim ſeu calidius ſemẽ habet conformãdi potentiã vegetiorẽ. Fernelius mauult eam à acceptã ferre imaginationi: Galenus imaginationi quoq; plurimũ attribuit, ſic enim ille lib. de Theriaca: Cõſului Aethiopi qui formoſã prolẽ exoptabat vt pedibus lecti appenderet imaginem pulchræ virginis in quam tem-

tempore congreſſus oculos & mentem dirigeret, paruit, nec defuit euentus: extat facetum & elegans epigrāma Thomæ mori in quo ridet ſabinum quod natos ſibi ſimiles pro legitimis agnoſceret, alios vt ſpurios abdicaret; fallerIs inquit, nam vxor tua cum verebatur abſens ne redires, & thalami coniugalem fidem violantem offenderes: toties tibi ſimilem prolem ſuſcepit, at illa congreſſa tecum adulterū cogitans illi ſimiles, imaginationis vi, effingebat, lege Ariſt. 4. de hiſt. animal. cap. 3.

Unde & quonam ordine animæ facultates conceptui, tanquam genitæ accedant. CAP. XIII.

FAcultas quę connaſcitur, eadē cōmoritur materiæ, atqui vegetandi & ſentiēdi facultates in certo materiæ tēperamento eſſentiam habent, quo ſublato, aut male affecto, actio vel non fit omnino, vel male fit, vtraque igitur facultas vaneſcit ſoluta temperie & harmonia corporis: ſola mens non eget corporis auxilio ad intelligendum, eâque extra corpus liberius cōtemplabitur, quo veluti ſepulchro, aut carcere concluſa, per feneſtras tantùm aſpicit rerum ſuperficies, ex quibus interiores formas & eſſentias cogitur diuinare. Accedit autem opificis ineffabili prouidentia iam ſenſuum organis inſtructo & præparato corpore, ſi quadrageſimo die, quarto menſe, aut extremo formationis momento, non poteſt, neque debet à natura mortali definiri: ſunt enim diuinæ ſapientiæ arcana, quorum ſcientiam Deus deorum, ne iunioribus quidem diis communicauit. Semen cauſaliter, ſi mauis effectiuè animatum, inſito animationis principio, informat fœtum vita plantæ, mox belluæ, mens tandem extrinſecus accedit, cui facultates iſtæ mancipantur: vnius enim rei vnica eſt forma & perfectio ſumma.

SCHOLION.

QVamuis fœtus primū viuat vt planta, deinde vt animal, tandē vt homo: nunquā tamen planta aut animal dici poteſt, quia una & continua motione vnicā acquirit formam: formantur res in tempore formatæ ſunt momento: vegetatio eſt via ad ſenſum, ſenſus ad rationem; quæ ſola hominem perficit atque denomina t.

FINIS.

AD LIBROS
FERNELII DE ABDITIS
RERVM CAVSIS

IOANNIS RIOLANI
COMMENTARIVS.

Quæ hoc libello continentur, Index
Capitum demonſtrabit.

Digitized by Google

PHILIPPO

HVRALTO, VICE-COMITI CHEVERNII, VTRIVSQVE ORDInis Regij Equiti, Franciæ Cancellario, Prouinciarum Aurelianenſis, & Carnotenſis præfecto,

IOANNES RIOLANVS
S.

PRÆCLARE Pindarus, virtutem heroum matrẽ nuncupabat (Cancellarie digniſſime) neminẽ enim inter heroas antiquitas retulit, qui virtute duce, ad tantum honorem ſibi viam non feciſſet; hic fortitudine, ille ſapientia: Virtutes verò cum quædam ſint mentis, aliæ moris, ab híſque bonus, ab illis doctus quiſque nominetur, non eſt dubium tam bonis quàm doctis, ſeorſum ad hanc gloriam facilem aditum patere. Quod ſi quis probitati ſcientiam adiungat, ſi vtraque laude inter ſuos emineat: quis dubitet eum, dum in viuis agit, omni honore colendum, cum deceſſerit è viuis, ſtatua decorandum? His gradibus maiores

noſtri in cœlum aſcenderunt : Quibus tu ad eum dignitatis gradum perueniſti, quem ſummum ex virtute ſperare poſſunt mortales in hac vita: Tibi igitur vni debetur quod eſt ſummum in hac vita, (RECONDITARVM CAVSARVM SCIENTIA) quam ad imitationem Fernelij à nobis deſcriptam, tibi nuncupamus: Si probetur tibi, & indoctus erit, & improbus cui non probabitur.

AD

AD LIBROS FERNELII DE ABDITIS RERVM CAVSIS:

IOANNIS RIOLANI. COMMENTARIVS.

Mundi elementa ſolam materiam genitis quibuſque rebus impertiri.

CAPVT I.

NATVRA belluas ad paſtum abiecit, idque tantùm quod adeſt, quódque præſens eſt intueri voluit: hominem verò meliori ſorte & cõditione creauit: Quãuis enim illæ quotidie ſolem mundo illuceſcere, eóque, ineunte vere, ad nos reuertente, plantas reuiuiſcere, vt nos intueantur, vni tamen homini veluti priuilegio conceſſum eſt, diſcurrendo cognoſcere, hoc ex illo veluti effectum de ſua cauſa dependêre: Aſtrorum motu, calore & lumine, vniuerſitatem gubernari, philoſophi conſtanter affirmant, ſed quomodo hoc fiat, quæ ſit luminis eſſentia, vtcumq; diuinant: tantũ abeſt vt perfectè demonſtrẽt.

Homo cognoſcit quidem omnia perfectiùs quàm belluæ imperfectè tamen.

Eſt procul à nobis adeo præſentia veri.

Nemo dicitur perfectè ſcire, qui rem in cauſas vſq; primas non reduxerit, quotus quiſque eſt qui ſummas rerum cauſas intelligit?

Fœlices animæ quibus hæc cognoſcere primùm,
Inque domos ſuperas ſcandere cura fuit.
Credibile eſt ipſas pariter dictiſque iocíſq;,
Altius humanis exeruiſſe caput.

Cur de abditis cauſis hoc opus inſcripſerit Fernelius.

Actiones omnes à facultatibus emergere, facultates alicuius eſſentiæ eſſe conſequentes, nemo in naturæ contemplatione mediocriter verſatus ignorat: Sed quæ ſit illa facultatum & functionum parens ſubſtantia, planè ignoratur, philoſopho enim ſatis eſt eam nominare formam: at, inquam, huius formæ realis ſubſtantia quæritur: quam cum ſibi ignotam ſapientiores ingenuè fateantur, quis credat cœleſtium formarum eſſentiam, à quibus promanant ſublunares, illis eſſe perſpectam? At hoc demum ſcire eſt: Itaque prudenter Ægyptij Iſidis ſeu ſapientiæ pedibus ita ſubſcribebāt: Nemo mortalis meum peplum adhuc detexit. Arrogantiùs Euchetæ [dicti ex eo Gnoſtici] ſe primarum cauſarum intelligentia tandem Deum æquare poſſe gloriabantur: modeſtiùs Socrates, cum diu multúmq. in rerum diuinarum & humanarum cognitione deſudaſſet, hoc vnum ſe ſcire confeſſus eſt, quòd nil ſciret: vt enim oculus noctuæ caligat ad diurnum lumen ſolis: ita mens noſtra ad primas rerum cauſas. Eadē modeſtia diuinus Hippocrates in morbis diuinum quiddam ineſſe affirmabat: quod ſiue occultum & inexplicabile, ſiue cœleſte aut à Deo profectum interpreteris, vt puta flagellum ſceleratorū, fortaſſis ad autoris mētem, haud dubiè ad rei ipſius veritatem aptè & accommodate dixeris. Cuius opinionis demonſtrationem in ſequentem librum differemus, ęquum enim videtur, vt in omnibus operibus naturę diuinum quiddam latere primum demonſtremus, quia ſi hoc, priore libro manifeſtis argumentis euicero, minore negotio in morbis quoque diuinum quiddam ineſſe, poſteriore confirmabo. Age verò quia in operibus naturę diuinitatē quęrimus, à natura ipſa totā diſputationē exordiamur.

Ægyptios accuſauit antiquitas, quòd multas belluas & plantas adorarent.

O ſanctas gentes (inquit Satyricus) *quibus hæc naſcuntur in hortis*
Numina.

Qui tamen eorum myſteria penitiùs inſpexerit, eos in plantis & belluis naturæ numen coluiſſe facile mecum affirmabit. *Iupiter eſt quodcunque vides, quodcunque moueris.*

moueris. Ille eſt in quo ſumus, viuimus & mouemur. Eſt ne credibile bonarum artium primos parẽtes, à quibus Moſaïcæ & Chriſtianæ religionis primordia dimanarunt, quorum ſapientiæ deſiderio incenſus Plato, tot tantáq. terræ & maris pericula ſubiit, creaturas ſeipſis abiectiores coluiſſe, cùm quod quiſque veneratur id ſeipſo præſtantius opinetur? Non ergo plantarum & belluarum corpora diuinæ & humanæ ſapientiæ proceres coluerunt, ſed interiorem & communem illam formã per quam vegetant plantæ, ſentiunt belluæ, homines ratiocinantur. Deus enim amictus aëre, peruadit vniuerſum, terráſq., tractúſq. maris cœlumq́; profundum: non eſt vlla mundi particula illius præſentia deſtituta; nullus angulus in quo non poſſimus meritò naturæ numen reuereri:

Quò fugis Encelade, quaſcunque appuleris oras,
Sub Ioue ſemper eris.

Quò fugiam à conſpectu tuo? Si aſcendero in cœlũ, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, tu hic ades.

Miramur Ægyptiorum loquentes ſtatuas illíſque propterea diuinũ quiddam ineſſe ſuſpicamur. Cur non miramur potiùs hominem interprete lingua de diuinis & humanis tam ſapienter diſſerẽtem? An quia hoc ordinarium eſt, illud rarum & extraordinariũ? At mõſtra quoque ſunt rara, opera naturæ à quorum perfectione aliqua ex parte deficiunt, ordinaria: In his tamẽ extãt certiora diuinitatis veſtigia. Appella igitur quomodo lubet vim illam ex effectis planè diuinam quam vides diffuſam per vniuerſum, ſpiritum ſeu animã mũdi, naturam naturantem, ordinariam Dei potentiã, vim ſingulorum omnium genitricem & conſeruatricẽ: de nomine parũ laborabo, dummodò de re conſtet, quomodocumque enim nomines, in ipſomet nomine numen aliquod elucebit.

Naturam ars quantum poteſt imitatur: differunt tamen quòd operibus naturæ inſitum ſit motionis principiũ (ſiquidem ab eo principio mouentur & reguntur omnia à quo procreata ſunt) operũ verò artificialium principium ſit externum. Quamuis enim quædam ſint αὐτόματα, quæ videntur à ſemetipſis moueri, vt horologia & Architæ columba, non habent tamen à ſemetipſis, neque à primordiis ſuæ generationis, ſuarũ mo-

tionum principia, ſed ab artifice, à quo inſerta veriùs dixeris quàm inſita, adiuncta meliùs quàm congenita. Solis operibus naturæ connaſcitur motionis principium: quod materiam ne dixeris, quia eſt principium perpeſſionis, cuius cauſa res naturales patiuntur omnia. Nam immateriales ſubſtantię ſunt impatibiles: quòd ſi ignis eſſet immaterialis, inquit Ariſtoteles, ſemper ageret, numquam pateretur: patitur verò interitũ cauſa materię non formę, quę etiamſi per ſe naturáque ſua ſit impatibilis, patitur tamen interitũ cauſa eius materię, cui neceſſitate alligata eſt: ſi quæ forma, inquit ille, functiones ſuas exercere poteſt ſine materia, haud dubie eſt immortalis, vt metaphyſica: ſi verò ſine organis corporeis & materia certo modo conformata, nihil poſſit agere, nõ ſui ſed ſubiecti vitio peribit: ſi dares ſeni oculum iuuenis, maneretque toto vitæ decurſu inſtrumentum integrum & peręque temperatum, perpetuò videret vt iuuenis: Itáne, dices, formæ omnes ſunt ingenitæ & incorruptibiles? ſic eſt: quomodo igitur differunt phyſicę à metaphyſicis? quia hæ abſolute ſunt ſempiternæ, quippe cum neq; externum, neque internum habeãt hoſtem: illæ origine quidem cœleſtes, cauſa materię ſunt caducæ, cui adiuncta ſit priuatio, appetitus nouitatis, principium maleficũ & corrumpens: Ariſtoteles docet formas phyſicas non generari neque interire, cùm ortus ſit partium deiunctarum naturalis vnio, interitus earundem diſiunctio: ſed connaſci materiæ & eidẽ commori, eo modo quo calor, alioquin immortalis: verùm de forma phyſica ſatis mox, de materia paucis diſſeramus.

Id ex quo inſito & manente fiunt res naturæ, eorum materia eſt: atqui ex quatuor elementis natura res ſuas facit, eaque in mixtis manent: ſunt igitur rerum ſublunarium materia communis. Quemadmodum verò ex quatuor primis qualitatibus duæ ſunt patibiles, humor & ſiccitas, totidem efficaces, calor & frigus, habéntque patientes actiuis comparatæ, rationem materiæ, ita ſi comparentur quatuor elementa calori cœleſti, quia illo agente, patiẽtibus quatuor elementis, fiũt hîc omnia, habent rationẽ materiæ. Nõne

vides

vides vehiculo luminis quotidie cœlitus immitti calorem, qui immiſtus permiſcet quatuor elementa ad generationem mixtorum? Ariſtoteli ſunt quinque elementa, ſeu primæ & ſimpliſſimæ partes mundi, cœlum inſtar formæ & efficientis cauſæ, cui cætera ſubſunt, vt materia. Quatuor elementis ſeu primis partibus mixtorum (neque enim cœlum eſt pars mixti, quia eſt immiſcibile) ſubeſt materia communis, cuius cauſa vltrocitróque tranſmutantur. Ex aqua fit aër per rarefactionem, viciſſimque aqua ex aëre per condenſationem, rareſcit calore, denſatur frigore: in hanc materiam mixta omnia tandem occidunt, ex eáque oriuntur: Sunt quidem elementa corpora phyſica, ideóque ex materia & forma conſtituta, ſed hæc ſola ratione cognoſcuntur, quatuor elementa ſunt coniuncta, & primùm ſenſibilis materia mixtorum, de qua nil omnino decedit, quamuis aſſiduè pereant mixta, & elementa ipſa per partes non tota ſimul inter ſeſe tranſmutentur ad generationem mixtorum: quò enim abiret, cùm in nihilum nil diſſolui poſſit, quemadmodum neque ex nihilo quicquam fieri? Aſioquin iampridem mundus periiſſet, qui tamen eam præ ſe fert faciem, quam retroactis ſæculis.

Non alium videre patres, aliúmve nepotes
Aſpicient.

Rei naturalis formam ſubſtantiam eſſe, non accidens.

Capvt II.

Non eſt mirum ſi tot tantíque nominis Philoſophos exercuerit hæc quæſtio, vtrum formæ rerum naturalium ſint ſubſtantiæ, an accidentia: eſt enim non modò phyſicæ, ſed humanæ ſapientiæ fundamentum: in primis autem cuiuſque ſcientiæ principiis conſtituendis diligenter laborandum, non ſemel Plato admonuit, quia caduco fundamento quæ ſuperſtruuntur, ruunt ſua mole: materiarij phyſici id ſolum quod ſubſtat per ſe, ſubſtãtiam appellabant, ſolam

lam autem materiam per ſeipſam exiſtere demonſtrabant, quia formæ phyſicæ ſine materia nunquam exiſtunt: imò verò eorum opinione ſunt in materia velut in ſubiecto, quia ſunt in ea non tanquam partes, neque ab ea diuelli ſepararique poſſunt: ſunt quidẽ partes totius, non materiæ: Addunt alterum non minùs potens argumentum: formas naturales ex primis quatuor qualitatibus omnes emergere: nam (vt illi aiunt) quatuor primæ qualitates ſunt formæ elementorum: calor ignis, humor aëris, frigus aquæ, ſiccitas terræ: id enim quod alterum definit, & ab omni alio ſeparat, illius forma eſt, & ſpecifica differentia: Atqui ignis nil aliud eſt quàm primum calidum, aër primũ humidũ, aqua primũ frigidũ, terra primum ſiccum, id eſt, quibus primò per ſe qualitates iſtæ conueniunt, cæteris participatione: iiſdem qualitatibus ab omni alio ſeparantur, nam ignis ex eo quòd ſit calidus, ab omnibus quæ non ſunt calida diſtinguitur, hoc ipſo vero quod ſit primò per ſe, ſi malis abſolutè calidus, differt à calidis omnibus: nam vnicum eſt in quoque rerum genere primò per ſe tale, cætera per illud talia ſunt. Atqui primæ qualitates ſunt accidentia: ergo & formæ phyſicæ, quæ ex illis originem ducunt. Ad hæc agendi mouendíque principium forma eſt: At ignis à calore ſurſum attollitur, materiam enim rarefaciendo tenuiorem & leuiorem efficit, frigus condenſando eandem grauiorem reddit, ſunt igitur eorum formæ. Præterea ſola genera & ſpecies in ordinem ſubſtantiarum ab Archyta & Ariſtotele referuntur: atqui genus reſpondet materię, ſpecies cõpoſito: differentiæ aut ablegantur ad latus, aut in ordinem qualitatum referuntur: itaque illi formas non exiſtimabant eſſe ſubſtantias, ſaltem non veras & completas.

Ex accidente non poteſt oriri ſubſtãtia.

Formæ ſunt qualitates eſſentiales, ideíque ſubſtantiæ ſed incompletæ.

Non eſt pretereundum placuiſſe Heſiodo, non tantùm phyſicas, ſed etiam metaphyſicas formas de ſinu materiæ primùm erupiſſe, veteréſque phyſicos, illas excitari de potentia materiæ credidiſſe.

Agè, faciamus opificem vniuerſi, quem primus Anaxagoras mentem appellauit, miniſterio cœli, ex ele-

elementis mixta generare, æquum eſt vt circunferat exemplar eorum quæ facit,

Mundum mente gerat, ſimilique in imagine formet.

Neque enim vilior eſt artifice, qui tamē operis, quod meditatur Architypō priùs agitat animo, quàm ad fabricam accedat. Atqui operis tam naturalis, quam artificialis exēplaris forma accidens eſt, notio quippe in opificis intelligentia, ergo multò potiùs quæ cum materia rem conſtituit, cum ſit illius tantùm imago. His & ſimilibus argumentis materiarij phyſici ſuam de formis naturalibus ſententiam confirmabant.

Platonici verò atque etiam Stoïci, materiam per ſe informem (prout à ſecundis cauſis, calore potiſſimum & frigore præparatur) ſpiritum vniuerſi variè participare exiſtimabant, à quo illa informatur atque perficitur. Hæc forma per ſe communis, dum huic aut illi materiæ ſe adiungit, fit ſingularis, per ſe vna & ſimplex, diſtractione materiæ fit multiplex: cuius acceſſione ortum ſimplicem, eiuſdem deceſſione interitum illi definiebant.

Calidum hunc ſpiritum Zeno nominatim ignem appellabat, cúmque continentem ſeu conſeruatricem cauſam vniuerſi nuncupabat: eundem in intellectuali ſubſtantia, intellectum: in animali, animam: in naturali, naturam appellabat: verùm Peripatetici negant præter quatuor elementa eſſe in mundo ſublunari ſubſtantiam vllam permanentem: non ignorant quotidie de cœlo calorem influere, authorem vitæ & generationis, qui tamen non ſit ſubſtantia manens, ſed euanida & diſſipabilis, eâque nouæ affluxu perenni, reparabilis qualitas: vt enim à corde ad ſingulas partes continenter affulget nouus calor cum ſpiritu, qui fixum aſſiduè vaneſcentem reparat: ſic à ſole (qui propterea cor mundi vocatur ab Homero) perpetuò nouus vectore ſpiritu demittitur, qui ſubſtituatur in locum decedentis, quo miſcente, ex quatuor elementis procedunt formæ rerum naturaliū: quas eſſe ſubſtantias, his demōſtrāt argumētis. Quod ſubſtantiam conſtituit illiúſque pars eſt, ſubſtantiam eſſe neceſſe eſt: nunquam enim mille accidentia vel minimam

mam ſubſtantiam conſtituerent. Atqui forma phyſica eſt pars mixti, eiúſque totã ſubſtantiam complet iuncta materiæ. Eſt igitur ſubſtantia: equidem in vniuerſo, vt in nobis actiones ferè omnes procedunt à calore, verùm vt inſtrumento non agente primario: quia vt Ariſtoteles docet aduerſus Empedoclem, ignis agit ſine modo, non poteſt obiecto præſente naturales ſuos impetus cohibere, propterea, inquit ille, regendus eſt à cauſa meliore, quæ illius inclinationes veluti artifex ſua inſtrumenta dirigat atque moderetur; natura, inquam, in rebus ſuis generandis & conſeruandis vtitur calore, vt artifex ſuo igne, hanc naturam qui accidens non ſubſtantiam eſſe defenderit, ille eodem iure accidentia eſſe priora & potiora ſubſtantiis affirmabit. Præterea quod alterum exornat, perficit, definítque, veriùs ſubſtantia dici meretur, quàm quod exornatur, perficitur atque definitur. Atqui materia per ſe informis, turpis, indefinita, formatur; perficitur, & in certam rerum ſpeciem adducitur, præſentia formæ: ergo forma phyſica non tantùm ſubſtantia eſt, ſed melior & perfectior quàm materia. Enimuerò cum corpus, ſi quid habet perfectionis, id totum debeat formæ, vt corpus humanum animæ, qui animam accidens corporis dixerit, nónne ille eam corpore abiectiorem eſſe affirmabit? Itaque materiariis phyſicis, hoc reſpondẽdum eſt, Primas qualitates non eſſe formas elementorum: nos tamen illis abuti pro formis, quia veræ & ſubſtantiales eorum formæ ignorantur, quòd in profundum ſinum materiæ ſint immerſæ, illiúſque denſis tenebris inuolutæ.

Natu-

Naturalis cuiuſque corporis ſimplicem eſſe formæ ſubſtantiam neque hanc eſſe ex Subiecti formis ortam, contra Alexandrum.

Capvt III.

Corpora phyſica vel ſunt ſimplicia, vt elementa, vel compoſita, vt mixta, eáque aut homogenea, aut heterogenea: lapides & metalla, non aliter quàm elementa, ſunt ſimilaria : vnaquæque auri particula eſt aurum, quemadmodum vnaquæque aquæ guttula eſt aqua, ſcintillula quæque, ignis: denique eorum pars quælibet, quantumuis exigua eiuſdem eſt nominis & rationis cum ſuo toto. At heterogeneorum partes, vt ſtirpium & animalium, nomine & ſpecie ſunt differentes. Alia enim eſt ratio oſſis, alia nerui, alia radicis, alia trunci. Corporis homogenei forma, ſi placet, natura nominetur, heterogenei, anima: vt corporũ phyſicorum primis differentiis, totidem formarũ phyſicarũ primæ differẽtiæ reſpõdeãt, ſitq; natura corporis ſimilaris forma : anima diſſimilaris. Sanè vt corp⁹ ſimilare eſt vnũ & ſimplex, ita ſimpliciorẽ habet formã, paucioribuſq; facultatibus inſtructã: leuia enim ſurſum feruntur, grauia deorſum, cuius motionis inſitũ principiũ phyſici omnes appellãt naturam, quæ qualiſcunque ſit, in ſingulis elementis citra controuerſiam eſt ſimplex : in mixtis ſimilaribus videri poteſt compoſita, ſeu exurgat ex temperamento, ſiue ex quatuor formarum elementarium vnione. Elementa enim ad generationem mixtorum ſecundùm qualitates primùm alterantur, deinde formis vniuntur: Harmonia quatuor formarum elementarium parit vnam & ſimplicem formã, quę forma mixti deinceps nuncupetur, quemadmodum ex qualitatibus mutua pugna retuſis & ad mediocritatem adductis naſcitur temperamentum, quod ſimplex dicitur vel compoſitum, prout in mixtione vincit, vel qualitas vna & ſimplex, vel alteri coniuncta: Calidum enim natura dicitur, in cuius miſtione vicit calor: temperatum, in quo omnes primę qualitates æqualiter ſunt permixtæ.

Ex

Placet Fernelio formã mixti eſſe vnam & ſimplicem ſubſtantiam, quæ tamen ex formis ſingularum partium non procedat.

Ex forma mixti, me iudice, procedunt tertiæ qualitates, quæ ſpecificæ & occultæ proprietates vulgò nominantur: quemadmodum primæ & ſecundæ, quæ ſunt manifeſtæ, à temperamento. Forma mixti, ſi eſſentiam ſpectes, eſt vna & ſimplex: ſi facultates, multiplex: eſt enim totum poteſtatiuum, hoc eſt viribus tanquam partibus diuiduum: quod in totis ſimilaribus, quæ natura regit, vt in metallis & lapidibus non eſt obſcurum, in diſſimilaribus verò vt plantis & belluis non æquè perſpicuum: quia conſtant multis partibus ſpecie differentibus, quarum omnium ſua & propria eſt forma, per quam ſingulę ſunt id quod ſunt: os enim non eſt os per communem, ſed per ſuam formam, quæ illud à cæteris partibus diſtinguit: omnes tamen conſpirant in vnum, ſeruiúntque formę totius, vt artifici inſtrumenta: natura illis omnibus non aliter vtitur quàm artifex ſuis inſtrumentis: fortaſſis vt ex hepate, meſſe & nete, vnus concentus exurgit, vna vis & ſimplex qualitas ex multis ſimplicibus commiſtis: ſic ex multarum partium formis in vnum conſpirantibus ea naſcitur harmonia, quæ forma miſti nominatur in ſimilaribus natura, in totis diſſimilaribus anima, in eorum partibus natura veriùs quàm anima. Vtrumque genus formarum naturalium, contemporanei phyſici, Aphrodiſeus & Galenus, ſi non temperamentum, ſaltem ex temperamento naſci putauerunt: quin Hippocrates ipſe aphoriſmo quinto ſexti epidemiω̃n, calorem natiuum appellat animam, paſſim naturam. Ego malim formas miſtorum ex formarum elementarium vnione, quam primarum qualitatum temperie exoriri, niſi ita alicui placeat, naturã à temperamento procedere, vel ipſummet eſſe temperamentum, animam ex vnitis formis, ſi malis ex harmonia quatuor formarum elementarium, vel potiùs ex formis partium diſſimiliarum conſpirantibus in vnum: intellectum ſemper excipio, qui ſolus extrinſecus accedit: cum cæteræ formæ phyſicæ connaſcantur materię. Verùm, dicet aliquis, Plato in Phædone demonſtrat animam non eſſe harmoniam: reſpondeo eundem Platonem in Timæo, vbi philoſophatur ſubtiliùs animam nominatim

minatim appellare harmoniam : quam diſſenſionem componens Proclus : Eſt harmonia ſui, inquit, non corporis: qua de re docti viderunt. Hoc enim non poteſt eſſe commune animæ plantatiuæ & belluinæ, cum in illis non ſint partes ita diſſidentes, vt in homine ratio & appetitus : mihi non videtur vis & conſtitutio animæ commodiùs explicari, & veluti ob oculos poni poſſe, quàm harmoniæ ſimilitudine, ſed de nomine potiùs quàm de re motæ ſunt rixæ & contentiones infinitæ.

Partium quæ in compoſito ſunt, formas eſſe veluti quaſdam præparationes inducendæ totius formæ, & eas eſſe multiplices.

CAPVT IIII.

QVAM attigimus quæſtionem reſumamus, in eáque explicanda paulò liberiùs exſpatiemur. An heterogenei totius partes, tam ſimilares quam organicæ, ſingulæ temperamento & forma ſpecifica differentes, per quam ſunt id quod ſunt (neque enim debet caro ſuo temperamento calido humido, quòd ſit caro, alioquin calidum& humidum quodque, protinus eſſet caro) ſed ſuum τὸ εἶναι acceptum debet formæ, quæ eſt vera rei cuiuſque quidditas : materiæ, alioquin indifinitæ finitio. An, inquam, ſingularum partium vſqueadeo diſſimiles formę conſtituant formam totius, An ſit quædam forma totius, ab illis omnibus diſtincta, quæ per omnes partes diffuſa ſingulas exornet atque perficiat? Hoc qui dixerit, cuiuſque partis duas agnoſcet formas, vnam propriam per quam eſt, alteram communem, à qua nouam perfectionem, vt puta vitam accipit: viuunt enim ſingulæ partes corporis viuentis, animæ præſentia, qua abſente, deſinunt viuere, ſeruant nihilominus proprias formas, per quas hoc dicitur os, illud neruus : retinent quoque ſua temperamenta, quinetiam proprium modum temperamenti, à quibus multas habent facultates, partim manifeſtas, partim occultas,

quæ

quæ latebant, neque ſeſe tum exerebant, cùm ſubeſſent meliori formæ, eíque, vt inſtrumenta ſeruirent; qua quidem abeũte quaſi in libertatem aſſertæ & propriæ naturæ redditæ, actiones edunt admirabiles: nam os milui piſcis, ſi credimus Simplicio, trahit ferrum, quod non faciebat anima ſuperſtite, ſic hepar lupi hepaticos iuuat, pulmo vulpis pulmonarios, vngula alces epilepticos: inferiores enim & abiectiores formæ, quandiu ſubſunt meliori, obſcurantur: neque tum actus & formæ, ſed materiæ & potentiæ, ſi malis, patientis non agentis cauſæ rationem obtinent: ſingulis enim partibus forma totius vtitur tanquam inſtrumẽtis ad obeundas ſuas functiones, neruo duro, ad motum, molli ad ſenſum, ac ſi omnium vſus & proprias actiones prænorit: Proinde cum finis ſit prima & præcipua cauſa, in cuius gratiam efficientes agunt: faciátque natura certo fine omnia, & minimas totius particulas proferat, ad certos vſus, veriſimile eſt ſimilarium partium propria temperamenta, necnon conformationem inſtrumentorum eſſe præparationes ad meliorem formam: huic tanquam fini deſtinari totius corporis multiplicem alterationem: Agendi modo ſine vllo doctore inſtructa anima audit auribus, videt oculo, guſtat, ſporúmque differentias diſtinguit lingua; denique vtitur vnoquoque inſtrumento prout vſus poſtulat ad quem deſtinatur, quo argumento perſuadent ipſam ſibi præparare & perficere domicilium, nõ præparato ab alio, veluti precario vti, traduci cum ſemine, ſibique corpus apparare: Primùm bona temperie partium ſimiliarium ex quibus totum corpus bene temperatum, deinde inſtrumentorum iuſta conformatione, quorum cauſa corpus totum iuſtè cõformatum dicitur, poſtremò omnium vnione, pro qua Fernelius ſubſtituit ſpiritum, cui vt primo ſubiecto inſidet natiuus ille calor, quem eſſe cœleſtem poſtea demonſtrabit: Qui, vt dicam liberè videtur mihi ſine cauſa à vulgari doctrina recedere, quia ipſemet ſpiritus eſt temperator & conformator: calore ſuo permiſcet elemẽta, manens immiſtus, magna cum ratione conformat, etiamſi ſit expers rationis, quia dirigitur ab opifice rationali:

tionali: huic enim ſpiritui genitori inſidet facultas cõformatrix, per quam ſingula inſtrumenta ad ſuos vſus tam bene præparat, vt quicunque hoc diligenter contemplabitur, non poſſit opificẽ non admirari, & Deũ aliquem tanti opificij architectum non ſuſpicari: hinc Galenus hoc planè diuinum opificium admiratus, cuius nulla ſit inutilis particula, opus verè aureum, quod ſcripſit de vſu partium, concluſit hymno in laudẽ ſummi illius opificis, cuius ſapientiam vnaquæque particula abundè teſtatur, qua de re erit poſtea opportunior diſſerendi locus. Redeo ad Fernelium, qui vnionem partium videtur iniuſtè præteriiſſe: vt enim tres ſunt primæ differentiæ morborum, intemperies, mala conformatio, & ſolutio continui: Ita triplex perfectio corporis in quibus ſanitas conſiſtit, ſimilarium bona temperies, inſtrumentorum legitima conformatio & continuitas omnium, quorum aliquo læſo naſcitur morbus. Temperator & conformator ſpiritus eſt animæ primum inſtrumentum, ſi non anima ipſa, vt viſum eſt Stoïcis: malè igitur tertia præparatio corporis ad ſuſcipiendam animam illi adſcribitur.

Rei naturalis potentiam non eſſe ſuopte impetu ad formam progredi, ſed haud ſecus atque actum de habitu formam elici de potentia materiæ.

CAPVT V.

POtentia duplex, vna formæ, altera materiæ, hæc tota cernitur in patiendo, materia enim nullam habet vim niſi facilè aut difficile patiendi, ſi quid patiuntur res naturæ, id totũ cauſa materiæ patiuntur, ipſæmet formę phyſicæ, ſi eſſent immateriales, vt metaphyſicæ, eſſent impatibiles: patiuntur verò tandémque intereunt cauſa materiæ. Equidem cœlum, quamuis materiatum, eſt impatibile, ſed conſtat alterius generis materia, nempe loco tantùm mobili, non tranſmutabili, potentiam ad vbi vocant Latini Ariſtotelis interpretes, non ad eſſe.

Potentia vero formæ, eſt vis efficiendi, totáque conſiſtit in agendo, nam ſi quid agunt mixta, id acceptum debent formæ: quamuis enim actio & paſſio ſint correlata; vtque nil efficit forma ſine patiente materia, ita nil patiatur materia ſine agente aliqua forma, tamen agendi principium à forma procedit, perpetiendi à materia, atque, vt ſemel dicam, res naturales ratione materiæ patiuntur, agunt vi formæ. Quæret aliquis, Si materia ſit principium perpeſſionis, differátque à forma vt potentia ab actu, paſſio ab actione, qui fieri poteſt vt ſit verum quod eſt in ore omnium, formas phyſicas educi de potentia materiæ? Reſpondeo, quicquid fit fieri poſſe, nihilque vnquam factum eſſe quod fieri non potuerit: denique in ſingulis quæ fiunt, potentiam ſemper actum præcedere, quia non ex quolibet ligno fit Mercurius, ſed ſiue arte, ſiue à natura fiat quidpiam, aptitudo debet præcedere, quam potentiã naturalem Philoſophi nominarunt. Quamuis enim prima & communis materia per ſe informis & indefinita, formarum omnium ſit capax, omnéſque viciſſim admittere poſſit, non poteſt tamen promiſcuè & indifferenter, quamuis excipere, quia exempli loco, ad formam perfectiorem vt humanam certis gradibus proceditur, multiſque modis corpus præparari debet priuſquam illius ſuſcipiendæ ſit capax: Variæ præparationes materiæ efficiunt vt hæc leoninæ, illa bubulæ formæ ſit capax:

Potentia materiæ de qua formæ naturales excitãtur ſunt variæ præparationes ſubiecti.

Quam quidem præparationem materiæ, quidam inchoationem formæ nuncuparunt, quamuis enim res omnes formatæ ſint momento, formantur tamen paulatim & progreſſu temporis, per varias alterationes materiæ: Animatur bos atque perficitur in tempore, animatus dicitur momento. Vt enim figulus fingit poculum, argillam diu multumque verſando, tandémque dum extremam operi imponit manum, fictum perfectúmque poculum dicitur: Ita natura toto geſtationis tempore efformat ſenſim, animátque fœtum, ad extremum, dum imponit finem operi, ceſſátque opere iam completó, eo ipſo momento dicitur fœtus animatus. Hoc ab Ariſtotele in libris de motu

tu ſubtiliter demonſtratum Fernelius videtur oſcitanter & perfunctoriè legiſſe, ne quid dicam acerbiùs, dum formas de potentia materiæ non aliter educi putat, quàm actum ex habitu: habitum enim virtutis præuiis multis actionibus iiſque inchoatis & imperfectis tandem aſſequimur: Contractum ſemel habitum actiones perfectæ commitantur: calefactione inducitur calor in ſubiectum, quod tandem effectum calidum recalefacit: A caloris habitu quæ procedit calefactio, eſt-ne ſimilis actui qui de potentia excitatur? Actus conſequens potentiam, naturam habet in quiete non in motu. eſt habitus ipſe non actio præcedens aut conſequens habitum. Equidem potentia præcedit, ſed de ſe non profert actum: At habitus ex ſe producit perfectas actiones, nam fortis viuit fortiter, liberalis liberaliter: veruntamen poteſt in hoc eſſe ſimilitudo, quod quemadmodum ab alia cauſa vt à voluntate habitus in actum educitur, ſic potentia ſeu aptitudo & capacitas excipiendæ huius aut illius formæ quæ ineſt materiæ, iam à ſecundis cauſis præparatæ, nõ inſito ſed externo principio, vtpote caloris cœleſtis efficientia, aut virtute procreandi à parentibus profecta & indita ſemini, educitur in actum: non eſt igitur ſimilis muſico dormienti (vt placet Fernelio) ſed ignoranti potiùs. Ille enim excitatus à ſomno ex habitu muſicæ quo præditus eſt, poteſt canere, aut muſicam docere. At indoctus poteſt addiſcere, non docere: addiſcendi potentia, ab aliquo doctore poteſt promoueri & in actum deduci. Scientia quæ imprimitur animo, eſt habitus, analogus formæ phyſicæ introducendæ: aptitudo ſciendi animæ ignoranti inſita, ſimilis eſt potentiæ propter quam materia eſt capax huius aut illius formæ: præuiæ, eæque inchoatæ & imperfectę actiones, ex quibus tandem acquiritur ſcientia, reſpondent præparationibus materiæ. Itaque non magis placet altera ſimilitudo, qua potentia materiæ illuſtratur, vt vis purgandi inanis maneret, inquit, niſi promoueretur à natiuo calore, ſic inſita ſemini à parentibus vis procreandi, iaceret ſepulta, niſi vteri tepore veluti à ſomno excitata in actũ educeretur: nam

vires habituum, quales inſunt eatharticis, ſunt formales, non materiales, actiuæ non paſſiuæ, minimè omnium placet ideo præparari materiam vt fiat capax extrinſecus aduenientis formæ, omnes enim formæ excepto intellectu connaſcuntur materiæ: Omnes ab externa cauſa veluti de gremio & ſinu materiæ eliciuntur, non quòd ibi iam re vera inſint, vt Anaxagoras volebat, ſed quòd alterata ſenſim & conformata materia excitentur à calore cœleſti eo modo qui deinceps explicabitur.

Gignendæ formæ ne minimum quidem ante in materia fuiſſe, neque potentiam quicquam eſſe formæ, neque ad ſubſtantiæ genus referri.

Capvt VI.

Diſputat Ariſtoteles in libris de motu, vtrum ſit prius, actus an potentia. Concludit tandem, ſi quæſtionis veritas in ſingulis quæ fiunt ſigillatim ſpectetur: potentiã eſſe priorem actu quia nihil fit quod fieri non poſſit: Si verò in genere & indefinite, Actum eſſe priorem Potentia, quia materialis potentia non poteſt ſemetipſam promouere, ſed ab alio actu exiſtente promoueri debet vt cœlo, mente. At qui vnumquodque exiſtit actu per ſuum actum, proinde neceſſe eſt Actum eſſe priorem Potentia. Quò pertinet illa quæſtio Anaxagoræ, an ouum ſit prius galina? Ille idem Anaxagoras reprehenditur ab Ariſtotele quod πανσπερμίαν reponeret in ſinu materiæ, quaſi omnia eſſent in omnibus: mauúltque ſummus interpres naturæ prima rerum generabilium ſemina in ſole reponere, quia inde primùm efficiendi principium emanat, quod ipſemet ſubolfeciſſe videtur Anaxagoras, dum mentem rectricem vniuerſi introduxit: verùm, inquit Ariſtoteles poſt Platonem, otioſam mentem induxit, cùius nunquam meminit in explicandis cauſis generationis. Hoc autem potiſſimùm nomine reprehendendus eſt, quod formas actu exiſtentes in ſinu materiæ poſuerit, nam cùm vnumquodque exiſtat, ſitque actu id

id quod eſt per ſuam formam: illius opinione in elementis veluti in communi materia exiſtunt actu os & caro. Equidem exiſtunt: inquit phyſicus præceptor, ſed potentia duntaxat, eáque non proxima, ſed remota, quia ex permiſtis quatuor elementis non primò & immediatè, ſed poſt alterationes & materiæ varias præparationes fieri poſſunt, ſic omnia in omnibus, eſtque materia quiduis potentia.

Omnia transformans ſeſe in miracula rerum:

Per ſe nihil eſt rerum, nihil actu: quia fit hoc aliquid, & in certam rerum ſpeciem adducitur per formã: hæc ἐπιτηδειότης, præuia materiæ aptitudo, terrarum ſimilitudine poteſt explicari: cur enim non omnis fert omnia tellus, hîc ſegetes, illic veniunt fœliciùs vuæ? Reſpondet Latinus Poëta: quippe ſolo natura ſubeſt, quibuſdam terris inſunt certæ proprietates aliis denegatæ, balſamum alibi naſci quàm in Syria natura noluit, ſi quæ fides debetur Plinio & Straboni, Huc pertinent animorum naturales inclinationes: hic natus eſt ad ſtiuam, ille ad rempublicam, in ſemine (ne longiùs exẽpla petantur) ineſt anima, potentia non actu, neque enim ſemen bouis eſt bos, niſi potentia, eáque, me iudice, formali potiùs quàm materiali, animare enim poteſt, non animari, ideóque cauſaliter animatum dicitur, ſi malis ἐνεργητικῶς, effectiuè: An quo tempore præparatur corpus eodem formatur? Non placet Fernelio, quia anima eſt vna & indiuidua, cùm ſit incorporea & ſimpliciſſima ſubſtantia, proinde eius opinione tota ſimul & eodem pũcto temporis in corpus iam præparatum inducitur, verùm Ariſtoteles docet viuentia momento quidem demoniari animata, ſed progreſſu temporis animati, formata eſſe in extanti, formati in tempore. Ille idem docet omnes formas phyſicas connaſci materiæ, ſolã mentem extrinſecus aduenire. Anima facultatibus diuiditur tanquam partibus, ideóque (vt ſæpe dixi) totum poteſtatiuum à phyſicis nuncupatur, quæ ſingulæ ſigillatim non ſimul acquiruntur, paulatim, non momento: primus enim geſtationis menſibus, embryo vegetat vt planta, deinde ſentit vt animal: vegetando & ſentiendo

In ſemine ineſt principium animationis, non anima.

nónne tum exercet animæ functiones? Quæ quidem argumenta, etiamſi videantur fauere Themiſtio, qui ſemen actu animatum ſibiipſi corpus præparare, & veluti domum ædificare exiſtimabat; non fauent tamen, quia quod fit, nondum eſt, animatur fœtus toto geſtationis tempore: non prius igitur animatus dici debet, quàm ad finem perductus ſit. Idem enim eſt finitum quod formatum & perfectum: extremo formationis momento opifex imponit finem operi, proinde formam inducit: quod vt clariùs euadat, conſtituamus cum Ariſtotele, in rebus artis differre formam à fine: quia exempli gratia forma domus ſit ſynthesis & legitima collocatio partium, finis, habitatio: Architectus ædificat raro ſibi, vt plurimùm alteri, figura ſcrinij eiuſdem eſt forma, finis verò, pecuniæ aut rei alicuius pretioſæ, conſeruatio: At in operibus & operationibus naturæ forma & finis reipſa vnum ſunt, ſola differunt ratione quamdiu enim materia formatur, forma eſt finis formationis, debétque toto illo tempore finis non forma nominari. At cùm primùm formata & perfecta eſt, tum primùm forma incipit nuncupari: finis eſt extra, veluti exemplar formationis: forma eſt intra, nempe totum opus informans ſubſtantia: vbique, & in toto, & in qualibet parte tota: non quæ venerit aliunde: quid enim hoc ineptius? Sed quæ ab externo principio vt pote ſole, ex vnione formarum elementarium (ita enim dici malim, quàm ex materiæ potentia) producta ſit: quod ita demonſtro: potius ab artifice in opus aliquid extrinſecus immittitur quàm à natura, quia artifex eſt extra ſuum opus, natura intra: ars eſt externum, natura inſitum operationis principium: Atqui figulus detornat, figurátque poculum, nulla re extrinſecus adueniente, ſola mutatione potentiæ in actum: ergo natura paulatim res ſuas format, perficítque nulla ſubſtantia ad extremum foris aduentante, ſed potentiam actui permutando, hoc eſt efficiendo tandem, vt materia ſit actu quod poterat eſſe: ſic formæ phyſicæ connaſcuntur materiæ, neque tamen naſcuntur ex materia, ſed ex

inſitis

inſitis materiæ qualitatibus non accidentariis, ſed eſſentialibus & ſpecificiis, quæ comparatæ formæ, habent rationem materiæ: Id ex quo.

Non potuiſſe formam à parentibus fluere, qualis & vnde ſit formarum origo.

CAPVT VII.

SEMEN prolificum quod à parentibus emittitur, iam anima tota omnibúſque facultatibus exornata præditum eſſe, multi phyſici aſſeuerant: facultates tamen non protinus, & ſimul omnes exerere, ſed pro vt ſuppetunt inſtrumenta, quæ ipſa ſibi paulatim effingit: primis enim menſibus dominatur vis procreandi, eique ſeruiunt altrix & auctrix: Altrix ſuggerit illi materiam, nempe maternum ſanguinem, quem inſtar plantæ fœtus ſugit per venas vmbilici, ex qua partes primùm ſimilares, deinde diſsimilares efficiat: conformatis inſtrumentis incipit ſentire & moueri, tandem ratiocinari: Quæ quàm probaliter dicantur, paucis diſquiramus. Neque enim conſentaneũ videtur animam ſentire poſſe, à primo die conceptionis, attamen non ſentire vſque ad certum tempus: cõtra Lactantij & Tertulliani opinionem olim Eccleſiæ proceres conſtituerunt, illúdque pro certo teneri pręceperunt, animam cœlitus infundi, à parentibus cum ſemine non traduci, deriuatur quidem à parentibus animationis principium (nam Sol & Homo generant hominem, Sol vt remota, vniuerſalis & homonyma cauſa: Homo, vt coniuncta particularis & ſynonyma) non anima. Semen, inquam, animatum eſt tantùm poteutia non actu: hanc poteſtatem partes ſimilares formandi & viuificandi, inſtrumentarias conformandi, ſenſúque & motu exornandi, præparatoriam dixeris, ſi ad finem referatur: ſi per ſe & abſolutè ſpectetur, genitricem, formatricem, conformatricem, quin etiam animatricẽ. Hæc vis generãdi à Sole & homine profecta: multiplicat ſeſe, & in alias quam plurimas facul-

tates diducit, amplificátque, partes ſimilares contemperando, & diſſimilares conformando: nam ſimilares ex temperie acquirunt facultates naturales: diſſimilares, præcurrẽte temperie, ex legitima conformatione, vitales & animales: hinc ſimilares bene temperatæ edunt actiones naturæ ſuæ congruentes, inſtrumentariæ legitimè conformatæ agunt prout vſus poſtulat, cui deſtinantur. Quid multa? facultates procedunt ex temperata & bene conformata materia, non quod ipſa de ſe illas proferat ac ſi eas ſuo ſinu concluſas teneat, vt volebat Anaxagoras, qui panſpermiam in materia reponebat: ſed quòd aſtrorum entelechia ſuſcitentur in materia capace, ex quatuor qualitatibus legitimè temperatis, eo qui ſequitur modo.

Rerum omnium formas, primáſque ſubſtantias de cœlo duci ex Ariſtotele.

CAPVT VIII.

QVATVOR tantùm ſunt elementa mixti, quãuis enim cœlum ſit elementum ſeu prima & ſimpliciſſima pars mundi, non eſt tamen pars mixti, quia etiamſi concurrat ad illius conſtitutionem: attamen non eſt, neque fit vnquam illius pars, quandoquidem concurrit vt efficiẽs, non vt forma aut materia, vt externum non internum principium. Deus enim elementarem mundum cœleſti proximè coniũxit, quo faciliùs ab eo regeretur. Motus autem indidit illi contrarios vt in ſublunaribus contrarios effectus proferret: ortum, interitum & cæteras ab extremo cõtrario in alterum tam frequentes mutationes, vnum diurnum ab hortu ad occaſum, quo firmamẽtum mouetur quotidie, & ſecum rapit inferiores orbes: Alterum annuum ab occaſu in ortum, qui eſt proprius ſeptem planetarum, quorum potentiſſimus & efficaciſſimus Sol acceſſu & receſſu ſuo deſcribit quatuor anni quadras, ver, æſtatem, autumnum & hyemem: Ineunte vere, dum ad nos reuertitur, tempore ſuo velut ſemine replet terram, (eſt enim ſemen, non

ſpumoſum

ſpumoſum excrementum, ſed calidus ſpiritus potens generare) hoc ſpiritu grauida, plantarum incredibilem multitudinem profert, infinita quoque animalcula etiam de putri fimo exſuſcitat: Tum animalia perfecta in furias ignémque ruunt, quia genitalia multo ſemine turgida illis pruriunt, titillante ſpiritu genitore, ne ſit otioſus, propter quem ardent miro deſiderio concumbendi: Quas Veneris illecebras diſpergit primus opifex ad conſeruationem vniuerſi, conſeruatur enim perenni ſucceſſione ſingulorum (vno mortuo non deficit alter) perpetuatur autem ſucceſſio procreatricis facultatis beneficio, quæ ſola omnes omnium rerum ſpecies reddit immortales viuentia imperfectiora ſolus calor. Solis procreat ex materia capace: Ad perfectiorum generationem cum Sole deſiderantur indiuidua, quæ intermedio ſemine procreant ſibi ſimile, bos bouem, leo leonem: materiam ſeu corpulentiam ſeminis parentes contribuunt: genitorem ſpiritum, cui, vt primo ſubiecto vis conformatrix inſidet, Sol impertit: neque enim conſentaneum eſt à Sole fieri abiectiſſima quæquæ vt Scarabeos, hominem à ſolis elemẽtis produci? Scarabei patrem eſſe cœleſtem, hominis elementarem. Timeus, vt Ariſtoteles duos quoque cœlorum motus agnoſcit, vnum firmamẽti, quem appellat ſimilis naturæ, ſeruatorem vniuerſi, alterum planetarum, quem appellat motum diſſimilis naturæ, quia cauſa eſt tranſmutationis & interitus: Si Planetæ, vt ſtellæ fixæ, non proprio, ſed firmamenti duntaxat motu cierentur, non tranſmutarentur, neque interirent vnquam ſublunaria; ſed per motum ſimilis naturæ, conſeruarentur in eodem ſtatu. Cur ergo, dices, indidit cœlis contrarios motus? quia voluit elemento & elementata aſſiduæ tranſmutari. cur ita? Potuit enim hominem creare immortalem: Reſpondeo, vt eſſent plures vſque adeo mirabilis opificij ſpectatores: Auicenna tantum tribuit Soli in generatione ſingulorum, vt exiſtimet ſi omnes homines aut leones ad vnum interiiſſent, eum per ſe ſine ſeminis auxilio, nouum reformare poſſe, quia ſemen non generat niſi per ſpiritum, qui citra controuerſiam origine eſt cœleſtis. Cur ergo quotidie generat

Ariſtot. potuit in ſole panſpermiam ſeu formariũ omniũ ſeminarium, Plato in ſpiritu mundi quem ideo Auicenna videtur eũdem eſſe, id eſt, diſpenſatorem formarum nominare.

generat interuentu ſeminis, memineris Deum & naturam facere ſemper quod melius, & hoc ipſo quod fit quidpiam naturaliter, concludendum, non potuiſſe fieri melius: Deus non facit ſemper quod poteſt, ſed quod vult, vult autẽ quod melius, expediã vno verbo:

Sic placuit ſuperis, quærere plura nefas.

Ariſtoteles ſupra naturam philoſophatus ſtatuit formarum diuinam originem, Deum maximum cælos aſtráque condidiſſe, quæ Platoni ex ſacris literis ſunt conſentanea.

CAPVT IX.

Morientis Ariſtotelis hæc verba extrema fuiſſe perhibentur, Ens entium miſerere mei.

QVAMVIS Ariſtoteles vulgò naturæ genius appelletur, Plato diuinus, quia ille de natura naturaliter, hic metaphyſicè videtur philoſophatus: Ariſtoteles tamen, vt citra controuerſiam de natura ſubtiliùs, ita de Deo diuiniùs ſcripſit quàm Plato: pleni ſunt phyſici libri diuinæ maieſtatis, in metaphyſicis verò profitetur omnia ex vno principio profecta, veluti ab opifice, eôdem omnia refluere, & tanquam ad finem perfectionémque recurrere: vnde nata eſt inter Peripateticos contẽtio. Quo genere cauſę Deus potiùs includi debeat, efficientis an finis: concluſum tandem pro diuerſa ratione, vtriuſq; cauſæ rationem obtinere. Efficientis prout ex eo procedunt omnia: finis quatenus ad eum velut ad perfectionem referũtur. Efficit autem non ipſemet, ſed aſtrorum miniſterio, mediatè, non immediatè: creauit enim quinquaquinta quinque intelligentias, totidem orbiũ motrices, quorum alij Deferentes dicuntur, alii Reuoluẽtes: vt ex Eudoxo demonſtrat duodecimo ſuæ ſapientiæ, quæ vi & participatione primę cauſę ſunt, & mouent ſingulę ſuos orbes, eorúmq; motu cõſeruant vniuerſum. Hę ſunt iuniores, dij ſeu deunculi Platonicorum, quibus Deus deorum mundi gubernacula cõmiſit, qui ſupra cœlos degens ęuum beatiſſimum cõtemplatur ſe & in ſe omnia. Quemadmodum enim ſummo entis genere entia omnia continentur, & omnes cauſę

Vt Deus ſit α & ω principiũ & finis.

Ariſtot. dicit eas Deo coæuas, *Plato negat.*

ad vnam

ad vnam primam referuntur, ſic ille primum ens, & entium omnium prima cauſa, cognoſcendo ſe, entia omnia per primã cauſam cognoſcit: quod eſt verè & perfectè ſcire: vnumquodque eſt per ſuam formam, eſt dator formarum, proinde vt omnia ſunt per eum, ita ab eodem facilè cognoſcuntur. An etiam mouet cœlos corúmque motu efficit hîc omnia? Sanè ſi ſupra cœlos viuat in perpetua quiete, non eſt primus motor, efficit tamẽ, quia qui per alium facit, ipſe facere dicitur, proſpicit vt perenni ſucceſſu ſingulorum perſtet mundus, mundanáque omnia. Si quid ſit laudis & perfectionis in opere, id totum debetur architecto, de cuius mente opus prodiit, non manuariis artificibus, quibus ille agendi formulã præſcripſit. An definitè ſingula & quæ à ſingulis agantur cognoſcit? cognoſcit enim ſingula tantũ per cauſam. At cognoſcere ſingula vt talia ſunt, eſt eorum indiuiduales proprietates percipere, propterea introducti ſunt dæmones humanarum actionũ exploratores, qui vt olim Satrapę Perſarũ regi, renuntiẽt illi quid toto regno agatur à ciuibus vniuerſi: Deus eſſet animal omnium miſerrimum, inquit Auerroes, ſi non tantum ſingula, ſed ſingulorum actiones minutis, vt aiunt, punctis colligeret. Verùm perge, atq; vt Deus habeat rationem finis breuiter expone: neque enim hîc noſtram, ſed Ariſtotelis de prouidentia Dei ſentẽtiam explicamus, quam ille haud dubiè ita conſtituit. Deus eſt prima & præcipua cauſa, qualiſcumq; illa ſit: Atqui finis eiuſmodi eſt, quia illius causâ, efficientes omnes, mens, ars, & natura operãtur. Propterea miratur Democritum in explicandis cauſis rerum naturalium eam præteriiſſe, cùm ſola dirigat modereturque efficientem: Deus itaq; potiùs videtur mouere vt finis quàm vt efficiens: Atqui eſſentia finis cernitur in quiete, efficientis in motu: prę̄ſtat itaque Deum ſtatu quàm motu definire. Hinc Philoponus contendit, quia Deus mouet & regit mundum vt finis, idcirco eum Ariſtotelis opinione nec efficere mundum nec effeciſſe: verùm dum cœlorũ motrices intelligentię perpetuò in ſuum creatorem intuentur, mouéntque ſingulæ ſuos orbes, vt illius iuſſis obſequantur, diuinitatis radio illuſtratæ

cùm

cùm ſuas actiones referant ad primæ cauſæ gloriam, nihilque habeant prius in voto quàm bene agendo illi complacere. Nónne Deus eas mouet vt finis? vt efficiens verò mouet, quia illis vim mouendi ſuos orbes & eorum motu vniuerſum gubernandi conceſſit. His Ariſtotelis decretis (vt ad propoſitum reuertar) potuítne Plato ab Ægyptiis diuinius quidam ediſcere? Poſſitne Moſes ipſe de Deo quicquam docere diuinius, quam ad eo omnia & ad eum omnia? Plato, Moſes Atticus perhibetur, quòd ſcripſerit Deum per ideam ex materia mundum effeciſſe: verùm materiam fingit Deo contemporaneam, quaſi ſine materia non potuerit creare mundum, materiæ adiungit ideam ſeu ſapientiam, quia neruos omnes ſuæ ſapientiæ extendit, vt in pondere, numero & menſura opus tam perfectũ ederet, cui ſi quid adiicias aut detrahas, vniuerſum ædificium ſit ruiturum. De idea illa ſeu ſapientia opificis Ariſtoteles quid? Sapientia, inquit, tota in contemplatione eſt, tota in quiete. Contemplatio tota intra ſe & in ſe vertitur, efficiens in alio & extra ſi ipſemet non efficiat mundana, nec mundum effecerit, ad quid exemplar aſpectabilis mundi? Si per miniſtros operetur, cur

Mundum mente gerit ſimiliq; in imagine format?

Res omnes caducas & mortales diuinitus olim conditas fuiſſe eas nunc cœleſti virtute & gigni & gubernari quæ eadem plane eſt diuina.

Capvt x.

Devm eſſe vbique & omnes vniuerſi fines permeare, eundem cœlum & terrã replere, multa quidem abundè atteſtantur, ſed in primis mũdi totius & ſingulorum mundanorum pulchritudo, tãta enim arte & ordine vſq; adeo mirabili ſingula quantumuis abiecta condita ſunt, vt omnia plena ſint diuinitati. Si quis eleganter pictam imaginem, aut ſingulare ædificium contempletur, etiamſi artificem non videat, nihilominus hęc opera ab ingenioſo artifice, profecta conſtanter affirmabit. Sic Protogenes ex vnica

ea linea nouit Appellem: At minima quæque tãta cum ratione condita ſunt, vt artifices ea velut exemplaria ſibi proponant ad imitationem, naturam quantũ poſſunt artes imitantur, ſed vix poſſunt quod minimum eſt in illius operibus imitari, tantum abeſt, vt quod præſtantiſſimum eſt imitentur. Corporis etenim magnitudinem, figuram, colorẽ pictura repręſentat: formam interiorem, quę eſt ſumma totius perfectio, minimè. Vitam & motionis principia pictor demiratur, veneraturque, non imitatur: quocumque igitur conuertas oculos, nil occurret quod præ ſe non ferat ſui opificis ampliſſimũ teſtimoniũ Si ſpectes cœlũ, cõparebunt tã perſpicua ſigna Deitatis, vt nemini: dubium eſſe poſſit, Deum illic domiciliũ ſuũ delegiſſe; ſi tamẽ ab hominẽ animã cogitationẽque referas corporiſq; architecturam minutiùs ſubducas, ſi vires animæ diſcurrentis diligenter contempleris, vix credes Deum eſſe in cœlo eſſentialiter, in terra tantùm potentialiter quaſi de Sole, vt anima de corde, poteſtates quoquouerſum trãſmittat, naturalem, vitalem, intellectualem: quibus creditur mundum gubernare: naturali formare vitali viuificare, intellectuali perficere, ſibique ipſi hominem aſſimilare, & ad imaginem ſuam affingere: Cœlum terramque replet effectiuè, Iouis plena ſunt omnia poteſtatiuè eſſentialiter habitat ſuprà cœlos omnes: quod ſi eſſentialiter exiſtat in Sole quidni in homine? Nam ſi ſol intelligat, vix crediderim illum perfectiùs quàm nos intelligere, quia intellectus noſter creditur eſſe aliquid Dei, ſi non Deus ipſe eſt radius, aut imago deitatis, ſi non eſſentiæ diuinæ particula: inſufflauit quippè Deus in primum hominẽ animam viuẽtem, de ſe ſpiritũ immiſit intellectualem quem ſucceſſione propagari in ſobolem, & à parentibus tranſmitti, neque eſſe opus intellectuum noua & quotidiana creatione Apollinarius perſuadere conatus eſt: cui ſubſcribunt, quotquot ſingulis mundi partibus à primo ortu ob opifice inditas eſſe vires, & veluti digito Dei, in re quaque ſculptas, ſecundum quas continuenter omnia agunt naturę ſuę conuenienter, mordicùs defendunt: Naturam qui ſequitur ducem,

non erat, inquiunt, quia character eſt Dei, impreſſum diuinitatis veſtigium: ſic facile eſt Deo ſupra cœlos viuenti, mundum gubernare. Sed iſti non tantum Deum liberant cura mundi, & prouidentia particulari, ſed etiam aſtrorum inutiles motus, vel inuiti conſtituunt: Quorſum enim quotidie cœlitus influit vitalis calor, tot ſtirpium & animalculorum, ipſomet ſenſuum teſtimonio parens, ſi vis illa primis creaturis inſita, in primo mundi exortu ſit ſatis? Si primo boui congenita facultas procreãdi ſimile, ſucceſſione in ſobolem propagata per ſe ſola generet bouem, cur ſol & bos generant bouem? At cœli motu excitatus calor, quotidie ex quatuor elementis tanquam ex communi materia generat mixta, ipſemet immixtus: permiſceri enim nõ poſſunt cœleſtia elementaribus, quia ſunt ἀσύμβλητα, differunt genere phyſico ſeu materia neque repatiũtur agendo, σύμβλητα autem eſſe oportet quæ permiſcentur, vt alterari & inter ſeſe tranſmutari poſſint: ille in materiam capacem ſeſe inſinuat, quam pręparat perficitque (ſi mentem excipias) nulla alia re extrinſecus adueniente, (ſi modò naturales formæ connaſcantur & cõmoriantur materiæ) propterea Hippocrates nõ cõtentus fuit, eum in rebus inanimis appellare naturam, motionũmque naturaliũ inſitum pr ncipium, ſed etiam animam auſus eſt nominare: hic calor cum materia ſi ſufficiat rebus naturæ generãdis, quæ neceſſitas eſt animæ mundanæ? Poteſtne cœli & quatuor elementorum communis eſſe forma, pręſertim quæ ſit anima? diuus Auguſtinus in Enchiridio & diuus Thomas contra gentes, non putant referre vtrũ dicatur in ſchola Chriſtianorum, animatum cœlũ vel inanimatum. At elementa dicere animata plurimum refert, niſi fortè ideo dicantur animata, quòd animatũ cælum ex formis elementorum, quanquam inanimis, calore ſuo animas eliciat: Præſtat enim ita ſentire: calorem cæleſtem de formis elementorũ formas phyſicas educere, & ex potentia in actum proferre: quam ex eorũ materia aut qualitatibus eruere: hoc ſi poſſit Sol caloris ſui miniſterio, Apage ſpiritum mundi, deſine mundũ primum & maximum animal deinceps nuncupare:

Lege noſtrũ librum de anima mundi.

pare: Titulus eſt inanis,nomen ſine re : Anima mundi plus habet pietatis,quàm veritatis, quamquam & Dei quoque plenus mundus futurus eſt, quamuis à calore cæleſti per vniuerſum diffuſo ſublunaria omnia generari aſſeramus. Itaq; Ariſtotelis potiùs quàm Platonis doctrinæ acquieſcamus, cũ multo faciliùs cauſas originis rerum naturalium ob oculos ponat, nec minus pietatis præ ſe ferat, vt deſinant poſtea ad pauca reſpicientes ſcioli, Platonem Ariſtotele diuiniorem pronũciare: fuerit ſanè plato maior Theologus, ſi cũ Ariſtotele Theologi dicantur qui narrant non demonſtrant ſuáque decreta in modum legiſlatorum, nulla ſubiecta ratione, pro legibus haberi volũt. Ariſtoteles enim docet vt philoſoph⁹, Plato, vt legiſlator, aut hiſtoriographus: ſunt nerui ſapientiæ non temerè credere: humanæ ſapientiæ principia tanti ſunt, vt facilè poni non debeant, ſed ſubduci prius diligenter & examinari.

De ſpiritibus quorum gubernaculis mundum adminiſtrari tradunt.

CAPVT XI.

PErofcuram & denſis difficultatum tenebris inuolutam quæſtionem aggredior, quæ ſummorum philoſophorũ ingenia olim exercuit. Ariſtoteles enim ſub luna nil agnouit præſtantius homine: in elementari mundo, inquit, nullum animal adhuc nouimus quod ſit particeps diuinitatis præter hominem: cui ſublunaria omnia ſeruiunt, ipſe nulli, niſi fortè homo homini: non meminit vnquam dæmonum niſi fortè in metaphyſicis obiter, & exempli loco: in phyſicis, cum ſcribit ſomnia eſſe dæmonia, non diuina, quia natura eſt dæmonia, quandoquidem nullo numero homunculi vt natura loquaces, & melancholici, quibus varia viſa obuerſantur, ſæpe numerò vaticinantur: quod ſi aliquos eſſe credidiſſet, de illis haud dubiè in phyſicis aut metaphyſicis libris diſſeruiſſet, nec mancũ opus, & artẽ præcipua ſui parte mutilam & imperfectam reliquiſſet. Inter formas phyſicas nulla præſtat humanæ, in metaphyſicis præter

Loquendum vt plures ſapiẽdum cum paucis.

Deum

Deum ſolæ quinquaginta quinque intelligentiæ memorantur totidem orbium motrices. Sublunares ſpiritus qui vagantur per aërem muto ſilentio obruuntur, & quaſi omnino non ſint, ſubticentur: Tantum abeſt vt quid, qualeſque ſint, & quibus officijs deuoti, copioſé explicarit, vt phyſici aut metaphyſici doctoris officium requirebat. Neque enim hîc diſputo, Sintne ſubſtantię phyſicę, cùm ſublunares, an metaphyſice, cùm ſint immortales, quia priùs cōſtare debet an ſint, quàm quo rerum genere contineantur. Tantum hoc volo, ſi ſint demones: Aut ſunt ſubſtantiæ phyſicæ, aut metaphyſicæ: nam formæ mathematicæ ſunt accidentia, quantitates quippe continuæ aut diſcretæ, ſi phyſicæ in phyſicis, ſi metaphyſicæ in metaphyſicis libris erant explicandæ: At nuſquam ex profeſſo eorum ſubſtantiam & vim expoſuit: Ergo nullos eſſe exiſtimauit, aut mancam & præcipua parte mutilam artem reliquit Platonici paſſim à peripateticis ſubſannatur, quod in aſſignandis rerum cauſis ferè ſemper ad demones, tāquam ad aſylum ignorationis confugiant, eòſque veluti omnium quæ à mortalibus aguntur autores conſtituant: Interrogati etenim cur Socrates in tantū phyloſophum euaſerit, reſpondent, obtigiſſe illi demonē igneum, qualem profitentur eſſe rerum ſublimiū contemplatorem: cur Critias & Alcibiades exemplo & præceptis Socratis non potuerunt reduci ad frugem? quia habebant dæmones aqueos ſeu voluptuarios quos in ſuccubos & incubos diſtingunt: medici ſpiritus incubones vocant craſſos flatus natos ex cruditate à quibus premitur diaphragma: ſuccubos verò exonirogmon ſeu pollutionem nocturnam, cum ſemine grauatis lumbis dormientes ſtragulas cōmaculant, phantaſia ſpectra prorebus offerente, Ixioni ſimiles, pro Iunone nebulam anplectūtur Perge: Cur multi infortunati mutata regione ſunt fortunatiores? quia genium regionis magis habent propitium, ſuóque ſimiliorem: Quibus reſponſis ſeſe multis queſtionū labyrinthis expediebant. εὐδαίμων dicitur ab Ariſtotele omni bonorū genere preſertim animi, vt virtute moris & mentis cumulatus. A Platone verò cui ſorte obtigit

git bonus dæmon, quaſi tota fœlicitas pendeat à dæmone: forraſſis vt non minùs peccant ſuperſtitioſi, innumerabiles deos etiamnum ridiculos adorãdo, quàm Athei Deum ignorando, aut colendum eſſe negando. Nullos eſſe Deos putat Cœlius inane cœlum. Sic Platonici dæmonum incredibilem multitudinem introducendo æquè reprehendendi ſunt, quàm Peripatetici eoſdem exterminando. Vide, quæſo, lector, & conſidera mecum quouſque creuerit olim de dijs ſuperſtitioſa licentia. Ægyptij bouem & Iocum feriantis naturæ ſimiã, necnon crocodilũ adorabant, Romani Iunonem meretricem, Lauernã leænam inſignem, quinetiam, ne quid ad turpitudinem deeſſet, Priapum publicè venerabantur, hiſque omnibus ſacra & vota ſolennia reddebant: Sic enim Prudentius,

Plutarchus vno libro docet atheum præſtare ſuperſtitioſo.

Iſis erat, Serapu, & grandi Simia cauda
Et crocodilus: idem quod Iuno, Lauerna, Priapus
Hostu, Nile colis: hos & tu, Tibris, adoras.

Vtrum tolerabilius, Deos non colere, an ſcortatorum exemplo pro lenocinio ita deum deprecari.

---Pulchra Lauerna
Da mihi fallere, da pulchrum ſanctumq; videri.

Platonicorum in diſtinguendis dæmonibus eò tãdem peruenit ſuperſtitio: de illis recentiores tam ridicula commenti ſunt, vt ipſis philoſophis hanc ſuſpicionem iniecerint: dæmonis nomen eſſe vanum, cui nil ſubſit, iſta larua pueros tantùm, mulieres & idiotas terreri, non philoſophos: illis enim non fuit ſatis pro quatuor elementorum primis differentijs dæmones diuiſiſſe, in igneos, aëreos, aqueos & terrenos, (quos & lucifugos, ſeu tenebriones vocant) ſed pro quatuor mundi plagis quoſdã meridianos, alios ſeptentrionales alios occiduos, alios orientales appellarũt, hos deinde minutiùs diuiſerunt in prouinciales & vrbanos, quaſi dixeris, prouinciarũ aut ciuitatum præfectos, quos tutelares deos: quinetiã domibus quoſdã præfecerũt, quos lares & Penates nũcuparunt: Imò verò domuum certis partibus quoſdam præeſſe affirmarunt, quos Genios loci nominarunt, quibus & empuſas ſeu folletos annumerant, vt ſerijs ludicros immiſceant. Singulis homi-

nibus duos aſſidere volunt, vnum bonum: alterum malum: hunc veluti hoſtem & inſidiatorem, illum vt pedagogum, paſtorem, cuſtodem, vtroſq; actionum noſtrarum diligentes exploratores, iiſdémque internuntijs nos cum diis communicare,

Millia térque decem, genus immortale, miniſtri
Sunt Iouis, hique homines ſeruant telluris alumnos.

Quoſdam includunt pala annuli quos παρέδρους vocãt. Ecquis erit modus tãdem? quouſque procedet iſte ſuperſtitionis furor? nõne ſatis erat dæmones veluti magiſtros hominibus præficere? Cur ſtirpibus Dryades & Hamadryades adiungũtur? Opúſne habẽt plantę motionum ſuarum externo moderatore aut exploratore? Aut cur belluis quoque non præficiuntur? Cur Fauni & Satyri per ſyluas vagantur? Quid indicant nymphæ, Nayades, Tritones, niſi & aqueis animalibus ſuos eſſe dæmones? Agrippam verò quis ferat tribus ordinibus intelligentiarum, Seraphin, Cherubin & Thronis, deinde dominationibus, poteſtatibus & principatibus, ad extremum virtutibus, Archangelis & Angelis, totidem caeodæmonum hierarchias opponentem? Si natura fecit vnum contrarium, inquit, fecit & alterum. Diſtinxit bonos ſpiritus nouem ordinibus, ſecundùm gradus perfectionis, totidem igitur malos, pro nequitiæ & impietatis gradibus. Sycophanta putat ſibi idem licere, quod Dionyſio. Age verò, miſſis Agrippæ ridiculis commentis, ſeria ſeriò tractemus. Primùmque, ne Platonici videantur damnari indicta cauſa, quibus argumentis confirment eſſe dæmones, diligenter inquiramus: de hoc enim niſi cõſtet, fruſtrà cætera quærũtur. Si ſunt dęmonia, inquit Plato, in Apologia, ſunt dæmones, ex effectis enim cauſæ neceſſariò demonſtrantur: eſto. Atqui extant quamplurima opera dęmonum. Quæ? In hoc enim vertitur tota diſputatio: Quæcunque ſupra naturæ ordinem eueniunt, inquit, vt oracula: prædicere enim futura, eſt pluſquam humanum, quò pertinent infinita miracula: quid ſi reſpondero oracula meras fuiſſe ſacrificulorum impoſturas? Clanculum interrogabantur aduenæ à ſacerdotorum miniſtris, eorúmque omnium priùs illi monebantur, quã re-

reſponſum darent. Mille modis ignoratio alit artes, ſemper ex animi ſtupore iuncto credulitati ſapientiores vberrimum fecerunt quæſtum : mirabile hoc erat aucupijgenus, ſuſpendebatur vulgi iudicium ambiguo reſponſo, tantúmque dabant operam ſacrificuli ne apertè conuincerentur mendacij. Cæterum non eſt nouum futura quædam præuidere: hoc enim poſſunt medici certis ſignis præmoniti : quin agricolæ, futuram tempeſtatem aut cœli inclementiam ſumptis indicijs ex animalibus prẹſagiunt, vt mittã artes mãticas, Phyſiognomoniam, metopoſcopiam, onirocraticem, chiromantiam, aſtrologiam iudiciariam, Geomantiam, & cæteras eiuſdem farinæ, ex quibus vtcumque futura dininantur. Vna diuinatio eſt artificialis, inquit Porphyrius cuius hæc ſunt exempla: Altera naturalis, quã illi definit coniunctionem mentis cum dæmone : Ariſtot. in probl. Vaticinia & enthouſiaſmũ attribuit melancholicis, ſed meritò reprehenditur à ſuo diſcipulo Iãblicho, quòd Dei potiùs afflatu & inſpiratu finiri debeat. Miracula Pomponatius conatur reducere ad cauſas naturales, vt faciliùs dæmones excludat. Veruntamẽ hoc ipſo quòd ſunt miracula, ſint metaphyſica ſanè, ſuntne propterea dæmonia ? Deus non tantum ordinaria potentia regit mundum, quæ natura dicitur, ſed etiam extraordinaria quam videtur Plato fortunam nominare, vt libro de vtraque Dei prouidentia demonſtraui, ad quã effectus omnes παρὰ λόγυς ἢ, ἀβεβαίυς referebat: huius rara & ſtupenda opera, eò quòd cauſas habeant nobis ignotas, ſoli autori cognitas, ſpectatores rapiunt in admirationem, atque ideo opera mirabilia ſeu miracula nominantur: impoſtores multi illudunt plebi prẹſtigijs, faciúntque arte & ſubtilitate ingenij atque etiam manuum, vt videantur eſſe quæ nec ſunt, nec eſſe poſſunt. Adeo facile eſt credulis imponere.. Propterea Agrippa ad magica myſteria idiotas tantum pauidos & credulos admittit, conſtituitque credulitatem & metum magiæ ceremonialis prima fundamenta, *Primus in orbe Deos fecit timor* : Sapientibus, inquit, interritis & incredulis numquam apparebit dæmon, ſacris quantúuis ritè peractis. Quid

hoc, ſi non ſit tacitis verbis, dęmonia illuſiones interpretari? Credulæ plebeculæ cur potius aparent? quia eorum ſenſibus præſtigiatores magi faciliùs illudunt, illíque in obſcuro perterriti, lemures & laruas habent pro dęmonibus. Tanta eſt vis imaginationis vt firmiter credentes, ſpectra habeant pro rebus. *Sagæ* aliquãdo certo credunt ſe vidiſſe aut effeciſſe quæcumque à ſe viſa aut facta læſę phantaſię impreſſerũt, hinc victæ quæſtione (aliquando vltrò & non rogatæ) profitentur ea ſe feciſſe, vt poculum amatorium dediſſe, aut venenum: quæ loci & perſonæ diſtantia ab inquiſitore fideli perſpecta, deprehenduntur falſa. Faciamus impoſtorem quendam credulo & ſuperſtitioſo cuidam melancholico (tales enim eſſe oportet, magię ceremonialis ſectatores) vana polliceri, vt familiare colloquiũ cum dęmone, vel eum venturum nocte intempeſta, qui infatuatum quò lubet, puta in amaſiæ ſinum importet. Ad hoc myſterium vt præparetur, perſuadendus erit vt vngüento aliquo ſoporifero corpus inungat, vel aliquid opij, vt pillulas, de cynogloſſo aſſumat, dormiet longum & profundum ſomnũ, valdę conturbata phantaſia dormiendo ea ſomniabit, quę ventura certo credebat: experrectus, inane ſomniũ habebit pro vero, ſic nonnulli nocturnis magorum ſacris ſe interfuiſſe deierarunt, & coram iudice confeſſi ſunt, quos multi tota illa nocte viderant dormientes. Verum pergamus, & ſi quo altero argumento Platonici probent eſſe dæmones, conſideremus.

Anima mũndi, inquiunt, effuſa eſt per vniuerſum. At illam feriari alicubi nefas, itaque vt in aqua piſces, in terra aues, quadrupedes & inſecta, ſic in aëre & in igne generat: quæ autem alia animalia aëria aut ignea animo fingere poſſis, quàm dæmones? Appella quomodo lubet, ſi modo conſtet ab anima mundi illa in igne & in aëre genita: naturæ quidem ſunt inuiſibiles, ratione tamen & ſenſu, nempe effectis comprehenſibiles, quæ vt ſublimiores ſunt aqueis & terrenis animalibus, vt viciniores cœlo & in elementis ſimplicioribus atque etiam præſtantioribus collocatæ: Ita longè perfectiores, minùs patibiles & corruptibiles. Ecce alterum

alterum fundamentum à quo caterua dæmonum ſuſtinetur. Principio valdè caduco, nempe ſpiritu mundi ſubnixum, quem etiamſi admittamus, quod abſit, nullum tamen animal poteſt in aëre, multo minùs in igne generari, quia omne animal ſentit, non ſine ſenſorio temperato: in regionem ignis poſſúntne aqua & terra ad conſtitutionem dæmonis euolare, aut illic ſubſiſtere? genitus poteſtne in igne viuere?

Aſtra tenent cœleſte ſo um, formæque deorum
Ceſſerunt nitidis habitandæ piſcibus vndæ. — *Ouid.*
Terra feras cepit, volucres agitabilis aër.

Vbi aues aërias animantes vocat poëta, quia volitant per aëra: Reuera enim non tantùm à dominatu terræ ſunt terrenæ: ſed etiam quia coguntur in terra alimentum quęrere. Salamandram nemo putet in igne viuere etiamſi perdiu ſuo frigore illi reſiſtat, & luculentum focum extinguat: Nam ſuccumbit tandem & vitam cū morte commutat. *Dioſc.* Ariſtoteles ſcribit eſſe in Cypro animalcula quæ in igne viuunt, de quibus Galenus diligentiſſimè perquiſiuit, dum eò nauigauit, vt multa de metallis cognoſceret, ad bene medendum cognitu neceſſaria, ſed neque quicquam tale obſeruauit, neque à fornacarijs & ſufflonibus reſcire potuit, adeo vt putet eſſe fabuloſa & ſola auditus fide ab Ariſtotele in commentarios relata. *5. de ortu animalium.* Quemadmodū & quod de Celtarum audacia ſcripſit in Ethicis Nullū animal adhuc nouim', inquit ipſemet Ariſtoteles 4. meteor. quod viuat in aëre, multo minus quod viuat in igne. *Idem Plinius lib. 11. cap. 36. & Seneca ca. 5. lib. 6. naturalium quæſt.* Agè vero, cū Deus & natura nil faciant fruſtrà, ad quē vſum dæmones creauit? quibus officijs deuouit? An vt ſint humanarū actionū rectores? At intellectus, qui vel Deus ipſe creditur, vel aliquid Dei, ſatis potens eſt hominis gubernator.

Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo,
Impetus ille ſacræ ſemina mentis habet.

An vt ſint noſtrarum actionum exploratores? At Deus ipſe præſto eſt, nobiſque perpetuo adſtat: ipſe omnia audit, omnia conſpicit, quinetiam cogitationes cognoſcit, propterea dicitur καρδιογνώστης. Si ſol ſit oculus Iouis, cuius radijs colluſtrat mundum,

& penetrat abditiſſima quæque, quid poteſt illi eſſe ignotũ? Si reges verè ab Homero perhibentur Iouis diſcipuli, eorumque corda ſunt in manu Dei, cur præficiuntur illis Pędagogi? Hæc & multa alia Peripatetici obijciunt aduerſus turbam dæmonum, Platonicorum ſcriptis acerrimè propugnatam: de qua contentione Deus ipſe viderit. Fauerem Peripateticis, niſi religioni Chriſtianæ Platonicorum doctrina ea parte magis conſentiret: malim errare cum Eccleſia, quàm cum philoſophis bene ſentire.

An ex eo quod quiſpiam idiomate loquatur inaudito Cenſendus ſit Dæmoniacus.

MVltorũ ſcriptis teſtatũ habemus plurimos Græce & Hebraïcè loquutos, cũ antea neutra lingua loqui dedidiciſſent: Quod etiamſi nondum viderim, neque, quiſquam dignus fide mihi affirmarit ſe vidiſſe; Tamen pono pro verò & confeſſo, illiuſque cauſam hic inquiro, quã reddere facilius eſt Platonicis quam peripateticis: nam ſi intellectus creatus ab æterno afferat ſecum infinitarum rerum notiones, quæ corporis grauitate ſopitæ nouo rerum intuitu refricantur. Si olim Græci alicuius vel hæbrei corpus animus informarit: (nam ſi certus eſt & definitus animorum numerus creatus ab æterno, & mundus etiamſi habuerit originem nunquam ſit deſturus, neceſſe eſt vt vnus & idẽ plura corpora animarit) recordatione præteritorum hoc effici poteſt, fruſtra ad dæmonem recurritur. At mẽs, Ariſtotelis opinione, nuda migrat in corpus, rerũ quidem & ſcientiarum omnium capax, imperita tamẽ; ſimilis tabulæ nudę, non obliteratæ; eoque momento à Deo Deorum creatur & infunditur, quo corpus à ſecundis cauſis perfectum exhibetur: Cum itaque rudis animus non poſſit loqui inaudita, ſermo enim ex auditu, quem alium loqui putes quàm dæmonem? Habentne Peripatetici quod reſpondeant? Poſſuntne ſupranaturalis iſtius effectus naturalem canſam reddere? poſſunt equidem: Priuatione inquiunt cognoſcitur habitus: Atqui vacuatione humeris melancholici, tam

cri-

critica, vt ſuperuenientibus hæmorroïdibus aut varicibus, quam artificiali, vt Elleboriſmo, cum corpore protinus animus ſaneſcit ſuæque harmoniæ reſtituitur. Itaque illius vi hoc contigiſſe veriſimile eſt. Si negatio ſit cauſa negationis, erit affirmatio affirmationis: Atqui priuatione humoris atrabilarij ceſſant loqui idiomate peregrino, incipiunt loqui patrio & vernaculo. Ergo atra bilis cauſa erat noui & antea inauditi ſermonis, cuius ebullitione ſi contingat ſybillas & vates futura prædicere, vt autor eſt Ariſtot. in problematibus, Si à fumis atrabilariis conturbata phantaſia non tantum inter dormiendum ſomniās ſed etiam vigilans, cogitat effutitque admiranda; quidni proferet voculas aliquot idiomatis inauditi. Qui poteſt maius, poteſt minus: Atqui maius eſt prædicere futura quam inaudita loqui, quia futurorum ſciētiam Deus ſibi reſeruauit, dæmones ambiguis & fallacibus reſponſis eam ſibi falſo vendicant, vt diuinitatem mentiantur, quia nullam agnoſcunt diuinitatis certiorem notam: Ergo ſi melancholici furore correpti quæ ventura ſunt prædicant, poterunt inaudita loqui. Enthouſiaſmum veteres hæroum pathos appellarunt, vel quia entheaſtici dicebant faciebántque ſtupenda, vel quia in hæroïcos tantum animos cadit hic affectus: At inquam furor iſte Ariſtotelis opinione eſt atrabilarius, contingit à vaporibus melancholicis turbata phantaſia. Itaque non eſt neceſſe, vt ad dæmonem, tanquam ignorationis extremum perfugium, confugiamus, cum naturalem cauſam teneamus. Imo vero præter naturam hæc fiunt, dices, à cauſa non naturali, morboſa potius quam ſalubri, perturbatis ſæpius quam ſanis: Fateor, vehementer enim commotus animus, harmonia diſſoluta, quam plurima effutit temere. Inter tam multa fieri vix poteſt quin aliquid excidat quod reſpondeat votis auditorum, quod idcirco cum ratione dictum putant: Vt enim fieri vix poteſt, vt qui diu & ſæpe iaculatur, etiamſi temere, quin tandem aliquando attingat cynoſuram: ita melancholici tam multa agitant ani-

mo, tam varia loquuntur, vt fieri vix poſſit quin inſolens quidpiam & inauditum illis excidat audientium auribus accommodatum: Phanthaſiæ in fingendo tanta eſt libertas, vt ea imaginetur.

Quæ neque ſunt vſquam, neque poſſunt eſſe profecto.

Placet Eraſmi ſententia hanc litem componere: qui in Encomio medecinæ ita ſcribit.

„ Panaceum celeberrimi nominis medicum adoleſ-
„ cens colui. Is me teſte quendam reſtituit nomine Phi-
„ laretum, patria Spoletanum, qui ex vermibus in no-
„ uum maniæ genus inciderat ita vt in morbo probe
„ Teutonice loqueretur, quod vt conſtabat ſanus nun-
„ quam potuerat. Quis imperitus rei medicæ non
„ hunc dæmoniacum vel deieraſſet etiam? At is homi-
„ nem facili remedio menti reſtituit, redditus ſibi, nec
„ teutonice loquebatur nec intelligebat. Quod ſi quis
„ hunc vere dæmoniacum fuiſſe contendat, ea ſanè res
„ vel maximè medicorum illuſtrat artem, cui pareant
„ dæmones, quæque in exigendis ſpiritibus virtutem
„ diuinam æmuletur. Non deerant qui hoc factum ma-
„ gicis artibus attribuerent: quorum ego calumniam
„ in decus & laudem medicinæ conuerto, quæ præſtet
„ ea quæ vulgus humanis viribus præſtari poſſe non
„ credit.

Poſſem certare Doctorum virorum, vt Leuini Lemnij; Medici & Theologi Doctiſſimi teſtimomoniis. Sed Ariſtotelis autoritas mihi eſt inſtar omnium.

CVR CHRISTI MORTE CONTI-*cuerunt oracula.*

CEssit mendacium veritati: Tenebræ Luci Princeps tenebrarum retruſus eſt in carcerem perpetuum, In cimmerias tenebras ablegatus à luminis autore: Quid enim aliud innuit vox illa Imperante Tiberio à nautis exaudita. Magnus Pan mortuus eſt. Qui ante aduentum Chriſti ſua tyrannide opprimebat mundum, quia ſibi arrogat omnia, Pan dicitur,

dicitur : Omnia tibi dabo, inquit, ſi adoraueris me: Chriſti cruce percuſſus ideo deceſſit, quod exautoratus & ciuiliter mortuus eſt. Reliqui dæmones, ſocij iſtius exilij, luctu aërem compleuerunt, quia idem ſupplicium ſibi imminere præſenſerunt : me Iudice, Chriſti crucem magis extollit fuga dæmonum, quam eorum in mundo ſublunari perſeuerans imperium.

FINIS LIBRI I. DE
Abditis rerum cauſis.

Digitized by Google

AD FERNELII

LIBRVM SECVNDVM

DE ABDITIS RERVM CAVSIS.

Rei cuique genitæ, alias à materia, alias à qualitatum temperamento, alias à forma vires ineſſe.

CAPVT I.

QVO iure Ariſtoteles reprehendit Democritum, quòd cæterarum cauſarũ vix vlla mentione facta ſolius materię meminerit, in eámque velut in præcipuam cauſam res & motus omnes naturæ reduxerit, omnium cum ſit infima & abiectiſſima, cauſa ſine qua non veriùs quàm princeps cauſa: concauſa & inſtrumentum veriùs quã cauſa, adiuuans quidem non efficiens. Eodem ſuccenſendum eſt materiarijs medicis, qui rerum & morborum cauſas omnes adſcribunt quatuor elementis. Vtque phyſici ex ijs, velut de fonte deriuant omnia naturæ opera, ſic medici cauſas ex cauſis perſequendo, eodem omnes morbos retexunt: Videntur vtrique ignorare quod eſt in morbis & in natura diuinum, admirabile, & inexplicabile: dum naturæ quæque miracula & occultos morbos ad temperiem aut temperiei modum referunt: nos verò in meliore ſchola inſtituti, eorum tria principia conſtituimus, materiam, formam & temperamentum, à quibus deinceps effectuũ omnium naturalium, quinetiam morborũ cauſas quoniam repetemus, de ſingulis ſeorſim breuiter diſſeramus.

Materia

Materia eſt principium ex quo inſito & manente, res fit, forma per quod fit : vis materiæ in eo potiſſimùm conſiſtit vt ſubſit formæ, eſt enim cõmune ſubiectum primorum contrariorum, formæ & priuationis, de qua primæ qualitates certant, tanquam de cõmuni poſſeſſione, fitque calida vel frigida pro qualitatis victoria, primæ qualitates ſunt, calor, frigus, humor & ſiccitas, priores duæ actiuæ, poſteriores paſſiuæ nuncupantur : non quòd omnino ſint otioſæ & inefficaces, humor enim humectat, ſiccitas deſiccat, ſed quòd calido & frigido comparatæ, materiales & patibiles videantur, hinc humidum & ſiccum, perpeſſione finiuntur : humidum quippe quod facilè cedit & contactu diffluit:Siccum quod reſiſtit tangenti, manétque totum ſi tangatur, quinetiam ſecundæ qualitates quæ ex humoris aut ſiccitatis exuperantia emergunt, eodẽ modo deſcribuntur : vt molle quod cedit in ſe, durum quod reſiſtit. Platonici materiam appellant inſtrumentum formæ, quia ea non aliter vtitur in conſtituendis ſuis rebus, quàm artifex inſtrumento:& principium ſine quo non, quia etiãſi ipſa per ſe nil efficiat,ſine ea tamen à natura nil effici poteſt.

Eſt cauſa quædam rationalis, eáque libera & indefinita, vt voluntas, quæ ſola eadem nmero manens poteſt contraria, altera naturalis eáque certa & definita, de qua ſola, quod eſt in ore omnium intelligi debet, vnius cauſæ vnum eſſe effectum : & contrariorum effectuum contrarias eſſe cauſas, effectuum, inquam naturalium, non rationalium : Nam qui poteſt ambulare, eadem vi poteſt non ambulare : atqui occurrunt res innumerabiles, à quibus contrarij effectus ijque naturales manifeſtè procedunt : Itaque in vno & eodẽ ſubiecto diuerſas cauſas fateamur neceſſe eſt, materiam, formam & temperamentum, vt hos materiæ, illos formæ, alios temperamento attribuamus: quæ tria naturalium actionum principia docti poſuerunt, quibus veluti fundamentis deinceps ſubſiſtent morbi,materiæ & formæ, quam bene tũ diſquiremus opportuniùs.Hoc ſolo reſpõſo nunc ſatisfactum volo eandem cauſam contrario modo affectam habere ratione

tione cauſæ contrariæ. Calor iunctus ſiccitati aſtringit, humiditati relaxat, aperit: eadem particula trahit, retinet, expellit, ſi modo conſtet villis rectis, obliquis, & tranſuerſis.

Vires eas quas forma profert, uti & ipſam formam plane diuinas eſſe, quarum nulla ſit certa manifeſtáque ratio.

Capvt II.

Libro ſuperiore in operibus naturæ ineſſe quiddam diuinum tam manifeſtè conuicimus, vt nemo niſi peruicax de hoc audeat dubitare: quale autem illud eſſe putas ex tribus rerum & actionum naturalium cõſtitutis principiis: materiámne? At illa opponitur Deo, vt prima potentia primæ & ſimpliciſſimæ energiæ, turpitudo pulchritudini, confuſio ordini, multitudo vnioni. Eſt enim Deus actus purus, auctor ordinis, vnionis & pulchritudinis in vniuerſo, materia verò mera potentia, cauſa confuſionis, multitudinis & turpitudinis. An temperamentum? At illud nil eſt quàm congenita mixto, & ex mixtione elementorum nata qualitas: Reliquum eſt itaque vt in formis phyſicis diuinitatis extent veſtigia: quò enim alio referri poſſunt occultæ vires, quæ & ſpecificæ qualitates & totiùs ſubſtantiæ proprietates appellantur, quia à forma in totam ſubſtantiam propagantur? Occultas rerum naturalium proprietates appello, non quòd effectis non ſint manifeſtæ, nam trahi ferrum à magnete, quis niſi cæcus non videt? Sed quòd inexplicabiles habeant cauſas: Infinitorum venenorum vires, ſuo malo experta eſt antiquitas, vtinam ea neſciremus, neceſſitas inuenit alexipharmaca, quibus eorũ ferocia reprimi poſſit, nemo tamen quantumuis ſubtilis cauſarum perquiſitor, qua vi illa oppugnent, hæc defendãt vitæ principia, definitè explicauit: Experientia quòd ita ſit, declarat, ratio cur ita fiat, nondum demonſtrauit: Torpere manum cum primùm torpedo inciderit in retia, piſcatores quotidie experiuntur,

cúmque ſtuporem, impediri ſi benïoin geſtent manu, ſed horum cauſæ adhuc quæruntur. Quemadmodum, cur quædam plantæ ſolo folio ſint venęnatæ, vt mandragora, aliæ ſolo ſucco, vt Aconitum. Pſillos & marſos proprietate quadam reſiſtere ſerpentum venenatis morſibus experti ſunt Romani, apud quos cùm Exagon pro ſuis legatū ageret, conſulum iuſſu in dolium coniectus plenum ſerpentibus, intactus euaſit. Quod nôn eſt adeo incredibile, ſi vixerit Auicennæ tempore, quem fugerēt venena venenatáque omnia, quinetiam illius ſolo contactu protinus morerentur: Athenagoram Argiuum à ſcorpionibus nunquam lędi potuiſſe hiſtoriis proditum eſt: Albertius vidit puellā quæ araneas habebat in deliciis: Quæ omnia, quòd fiant præter ordinem naturæ, omnes admiramur, ignota cauſa: multi tot difficultatibus ſe expediunt ſolo ἰδιοσυγκρασίας verbo, non procedunt hæc à temperamento inquiunt, ſed à modo temperamenti. Verùm dicendum eſt quis ſit iſte modus temperamenti, alioquin editur ſonus ſine mente, eôdem enim quæſtio reuoluetur: manifeſtæ rerum cauſæ à temperamento repetendæ ſunt, occultæ à modo temperamenti: At, inquam, ſcire non eſt confuſè & indiſtinctè, ſed definitè rem per cauſam cognoſcere. Statuarius eſt efficiens ſtatuæ, pictor picturæ, ſed quis pictor huius picturæ fuit autor, Appelleſne, an Protogenes inquiritur, quo ignoto, nō conquieſcit animus, vniuerſali & indefinita cauſa non expletur: eſt tamen ἐπιστήμη veluti στάσις, ſtatus animi, quia cognita vera cauſa ſubſiſtit, definitque ampliùs quærere. Præſtat igitur (vt totam diſputationē paucis concludam) ingenuè fateri maximam partem eorum quæ ſcimus, minimam eſſe eorum quæ ignoramus, quàm iſta vela ignorationi prætexere. Si Platoni creditur, Deus reſeruauit ſibi ſapientiam, dæmonibus opinionem rectam, hominibus lubricam tantùm & ancipitem conceſſit. Scientię, inquit, ſimiles ſunt alaudis, euolāt cùm manu teneri putantur. Admirabiles actiones, formæ quidem acceptas ferunt philoſophi, ſed quæ & qualis illa ſit, vtcumque diuinant.

Corpo-

Corporis humani & cuiuſque animantis diuinam eſſe fabricam.

Capvt III.

Galenvs paſſim accuſatur impietatis, quòd naturæ nimiùm addictus, in ea veluti in prima cauſa ſubſtiterit, nec ad Deum vſque perrexerit: hinc medici, vulgò naturaliſtæ nominantur, quaſi neglecto Deo ſolius naturæ numen venerētur: Galenus tamen lumine naturæ de Deo tam magnificè ſcripſit, quàm quiuis alius: hominis enim, quinetiam mundi & mundanorum omnium opificem eum agnoſcit, vim conformatricem, dij boni, quantis laudibus extollit? eam ideo rationalem profitetur: quod cum ratione ſingula inſtrumenta, prout indiuidui commoditas poſtulat, ad certos vſus referat, obſeruata iuſta magnitudine, & particularum omnium certo numero, ſitu, conformatione: Atqui illa per ſe naturalis eſt, & naturaliter agit, quo igitur modo poteſt eſſe rationalis, niſi quod dirigitur à cauſa rationali? potéſtne Theologus prudentiam opificis manifeſtius declarare, quàm ille fecit in libris de vſu partium? Hi ſunt magiſtri muti, hi doctores ſapientiæ diuinæ, libri vulgaris theologię, quorum intelligentia minimus è plebe opificem Deum admirabitur primum, mox venerabitur: At naturam, inquiunt aduerſarij, ſæpiùs nominat, rarò Deum. Quid mirum, cùm ſit interpres atque etiam filius naturæ? verùm diſcite hoc ex me, ſi neſcitis, quòd quicunque dicit naturam, ille ordinariam Dei prouidentiam ſubindicat: natura, inquit Ariſtoteles, eſt primi motus primum principium, quale autem hoc eſſe poteſt ſi non primus motor? Primus motus, inquit ille, eſt cauſa vitæ & ordinis omnibus quę natura fecit: ſi primus motus, ergo primus motor, quem communem ſeu naturantem naturam phyſici ſapienter nominarunt, nam ſi natura particularis, ſit inſitum rei cuique principium motus, communis, erit primum & commune principium, cuius vi & participatione

patione ſingula mouentur. Quoties medicus naturam opificem & conſeruatricem vniuerſi nominat, putáſne, vecors Deo fieri iniuriam? Ariſtoteles aliquando naturam appellat ordinem, aliquando cauſam ordinis in vniuerſo: Quænam poteſt eſſe alia cauſa ordinis, quàm ordinator Deus? Quoties igitur naturam nominat, toties Deum nominat, quinimò eius ordinariam prouidentiam celebrat, vt deſinat poſthac vulgus medicos criminari, ſi quando in natura tacitum aliquod numen venerentur. Hāc calumniam vt effugeret Fernelius, veluti transfuga deſertis caſtris phyſicorum ad Theologos conuolauit. Non fuit illi ſatis formas phyſicas origine cœleſtes dixiſſe cum medicis, niſi etiam eſſentiâ diuinas affirmaret. Verùm vt Solis calor ex formarum elementarium vnione formas conſtituat, non aliter, quàm ex triplici ſpiritu vnum genitorem, qui omnium poſſidet vires, tum expoſui, cùm à temperamēto, manifeſtos, à forma occultos effectus emanare demonſtraui. Si formarum phyſicarum ſubſtātiæ cœlitus influant, illæ erunt, vt cœlum, impatibiles & ſempiternæ, at ſola mens eiuſmodi eſt, ſola extrinſecus aduenit, cæteræ formæ vt connaſcuntur, ita commoriuntur corpori: Ariſtoteles artis ſyntheſin diſtinguit à naturæ γενέσει, quòd artifex ex rebus præexiſtentibus componat, vt architectus domum ex fundamento, cæmento & lapidibus, natura ex potentia & actu generet, quia præuiis multis altercationibus efficit tādem vt materia ſit actu quod poterat eſſe, acquirat finem ad quem referebatur.

Animam noſtram non ab elementis ortam Galeni decreto.

CAPVT IIII.

NON eſt mirum ſi Apollinis oraculo vnuſquiſque ad ſui, hoc eſt, animæ ſuæ cognitionem inuitetur: Animæ enim ſubſtantia tam pulchra eſt, tam lucida, tam perfecta, vt ſi oculis corporis videri poſſet, omnibus incredibilē ſui amorem ſimul cum admiratione excitaret: verùm pulchra ſolent eſſe dif-

ficilia

ſicilia, difficultatis multæ cauſæ aſſignantur: Prima quòd non habeat facultatem ſuperiorem, per quam cognoſcat ſe: Secunda quòd ſenſuum miniſterio cogatur intelligere, ſenſus corporea tantùm percipiat, anima autem ſit incorporea, quamuis neceſſitate corpori alligata Hinc Galenus realem animæ ſubſtantiam ſibi ignotam ingenuè confitetur, Stoïci tamen vt, ille ait, ſpiritum tam animæ quàm naturæ ſubſtantiam cõſtituerunt: hoc tantùm diſcrimine quòd ſpiritus ſiccior animæ, humidior naturæ ſit ſubſtantia: Res inanimatæ quas ſola regit natura, humidiorem ſpiritum habent pro forma: animatæ, ſicciorem, qui quo ſiccior eſt, eo mobilior & efficacior, animalis vitali, hic naturali. Verùm ſpiritus replet & diſtendit, necnon tenſione dolorem facit, quod de anima nemo prudens dixerit, permanet anima per ſyncopem vacuato ſpiritu, qui diſſipatur vaneſcitque anima tota permanente: hæc tota eſt in qualibet parte, quod de ſpiritu qui dixerit, ille dimenſiones ſeſe penetrare fateatur neceſſe eſt. Eſto igitur anima incorporea ſubſtantia, quæ ſpiritu vtitur, tanquam inſtrumento ad obeundas ſuas functiones, naturali naturales, vitali vitales, animali animales, cuius enim corporis differentia comprehendi poterit, ſi non ſpiritu? Accedat animam cognoſcere ſe, atque etiam ſimul & indiuiduè concipere contraria, vtrumque cùm ſit à natura corporis alienum, quod contraria viciſſim admittit, non ſimul, Animam eſſe incorpoream conſtituamus. Si fortè nonnunquam à phyſicis dicatur corporea: ſcito nil aliud ſignificari, quàm à corpore illam eſſe inſeparabilem, cui neceſſitate cohæret, veluti compedibus ferreis alligata: ſola enim mens eſt ſeparabilis, quia non eget corporis auxilio ad intelligendum, quinimò corpus philoſophis eſt impedimento, animi veluti ſepulchrum, quò ſe abducit longiùs intellectus à corporeis pathematis, eo perfectiùs rerum cauſas comprehendit, proinde ex omnibus quæ extant in mundo ſublunari, ſola mens vt planè incorporea & indiuidua, ita immortalis. Duas quidem habet rationes, vnam abſolutam, per quam proprias actiones per ſe ſola exercet, alteram compa-

comparatam, per quam communicans cum corpore illius neceſſitatibus conſulit, vt nutriendo & viuificãdo, quibus functionibus neglectis non poſſet ipſa diu in corpore ſubſiſtere, ſic Dei quædam ſunt actiones ad intra, vt intelligere ſe & in ſe omnia, aliæ ad extra, vtor lubenter verbis caſtrenſibus philoſophicæ militiæ, vt mouere cœlum & eius motu inferiorem mundùm conſeruare: Priorem actionem in corpore quidem, ſed abſque corpore exercet, exercebitque perfectiùs cum primùm liber erit & corporis tyrannide ſolutus, poſterius cogitur obire, ad corporis primum, deinde ſui conſeruationem: nemo autem exiſtimet eò quòd anima ſit incorporea, eam impotentiorem eſſe & agendo ineptiorem, quia vt materia patiendi, ita forma agendi principium eſt: quo quid materialius, eo patiendo aptius, agendo ineptius, quo formalius eo efficacius. Hinc cùm Platonici corporum duas differentias conſtituant, quædam ſolida, alia ſpirituoſa, cuiuſmodi ſunt venti, fulgetra, fulgura, tonitrua, fulmina (maligni ſpiritus, ſcelerum vindices & diuinæ iuſtitiæ miniſtri) hæc prioribus longè potentiora & efficaciora profitentur: formæ igitur vt immaterialiores ſpiritibus, ita ſunt actuoſiores, & quo ſunt à materiæ communione remotiores, eo ſunt potentiores, vt intellectus ſenſu, ſenſus anima nutriente. Intelligentiarum cœleſtium eodem argumento credibile eſt, vim eſſe maiorem quàm mentis humanæ, ſummi Dei incomparabilem & incomprehẽſibilem. Eadem ratione cõtingit ſpecies qualitatéſque ſpiritales efficaciores eſſe materialibus: hinc veneni virtus maxima, & ad mouẽdum promptiſſima, eóque deteriora, quo ſunt ſpiritualiori qualitate noxia. Hinc contagionum differentiæ, ſpiritualia eminus lædunt magis promptiúſque: materialia cominus, imbecilliùs, tardiùs: Ceterũ quia penetrationis dimenſionum frequens incidit mentio, de qua, magna contentione Ariſtoteles contra veteres phyſicos diſceptauit: de tanta quæſtione nõn erit alienum nonnihil adijcere. Corpora ſolida non poſſe ſeſe penetrare extra controuerſiam eſt, vnum enim alteri cedit, ſed ſpirituoſa ſeſe inuicem, & ſolida ſecundùm

partes omnes permeare quid vetat? Nónne vides vt lux & radius eodem inſtanti totum orbem peruadunt? Si quis ineſt ſpiritus mundi, ſi quis ignis per totum mundum effuſus, ſi anima plantæ & belluæ ſpiritus eſt, nónne ſolidum à ſpiritali quoquouerſum penetrari neceſſe eſt? poſſúntne dæmones, ſi qui ſint aërem totum percurrere momento ſine penetratione dimenſionum? denique non tantum cœleſtia ad imum vſque terræ penetrant, ſed ignis aërem, aër aquam, aqua terram: Aërem diffundi per totam aquam conſtat manifeſta ratione, nam piſces qui habent pulmones, vt Balenæ & Delphini, ſine dubio ſpiritum trahũt ſub aquis, cæteri per bronchia reſpirant ſorbendo & reuomendo aquam, ſed cùm aqua commiſtum ſpiritum ſimul ducunt, quomodo complutam terram vndique ab aqua penetrari, cur non licebit aſſerere? hoc modo videntur mihi elementa tota totis permiſceri in ortu ſimplici, dum tenuiora ſubeũt denſiora, ignis aërem, aër aquã, aqua terram, alioquin neque à denſiori tenuius penetratur, ſed diuiditur, neque æquè denſa ſeſe inuicem poſſunt permeare propter reſiſtentiam.

Quid animæ facultas Galeno.

Capvt V.

HOc ordine ſeſe conſequuntur eſſentia, facultas & functio, vt quemadmodum functiones à facultatibus veluti effectus à ſuis cauſis immediatè dependent, ſic facultates ab aliqua ſubſtantia: vtque facultas eſt functionis immediatum principium, nil enim fit quod fieri non poſſit: ſic forma eſt coniuncta & proxima cauſa facultatum: non dubito qualitatibus ſuas ineſſe vires, vt calori calefaciendi, ſed illæ cum ſint accidentia, alicui ſubſtantiæ inſunt per quam exiſtunt, hæc ſubſtantia qualiſcunque ſit, eſt id quod eſt per ſuam formam, ab illa regitur & agendi vim omnem accipit, neque enim à materia: cuius tota vis conſiſtit in patiendo, qualitatum igitur aduentitiarum ſi

rum ſi quæ ſint vires procedunt à forma, calorem viuentis regit anima, eiúſque vires & actiones omnes moderatur. Itaque præſtat cum Ariſtotele formam immediatum principium facultatis ponere, quàm cum Galeno temperamentum, primam efficiendi vim attribuere ſubſtantiæ quàm accidenti, eſſentiali quàm accidentariæ qualitati: quod cum ſit magnarum rerum fundamentum, paulo fuſiùs explicandum eſt. Ariſtoteles in Phyſicis rerum conſtituit duo prima principia, artem & naturam, hanc naturalium, illam artificialium operum efficientem, quibus totidem cauſas opponit, caſum & fortunam: caſum definit cauſam per accidens eorum quæ fiunt præter naturam: fortunam, cauſam per accidens eorum quæ fiunt præter artem & rationem, quò refert euentus omnes παραλόγους, quæcunque præter rationem eueniunt: In metaphyſicis, vbi de primis rerum cauſis philoſophatur ſubtiliùs, tres veluti fontes efficientium omnium, ſi malis tria principia radicalia conſtituit, mentem, artem & facultatem: Ars enim eſt efficiendorum duntaxat principium, mens verò practica agendorum, vt moralium actionum, contemplatrix contemplationum, vt ratiocinationis & ſcientiarum, quò referri poſſunt effectus imaginationis. Mente non tantùm Deus contemplatur, ſed etiam regit vniuerſum, & intelligentias inferiores creat, Intellectum hominis diſcurrendo nil vetat etiam mouere ſuum corpus. Supereſt vt explicemus cur quod in phyſicis naturam appellauit, in metaphyſicis facultatem nominarit: An quòd facultates non omnes ſint naturales, ſed præterea quædam ſint vitales, aliæ animales? An quòd facultates quædam ſunt mixtæ ex paſſiuis, & actiuis, vt tangendi, guſtandi, odorandi, audiendi & videndi, denique ſentiendi, quæ naturæ nomine comprehendi non poſſunt? Si ſpectes alterationẽ, quæ fit in ſenſorio à ſenſibili, ſenſus eſt paſſio: Si dignotionẽ alterationis, quę fit ab interiore ſenſu, eſt actio: An potius quia rebus ferè omnibus agẽdi vires inſunt, aliis manifeſtæ, vt Euphorbio calfaciendi, opio refrigerandi, Aliis occultæ, vt catharticis purgãdi, venenis interficiẽdi, alexipharmacis reſiſtẽdi

D 2 venenis,

venenis, quæ cùm otioſæ maneant, niſi à forma non ſua, ſed viuentis, caloris non proprii, ſed alieni virtute excitentur in actum, facultatis quàm naturæ nomine meliùs deſignantur, ac proinde longè maior eſt ambitus facultatis quàm naturæ. Aues tam artificioſè ſtruunt nidos, vt eos cum ratione feciſſe videantur, id tamen non menti aut arti, ſed naturæ aut facultati tribuendum eſt: Ad hoc non habent opus alio doctore, quàm natura, verùm quòd Rheum trahat bilem, agaricus pituitam, id fortaſſis non tam naturæ quàm facultati tribuendum, præſertim ſi naturã temperamentum interpreteris cum Galeno: facultatis igitur nomen cum latiùs pateat quàm naturæ, non eſt mirum ſi quod naturam in phyſicis Ariſtoteles nominauit, in metaphyſicis facultatem appellarit. Sed cur in metaphyſicis Arti & facultati adiunxit mentem, in phyſicis eandem Arti & naturæ non adiunxit? quia phyſicus in ſenſibilibus cauſis conquieſcit. Satis illi eſt dixiſſe Solem caloris miniſterio generare, metaphyſicus verò Solis motricem & rectricem cauſam inueſtigat quam veteres à iuuando Iouem nominarunt, vt animam lunæ Iunonem.

Trium partium animæ diuinam eſſe ſubſtantiam, ex Galeni ſententia.

Capvt VI.

Avdirem lubentiùs ex Pythagoreis creaturas omnes etiã inanimatas quotidie ſuo creatori hymnum canere, quàm ex Fernelio Deum ipſiſſimum non modò generare, ſed in genitis veluti rectorem permanere: memini Ariſtotelis interpretes aduerſus eos qui intellectum agentem Deum interpretantur, præter cætera hoc obiicere, quòd Deus foret autor peccati, ipſe puniendus non homo: aduerſus migrationem animæ humanæ in corpora belluarum obiici ſolet à peripateticis, corpora belluarum excipiendæ tam nobili formæ non eſſe idonea, non enim quæuis forma promiſcuè cuiuis materię immiſcetur,

ſed

ſed prout vſus poſtulat temperatę atque conformatę, vt enim magno pedi non conuenit paruus calceus, ſic anima pulicis non poteſt regere elephantem, violaretur alioquin agentis proportio cum patiente, nec omnia feciſſet in pondere, numero & menſura: Si animam humanam nefas ſit belluinum corpus informare, nónne intolerabilius Deũ ipſum generare belluas, & in genitis permanere? Ipſe facit qui per alium facit, Deus degens ſupra cœlos intelligentiarum cœleſtium miniſterio regit mundum & mundana omnia: Summę illius poteſtatis in ſingulis omnibus certa extant veſtigia, poteſtatiuè igitur ineſt mundo non ſubſtãtialiter, vim genitricem vt diuinam ſuſpicimus, neque tamen Deum eſſe putamus, nec Dei quicquam: bouis, ſimiæ & crocodili opificem admiramur, neque tamen vt Ægyptij in his creaturis Deum veneramur, erectus eſt nobis vultus in cœlum, cum cæteræ animantes pronæ ſpectẽt terram, vt in cœlis vel potiùs ſupra cœlos exiſtentem Deum adoremus, eóque non tantùm oculos, ſed mentem dirigimus. Eo fine nati ſumus, non, vt cõtemplemur cœlum, ſed potiùs vt mentem cœli rectricem veneremur: In ſchola Peripateticorũ magna contentione diſputatur an genitor ſpiritus operis ſui rector permaneat, an opere perfecto diſpareat, & meliori formæ committat corpus gubernandum, qua quæſtione quid ineptius, ſi Deus ipſe gignit & genitum gubernat? Hanc igitur quæſtionem miſſam faciamus, & ad facultates animæ tantiſper diuertamus. Cum anima facultatibus diſtincta veluti totum integrans ſuis partibus definitur ab Ariſtotele principium nutriendi, ſentiendi & ratiocinandi, diuiditúrque in animam nutrientem, ſentientem & ratiocinantem, diuiſio eſt generis in ſpecies. Tres enim ſunt animarum differentiæ, quæ totidem prima ſubiecta ſpecie diſtincta informãt, nutrix plantam, ſentiens belluam, rationalis hominẽ: Anima per hæc omnia diffuſa, non eſt phyſica & realis quædam ſubſtantia, qualis fingitur anima mundi, vniuerſalis ſcilicet modo Platonico, hoc eſt participatione communicabilis multis, vt vox & calor Solis, ſed generalis modo Peripatetico, hoc eſt notio ex

multis ſpecie differentibus collecta, ens rationis non rei. Sic anima plantarum & belluarum idem eſto iudicium, nam plantæ quæ differunt ſpecie, animas habent ſpecie differentes, ſed lactucas omnes forma eadem ſpecie, ſolo numero diſtincta, informat. Anima igitur plantatiua, ſeu plantis omnibus communis, ſola mentis operâ ſubſiſtit: nulla enim ſunt, vniuerſa ante multa, omnia ſunt in multis aut poſt multa, quicquid exiſtit ſingulum eſt, τὸ πᾶν ὄν, & ἕν, omne, ens & vnum, reciprocantur, inquit Ariſtoteles, quia quicquid eſt, vnum eſt & ſingulare, ſingularis vero anima eſt impartilis, quia incorporea, indiuidua quia ſingularis, facultatibus tamen diſtinguitur, quia non aliter ſe prodit & manifeſtat, quàm per ſuas vires, quibus idcirco cogimur eam definire & diuídere. Hinc veluti prærogatiua quadam totum poteſtatiuum à philoſophis nuncupatur: doctè equidem: Nam vt Deus omnipotentia cognoſcitur, ſic animus multipotentia. Qua de re vt conſtet euidentiùs, diſputatio de formis à primo fonte repetenda eſt. Quando formarum tres primæ differentiæ conſtituuntur, metaphyſicæ, mathematicæ & phyſicæ: diuiſio eſt omonymi in ſua ſignificata, quia non poteſt forma nomine & ratione dici de omnibus, cum mathematicæ ſint accidentia: At cùm phyſicarum duæ primæ differentiæ conſtituuntur, natura & anima, aut anima in vegetantem, ſentientem, & rationalem diſtinguitur, diuiſio eſt generis in ſpecies, quamuis vna origine ſit prior altera: non aliter quàm binarius ternario, triangulum quadrato: Nam ſi ſpecies referantur ad ſuum genus, ſunt peræquè formæ, peræquè animæ, ſentiens non minus quàm rationalis: Vtraque enim, perfectio eſt ſubiecti quod informat: Verùm ſi inter ſe comparentur, quæ poſterior eſt origine, prior erit dignitate: Rationalis anima de ſingulis ſingulorum hominum entelechijs ſynonimôs dicitur, vt ſpecies de ſuis indiuiduis, non eſt tamen extra ſingula exiſtens quædam ſubſtantia à multis participabilis, vt de anima mundi aſſerunt Platonici, aut de intellectu agente quidam Peripatetici: ſed in multis exiſtens eſſentia, eáque

eáque in ſingulis ſingularis, ſola mentis opera vniuerſalis, quæ ſola communionem apprehendit, ens logicum non phyſicum, quia quidquid exiſtit ſingulũ eſt. Omnes animæ ſunt ſingulares & indiuiduæ: multorum vnio, ſi malis eſſentię communio, ſpeciem facit. Dicet aliquis, Si forma Phyſica Ariſtot. opinione non eſt realis & per ſe exiſtens ſubſtantia, quandiu manet indefinita, cur ſecundo phyſico definitur παράδειγμα γινομένων, exemplar eorum quæ fiunt, eo enim modo Platonici ſuas Idæas definiunt? Reſpondeo: in omnibus operibus naturæ, formam & finem reipſa vnum eſſe ſola diſtingui ratione: Atqui finis hominis generantis non eſt Socrates ſed homo: indiuiduæ proprietates quæ Socratem à cæteris hominibus diſtingunt, procedunt ex materia, ſaltem ex forma prout cum illa communicat. Ergo ſpecies eſt finis futuri & fientis operis, forma facti: Tota in ſingulis, intellectus opera extra ſingula ſubſiſtens. Quæ diſputatio planè metaphyſica, vnum eſt ex primis humanæ ſapientiæ principijs, ne quis exiſtimet metaphyſico huic operi fruſtrà inſeri.

Humani corporis vt omium viuentium ſpiritus eſſe diuinos, ingenitúmque illis calorem diuinum.

CAPVT VII.

ECQVIS erit modus tandẽ? nunquãne doctor de ſpiritus & caloris diuini tabula manum remouebit? Spiritus inquit, propriè eſt ventus, imò verò ventus eſt ſpiritus, eóq, velut ſpecies genere cõprehenditur, ſi modò doctè Platonici corpus in primis diuidant in ſpiritale & ſolidũ, impropriè ſanè, & ratione noſtræ imbecillitatis (cuius cauſa Deus ipſe tanquam corporeus ponitur ob oculos, eique corporeæ actiones à theologis adſcribuntur) ſpiritus Dei & ſpiritus mundi nominantur.

Principio Deus eſt, dein verbum, & ſpiritus vnà,
Hæc tria miſta ſimul cuncta & tendentia in vnum.

Ecce trinitas vna, ſi malis vnitas trina, Platonicorum

ſcriptis tantoperè decantata, cuius meminit Ariſtoteles initio primi de cælo: Deus pater, verbum ſeu ſapientia patris, & Spiritus ſanctus, qui eſt ſpiritus principalis, quo quidem animari mundum placet Platonicis, quibus acriter reſiſtunt peripatetici: negant enim totius mundi vnam eſſe & ſimplicem formam, ſed, vt ſunt quinque mundi elementa, ſeu primæ & ſimpliciſſimæ partes ſpecie differentes, ita eorum totidem eſſe formas, quæ non poſſunt eſſe eiuſdem ſpeciei, tantum abeſt vt ab vna & eadem numero anima informentur. Eſto animatum cœlum, quia nihil eſt pulchrum abſque anima, ſit inferioribus omnibus cauſa vitæ & ordinis, at elementa non tantùm animata dici, ſed ab eadem anima informari quis ferat? quomodo ſol poteſt eſſe autor vitæ & ordinis in vniuerſo, ſi totus mundus vna & eadem anima ſit Ianimatus? nam ſi totus mundus viuit per ſuam animã, fruſtra vitæ principia à cœlo repetũtur, verùm faciamus eſſe animatũ, anima igitur optima, hoc eſt, intelligente erit animatus, proinde non minùs intelligunt elementa quã aſtra neque enim potiùs deſunt inſtrumenta elementis quã cœlo: accedat & hoc potenriſſimum argumentum, quòd mundus non ſit vnus continuitate, ſed contiguitate partium, ſingula enim loco & ſuperficie ſua diſtinguntur, motus habent proinde naturas differentes. Graue enim deorſum fertur, leue ſurſum, cœlum neque graue neque leue in orbem, potéſtne vna forma edere tam differẽtes motus? naturas ſpecie quinetiam genere phyſico differentes potéſtne eadem forma definire & conſtituere? aduerſus Zenonis opificem ignẽ qui continens ſeu conſeruatrix cauſa mundi nuncupabatur à Stoïcis, dirigi etiam poſſunt quæ ſequuntur argumenta: Ignem conſtare propria forma per quàm à cæteris elementis diſtinguitur, omnium formas eſſe æquè primas, ſi modò contraria ſunt naturâ ſimul, vt ignis & aqua, aër & terra: accedat primã cauſam qualiſcunque illa ſit eſſe immaterialem: Enimuerò cùm ipſo ſenſuum teſtimonio manifeſtum ſit vitalem calorem à Sole dimanare à quo ſtirpes & inſecta ſine ſemine ex materia putri generantur: quis furor eſt præte-
rea

rea calorem fingere veluti ſubſtantiam permanentem à quo ſingula generentur ? Si ſol ſit communis parens, quorſum Platonis ſpiritus aut calor Zenonis? Platonici obruunt nos primarum cauſarum multitudine, faciũtque tandem intelligendo, vt nil intelligamus, fruſtrà docent per plura, quod Peripatetici docẽt meliùs & doctiùs per pauciora, nunquam ſunt entia ſine magna neceſſitate multiplicanda : verum pergamus, & à ſpiritu mundi ad ſpiritus hominis diſputationem conuertamus, quibus intermediis immortalis animus creditur coniungi corpori caduco, quia non ſit veriſimile naturas adeo differentes ſine medio vniri poſſe: his veluti vinculis anima retinetur in corpore, eorũdem miniſterio ſuas functiones exercet, natura naturales, vitali vitales, animali animales, fortaſſis vn⁹ idẽque ſpiritus omnes partes corporis agitat, & toto ſe corpore verſat, pro variis tamen functionibus, quas obit diuerſis in locis, differentibus vtens inſtrumentis, triplex conſtituitur, naturalis totus eſt fixus, quamquam an aliquis ſit vagus controuertitur : vitalis partim inſitus eſt, partim influit, vt fixi perennem diſſipationem reparet: Animalis totus confluit ad ſenſum & motum, potéſtque hic ex officio motorius, ille ſenſorius appellari, atque hic rurſum in viſorium, auditoriũ guſtatorium, olfactorium & tactorium diſtingui, de quibus in phyſiologia fuſiùs egimus, præſertim commentario ad librum Fernelij de ſpiritu & calido innato, vbi quam hîc mouet quęſtionem diſputauimus, An calor qui nos gignit & conſeruat re vera ſit cœleſtis, an elementaris tantum, analogus tamen cœleſti, quia moderatus & ſuo contrario temperatus : fortaſſis humore potius contemperatur quàm frigore, eóque aërio pingui & oleoſo, in quo diutiſſimè conſeruatur, non aqueo à quo ocyſſimè corrumpitur, tamen aër qui eo potiſſimum ſine aſſiduè inſpiratur, & tranſpiratur, facilè nobis perſuadet eum frigore contemperari & ad mediocritatem adduci.

Plurimas

Plurimas functiones & opera in nobis occultis ex cauſis eſſe.

Caput VIII.

PHiloſophia ideo fingitur à poëtis Thaumantis filia, quòd tum primum homines cœperunt Philoſophari cùm cœperunt admirari, belluæ ſolis obiectis ſenſibilibus mouētur, idque ſolum perſequuntur quod putant vtile aut iucundum: hominis proprium eſt ſenſibilium cauſas perquirere, idque potiſſimùm amplecti quod ſit honeſtum & cum ratione coniunctum: Illi enim non eſt ſatis intueri Solem, aut plantas adoleſcentes oculo corporis contemplari quod habet cum belluis commune, ſed qua vi hæc fiant, interiore mentis lumine diligenter inquirit, miratur quæ non intelligit, actionis verò aut operis cauſa inuenta, ceſſat admirari: hinc philoſophiæ finis & contemplantis ſumma fœlicitas μηδὲν θαυμάζειν nil admirari:

Atqui multa ſunt quorum incomprehenſibiles ſunt cauſæ, quæ omnia philoſophantis animum perpetuò ſuſpendunt, ea igitur maximè omnium ſunt admirabilia, cum perpetuam ſui admirationem excitent, non admodum miramur rapaces volucres auiculis inſidiari, nec lupum oui, aut vulpem gallinis, quia tales inimicitiæ procedunt à gula, Draco inſidiatur elephanti vt eius frigidiſſimo ſanguine ardorem ſuum contemperet: ſi Plinio creditur, ſaturi leones ſunt innoxij: ſenio confecti, homines ſeniores quærunt in prædam, non odio hominum, ſed quia alia venari non poſſunt: Item non mirum orgaſmi tempore belluas ſeſe mutua pugna cōfodere, ſtimulis enim veneris tum in furias aguntur, nec ferunt corriualem: quæ à gula originem habent inimicitię, ſunt permanentiores quàm quæ ab œſtro: Hęc non admodum miramur, inquam. Sed miramur camelorum odium cum equis, aquilarum cum ceruis, accipitre & cygnis, Ichneumonis cum crocodilo, quia veram cauſam ignoramus, etiamſi qualemcunque diuinemus. Si magnes trahit ferrū ſympatheia,

Thea-

Theamenes illud repellit antipatεία ſi attractio ferri impediatur magnete alij aut ocymi ſucco oblito, aut adamante circũpoſito, propter formæ aut ſpiritalis alicuius qualitatis diſſimilitudinem, reſtituitur ſuæ naturæ, vimque attrahendi ferrum recuperat, hirci ſanguine confricatus, propter benignã aliquã qualitatem hircini ſanguinis, eámque amicam & familiarem magneti. Quę quidem in genere & indefinitè pronũciata vulgaribus ingenijs ſatisfaciunt. Sapientes particularẽ & definitam cauſam perquirũt, ſibique ſympathείας & antipathείας illas demonſtrari, hoc eſt, definitiùs per cauſam explicari cupiunt. Scribit Albertus ſe vidiſſe in Germania gemellos, quorum vnus dextri brachij ſolo cõtactu ſerras aperiebat, alter brachio ſiniſtro eaſdem claudebat, quas vires quis non miretur? nemo tamen veram cauſam explicarit, quemadmodum neque cur Metæ innoxie vorarent ferrum, vt Ariſtoteles ſcribit in hiſtoria mirabili. Sane non pudet me ignorationem confiteri, humanæ enim ſapientiæ laus eſt non exigua ingenuè fateri ſe multa neſcire: dicam tamen probabiliter quid afferri poſſit de tot, tantiſque quæſtionum difficultatibus: homo eſt finis, cui, in cuius gratiam omnia condita ſunt, eſt omnium iudex, quia quod præſtat, debet alijs eſſe pro menſura, hinc cætera non dicuntur calida aut frigida, niſi ad eum relata, atque, vt ſemel dicam, corpore corporum, anima animatorum omnium vires continet, ex eo dictus μικρόκοσμος, vniuſcuiuſque ſpeciei indiuiduis omnibus idem ferè eſt temperamentum, naturæ non admodum differentes, At in hominum genere vix duos reperias eiuſdem planè temperamenti, videturque ſolus cæterarum rerum temperamenta concludere: hic vẽtriculum habet ſtrutiocameli, ille in brachio Silphij aut Æthiopidis herbæ ſimilem temperaturam: proinde interroganti, cur Metæ impunè comederent ferrum? Reſpondetur, quia ventriculum habebant ſtrutio camelis ſimilẽ: vnde gemellis vis aperiendi & claudẽdi ianuas? quia vnius brachio innatũ erat Æthiopidis temperamentũ, cuius cõtactu clauſa omnia aperiri narrat Plinius: refértque Ælianus vpupam obſtructum lapide fora-

foramen reſerare ignota herba, quam Ætiopidem non dubitem appellare: ſi natura fecit contrarium vnum, fecit & alterum, proinde aliquid exſtat ab Ætiopide natura differens, quod vim habet claudendi ſerras ſolo contactu, cui veriſimile eſt alterius gemelli brachium congenerem temperaturam habuiſſe, ſic explicari poteſt quod ſcribit Plinius: Quorundā partes naſcuntur ad aliqua mirabiles, ſicut Pyrrho regi pollex in dextro pede, cuius contactu lienoſis medebatur, qui poſt mortem non potuit comburi: Verum hæc non planè ſatisfaciunt, dices, quia manet adhuc quæſtio, qua vi ſtrutiocamelus coquat ferrum, aut Ætiopis herba ſerras aperiat, an ſatis eſt naturæ nomen? quia cum quidpiam toti ſpeciei naturale eſſe reſponſum eſt, non licet amplius quærere, alioquin fieret progreſſus in infinitum: cur piper calidum? quia ignis vicit in eius miſtione: cur ignis calidus? ſatis ſit naturæ nomen, veteres contenti erant reſpondiſſe hæc fieri πεφυκότως naturaliter, ἀπὸ τῆς πεφυκέιας quia natum ſit ita fieri. Prima quædam rerum & artium omnium ſunt principia, in quibus conſiſtendum eſt, nec licet vltra quærere, quia eorum veritas non ratione, ſed ſenſuū vel intelligentiæ ſolo lumine comprehendi debet: Ignem eſſe calidum, terram grauem tactus tam manifeſtè conuincit, vt non alia probatione ſit opus quam vt peruicax dubitator digitū in ignem immittat, aut terrarum magna mole oneretur, Deū eſſe colendum & amandos parentes naturæ & rationis lumine tam conſpicuum eſt, vt pœna ſit dignus qui horum probationem requiret. Conſiſtendum fortaſſe in ἰδιοσυγκρασία tanquam in primò efficiente actionum naturalium, neque modus temperamenti curioſiùs inquirendus eſt, cum ſoli Deo & miſcenti naturæ ſit cognitus: qua de re erit poſtea diſſerendi locus opportunior. Pergamus ad eas actiones quæ in nobis quotidie fiunt, ſine admiratione quidem, quia ſunt ordinariæ, natura autem cauſa eſt ordinariæ cuiuſque actionis, diuinitatis tamen manifeſta edunt argumenta, cauſaſque habent reconditas: quòd ventriculus coquat alimentū, nemo miratur, quia cauſa eſt manifeſta, coquit enim calore, neque mirabilius

quod iecur ex chilo cõficiat ſanguinẽ,hoc enim facit ſuo parẽchymate rubro& ſanguini cõcolore,ſed quòd ſingulæ partes ſecernant, & cum delectu trahant, non eſt minùs mirum quàm ferrum trahi à magnete, paleā à ſuccino,aurum ab oſſe milui piſcis Equidem,Fernelì doctiſſime, ſi hoc eſſet homini peculiare, maiorem admirationem excitaret, & plus diuinitatis præ ſe ferret,ſed hoc belluis & plantis nobiſcum commune eſt, quinetiam omni rerum generi inſitum eſt à natura appetere bonũ & declinare nocitutum : hoc appetitu elementa mouentur ad ſua loca, quinetiam materia appetit formam, vt turpitudo pulchritudinẽ : mallem inter mirabilia retuliſſes, quòd homines veſcantur tritico,equi fœno & auena,boues eruo, ſturni & capræ cicuta,ſues hyoſciamo. Hæc enim demonſtrant requiri ſubſtantiæ ſimilitudinem inter nutritum & nutriens, cuius defectu, alimentum quamuis ſit boni ſucci & facilis coctionis, huic tamen benefacit, alteri nocet, vt venenum : Aut cur inopia boni prauum alimentum attrahatur,quod accidit bilioſis, quoties longam inediā ferunt.Veruntamen tuis veſtigijs inſiſtamus. Cordis & arteriarum indeſinens pulſatio vnum eſt ex naturæ miraculis: cor enim,quamuis graue nobis etiā dormientibus præter naturam attollitur,ſine vlla laſſitudine,ex eóque ſuboritur admiratio maior, quòd ſimul pulſent arteriæ, diſſimili tamen principio, cor vitali, arteriæ, congenita pulſifica: ſentiendi & progrediendi cauſam qui ſtudioſe perquiret, non habebit admirandi minorem occaſionem,quis enim non ſuſpiciat quod eodem extanti videre poſſimus,audire,guſtate,odorari & tractabiles qualitates diſcernere, influente à cerebro per neruos molles ſentiendi facultate vectore ſpiritu, eóque ipſo momento nos progtedi, brachia, pedes,brachiorúmque& pedũ digitos quò lubet inflectere:hæc ad dextram, illa ad læuam, confluente per ſpinam & motorios neruos vi motrice ? potéſtne iſtorũ omniũ contemplator mecum non exclamare, O architectum admirabilem! ô opificem inimitabilem, quid ſi pergat ad principes facultates,memorandi,dico, imaginandi atque diſcurrendi ? Obſtupeſcet ſanè tantarum rerum lumine

lumine veluti attonitus: miramur vuas à Zeuxide tam ingenioſè effictas, vt aues ad eas conuolarent: Appelles laudatur quod equã tanta arte effinxerit vt equos ad congreſſum inuitaret, eámque ſæpe inſilerent; cõmendatur Cteſicles, quòd marmoream ſtatuam tanta induſtria confeciſſet, vt Samij adoleſcentes eius potiundi deſiderio in templo pernoctarent, imitabantur tamen in operibus naturæ quod eſt minimum, nempe exteriorem faciem, ſenſum & motum, multominùs principes facultates rebus ſuis largiri nũquam potuerunt: exclamemus igitur iterum atque iterum cũ Propheta, Quàm mirabilis eſt Deus in operibus ſuis? Aut cum Zoroaſtro, Quàm fuit audax natura, cùm primũ de hominis architectura cogitauit.

Parti ſimilari non vnicum, ſed tria morborum genera inſidere, & qui ſint materiæ morbi.

Capvt IX.

VT Ariſtoteles in phyſicis ponit multa in metaphyſicis demõſtrata, ita Fernelius in Pathologia, hoc veluti totius medicinæ primũ principium ſumit tanquam certum, præter intemperiem eſſe morborum ſimilarium duas differentias, materiæ & formæ, quia vt opinor, illius demonſtrationem ad hoc opus planè metaphyſicum remiſit: Agè ergo, quia Platonis præcepto in principijs cuiuſque diſciplinæ examinandis diligenter laborandum eſt, propterea quòd ex vno principio falſo in artis progreſſu ſequũtur innumerabiles concluſiones falſæ, primùm quos introducit morbos materiæ vocemus ad examen, & rationum pondere ſubducamus, morborum verò formæ diſquiſitionem, in proximum caput reſeruemus. Sanè vt laudandi ſunt eorum conatus, qui bonas artes tentant nouis inuentis illuſtrare, ſic increpanda eſt eorum audacia, qui à patrum veſtigiis temerè deſciſcunt. Omnes morbos partium ſimilarium Galenus vno genere, nempè intemperie, concluſit, ad quam Fernelij morbos omnes materiales reducit, quia non cadunt in ma-

in materiam niſi quatenus aliqua intemperie laborat; non afficiunt ſubiectum niſi qualificatũ: materia non eſt cauſa niſi vt inſtrumentum, per ſe nil efficit, eſtque omnino expers actionis: ſic itaque ratiocinemur: Morbus eſt prauus affectus actionem lædens eius cui primùm inſidet quatenus tale eſt: Atqui materiæ, qua ratione materia eſt, nulla eſt actio, omnia enim quamuis actuoſa, qua ratione ſubiiciuntur, dicuntur habere rationem materiæ. Itaque nullus eſt morbus materiæ, niſi fortè intemperatæ. Præterea morbo ſimilari læditur actio partis ſimilaris, quatenus talis: Morbus non dicitur lædere actionem partium partis ſimilaris, nempe materiæ aut formæ: Sunt enim quidam affectus corporis proprij, vt calefieri & vulnerari, alij animæ vt intelligere, alij animalis, ſeu animæ cum corpore communicantis vt ſentire & moueri, quos qui dixerit eſſe partis, reprehendatur. Morbus ſimilaris primò per ſe cadit in totam partem ſimilarẽ, eiúſque actionem lędit, quatenus talis eſt: Itaque neque materia eſt, neque forma quæ primùm afficitur morbo, ſed compoſitum: Adhæc omnis actiò partis ſimilaris eſt naturalis, naturalium actionum, vt attractionis, retentionis, excretionis, & aſſimilationis vnica eſt cauſa, nempe temperamentum, ergo morbus ſimilaris ſolam temperiem ledit: vnicus eſt morbus ſimilaris, nempè intemperies. Item morbus eſt cõgener ſuo remedio, quia oppugnatur à ſuo contrario. Contraria autem ſunt eiuſdem generis: Atqui remedia vt plurimum agunt primæ, aut ſecundæ qualitatis exuperantia: exempli gratia cum aſtrictum relaxatur, aut laxius aſtringitur. Relaxantia & Aſtringentia non operantur materiæ immoderatione, ſed qualitatis exceſſu, relaxans caloris humidi, Aſtrigens frigidi ſicci, ergo morbus ſimilaris ad idem genus pertinet, nempè intemperiem: Veruntamen ne Fernelius indicta cauſa damnari videatur, quibus argumentis ſuã opinionẽ confirmet, conſideremus: Sanitas partis ſimilaris, inquit, conſiſtit in materiæ, formæ, & tẽperamenti integritate: ergo morbus ſimilaris in eorũ vitio: Reſpõdeo totã integritatẽ partis ſimilaris cõſiſtere in tẽperamẽ-
to,

to, quia materia nõ poteſt eſſe tenuior aut craſſior, rarior aut dẽſior, laxior aut ſtrictior, mollior aut durior, niſi fuerit intẽperata, viciſſimq́; ſi fuerit tẽperata, neq; erit iuſto mollior, neq; durior, nõ laxior, aut ſtrictior. Hi omnes affectus, ſunt cauſæ morbificæ, potiùs quàm morbi, verũtamẽ ſint morbi. Cur ſimilares potiùs quã organici? cutis enim eſt peruia, & rimis innumeris perfluit: vt ſit difflationis inſtrumentum. Si ergo pororum obſtructione aut conniuẽtia hic vſus impediatur, quidni morbus erit inſtrumentarius? Si γίγνωσς illi vt inſtrumento accidat, condenſentur illius pori, aſtringantur, obſtruantur, prout deſtinata eſt fuliginis excretioni & tranſpirationi, nónne iſtos affectus patitur vt inſtrumentum?

Age verò remedia conſideremus: Habẽtne Fernelius alia quàm quæ ad intemperiẽ à Galeno deſcripta ſunt? Eſto lien laxior, aut durior: nónne durities emollientibus, laxitas aſtringentibus erit percuranda? Si relaxetur ventriculus humiditate, induretur ſiccitate, nónne laxior ſiccandus, durior humectandus? Habẽſne ad laxitatem aut aſtrictionem materiæ alia remedia quàm quæ à medicis quotidie vſurpantur? Apage ergo nouum hoc morbi genus, quod tenebras potiùs quàm lucem, confuſionem potiùs quàm ordinem in medicinam inuehit. Omnia inuenta debent referri ad finem artis meliùs conſequendum: atqui nihilo meliùs imò peius & maiori confuſione fit medicina: ſi hoc genus morbi ad intemperiem accedat: Itaque hoc inuento facile carebimus: morborum genera ne temerè amplificemus. Quid ineptius quàm de ſex materiæ morbis præcipere in pathologia, in Therapeutica ſingulorum remedia deſcribere quoties de ſingularum partium morbis tractabitur? Fernelius ipſe in Pathologia quando iecoris, lienis, aut ventriculi morbos exponit, meminitne vnquam morborum materialium? In methodo medendi deſcripſitne remedia illis accommodata. Id illi obiici poteſt quod Plato. & Ariſtot. Anaxagoræ: introduxit mẽtem, vt opificem mũdi: Cuius poſtea in ortus rerum cauſis explicandis nunquam meminit.

De

De moribus totius ſubſtantiæ & quanti ſint in arte momenti.

CAPVT X.

Alterum genus morbi ſimilaris, veteribus ignotum aggredior, quod formæ vel totius ſubſtantiæ poſſis nominare, quia non temperiem aut materiam partis ſimilaris primùm inuadit, aut alterutrius actionem lædit, ſed formalia vitæ noſtræ principia primũ impetit, eáque non ſimplici qualitate immutat, ſed deleteria corrumpit. Enimuerò ſi morbi, vt cætera accidentia, primis, ſubiectis definiri & diuidi debent, ſint autem quidam morbi, vt epidemij, cõtagioſi, venenati & peſtilentes, qui formalia vitæ principia, calorem & ſpiritum, primum labefactant, qui non ſolidæ aut carnoſæ, ſed ſpiritali partis ſimilaris ſubſtantiæ primùm inſidiantur, eámque maligna quapiam qualitate corrumpunt: Quis dubitet hoc ſimilare genus morbi ab intemperie ſeparare, & ratione ſubiecti primi (quod Ariſtoteles πρῶτον δεκτικὸν appellat) morbũ formalem nominare? At nouum eſt & inſolens hoc genus morbi, fateor, ſed non eſt eiuſdem inuenire & perficere, cœperunt artes à rudibus principiis: & paululum illuſtrando maiorum inuenta atque etiam amplificando, progreſſæ ſunt tandem ad ſummum. Phrynis iecit muſicæ prima lineamenta, Timotheus perfecit. Eſt & alia ratio non minoris ponderis quæ impulit Fernelium ad hoc morbi genus excogitandũ: morborum vel manifeſtæ ſunt cauſæ vel occultæ, occultũ eſt & inexplicabile peſtilens effluuium, quod ex vno in alterum peſtem tranſmittit: quod ſub veſte latebat virus (Hippocrates appellat excretionem morbidam, Aphrodiſæus effluuium peſtilens) in alterum inſiliit, & per cutis ſpiracula ad cor vſque peruaſit, vbi formalia vitæ principia corrupit. Siue igitur morbi primũ ſubiectum, ſiue cauſam ſpectes, conſtituendum eſt genus morbi ſimilaris diuerſum ab intemperie, quo tot malignorum morborum differentiæ concludantur. Hæc

ſunt, ni fallor, quæ afferri poſſunt pro defenſione morbi formæ: cuius differentias omnes nouit antiquitas, pleni enim ſunt eorum libri morborum epidemiωn & endemiωn, peſtilentium, contagioſorum, venenatorum, quorum omnium illi occultas eſſe cauſas ingenuè confeſſi ſunt, quanquam eos venenata aliqua qualitate noſtræ vitæ aduerſari non ignorarent, norant ὅτι non διότι, proinde non tam de re controuerſia eſt, fortaſſis, quàm de nomine. Primi parentes medicinæ, inquam, morborum formæ ſpecies omnes non tantùm nouerunt, ſed de illis omnibus accuratè ſcripſerunt, accuſantur tamen quòd omnes ad inteperiem reduxerint, aut ad putredinem: Veruntamen illi non ſimplicem, ſed cum adiuncto malignam & inſignem intemperiem eiuſmodi omnes morbos nominarunt, nec eorum cauſam ſimpliciter putredinem, ſed cùm exceſſu, ſummam & deleteriam putredinem appellarunt. Hinc eſt cur non ordinariis & manifeſta qualitate, morbo, & morbi cauſæ repugnantibus remedijs illis ſubueniant, ſed antidotis, quibus venenatæ qualitati proprietate inexplicabili reſiſtitur, ſimul & cor fons vitæ roboratur: hinc omnes iſti morbi occulti dicti ſunt, quòd eorum occulta ſit cauſa, & remediis occulta vi pugnantibus expugnentur: An igitur reſpondendum hoc Fernelio, vt temperamentum quoddam eſt mixti, quod ſequitur principia mixtionis, alterum viuentis quod ſequitur principia vitæ, ſic intemperiem eſſe duplicem, vnam qua principia mixtionis, calidum, frigidum, humidum, ſiccum variè immutantur. Alteram qua vitæ principia calidum & humidum ſubſtantificum labefactantur. Illa ſi placet ſine adiuncto intemperies nominetur: hæc, ſumma, inſignis, maligna: Illam putredo ſimplex immutet, hanc qualitas deleteria, venenata, contagioſa, vt plurimum nata ex ſumma putredine, corrumpat: Illa vt manifeſta eſt, ita manifeſtis: hæc vt occulta, ſic occultis remediis oppugnetur: An morbus vel ſecundùm eſſentiam diuiditur in ſimilarem, organicum & communem, partes enim ſunt illius prima ſubiecta,

ſubiecta, in quibus & per quæ exiſtunt: vel ſecundùm accidentia, in longum breuem: Benignum malignum: quæ ſunt qualitates, non ſpecies morbi: morbi autem epidemii, venenati, contagioſi, peſtilentes, omnes ſunt maligni, proindéque membra ſubdiuiſionis non primæ diuiſionis? An ergo præteriti ſunt nõ concluſi prima & eſſentiali diuiſione morborũ, non tantũ quia vt accidentia non habent locum in arte, ita neq; diuiſiones quæ fiunt ſecundùm accidens, ſed ea præſertim ratione quòd cauſas habent reconditas, occulta remedia, medicina autem conſiſtit in explicatione cauſarum morbificarum & remediorum? An quia non poſſunt arte comprehendi, ſuntque maligni iſti omnes morbi necnon eorum cauſæ & remedia inartificialia? Cur ita? dices, quia artium præcepta ita ſunt collocanda, ſic inter ſeſe affecta eſſe debent, vt ex antecedentibus pendeant conſequentia, non aliter quà concluſiones ex principiis, effectus ex ſuis cauſis, At qui perhibentur morbi formæ, non poſſunt in diſcurſu medicinæ ita diſponi, quia cùm cæteris vix quicquam habent commune, primùm enim hoc faciendæ medecinæ principium, morbum omnem ſuo contrario depelli, ad eos pertinere non poteſt, quia vt nocent vi occulta, ita remediis oppugnantur quæ agunt occulta vi: vtrumque non ratio docuit, ſed experientia, cùm tamen artis officium ſit ſingula cùm ratione docere: An morbi omnes vel ſunt particulares, quorum propria eſt & peculiaris cauſa, vt putredo, aut impuritas corporis: Vel communes, quos communis aliqua cauſa excitat, vt impuritas aeris aut aquæ, priores quidem in artem cogi poſſunt, quorum manifeſtæ ſunt cauſæ, poſteriores mininè, ſed extra artem ſeorſum explicandi ſunt. De endemiis vno opere, de epidemiis altero tractatum eſt, quia vix quicquam habent inter ſe commune. Declararem hæc fuſiùs, niſi putarem mihi rem eſſe cum lectore ſapiente, cui hæc pauca ſufficiunt, quibus abunde, ni fallor, medicinæ proceres ab ignorationis crimi- *Lege vltimum caput huius libri.*

ne vindicantur. Interim non poſſum quin obiter excurram in reprehenſoris nouum quidem commenmentum, ſed meritò ab antiquis ignoratum: non enim intelligo vt prædicti morbi ſimilares dici poſſint, cum toti per ſe primò inſideant, non parti duntaxat ſimilari, neque actionem, lędũt partis ſimilaris, vtpote naturalem, ſed vitalem in ſuo fonte corrumpunt. Peſtilentes febres, quin febres omnes, citra controuerſiam ſunt morbi totius, non partis, actionem lædunt vitalem non naturalem, niſi fortè illa trahatur tandem in ſocietatem ruinæ. Leo Apher hiſtoriæ ſuæ ſeptimo narrat in Nubia reperiri genus veneni, cuius ſi granum vnum propinetur duobus hominibus, vtrũque intra horæ quadrantem moriturum, ſi totum granum vni præbeatur, in eodem extanti eum periturum. Ariſtoteles quinto hiſtoriæ mirabilis ſcribit in Circęo monte reperiri venenum quod mox interimit, quî fieri hoc poteſt niſi deleteria, eâque ſpiritali, vel potiùs immateriali & ſpecifica qualitate vitæ principia corrumpant in ſuo fonte? niſi vitalis non naturalis, influens non fixus ſpiritus primùm ab illis deſtruatur? Præterea ſcabies & vlcus putre pulmonum, vbi gentium morbi ſunt ſimilares, non potiùs communes, cũ ad ſolutionem continui pertineant? Elephantiaſis & lues venerea, ſi non ſint, vt ſunt re vera, morbi totius, cur partis potiùs ſimilaris quàm organicæ? Sphacelus, ſi quis alius eſt morbus totius ſubſtantiæ, pertinet tamen ad tumorem aut vlcus: de teredine eadem quæſtio moueri poteſt, vt & de cancro, de carie pudendi, de bubone venereo & peſtilenti, de exanthematis, & ſi qui ſint alij morbi, quamuis formales, nequaquam ſimilares. Age ergo, Ariſtotele iudice tantam litem cõponamus: Celeritas & tarditas (inquit) non ſunt differentiæ motus, quidni? quia cadunt in omnes ſpecies motus. Quædam enim celeriùs oriuntur & intereunt: Alia tardius, quædam ocyus alterantur, accreſcunt, & mouentur loco: alia ſegniùs. Quo argumento Simpliciùs demonſtrat marem & fœminam non eſſe ſpecies animalis, ſunt enim per omnes ſpecies animalium diffuſæ: Terrenorum quippè aquatilium & volucrium

Morbi formæ ſunt diſperſi per omnia genera morborum, Similares, organicos & communes, neque morbum ſimpliciter diuidunt, ſed morbũ malignum.

lucrium, aliud mas, aliud fœmina: Atqui morbi formæ per omnia genera morborum ſunt diſperſi, per ſimilares vt febris peſtilens: per organicos, vt cancer occultus, Elephantiaſis & eriſipelas ſacrum: per communes, vt cancer vlceratus & morſus venenatorum: ictus à telis venenatis: Vlcus à veneno aſſumpto, infecto, aut admoto: ergo non ſunt ſpecies morbi. Differentia quæ non poteſt certam ſpeciem generis conſtituere non poteſt illud diuidere: morbi formæ non conſtituunt definitam ſpeciem morbi, quia per omnes ſunt diffuſi. Proinde non poſſunt morbum diuidere, niſi fortè ſecundario, atque, vt dicitur, ſecundùm accidens.

Occultorum morborum differentia.

Capvt XI.

Morbi formæ ſunt manifeſti aut occulti, manifeſti dicuntur non qui patent ſenſibus, ſed quorum euidens eſt cauſa, vt ſcabiei ſalſa & putris pituita, phthiſis, ferina diſtillatio in pulmones, occulti verò ſunt qui occulta cauſa ſubſtantiam corrumpunt, venena enim ab alimentis differunt, quòd hæc poſt alterationes multas tandem aſſimilentur nobis: mineralia enim ideo nutrire non poſſunt, quòd non habeant ſubſtantiam noſtræ aſſimilabilem, venena verò non tantùm nobis aſſimilari non poſſunt, ſed naturam habent noſtræ planè inimicam, quam ſcilicet vi, & proprietate inexplicabili corrumpunt: Omnes morbi occulti generaliori nomine dici poſſunt venenati, quia venenatam aliquam auram ſpirant, verùm pro triplici differentia cauſarum in totidem ſpecies diſtingui poſſunt: quidam enim aëris venenati inſpiratu lædunt, vt peſtis: alij contactu, vt elephantiaſis, & lues venerea concubitu: alij à materia venenata ortum habent, vel intus genita (neque enim dubium eſt in nobis naſci poſſe venena teterrima, quandoquidem menſtruum & ſemen longiore mora putrent, putredine venenatam, qualitatem acquirunt, quæ ma-

litia ſummis venenis non cedit, nam quò quid perfectius eſt, dum integram ſeruat naturam, eò fit deterius, cùm in contrariam deſciuerit) vel externa, vt aſſumpto veneno, vel iniecto: de ſingulis igitur cauſis breuiter diſſeramus, vt venenatorum morborum differentiæ pateant euidentiùs. Aër qualiſcunque ſit neceſſariò inſpirandus eſt, quia ſine ſpiritu vix momento animal poteſt viuere, ſi modò ecſtaticis tranſpiratio ſit loco reſpirationis. Ineuitabilis, hæc neceſſitas ſæpe eſt cauſa mortis: nam ſi fortè aër inquinamentis conſperſus putruerit, inſpiratus, maligna qualitate, prima vitæ principia corrumpit, nonnunquam per cutis ſpiracula ſeſe in viſcera inſinuat, & arteriarum motu attrahitur à corde, fitque præter inſtitutum hoſtis ſui: nam dilatatis arterijs quæ deſinunt in cutem, dum aërem attrahit ad natiui caloris contemporationem, cum aëre hoſtem in ſuos ſinus allicit reconditque. Per contactum vero gliſcit venenum; & in interiora paulatim ſerpit beſtiæ venenatæ morſu, vt ſerpentis, aut canis rabidi: Hoc modò Romæ Calphurnius. Beſtia facilè vxoribus ſeſe expediebat, vt magna & frequenti dote diteſceret: Aconito enim earum muliebria attingebat, eáſque concumbendi falſa ſpecie interficiebat. Quæſitum eſt ſi venenum in corpore diu latere poſſit innoxium? Reſpondeo fel in ſua cyſti naturaliter conſiſtere toto vitæ curſu, quòd in viſcus aliquod effuſum acquirit vim & qualitatem veneni, quin ſanguis quantumuis laudabilis, cùm primùm excidit è vaſe, putret, putredine fit venenum peſſimum, vt indicant nata ſymptomata ex minimo grumo ſanguinis. Atram bilem, quæ facit malignum cancrum, quam ſi muſcæ attigerint, mox pereunt, non video cur inter venena referre non poſſimus, aut cur cancrum ipſum à cenſu morborum venenatorum excludere debeamus. Sunto igitur omnes occulti morbi horum modorum aliquo venenati: Tales verò dicuntur, aut ſimpliciter, & ſine vllo adiuncto, vt qui à veneno ſumpto, aut beſtiarum venenatarum morſu originem ducunt: aut venenati ſimul & contagioſi, peſtis enim præterquàm

quòd

quòd ratione ſuæ cauſæ morbus eſt venenatus, quia præterea virus ſuum impertit, & in alios multos transfundit, eſt contagioſa: vtraque lepra ratione ſuæ cauſæ venenata eſt, ratione autem veneni, contagioſa. Placétne, vt ex Hippocrate malignos, & occultos morbos paulo explicatiùs diuidamus, Omnéſque primùm in σποραδικοὺς & παγκοίνους diſtinguamus? Sporadici ſeu diſperſi vocantur, qui ſingulos ſeorſum corripiunt, hunc pleuritis, illum dyſenteria: quorum malitia, ſi vſque eo creſcat vt communicetur pluribus, fiunt epidemij & contagioſi: eiuſmodi ſunt dyſenteriæ & pleuritides populares: quæ tum nõ ab interna & particulari cauſa ortum habent, ſed à communi, vt aëre putri: πάγκοινοι verò ſeu communes, ſunt morbi certi & definiti, qui nullo ſexus aut ætatis diſcrimine, omnes, potiſſimum verò ad ſuſcipiendum virus iam paratos, inficiunt, quorum alij ſunt endimij ſeu patrij & vernaculi, alicui regioni familiares, vt olim Iudæis lepra, hodie ſtruma Hiſpanis, Indis lues venerea, quàm illi pũam indigetant, quam pretioſam mercem, concubitu contractam, Hiſpani in Europam aduexerũt: de huius generis morbis Hiſpocrates ſcripſit in opere de aëre, aquis & locis: Alij verò ſunt epidemii, omnes externi, & ab externa cauſa nati, nulli regioni familiares, ſed multis communes & certa cœli conſtitutione aduenientes, quorum alii ſunt peſtilentes, iique contagioſi omnes, & maximè omnium funeſti, cæteri mitiores: Subdiuidi poſſunt peſtilentes in conſuetos & inſolentes, conſueti ſunt, ordinarii peſtis aſſeſſores, Antrax & Bubo, necnon his mitiora, ecthymata atque exanthemata. Inſolentes ſunt, ſudor Anglicus & Paraplegia quædam lethalis, qualis olim in Thaſo accidit: de quibus omnibus ex profeſſo tractauit princeps medicorũ in libris epidemiωn. Cęterũ tria hîc occurrũt digna animaduerſione: primũ quòd Fernelius ſcribat ex morbis cõtagioſis quoſdã eſſe manifeſtos, vt Scabiem, Phthiſin, Ophtalmiã: In omnibus enim latet inexplicabile venenũ, cuius cauſa ſunt contagioſi: niſi vlcus pulmonis ſit inſigniter putre, non poteſt ſeminarium contagionis ex vno in alium effun-

derê. Iacobus à partibus interpres Auicennæ, ſcribit quendam doctorem medicinæ nimis curioſum & diligentem puris in prunas proiecti, putido halitu incidiſſe in Phthiſin, quod negotium clinicis erat committẽdum. Ophtalmicus aſpicientem congenere morbo nõ inficit niſi acquiſierit malitiæ gradum indicibilem, qualis enim ſit effluxus lippientis oculi non potiùs definietis, quàm quale ſit peſtileus effluuium. Virulentiam deponit Scabioſus in linteum aut induſium, veluti fomitem contagionis, cuius qualitatem non potiùs explicaris, quàm Elephanticæ contagionis: Itaque ſint manifeſti, quia cauſam habent manifeſtam, nempe putrem expirationem, erunt tamen occultè contagioſi, quia contagionis cauſa ignoratur.

Occurrit ſecundo loco quærendum: quo iure inductum torporem à torpedine, Hydrophouiam à morſu canis rabidi, Ictum à telis venenatis, & morſus venenatorũ animalium, morbos appellet contagioſos: neq; enim morbus dicitur cõtagioſus niſi excretione morbida morbum congenerem in altero poſſit generare. Venenata animalia non potiùs ſunt contagioſa quàm venena, à ſano animali, quòd effluit venenũ & in alterũ immigrat, ibi conſiſtit, nulli alteri deinceps communicabile, ſi rabiem excipias: Itaque viperæ morſus propriè venenatus dicitur, impropriè contagioſus.

De Epilepſia paradoxõ eſt Fernelij, eam ſemper eſſe venenatam. Cæteri medici ab aura quidem ſummè putri & venenata delata ad cerebrum oriri aliquãdo epilepticos inſultus confitentur, quemadmodum à vermibus, & ab vlcere valdè putri: Omnem Epilepſiã eſſe venenatam pernegãt: neque enim homo ſolus eſt Epilepticus, vt placuit Ariſtoteli, neque Coturnices ſolæ præter hominem, vt viſum eſt Plinio: Sed oues quoque & capræ. Ego, inquit Montuus, ſæpè vidi ſimias, pſittacos & canes epilepſia corripi, quorum omnium cerebrũ, facta diſſectione comperi plenum pituita. Quid hîc diuinum & inexplicabile? Vbi venenum? Aut quomodo epilepſia venenata à cæteris differentiis diſtinguetur, ſi omnes venenatæ? Hippocrates in epilepſia nil agnoſcit diuinius quàm in aliis morbis.

De

De peſtilentibus morbis, quòd illorum occulta ſit cauſa.

CAPVT XII.

VT ſtat & incertus quâ ſit ſibi neſcit eundum. Cũ vides ex omni parte viator iter: Ita dũ in dubio eſt animus facilè huc atque illuc impellitur, video de theſi ad differendum propoſita extitiſſe olim & hodie extare medicorum primæ notæ magnam diſſenſionem: vtriuſque partis aſſertores paribus fere rationum momentis ſuam opinionem defendere: Itaque vt dicam liberè, vix ſcio quam in partem debeam inclinare. Conſtitui Academicorum more contraria argumenta proponere, vt illis ex aduerſo poſitis lux veritatis affulgeat, & quam quiſque volet opinionem defendat. Qui peſtis manifeſtas eſſe cauſas contendunt, hoc nituntur argumento. Peſtis vnica eſt cauſa, nempe putredo: Atqui putredinis manifeſtæ ſunt cauſæ: Ergo & peſtis. Cur ſanguis maxime omnium putret? quia corpora calida, humida, loco calido humido concluſa niſi libere diſflentur, putrent. Cur Auſtro flãte carnes ocyſſime putrent, Aquilone conſeruantur? Quia Auſter eſt calidus humidus. Boreas fugidus ſiccus, Contrariorum autem contraria ſunt conſequentia. Cur ſicca, vt mel, tarde putrent, eóque minùs ſi fuerint denſa, vt lapis? Quia ſola putrent, quæ abundant alieno humore, eóque promptiùs ſi laxiorem & rariorem habeant ſubſtantiam: Cur ſal non modò non putret, ſed cætera defendit, à putredine? Quia deſiccat & aſtringit, deſiccando humiditatem ſuperfluam abſumit, conſtringẽdo materiam comprimit, & ambienti viam intercludit: de aceto, quinetiam de acidis omnibus idem eſto iudicium, quæ cùm ſint frigida ſicca, vtraque qualitate reſiſtunt putredini, ſiccant, aſtringunt. Cur ſanguis cum primùm è vaſis excidit, putret? quia deſeritur à proprio calore alieni victoria. Sunt igitur putredinis manifeſtæ cauſæ, humiditas aliena, vt materia, calor externus, vt efficiens, raritas & denſitas corporis, adiuuantes cauſæ. Scio non deeſſe qui negent

negent aërem poſſe putrere: tantum abeſt vt confiteantur omnem peſtem ab aere putri ſuſcitari. Quibus Ariſtoteles ipſe dedit occaſionem dubitandi, nam in problematis negat aerem poſſe putrere: At meteorôn quartò, Omnia, inquit, putrent excepto igne. Diſſenſio locorum ſic ſolet componi, Aër quidem purus nunquam putret, ſed inquinamentis conſperſus, vt aquæ & terræ vaporibus conſpurcatus, non aliter putret, quàm phtiſicorum graueolens ſpiritus: nam quidni cùm ſit calidus humidus, vt ſanguis & Auſter, ſitque cæteris cauſa putredinis? Cur vere & æſtate citiùs putrent carnes quàm hyeme? Quia verna conſtitutio eſt calida humida, Æſtiua ſicca quidem, ſed alieni caloris victoria in humido citò putredinem inducit: Cur aer à ventis ſilens putredinem acquirit? Quia, vt iam dictũ eſt, corpora calida humida, niſi ventilẽtur, putrent:

Sic vitium capiunt ni moueantur aquæ.

Ecce manifeſta cauſa peſtis: Aer quiete putris: Aretæus affirmat crudeliſſimam illam peſtem deſcriptam à Thucydide, quæ totam Græciam miſere afflixit, ex eo traxiſſe originem, quòd Pæloponeſij in puteos Piræi venena proieciſſent, manifeſtam igitur reddit cauſam. Peſtilens conſtitutio deſcripta epidemiôn ſecundo, quæ in Cranone accidit, & quæ eiuſdem operis tertio legitur, à vulgari putredine ortum habuerunt, vna quòd complutâ terra aer aqueis vaporibus inquinatus, & auſtro diu ventilatus fuiſſet: Altera quòd nullis ventorum flatibus fuiſſet commotus: Cur peſtis ſequitur famem? quia in ſumma annonæ penuria cogimur vti prauo victu, ex quo impuritas, atque inde putredo: Cacochymi autem & qui putridis humoribus abundant, præ omnibus patent aeris putredini, propter analogiam: Aliquando putredo ipſa humorum, vſqueadeo creſcit, vt per ſe ſola peſtem excitet ſuis aſſeſſoribus comitatam. Sunt igitur peſtis manifeſtę cauſæ, potéſtque vt ad putredinem, ſic ad cauſam putredinis, nempe calidam & humidiam intemperiem humorum aut aeris, reuocari: Si peſtis, inter morbos formæ funeſtiſſima, certam & manifeſtã habeat cauſam, ergo & cæteri morbi maligni, quorum occulta cauſa paſſim perhi-

perhibetur. Accedat contagionem à Fracaſtorio definiri putrefactionem quæ tranſit ex vno in alterum, Si putrefactio ſit genus contagionis, omnes morbi contagioſi, in quibus peſtilentes primùm locum tenent ſunt putridi origine & effectis: quòd affirmat Galenus primò de differentiis febrium. Omnes febres peſtilentes, inquit, ſunt putridæ: enimuerò pillulæ Ruffi quo iure reſiſtunt peſti, niſi quòd aduerſantur putredini? Qui vero fauent Fernelij partibus, fatentur à putredine peſtem poſſe exoriri, non ſimplici tamen, ſed ſumma, quæ ad eum putredinis gradum peruenerit, vt ſit contagioſa: deinde negant ſemper naſci ex putredine, frequentiùs à ſubſtantiæ corruptela: non ſemper ab aeris aut humorum intemperie, ſed aliquando à ſpiritu partim inſito partim externo venenata qualitate infecto exoriri: quam ſubſtantiæ non qualitatis ſimplicis labem, ſi Fernelio creditur, contrahit à cœlo potiùs quàm ab elementis, aut alimentis: nam ſi morbi temporum, vt verni aut ęſtiui, à Sole ortum habent, veriſimilius eſt peſtilentiæ cauſam inde deriuare: Peſtis ea peſſima & ad interficiendum promptiſſima iudicatur, quæ ſpiritalis, eóque deterior, quo ſpiritalior: Atqui ſpiritus poſſunt equidem tetris vaporibus inquinari, & venenata aliqua qualitate contaminari: verùm putrere non poſſunt, quia ſunt ignei, ignis autem ſolus non putret: proinde falſum eſt omnem febrem peſtilentem eſſe putridam, etiamſi ſępe coniuncta ſit putridæ, ſiue quòd virus à ſpiritu gliſcat in humores, ſiue quòd primùm ab humorum ſumma putredine nata ſit, quam fecit alimentum, auxit aer: Peſtis, inquit Galenus, non eſt nomen certi morbi, ſed quicunque certo in loco multos ſimul inuadit, Endimius dicitur. Si prętcrea hoc habet, vt perimat multos, peſtis eſt: peſſima bellua ſane, quę ſępe totam regionem ciuibus exhaurit, neque vni regioni familiaris eſt, vt morbus endemius, ſed multas regiones peruadit: quo autem modò fieret hoc, inquit Fernelius, ſi à ſola putredine oriretur? Putida enim inquinamenta in eodem loco diu non manent; nec multas regiones peruagantur: quaſi verò ſeminarium peſtis à ventis quoquouerſum

uerſum impelli nõ poſſit, aut aëris infectio contagioſa per continuitatem ſerpere, ſeſeque in longum & latũ non queat propagare? Serpit peſtis per aërem, vt cancer & gangræna per corpus, caries in pudendo, putredo in pomo: quaſi in diuerſis regionibus eodem tempore ſimiles cauſæ ſimilem atque etiam parem putredinem excitare non poſſint. Quærit deinde, qui fieri poſſet vt vnicuiq; ferè animaliũ generi ſua ſit peſtis, ſi putredo illius ſit vnica & cõmunis cauſa, omnes enim animantes, inquit, peræquè corriperet. Quaſi præter vim agentis, non deſideretur aptitudo patientis: Accedat certos eſſe modos & certos gradus putredinis, propter quos potiùs hoc quàm illud animalis genus affligitur, vt ſunt quarundam partium particulares contagiones: Ophtalmia oculi, Phtiſis pulmonis. Hic modus putredinis cum ignoretur, neque definitè declarari poſſit, proptęrea peſtis occulta cauſa perhibibetur. Veruntamen cùm Marcus Cato Corcyram à peſte liberauit, præcipiendo ſingulis, vt auſtro feneſtras clauderent, Aquiloni verò aperirent: videtur frigore ſicco manifeſtis & ordinarijs cauſis putredinis reſtitiſſe. Idem fuit conſilium Hippocratis, quando conſuluit Athenienſibus (veluti Empedocles & Acron, Agrigentinis) vt ignes publicè accęderent: Nam ignis ſeparando eterogenea, putredinis cauſas, nempe aëris inquinamenta, conſumit: Sic Eteſiarum flatu peſtis fugatur, non tantùm quòd ſint fugidi ſicci, ſed etiã quod ſint ſcoparij, & aëris veluti verricula. Ex modo putredinis inexplicabili quid vtilitatis percipitur in medicina facienda, quàm vt Andabatarum more cum peſte pugnemus, hoc eſt oculis clauſis? Donemus tamẽ hoc Fernelio, ſed ea lege, vt non dicatur de peſte ea ſciuiſſe quæ Hippocrates & Galenus ignorarunt: quid enim aliud innuit diuinum in morbis? Quod verò primam cauſam peſtis repetat à maligno cœlorum influxu, non æquè patienter ferent peripatetici: qua de re vt conſtet amplius, à primo fonte tota diſputatio repetenda, Ariſtoteli cœlum videtur agere in hæc inferiora, vt vniuerſalis cauſa. Atqui aſtrorum benigni & maligni influxus ſunt particulares cauſæ: nõ eſt dubiũ

cœlum

cœlum moueri potiſſimum ad vſum hominis, ſi à natura an ab anima, non eſt huius loci curioſiùs perquirere. Ideo enim aſtra moueri videntur à natura, quòd ſuos motus non potiùs ſiſtere poſſunt quando volunt, quàm elementa; & quòd ſingulorum, ſit vnus & ſimplex motus, cum animalia ſecundùm omnes loci differentias pro arbitrio moueantur. Verùm faciamus ea intelligere quid agant, & quo mouentur, moueri à voluntate non à natura, aſſiſtentem habere intelligẽtiam non informantem, quia nobis mouentur, non ſibi; ſuo motu perficiunt mundum ſublunarem, ipſamet non perficiuntur. Cur ſtato tempore ſuum virus vomunt in animalium perniciem? De dijs quæſo meliora. Boni enim eſt prodeſſe non nocere: Si in ſcelerum vindictã, cur ſine delectu tam boni quàm mali, inſontes quàm ſontes puniuntur? Cur à ventis, contagionis ſeminaria huc & illuc promiſcuè importantur? Veruntamen eſto inſcrutabile conſilium Dei deorum, cuius miniſtri ſunt iſti Deunculi, habéntne venenum quòd veluti Iouis fulmen in nos iaculentur? poſſúntne infectiones peſtilentes in cœlo ſubſiſtere, vbi nil niſi purum, lucidum, perfectum? Si motu & lumine aſtra ſufficienter regũt orbem, quorſum particulares influxus? motu non aliter fit & conſeruatur calor cœleſtis, quàm natiuus exercitio, nam ſi motus in animali calorem ſeruet, primũ calorem primo motu conſeruari probabilius eſt: primus calor eſt cœleſtis, primus motus conuerſio. Itaque cœlorum conuerſione excitatur calor, qui Peripateticorum opinione influit in noſtratem mundum vehiculo luminis: qui quidem ſi ſufficiat generandis & conſeruandis mixtis, ad quid benignæ & malignæ cõſtellationes? Stellarum radij actus quidam ſunt vitales, tanquam ex Argiui oculis emicantes, qui non potiùs inter ſeſe miſcentur, quàm animalium multorum ſeſe inuicem aſpicientium radij. Itaque pro vario aſpectu, tam differentes effectus hìc produci quis credat? vt Sol certa aëris conſtitutione, cuius ipſe eſt autor, certi generis animalia producit. Hoc cœlum culicum aut muſcarum, illud ſcarabeorum & locuſtarum incredibilem multitudinem profert, à quibus multas gentes & nobiles

biles ciuitates deletas mõſtrat Plinius. Eadem vi cur nõ imprimit aëri malignam qualitatem peſtilẽtium morborum procreatricem? Nónne ſol eſt parens venenorum, quemadmodum & alimentorum aut medicamentorum? Vnumquodque enim primò inſtituto gignit propter ſe, Serpentem in ſua ſpecie bonum & perfectum, vt equum aut Bouem. Accidit vt vni proſit alteri noceat, quòd vni eſt alimentum, alteri ſit venenum, nam malum non eſt ens poſitũ, ſed priuatiuum Venenum non eſt abſolutè, ſed ſecundum quid venenum: denique ſerpens & arrhenicum ſunt abſoluta nomina, bonum, malum, venenum, alimentum, medicamentum, ſunt nomina comparata: Serpens & arrhenicum ſunt nomina ſubſtantiarum, bonum & malum, qualitatum: Illa abſolutè dicuntur, hæc comparatè: natura inquam ſemper intendit bonum & perfectum: monſtra illius ſunt errata, non eſt enim ſerpens nocentior homini quàm homo ipſe, quia ingenioſa malitia deterior eſt naturali, eóque peior, quo artificialior, nullus tamen hominum abſolutè, ſi malis per ſe & natura ſua malus, ſed alicui tantùm, ſecundùm quid, per accidens: Qui quotidie facit venena in terris ex apta & diſpoſita materia, nónne poteſt in aëre ad hoc preparato, malignam qualitatem ſua entelechia ſuſcitare? Attamen vt non intendit venenum quo noceat, hoc enim fit per accidens, ita neque ad malum finem profert peſtilens effluuium. Sol per ſe beneficus, ex accidenti tantùm maleficus eſt: Præſens, eſt autor generationis, abſens interitus, Pſilli & marſi ſerpentibus tam inimici erant quàm ſerpentes cæteris hominibus: Atqui nulla aſtrorum coniunctio maligna, reddidit marſos ſerpentibus aduerſarios, ſed ſolis calor certo modo permiſcens elemẽta. Ergo multo minùs ad particulares influxus referri debent indiuiduales proprietates, minimè omnium actiones morales, quarum libertas eripitur Aſtrologico fato. Libera eſt voluntas, nõ poteſt à cœlo neceſſitari: quid multa? Duo ſunt à quibus impeditur abſoluta neceſſitas, voluntas, & hypothetica materiæ neceſſitas, principium ſint quo non.

Ariſto. 10. cap. 2. de ortu.

De exhan-

De exanthematis appendix.

PESSIMA eſt peſtis cui aſſident Carbunculus & bubo:mitior cuius virus ſolis exanthematis ſe prodit,purpuratę & lenticulares febres vulgo nominantur:quanquam papulę liuidæ nonnunquã carbunculum imitentur,quæ ſi vlcerētur, ſaniem reddunt erodentem, mitior, inquam,quia non ſolet eſſe contagioſa,etiamſi ſit maligna & venenata: hinc fit vt ab amicis familiariter inuiſantur quotquot hac febre vexantur,deſeruntur verò,etiam à medicis quibuſdam peſte correpti, metu contagionis. Hippocrates erat ſummus medicus, non habuit tamen ad peſtẽ pręſentius & certius remediũ,quàm cito & lõgè fugere, tardè redire. Oportet medicum eſſe impauidũ, qui peſte correptos inuiſit,nã peſtis eſt ſimilis Crocodilo, perſequitur fugientes, fugit perſequentes Ecthymatis & exanthematis,quamuis affines ſint morbilli & variolę, non vidētur tamen ad commune genus pertinere: Eſtque papularum quæ ſuccedũt febribus malignis,ſymptomaticè frequentius quàm criticè,maxima diſſimilitudo cùm his quæ pueros ferè ſolos præhendunt, nã vt mittam veneni cauſam eſſe diſſimilem, quia puериles papulæ reliquijs menſtrui per modum criſis ad cutem protruſis effloreſcunt:aliæ nulla ætatis diſtinctione,morbi cacœthiâ,etiam in eis apparent, quos prima ætate menſtruatæ papulę fœdarunt.Pueriles ſunt contagioſæ, non promiſcuè quidem & indifferenter, ſed his qui hac naturæ excretione nunquam adiuti ſunt, aut non abundè repurgati. Rarò vnum & eundem bis adoriuntur, pauci tamen hanc labem effugiunt: Non placet Fernelio papularum puerilium nobis congenitam eſſe cauſam, effectum eſſe ſalubrem ex mala cauſa, mauult criticæ huius excretionis cauſam in aërem referre:nos verò putamus cum Arabibus in poris aliquid menſtrui occultum deliteſcere,quod tanquam Eterogenes potens calor forâs exigit: Aër eſt generalis & remota cauſa,reliquiæ menſtrui cõiuncta & particularis: equidem adiuuat hanc Criſin aër mediocri-

ter calidus, quia rareſacit cutem, ideo enim accidit vt verè & autumno frequentius erũpant. ſed vera & præcipua cauſa nobis connaſcitur, à parentibus profecta: Potéſtne, dices, venenum tandiu ſeruari innoxium? Quidni? cum fel maneat tota vita in ſua cyſti, euphorbium in ventre ouis? Tantùm poteſt naturæ nomen: venefici gloriantur ſe poſſe parare arte venena, quæ ante certum tempus non noceant, viuúntque elephãtici cum atrabilario ſanguine. Faciamus infantẽ morbillis aut variolis teneri, ab eius cubili non arcentur adulti, niſi fortè qui nunquam hanc labem incurrerũt. Infantes verò procul abiguntur. Cur ita? niſi quod habeant corpus capacius, & huic contagioni opportunius propter congenerem materiam. Cęterùm de Anglico ſudore, cuius hîc meminit Fernelius, legendus Fracaſtorius.

Epidemijs morbis occultum quidam ineſſe.

Capvt XIII.

Philosophorvm labor in hoc totus verſatur, vt in apertum adducant quód eſt denſis tenebris inuolutum, rebúſque obſcuris lucem aliquam afferant. Fernelius verò quæ cæteris videntur perſpicua, non tantùm quærendo reddit dubia, ſed etiam incomprehenſibilia. Dyſenterias & pleuritides populares quæ non tantùm ex prauo victu, vt ordinariç & communes, ſed etiam aëris inſalubri conſtitutione in vulgus graſſantur, aliquando tanta ferocia vt ſint contagioſæ & lethales, quales non ita pridem Lutetiæ viguerunt: Ille refert ad aëris malignam, venenatã & inexplicabilem conſtitutionem: ſiccitatibus tamen, immodicis ſucceſſerunt Lutetianæ dyſenteriæ, quibus haud ſcio ſi vnquam antiquitas viderit funeſtiores: deiectiones erant bilioſæ & ſummo æſtu retorridæ, quibus idcirco refrigerantium & humectantium vſu medebamur, quam per ſqualores acquiſierat bilis acrimoniam, contrarijs contemperabamus: Cur atrabilariæ dyſenteriæ lethales? quia in inteſtinis vlcus efficiũt Can-

Cancrodes: Atqui bilis partim victu calidiore & ſicciore, partim ab æſtuante cœlo parem vim & qualitatem acquirit. Itaque ad bene medendum prꝑſtat in ſenſibilibus cauſis conſiſtere, quã ad Academicorum ἀκαταληψίαν confugere. Poſita certa cauſa, medentis certus eſt ſcopus, ignota cauſa vagus. Eſt aliquid quò tendis & in quod dirigis arcum, An paſſim ſequeris coruos teſtáque lutóque? Epidemiæ pleuritidis eædem ſunt cauſæ quæ particularis, ſanguis multus: mordax aperit ora venarum. An acrimoniam ab aëris manifeſta qualitate contraxerit, vt ardore, an occulta, non videtur admodum ſollicitè quærendum, quia non habemus remedium quòd ignotæ cauſæ opponamus, phlebotomia, litu, bechicis, atque etiam dolore deſcendente, purgatione: tam hęc quàm illa percurratur. Dicam tamen me iudice ex illo Hippocratis diuino in morbis quid commodi redeat ad bene medendum. Primò ſi pauci ægri ſeruentur, Cacœthia morbi accuſatur, qui non cedat ordinarijs remedijs, medicus excuſatur. Secundò tum extraordinarijs quoque remedijs pugnandum, vt cardiacis & alexipharmacis, quibus vitalis facultas aduerſus venenum muniatur, maligna qualitas alteretur, aut forâs expellatur.

An quartanæ etiamnum Sporadicę malignum quiddam inſit quod illam reddit ordinarijs remedijs inobedientem, non iniuria dubitatur: quia etiamſi morbus ſit longus & contumax, (obſeruatum eſt enim quaſdam quartanas ad duodecim annos duraſſe) non protinus venenatus: neque accuſanda eſt malitia Saturni, cuius filia ab Octauio medico perhibetur, niſi placeat vt veteres olim litarunt Acori Cirenaïco ad fugandas muſcas, Herculi Cãnopio ne pulices infeſtarēt, Apollini Parnopæo, ne mures ſuppellectilem arroderent, Romani febri, Indi Cocodæmoni ne nocerent: Ita melancholicorum morborum parenti Saturno ſupplicandum, vt ignotam quartanam à nobis procul repellat: Fernelius, vt facilè conuincat eam eſſe morbum rebellem, profert hiſtoriam cuiuſdam, qui Indica lue ſimul & quartana vexabatur: Profligata eſt lues decocto ligni ſancti & amuleto proprio, inquit, permanente

nente quartana. Eſt igitur quartana deterior pudendagra: Negro effici: nam melancholicus humor ſiccus & terreſtris vult humectari, non reſiccari: Atqui ſudorifico, vt ſiccior, ita contumacior reddebatur: quid igitur mirum ſi quartana permanſerit, quinetiam incãduerit, lue profligata? Sapienter quidem Herophilus remedia, deorum auxiliares manus appellabat, ſi tamẽ ab imperitis vſurpentur, venena: Pergit nihilominus & Galeni ipſius autoritate quartanam eſſe malignam conatur demonſtrare: Verùm demus humorem frigidum ſiccum primis vitæ noſtræ principijs calido humido aduerſari, difficilimè putrere, quia vtrique cauſæ putredinis, vtraque qualitate reſiſtit, proinde oportere potentem eſſe cauſam propter quàm putret: deſinere ſæpe in Cacexam, hydropem, aut prauum abceſſum præſertim ſi mala aliqua diatheſis, vt durities inſignis, ſit in liene, vnde fomentum perpetuum morbo ſuggeritur: An propterea maligna? Eſto maligna: An malitiæ cauſa inexplicabilis? fauet Fernelio quòd Democritus in huius morbi depulſione ſuadebat: cõmittendum ſcilicet inſigne aliquod flagitium, vt iugulandum hominem, eiúſque ſanguinem tepidum adhuc & vitalem bibendum: Aut comedenda animalia religione prohibita: ſed hoc conſilium vanum & temerarium exiſtimo, aut aliquando ita contigiſſe ob eam cauſam propter quàm Fabius maximus die & hora inuaſionis fortiter pugnando cum Aruernis, parta victoria, quartanam perdidit. Cur ergo, dices, in curatione huius febris, non cæterarum, vtimur theriaca & mithridatio, ſi non ſubſit Cacœthes quidpiam?
Reſpondeo, hæc præſcribi in quartana, non vt reſiſtatur veneno, ſed vt craſſus humor incidatur, frigidus calefiat, & natura iam longo morbo defeſſa roboretur: alioquin potiſſimum in principio conuenirent, dantur tamen duntaxat in declinatione morbi, ad abſumendas reliquias. Non eſt prætereundum quod notãt Trallianus, & Aëtius ex Ruffo, quartanam quandam eſſe melancholicam, quæ primùm ſpecie quartanæ inuadit: alteram atrabilariam quę ſuccedit alijs, vt plurimùm ardentibus febribus, flaua bile per vſtio-

nem

nem in atram conuerſa: Hāc eſſe peiorem & funeſtiorem, habereque focum in iecore non in liene, eámque cholagogis potiùs quàm melanagogis percurandam. Supereſt vt Galenum à calumnia Fernelij vindicemus. Amicus equidem & popularis meus Fernelius, ſed magis amica veritas. Galeni eſt opinio materiam febrium continuarum habere ſedem in magnis venis, intermittentium in habitu: Fernelius quaſi habitus nomine externas tantùm partes comprehenderit, illum criminatur. Ipſemet Galenus, inquit, dum in febribus bilioſis monet conſulendum hepati, in pituitoſis ventriculo, in melancholicis lieni, nónne mineram ſeu focum febris ſubeſſe in partibus internis apertè ſignificat? Quoties hæ partes humoris alieni copia grauantur, aut qualitate irritantur, toties exurgit expultrix ad excretionem humoris noxij, eúmque quàm poteſt à ſe longiſſimè protrudit. Hinc intermittentium febrium præcurſores. Rigor tertianæ, extremorum perfrigeratio, quotidianæ: tremor quartanę: Hinc periodi & nouæ acceſſiones febrium intermittentium, quæ & typicæ nominantur: Humor enim aggregatus in ſuo foco, ſecundùm ſuam ἰδιοτροπίαν commouetur: Pituita quotidie, bilis tertio, melancholicus humor quarto quoque die. Ecce cauſa typi, ſeu recurſus paroxyſmorum per ſtatas vices: Catarrhi periodici, Epilepſiæ & cuiuſcunque alterius morbi certa die recurrentis, eædem ſunt cauſæ. Vt frigida intemperies cerebri cum materia, quę cùm incipit eſſe moleſta quantitate aut qualitate, excutitur: Quæ fuit Galeni doctrina ſenioris & longo rerum vſu doctioris, inquit Fernelius, iunioris verò longè alia: Nempè febris continuæ materiam putrere in vaſis, intermittentis in habitu: Imò verò iunioris & ſenioris eadem fuit ſententia. Sed fefellit te nomen habitus, quo externas tantùm partes deſignari falſò exiſtimas: nam & interiores quoque, & venulas quę in eas deſinunt, hoc nomine ſignificauit. Continuę ergo in magnis, intermittentes febres in paruis venis, ſiue illę in internas, ſiue in externas partes deſinant, ſedem habent. Hippocrates tamen ab hac doctrina videtur recedere, quan-

do ſcribit aliquando cauſum excitari, ſerò putrente in venis minoribus:debuit enim intermittens, non continua illic generari. Verùm, vt notat Galenus, illic externam non internam morbi cauſam aſſignauit.

De contagione & morbis contagioſis.

CAPVT XIIII.

OMNIS contagio fit per contactum quia actionem includit, omne autẽ agens agit tangendo verùm contactus eſt duplex, vnus corporeus, actualis & quantitatiuus, qui ſi placet mathematicus nominetur. Alter formalis, potẽtialis, qualitatiuus, qui deinceps phyſicus nominetur. Tangunt ſeſe mathematicè duo corpora, quorum vnius ſuperficies, alterius ſuperficiẽ immediatè attingit. Hoc modò agunt omnes artifices & agentium naturalium maior pars: Remedia enim quæ foris admouentur, vt vnguenta, litus, emplaſtra, cataplaſmata, fotus & quæcunque ſumuntur, non tantùm alterantia, ſed etiam purgantia: niſi partem afflictam immediatè contingant, nil, aut minimum proſunt: Hæc quia corporaliter agunt, repatiuntur agendo: Quæcunque enim σωματικῶς, eadem παθητικῶς agunt, At quę agunt phyſicè, patiens qualitate ſola attingunt, quam non eſt neceſſe vt actu poſſideant, ſæpe enim ἐντελεχεία ſua eam excitant in ſubiecto capace: propterea dicuntur ἐνεργητικῶς efficere. De agentibus prioris generis intelligendum eſt quod vulgo ex Ariſtotele circunfertur: Propter quod vnũquodque tale illud magis. Sol enim quas elargitur qualitates ſublunari mundo, ipſe actu non poſſidet, ſed δυνάμει tantùm: cauſaliter effectiuè: hoc modò contactus, agunt περίαπτα, ſeu amuleta phyſica, vt pæonia collo appenſa, & vngulæ, Alces fruſtulum pala annuli incluſum aduerſus Epilepſiam. Sic Aetites lapis appenſus brachio impedit abortum, interno femori alligatus, facilitat partũ: Pęonia cerebrum epilepticũ non tangit mathematicè appenſa collo, ſed phyſicè, formaliter, qua-

qualitatiuè: qualitatẽ enim quã habet epilepſiæ cõtrariam ad cerebrum vſque tranſmittit, ſi per medios ſpiritus an κατ' ἀχεσιν, Stoïci magna contentione diſceptant Sic qua vi magnes trahit ferrum, Succinum paleã, Os milui piſcis aurum. Piſciculus, ab effectu dictus Remora, ingentes naues remoratur, quæri ſolet, ſcilicet: An qualitas aliqua tranſmitatur à magnete ad ferrum, an ſine vllo effluuio potentia ſola id præſtet, ſcheticôs inquam, non hecticôs, quia cœleſtia vtroque modo videntur agere in hæc inferiora: Qualitatis effluxu, vt calore & lumine, aut ἐνεργεια ſola, quomodo Sol animat ſtirpes, belluas & homines, tot animarum expers: neque illas cœlitus immittit, ſed ἐντελεχεια ſua excitat in materia iam à ſecundis cauſis præparata. Sic ſemen, quamuis inanimatum animat fœtum: ſic cerebrum, quãquam ſenſus expers, cæteris eſt cauſa ſenſus, datque alijs quod nõ habet: Cauſæ omonymæ ſola potentia cõtinent quod efficiunt, vt cos acuit gladium exors ipſa ſecandi, vinum inebriat minime ebrium.
Qui modus efficiẽdi eſt diuinior priori, ſic enim Deus & intelligentiæ creduntur agere, & prima ferè principia largiuntur alijs quæ ſola potentia continent: Præterea agunt hæc alio modo quàm ſuperiora, nempe inalterato medio: illã enim quàm habent affectionem aeri intermedio communicant, vt odorem odorata, ignis calorem: horum vis propter ſcheſin & habitudinem mutuam agentis cum patiente, rectà fertur ad proprium obiectum: Prior contactus fit in tempore & ſucceſſiuè, hîc momento, ſine partium ſucceſſione. Sic aſtrorum imago recipitur ſpeculo, quamuis abſint longiſſimè. Sic illa aſpiciuntur à nobis, eorũque effigies humore cryſtallino tanquam ſpeculo excipitur in inſtanti, inaffecto medio: Sic torpedo mox ſtupefacit manum piſcatoris, non rete: Quidni? quia non eſt capax ſtuporis: Cur pæonia appenſa collo cerebrum non quoduis ſed epilepticum afficit intactis medijs? Quia cum cerebro epileptio habet ſcheſin, cum partibus interiectis nullam: motus ſcheticus eſt proprius for-

marum incorporearum, & ſubſtantiarum ſpiritalium vt hecticus corporearum, ſic enim oportet moueri Angelos & intellectus humanos, ſi modò verè Platonici exiſtiment eos momento è ſummo cœlo deſcendere, vtuntur enim medio, vtpote interiecto aere, tanquam non ente, nam quidni, cum vis aſtrorum ſtatim conuolet in materiam præparatam? Hoc cur concedetur Ariſtoteli, illud denegabitur Platoni? Poteſtne alio modo creari & eodem momento infundi animus? Scheſis facit vt piè & deuotè precantibus, præſtò adſit Deus. Eadem reddit viros bonos & pios, etiam dum in viuis agunt deorum ſocios. Quod ſi verè magi affirment ex omnibus mundi plagis cum certis verbis & ceremonijs euocari ſpiritus tam bonos quã malos, certum eſt iſto modo affici & moueri. Cur aures ijs tinniunt, de quibus alibi verba fiunt? propter ſcheſim ſpiritualium ſubſtantiarum. An eò etiam referri poteſt quòd de Cimbris & Perſis reportatę victoriæ, reſcitæ ſunt Romæ eodem die? Quemadmodum & prælium Sybaris geſtum auditum eſt Olympiæ: militum & ciuium Romanorum animi in vnum conſpirabant, omnes in victoriam valdè intenti erant, hìc conſenſus internuntius fuit partæ victoriæ. Verùm ne à contagione & morbis contagioſis, de quibus inſtitutus erat ſermo, longiùs egrediamur, prima diſputationis fundamenta reſumamus. Contagio omnis fit per contactum eúmque phyſicum aut mathematicum: quæ mathematicè, ea cominùs, quę phyſicè eminus ſe tangunt, An ſemper aliquo, materiali vel ſpiritali effluuio? non eſt neceſſe, ſi modo ἐνεργητικῶς quædam agunt, non omnia σωματικῶς. Differt autem contactus à contagione vt genus à ſpecie, omnis enim contagio fit per contactum, non omnis contactus eſt contagioſus, quia ad hoc requiritur vt pluribus communicetur. Si vis magnetis in obiecto ferro ſubſiſtat, contactus eſt, non contagio: verùm quando per concatenationem ab vno annulo in alterum defertur, & totam catenam magnes attrahit, in eo iam elucet ſpecies quædam contagionis. Cum venenatum animal obuium hominem inficit, contactus eſt venenatus non contagioſus

quia

quia non eſt alteri communicabilis. Sola rabies eſt cōtagioſa, quia demorſus à cane poteſt virus in alios effundere, demorſus à vipera, aut ſcorpione non poteſt. Qui bibit cum Elephantico, dormit cum ſcabioſo, concumbit cum muliere infecta lue, non tantùm ipſe inficitur, ſed etiam poteſt in multos alios infectionem diſſeminare atque propagare. Itaque contagio eſt cōtactus communicabilis: Qualitas ab vno in alterum transfuſa, quæ pluribus aliis poteſt communicari. Materialis qualitas cominus afficit, formalis, eminus: eoque longiùs, ocyus & vehementiùs, quo formalior fuerit & ſpiritalior. Morbi populares tum primùm incipiunt eſſe contagioſi cùm virus ab vno in alios plures tranſit. Cur hos non illos inficit? quia non omnes peræquè ſunt apti ad patiendum. Montuus Lutetiæ nouit medicum, qui quoties dyſentericum inuiſebat, toties ipſe dyſenteria corripiebatur: erat ergo, illi quidem, non ſimpliciter, contagioſa dyſenteria: Qui infirmos habent pulmones, præ cæteris vitare debent phtiſicorum anhelitum: quia ad phtiſim ſunt propenſiores.

De venenis & morbis venenatis.

CAPVT. XV.

EXTATNE quidpiam abſolutè malum? minimè. Primò quia Deus & natura faciunt omnia certo fine: finis autem & bonum ſunt vnum, idémque eſt finitum quod perfectum. Secundò, quia abſolutè malũ eſt omnibus malum: Atqui nil extat tale, nam præter naturæ primum inſtitutum accidit, vt quiddam ſit alicui malum, id eſt noxium & maleficum. Primò inſtituto natura facit omnia bona. Secundariò, atque vt dicitur, per accidens, fit vt quod eſt multis alimentum, alicui ſit venenum; viciſſimque quod eſt vni venenũ, vt cicuta homini, aliis, vt Capræ & ſturno ſit alimentum. Tertiò, Baſiliſcus macula candida in capite veluti quodã diademate inſignitur, quaſi hac nota venenatorũ omniũ rex à natura declaretur, ſolo ſibilo reliquos fugat ſerpētes: Atqui quod gerit ve-

nenum, eſt illi naturale, aliis quidem venenum, illi minimè: nocent quidem poſtgenita, non connata; & à primis eſſentiæ principiis profecta venena. Quæret aliquis, Si omnia in vſum & gratiam hominis creata ſint, eſt enim τέλος ὧ, finis cui, ad quid venena? Quã vtilitatem afferre poteſt homini tot venenorum prouẽtus quę ſunt per mineralia, plantas & belluas diſperſa? An Plinio acquieſcendum eſt ſcribenti, ex venenis hoc commodum homini contingere, vt quoties vult humanæ vitæ miſeriis, vtpote ſeruitutis iugo, crudeli fame, longo & incurabili morbo liberetur, & cruciatus intollerabiles breui & indolenter finiat? Quod priuilegium vni homini à natura tributum eſt, inquit, cæteris animantibus denegatum. Sic ad libertatem facilis via: Si pugnare non vis, licet fugere; nil eſt facilius quam mori & naturæ renuntiare, quicumque locus morti peruius eſt. An potiùs quia non licet abſque iuſſu imperatoris de ſtatione diſcedere, & mille alij ſunt modi vitam finiendi: Deus adiunxit homini rationẽ per quam creatis omnibus dextrè vtatur, bona, & vitæ vtilia ſeligat fugiátque nocitura. Ecquid enim eſt per immortalem Deum, ex quo aliquam non percipiat vtilitatem? ex viperis ipſis aduerſus viperas conficit antidotum, qua venenis omnibus & venenatis morbis reſiſtit. A Scorpio ictus, ab eodem petit remedium, Elephantici viperarum eſu frequenti iuuantur, notæ ſunt hiſtoriæ ex Galeno, elephanticorum qui epoto vino, in quod fortè vipera irrepſerat, percurati ſunt: vix eſt vllum venenum cui natura non opponat ſuum alexipharmacum, vt Baſilici pernicioſiſſimo veneno, muſtellæ virus. Adeo placuit illi nil eſſe ſine pari: equidem vix dicas, ſi natura venena, an alexiteria plura proferat. Multi affirmant quotidiano vſu theriacæ venenorum vim obtundi, Mithridatem enim Mithridatio effeciſſe, vt etiam volens perire non potuerit veneno. Si quis aſſueſcat dracunculis reſiſtet ſerpẽtibus, multóque magis ab eo genitus filius. Prætereo multa cuique obuia & paratu facillima remedia, quæ ars inuenit aduerſus venena, vt illud Aëtij, ſi quis ſucco rutæ ſylueſtri, ſi manus illeuerit omnibus animantibus

bus venenatis impunè manus admouebit: Aut illud Galeni & Plinij, Saliuam ieiuni, Serpenti, viperæ, & Scorpioni venenum eſſe, eíſque reſiſtere: Aut illud Auicennæ: Si quis terram, dilutam frigida, ſtatim ſumpſerit poſt ſumptum aut admotum venenum, mota aluo & vomitu liberabitur: hinc puto ſuperſtitionem hanc apud quoſdam inualuiſſe: Reducunt vulneratum ad locum afflictionis, iubéntque vt illic figat pedem, circunducunt lineam. De terra quã linea includit aliquid exhibent cum frigida, vulnere tamen priùs cum faſciis ligato: verùm pergamus & multa alia quæ ſolent quæri de venenis, breuiter explicemus. Primùm an poſſit veneficus ea arte venenum præparare, vt ſtata hora interficiat: hoc intra duas horas, illud non ante duos menſes. Ita placet Theophraſto nono de hiſtoria plantarum, cuius opinio à ſimili confirmatur, nam ſi autore Galeno, rabioſi canis venenum aliquando, per ſex menſes deliteſcat, imo verò ſi credimus Alberto per duodecim, ſi Alpharabio per quadraginta annos, quidni ars ad imitationem naturæ componet venena quorum-vis ad certum tempus iacebit ſepulta, nec ante hunc, aut illum diem ſeſe exerat?

Nil agit exemplum litem quod lite reſoluit.

Efficitur quidem hoc exemplo vt cathartica, ita venena tam ſimplicia, quàm compoſita ocyùs vel tardiùs operari, quod experientia magis quàm ratione nouimus, vt Sennam & Agaricum minùs & tardiùs purgare, quàm Scammonium aut Colocyntidem: quo modo non dubito veneficos experientia didiciſſe tardiorem eſſe, & ignauiorem cicutæ, aut opij quàm ſublimis, aut arrhenici operationem. Somniculoſam Aſpidẽ Siſenna vocabat, quoniã morſu lethalem affert ſomnũ. Quod non ignorabat Cleopatra, cum hoc præ aliis delegit, ne veniret in manus Cæſaris: celerrimè & indolenter interficit, inquit Ægineta. Sed non videtur in poteſtate venefici componere venenum, quod veluti ad nutum hac hora, non potiùs aut tardiùs interficiat, propter maiorem aut minorem reſiſtentiam ſubiecti, niſi fortè quod parum diſtat, diſtare non videatur. Aliud quæritur, An venenum appetat cor, & eo rectà feratur. Ita videtur,

videtur,quia hoc ipſo quod venenũ eſt, principiis vitæ aduerſatur, non ſecundùm contrarietatem, inquit Auicenna. Oporteret enim omnia venena eſſe frigida ſicca, ſed ſecundum proprietatem, hinc fit, authore Seneca, vt in animalibus venenatis nunquam generentur vermes, ſubiungit rationẽ, quia ex ſubſtantia aut qualitate inimica vitæ, non ſit conſentaneum viuens exoriri poſſe. Multa tamen huic opinioni obſiſtunt: primùm quod quædam venena cum certis partibus occultas inimicitias gerant, vt lepus marinus cũ pulmone, Cantharides cum veſica, Aſpis cum hepate: Solanũ manicum & hyoſcyamus cum capite. Vnumquodque horum eam partem primùm impetere cum qua antipatheiam habet, experientia teſtatur. Secundò: quod venenum non agit conſultò, ſed naturaliter, neſcit radicalia vitæ principia eſſe in corde, propterea partem quæ prior occurrit, vt ventriculum primum lædit, ad cor verò trahitur arteriarum motu: quaſi verò, dices, cùm cætera ſui conſeruationem appetant, vnum cor ſuam perniciem procuret: Reſpondeo dum arteriis dilatatis frigidum ſpiritum trahit ad ſui & totius conſeruationem, præter inſtitutum accidere, vt ſimul cũ aere ſeſe inſinuet, immiſceatúrque ſpiritui venenata qualitas: Reſtat explicandum vt differant venena à morbis ſimpliciter venenatis: non eſt morbus venenatus ſine veneno, eſt venenũ ſine morbo: inſunt enim ſanis perdiũ, neque in eis actionem vllam manifeſtè lædunt, vt patet rabiei exemplo: ſúntque venena aliis quidem, nõ propriis ſubiectis. Omnes morbi venenati contra naturam ſunt, ſiue cauſam habeant externam, vt morſum ſerpentis, ſiue internam, vt ſemen aut menſtruum putre: quædam venena connaſci ſine morbo, variolarum & morbillorum patet exemplis, nec non hæreditariorum morborum vt elephantiaſis, eorum enim ſeminarium per multos annos in corpore ſepultũ deliteſcit, eóque tantùm tempore, & ea ætate effloreſcunt, qua parentes illis laborarũt. Venenum verò toto illo tempore occultum quidni fuiſſe dixerim? Fortè vt potentia tantùm ſunt venena, ita morbi.

Et

Et morbos & remedia quædam trans naturam eſſe, vbi copioſè diſputatur an amuletis morbi depellantur.

CAPVT XVI.

INterrogatus Simonides quid eſſet Deus, procraſtimabat, reſponſúmque in dies producebat, quia quo attentiùs in rem propoſitã mentis aciem defigebat, eò plures difficultates occurrebant. Idem mihi contigit, huius quæſtionis veritatem inquirenti: An amuletis morbi depellantur? Nam ſi mouear (vt moueri debeo) ſummorum virorum autoritate, vtrinque erunt anguſtiæ: quia Platonici περιάπτοις fidendum eſſe ſuadebunt: Peripatetici diſſuadebunt: ſi ad ſenſum & experientiam quæſtionis veritas reuocetur, Platonici quotidianis experimentis ſuam opinionem comprobabunt, Peripatetici eiuſmodi experimenta, aut impoſtorum præſtigias appellabunt, aut veneficia magicis incantamentis obuelata: Si reſpondeat euentus noſtris votis, & appenſis amuletis morbus pro animi ſententia ſecedat, id aut fortuitum (multi enim ægri ſine arte & abſque cauſa manifeſta præter ſpem & expectationem medici conualeſcunt) aut imaginationi acceptum ferendum exiſtimabunt. Quod ſi quæſtio rationum momentis æſtimetur, vix dicas quam in partem certius ſit inclinare, quia paribus argumentis hinc inde certatur: nam medici quotquot ſunt in Platonicorum ſchola inſtituti, mathematicas formas extollunt, phyſicíſque præferunt, eo quòd ſint ſimiliores metaphyſicis, vt pote immaterialiores. Atqui Peripaticis addicti ſunt, demonſtrant quantitates eſſe inefficaces, omnem actionem à formis & qualitatibus phyſicis emanare: Itaque ne in ambiguo verſetur diſputatio: diſtinguenda ſunt inprimis Amuleta, in phyſica, & metaphyſica, quæ veriùs dixeris magica: Appello phyſica, quæ agunt naturali, quamuis occulta, facultate: qualia ſumuntur ex animalibus, plantis & mineralibus. Talia probantur medicis melio-

ris

ris notæ dummodò nil habeant ſuperſtitionis, vt ſi pæonia appendatur collo ſine ſuſurris inanibus aut precibus ter aut nouies à ieiuno cum certis ceremoniis quotidie dicendis: De phyſicis diſſeremus cùm de magicis quid veteres conſtituerint, erit explicatum ſatis. In his enim ſi quæ ſit ſpes & fiducia, ſine dubio tolerabiliora erunt phyſica. Platonicorum ſequuntur argumenta, quibus veluti fundamentis ſubſiſtit magia ceremonialis. Formæ Phyſicæ actionum naturalium ſunt prima principia, inter quas primum locum tenet anima rationalis, cuius primarius effectus eſt ſermo. Cum ergo effectus retineat naturam ſuæ cauſæ, quidni efficax? Res primùm ſubſunt & cõtemplantibus nobis obſeruantur, quarum notiones miniſterio ſenſuum primùm colligimus, conceptas, interprete lingua enũtiamus (eſt enim ſermo exterior, interpres interioris) prolata verba ſunt volucria, littera ſcripta manet. Ideo prolatæ voces ſcribuntur, eſtque vox ſcripta, prolatæ tantùm imago. Atqui ſcripturis & characteribus vim aliquam ineſſe, pro Pythagoreis recipio demonſtrandum. Eadem igitur opera, quæ proferuntur verba non eſſe inefficacia erit demonſtratum.

Virgil. *Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.*

Agè verò ponamus hoc pro fundamento, In vnoquoque rerum genere eſſe quiddam primum à quo cætera vim accipiunt. Aſſumamus deinde figuram cœli eſſe primam figuram, & figurarum omnium veluti principium, nónne inde manifeſtò efficitur figuris omnibus vt generationis, ſic agendi primordia cœlitus emanare? Adhæc artifex eſt principium rerum artificialium, vt natura naturalium, Atqui ars mouet artificem cum voluntate, voluntatem cœleſtis cauſa. In Mathematicis igitur ſubeſt aliquid cœleſte; in artificiosè paratos characteres influit cœlitus vis occulta ac planè diuina. Dicam facilius: Septem metella creduntur ſeptem Planetis reſpondere, vt aurum ſoli, argentum lunæ, ſtannum Ioui, plumbum Saturno: Itaque ſi quam vim in ortu Saturnus inpreſſit ſuo plumbo, ſi quod in filio parentis manet veſtigium, quod deinde perficiatur arte, & conueniente figura exornetur quæ reſpondeat cœleſti

Legẽd. Marcillius libro de vita cœleſt. cap. 17.

cœleſti (vultus ſeu facies cœli ab Aſtrologis dicitur) quid ni propter analogiam, cœleſtem influxum excipiet, quemadmodum materia præparata formam phyſicam? Præſtò eſt anima mundi, Cæleſtis calor per vniuerſum effuſus eſt, ad conſeruationem vniuerſi. Si igitur inueniat ſubiectum capax, quale eſt iam arte præparatum & conueniente figura exornatum, quis dubitet propter ſimilitudinem, quin illi ſe comitem adiungat? Accedat formas mathematicas, quia ſunt materiæ, loci & temporis circunſtantiis liberiores, eſſe diuiniores Phyſicis, metaphyſicis ſimiliores. Atqui characteres ſunt formæ mathematicæ, itaque non ſunt inanes: quinimo phyſicis actuoſiores & efficaciores: neque temere Pythagorici & Platonici verbis tam ſcriptis quàm prolatis agendi vim aliquam ineſſe affirmarunt. Enimuero ſi vmbræ hienæ ſolo contactu canes obmuteſcant. Si corporis vmbra tantum habet iuris, quidni ſermo exterior, interioris imago, & intelligentiæ pluſquam vmbra, potens erit & efficax? Placétne, quò euidentior ſit demonſtratio, vt propoſitas rationes authoritate veterum & experimentis comprobemus? Neque enim plura ſunt critiria inquirendæ veritatis. Ariſtophanes, vt inde exordiar, non ſemel meminit Sagarum Theſſalicarum, quibus eas vires attribuit, quas noſtræ ſtriges ſibi arrogant.

Illa carminibus promittunt ſoluere mentes
Quas cupiant: Aliis Diras immittere curas,
Siſtere aquam fluuiis, & vertere ſydera retrò.

Troiani belli tempore extitit Circe ſortilega inſignis, & Homeri ſcriptis percelebris, quæ Vlyſſis ſocios carmine in porcos tranſmutauit.

Ille idem Homerus in Odyſſea fingit verbis repreſſum fuiſſe ſanguinem Vlyſſi, ab Autolici filiis: Cardanus non ipſiſſima refert verba, ſed viribus paria: Sanguis mane in te, ſicut Chriſtus fecit in ſe: Sanguis mane in tua vena, ſicut Chriſtus in ſua pœna: Sanguis mane fixus, ſicut Chriſtus fuit crucifixus: Quibus verbis, inquit, ter prolatis ſanguinis fluor ſiſtetur: non auderem referre in hiſtoriam, quod de Apollonio refert Philoſtratus, illum ſcilicet beneficio annulorum annum ſupra

pra centeſimum & trigeſimum vixiſſe, totóque illo vitæ curſu perpetuum iuuentæ florem retinuiſſe, niſi Ioſephus Moſem & Salomonem annulorum miniſterio res magnas peregiſſe affirmaret, duóq; ſummi imperatores Conſtantinus & Antiochus ſignaculorum virtute de hoſtibus victoriam reportaſſent. Syllæ familiaria erant Amuleta, præſertim in morbis depellendis. Cato apud Plinium, membra luxata ſolo carmine ſuo loco reſtitui poſſe conſtanter aſſeuerat. Cæſar rhedam qua vehebatur à lapſu prohibebat pronuntiato certo verſiculo. Marcus Seruilius Nouianus ſenator magni nominis ad morbos oculorum, quibus erat obnoxius, geſtabat chartam appenſam collo, in qua deſcripta erant P. & A. cuiuſmodi tot ſuccurrunt exẽpla, vt quiſquis volet ea numerando percenſere:

---Lybici volet æquoris idem
Dicere quàm multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut vbi nauigiis violentior incidit Eurus
Noſſe quot Ionij veniant ad littora fluctus.

Oportet eſſe falſa quæ circunferuntur de vultiuolis, ſi figuræ ſint inefficaces, vt cum Medea apud ingenioſum poetam,

Deuouet abſentes, ſimulacraque cerea fingit,
Et, miſerum, tenues in iecur vrget acus
Sagaque Phœnicea defixit nomina cera.

Qua de re extat nobilis hiſtoria apud Hectorẽ Bœthum in annalibus Scotorum: Falſum quoque quotidianis vulgi experimentis comprobatum, ligatura cõcubitum impediri: Attamen diuus Auguſtinus tractatu ſeptimo contra Iouinianum, hoc ſortilegium ſuo ſæculo valde fuiſſe frequens conqueritur, de quo ſic Platonicus poeta:

Necte tribus nodis, trinos Amarilli colores
Necte & Amarylli modo, & Veneris dic vincula necto.

Cui quiſquis fidem detraxerit, ille Villanouanum vanitatis & mendacii accuſarit, qui hoc maleficium ſolui exiſtimat, ſi vir pronubum annulum permingat. Feſcennini olim dicti ſunt à Latinis iſti ligatores, quod nomen ſi non ſit inane, ſi non ſit titulus ſine re, procul dubio Platonicis non deſunt argumenta, quibus ſuam

de figuris

Digitized by Google

de ſiguris & characteribus opinionem confirment. Conſideremus deinceps ſi Peripatetici afferant meliora. Illi enim Platonicis rationaliores dicuntur, minus creduli & ſuperſtitioſi. Pericles vt ex Theophraſto refert Plutarchus in illius vita, cum ex graui morbo cõualeſceret, interrogaretúrque ab amicis quâm crudeliter fuiſſet afflictus, quàm diris ſymptomatis exagitatus, ad illos conuerſus, quæ ab Agyrtis & circunforaneis circulatoribus appenſa fuerant collo, periapta demonſtrauit, hoc adiiciens, poteſtis inde coniicere tantam fuiſſe morbi ſæuitiam, mihi vt mentis dimidium eripuerit, nam ſi compos fuiſſem mentis, nunquam tales quiſquilias admiſiſſem. Vox mehercule digna tanto duce. quantitates enim ſunt inefficaces. Equidem figura iuuat & facilitat motum, nam illius cauſa lata menſa innatat aquis, cùm acicula petat fundum, hæc enim diuidendo eſt aptior. At primò per ſe nil efficit, vt Ariſtoteles demonſtrat aduerſus Democritum in libris cœli. Atqui numerus & figura ſunt quantitates. Ad numerum pertinet oratio, ad figuram character: Verbis igitur & characteribus nulla ineſt vis agendi: Omnis actio procedit à forma aut qualitate phyſica, vt calore, forma inquam phyſica aut metaphyſica. Figura & oratio neque ſunt formæ phyſicæ, neque metaphyſicæ. Si quid poſſunt verba, non perſeipſa poſſunt, ſed aut ratione eius quòd ſignificant, quia ſunt tantum rerum ſymbola, aut ratione pronuntiantis, à quo primùm ſunt cogitata. Atqui verba quibus vtuntur magi, ſæpe numerò nil ſignificant, vt Abracatabra ad depellendas febres, aut certè non id ſignificant ad quod referuntur. Quid enim iuris habere poſſunt, P. & A. in morbos oculorum? Sanè vt Baſilides hæreticus olim ſuos prophetas Barchabam &Barchop nominabat, vt ſola appellatione eſſent vulgo admirabiles: ſic impoſtores iſti barbaris & inſolentibus vocabulis abutuntur, vt nil intelligendo admiremur, quaſi verba ſeſquipedalia ſint magis imperioſa, illiſque faciliùs obediant humores & mali ſpiritus, morborũ progenitores. At multi ægri ſine artis auxilio ſolis amuletis conualeſcunt, dicet aliquis: Reſpondeo, plures

deo, plures ſine Amuletis ſola naturæ bonitate reſtitui ſanitati: natura enim eſt medica, leues morbos per ſe ipſa ſanat, graues artis auxiliis adiuta. Ex circulatoribus qui pluſculum ſapiunt, neque ad morbos perperacutos, vt Apoplexiam, Tetanum & Choleram morbum: neque ad contumaces, vt Paralyſin & Scyrrhum, Amuletis vtuntur, ſed ad acutos boni moris, vt febres tertianas, quæ non ſolent vltra ſeptimum paroxyſmũ produci, præſertim æſtate, ſi fuerint exquiſitæ, à bile pura: Nam ſiue tum, ſiue priùs terminẽtur, id tribuunt Amuleto, Si prorogentur, accuſant ægrum quòd in aliquo deliquerit, vt characterem loco mouerit, in minimo enim qui peccat, omnium fit reus: In myſteriis magicis, qui cadit à ſyllaba, cadit cauſa: Nam Tullus Hoſtilius fulmine ictus creditur, quòd ex Numæ libris dum Iouem euocare conaretur, parũ ritè quædam feciſſet: immiſcent pias aliquot orationes quotidie ieiuno ventriculo cum certis ceremoniis dicẽdas, vt fallant ſpecie recti: plebecula, quæ in eiuſmodi impoſturis plus ſpei & fiduciꝍ ponit quàm in ordinariis medicorũ remediis, vi fortis imaginationis nonnunquam reualeſcit: nam autore Galeno plures ſanat, cui plures fidunt. Ad depellendos morbos dici vix poteſt quantum poſſit de medico aut de remedio anticipata opinio: hinc fit vt quamuis exigua ſit ſpes valetudinis recuperandæ, medici nihilominus erigant ægros in bonam ſpem ſanitatis. Bona confidentia ægrorum (inquit Auicenna) plus poteſt quàm omnia remedia medicorum. Qui deſpondent animum & de ſalute deſperant, quia remediis & medico non cooperantur, ſuæ vitæ peſſimè conſulunt. Agrippa ſolos credulos admittit ad ſacra magiæ ceremonialis, conſtituitque ſuæ dæmonomaniæ primum principium, credulitatem, vt nos fidem religionis, negat eum qui non crediderit, experiri poſſe vim verborum & characterum, credenti vero nil fore impoſſibile, mala enim tam eſſe in poteſtate dæmonis, quàm bona in poteſtate Dei, quia duo ſunt prima bonorum & malorum principia, Deus boni, dæmon mali, quæ Manichæi lucem & tenebras appellabant, Pythagorei vnum & duo: D. Auguſtinus hominis

hominis cum dæmone duplex pactum cõſtituit, vnum manifeſtum, quando dat illi nomen dum magiæ ſacris initiatur, illiúſque numen reueretur: alterum tacitum, vt cum verbis & characteribus vtitur, ſic enim fortaſſis aliud agẽs, in dęmonis retīa ſe coniicit. Proinde Theologi magica amuleta fugienda putant vt Peripatetici, verùm diſſimili ratione: Peripatetici quòd ludicra & inania eſſe exiſtiment, Theologi quod vi & auxilio cacodæmonum operentur: Soli Platonici ea per ſe agere putant, ſiue cœlitus vis illis influat, ſiue ab anima rationali, cuius ſunt effectus procedat. Itaque Galenus, magis verſatus in Platonis quàm Ariſtotelis doctrina, in morbis profligandis ab vſu verborum & characterum non abhorruit: nam libro quem ſcripſit de occultis rerum proprietatibus, approbat Homericam incantationem, qui liber etiamſi ad noſtras manus non peruenerit, excideritque iniuria & calamitate temporum, citatur tamẽ à Tralliano libro nono, capite quarto, hoc modo: Iuſtum eſt omnibus modis morborum depulſionem tentare, nam diuiniſſimus Galenus, qui iunior, ne eſſe quidem incantationes crediderat, experientia & rerum vſu doctior tandem magnas eis ineſſe vires deprehendit: ſubiungit Galeni verba quæ ſequuntur: nonnulli putant incantationes anicularum fabulis eſſe perſimiles, in qua opinione diu ipſe fui: comperi tandem illis vim non exiguam ineſſe, nam in percuſſis à Scorpio adiumẽtum ſum expertus (cantando rũpitur anguis) quemadmodum & in oſſibus gutturi infixis, quæ incantatione ſtatim expuebantur: Si Galeno, inquit Trallianus & pleriſque veterum probetur vſus characterum, annulorum & verborum, quid vetat nos quoque quæ probauimus & vera comperimus, & ab amicis accepimus in vulgus efferre? multa equidem habeo occulta remedia ad frangendum calculum, ſed nullum eſt par annulo ex ære Cyprio confecto, cuius deſcriptionem lege loco dicto. Riolanvs, eſt peripateticus, ſtudioſus equidem veritatis perquiſitor, quia tamen temerè non credit, & ad hunc diem nil vidit ſupernaturale, contentus eſt ordinariis & naturalibus remediis,

Verba & characteres ſunt medicinæ dæmonũ, ſyrupi & apozemata hominum Paracelſus lib. de cauſis inuiſibilibus.

Hunc librum pollicetur ſexto & vndecimo, ſimplicium, quem veriſimile eſt Tralianũ legiſſe.

Ouidius contrà, Nec media Marſis finduntur cantibus angues.

magicis neglectis, quia vel ſint nugæ, vel cacodæmonum fallaciæ. Occultas tamen proprietates agnoſcit cum Galeno, qui capite de Cancro, contra Pelopem, præceptorem ſuum, contendit Cancrum rabioſis conferre occulta, non manifeſta qualitate.

In lib. ſimplicium.

Occultas quaſdam eſſe formæ ſeu totius ſubſtantiæ proprietates & quot ſint illarum differentiæ.

Capvt XVII.

OMnia naturæ opera aut abſolutè ſpectantur, aut inter ſe comparantur, aut ad hominem veluti ad finem referuntur; quemadmodum homo ad Deum: Prima & abſoluta ratione vnũquodque eſt id quod eſt per ſuam formam. Comparantur inter ſe vel res eiuſdem generis, vt plantæ plãtis, belluæ belluis: vel diuerſi, vt plantæ belluis, animata inanimatis: Accidente aliquo, vt manifeſtæ alicuius qualitatis ſimilitudine aut differentia: Vel ſubſtantiæ proprietatiſve alicuius inexplicabilis concordia aut diſcordia. Hanc Phyſici antipatheian nuncupant, illam verò ſympatheiam. Sublunaria omnia referuntur ad hominem, vt alimenta, medicamenta, venena aut venenorum Alexipharmaca: in quibus omnibus præter ſimilitudines & diſſimilitudines (quæ ſunt manifeſtæ alicuius qualitatis, vt temperamenti, conſenſus aut diſſenſio) ſympatheias quoque & antipatheias poſſis obſeruare, nam alimenti cum viuente debet eſſe aliqua non tantùm qualitatis manifeſtæ, vt temperamenti, ſimilitudo, ſed etiam ignotæ formæ & proprietatis occultę conuenientia, cuius cauſa ea ſolùm nutriunt quę vixerunt. Quę nunquam vixerunt, vt lapides & metalla, non poſſunt fieri partes viuentis, propter formę, vt ita loquar, diſconuenientiam: differt enim toto genere viuens à non viuente. Medicamenta vel ſunt ἀλλοιωτικά, vel cathartica, illa aut nos immutant manifeſta, vt prima, aut ſecunda qualitate, vel occulta: propter quam, hęc cephalica dicuntur, illa hepatica, experimentis potiùs quàm ratione compertum eſt, radirem Ta-

cem Tamariſci, Aſplenium & corticem radicis cappa-ris conferre lieni: cichorij genus omne, paſſulas, & agrimoniam iecori, propter hanc affinitatem naturę, vbi primùm aſſumpta ſunt, ab his partibus attrahuntur, quibuſcum maiorem habent cognationem. Cathartica verò quę humorem peccantem purgant cum delectu, vt Rheum bilem, Agaricus pituitam, cum trahunt vi & proprietate occulta, quam tu poſſis cum Galeno formæ & ſubſtantiæ ſimilitudinem nominare. Horum quæ ſunt vehementiora, vt Scammonium, Colocynthis, Elleborus, lapis Armenius, ad naturam venenorum accedunt, quandoquidem etiã ſi ſumantur perexigua quantitate, niſi excludantur, nocent. Mediocria verò vt Rheum, Senna, Agaricus, ſi fruſtrentur ſuo fine, remaneantque in corpore: vertuntur in ſubſtantiam humoris purgandi, cum quo ſcilicet maiorem habent ſubſtantiæ ſimilitudinem. Benigna verò & amica naturæ, quæ minoratiua vulgò nuncupantur, vt Caſſia, Manna, Tamarindi: non aliter quàm alimenta in ſubſtantiam noſtram vertuntur. Venena non tam propriè dixeris, quæ qualitate manifeſta perimunt, vt opium & cicuta frigore, euphorbium calore: quàm quæ occulta vi vitæ principia corrumpunt: quibus φιλάνθρωπος natura ſua quoque oppoſuit remedia, vt Salamandræ Teſtudinem, Sublimi Criſtallum: quorum antipatheia accidit, vt venena vel vomitu, deiectione, ſudore expellantur, vel corrigantur, eorúmque malitia obtundatur. Vt enim magnis morbis dedit propria remedia, epilepſiæ videlicet epileptica, vngulam, Alces, viſcum quernum & cranium humanum: nephritidi nephritica, vt ſanguinem Hirci, & ſaxifragam: Sic magnis venenis, præter communia, vt cardiaca, oppoſuit alexiteria, à quibus expellantur aut alterentur. Vtrumque præſtant partim ſympatheia quam habent, cum corde & principiis vitæ, partim antipatheia cum veneno. Itaque ampliſsimus eſt ſympatheias & antipatheias ambitus, diffuſus quippe per omne rerum genus, Alimenta, medicamenta, venena & antidota: neque iam miror, ſi Empedocles concordiam & diſcor-

diam conſtituerit prima rerum principia: vt enim elementarium formarum concordia oriuntur mixta, & eorundem diſcordia occidunt: ſic animorum concordia ſocietas ciuilis conſeruatur, eorundem diſcordia maximæ Reſpublicæ dilabuntur: & quemadmodum ex concentu primarum quatuor qualitatum naſcitur rei cuiuſque temperamẽtum, ita ex vnione formarum exurgit forma mixti, de qua velut riuuli de fonte omnes ferè omnium rerum proprietates emanant: Quas (etiamſi ſint innumerabiles) poterit qui volet in ordinem cogere comparando inter ſeſe penes formas, vel res eiuſdem generis, vt magnetem cum ferro, braſſicam cum vite, quercum cum olea, pennas aquilæ cum pennis reliquarum auium: vel quæ ſunt diuerſi generis, vt os milui piſcis cum auro, electrum cum palea, (difficilius enim creditur communio formæ oſſis milui cum auro, quàm magnetis cum ferro) diſcurrẽdum per ſingula mixtorum genera, foſſilia, plantas & animalia, quæ ſunt alimentorum, medicamentorum, venenorum & antidotorum veluti fundamenta, in quibus dicta arte & methodo quærendæ erunt ſympatheiæ & antipatheiæ, quarum hiſtoria deſcribetur, non ſcientia: Ea enim ſola ſciri poſſunt, quorum certa & definita cauſa poteſt explicari: naturæ miracula, quia ſunt rara & extraordinaria, ſunt ἀναπόδεικτα καὶ ἀπιστητα, indemonſtrabilia & inſcibilia, cùm eorum cauſæ ignorentur: ſcimus ὅτι non διότι: Quod magnes trahat ferrum, ſenſuum teſtimonio exploratum habemus, cur trahat, ignoratur: ſcitur quidem generalis & indefinita cauſa, nempè ſympatheia ſeu ſimilitudo formarum, ſed communio vtriuſque formæ definiri & diſtinctè explicari non poteſt: homines enim ſumus, non dij, Iupiter ſibi ſcientiam reſeruauit, homini opinionem tantùm conceſſit. Sed enim ſi docti certent adhuc de origine Nili:

Arcanum natura caput non prodidit vlli,
Nec licuit populis paruum te Nile videre,
Amouitq; ſinus, & gentes maluit ortus,
Mirari, quàm noſſe tuos.

Nos homunculi cur indignamur ſi rerum admirabilium

bilium cauſas ignoremus: Cæterùm cùm ſympatheiæ & antipatheiæ experientia non ratione cognoſcantur, prouidebit phyſicus ne mirabilia quæ circunferuntur pro veris ponat, ſi nunquam ea fuerit expertus, etiamſi nitantur ſummi alicuius viri autoritate: ſæpe enim cæcus multos in foueam ducit: Plinius quæcunque audiuit narrat, quantumuis falſa & abſurda videantur. Quid eſt magis tritum & vulgare quàm viperam ſic dici quod vi pariat? Eroſo enim ventre matris, fœtus ſibi viam facere vulgo perſuaſum eſt: cuius credulitatis autor fuit Nicander in Theriacis. Experientia tamen compertum eſt, viperam ſine vi & eroſione ventris parere, quinetiam ſi Ariſtoteli & Philoſtrato creditur, viſa eſt non ſemel, quæ ſuos lamberet: non eſt credibilis tanta crudelitas quæ ſit naturalis & ordinaria. Eiuſdem eſt farinæ quod omnium voce & ſcriptis circunfertur, Caſtorem ſibi ipſi teſtes amputare, Caſtoreum vocant medici, vt venatorum rapaces manus effugiat: quaſi ſciat ſe non aliam ob cauſam peti: quòd non tantùm falſum ſed etiam impoſſibile affirmat Sextus medicus apud Plinium.' Rondeletius ex diſſectione comperit illis tam tenaciter teſtes hærere renibus, vt nulla vi euelli poſſint, quinimò non poſſe, etiamſi velint. Quid vulgatius quàm à Strutiocamelo ferrum coqui? Docti plurimùm laborant in cauſis perquirendis, ſunt tamen naturæ ſcrutatores curioſi, qui affirmāt ſe multoties illi dediſſe limaturam ferri, quam integram deiecit. Si ventriculus ſcobem conficere non poſſit, & veluti iam præmanſum ferrum: multo minùs integra fruſta coquet & aſſimilabit: In ore eſt omnium vrſam informes fœtus in lucem edere, quos deinde paulatim lambendo efformat, tamen à venatoribus capta eſt vrſa grauida, qua diſſecta, viſi ſunt iam formati catuli. Quidam affirmant Chorio concluſum fœtum excludi, propterea videri carnem informem, ſed lambendo paulatim rumpi: De elephantis fabula pro hiſtoria, autore Plinio, doctorum ſcriptis celebratur, vt præda ſe redimant, eos impactos arbori dentes frangere, ac ſi, vt Caſtor ob teſtes, ita propter dentes ſe à venatoribus, perquiri cognoſcant: Quid ineptius quàm cha-

mæleontem ſolo vento viuere? Plinius tamen omnes in iſtum errorem induxit. Equidem cùm amplos habeat pulmones, ſæpe & multum ſpirat, ſed exerta lingua formicas, muſcas, locuſtas & ſcarabeos inuiſcat, quibus perbellè nutritur. Quærit Aphrodiſeus cur viator, quem lupus prior aſpexerit raucefcat, iuxta illud poëtæ:

--Vox quoque Mœrim
Iam fugit ipſa, lupi Mœrim videre priores:

At ego auſim affirmare cum Scaligero, hoc eſſe falſum, quia lupi ſæpe priores me viderunt, neque propterea ſenſi vllam in voce mutationem. Fruſtrà igitur docti, eius quod non eſt, ſtudioſè cauſam perquirunt: qualia poſſum enumerare quamplurima: vt ſecuros eſſe à peſte, qui columbos edunt, quod ſcribit Orus, aut Serpentem qui hominem læſerit, in terræ gremium ampliùs non admitti, vt affirmat Plinius, aut inflammari vulnera, & morbos augeri ſuperueniente aliquo qui pedibus iter confecerit: nec veſtem à tineis attingi, quæ fuerit in funere, vt idem ſcribit. Sed non eſt huius loci & inſtitui errores vulgi detegere: Satis erit iterum atque iterum monuiſſe, neruos eſſe ſapientiæ non temerè credere. Argumentum ab autoritate eſſe Rhetorum non Philoſophorum argumentum, ſæpe enim fit vt hoc modo quæ te ſcire credas, in experiundo repudies: ſola experientia operum naturæ mirabilium ſit magiſtra, quæ niſi iudicio & ratione nitatur, fallit: Multa tamen ſunt quæ non eſt facile nobis experiri, vt an Ibidis pennis tactus Crocodilus mox ſtupeat, an Ichneumon Crocodili dormientis os ſubeat, eiúſque viſcera erodat. Proinde Ægyptiis hoc affirmantibus credendum eſt. Sed an equus obſtupeſcat, equa vero abortiat, ſi lupi veſtigium calcarit, ſi veſpertilio ſtupeat tactus platani foliis, ſi ille ſolo tactu oua ciconię efficiat ſterilia, facile eſt cuiuis experiri. Quemadmodum & illud quod Galeno tribuitur, ſi colico dolore vexatus, canem à ſomno excitarit, & in eo loco minxerit in quo dormiebat, confeſtim canem moriturum, coli vero dolorem diſpariturum.

An

An Cornu Monocerotis inſit vis Alexiteria.

QVæſtio eſt ardua & magnis difficultatibus inuoluta ſiue ratione, ſiue authoritate, ſiue experientia diſputetur: Si autoritate certetur, non tantum magni nominis autores afferentur in medium, ſed medicorum fere ominum conſenſus, qui vbique gentium & locorũ quotidie illius raſuram præſcribunt in morbis malignis, ad robur cordis: Si quis in morbillis aut Variolis oblitus ſit tria aut quatuor graua exibere cum aquaCardui, vt venenum per ſudores excludatur; videbitur præcipua remedia ignoraſſe. Probabile eſt quod videtur omnibus aut plurimis maxime verò quod ſapientibus; peritis enim in quaq; arte credendum eſt: Veritas eſt filia temporis, vtilia remedia tempus approbat, inutilia reprobat, quamuis apud populum in magno prætio habeantur: Hinc certa ſpes me tenet futurum tandem vt exulet Paracelſi medicina, cum primum amiſerit gratiam nouitatis. Verum ſi tam facile paream conſuetudini reddam mihi infenſos magni nominis medicos, qui hoc remedium tanquam vanum & inutile ſcripto publico repudiarũt: neque pluris faciunt iſtius cornu ſcobem quã aſtrologi aut cuiuſuis alterius oſſis puluerem.

Ratione igitur & experimentis certandum eſt non authoritate.

Verum diſcutienda imprimis rei & nominis ambiguitas: monoceros enim eſt genus animalis quod ambitu ſuo ſpecies longè differentes complectitur: Ælianus biſontem deſcribit vnico armatum cornu, quod non exiſtimat magis cardiacum quàm noſtri bouis cornu. Strabo refert ex Megaſthene in Iudia eſſe equos, Plinius etiam addit aſinos, vnicornes.

Idem Plinius autor eſt non tantùm in India ſed etiã in Africa eſſe boues vnicornes & tricornes. Atqui numerus eſt inefficax, rebus nullam tribuit vim: itaque cornu vnitas animali nihil addit perfectionis, quemadmodũ neque trinitas, non eſt maioris efficaciæ bos

vnicornis aut tricornis quàm noſter bicornis. Veruntamen autores bonę notæ ſcripto mandarunt. Caphur eſſe Amphiuion vnicornu, ex quo regibus parātur pręcioſa vaſa aduerſus venena: quinetiam ex iſto animali veluti re pretioſiſſima reges eius inſulæ in qua capitur nomen & honoris titulum mutuari: experientia longua populus didicit ex iſto cornu detornata vaſa prodere ſi quod lateat venenum. Plinius nominis quadam prèrogatiua monocerotem deſcribit, feram capite ſimilem ceruo, pedibus elephanti, Cauda apro, reliquo corpore equo: mugitu graui, vno cornu nigro media fronte, magnitudine duorum cubitorum: quale cornu fortaſſis in theſauro. Santodyoniſiaco aſſeruatur. Habet etiam vnum reſpublica veneta in ſummo pretio. Ex ſimili audio, etiam nunc, parari ſalinum Imperatoribus, quod quotidianæ menſæ appomitur vt detegat, ſi quod offeratur, venenum: proinde non tantum in opinione eſt vulgi ſedetiam optimatum, non omnis quidem, ſed cuiuſdam monocerotis cornu eſſe ſingulare alexipharmacum: cuius vires hoc argumento demonſtrat Iordanus, vir imprimis eruditus, libro quem ſcripſit de peſte. Iudæus inquit, me præſente cornu monoceroris deſcribebat circulum quo infinita animalia venenata, Scorpiones, Serpentes, Araneos includebat: Omnia veluti attonita permanebant in medio, neque vllum verſus circularem lineam progredi audebat: extra circulum poſita, quoquouerſum libere mouebantur: ſubiungit, ſola vmbra iſtius cornu, omnia intra horæ quadrantem vitam cum morte commutaſſe. Hoc ſi quis admiretur, meminerit totam fere medicinam eſſe empiricam, vti remedijs experientia potius quam ratione comprobatis: Omnia enim aut ſunt purgantia, aut alterantia, purgantia, humorem peccātem trahunt cum delectu vi occulta. Alterantia, aut manifeſta qualitate nos immutant aut occulta. Horum alia cum parte affecta ſubſtantiæ ſimilitudine communicant, propter quàm hæc Cephalica dicuntur. Illa Hepatica. Alia cum morbo occultas inimicitias gerunt, vnde epileptica dicūtur, nephritica, Arthritica, pleuritica: mitto vt ve-

neno-

nenorum ſic Alexipharmacorum innumerabilium occultas proprietates. Si cornu cerui ſolo fumo fugat ſerpentes. Si os repertum in corde cerui venenis & venenatis morbis reſiſtit: Si limatura cranij proſit epilepticis, quidni pares atque etiam preſtantiores vires, monocerotis cornu tribuemus? Si amuleta quædam phyſica; etiam geſtata (vt Poetnia appenſa collo aduerſus epilepſiam) certis morbis depellendis vi & proprietate inexplicabili conueniant quidni aſſumpta raſura vnicornis aduerſus venena cor roborabit? poteſne vnum probare alterum improbare? Quo iure lapis Bezoar Cardiacus erit, cornu monocerotis non erit? Scio in eius vſu infinitos errores committi. Cumque vix vnum verum in europam quotannis afferatur, tamen à medicis, ſaltem viginti præſcribi. Sed abuſus morum doctrinæ veritatem non euertit, manet nihilominus vera hæc propoſitio: Alicuius monocerotis cornu eſſe antidotum: falſum à verò diſcernendum eſt, Iudæi experimento.

Vnde nata totius ſubſtantiæ proprietas & vbi ſita ſit.

CAPVT XVIII.

LIBRO ſuperiore conſtitutæ ſunt formarum phyſicarum duæ differentiæ, natura & anima: illa definita eſt corporum ſimilarium, hæc organicorũ ſumma perfectio: naturæ motus ſunt definiti, animæ verò indefiniti, natura enim niſi contrario modo affecta ſit (vt calor iunctus ſiccitati aut humiditati) vnum poteſt: anima contraria: anima igitur præſtat naturæ per ſe & ratione ſubiecti quod informat: Vtraque cauſa rationalis anima præſtat ſentienti, ſentiens vegetanti, viciſſimque inanimata cedunt animatis, partim quòd ſint minus conformata, minorique arte & induſtria elaborata, partim quòd regantur ab ignobiliore forma. Inter viuentia ijſdem cauſis homo præſtat belluæ, hęc plantæ: ignobilior verò forma iudicatur, quæ paucioribus

ribus facultatibus prædita eſt, nobilior, quæ poteſt plura & præſtantiora. Inter formas phyſicas hic ordo obſeruatur, vt perfectior imperfectioris vires omnes includat: bellua poteſt omnia quæ planta, præterea ſentit: Homo poteſt omnia quæ plantæ & belluæ, (ſi ſpectes quod poſſunt intra non extra) præterea ratiocinatur: In viuentibus naturalium facultatum duæ differentiæ manifeſtè obſeruantur, quædam enim procedunt ab anima, vt nutriendi, augendi & procreandi, Alię à natura, quæ ſolet nuncupari forma mixti, quæ ſunt purè & ſimpliciter naturales: Priores enim quæ manant ab anima duntaxat, propter eam quam habent cum his ſimilitudinem, naturales nominantur. Quarum origo ideo inter doctos controuertitur, quòd inter eos non ſatis conſtet, an elementa ſecundùm qualitates tãtùm, an etiam ſecundùm formas miſceãtur. Placet mihi elemẽta priuſquã mixtum conſtituant, primùm qualitatibus alterari, deinde formis vniri: ex qualitatibus alteratis exſurgere temperamentum, quod prout hæc aut illa qualitas vicit in mixtione calidum, frigidum, humidum aut ſiccum dicitur, ex formis vnitis vnam exurgere, quę forma mixti nuncupatur: Vires & qualitates mixtorum manifeſtæ, me iudice, procedunt à temperamento, occultæ verò à forma. Vt enim logici dicunt ſpecificas rerum proprietates à primis eſſentię principijs emanare: ſic Phyſici vires & qualitates occultas à forma mixti, à qua cum definiatur & in certã rerum ſpeciem adducatur, cũ illius ſubſtantiam compleat atque perficiat: parum refert ſi proprietates occultas formæ dixeris an ſubſtantiæ inexplicabiles qualitates: Sympatheiæ & antipatheię nõ tãtũ à natura repetẽdę ſunt ſed etiã ab anima. Animorũ enim inter ſeſe mirabilis eſt cõſenſus, diſſẽſio quãdoq; non minùs admirabilis. Conſenſus eſt parentum cum liberis, nam tigres & viperæ ſuos non minùs diligunt, quàm delphini & elephanti: Sæpe ſimia ſuos catulos tam arctè complectitur, vt eos ſuffocet. Diſſenſio verò efficit vt Ichneumon perpetuò inſidietur Crocodilo, Aſpis Ichneumoni, eadem ratione elephas incredibili odio Rhinocerotem proſequitur: Camelus equum,

Aquila draconem, Ceruum & Cygnum : hac cauſa cornicum pugna eſt acerrima cum noctuis: eidem antipatheiæ tribui poteſt quòd ſus vel grunitu ſolo terreat elephantem, vt gallus gallinaceus leonem ſuo cantu, etiamſi Platonici hoc fieri putent, quia vterque ſit ſolaris: verum gallus magis quàm leo, lex autẽ naturæ iubet, vt imbecillior cedat potentiori. Sunt etiam in plantis vt in animalibus concordiæ & diſcordiæ, quas fortaſſis meliùs animæ quàm naturæ adſcripſeris, vt quòd braſſica viti ſit inimica, quercus oleæ, hædera arboribus & ſatis omnibus: huc referre poſſis ſingulorum quoque hominũ occultas amicitias & inimicitias, vt cur nonnullos amemus, quos antea nunquã vidimus, alios odio pluſquàm Vatiniano proſequamur.

Non amo te ſabidi, nec poſſum dicere quare,
Hoc tantùm poſſum dicere, non amo te.

Placet aſtrologis eos, qui habent eundem geniture dominum, vtpote qui nati ſunt ſub eodem planeta, ſeſe amare, etiamſi non ſubſit alia cauſa: Platonici verò eos qui ſortiti ſunt ſimiles genios, facilè amicitias contrahere volunt, qui vero diſſimiles, inimicitias: ego genio ſimiles, animorum ſympatheiam interpretor, diſſimiles eorundem antipatheiam, cuius veſtigium videtur etiamnum in mortuis permanere, eam enim ob cauſam præſente homicida vulnus cadaueris dehiſcit aut cruentatur (quo indicio nonnumquam iudex dignoſcit homicidam alioquin ignotum) quod ſpiritus aliquis vindex à morte ſuperſit, & animarum antipatheias permaneat veſtigium aliquod. Eadem cauſa accidere credibile eſt, vt tympanum ex ouis pelle confectum, quantumuis pulſetur, raucescat & veluti obmuteſcat, ſi alterum ex lupi pelle tum reſonet. Ad eandem ferè cauſam referri poteſt quod vulgo circunfertur, à pennis Aquilarum reliquarum auium pennas abſumi, & chordas ex inteſtinis luporum eas erodere quæ factæ ſunt ex inteſtinis ouium: vt enim maior ignis extinguit minorem, & maius lumen obſcurat minus, ſic maior vis opprimit imbecilliorẽ, imperij quod habebat in cæteras aues aquila dũ viueret, in pennis permanan-

manſit veluti fomes & igniculus; Animæ imperioſæ veſtigium. Hoc primo genere eorum duntaxat quæ vixerunt ſympatheiæ cõtinentur, & antipatheiæ, Altero verò eorum quæ nunquam vixerunt. Quærenti enim cur naphta eminùs trahat ignẽ, reſpondetur non manifeſtæ qualitatis ſimilitudo, alioquin euphorbiũ quoque & pyrethrum cùm ſint calidiora potentius ignem attraherent, ſed formarum conſenſus: Quod verò leo cùm ſit igneus ignem exhorreſcat, eſt opus animæ nõ naturæ: hoc enim habet commune cum feris omnibus, excepto elephanto, quemadmodũ & illud quòd lupus lapidem magis formidet quàm enſem, ictu enim lapidis quod infligitur vulnus fit putre & verminoſum. De vtroque genere docti ampliùs viderint: nobis aliò nunc pergendum eſt, qui perſonam ſuſtinemus interpretis non doctoris.

Digreſſio in Chymiſtas.

Caput XIX.

Exorti ſunt non ita pridem pſeudomedici, qui Anaxagoræ paradoxon inuictis argumentis ab Ariſtotele olim euictum renouarunt, & quod occaluerat vulnus refricarunt: omnia eſſe in omnibus: Illi non tantùm cœlum terræ miſcuerunt, ſed terram cœlo: Ibi enim volunt eſſe bugloſſum & meliſſam, quorum participatione fiant hîc bugloſſum & meliſſa. Hi ſunt qui ex ſale, ſulphure & mercurio omnia à natura conſtituta eſſe ex hoc demonſtrant, quod omnia in hæc tria igne reſoluant: eadem autem ſint principia conſtitutionis quæ reſolutionis. Sed illi ipſi ſuo Vulcano mixta in hæc tria diſſoluunt, non natura: Artificialis eſt diſſolutio, non naturalis: conſtituit autem primum natura res ſuas ex his in quæ illas poſtremò ipſamet reſoluit: hæc non extant in mixtis, ſed fiunt arte. Quemadmodum enim ex pane natiuus calor facit ſanguinẽ, deinde carnem, non quod illa extiterint vnquam in pane, niſi potentia, propter quàm materia eſt omnia: Sic in plantis & metallis multo minùs in animalibus perfectis

perfectis actu non inſunt, Sal ſulphur & argentum viuum, ſed eliciuntur coctione: Item principia ratione ſola concipiuntur non ſenſu. Iſta principia ſunt ſenſibilia, quinimò mixta, quæ qui dixerit principia, aut elementa corporum etiamnum ſimplicium, non eſt dignus quocum diſputetur, quia vel ignorat, vel malitioſè negat prima phyſicæ rudimenta: Quis non miretur iſtos ſufflones igne ſuo quintam eſſentiam de ſingulis rebus velle ſeparare cum nulla inſit? nam etiamſi formæ phyſicæ origine ſint cœleſtes, ſubſtantiæ tamẽ ſunt elementares, incorporeæ, inuiſibiles: Materiæ quidem addictæ & alligatæ, non materiatæ: Spagiricum eſt aureos montes polliceri, omnia metalla conuertunt in aurum: Quidni, inquiunt, cum ſit finis omnium metallorum? Quaſi cæterorum formæ ſint incõpletæ, contendántque omnes ad formam auri veluti ad finem & perfectionem, verùm ſingula metalla in ſuo genere ſunt perfecta, nec natura cum facit plumbum intendit aurum, ſed in genito plumbo veluti adepto fine ſubſiſtit: quod etiamſi poſſit & velit, poſſuntne chymiſtæ arte ſua idem polliceri? His impoſturis quiſquis fidit, ignẽ & operam perdit: poſſunt arte naturam imitari, & pro auro naturali artificiale exhibere, pro genuino factitium & adulterinum: ſimile inquam non idem: vmbras enim pro rebus ſudore multo conſequuntur. Ixioni ſimiles qui pro Iunone nebulam amplectebatur. Similes Æſopico cani, qui præferebat vmbram rei, quorum finis adulteratio monetæ, quia coronat opus. Conſultius feciſſet Fernelius, ſi lapidis philoſophici deſcriptionem ſilentio obruiſſet, ne credulos & rerum nouarum cupidos in foueam calamitatis autoritate ſua præcipitaret. Ficinus affirmat ſpiritum auri ex aliis metallis aurum generare eũque ſpiritum, Elixir, ab Arabibus appellari: Quis non malit hunc ſpiritum, quàm genium Socratis? eius extractio verè philoſophica eſt, cũ ſit finis philoſophorum, ſi non philoſophiæ: cuius oportet principes præ cæteris eſſe ſtudioſos, quia ſuggeret illis perficiendarum magnarum rerum inſtrumenta. Deſinant mineras auri tanto cum labore perquirere, ſi exiguus lapillus
poſſit

poſſit eſſe inſtar omnium fodinarum.

An metamorphoſis ſit poſſibilis!

Iſta metallorum transformatio alteram quæſtionem inuexit, An natura rerum formas poſſit permutare, vt homines in aſinos lupos, porcos. Nam vt dicitur,

Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſsis,

Quod Plutarchus declarat hiſtoria Grilli: Mœrim herbarum potentia ſeſe cùm vellet, in lupum tranſmutaſſe, ita ſcribit princeps poëtarum:

His ego ſæpe lupum fieri & ſe condere ſyluis
Mœrim.

Nota eſt ex Apulei aſino hiſtoria, vt fuerit ipſemet in aſinũ tranſmutatus, ſalua & incolumi ratione, quòd ſi quis habeat loco fabulæ, meminerit quod refert D. Auguſtinus: viatores quoſdã à magis in iumenta fuiſſe mutatos & onera baiulaſſe integra mente. Formas exteriores magicis artibus & herbarum potentia ad tempus deponebant, interiori & eſſentiali permanente: neque enim, inquit Ariſtoteles, vt nauta nauem, anima ſuum corpus vnquam deſerit ſubiecto incolumi, fabulę enim ſunt non hiſtoriæ, quæ de Hermotimo & Ariſtæa Preconneſio ſcribuntur à Plinio, ſed illi indiſſolubili vinculo cohæret. Hoc ergo relinquitur quærendum: An anima rationalis poſſit habitare in corpore aſinino, ſuillo, bubulo, iudicio remanente. Quod ſi ſola figura capitis, aut eiuſdem quantitas hominem efficiat rationis impotentem: ſunt enim amentes qui naſcuntur cum puſillo & acuminato capite. De capite aſini aut porci, quale ferendum eſt iudicium? Si anima temperaturæ cerebri miniſterio, & ſpiritus animalis adminiculis adiuta, ratiocinetur: iiſque per maniam, aut phrenitidem læſis ratio perturbetur, poteſt-ne in aſinino, aut ſuillo cerebro bene ratiocinari? Præſtat cum medicis eiuſmodi fabulas, ita enim Plinius appellat, de melancholicis, vt lycanthropis, interpretari: qui imaginatione læſa putant ſe eſſe lupos, eáque agunt quæ lupi, ſeruata tamen vtraque forma tam exteriore, quàm interiore. Sic demorſi à cane rabido, confirmato mor-

morbo, putant ſe eſſe canes, latrant & mordent, vt canes, Si magi dæmonum opera id præſtent, vt vulgo perſuaſum eſt, imponunt oculis, faciúntque vt videantur.

Quæ neque ſunt vſquam, neque poſſunt eſſe profectò.

Tam enim falſum eſt Lycaona verſum fuiſſe in lupũ, quàm Io in vaccam, Caliſto in vrſam, Actæona in Ceruum, Hecubam in canem: Si quis obijciat quædam animalcula tranſmutari: vt erucam in muſcam, Accipitrem & vpupam inter ſeſe: Reſpondeo tranſmutationes iſtas eſſe naturales, fruſtrà quæri, ſi fieri poſſint cum fiant quotidie; ordinaria enim opera cenſentur legitimi partus naturæ: Poteſt ne Deus ipſe naturas rerum inuertere? Poteſt quidem abſoluta non ordinaria potentia, quæ natura naturans ſolet nominari: neque enim credibile eſt, quòd ordinem à ſe inſtitutum velit peruertere, niſi fortè ſecreto aliquo conſilio, vt cum vxorem Loth in ſtatuam ſalis commutauit; Nabuchodonoſor regem in iumentum.

Ariſtot. ſcribit hæc fieri cum morbi læditur principium, id eſt mens.

Hinc patet quod ſi Pythagorei metempſicoſim veluti inferos excogitarint ad continendum populum in officio, laudabile eſſe hoc inuentum: nam ſi plebeculæ perſuaſum fuerit, omnibus qui honeſtè vixerint definitum eſſe in cœlo locum, vbi cum diis perpetuò fruantur æuo: Animas verò quæ belluinam vitam egerint in belluarum corpora tandem migraturas. Spe futuri boni ad virtutis ſtudium excitabitur, metu mali, à vitio faciliùs declinabit: verùm ſi hoc pro vero poſuerint, ***Spiritus æquè feris humana in corpora tranſit, inque feras noſter***, non tantùm eſt falſum, ſed ridiculum commentum: Nam ſi anima culicis poſſit regere elephantem, ſi mens diſcurrere poſſit in capite belluæ, non ſunt omnia facta in pondere numero & menſura, neque vlla debet eſſe agentis cum patiente proportio. Poſthac ne metuant quoties bubulam edunt, ne aliquem ex parentibus comedant, libero eos iſto metu.

De

De philtris ſeu poculis amatoriis.

LIs eſt adhuc ſub iudice. Si Philtris concilietur amor. Amantes mille artes experiuntur, quinetiam vias vetitas tentant, vt amata potiantur. Quidam Caroticum, vt opium, exhibent: vt amata potiantur. Alij inebriant, vt ſomno vinóque ſepultam ſubigant: alij poculo dementant, vt Cæſonia Caligulam: Lucullus & Lucretius aſſumpto Philtro inſani perierunt. Verùm vt piſcatio quæ fit veneno, facilis quidem eſt, ſed piſcem reddit inſuauem & ineptum menſæ: Sic prauis artibus quæſitus congreſſus, nõ poteſt eſſe iucundus: concumbunt abſque voluptate, quia inuoluntarius congreſſus neutri amantium poteſt eſſe gratus: Tolerabiliores qui datis contharidibus Veneris ſtimulos exſuſcitãt, aut ijs quæ ad languentem Venerem à medicis præſcribuntur arrectionem excitãt, vt diaſatyrio.

Quiſquis es, dic ſodes, videtúrne tibi his philtris amor conciliari? Quidni dices? quia amor eſt pathos voluntarium: vellet amans eſſe & viuere in amata: eſt dimidium animæ ſuæ: voluntas autem libera eſt, cogi non poteſt. Requiritur animorum conſenſus, vt voluptas, amoris præmium, coitu percipiatur, non dubito quin arte poſſit aliquis ad libidinem incendi: Poteſt magus, imò medicus efficere philtro vt ames, ſed non poteſt efficere vt redameris: neque faciet definitè vt hanc vel illam ames: quamuis exhibito ſatyrio puellam reddiderit amantem, an propterea amantem tui? ſapienter itaque ſummus magiſter amoris ita concludebat:

Amantes congreſſu cupiunt vniri Ariſtophanes.

Ergo quiſquis opem noſtra tibi poſcis ab arte
Deme veneficiis carminibuſq; fidem.

Cùm Olympiæ renuntiaretur Philippum ab Inda quadam fuiſſe ineſcatum, & philtro veluti laqueo irretitum, iuſſit illam ſibi adduci: quam cùm videret ſupra cæteras venuſtam & formoſam: Ecce Philtrum, inquit:

Sit procul omne nefas, vt ameris, amabilis eſto.

Græci

Græci affabilitatem φιλίχε vocabulo exprimunt, vt ſignificent ſolos affabiles eſſe amabiles: In facie Darij inerat aliquid gratiæ & venuſtatis, cuius cauſâ non tâtùm ſuis, ſed exteris, quinetiam hoſtibus erat gratus. Certiùs Philtron quàm Symphitum: quod Alcibiadiũ dicitur, quia Alcibiades, eo, tanquam amuleto, vteretur ad aucupandam gratiam populi Athenienſis. Eſt Angelus gratiæ, Annahel dictus Hebręis, qui amabiles creditur reddere, quibus aſſiſtit. Qui dixit aurum perſonatum amoris vinculum, ſignificauit eſſe philtrum præſtantiſſimum,

Auri ſacra fames, quæ non mortalia pectora cogis?

Caſta eſt cuius pudicitiam nullus auro ſollicitauit. Iupiter ipſe per impluuium aureum deſcendit in ſinũ Danaes. Apage ergo magica philtra, ſunt vana, fallacia, ridicula: Hæc ſola pro legitimis philtris habenda ſunt, Aurum, affabilitas, animorum & morum ſimilitudo, facundia; Non formoſus erat, ſed erat facundus Vlyſſes. Hæc erat veterum Pytho, ſuadela, Herculis gallici aurea catena, qua omnes nolentes volentes ad ſe pertrahebat. Vlyſſes obduxit aures cera, ne Syrenum cantu caperetur, meretriciæ facundiæ vnicum, & ſingulare remedium.

Eſtne ars aliqua faſcinandi?

HÆC quęſtio paribus ferè rationũ momentis olim diſputata eſt: quas cõtrahã in pauca, & veluti cõpendio proponã. Verũ ne omonymia nominis cuiquã imponat, notãdũ inprimis Lacædemonios ciuitate ſua oratores expuliſſe, quòd præſtigiis orationis populum quò vellent pertraherent, & veluti faſcinarent. Adoleſcentem qui ad diſcendum Rhetoricam Athenas conceſſerat, ablegarunt, adiecta cauſa quòd rediret inſtructus arte faſcinandi. Quo ſenſu, ni fallor, Galatas ita D. Paulus increpabat. Quis vos faſcinauit, hoc eſt, declamando impediuit, ne pareatis veritati? φιλαυπία quoque dicitur faſcinare, quia non tantùm corporis, ſed animi oculũ perſtringit. Narcis

enim& Eutelidas dicti ſunt à claſſicis autoribus amore ſui faſcinati. Sed verè & propriè dicitur faſcinare qui ſolo intuitu quem vult nō tātùm inficit, ſed interficit: quam vim ſuis lamiis & ſtrigibus veteres tribuerunt.

Illæ carminibus promittunt ſoluere mentes
Quas cupiunt: Aliis Diras immittere curas,
Siſtere aquam fluuiis, & vertere ſydera retrò.

Hoc modò paſtor apud Platonicum poëtam ſuas oues faſcinari conqueritur.

Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Nobis itaque relinquitur inueſtigandum, An paſtoris iuſta eſſet querimonia, an potiùs inanis, & in vulgi tantùm opinione poſita: ſi vere Plinius & Solinus affirment, quibuſdam populis vt, Triballis & Illyriis connaſci vim faſcinandi; quidni iuſta? Oportet Pliniū habere faſcinum pro confeſſo, qui ad illud auertendū tam multa deſcripſerit remedia. Romani appendebāt collo puerorum priapi effigiem ad impediendum faſcinum, propterea Latini, priapum faſcinum, quaſi faſcini depulſorem, nominarunt. Ad eum finem currui triumphali Priapus appendebatur, vt faſcinum in authores retorqueret: fallor ſi puella quæ viſu receperat interficiendum Alexandrum, non eſſet faſcinatrix. Enimuero ſi mulieres quo tempore fluunt menſes viſu ſpeculum inficiant quis dubitet malignum, quendam vaporem per oculum tranſmitti poſſe in obiectum? Si baſiliſcus & catoplebaſolo aſpectu interficiāt, quidni in toto hominum genere aliqui naſcentur baſiliſco ſimiles? Placuit enim naturæ, vt loquitur Plinius, nil mali vſpiam eſſe quod non ſit in homine. Homo eſt menſura rerum omnium, cætera enim non dicuntur calida, aut frigida niſi ad hominem relata: proinde cū vnicuique animantium generi proprium inſit temperamentum. Solus homo poſſidet omnia, hîc leoninum ille aſininum. Huic viſus baſiliſci: illi Catoplebæ: Philoſtratus in Apollonij vita meminit Saturnij, cuiuſdam Epheſij, qui non aliter quàm baſiliſcus omnes ſolo aſpectu interficiebat, quibus argumentis videtur effici poſſibilem eſſe faſcinationem. Veruntamen, vt inde

exordiar,

exordiar, cum homo ſit animal politicum, naſcatur ad ciuilem ſocietatem, quæ crudelitas eſt, naturam, quæ perhibetur φιλάνθρωπος, creditúrque omnia referre ad vſum hominis, procreare homines, qui etiã intuitu omnes interficiant. Verùm etiamſi nullus extet, neque vnquam, me iudice, talis extiterit: demus tamen extare poſſe, an propterea faſcinatio poſſibilis? minimè verò: nã faſcinator propriè dicitur, nõ qui promiſcuè & ſine delectu obuiũ quemque, ſed qui intuitu quẽ & quando vult interficit. Atqui motus naturæ non ſunt in noſtra poteſtate, eóque differunt à voluntariis: quare ſi cui connata eſſet vis faſcinandi, læderétque omnes quos inſpiceret, non eſſet tamen faſcinator ille de quo quæritur, quia Arbitraria eſt faſcinatio. Poteſt-ne vapor, aut ſpiritus iſte malignus, obiectis oculis eſſe funeſtus, proprio ſubiecto innoxius? Putaſ-ne puellam veneno nutritã potuiſſe præſtare quod pollicebatur, cùm venena conſuetudine fiant alimenta, tandémque coctione triplici alterata deſinãt eſſe venena? Galinæ nutriũtur rubetis & ſcorpionibus, Capræ cicuta, neque propterea viſu quemquã offendũt. Eſt ne veriſimile ab aſſumpto veneno attolli vaporem ad oculum quo ipſe non lædatur, cùm à cauſis tam internis, quàm externis tam facile offendatur? aut cur halitu potiùs nõ lædunt quàm viſu? Sanè ſi viſus fiat recipiendo non emittendo ſitque cryſtallinus humor veluti ſpeculũ animatum, fruſtrà ars aliqua faſcinandi conſtituitur. Sed hãc de modo videndi quæſtionem Peripateticis pro ſuo magiſtro aduerſus Platonicos diſputandam relinquo, contentus hoc adieciſſe, mihi quidẽ videri falſa, quæ de Triballis & Illyriis in hiſtoriam relata ſunt, fabulæ tamen hoc dediſſe locum, quòd eſſent aſpectu fero & truculento, puerósq; metu prope modũ exanimarent: nã ex oculis iratorũ veluti ſcintillæ micant: vt enim Arimaſpi crediti ſunt monoculi, quòd ad cynoſurã collineando (erant enim inſignes ſagittarij) oculũ vnũ clauderẽt, & Pſylli crediti ſunt reſiſtere ſerpẽtib⁹, quòd vſu confirmata audacia venenum ſuctu mox retraherent, Theſſali quia primi ex equo pugnarunt, falſam

H 2 de

de centauris opinionem inuexerunt. Ita Triballi & Illyrij crediti ſunt faſcinare, quòd viſus ferocia aſpicientes terrerent, neruus eſt ſapientiæ non temerè credere: nullum enim eſt tam impudens mendacium quod teſte careat.

Occultis morbis tacita medicamentorum proprietate ſuccurrendum non empiricorum ritu ſed arte & methodo.

CAPVT VLTIMVM.

Alterantia pugnant qualitate, aut tota ſubſtantia horũ non eſt methodus, ſed omnia per experientiã ſunt inuenta Galenus xiii methodi.

VT morbis quorum manifeſtæ ſunt cauſæ remediis manifeſtè contrariis medemur: Ita morbis occultis ſuccurrimus remediis occulta proprietate repugnantibus: Occultum voco cuius vſus ſenſu ſolo & experientia innotuit. Repugnant verò remedia cauſæ morbificæ, ſi non ἐναντίως, vt calidum frigido, ſaltem στερητικῶς, vt vacuum pleno, vt enim Rheum bili quam vacuat non opponitur, vt aduerſum, ſed vt priuans: eo quod illam trahit ſubſtantiæ ſimilitudine: Sic Scorpius opponitur tantùm priuatiue ſuo veneno, cui reſiſtit admotus vulneri, dum illud foràs retrahit ſympatheia, fortaſſis potius quàm antipatheia. Cur occulta remedia Galenus in artem non coëgerit, nullúmque habeant locum in medicina, ſed ſeorſim explicentur, iam pluribus explicandũ eſt. Artes abſoluuntur definitionibus, diuiſionibus, & demõſtrationibus, nil enim aliud continent. Atqui neque definiri poſſunt, neque in certas differentias diſtingui, multo minùs demonſtrari ſpecificæ proprietates, ſi quidem earum cauſæ ignorantur: præterea in omni diſciplina debet hic ordo obſeruari, ea ſerie & conſecutione debent ſingula præcepta collocari, vt quæ præcedunt conſequentium ſint principia, ex iiſque pendeant veluti concluſio ex præmiſſis, effectus ex cauſa: Atqui non poſſent medicinæ præcepta in eam methodum redigi, ſi manifeſtis occulta miſcerentur, quia vix quicquam habẽt inter ſe commune, quinimo

vix

vix dicas, in quibus conſentiant, & diſſentiant inter ſeſe, quæ vi & proprietate inexplicabili operantur: niſi fortè vt Ariſt. omnes diſputandi de re qualibet communes locos ad quatuor παραγγέλματα reducendo, artē deſcripſit, quàm inde τεχνὴν appellauit. Ita ſympathia & antipathia omnia ad certa capita reducas methodo iam conſtituta: quod etiamſi feceris, tamen difficile erit generaliora primò, ſpecialiſſima poſtremò, ſubalterna medio loco collocare: propterea Fernelius, Non in docendo, inquit, ſed in vtendo eorum artem requiro: de quo, vt conſtet ampliùs, ex Ariſtotele in politicis repetendum eſt, duos eſſe primos habitus mentis, ἐπιστήμην καὶ παιδείαν ſcientiam & peritiam: quā videtur in metaphyſico breuiore τρόπον ἐπιστήμης nominare, vbi ſcribit, ſtultum eſſe quærere ſcientiā ignorato ſciendi modò: hæc duo ſæpe disiuncta ſunt, fieri enim poteſt vt rectè, quis ſentiat, & id quod ſentit peritè explicare non poſſit. Ariſtoteles paſſim veteribus vitio vertit ἀπαιδευσίαν, ignorationem methodi, mauultque dici πεπαιδευμένος methodicus præceptor, quàm doctus & cauſarum peritus: multa quidem illi de natura ſcripſerunt ante Ariſtotelem, plura de moribus, nemo tamen ea in artem redigere potuit, quia erant ἀπαιδευτοὶ καὶ ἀμέθοδοι, tenebant ſcientiam, ſciendi modum ignorabant: methodus eſt genius artis, de qua ſoleo illud Martialis interpretari.

Victurus genium debet habere liber.

Legitima enim collocatio, atque vt ita dicam, artificioſa concatenatio præceptorum ſcientiam, parit in animo lectoris: Qui docet abſque methodo, confuſè docet, Chaos potius quàm ſcientiam relinquit in animis auditorum: Atqui proprietates occultæ, hoc ipſo quòd ſunt occultæ, ſciri non poſſunt, quia verò nihil habent commune inter ſe, neque pendent poſteriores ex prioribus, vt concluſiones ex principiis, effectus ex ſuis cauſis methodicè collocari non poſſunt: Reliquum eſt itaque vt in vtendo tantùm, non in docendo earum artem requiras, neque enim temerè, ſed magna cautione & prudentia diſpēſari debent alexiteria, tam prophylactica quàm therapeutica, eſt cùm ad cauſam

Medicina empirica & rationalis ſeorſum doceri debent Galen's 4. methodi.

antecedentem priùs imperari debet commune remedium, vt ad plethoram venæ ſectio, ad cacochymiam purgatio, quàm particulare alexipharmacum vſurpetur: vt cum morbus dat inducias: aliquando tam præſens eſt venenum, vt in peſte ſpiritali, & diaria Britannica, necnō aſſumptis venenis, qualia meminimus huius libri decimo capite, vt communibus non poſſit eſſe locus, Nicolaus Nicolus ſcribit ſe nouiſſe quendam ducem qui habebat ad manum, tam pernicioſum venenum, vt poſſet illius proiecti in prunas ſolo ſuffitu, quotquot eſſent in eadem aula, eodem extanti interficere, cum ipſe aſſumpta priùs antidoto ſaluus & incolumis permaneret. Si medici conſilium fuerit præcauere malignum aliquem morbum, vt peſtem, ad προφύλαξις primùm reſpiciat, vt de aëris intẽperie corrigenda ſit ſollicitus, vſu quotidiano pillularum ruffi, quæ peſtilentiales vulgo dicuntur, corpus purum reddat, cardiacis tam ſumptis quam admotis cor muniat. Si princeps ſibi metuit à veneno, habeat miniſtros fideles, qui eſculenta & potulenta prægustent, habeat ſuſpecta odorata, quia venefici, odoris ſuauitate ſolent celare venenum. Suſpecta ſint etiam quæ ſapore valdè ſunt ingrata, quia venena eiuſmodi ſunt, paucis exceptis, vt ſublimi, aconito & fungis, quorum eſu Claudius imperator ab Agrippina ſublatus eſt, quemadmodum Tyberius à Domitiano fratre, vſu leporis marini. Vtatur ſæpe theriaca & mithridatio, ſic enim Mithridates vitam ſuam à venenis & veneficis aſſeruit, quibus abundat Pontus. Quod ſi iam factum morbum velis expugnare, præſcribáſq; non prophylactica, ſed Therapeutica remedia, conſidera ſi liceat per morbum generalia præmittere, alioquin à proprio alexipharmaco curationem exordire, ſi aſſumptum ſit venenum, vide ſi vomitu, ſudore, per aluum, an per vrinas citiùs poſſit excludi, malitia mox epoto lacte temperetur, vomitus verò oleo communi, Amygdalarum dulcium, excitetur: nam & hæc acrimoniam veneni obtundunt, vt iuſcula pinguia. Quod ſi torſiones ventris iam deſcendiſſe venenum indicent, quando laborantem inuiſis, da operam vt acri clyſtere foras attrahatur. Theriaca

riaca & mithridatium ſunt communia alexiteria, non tantùm curandis,ſed etiam præcauendis morbis malignis conuenientiſſima. Verùm ad præcautionẽ quotidie ſumi debent parua doſi, vt ſcrupuli vnius pondere:ad curationem verò quantitate duarum drachmarum plus minùs dari debent vt poſſit eſſe vis maior antidoti quàm aſſumpti veneni, diluantur aquis cardiacis,vt cardui benedicti,ſcabioſæ,bugloſſi,borraginis:tormentillæ vel earum decocto: Addere poſſis ſyrupi de limonibus vel de parte accida citri vnciam vnam. Vtiliter etiam præſcribũtur bolus,armena,quia aſtrictione ſua viam præcludit veneno ad cor, raſura vnicornis,Bezoar,& quæ in officinis proſtant electuaria cardiaca, vt diamargaritum &diambra,quibus permiſtis cũconſeruis cardiacis,fiũt opiata:cõditum:conferunt etiam epithemata ad regionem cordis ex cardiaco decocto,aut deſtillatis aquis, in quibus aliquod dictorum electuariorum diluatur. Aut applicetur cordi emplaſtrum ex conſeruis bugloſſi & ſcabioſæ addendo theriacam aut mithridatium. Hodie vix vllum venenum veneficis eſt familiarius quàm ſublime, quia ferè eſt inſipidum,nec colore ingratum, certóque perimit,quia cauſticum: Tamen criſtallus albus,eius alexiterium perhibetur,vt aconiti,ſuccus aut puluis,rutæ ſylueſtris : fungorum , ſtercus gallinæ, ſumptum cum oxymelite, fortaſſis vt mures ſublimè depaſti ſpecie alimenti:euadunt, ſi mox frigidam affatim bibant, ita eiuſdem largo hauſtu ardor poterit extingui, multa enim remedia ex animalibus maiores noſtri didicerũt. Quid ſi venenum ſit admotum non aſſumptum? vt ſi ἰοβολὸν ζῶον, venenatũ animal,ictu, vt Scorpius & Phalangium: Aut morſu, vt ſerpens & canis rabioſus, in cute venenum reliquerint? Dabis operam quàm citò fieri poterit vt retrahatur. Conducatur villicus qui illud ſugat,alioquin admoto deplumi podice galli, idẽ tentetur, occludatur illi roſtrum vt trahat potentius: In locum demortui nouus ſubinde ſubſtituatur, aut cucurbitula vel corniculo idem tentetur, metaſyncritica ad eum finem commodè vſurpantur, vt emplaſtrum vulgare ex cæpa cocta ſub cineribus calidis,

adiecto pauco mithridatio : terantur cum oleo liliorũ addendo fermẽtum: Item ſcarificatus profundus, cum ſanguine virus educit: Actuali cauterio nihil eſt præſentius, igne enim domatur veneni genus omne, quo in principio vtendum eſt priuſquam virus peruaſerit ad interiora: Ignem ſi formidet æger, ſubſtituatur potentiale: Galeni conſilio pars lethaliter icta, quàm cito fieri poteſt amputetur. Ita enim vinitor morſus à vipera mox abſciſo digito mortis periculum effugit.

Ad impediendam putredinem, & ſuperandum ſi quod ſit venenum in ictibus ſclopetorum, initio ſoleo vti præcipitato, vulnus à ſerpente aut rabido cane inflictum, aqua forti vtiliter attingo. Interim aut arcto vinculo viæ occludãtur, aut ſuprà partem læſam commune chirurgorum defenſiuum apponatur, dentur cõmunia alexiteria ſi propria ignorentur, neque enim facile eſt veneni ſpeciem citò diſtinguere, neq; etiamſi cognoſcatur, protinus illius proprium alexipharmacum ſuccurrit. Qui volet plura cognoſcere, legat librum tertium Fracaſtorij de morbis contagioſis. Aut potiùs Galenum de antidotis, & methodi medendi libro decimo tertio, vbi addit vacuãtibus manifeſta aut occulta qualitate alterantia. Cæterum interemptum veneno docet ſexto de locis affectis his ſignis internoſcere Si ſobrius & ſanus repente obierit, nauſea aut vomitu præcedente, deliquio, Cardiognio, Torſionibus ventris : Si cutis liuida, nigra, vel maculis rubris conſperſa appareat.

FINIS.

INDEX CAPITVM QVÆ IN HOC LIBRO continentur.

CAP. I. *Mundi elementa ſolam materiam genitis quibúſque rebus impertiri.* pag.5.

CAP. II. *Rei naturalis formam ſubſtantiam eſſe, non accidens.* pag.9.

CAP. III. *Naturalis cuiuſque corporis ſimplicem eſſe formæ ſubſtantiam, neque hanc eſſe ex Subiecti formis ortam, contra Alexandrum.* pag.13.

CAP. IIII. *Partium quæ in compoſito ſunt, formas eſſe veluti quaſdam præparationes inducendæ totius formæ, & eas eſſe multiplices.* pag.15.

CAP. V. *Rei naturalis potentiam non eſſe ſuopte impetu ad formam progredi, ſed haud ſecus atque actum de habitu formam elici de potentia materiæ.* pag.17.

CAP. VI. *Gignendæ formæ ne minimum quidem ante in materia fuiſſe, neque potentiam quicquam eſſe formæ, neque ad ſubſtantiæ genus referri.* pag.20.

CAP. VII. *Non potuiſſe formam à parentibus fluere, qualis & vnde ſit formarum origo.* pag. 23.

CAP. VIII. *Rerum omnium formas, primáſque ſubſtantias de cælo duci ex Ariſtotelo.* pag.24.

CAP. IX. *Ariſtoteles ſupra naturam philoſophatus ſtatuit formarum diuinam originē, Deum maximum cælos aſtráque condidiſſe, quæ Platoni & ſacris literis ſunt cōſentanea.* pag.26.

CAP. X. *Res omnes caducas & mortales diuinitus olim conditas fuiſſe, eas nunc cæleſti virtute & gigni & gubernari, quæ eadem planè eſt diuina.* pag.28.

CAP. XI. *De ſpiritibus quorum gubernaculis mundum adminiſtrari tradunt.* pag.31.

An ex eo quod quiſpiam idiomate loquatur inaudito, cenſendus ſit Dæmoniacus. pag.38.

Cur Chriſti morte conticuerunt oracula. pag.40.

INDEX

INDEX CAPITVM QVÆ IN SECVNDO libro continentur.

CAP. I. *Rei cuique genitæ, alias à materia alias à qualitatum temperamento, alias à forma vires ineſſe.* pag. 42.

CAP. II. *Vires eas quas forma profert, uti & ipſam formam planè diuinas eſſe, quarum nulla ſit certa manifeſtáque ratio.* pag. 44.

CAP. III. *Corporis humani & cuiuſque animantis diuinam eſſe fabricam.* pag. 46.

CAP. IIII. *Animam noſtram non ab elementis ortam Galeni decreto.* pag. 47.

CAP. V. *Quid animæ facultas Galeno.* pag. 50.

CAP. VI. *Trium partium animæ diuinam eſſe ſubſtantiam, ex Galeni ſententia.* pag. 52.

CAP. VII. *Humani corporis ut omnium viuentium ſpiritus eſſe diuinos, ingenitúmque illis calorem diuinum.* pag. 55.

CAP. VIII. *Plurimas functiones & opera in nobis occultis ex cauſis eſſe.* pag. 58.

CAP. IX. *Parti ſimilari non vnicum, ſed tria morborum genera inſidere, & qui ſint materiæ morbi.* pag. 62.

CAP. X. *De morbis totius ſubſtantiæ & quanti ſint in arte momenti.* pag. 65

CAP. XI. *Occultorum morborum differentiæ.* pag. 69.

CAP. XII. *De peſtilentibus morbis, quòd illorum occulta ſit cauſa.* pag. 75.

De exanthematis appendix. pag. 79.

CAP. XIII. *Epidemiis morbis occultum quiddã ineſſe.* p. 80.

CAP. XIIII. *De contagione & morbis contagioſis.* pag. 84.

CAP. XV. *De venenis & morbis venenatis.* pag. 87.

CAP. XVI. *Et morbos & remedia quædam trans naturam eſſe, vbi copioſè diſputatur an amuletis morbi depellantur* p. 91

CAP. XVII. *Occultas quaſdam eſſe formæ ſeu totius ſubſtãtiæ proprietates & quot ſint illarum differentiæ.* pag. 98.

An cornu Monocerotis inſit vis Alexiteria. pag. 103.

CAP. XVIII. *Vnde nata totius ſubſtantiæ proprietas, & vbi ſita ſit.* pag.105.
CAP. XIX. *Digreſſio in Chymiſtas.* pag.108.
An metamorphoſis ſit poſſibilis? pag.110.
De philtris ſeu poculis amatoriis. pag.112.
Eſtne ars aliqua faſcinandi? pag.113.
CAP. VLT. *Occultis morbis tacita medicamentorum proprietate ſuccurrendum non empiricorum ritu, ſed arte & methodo.* pag.116

Digitized by Google

IOANNIS RIOLANI DE PRIMIS PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM LIBRI III.

PRÆFATIO.

De æmula Exercitatione.

HOMO in ampliſſimum hoc mundi theatrum, tanquam ad emporium demiſſus, intellexit naturæ lumine res varii generis, tanquam merces ſibi obiectas eſſe, quarum excitatus pulchritudine, mirari primùm, tum demum philoſophari cœpit: ſortitus autem habitationis locum medium, ex quo tam cœleſtia quàm terrena contemplaretur, ſpretis caducis & vilioribus, in diuiniora & ſublimiora mentis aciem direxit: quæ cùm Deus ſuis theſauris concluſiſſet, ſibiq; vni ſciẽtiam, dæmonibus opinionem rectam, homini lubricam tantùm & ancipitem conceſſiſſet: ſuos conatus eludi ſentiebat, qui Tantalus alter in me-

Digitized by Google

medijs ſcientijs,velut vndis, continua eneca-
retur ſiti. Quare tanta difficultate deſpondiſ-
ſet animum, niſi eius inopiæ miſertus Deus
Opt. Max. ſapientiam natura & origine cœ-
leſtem participatione terrenam fieri & in hu-
manum conſortium venire permiſiſſet: Quod
vt commodius perageretur, eius ſymbola ve-
riſimiléſque conicćturas noſtris animis inſe-
uit, vt in magia cecinit Zoroaſter, tantiq; ne-
ctaris ſuauitate.

Inſperſit nobis labia areſcente palato.
Labore tamen illam vendidit, quem inſtituit
peruigilem cuſtodem, cum quo prius negotiũ
eſſet habendum, quàm ad eam pateret aditus,
ſolóſque φιλοπόνους, ſeu laboris patientes ad
eius conſuetudinem admiſit, ratus indignum
à φιληδόνοις, & otii ſectatoribus rem tam ſa-
cram illotis manibus attrectari, & inquinari.
Ecquis enim (vt res iſta rationis ſubducatur
calculo) cum dixerit Imperatorem, qui ſe fu-
gæ præbeat ducem? quis eum pro gubernato-
re habeat, qui maris fluctus reformidet? Quis
eum agricolam, qui vel minimo fractus labo-
re fodere aut arare recuſet? Deme ab Achillis
hiſtoria Hectorem & Scamandrum, ab Vlyſ-
ſis nauigatione labores, quid ſupererit quo
gloriam immortalem mereâtur? Tolle Athe-
nienſibus pugnam Marathoniam, ſuccisam
manum Cynegiri, Polyzeli infortunium, Ca-
limachi vnlnera, quid aliud præter Cecropis
& Erecthei fabulas inanes ad gloriam relin-
quetur? Aufer ab Hercule congreſſus cum fe-

ris

ris & præpotentibus tyrannis, quid erit reliquum quo iure glorietur? Tolle à Platone & Ariſtotele labores ſuſceptos, iuuandæ poſteritatis cauſa, quo iure conſequentur immortalem laudem? At poterat Achilles ſecurè Mirmidonibus imperare, Theſſalicam terram excolere, ac Pelei ſenectutem alere: Poterat Vlyſſes otioſus domi deſidere, vel apud Calypſo in vmbroſo antro ſenectute & mortalitate depulſa perpetuò degere: poterat Plato apud Dionyſium, vt Ariſtoteles apud Alexandrum viuere delicatè: poterat Iupiter mollem & otioſam vitam Herculi ſuo concedere, quē vnicè diligebat, & in quo humanæ vitæ exemplar oſtendebat: Continuis tamen eum exercuit laboribus toto vitæ curſu, vt iis intermediis ad ſapientiæ fontem ſecunda nauigatione perueniret. Sit ergo labor Philoſophiæ conſequendæ, certa & tutiſſima via, hominibus diuino fauore conceſſa.

Cū labore verò æmulā exercitationē coniunxit, & arcto vinculo ſociauit, vt vnū ſine altero nihil aut minimū poſſet: Iuſtum opus certè, & ſi quid aliud, planè diuinum. Nec enim inſigni præconio victor declaratus, vel in olympiis oleam, in Pythiis pinum, in nemæis apium, in pugillatu lenniſcum emeritus eſt vnquam, qui ſolus decertauit ſecum: ſed æmulo athleta opus eſt, cum quo te ſtrenuè exerceas. Præclarè ſiquidem, qui conſeruandam eſſe Carthaginem conſulebat, quia iuuentutis Romanæ acueret induſtriam, & cum ea laborum

rum perituros eſſe aculeos præſentiret. Nam cùm plurima ſeſe offerant in antiquis Repuſ. publ. laudabilia, præ cæteris in Romana, Athenienſi, Lacedæmonia, & Cretenſi, ſuccurrit mihi commendatione digniſſimum, quod Romani curſum, diſcum, ſaltum, luctum, & pugillatum: Athenienſes panathenæa, ſchirrophoria, aloa & appaturia: Lacedæmonii hyacinthia, choros & gymnopodias: Cretenſes in venationibus & montanis itineribus iaculandi, currendiq; præmia, exercendæ iuuentutis gratia inſtituerint:

Quos apud & pueri & primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, volitantque in puluere currus,
Aut acres tendunt arcus, aut lecta lacertis
Spicula contorquent; curſuque ictuque laceſſunt.

Quorum exemplo Virgilianus Aeneas:

Si quiſquam voluit rapido cōtendere curſu
Aut iaculo incedit melior leuibúsq; ſagittis
Seu crudo fidit pugnam commitere cæſtu:
Inuitat pretiis animos & præmia ponit
Dat palmæ pretium victoribus, armaque & oſtro
Perfuſas veſtes, argenti auriq; talenta.

Sed cur externa quæro exempla, qui domeſticis abundem? quis non videt hac tempeſtate virorum doctorum æmulationē artibus omnibus, dicam & Theologiæ, tantum decus peperiſſe, vt nihil antiquo ſeculo debeat hæc

ætas

ætas inuidere? Philoſophia quæ trecentis ſexaginta annis plus minùs ſepulta iacuerat, & infinitis nugis extincta occiderat, æmulationis beneficio ſic reuixit, cuique vt liberum ſit dicere:

Sumpſerunt artes hac tempeſtate decorem
Nullaq; non melior quàm prius ipſa fuit.

Miraris ergo (Lector) ſi fortè ſcholis P. Rami, vt Cæſar Alexandri, aut Themiſtocles Militiadis trophæis excitatus, laboribus philoſophiæ cauſa ſuſceptis, æmulam exercitationem cōiungam, ſolidioribuſq; ſtudiis aliquot horas ſuffurer, quas tanquam ſuccíſiuas Antiſcholis impendam? Mirare potius ſtipendiarium benedicendi profeſſorem in maledicendo bonas horas conſumere, bonaq; deſtruere omnia, nihil ædificare: eoq; magis, quòd hoc faciat tam liberè, ne dicam impudenter, vt in hoc, Regis ſtipendiis militare videatur: Mirare etiam, quod Dares Entellum, Epeus Titilinum, Tidæus Laſthenem vel Milonem, non dubitet in eam arenam vocare, in qua robuſtiſſimos Athletas ſupplantauit. Ariſtotelem intelligo, qui veterum Phyſicorum opiniones tam mirabili ſapientia conuicit, tantaq; ingenii fœlicitate naturæ cauſas deſcripſit, vt vna voce & præconio ſapientum omnium proclametur:

Naturæ interpres exortus vt ætherius Sol
Aequandus ſuperis ac tanquam numen habendus

Quiq; ſapit ſolus reliqui velut vmbra vagantur.

Ariſtotelem dico, inquam, cuius diſpendio P. Ramus Phyſicæ ſacris vix initiatus, Phyſicus videri vult, gradúmque ſibi munit ad gloriam cum eius ruina, cuius vmbram referre, vel ſi ſe ruperit, non poſſit. Ego enim minimus eorum, qui cum aliqua nominis celebritate Philoſophiam profitentur, recipio periculo meæ famæ, obiectioni qua putabit illum vrgeri vehementius reſpondendum ex tempore, nec me prius inde ceſſurum promitto, quàm illi pro ſua repoſuero meliorem. In hoc genere rerum, ſcio, non erit Patroclò petendum præſidium ab Armis Achillis aduerſus Hectorem talem. Enimuerò ſi ταυτολογίαν, κατὰ παντὸς, καθ᾽ αὑτὸ, καθ᾽ ὅλου πρῶτον, & vulgares aliquot obiectiunculas ab Interpretibus emendicatas (ſubtiliores enim ne attingit quidem) de illius ſcholis ſubtraxeris, quid erit reliquum quod faceſſat negotium mediocriter erudito? At quæ obijciunt Interpretes, ipſimet diſſoluunt tum (quod eius ſcholas legentibus occurrit frequentiſſimum) Ariſtotelem, ταυτολογεῖν, qui iubeat omnia dici ſemel: Ramus ipſe aut non intelligit, aut diſſimulat. Nihil enim eodem modo acceptum, bis docendum, ratum eſt & conſtans. Sed nihil vetat, quin neceſſe eſt, idē, etiamnum in eadem arte, ſæpius inculcari.

Aliud enim eſt in artis limine demonſtrare, aliud in artis progreſſu vti demonſtrato, nam ex eodem principio, tanquam ex fonte riuuli innu-

innumerabiles emanant concluſiones, quibus docendis toties illud accommodari poteſt, nõ tamen toties doceri. Probet Ramus Ariſtotelem idem bis docuiſſe in eadem arte, vel in diuerſis: Hoc ſi poſſit, per me vicerit. At nõ poſſit: niſi fortè obijciat illum de definitione præcepiſſe in Analyticis libris, in Topicis, & ſexto Philoſophiæ: vel cauſarum doctrinam in Analiticis, Phyſicis, & Metaphyſicis libris iteraſſe Verùm reſpondemus, eiuſdem rei conſiderationem diuerſam non tantùm poſtulare, vt in artibus diuerſis variè tractetur, ſed nonnunquam diuerſas artes conſtituere: Vt puta, Ethica, Oeconomica, & Politica, re ipſa, non ſpecie modò, ſed numero vnum & idem habent ſubiectum, ſola diſtinctum ratione: ſunt tamen tres artes differentes: Atqui definitionis multiplex eſt ratio. Aut enim quæritur quomodo ſit definiendum, aut quibus legibus iam conſtitutæ definitiones examinandæ ſint, aut quæ & qualis ſit illa definitionibus expreſſa eſſentia. Primùm Philoſophi omnes (quorum eſt definire) repetunt, & diſcunt ex Analitico, ſecundum ex Dialectico, tertium ex Metaphyſico. Nihil itaq; mirum, ſi de definitione pro diuerſa ratione nõ idem certè, ſed longè aliter, alioq; fine Ariſtoteles præceperit. De cauſis reſpondeat filius Rois: duas eſſe Metaphyſicas, quia ſint expertes motionis, formam & finem: totidem Phyſicas, materiam & efficientem: quæ cùm mutuò ſeſe declarent, nec vna ſine altera perfectè cognoſci poſſit,

omnes ab vtroque conſiderari: ſed à quolibet duas per ſe, totidem ex accidenti. Vel potius, Phyſicum ex officio cauſas omnes cognoſcere, quia res naturæ fiunt ex materia, per formam, ab efficiente, aliquo fine. Metaphyſicum de illis omnibus agere eo tantùm fine, vt perquirat quænam earum ſit abſolutè prima: Logicum verò, quænam earum ſit potior ad demonſtrandum explicare. Verùm perge, & de tribus capellis, vt de Tautologia breuiter reſponde. Ariſtoteles deſcribens accuratiſſimæ demonſtrationis naturam, optat in primis vt affectio propria inſit in omni ſubiecto, per ſe, & vniuerſim primo: P. Ramus tanquam de regendis artibus hoc loco præcipiatur, omnes ad iſtas leges ſeuerè exigit, acſi artes omnes eſſent apodicticæ. Perinde peccat, inquit Præceptor, qui deſiderat in Oratore demonſtrationem neceſſariámue probationem, quàm ſi Mathematicum vellet audire ſuadentem, & rhetoricis argumentis dicentem. Sunt enim artes, quæ niſi doceant per cauſam, à proprio recedunt officio, aliæ quæ ſi demonſtrent, faciunt ſupra officium: quales ille perhibet, Ethicam & Dialecticam, in earumq; ordinem adſcribere poſſis cum Phyſica omneis quarum ſubiectum declinat in materiam: aut enim nõ demonſtrant, aut minus perfectè demonſtrant Cùm Ariſtoteles primo de Demonſtratione docet, nec ſurſum nec deorſum verſus infinita eſſe extrema in Apodicticis diſciplinis, ſubiungit: περὶ ὧν ἡ σκέψις ἐστιν, de quibus hoc ope-

re

re præcipimus, ex quibus ſic ratiocinamur. Ariſtoteles in Analyticis libris, de Philoſophicis tantum Apodicticíſve diſciplinis præcipit (quod ratione & interpretum teſtimonio comprobare poſſum.) Atqui omnes non ſunt eiuſmodi, itaque falsò P. Ramus promiſcuè & ſine diſcrimine Analyticas regulas ad artes omnes accommodat. addam non omnes diſciplinas Philoſophicas demonſtrare ſemper accuratè, immò non demõſtrare ſemper, puta cũ refellunt falſũm: quẽ docẽdi modum Platoni & Ariſtoteli familiarem non ſemel commendat M. Tullius, eundémque (vtinam parum negligentius) obſeruat Galenus. Ad hunc omnes ita cohortatur Ariſtoteles poſtremo capite ſeptimi Ethicωn: Non ſolùm verum enuntiandum eſt, ſed cauſa etiam afferenda eſt, cur quidque ſit falſum: hoc enim plurimùm prodeſt ad faciendam fidem. & eiuſdem libri capite ſeptimo: Neceſſe eſt, quod vbique facimus, proponere primùm quid de continentia & incontinentia veteres ſenſerint, & in vtramque partem diſputare: Nam ſi ſoluantur difficilia, relinquantúrque probabilia, erit explicatum ſatis. Tum primo ad Eudemum: Falſarum, inquit, opinionum refutatio, eſt inuentio veritatis (Interpretes ἀπορεῖν vocant ἀρχὴν εὐπορείας dubitationem, inuentionem veri, cùm ſcientia ſit finis quæſtionis) fallit ergo & fallitur Ariſtarchus, dum artes omnes his tribus regulis examinat, &

DE PRIMIS PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM Liber I.

CAPVT PRIMVM.

PRINCIPIVM aliud eſt rei, vt vnitas numeri, aliud rationis, vt omnis trianguli duo recti: hoc definitur ab Ariſtotele propoſitio immediata: diuiditúrque in axioma & theſin, theſis in hypotheſin & definitionem: Illud diuido in cauſam & eleme̅tum, appello cauſam quo quid fit, elementum quo inſito fit: ad quam cauſæ & elementi diſtinctionem videtur reſpexiſſe Ariſtotel. cùm naturam tribus principiis conſtitutam 1. Phyſic. ád quatuor cauſarum differentias reduxit, eiuſdem operis 2. Cùm enim quærimus de rebus tam artis quam naturæ, ex quo factæ ſunt, per quod, à quo, gratia cuius, eas indicamus fieri ex materia, per formam, ab efficiente, aliquo fine. Elementorum verò Auenrois cum Aphrodiſæo conſtituit quædam prima, duo conſtitutionis, materiam quippe & formam: vnum mutationis, nempe priuationem: quædam ſecunda, ignem videlicet aera, aquam & terram: quibus ſingulis, vel omnibus cùm veteres Phyſici vſi ſint pro primis: eorum opiniones & rationes, ſi quæ ſint, operæ pretium fuerit in primis commemorare, vt illis comparatus Ariſtot. qualis eſt manifeſtius appareat.

Principium naturæ aut eſt vnum aut multa, ſi vnũ, Mobile vel immobile, ſi multa, finita vel infinita. Si ſic vnum, idque immobile, vel finitum, vt placuit Parmenidi, vel infinitum, vt Meliſſo. Cuius opinionem quãquam de prima & communi rerum omnium materia interpretentur Peripatetici, Xenophanes tamen ſuſpiciens in cœlum, rerum omnium vnum & commune principium agnouit, quod nominatim appellauit Deũ. Hoc perſuaſit Parmenidi, Parmenides Meliſſo, Meliſſus Socrati, Socrates Platoni, ſicque per manus hæreditaria quaſi ſucceſſione ad omnes gentes deuolutum eſt, fœliciterque propagatum. Verum cum Parmenides lib. de Verit. & opin. illud ὂν ἓν nominaſſet, quia Deum ἀϊώνυμον conuenientiori quam ὄντως nomine exprimere non poſſet, cùm ipſe ſolus verè & per ſe ſit, cætera per eum, reprehēſionis occaſionem præbuit Ariſtot. verba potius quàm ſententiam inſectanti, vt ab Interpretib. quantumuis illi deuotis extorſit veritas: Vnus Scegkius, de peripatetica, atque adeò de vniuerſa philoſophia tam bene meritus, quam qui optimè, fidelior videri voluit, & trinitatis Theologia Parmenidem oppugnauit, quaſi duodecimum Philoſophię cõcludens Ariſtoteles Homeri illo verſiculo:

Sic Galenus Com. in libr. Hippocr. de Nat. hom.

Ita Deus ipſe Moſi ἐγώ εἰμι ὁ ὤν qua de re multa Plutarch. in particula ει.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεύς.

Iliad. 2.

Manifeſtè Parmenideus non fuerit, aut vnitas trina fuerit notior Ariſtoteli quam Parmenidi: quaſi Ariſtoteles ἀφ' ἑνὸς, ex vno deriuans omnia eadémque πρὸς ἓν, ad vnum reducens, idem omnino cum Parmenide non ſenſerit. Ergo, inquies, diuinum hominē de vno rerum omnium principio diuinè ſentientē malitiosè traducit, minimè verò: ſed ne cœlum terræ & ſacra prophanis admiſceret circunſpectus vir, cùm intelligeret, Deum non phyſicarum modò, ſed peræque omnium rerum eſſe commune principium, à phyſica tanquam heterogenes ablegauit, & ad metaphyſicam remiſit. In quo quàm diuinior fuerit P. Ramo (quem non puduit Deum phyſicæ artis phyſicũ principiũ appellare) ſatis pro dignitate quæſtionis aliâs diſſerui, ad elementa igitur. vt inſtituti mei ratio poſtulat, accedo.

Terram

Terram eſſe primum & antiquiſſimum principium rerum naturalium.

CAPVT II.

CVM in hominum & naturæ politia quod aliis præſtat iudicetur primum; Compoſitiora autem quia finitiora ſimplicioribus præcellant, vt totum partibus, μεγαλομερὲς elementum primi principij titulo ſalutandum pro Heſiodo & Pherecide non abſurdè quiſpiam contendet. Neque profectò deerunt rationes, quibus præter autoritatem tantorum virorum ſuã propugnet ſententiam. Quod enim eſt motus & mutationis expers, omnes habent loco principij, at terra neque tranſmutatur, neque mouetur loco, eámque ob id proprio & diſtincto principio, Iſoſcele videlicet, non vt cætera elementa Scaleno Pythagorei & Platonici componunt, eam igitur non abſurdè primũ principium aliquis appellarit. Sed enim cùm mutatio omnis fiat in contrarium per medium aliquod: aër autem humidiſsimus, ſiceiſsimæ repugnet terræ, per intermediam aquam tranſmutaretur in aera. At quis vnquam terram diſſolui in aquam obſeruauit? rareſcat quantum voles, abibit in xyſmata, vel ſi quæ fingere liceat minutiora, in aquam minime: non nego equidem ſi terreſtre corpus aqueum aliquid habuerit admiſtum, id totum vi caloris excretum, ſolutum iri in aera: ſed terræ molem rareſcere in aquam, nemo prudẽs crediderit. Aer frigore cogitur in aquam, aqua ſolideſcit in terram, ſola terra permanet immutata, quam propterea Plato in Timæo eorum omnium quæ ſunt intra mundum antiquiſsimam, tum communem omnium rerum matrem & nutricem appellat. Cuius numen, inquit Plutarchus, Græcis omnibus ſemper fuit pretioſum, nobis verò patrium eſt inſtitutum eam vt deam venerari. Hanc propter incredibilem vſum, Latini opem, Græci φερέσβιον καὶ βιοδῶρον, quòd victum & vitam animantibus omnibus largiatur, appellarunt. Pythagorei ob pulchritudinem, ſpecioſam ſtellam.

Dis à græcis πλοῦτων dicitur quia recidant omnia in terras & oriantur è terris.

Mitto

Lege ad hæc Plinium lib. 2. cap. 63.

Mitto ex eius viſceribus erui foſſilia & mineralia hominibus tantopere neceſſaria, vt ſine illis viuere fortaſſis, ſed commodè viuere non poſſint. Tum quod naſcentes excipit, natos alit, ſeruátque editos, quos à reliqua natura abdicatos tum maxime vt mater operit Gentes quas peperit reſumet denuò. Hæc inquam, & huius generis alia prætermitto, quia excreſceret in immenſum oratio, ſi omnia eius coumoda minutis, quod aiunt, punctis colligere, & recenſere vellem, quæ vel ipſę belluæ ſentiunt & agnoſcunt, eáque medius fidius ſi loquendi facultatem accepiſſent, à natura, non ingratæ loquerentur.

Aquam eſſe primum principium rerum naturalium. CAP. III.

THales ille qui propter diligentem rerum naturalium inquiſitionem ſapientis meruit nomen cum obſeruaret lapides humoris aquei concretione generari, plantas ſiccitate marceſcere, arbores defrondeſcere, humiditate verò pullulare, virere, nutriri & accreſcere, ac ſi de cœlo cadens pluuia animam inde vitalem attuliſſet. tum humore aqueo fertilẽ terram animantibus ſuggerere alimentum (Quamuis enim apud Hipp Ignis & aqua ſint prima principia, Tamen multa animalia ſine igne viuũt, ſine aqua nullum) conſiderans præterea fœcunditatem maris quod animalia longe plura & infinitis partibus maiora producit quamterra. Tum animalia terrena tã perfecta quam imperfecta corumque partes omnes, humore aqueo procreari & nutriri, vt carnem ſanguine, Ad hæc ignẽ ipſum elementarem non aliunde naſci quam à vapore elato ſurſum & rapida cœli conuerſione inflammato, quo aſtra ipſa nutriri multi primæ claſſis philoſophi defenderunt: aquam denique vt nobis, ita cęteris omnibus, ortus & acretionis dare principia, aqua nihil eſſe prius aſſeruit. Quam opinionẽ confirmauit auctoritate Heſiodi & Homeri, qui nihil aliud videntur innuere, dum Oceanum & Thetin fingunt primos omnium parentes. Eandem auxit antiquiorum poetarum non inanis

ἄριστον μὲν ὕδωρ: Optima aqua, Pindarus.

inanis fictio, fabulātur enim deos olim per aquam velut per numē antiquiſſimum iuraſſe quaſi cum iuretur per prius & nobilius, dij ipſi nihil prius nouiſſent aqua Accedit Ægyptios eius numen coluiſſe, & magorum decreto expuere in mare grande fuiſſe nefas & ſæua morte piandum. Tum ὕλω apud Syros & Chaldæos aquam ſignificare: atque (quod eſt maius) ſacris literis aquam perhiberi materiam cœli, hoc enim ſonat Schamain: mitto deos, homines & vrbes, à fluuiis tanquam à rebus præſtantiſſimis olim accepiſſe nomina. Taceo aquarum miracula vſúſque incredibiles, quos ſenſit antiquitas, & experta loquitur noſtra hæc ætas. Prętereo etiam ſi ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ ἀγᾶσθαι, non ἀπὸ τοῦ ἄγειν dicatur quod homini bus admirationem ſui concitet: aquā reuerendam eſſe loco ſummi boni, quia nihil admirabilius nobis obiiciat natura æſtu & reciprocatione maris, nil ſtupendum magis quàm aſſiduos eiuſdem fluxus & refluxus, vbique locorum tam varios & difformes, vt viri docti quęſtioni ſuccumbentes, maluerint aquam magnum animal appellare, quam ad motus Lunæ & influxus confugere, hoc ſolum adiiciam, ſapientem virum, opinionem hanc imbibiſſe ea potiſſimum ratione quod cum eorum quæ geſta erant ante nouimeſtrem inundationem nihil audiiſſent aut legiſſent Gręci (ad eos enim ſerius peruenit Geneſis Moſis) inde ſuam hiſtoriam exorſi ſunt tanquam à prima mundi origine, atque Noa (qui illis eſt Ogyges, Latinis Ianus) nomine primi parentis coluerunt, eundémque idcirco chaos tanquam rem omnium primam & antiquiſſimam appellarunt: ſic enim ipſe loquitur apud ingenioſum poetam.

Me chaos antiqui, nam ſum res priſca vocabant.

Si quis ergo ſciſcitetur cauſam cur primis ſeculis terra giganteos & ſupra modum proceros homines aluerit, vt ſacræ & prophanæ hiſtoriæ teſtantur monumentorúmque reliquiæ oſtentant, nunc verò puſillos & eorum comparatione pygmeos, non erit adſcribēda gentium permixtioni & adulteratæ victus rationi cum Cardano, hinc enim fortaſſis vitæ diuturnioris, non magnitudinis & accretionis cauſa duci poteſt: nec

matri-

matrimoniis ante iuſtam ætatem permiſſis cum Syluio: non enim procerior naſcitur fœtus adulto ſemine quàm adoleſcente, nec magis confert ad amplitudinem corporis Platonis edicto mulieribus interdicere congreſſu ante vigeſimũ viris ante trigeſimũ annũ, quã maribus decimoquarto, fœminis duodecimo pubertatis anno iure Romano permittere: ſed in humoris copiã cauſa referẽda erit. Quãdo enim aſtra cõuenerunt in Capricornũ, generalem cataclyſmũ pepererunt, atque tum velut apertæ eſſent cataractæ cœli, nouem continuis menſibus inundauit terra: dominante ergo humore, qui ſenſim minuitur mundo ruente ad ἐκπύρωσιν, vbertatem ſummam exuſtione conſumente, in quam nunc vergit æuum vt loquitur Plinius: quid mirum ſi illos grandiores, nos exiliores fecerit natura? ex quibus liceat obiter vulgi querimoniam reprimere: admiratur enim antiquitatem, & patrum fœliciores animas noſtris altius exeruiſſe caput quotidie queritur. At natura ęquabili iuſtitia prudenter diſpenſans omnia, corpori ſimul & animo fauere non ſolet, quippe cum animus vt auriga currui impoſitus corpori, illud quò valentius eſt difficiliùs regat, eiúſque motibus à libera contemplatione auocetur. Vnde Samanæi, quoties corpus bene habebat, eo ſoluebant animum, cum quo crederent tum agi peſſimè: quibus eſſet perſuaſum ſanitatem corporis eſſe morbum animæ. Quãobrem vt Milo corpore vir, animo fœmina fuiſſe perhibetur, ſic eo iure quo Euripides nos infantes dixit, primis hominibus comparatos, ego ſpectans animæ perfectionem non vt ille corporis, illos infantiſſimos auſim appellare: quod ita paucis efficio. Cum vnoquoque tum feliciter agitur, cùm ad naturæ ſuæ perfectionem, vel omninò, vel proximè peruenit: atqui animus mundo ruente ad ecpyroſim, igneæ ſuæ naturæ ſit propinquior: Ergo decreſcente corpore tantundem ſuccreſcit, viréſque indies acquirit. Sed nos verborum quàm rerum curioſiores idiomatum varietas impenſius oblectat (nemo enim hodie doctus habetur qui non ſit πολύγλωσσος ἢ πολυΐς etſi cauſarum ſit peritiſſimus) ad laborem nullis præmiis aut honoribus

Omnia pontus erat.

Lege Senecam. 3. naturalium quæſtionum.

Sic Gal. ad Thraſybulũ, athletæ robuſtiſſimi, in actionib. honeſtis ſunt ignauiſſimi, nec à ſuibus differunt ingenio.

Sic Galenus 4. de vſu par. cap. 13.

Meminiſſe ſemper oportet Platonicæ ſententiæ nos ditiores ſapientia ad ſenectutem perventuros, ſi nomina neglexerimus.

ribus inuitamur, nobilium exemplo adiicimus animũ equis, venenationi, lyræ, choreis potius quàm ſolidioribus diſciplinis, quę videntur pene omnes tranſiiſſe ad ſeruos, quæque βαναυσικαὶ olim credebantur, hodie ab ingenuis adoleſcentibus ſolæ ediſcuntur, quid multa? contemptus liberalium artium in mores, non in naturam referendus eſt: nunquã enim animus fuit ingenioſior quàm hoc ſæculo: ſed ingenium conuerti ſolet in prauos vſus.

Aerem eſſe primum principium rerum naturalium.

CAPVT IIII.

ANaximenes obſeruans aeris & aquæ mutuam tranſmutationem, vtque ex aqua calore rarefacta, aera, ita viciſſim ex aere vi frigoris concreto, aquam generari, id autem habendũ potius pro principio quod eſt ſimplicius, quia conſtat primã ſui operis fabricam à ſimplicioribus naturam exordiri, omniúmque ſapientum conſenſu receptum eſt λεπτομερὲς elementum eſſe primum, ob idq́ue, vt eſt tertio de cœlo, terra ἀδρομερὴς, paucos eóſque parum philoſophos, inuenit patronos: maluit aeri, quàm aquæ principatum deferre: non iniuria ſane. Aer enim nuntius ſonorum, mediator cœli & hominum, colorum interpres, delator odorum, autor ſpirituum, cum ſit ἀνακπληστικός, ſuáque tenuitate & mobilitate quouis permeet, ἀναπλαστικός, generabilium omnium formator, videtur. Qui dum ſe vi & agitatione propria ſuſtinet, terræ molem creditur à lapſu cohibere: cuius in vita humana tãta eſt neceſſitas, nedum commoditas, ſiue reſpirationis ſpectes vſum, ſiue ſpirituum, ſiue primigenij humoris: vt non modò vitæ ſeruator, verumetiam anima ipſa videatur. Enimuero ſi anima dicta ſit quaſi ἄνεμος, ſitq́ue animalis ſpiritus eius ſubſtantia, vel potius aer calidus, vt putabat Diogenes, quis audeat negare aerem eſſe formatorem &autorem vitæ? cedo, quid occurrit in natura potentius, quid in hac

Aeris viſuſpenſa librabatur medio ſpatio tellus. Plin.

hac rerum vniuerſitate admirabilius vento? cuius numen pleræque nationes adorarunt, eíque tanquam iuſtitiæ diuinę miniſtro, gentes multitudine innumerabiles, vota ſolennia reddiderunt. Cuius flatus & reflatus interpolatos, quis non miretur potius quàm fluxus & refluxus maris? præſertim cum intumeſcat mare, & in ampliſſimam exurgat molem, non aliam ob cauſam. quàm ſpirantis venti & incubantis ſpiritus quandoque inſiti vel ex terræ viſceribus erumpẽtis furore? At ventus nihil eſt aliud quam commotus aer, vel aeris ſpiritus ex ſe, ſi mauis à ſole concitus. Ecquid, obſecro, terræ motu formidabilius? at illum aer excitat dũ apogæis concluſus velut è carcere tentat ſe in libertatem aſſerere: cui ſi per artificiale ſpiraculum feceris copiam exeundi, terram nec quatiet, nec mouebit loco. Admiranda eſt igitur aeris potentia, cuius beneficio ignis ipſe viuit, quippe qui concluſus extinguerętur, niſi per rimulas ſeſe inſinuaret aer, cuius appulſu recreatus, videtur in alteram vitam reſtitui. Ariſtoteles Anaximandri principium commendauit, quod referret imaginem materiæ primæ, at iſta commendatio ſequeſtro aeri potius conueniſſet, quem propè dixerim materiam primam, manens enim idem ad numerum, omnium qualitatum viciſſitudines admittit, incaleſcit, refrigeratur ſubinde, humeſcit, ſicceſſit. Quod ſi elementum naturalem qualitatem nunquam, aut ægrè deponat, quis non fateatur mecum aeris nullam eſſe propriam, qui omnes peræque induit, exuítque? vnde, quæſo, phyſicorum induſtria notauit quatuor temporum diſcrimina, æſtatem, hyemem, ver & autumnum? an non ex aeris immutatione è qua ſtatus noſtræ vitæ dependet? Cęterùm exhalatio igneſcit, non vapor, nec humore aqueo, craſſo, & graui conſentaneum eſt nutriri cœlum tenerum & rarum: ſed aere potius ſubtili & agitabili, quem euehit ſecum, & attollit quotidie in altum radius ſolis: nec dubiũ eſt vitam animalium humoris beneficio prorogari, & in multos annos produci, ſed aerio potius quàm aqueo, quo abundat pituitoſa ſenectus, quid enim naturę magis inimicum quàm frigus?

Ignem

Ignem eſſe primum principium rerum naturalium.

CAPVT V.

HEraclitus ille ὁ σκοτεινὸς, ſuperiore fundamento ſubnixus aſſeruit ex Zoroaſtro πάντα πυρὸς ἐκγεγαότα omnia ex igne genita, húncque cum ſenſu & ratione cognoſceret μικρομερέστατον tenuiſſimũ & ſimpliciſſimum, λεπτότατον agiliſſimum, λαμπρότατον ſplendiſſimum καὶ ἐνεργότατον actuoſiſſimum, maluit illum honeſtare titulo primi principij, quam aera vel aquam: laudo: nihil enim ad animæ, & animati naturam accedit propius, qui non tantum mouetur ſponte, ſed etiam ſuo ſplendore illuſtrat, patefacítque omnia. Cuius vita expers omnino putredinis (quod de aere & aqua non dixeris) tum deprehenditur manifeſtè cũ extinguitur, ſtridet enim & vociferatur, quaſi conetur ſe ab interitu vindicare, non aliter quam animal violenta nece iugulatum. Quibus argumentis non tantum animal, ſed anima ipſa viſus eſt Hipp. idémque placuiſſe veteribus phyſicis autor eſt Plato in Cratylo, de quo videtur ambigere Galenus, nec ſibi ipſi conſtare. Zeno continentem cauſam, quæ Stoicis eſt omnium prima, & diuiniſſima, non aliam exiſtimauit quàm ignem omnia permeantem, quo animata, inanimatáque omnia vbique locorum generari ipſo ſenſu haberet exploratum: ob ídque ζῶν quaſi ζέουσα calida, & feruens ſubſtantia à Græcis dicitur. eundem Pythagorei Διὸς φυλακὴν, cuſtodiam Iouis nominarunt, inuenítque olim apud Medos & Aſſyrios barbaricos honores: eidem ſacra fecerunt Perſæ aperto capite iniecto pabulo his verbis acclamantes: Ede ignis domine. Cuius principatui fauent quotquot ἐκπυρώσει periturum mundum arbitrantur. Eadem enim cum ſint ortus quæ interitus principia, vt poſtremò mundus occidet in ignem, ita primum ex igne genitus eſt. Hoc tamen incendium (vt aliquid

Idem placuiſſe Empedocli ſcribitur 2. de ortu tum primo & tertio de anima quibus locis refellitur.

aliquid obiter interiiciam) Peripatetici audiunt inuiti, qui doceri poſſe negant vnius elementi tantum eſſe ius in cætera, ea vt in ſe transformare poſſit, aut enim, inquiunt, ſuapte natura hoc poſſet, aut eſſet miniſter excellentioris potentiæ. Si natura ſua, aut illa ſenſim mutaret, aut ſimul & confertim, ſi ſimul cur ad hunc vſque diem feriata eſt? ſi ſenſim, quomodo tot retroactis ſeculis vicinum aera non exuſſit, ſeſeque adhuc tanta vis occuluit? forte ſuperior potentia impetum illum continet, cuius tandem vtatur miniſterio. Quî ſcis? præſtabat enim illam non indidiſſe, quæ tandiu langueret otioſa, & domino ſuo in impetu regendo negotium potius quàm otium faceſſeret. Vtut ſit, nihilo deterior erit ignis conditio, ſed cæteris ſaltẽ pręualebit elementis.

Lege Plutarchum lib. de communi notione aduerſus Stoicos.

An Ariſtot. cognitus ſit ignis elementaris appendix ad ſuperiorem doctrinam.

QVia non deſunt qui elementarem ignem ignotum Ariſtoteli conſtanter affirment, audentérque negent aeri & lunæ elementum vllum interiacere, ne ſuperior de igne diſputatio inanis videatur, neceſſe eſt paucis eius hac de re ſententiam explicare, aduerſariorúmque rationes inprimis proponere: ne, quod aiunt, indicta cauſa damnari videantur.

Prima autem talis eſt: calor & ſiccitas ignis, ſicubi ſit, natiuæ ſunt qualitates: At Ariſtoteles ſupremam aeris regionem paſſim calidam & ſiccam appellat. Secunda, quod eandem aeris regionem non ſemel ſcripſerit eſſe contiguam cœlo, proptereáque igneſcere, & in orbem moueri. Tertia tenuius & ſubtilius eſſe elementum quod obiectum traiicit permeátque facilius, tale autem eſſe humidiſſimum. Quibus argumentis quidam, alioquin docti, cùm ſentirent ignẽ quem fouemus in camino ſummè calidum, elementaris verò nullos perciperent effectus, non ſine coniectura, nullum eſſe ignis elementum defenderunt, quibus fauit Cardanus nihilo melior Peripateticus, Cui in aliorum contradictionibus obſeruandis vigilantiſſimo, liceat non

non extra inſtitutum, has reponere: vt intelligant, iſti cenſores longè facilius eſſe demoliri quàm ædificare. Aer, inquit, eſt frigidiſſimus, æther eſt aeris pars lunæ proxima, ſubtilis & rara. Valde autem impoſſibile eſt rarum eſſe admodum frigidum, quia raritas eſt cauſa caloris (oportuit dixiſſe calorem cauſam raritatis) Tum æther eſt frigidiſſimus, mouetur celerrimè, motus autem eſt cauſa caloris, Sed ad rem. Reſpondeo, primum, vt gelu frigoris & aquæ exuperantia eſt, non aqua: ita denſo ligno, & candenti ferro incorporatum calorem non eſſe ignem: ſed ὑπερβολὴν θερμοῦ exceſſum caloris. Tum aeris inflammationem, non πῦρ ſed πυρῶδες, nec θερμότητα ſed ὑπέκκαυμα dici debere. Sic enim noſter Coryphæus de inflammata & cœli conuerſione aduſta, regione aeris διὰ συνήθειαν καλοῦμεν πῦρ οὐκ ἔστι δὲ πῦρ frequenter propter ſimilitudinem illam appellamus ignẽ: non eſt tamen ignis, ratio eſt, quòd aeris ſumma & inflammata regio κατὰ συμβεβηκὸς ſit calida ſicca, ignis καθ' αὑτό, ſi mauis, eſt ignea, non ignis, hoc eſt, alterata, non talis natura ſua: Nam aer in ſua regione grauis, non euolat in ſuperum, nec lunam pertingit, ſed aliud eſt corpus ſimplex vt abſolutè & vbique leue, ita per ſe primo calidiſſimum: quæ duo coniungit ad 4. de cœlo Auenrois, quoniam exiſtimat calorem in igne cauſam leuitatis, humorem, in aere grauitatis.

Has repugnantias nõ obſeruauit Scaliger.

An cælum ſit primum principium rerum naturalium.

CAPVT VI.

CVM cœlo nihil ſimplicius, aut diuinius occurrat, ſiue materiam ſpectes, ſiue formam tam exteriorem quàm interiorem: non eſt difficile deferendum eſſe illi principatum, concludere: ſi tamen didicerimus, quò differat efficiens à principio naturæ, perſpicuum erit illud efficientis, non principij nomine appellandum eſſe. Sed enim, vt Ariſtoteles obiicit Anaximandro, quod opus naturæ diſſolui-

tur in cœlum? Deſcendítne quotidie de ſua ſphæra, vt fiat pars mixti? Minimè verò: Nam leuitas & grauitas ſunt cauſæ, cur alia ferantur in ſublimè, alia deorſum; at cœli materia neque calore, neque frigore fit craſſior, vt experimur in illuſtrationibus lunæ, quare nec præcipitatur pondere, nec attollitur leuitate. Mitto formam cœleſtem diuelli particulas à toto nō permittere, nec ſinere ſuum corpus, tanquam Hippolytum diſcerpi membratim & dilaniari, maximè cùm ſit rotunda moles eius materiæ cui aſſidet, circulus autem, vniformis vndique, vt nec prominere: ita nec hiare poſſit, dices rotundam eſſe pariter cæterorum elemētorum extremitatem, admittendam alioquin patulam intercapedinem & inane interuallum, quare non potius deſcenſurum ignem de ſua ſphæra. Siue enim ſpōte deſcendat ad conſeruationem vniuerſi, ſingulę enim partes laborant pro ſalute totius, in qua ſuam eſſe poſitam magiſtra natura præſentiſcunt: ſiue cōmuni naturæ prouidentia huc tranſmittatur, relinquet in ſua ſphæra ſpatium vacuum, non minus quàm deciſa à toto cœlo particula. Reſpondeat Peripateticus longè diſparem eſſe rationem, quia denſari & rareſcere poſsit ignis materia, cœli minimè. Quare cùm ſit tenuiſsima, ſi qua ſui parte minueretur , nulla deſertum ſpatium occuparet. At ignis, dum fit rarior replet illico interſtitium deſolatum: cœli itaque vſque adeò ſuis numeris completi, vt ei nec addi quidquā, nec detrahi poſſit, nulla defluere portiuncula, nec vlla parte perrumpi, aut imminui poteſt: neque potius eò quidquam aſcenſurum eſt, etiamſi fuerit homogeneum, qua enim parte ſe inſinuaret, aut quid illic rerum ageret, cœli magnitudine vndique perfecta? Non eſt igitur cœlum principium rerum naturalium, tantum abeſt vt ſit primum: ob ídque falsò Sextus Empiricus Pyrrhoniarū Hypotyποσεων 3. cap. 4. affirmat Ariſtotelem Cyclophoreticum corpus rerum naturaliū conſtituiſſe principium materiatum.

An

An quatuor elementa ſint prima principia rerum phyſicarum.

ARiſtoteles inueſtigans principia, quibus primum ad res ſuas natura aggreditur, Parmenidis principium theologum & immobile, tanquam heterogenes exploſit, ignem quoque Heracliti Anaximenis aerem, & Thaletis aquam ex eo potiſsimum reuicit, quòd ad ortum neceſſaria eſſet repugnantia. Contra Democritum verò, & Anaxagoram ἀπειρίαν exagitauit, eámque duobus argumentis ἐντεχνικοῖς ſanè & inuictis expugnauit, priore, quia principia infinita non poſſent animo comprehendi, nedum ſciri aut intelligi: poſteriore, quia non eſt conſentaneum, eius partes magnitudine, aut multitudine eſſe infinitas, quod per ſe totum ſit & finitum. Itaque paucis vniuerſam diſputationem ſic concluſit. βέλτιον ἐλάττω καὶ πεπερασμένα λαβεῖν: præſtat ea pauciora facere & finita, vt Empedocles fecit: Hic enim non ignorans ex primo principio fieri cætera, ipſum ex nullo, cùm obſeruaret quatuor elementa vltrò citróque mutari, tum generationem, atque adeò mutationem omnẽ fieri ex contrario in contrarium, contraria autem eſſe natura ſimul: cœpit ſuſpicari vnum elementum cæterorũ autorem non fuiſſe, & parentem primum, ſed omnia æquè prima. Cui ſententiæ videbat fauere Medicos, dum à quatuor primis qualitatibus humani corporis fabricam primam ordiuntur. Verùm liceat ſpeciali & ſenſuali Phyſico, à mixtione quatuor elementorum vt ſubiecti ſui, ita artis initia prima ducere, quandoquidem hominem genitum contemplatur. At communis naturæ interpreti altius progrediendum fuit, & ſublimius erigendus animus, ad quem ſolum pertinet generationis modum exponere, quod non poſſet ſine puro & immixto ſubiecto, in quo contrariæ qualitates velut de communi poſſeſſione certantes concilientur. Porrò Empedoclẽ idẽ manet abſurdũ quod ignis, aeris, & aquę patronos. Cùm enim elementum in aliud transformetur, omnes caducis vtuntur principiis, quinimò mixtione

quatuor corporum, rerum incorporearum originem minus poteſt explicare, quàm illi vno ſimplici & immixto. Omnium autem communis fuit error, quod cum ſimplicius prius eſſe faterentur, non animaduerterent omne corpus conſtare duabus partibus toto ſimplicioribus, materia ſcilicet & forma, quibus Ariſtoteles, eodem ſubnixus fundamento, vſus eſt pro primis naturæ principiis, quam bene proximo libro diſquiremus.

FINIS LIBRI PRIMI
de Phyſicis Principiis.

IOAN.

IOAN. RIOLANI
DE PRIMIS PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM.
LIBER II.

IN QVO AGITVR DE PRIMO SVBIECTO MVTATIONIS.

AN SIT MATERIA PRIMA.
CAPVT I.

THEMISTIVS ex Boetho materiam ſecundam ad diſtinctionem primæ iubet appellari ſubiectum. Albertus cōtrà, quia nomen ſubiecti communius eſt, quā materiæ (aliud enim inhæſionis, aliud attributionis, éſtque in diuinis quorundam ſententia ſubiectuum non materia) communi materiæ nomen communis adiudicat. alij ſubiectum facti, materiam fientis dici volunt: At nos Philoſophi magis quàm Philologi, rerúmque curioſiores quàm verborum, neglecta λογομαχία retinebimus vulgata nomina, materiámque concretam & formatam vocabimus poſthac ſecundam incorpoream verò & informem, primam: qualem nullam eſſe argumenta proximè ſequentia videntur ſuadere. Mundus, Ariſtotelis iudicio, eam ſemper habuit faciem, quam hodie oſtentat: at hodie nulla talis materia ſeſe offert, vt inductione rerum omnium probari poteſt. Eſt igitur inane nomen cui res nulla ſubſit. Si cœpiſſet mundus, minori cum difficultate mo-

leſ illa materiæ rudis & indigeſta defenderetur. At non potius coſmopœiam, quàm coſmophtoram admittit Ariſtoteles.

Quare cùm nihil in iſtam materiã occidat, ſed diſſolutio mixtorum omnium in elementis conquieſcat, vanum eſt vani hominis figmentum Reſpondent pro Magiſtro ſuo Peripatetici, talem non ſentiri quidem, ſed intelligi. Verùm cum illis conſentientibus intelligamus tantum quod ſenſus primùm denunciauit, mirum cur eam ſentiri poſſe negent intelligi fateantur! Nam cuius rei ſenſus deficit, eiuſdem deeſt ſcientia: Reſpondent rurſum eam non propriè, ſed analogicωs & νοθῷ λογισμῷ comprehendi: at quid aliud eſt fateri materiam, nec ſentiri, nec verè poſſe intelligi, quam confiteri eam re ipſa non eſſe, ſed inanis tantum phantaſiæ perſuaſione apprehendi, cuius libertate opinamur ea eſſe, quæ nec ſunt, nec eſſe poſſunt? Intellectus enim aut nihil, aut quod verũ eſt apprehendit; verum autem enti reſpondet, vt falſum non enti: dum obiicerent veteres Phyſici ſe ſupra cœlos intelligere ſpatium immenſum, negaréntque in firmamenti conuexa ſuperficie philoſophantis diſcurſum ſiſtere ſe poſſe, reſpondebat Ariſtoteles talem apprehenſionem eſſe phãtaſticam, non rationalem, hocque emiſſo iaculo fugiebat, & ſanam obiectionem eludebat. Quod ſibi reponi pro intellectione materiæ primæ cur indignè feret? An ipſe ſolutus lege, edicto ſuarum opinionum nos reget? Quòd ſi demus eam intellectilem, quomodo naturæ principium erit, cùm 3. Cœli ſcribatur, phyſicorum ſenſibilia eſſe principia. Reſpondent in primis locum hunc de ſecundis principiis interpretandum: prima enim contraria, nempe formam, & priuationem ſola comprehendi ratione. Tum infiniti corporis actu exiſtentis, quale fingebant veteres, & materiæ primæ, diſſimilem admodum eſſe rationem: quia cùm humani diſcurſus libertas rationis finibus ſit continẽda, ratio rebus à quibus pendet veritas (has enim qui intelligunt, vt ſunt non errant) decretum verò temerè confictum phantaſticum ſit & opinabile, vt fultum ratione, rationale, cúmque tantum abſit, vt infinitũ rationis innitatur fundamento, hoc cùm à ratione a-

lienum Ariſtoteles demonſtrârit, materiam verò primam rationum propugnaculis communierit: reſpondent, inquam, intelligibilem idcircò & rationalē eſſe materiæ primæ naturam, infiniti vanam & phantaſticam. Verùm cedo vnicum argumentum, quo Ariſtoteles materiam primam eſſe demonſtrârit: ſimilitudine quidem rerum ſenſibilium tam artis quàm naturæ eam declarauit, ſed nulla Logica, nedum neceſſaria ratione demonſtrauit, quinimò eam ſimilitudine expoſuit fallaci, qua inſtitutum ſuum iuuare non potuit. Quia potentia mutationis perpeſſioniſue non poteſt ſecundam materiam ſeparare à prima. Agedum aut in rebus genitis & exiſtentibus talis materia eſt, aut in earum ortu concipienda: non in genitis, quarum formata ſit & definita materia, nec potius in iis, quæ fiunt: ordiamur enim à commixtione elementorū, aut ſi placet à duorum elementorum aquæ ſi vis & aeris tranſmutatione. Ex aqua fit aer, materia calore rarefacta, & in amplius ſpatiū extenſa, at calor & raritas ſunt affectiones phyſicæ, quare non tantùm eſt prædita qualitate materia, dum ex ea fit aliquid, ſed modus generationis aliter concipi & explicari non poteſt. Abſtrahit ſanè mathematicus à ſuo corpore affectiones naturales ſine fallacia, (quippe cùm ad eius rationem nihil omninò conferant.) At Phyſicus non poteſt eodem iure ſine mathematicis dimenſionibus in primo rerum ortu vſum ſuæ materiæ demonſtrare, tantū abeſt vt eam ſuis propriiſque affectionibus poſſit ſpoliare. Ecce vt permaneam in eodem exemplo, ex aere fit aqua, materia ex maiore amplitudine in minorem adducta & coacta. At mutationem maioris in minus ſine dimenſione apprehendere quî poſſis? Lubrica eſt ergo & inanis fictio intellectus, materiā aliter quam ſit, aut eſſe poſſit, concipientis. Præterea ſi vnaquæq; materia non eſſet ſpecie definita, grauis quippe, calida aut frigida, deniq, talis vel talis eſſet in natura cōmune aliquod corpus, nimirū materia ſine dimenſionibus, ſola cōſtans forma corporeitatis. At nō ſubſiſtit vllū corpus quod non ſit hoc quippiam, ignis videlicet aut aer Perge, tranſmutetur formis materia, tempore mutationis abiiciet, a

Omnibus amicus, amicus nemini.

formam antiquam vt inueſtiat nouam. Nam vt meretrix corriualibus omnibus blanditur eodẽ vultu, omnéſque admittit ad congreſſum, non ſimul, ſed vnum poſt alium, ita materia omnibus formis amica, cum non poſſit duas habere ſimul, excludit vnam ad tempus, vt hoſpitet alteram. Ergo ne tranſmutationis quidem tẽpore omnino informis erit, niſi fortè quia neutram tum perfectè poſſidet, nullam dicatur actu poſſidere. Nam quod quis actu poſſidet, iure & beneficio naturæ, poteſt ſine reprehenſione dicere ſuum: ſic lapis habet propriam formam, homo ſuam. Tum ad ſuũ actum vnum quodque definitius propendet, at materia prima ad omnes qualitates peræque eſt affecta, cui perinde ſit hac vel illa qualitate affici & inueſtiri, nullámque accepit à natura propriam & definitam. Quare nullam habet actu, omnes potentia. Nec fallit animus, imò quod res eſt apprehendit, dum eius naturam concipit vagam & indiſtinctam, quæ quidem intellectio, vt verum fatear, non eſt omnino vera, neque tamen omnino falſa, ſed inter vtramque media: quàm Plato ſpuriam vocauit, Ariſtoteles analogicam: intellectus enim ſub ratione finita, omnia, vel infinitum ipſum concipit, réſque multitudine innumerabiles in ſpecie & eſſentiæ communione apprehendit, finitio autem eſt à forma. ergo cùm materia informis & indefinita, non habitu, & præſentia formæ cognoſcatur, ſed ἀπυσίᾳ ϗ ϛερήσει, non poteſt verè & perfectè deſcribi, éſtque per ſe ἄγνωϛος, non falsò tamen cognoſcitur, quia talis eſt eius conditio, qualis iactatur: indiſtincta ſcilicet & indefinita: medio igitur & ſpurio logiſmo.

Siue materia permutet potentiã actu ſiue actum potentia, toto tempore mutationis eſt informis.

Appendix ad ſuperiorem quæſtionem.

ETſi propoſitæ quæſtioni abundè ſatisfactum putem, ne quid tamen requirat ſtudioſus Lector, adiiciam pauca, quibus fiat confirmatior eius veritas. Vt in ſummo rerum, eſt actus purus, ſeipſo contentus, nulliúſque egens, ſic in infimo eſſe puram potentiam, ſi velut ex aduerſo oppoſitam, quæ natura ſua ſit imperfecta,

perfecta, & omnium egena, his argumentis ſuadeo. Vt generi materia reſpondet analogicos, ita primo generi prima materia. At primum genus nulli differentiæ addictum, primæ repugnantiæ, atque ideò omnis eſt capax: vt ſubſtantia corporei & incorporei, quarum vna haitus & formæ, altera priuationis habet bet rationem. (Siquidem extremum imperfectum in omni oppoſitione ſe habet inſtar priuationis & defectus) ergo eſt quædam materia prima àd primam, ac proinde omnem repugnantiam æqualiter affecta. Tum ſi principiorum & cauſarum ſit aliquis ordo, aliæque aliis ſint priores, licebit cauſas ex cauſis perſequendo in vnaquaque ſpecie reperire primam, vt extremam formam, ſummum finem, primum efficiens, ſimilitérque concretum in primam & ſimpliciſſimam materiam reſoluere, cuius non ſit alia materia. Præterea vt generari formari eſt, ita generatio nihil eſt, quam adeptio formæ. Ergo ſi retroflectatur diſcurſus ad primam generationem, informis materia, tum primum cœperit formari. Qualem in mixtione & tranſmutatione elementorum tam perſpicuè obſeruamus, vt non ſit mirum, ſi Ariſtoteles eam numerabilem, & penè ſenſibilem dixerit. Ad quam memini doctum illum iuuenem, quem terris inuiderunt fata, Io. Picum illud Moſis ſapienter, vt alia multa tranſtuliſſe *Terra erat vacua & inanis*: quo tamen alij exlegem mundum ante Cataclyſmum iuxta vulgatum neſcio, cuius Eliæ oraculum ſignificari exiſtimant. Vtut ſit, materia prima rationis & antiquitatis charactere poteſt obſignari, quem ſuo ſepio expungere tentat P. Ramus (quid enim ille non audet?) ſed fruſtra. Nam loquacitatis fumus ſplendorem veritatis obtegere non poteſt.

Stoicorum corpus informe.

Quid

Quid veteres de materia prima ſenſerint.

Cap. II.

Materia prima his nominibus vocatur à Platone, Species inuiſibilis, ſinus informis. omnium tamen rerum capax, natura, potentia, mater mundi, nutrix formarum, ſubiectum, receptaculum, locus: Porphyrio autem lib. de occaſionibus dicitur incorporea, expers vitæ, neque intellectus, neque anima, neque aliud ſecundum ſe viuens; informis, permutabilis, infinita, impotens, Quapropter nō, ens: ſed potius non ens: imago mollis apparens, Appetitio ſubſtantiæ, nihilque habens dum omnia videtur habere, de eadem ſic Plutarchus: Phyſici appellāt materiam primam, maxime informem & fluidam ſubſtantiam, quæ in omnes formas ſubinde mutatur: adeò vt ardeat modo, mox in aquæ liquorem ſe vertat, iam euaneſcat in auram, & protinus concreſcat in ſolidum corpus: Omnia transformans ſeſe in miracula rerum Ignémque horribilémque feram, fluuiumque liquentem. De eadem ſic Proclus lib. de anima & dæmone: Materia prima, ſimilitudine diſſimili Deo poteſt comparari. Sicut enim illa eſt informis, ſic & Deus: Vtrumque infinitum penitus & ignotum. Hæc tamen omnia Deo ſecundum melius conueniunt, materiæ deteriore modo: meminiſſe. autem nos oportet, inquit Ficinus in Theologia, materiam primam, vt Mercurius Triſmegiſtus Timæuſque putant, eſſe informem, non nihil, ſed nihilo proximam: quod primò infinitéque ſit patiens. Vnde ſequi Plotinus exiſtimat, vt proxima illius diſpoſitio, id eſt, dimenſio qualitáſque: vaniſſimum quiddam ſit, & quantulumcunque eſt, totum ſit paſſio quædam: Dimenſiones enim nihil eſſe præter materiæ extenſiones, qualitates verò nihil eſſe aliud præter affectiones vmbratiles & labantes, tanquā vmbras quaſdam eminentium arborum in torrente.

Libro de amicitia erga multos diffuſa.

Quid ſit materia prima.
CAP. III.

VT nihil diuinius, nihil homine dignius, quàm bene definire, ita nihil difficilius: difficultatis cauſa partim rebus adſcribenda eſt, partim nobis. res enim per ſe naturáque ſua notiores, ſunt ignotiores nobis: intelligentis vitiò, non rei. At quæ ſunt inconſtantis, fallacis & indefinitæ naturę, noſtram fugiunt comprehenſionem, noſtro quidem malo, ſed naturæ ſuæ vitio. Primi generis exemplum ſit Deus, vel cõmuniſſima quæuis eſſentia, poſterioris materia, motus, & tempus: quæ non aliter poſſumus deſcribere, quàm affectionibus, quibus potius quid nõ ſint, quã quid ſint, explicatur, vel certè his ad quæ refetuntur. Omnium verò difficillima eſt intellectio materię, indefinitior quippe eius natura, & propter aſſiduum fluxũ fallacior: mens enim ſiue neceſſitate, ſiue quia ſic erat melius, alligata corpori, rerum duntaxat imagines inſpiciens per cancellos, de earundem naturis, in quibus reſidet veritas, diuinare, vtinam non nugari cogitur. Quas cùm intelligere non poſſit ſine miniſterio ſenſuum, ſenſus autem formas rerum tantum per actiones exteriores cognoſcat, ex his retruſam, & in ſinu materiæ deliteſcentem cum eſſentia veritatem coniicit: At materiæ primæ, nulla omnino functio eſt: nullus actus. Quid eſt ergo quod renũciet ſenſus intellectui, quo iuuetur in eius eſſentia perſcrutãda? augetur difficultas, quia id ſolũ verè poſſis finire, quod non modò prænoueris eſſe, verũ etiã quomodo ſit. Nã qui neſcit an infinitũ ſit potentia vel actu, an locus ſit aliquid per ſe, an per aliud & cõparatè, an tempus permanentẽ habeat naturã, an fluentẽ, quid illa ſint nunquã intelliget perfectè. quib' quidẽ cognitis, ad definitionẽ erit aditus facillimus. Nos itaque materiam primã definituri, hinc ſumemus exordiũ. Philoſophus eſt contemplator veritatis. Philoſophantur autem Metaphyſicus, Phyſicus, & his interiectus Mathematicus, dum ſui ſubiecti veritatẽ inquirũt per cauſas: Metaphyſicus ἁπλῶς ὄντος, ſiue

ſiue ὄντος ᾗ ὄντος, Phyſicus ἐκ προσθέσεως, Mathematicus ἐξ ἀφαιρέσεως. Quare materiæ cognitio ſi ſit vna cauſarum, vel aliquid dignum contemplatione Philoſophi, horum alicui propoſita eſt ad contemplandum non Metaphyſico, qui res tantùm immobiles & immateriatas conſiderat per ſe & abſolutè: Non Mathematico, qui à motu & materia res ſuas abſtrahit: ergo Phyſico, concretum ens & cum alio ſemper contemplanti: at poteſt quidem Phyſicus corpus ſimplex diuiſum in ſuas partes animo concipere, ſingularúmque partium diuerſas rationes apprehendere. Licet enim forma phyſica ſit inſeparabilis, alia tamen vt accidentis & ſubiecti, ita eius & materiæ ratio eſt, has, inquã, poteſt ratione ſeparare, per ſe tamen finire non poteſt, ſed vtrũq; mutua habitudine. Vt animã actũ organici corporis, materiã ſubiectũ formarũ: ergo finiamus materiã primã primũ ſubiectũ formarũ phyſicarũ. Huius enim natura cognoſcitur per paſſione, vt formæ actione, quorũ mutuam eſſe habitudinem nemini eſt obſcurum. Si mauis, appelletur principium ex quò primùm fiunt res naturæ. Quia tamen hoc non videtur ab omnibus ſeparari, propterea quod ex immuſico fit muſicum, doctus ex indocto, lux ex tenebris, ex tranquillitate tempeſtas, habitus denique ex priuatione, & ex contrario contrarium: non quia vnum mutetur in alterius naturam (nam quî fieret hoc) ſed quia ſibi inuicem ſuccedunt, vnúmque fit poſt aliud, ſuccedunt autem, quia materia ex vno in aliud mutatur: non enim calor mutatur in frigus, ſed dum aqua frigida incaleſcit materia de frigore tranſmutatur in calorem, ob ídque impropriè & ex accidenti, ſcilicet cauſa materiæ: ex priuatione dicitur fieri quidpiam: quò tamen reſcindatur locus reprehenſioni, & à priuatione manifeſtiùs ſeparetur, ſuperiori definitioni adde, ſi placet, per ſe, non per accidens, niſi malis eam finire principium, ex quo inſito & manente fiunt res naturæ.

An

An materia prima ſit principium rerum naturalium.

CAP. IIII.

QVatuor argumenris contenderet quiſpiã materiam non eſſe primum principium naturæ. Primò, quia ex non ſubſtantia fieri non poſſit ſubſtantia: (Cùm enim nihil aliud ſit totum, quàm ſuæ partes natura priores, mille accidẽtia vnam ſubſtantiam non componerent) materia autem nec ſit ſubſtantia ſecunda, quia nec genus, nec ſpecies, quinimmò nihil generale, nec prima quia nõ exiſtit per ſe, cùm ſit potentia tantùm, actu per formam : non eſt principium rerum naturalium Secundo, quia primo principio naturę conſtant Phyſica omnia, alioquin nõ eſſet commune omnium principium, quod inſitum eſſe poſuimus. At cœlum, cùm ſit res naturæ, ſolutum creditur iſtius materiæ contagione, ne admiſſa in illo repugnantiæ facultate, quæ cum priuatione comitatur materiam, cogamur illud fateri caducum. Tertiò, quia principia ſunt ęterna, materia mutabilis & inconſtans, quinetiam omnis mutationis cauſa. Quarto à ſuperiore paulum diſſimili, quia principium phyſicum ſit, ex quo vel per quod fit opus naturæ, materia potius quo diſſoluitur. Nec enim temerè vocatur ab Ariſtotele turpitudo, cùm ſit diuiſionis & multitudinis cauſa, oppoſita primæ formæ, vt malitia bonitati, priuatio habitui, potentia actui, imperfectio perfectioni, defectus exuperantiæ, tenebræ luci. Atque vt ſemel & vno verbo dicam, turpitudo pulchritudini. Bona dubitatio ingenium dubitantis acutum, & ad inueniendũ promptum oſtendit, vt ſolutio maturitatem iudicij. Interrogare enim inuentionis eſt, reſpondere, iudicij. In vtroque lucent dotes ingenij Logici, quæ cum ætate acquiruntur per doctrinam, præſertim ſi bonitas naturæ, ingeniíque fœlicitas affuerint. Quæ non inficior, in me eſſe perexigua : ſtudio tamen veritatis, aſſiduè quæro, depoſito pudore, dedecet enim pauperem,

Materia τὸ ῥευστὸν fluẽs forma βλαϐερὸν, quaſi βλάπτον τὸν ῥοῦν impediẽs & reſarciẽs fluxũ. Plato in Cratylo.

&

& pro ingenij quantulacunque dexteritate, aliorum obiectiones diſſoluo, partim vt natos aſtro meliore prouocem ad quærenda meliora, partim vt meis qualibuſcunque inuentis coæuis & poſteris proſim: Age ergo, ſingulas quæſtiones ordine quo ſunt propoſitæ diſſoluamus. non deſunt, qui materiam ſubſtantiæ partem non ſubſtantiam appellent, ac ſi partes ſubſtãtiæ non eſſent ſubſtantiæ. Alij ſubſtantiam quidem eſſe fatentur, ſed incompletam; quaſi non ómnem Ariſtoteles diuiſerit. Verùm completam ſolam diuiſerit ſanè, cur non forma completa erit? An quia non eſt cõcreta? At ſic Deus ſimpliciſſimus, incompleta erit ſubſtantia. Ad hæc, materia per ſe intellecta, formíſque omnibus denudata, eſt aliquid, ſubiectum quippe generationis & formæ. Quid? accidénſne? abſit, ſed accidentis potius capax ſubiectum. At quomodo poſſet excipere accidens, quod per ſe non ſubſtat, quod autẽ exiſtit per ſe, ſingulum quiddam eſt & vnum, materia igitur eſt ἀριθμητὸν καὶ τόδε τι ὄν. Quid enim ineptius quã quod iactatur vulgo, eam eſſe potentia non actu, ſit quidem hoc vel illud potentia, vt ſemẽ homo, æs Mercurius, at actu per ſe eſt aliquid, habetq́ue ſuum τὸ τί ἦν εἶναι diſtinctum à forma, per quod eſt id quod eſt. Vt enim idẽ eſt homo quod eſſe hominis (ſiquidẽ Socrates eſt homo per formam) ſic non differunt materia & eſſe materiæ. Nam non habet potius à forma, quod ſit materia, quã forma ab ea quod ſit forma: ſed vtriuſque ſua & abſoluta eſt ratio, quam ſolus cognoſcit Metaphyſicus. Phyſicus enim, vt diximus, non ἁπλῶς ὄν, ſed σύνολον, quaſi σὺν ἄλλῳ ὄν, ens cum alio, quod ἐκ προσθέσεως vocant, tantum contemplatur: definitq́ue totum ſuum vinculo formæ & materiæ, materiam & formam habitudine mutua, hanc ἐνεργείᾳ actu & operatione, illam δυνάμει potentia & perpeſſione, quæ ſunt mutationi coniuncta, nec abſque ea finiri poſſunt. At Metaphyſicus per ſe & abſolutè formas omnes tam ſenſibiles quàm intelligibiles contemplatur, & finit abſque motu, qui cùm ſolus res abſolutè conſideret, vt ſunt, ſolus formas phyſicas à materia ſeparabit. Quæ non putabit aliena qui nouerit ipſammet infinitatem, nec

non

non potentiam habere ſuam quiditatem. Pergendum igitur ad ſecundam quæſtionem, in qua mihi ipſe vix ſatisfacio: negare enim non auſim cœlum materiatum quod ſcio eſſe corpus mobile, ideóque phyſicum non mathematicum, hoc præſertim cùm in phyſicis & metaphyſicis non ſemel Ariſtoteles profiteatur: imò verò cum naturâ ſit inſitum principium motus, primus autem motus ſit latio, inter delationes conuerſio, cœlum primo motu mobile præ omnibus videtur naturale. Nec potius auſim materiam illi ab ea quam deſcripſimus diuerſam tribuere, ne cogar fateri illud non eſſe phyſicum, & eodem quæſtio reuoluatur. Quare è duobus reliquum eſt alterum, aut materiam primam in illo admittere, ſed modo perfectiore. ſic enim aiunt: vt elementaris materia non eſt capax formæ cœleſtis, ſic cœleſtem non eſſe aptam natam ad phyſicas & mutabiles formas: quare in elemẽtis, & elementatis, elemẽtari, in cœlis & cœleſtibus cœleſti modo eam quod reliquum eſt ineſſe, aut illud materia prima ſpoliare. Verùm ſuborietur grauior quæſtio, ſit ne materia duplex, vna elementaris & tranſmutabilis, altera cœleſtis & ſempiterna: Nam quid erit ſempiterna materia? eâne quæ ſemper ſuam retinet formam? Eſt ergo ſecunda & formata, non illa prima quam quęrimus. cuius tota vis cernitur in tranſmutatione. Quærendum erit præterea, vtra harum ſit prior: vnicũ enim eſt primum in quoque genere. Niſi fortè, vt Auenrois non vult, corpus vniuocè dici de cœleſti & elementari, ita non ſit abſurdum materiæ nomen de vna prius, quã de altera prædicari. An non eſt abſurdum non modò Chriſtiano, ſed etiam Peripatetico mutabilem cœli materiam confiteri, non quia in modum elementaris, formis aſſiduè tranſmutetur, ſed quia retinens ſuam variè commutetur: cuius ſententiæ fautor eſt Aphrod. in lib. Cœli. tum 1 Meteor. Luna ſiquidem facie, figura, colore, variè immutatur, ſed ſine mutatione ſui: radio enim Solis illuſtrata, prout illi variè obuertitur, aut motu partim ſuo, partim alieno concalefacta, non rareſcit in modum aquæ calentis. Quibus affectionibus perficitur potius quàm corrumpitur, vt intellectus

doctrina. Non enim de omni motu, ſed corporeo dũtaxat intelligendum eſt illud Ariſtot. 1. de Anima, ἡ κίνησις ἐκστατικὸν τῆς φύσεως motus naturã de ſtatu mouet Quæ verò σωματικῶς moueant, docetur poſterioribus libris de Motu. quibus poſitis ſic argumentor: Quæ communicant materia, vltrò citróque mutantur, quæ verò non mutantur, diſſimili aut nulla conſtant materia. Atqui adhuc nemo vidit cœlum in elementũ vllum tranſmutari, ne in cœlo quidem ipſo mutationẽ vllus obſeruauit. (Nam deſcendiſſe Solem, & nobis factum propiorem, Peripatetici riſu vel ſilentio ſoluunt) differunt ergo materia: differentia 7. Philoſophiæ hæc aſſignatur, quod cœleſtis ſit loco tantum mobilis, elementaris omni motu mutabilis: hanc B Thomas idcircò materiam ad eſſe, illam ad vbi vocare conſueuit, nos illam generationis, hanc motionis loci ſubiectum primum appellamus. Alia eſt igitur cœleſtis materia ab ea quæ 1. phyſic. deſcribitur quod manifeſtius his verbis atteſtatur lib. 1. phyſic. πόσαι μὲν οὖν ἀρχαὶ τῶν περὶ γένεσιν φυσικῶν εἴρηται dicimus tantum de principiis eorũ quæ generantur: quæ repetit fere totidem verbis libr. 2. quando ſibi ſtatuit tractandum de cauſis generabilium. Vnum tantum ſupereſt argumentum quod tacitus præterire non poſſum, quia videtur mihi efficaciſſimum. Eorum quæ comparari poſſunt eſt primum & commune ſubiectum, vt 7. phyſic demonſtratur, comparari autem cœlum cum elementis non tantum analogia, & logico genere, ſed etiam qualitate & viribus, tum quantitate (ταῦτα γὰρ ἶσα πάντα, vt ex Empedocle citat pręceptor) ex omnium partium mundi ſymmetria, ordine & ſymphatia Pythagorei & Platonici luculentè demonſtrant, nec audeat aut velit Peripateticus inficiari; reſponderet tamen meo iudicio, cęlum prout eſt prima pars vniuerſi & quintum elementum, eſſe συμβλητόν. In mixtione verò & generatione minimè, quia energiticus efficiat immixto calore, cui non ſubſit materia cœleſtis. Quare aut plane negaret tum cœlum cum elementis comparari poſſe, aut certè analogia ſola, eo modo quo calidum cum cãdido, quæ ſunt contraria analoga, non æqualia aut ſimilia: ſed hæc his

ſolis

ſolis ſunt cognita, qui in amœniſſimis hortis ſcholæ peripateticæ non floſculos, ſed fructus aſſiduo cum labore collegerunt: mihi iſtæ diſtinctiones materiæ non probantur, tantum hoc puto in vtraque diſcriminis, quod vni, quàm alteri forma ſit coniunctior tenaciuſque hæreat. At vt eſt primo Ethic. candor vnius diei non eſt minus candor quàm mille annorum. Quare conſtantia illa & inconſtantia formarum maior vel minor ſpecificas differentias non pariunt in ſubiecto. Eſtque meo iudicio mutabilis materia cœli, licet minus quàm elementaris, quòd doceo in Apologia de æternitate mūdi quam ſcribo pro Chriſtianis aduerſus Peripateticos. Pergēdum igitur ad tertiam obiectionem quæ ob fluxum aſſiduum materiam eximebat de cenſu & numero principiorum. Materia prima nec oritur nec interit, ſed concretum partium ſolutione, neque per ſe ſed ratione priuationis κακοποιὸς καὶ πεπρωμένη malefica & corrumpens dicitur. Atque vt ortu ſimplici fit hoc aliquid, non abſolute materia fit: ſic interitu deſinit eſſe hoc quod erat. Obiicebatur poſtremo, quia φύσις ὡς γένεσις, ὁδός ἐστι εἰς φύσιν, materia autem aſſidue molitur perniciem ſubiecti, indignā eſſe nomine principij naturalis. Quo victus Scaliger, aſſeruit Deum poſuiſſe in materia appetitum perfectionis non mutationis: quod homo pluſculum φίλαυτος (hoc autem illi eſt commune cum heroïcis ingeniis) diuinè à ſe dictū ſcribere non veretur. Ego verò qui ſcio hac opinione magnam imminere ruinam doctrinæ peripateticæ, nō ſtudio contradictionis à qua meus genius ſemper fuit alieniſſimus, ſed veritatis cognoſcendæ & antiquitatis propugnandæ deſiderio: defendo Deum materiæ indidiſſe appetitum mutationis, non perfectionis, appetitum voco ἔφεσιν non ὄρεξιν (vt faceſſat obiter obiectiuncula Iuſtini) illum ſcilicet, quo elementa & elementata, primo impetu naturæ, ſui conſeruationem appetere dicuntur & procurare.

L *Deum*

Deum ingeneraſſe materiæ appetitum mutationis potius quàm perfectionis.

Cap. IIII.

SVMMA totius controuerſiæ verſatur in hoc, an materia perficiatur meliore forma: nam ſi conſtiterit illi eſſe indifferens cuinam ſubſit formæ, quinetiam eam mutari in ſtatum naturæ ſuæ conuenientiorē, quoties ſpoliatur nobili forma vt induat viliorem, effectum erit manifeſtè eam mutationis quàm perfectionis appetentiorē: atqui forma meliore perfici quidē totū non materiam, ex hoc ſuadeo, quod forma eò magis diſtet à materia quò nobilior eſt & cōiunctior primæ: deterior contra quo materiæ vicinior & à prima forma remotior. Nam quis non videt materiales formas ſimiliores eſſe, & cōpati facilius materiæ quàm formales? Nunquid concordia eſt maior formæ lapidis cum lutea & lapidea materia, quàm humanæ cum ſua? Auſim iurare ſi materiæ libera eſſet optio formarum, feciſſétque illi poteſtatem Deus deligēdi quas vellet: eam humanæ præpoſiturā eſſe ſaxeam, humanā diuinæ: cui vt contrarium contrario videtur opponi. Nam ſi vnum contrariū ſit in natura, erit & alterū. Eſt quiddam abſolutè bonum, perfectionis & ſtatus amātiſſimum: eſt igitur aliud per ſe & abſolutè malū, mutationis & interitus auidiſſimum, fugit autem vnumquodque natura duce ſuum contrarium. Nec mireris hoc Deum permittere. Vt enim ingenium humanum plus iuſto curioſum, neſcio quo fato, vtitur ſtudio nouitatis, ita naturam ipſam oblectat varietas operis, in qua ſuas dotes prodigit, prudentiámque incredibilem ſpectatoribus oſtentat, vt artifex in opere diuerſicolore. Quod licet ipſe nefas dictu alibi ſcripſerit, mihi tamen fas & iuſtum videtur. Nā quid eſt aliud natura quā cauſa ordinis in ſenſibilibus, vel potius ordo ipſe? At ordo rerum, eodē & diuerſo conſeruatur: quę ſūt apud Philoſophum primæ entis differentiæ, quarum cauſas phyſicus repetit à diuerſis motibus cœleſtium corpo-

rum.

rum. Vno primo qui eſt cauſa ταυτότητος, eſſentiæ & durationis, altero diſſimili & ſecundo, qui cauſa eſt in inferioribus ἑτεροιώσεως & mutationis. At hoc non potuit perfici commodius quàm inſerendo materiæ, mutationis appetitionem infinitam, vt agentibus contrariis, contrarietatis amicum & auidum ſubiectum ſubeſſet. Verè enim ſcriptum eſt à principe philoſophorum, vt fœmina appetit marem, ſic materiam formam appetere: ſiquidem concubitum exoptat fœmina & impleri vult, gratia prolis ſuſcipiendæ, ad perfectionẽ & continuationem vniuerſi, non ſui: creditúrque idcirco Deus in emiſſione ſeminis mutua, tantum voluptatis iniunxiſſe, ne congreſſum vel dictu fœdum, auerſarentur animalia, ne quis obiiciat primo naturæ inſtituto fœminas appetere mares cauſa voluptatis, eſt enim voluptas finis ex accidenti cur congrediantur, ſoboles verò primus & naturalis, perfectis animalibus communis: appetit inquam materia formam prima inſtitutione naturæ, admirabili prouidentia Dei ad perfectionem vniuerſi, indiditque illi appetitum publici boni potius quàm priuati, cum ſit inſtrumentum in aliorum vſus creatum. Alioquin aſpiraret continuè ad formam perfectiorem: nec in vili conquieſceret. Sed vt ex ſemine ad ouum, ab ouo ad pullum, ſic à pullo continenti motione pergeret, aſſurgerétque altius: Nam quidni, cum expletus non ſit appetitus? aut ſemel adepta perfectiſſimam formam, nunquam eam abiiciet, habet enim extremum quò referebatur. Quæ ſi ita ſint, vnica tandem erit rerum ſpecies ad quam vniuerſa materia ſemper aſpirabit, nec putandum eſt vanam eſſe iſtam appetitionem perfectionis: eſt enim ſi quæ ſit, diuina: at diuiſa omni ex parte materia & ſub forma perfecta conſiſtentẽ, ceſſabit generatio. Quandoquidem nihil noui poteſt fieri niſi prius alterum interierit, nihil autem interibit, quia cauſa interitus non poſſit eſſe forma, neque potius materia, ſi modò perfectionis appetitionẽ expleuerit. Tum enim imperfectionem appeteret, & quod contendimus, mutationis & nouitatis cupiditate caperetur, Addam aliud fortaſſis non aſpernandum.

Laniones dum in noſtros vſus oues quotidie iugulant Scaligeri ſententia, non nobis modò, ſed ouibus quoque conſulere: quia ſunt futuræ pars noſtri, & in meliorem ſtatum trãſituræ: Benedixerítque vinum compotoribus in quorum tranſmutetur ſubſtantiam. At hominis cadauer laniatum deuoret canis, ex quo defoſſo pullulet arbor, cuius abſciſus truncus igne deuſtus in elementa reuertatur: peiúſne tum agetur cum materia? Imò verò melius, in ſuam enim primam naturam eſt reſtituta in quam redire naturaliter appetũt omnia: Ex quibus nobiliſsimam illam quæſtionem dilui poſſe exiſtimo. Cùm natura faciat ſemper quod eſt melius, cur homines quibus præ cæteris voluit fauere (perhibetur enim φιλάνθρωπος) breuioris vitæ voluit eſſe? reſponſio: Aut melius diximus κατά τι & alicui, vel ἁπλῶς & per ſe. Vt autem ſapiens publicum bonũ anteponit priuato: Ita certum eſt naturam laborare potius pro vtilitate ſpeciei totius, quàm vnius ſingularis: at conſulens vni, vniuerſum hominum genus offenderet: Niſi enim ceſſiſſent primi parentes, & ad hũc diem vixiſſent, nemo hodie noſtrûm extaret, atque ſi nos viciſſim poſteris huius mundanæ habitationis inuideremus vſuram, tyrannica iſta poſſeſſio illis eſſet maximo detrimẽto. Nam finita materiæ mole inſumptà in mixta, & vndíque ſecta, quid fieret noui? ex quo? Ergo cum præſtet plures parum quàm paucos diu multúmque viuere, neutrum autem ſimul natura potuerit (naturam dico non Deum, ne quis abſolutam & extraordinariam potentiam obiiciat) facit quod eſt abſolutè melius, quando è viuis cito ſingula tollit animalia: ob ídque breuioris vitę decuit eſſe homines quã belluas, vt eſſent plures huius vniuerſitatis contemplatores. Temperauit tamen publicum priuato. Quam neceſſitatem ſi quis contendat violentam eſſe & naturæ inimicam: Reſpondebo, properam & immaturam mortem naturæ fortaſſis ſingulari vt tibi vel mihi inimicam & moleſtam, communi tamen amicam & conuenientem.

Quæritur

Quæritur materia mathematica.

CAP. V.

MATERIA quædam eſt ſenſibilis & ſingularis, quæ integrans nominatur: vt caro, & os: Quędam intellectilis & vniuerſalis, quam rationalem & formalem vocant, vt animal: hæc reuera nihil aliud eſt quàm genus, differréque videtur ab illa, quod genus attribuatur, materia ſubſit, communio enim potentiáue generis, conſiſtit in categoria, materiæ verò in ſubiectione. Conueniunt tamen, quod vt res conſtant materiæ & formæ coniunctione, ita rerum eſſentia generis & differentiæ: vtque in conſtituenda natura materia ſubiicitur formæ, ſic in definitione, genus differentiæ, cuius præſentia indefinita illius natura finitur, & in certam rerum ſpeciem adducitur. Vtra igitur mathematica? ſenſibiliſne? non videtur, quia Æneum triangulum eſt phyſicum, triangulum verò mathematicum. At non poſſit, inquiunt, exiſtere figura abſque aliqua materia. Reſpondent, mathematicam eſſe ſimilem curuitati, indefinitam quippe, phyſicam verò ſimitati, hoc eſt finitam & certam: ſolæ enim nares ſunt ſimæ, at pedes etiam curui. Diſſimilitudinis vulgaris eſt cauſa, quod formarum phyſicarum eſſentia poſita ſit in energia, functiones autem non obeant in quauis, ſed certo modò diſpoſita materia: vt anima in corpore materiato, non quolibet, ſed organico: figuræ autem nullam omnino operationem eſſe. Quare phyſicam formam adiunctione materiæ finiendam, mathematicam per ſe & abſolutè. At interrogati quænam ſit indiſtincta & communis illa materia, cui figura primò per ſe inſit, non parum inter ſe diſſident. Quidam reſpondent, eſſe animum, at communis eſt locus notionum & formarum omnium abſtractarum, non tantum mathematicarum: nec materia, ſed ſubiectum notionum dici debet. Alij interuallum, quia vident Ariſtotelem in philoſophia finiiſſe circulum interuallum rotundũ, illúdque materiã, hoc

 for-

formam nominaſſe. Quod eodem iure ad cæteras figuras poſſis accõmodare. His illi obiiciunt abſtractos & formales numeros, quorum ſubiectum non ſit interuallum, ſed animus potius: quæri autem non tantũ Geometricarum figurarum, ſed vniuerſim Mathematicarum formarum ſubiectũ primum. Sic ergo paulo generalius tractetur quæſtio. Cum Mathematicæ formæ ſint accidentia non minus quã ſuperficies & color, ſubſiſtunt quidem in aliqua materia & ſi nulla conſtet. qua? quænam eſt obſecro illa omnium prima & communis quam primo per ſe afficiant, non interuallum, huic enim continuæ, non diſcretæ quantitates primo per ſe inſunt, nec potius continuum, quippe cum formæ & differẽtiæ potius, quàm generis & materiæ ſortiatur rationem. Ergo quantum. Nam quid aliud reliquum eſt? at quantitas accidens eſt, non poteſt autem accidens eſſe ſubiectum accidentis, attributionis quidem eſſe poſsit; At inhæſionis, quale nos quærimus, minimè. An non ita eſt, ſed vt ſuperficies coloris, perſpicuum luminis, ita quantum numeri & magnitudinis erit primum ſubiectum? Inſunt enim formæ mathematicæ corporibus non qua ſubſtantiæ ſunt, materiata, certóque modò temperata: ſed quia quanta. Verùm de hac quæſtione viderint mathematici: non eſt enim huius loci & inſtituti, inſerta fuit parergωs.

An Platoni & Ariſt. probetur chaos.

Capvt VI.

VT Plato de primis rerum principiis non vbique idẽ ſentit, ſed quandoque in eodem etiã-num dialogo, phyſicis, mathematicis & diuinis vtitur: Sic de Chao videtur ambigere, in illud tamẽ inclinare potius & propendere. Enimuero qui materiam olim ex confuſione in ordinem adductã putauit, nec ortum mundi aliter definiuit quam ſyntaxi partiũ, potuítne Chaos auerſari? Ariſtoteles obiicit ordinem eſſe natura priorem confuſione, cùm hæc nil ſit aliud quàm illius priuatio. Reſpondent pro ſuo magiſtro Plato-

Platonici, vt eorum quæ fiunt arte duæ ſunt formæ, vna in opere, quæ πίνακα ſexto ſapientiæ, altera in mente artificis quæ νόησις illic dicitur, eſtque hæc illius cauſa: ita ordinem vnum eſſe in ducis vel opificis animo, ex cuius formula & ordinatione (vtar hoc verbo legẽtium venia) alter influat ad opus Quid ſi chaos Ariſtotelis ipſius authoritate confirment? Nihil enim eſt aliud quàm primarũ partium mundi, ſiue elementorum inordinata congeries, elementa autem impura & immixta eſſe, omnium enumeratione recipio docendũ: quare cum Ariſtotelis opinione mũdus ea ſemper fuerit ſpecie quam nunc præ ſe fert (non alium vidêre patres aliúmue nepotes aſpicient) qua fronte Peripatetici chaos audent impugnare? Aquam inprimis impuram eſſe manifeſtè conuincunt ſapor & odor. Summa autem aëris regio partim inflammabili ſpiritu eò continuè vndique commeante, partim conuerſione corporum cœleſtium fit calida ſicca: Ima, cum vaporum copia, tum radiorum ſolis reflexione, mutatur in horas, vixque eodem momento vnum & idẽ hîc inſpiramus. Media propter antiperiſtaſim, vel potius cauſa quietis, ſemper frigida eſt. Nullibi ergo ſentitur immixtus aër, quique ſuis & natiuis gaudeat qualitatibꝰ. Terra quæ debuit à contagione liberior eſſe, ſinu ſuo Oceanum amplectitur, pluuia refluente humectatur, ſuis concauitatibus aëra & ignem concludit, vixque vlla ſui parte deprehenditur ſiccisſima. Ignis cum ſit agens phyſicum, & cum aëre vicino materia communicet, repatitur agendo, neque dum à cœlo circumductus aëra calefacit, eſt liber à perpeſsione, alioquin conflagraſſet iampridem vniuerſitas. Ego cum ſúſque déque iactata confundantur elementa, quin immò cõfundi illa oporteat ad generationem & conſeruationem mixtorum præſertim perfectorum, vt animalium, quibus præ omnibus natura voluit conſultum: audebitne Ariſtoteleus ſphærum Empedoclis, Anaxagoræ mygma, Stoicorum ἄποιον σῶμα, denique chaos oppugnare? At dicet aliquis, cum Ariſtoteles tam ſollicitè locis & eſſentiis elementa ſeparet, inconſtantiæ & leuitatis meritò accuſandus eſſet, eóque maximè

Apparentes locorum repugnãtia ſapienter conciliatæ.

quòd cum poſterioribus libris de cœlo & duobus de ortu elementa ſeparaſſet, eadem primo meteororum confuderit: atque etiam cum in libro de ortu aquæ ſphæram à terreſtri diſtinxerit, hancque ab illa contineri voluerit: primo tamen meteorωn vtroque vnicam ſphæram deſcripſerit, & aquam terræ ſinu tanquam cypho incluſerit: tum quod in libris de ortu, quia ſit continentis amplitudo maior quàm contenti, plus eſſe aquæ ſcripſerit quàm terræ: At primo meteorωn, plus terræ. Reſpondeo tantum abeſſe, vt homo hominum omnium qui extiterunt vnquam ſapiẽtiſſimus, ſui tam diſſimilis fuerit, locutúsque ſit toties & tam manifeſtè pugnantia: cum his conciliatis & bene intellectis nihil diuinius mens humana poſſit excogitare. Phyſicus enim eſt interpres naturæ, natura autẽ cognoſcitur λόγῳ vel ἐκ τῶν γιγνομένων, ratio res ſpectat non vt ſunt, ſed prout debent eſſe in primo & perfecto ſtatu naturæ: atqui elementa natura ſua locis & naturis diſtincta, ex accidenti & præter naturam ſuam cõmiſcẽtur, in gratiam & fauorem animalium. Quid igitur ſubeſt inconſtantiæ aut falſitatis, ſi de elemẽtis variè ſcripſerit magiſter, eáque cum ratione conſiderãs, qualia natura ſua eſſe debeant explicarit, de illis verò dum agit populariter, qualia ſentiuntur? Sed iuuabit fortaſſis familiari ſimilitudine quæ dixi declarare: ſunt. n. magnarum rerum fundamenta, infinitis quæſtionibus diſſoluẽdis vtiliſſima. Vt in μικρoκόσμῳ inſunt omnia, nec tantum ſubſtantiis conſtat, ſed etiam accidentibus cuiuſcunque generis, vtque quatuor humores in eo confuſos ſola ratio diſtinguit, ſic in vniuerſo (cœlũ ſemper excipio quod immixto & ſeparato hominis intellectui comparant Ariſtotelei) omnia quodammodo ſunt in omnibus & ex quolibet fit quodlibet, potẽtia ſi non proxima, ſaltem remota, per alterationes multas: In me exempli gratia, licet appareant confuſę res diuerſarum categoriarum, alia tamen ſubſtantiæ, alia magnitudinis, coloris, & actionis ratio, nec eadem ratione dicor quantus & qualis: eſt itaque ordo quidã vniuerſi: ſed ratione potius, quam ſenſu concipiendus.

Digreſſio in putidam P. Rami calumniam.

VT in humanis nihil eſt tam ſanctum quod non inflecti gratia, aut adulterari pecunia non poſſit, nihil tam firmum quod non perfringi potentia: ita non eſt opinio tam futilis quæ non habeat ſuos fautores, apud nos præſertim natura curioſos & nouitatis ſtudioſiſſimos, vbi florent ſophiſtæ non pauci, qui verborum lenocinio mutant quadrata rotundis, nigrúmque in candida vertunt. Ecce: non potuit Anaxagoras tam malè ſentire de Chao & homiomeria, vt defenſorem non inuenerit P. Ramum, laudo: oratorem enim cupit Fabius aſſueſcere laudando vituperanda, & vituperando laudanda, vt diſcat promptius vituperanda vituperare & laudabilia laudare. Conſideremus tamen pauliſper quam bene patronus ſuum clientem ab Ariſtot. vindicet reprehēſione: profert vnū locū ex poſtremo capite Meteorωn vbi ὅλα ἔργα τῆς φύσεως omnia naturæ opera dicuntur fieri ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν ὡς ὕλης ex homiomeris tanquam ex materia, quo ex loco Ariſtot. reipſa Anaxagoreum eſſe, ſolo verbo diſſidere contendit. Verum Ariſtot. aliam fuiſſe ſententiam, eis obſcurum eſſe non puto, qui legerint primo de ortu hoc potiſſimum nomine Empedoclem præferri Anaxagoræ, quod hic ſimilaritatem (liceat mihi cum Gaza ſic loqui) fecerit elementis priorem: ille verò elementa partibus homogeneis: ſed mos eſt litigioſorum Sophiſtarum quoties deſtituuntur ratione, loco quopiam trunco & mutilo ſe communire, reponam eum integrum, vt hominis fides pateat euidentius ἐκ τῶν στοιχείων τὰ ὁμοιομερῆ, ἐκ τούτων δὲ ὡς ὕλης, ὅλα ἔργα τῆς φύσεως ex elementis homogenea, ex homogeneis verò tāquā ex materia fiunt cętera. Quid? hoccine eſt Anaxagoreum eſſe? Cum Perſæ Græcorum templa ſubuertiſſent, & penè ſolo adæquaſſent, Iones ea reſtaurari vetuerunt, vt eorum ſpurcam barbariem iis veſtigiis poſteritas agnoſceret. Si ſapis Rame, tu cautius prouidebis, ne tam inſolens calumnia perueniat ad poſteros, eámque, ſi me audis propria expunges manu. Verum tamen perge, & pro Chao quod ſuo patrocinio ſartum tectū exiſti-

Depulſio manifeſtæ calūniæ.

exiſtimat, videamus reſpondeatne meliora. Citat teſtem Ouidium in Metamorphoſi, nec illum pudet qualiſcunque poetæ ſolo teſtimonio, tantum virum refellere: non poſſum ſępè quin demirer lucifugum hominis iſtius genium, qui tanto in Ariſtotelem dicendi vritur ſtudio, vt malit exiſtimationem perdere, quàm maledicēdi occaſionem leuiſſimam prętermittere. Ferunt Epicurum cum Grammaticæ rudimentis inſtitueretur, audirétque illud Heſiodi: ποιήσαι ἀφρόδιτι τὸ χάος, interrogaſſe protinus, vndenam exortum eſſet, præceptorem verò illum remiſiſſe ad philoſophum, quia hoc exponere non eſſet philologi. Et audebit grāmaticus de chao φιλολογεῖν, nec potius huius Academiæ philoſophos conſulet quorum beneficio iſtis ambagibus explicetur? Ego Carpentario & Scheckio nulla ex parte conferendus, (quos propter admirabilem rerū ſcientiam ſuſpicio, atque vt duo lumina Philoſophiæ reuereor & colo) nullā recuſo pœnam ſi non ex tempore talibus animaduerſionibus reſpondero, per me liberum ſit cuique facere periculum cum volet: nihil enim optatius aut iucundius mihi contingere poteſt, quàm ſi ſub æquis cognitoribus iſta cauſa decidatur, neque res, neque verba me deficient.

In cauſa facili cuiuis licet eſſe diſertum.

FINIS LIBRI SECVNDI
de Phyſicis Principiis.

IOAN.

IOAN. RIOLANI
DE PRIMIS PRINCIPIIS RERVM NATVRALIVM.

LIBER III.

IN QVO TRACTATVR DE PRIMIS CONTRARIIS QVÆ tranſmutantur in communi ſubiecto.

DE PRIVATIONE.

CAPVT I.

IN omni mutatione requirũtur duo: primum, vt in ſubiecta materia præcedat introducendæ formæ abſentia, ne prius ſit res quàm fieri incipiat. Alterum, aptitudo ad eandem formam, quia quicquid fit, fieri poteſt: non enim ex quolibet promiſcuè fit quodlibet: quia non quæuis forma ſine diſcrimine, cuilibet materiæ iungitur, vt ratio lapidi, ſed ἐπιτηδειότης præire debet, quam aliqui præparationem materiæ, alij inchoationem formæ in materia vocârant: nos potentiam vel apetitionem mutationis. Concipe materiam informem, omnium tamen formarum auidam & capacem, in ea primam & puram priuationem formarum inſpicies, cuius ratione vocatur non ens à Platone in Sophiſta, non quod ſit omninò nihil, ſed

quod

quòd actu nihil ſit rerum, nec earum ſpecie vlla comprehendatur. Eadem opera videbis earundem capacitatem, cuius cauſa dicitur πανδεχὴς in Timæo: vtramque ſimul affectionem Ariſtot. vno nomine priuationis complexus eſt, quæ non eſt priuatio, vt cæcitas viſus, cum actu tollens facultatem, ſed vt quies motus. Secunda verò priuatio eſt certæ formæ negatio, & eiuſdem facultas: vt in ſemine, oui, in ouo, pulli. Cogimur enim in re quaque duas rationes ſpectare, quietis vnã, alterã mutationis. Quietẽ appello formam & ſtatũ naturæ, cuius gratia vnũquodque eſt id quod eſt: mutationem verò vim per quam poteſt eſſe aliud, nobilius vel ignobilius nihil refert, quia indefinita potentia ad vtrumque peræque eſt affecta, quò fit, vt eo omnino modo quo facultas actui, aut motus quieti, priuatio repugnet formæ, nec tantùm ſit occaſio mutationis, vel principium, ſine quo non, vt viſum eſt Platonicis, ſed primum & verum tranſmutationis principium. Vt enim materia primo per ſe conſtitutionis, per accidẽs, & ratione coniunctæ priuationis, mutationis eſt principium: Ita priuatio primò per ſe mutationis, ex accidenti tantum, & cauſa materię conſtitutionis: cũ qua eſt ſubiecto re & numero vna, ratione diuerſa. Nam vt aliud eſt ſubiectum, aliud accidens, quanquam ſint ſimul, ſic aliud eſt màteria, aliud facultas & affectio materiæ. Iniquè igitur calumniator eam proſcribit de cœtu principiorum naturalium, eò quod ſit malefica & mutationis cauſa. Cùm enim Phyſicus ſit interpres naturæ, natura principium mutationis, mutatio rei (omnia ſiquidem facit mutatione eiúſq; ſunt cæteræ affectiones conſequentes) tantum abeſt, vt quia principium eſt mutationis, exigenda ſit finibus artis phyſicæ cum iſto nomine pro germano & veriore principio ſit habenda. Etenim cùm primus & potiſſimus labor Phyſici debeat eſſe in aſſignandis cauſis mutationum, nec eas aliunde poſſit repetere quam ex priuatione, ſine qua permanerent omnia in eodem ſtatu: quis prudens eius contemplationem à Phyſico dicet alienam? Dic dum, cur cœlum manet idem ad numerum? quia eius materia eſt expers priuationis: cur elementa &

ſublunaria

ſublunaria omnia aſſiduè mutantur, nec eadem numero, ſed ſpecie tantũ perdurant? cauſa priuationis, quæ ſola cœleſtem materiam diſtinguit ab elementari. Illa mimirum eſt, Rame, illa Galeni σύμφυτος ἀνάγκη, neceſſitáſue nulla reparabilis arte, propter quam debemur morti nos noſtráque. Originis enim cauſa eſt extra nos quidem, at corruptionis, non aliunde repetenda eſt, quàm ex priuatione illa, quam nos appetitum mutationis inſatiabilem vocamus, Pythagorei indefinitam dualitatem, Platonici infinitatem, Peripatetici indeſinentem fluxum materiæ. Eat ergo, & idiotis perſuadeat, priuationem eſſe vani hominis vanum figmẽtum, nos natura & origine mortales, cum ſapientibus lubenter deſipimus, & humanæ fragilitatis cauſas in priuatione etiam cum voluptate contemplamur.

Dubitatur an ſit priuatio, & quomodo repugnet formæ.

CAPVT II.

QVanquam pro ſuo more inuentum priuationis tanquam ridiculum abſque ratione vlla longo verborum contextu, qui patientiſſimum Lectorem fatigat, execretur P. Ramus, eiúſque inuentori ἀντὶ πέρκης σκόρπιον, pro melle rependat aconitũ: tamen ne videat ἐρήμην καταδικάζεσθαι, indicta cauſa illum damnare, proponam rationes, quarum edicto videtur arceri poſſe finibus naturæ. Ariſtoteles eius neceſſitatem hoc demonſtrat argumento: Omnis mutatio fit ex aliquo in aliud, quæ ſint aduerſa, vel contradicentia extrema, Atqui neutro modo materia repugnat formæ, quum in ſubſtantia per ſe, vt talis eſt, nulla ſit oppoſitio, neceſſarium eſt, itaque tertiũ principium. Conſiſte Lector, & attende, hîc enim dubia ſunt omnia. Nam cur ad motum neceſſaria eſt oppoſitio? nunquid eſt aliquis motus quantitatis? at quantitati nihil potius repugnat quam ſubſtantiæ. Cum agẽte forma, patiente materia, fieri conſtet omnia, quis vſus priuationis? Verùm faciamus eſſe veram oppoſitionem,

tionem, cur illa non erit in ſubſtantiis? annon genera ſubſtantiarum diuiduntur, poſitis ax aduerſo differentiis? at differentiæ ſubſtantiarum ſunt ſubſtantiæ. Adde contrariorum motus eſſe contrarios penes ſubſtantiã, vt eſt 1. Cœli, quo loco Philoponus Ariſtotelem accuſat inconſtantiæ, in qua excuſanda ſudat plurimũ Simplicius, implorat Alexandrum adiutorem, inuocat ſupplex D. Iamblicum, nec tamen eorum auxiliis videtur cauſa tutior, vt cõmentariũ legenti fiet notius. Ad hæc etſi non pugnent inter ſe eſſentiæ, quidni tamen forma materiæ repugnabit, dum illa agit, hæc patitur? Age verò, opponatur materia formæ, non per ſe, ſed cauſa priuationis (quo ſolo effugiunt reſponſo) quo genere oppoſitionis? contradictorio inquiunt: At Ariſtoteles ex quatuor coniugationibus extremorum, mutationẽ non ſubiecti in non ſubiectum ſuſtulit, negauítque his extremis quidquam mutari, quia nec aduerſa eſſent, nec contradicentia. Finge ergo materiam quæ mutetur ex priuatione in habitum: inter vtrumque extremũ media erit mutatio, ex vno quippe in aliud progreſſio: Ex his priuatio nõ eſt: ſic enim vocatur ab autore ſuo, forma mutatione acquirenda, nondum eſt: vbi enim latebat forma oui, dum ex ſemine ſenſim formabatur? fortaſſis in ſinu materiæ. Vicerit ergo Anaxagoras, & omnia in omnibus ſi nõ perfectè, ſaltẽ inchoatè, neq; tantũ inchoatè, vbicunque enim forma eſt, ἐντελέχεια eſt ſecunda, vt anima, non prima, vt motus. Perge ergo: nomine priuationis diximus ſignificari duo, potẽtiam & negationem, vtro nomine contradicit formæ? non facultatis, appeteret enim ſuum contrarium: Adde etiam ortum eſſe mutationem contradicentiũ, negationis ſcilicet in affirmationem, ſeu non ſubiecti in ſubiectum, tum adepta forma negationem perire, facultatem manere: contrarium autem alterius fugari præſentia. Multò minus negationis, propterea quod fieret, vt docuimus, mutatio non entis in id quod non eſt. dubia eſt igitur, & calumniis multis obnoxia priuationis natura. Quibus ita paucis ſatisfactum volo. Priuatione duo ſignificantur, abſentia formæ in materia, & eiuſdem excipiendæ facultas. Tum vnumquod-

que

que in ſtatu, aut in motu ſpectatur, vel quia revera mutetur, vel mutari poſsit. In ſemine enim per ſe vt tale eſt conſiderato, non apparet vſus priuationis: At ſpecta in eo inchoationẽ pulli, ad eundẽmque progreſsionẽ, comparebit quam primùm repugnãtia, facultas quippe illud ſtatu mouens, & antiqua forma ſpolians, vt acquirat nouam. Progredere, & in natura alia ſpectacula tibi ob oculos pone: intuere nouam & aduenientem formam iam inchoatam, quæ profliget antiquam, & de veteri poſſeſsione deturbet: in conflictu ſubiectã materiam priuari vna, inueſtiri altera videbis, ſicque ex ſemine tandem factum ouum, vna forma priuationis, altera habitus rationem obtinente: acquiſita enim in qua conquieſcit appetitio & terminatur motus, habitus: quæ deperditur, & quaſi victa recedit, priuationis nomen & rationem ſortitur: quæ aboletur, adhuc quidem eſt, dum fugatur, ſed proximè non erit. At quæ in eius locum ſubſtituitur, nondum eſt, ſed proximè erit. Ergo nõ forma materiæ pugnat, nec forma formæ, qua ex parte ſunt ſubſtantiæ, alioquin ouum & ſemen eſſent oppoſita, ſed quia vna non entis & priuationis, altera entis & habitus in mutatione rationem habet. Quæ præſtitiſſet Ramum didiciſſe, quàm ſtomachari iuueniliter, & inſultare in nobile & neceſſarium vſque adeò priuationis inuentum.

Fiántne formæ, an ſint ſempiternæ.

CAPVT III.

FOrmas phyſicas ſempiternas eſſe videtur, his argumentis ſuaderi poſſe: primò, quòd interitus ſit ſolutio partium natura coniunctarum, formæ autem ſint ſimplices & immateriatę. Secundò, quòd prima principia ſint ingenita & incorruptibilia, materia autẽ & forma ſint prima principia rerũ naturaliũ: quæ haud dubiè nõ fiũt, ſed totũ ex vtroq;. Tertiò, quòd per formã res naturę perpetuentur, id autem magis tale ſit, per quod vnum quodque eſt tale. Quarto, quia forma cùm ſit principium originis, perenni ſucceſ-

ſucceſſione continuatę, potius ſempiterna dicenda eſt, quàm materia: materia autem citra controuerſiam ſit æterna, in quam conſtantem & permanentem poſtremò occidant ſublunaria omnia. Contrarium tamen aliis nõ minus efficacibus argumẽtis concludi poſſe videatur. Nam forma & finis (in operibus naturæ dico non artis) reipſa ſunt vnũ, ſola differunt ratione. Quippe cùm gratia formæ promoueatur materia, & alteretur à natura, atqui finis acquirendus motione nondum eſt, ſed fit ſenſim: alioquin ex duobus actu exiſtentibus res ſuas natura generaret, quod Ariſtoteles fieri non poſſe eo loco demonſtrat, vbi ſyntheſim diſtinguit à γενέσει, quod componi propriè dicantur artis opera, res verò naturæ generari, componat autem artifex, & totum opus abſoluat, nexu & vinculo partium, actu iam exiſtentium, gignat autem natura res ſuas, progreſſione potentiæ in actum, videlicet dum facit opera ſua, & elaboratione, vt materia ſit actu quod poterat eſſe: quæ ſi quis à veritate exiſtimet aliena, tantiſper ſecum cogitet, vbinam eſſet actus ille ſecundus, qui dedit rei nomen, eſſentiam & perfectionem, denique per quem eſt id quod eſt, toto tempore formationis: conſideret ſimul ſi quid extrinſecus aduenerit, quo prius exiſtente res perfecta ſit & efformata: Neque enim dubito eum, qui diligenter iſta apud ſe reuoluerit, facilè conceſſurum quod ſenſu, ratione & autoritate firmari poteſt, formas phyſicas incipere eſſe, præſertim cum anima mundi euidentibus argumentis à nobis aliàs ſit exploſa. Mitto in mundo ſublunari nihil eſſe ſempiternum, ne elementa quidem ipſa, quæ per partes ſi non per ſe tota aſſiduè tranſmutantur. Sic autem, me iudice, tanta controuerſia paribus rationum momentis diſceptata, componetur. Formæ aut ſunt primæ, aut ex primis, appello formas primas, quæ ſunt primorum & ſimplicium corporum, vt elementorum, ſecundas quæ ſunt mixtorum: has quotidie fieri tam certum eſt, quàm illas ingenitas eſſe, atque ſempiternas.

Qua

Quæ ſint formæ elementorum.

CAPVT IIII.

ELementa partim differunt materiæ qualitatibus, quas διαφορὰς κατ᾽ ὕλην Præceptor appellat, puta grauitate, leuitate, raritate, & deſitate. Partim qualitatibus formalibus & ſpecificis, quas ille διαφορὰς κατ᾽ εἶδος nominat, alibi ἐναντιότητες, vt calore, frigore, humore, & ſiccitate: quibus pro veris & eſſentialibus formis paſſim vtitur, quanquam, vt exiſtimat vulgus Interpretum, re vera nō ſint propriæ & eſſentiales differentiæ. Ego verò qui videam toties eas nominatim formas & eſſentias vocari, quíque intelligam elementa non aliis poſſe diſtingui differentiis, nec non iiſdem illa finiri atque conſtitui, quoniā exempli gratia leuis illa & rara portio materiæ, cui primò per ſe, & quatenus talis (has enim conditiones omnes concurrere oportet) calor ineſt, ignem, cui frigus, aquam definit, ſeparat, & conſtituit: illis priores & veriores nullas agnoſco, neque profectò vllas eſſe exiſtimo: hoc vt facilius credam, facit altera non minus potens ratio, quod agere & mouere ſint propriæ notę formæ, vt pati & moueri materiæ. Agunt autem qualitates, quæ vulgo, nec temerè ſanè, appellantur primæ. Tum leuitas & grauitas ſunt cauſæ, cur alia ſurſum ferantur, alia deorſum, at leuitas efficientia caloris acquiritur per rarefactionem, grauitas vi frigoris per condenſationem. Quare vt iterum quid hac de re ſentiam breuiter explicem, non video cur iſti verarum formarum nomen primis qualitatibus debeant denegare.

Diſquiritur accuratius an primæ qualitates ſint veræ formæ elementorum. CAPVT V.

NEmo miretur, ſi fortè in quæſtione de formis pluſculum inſiſtam: hoc enim principio nititur humana ſapientia, caduco autem fundamento ſolidi, ſi

quid ſuperſtruxeris, labaſcit, & quã citò mole ſua ruit. Scitúmque eſt illud Epicharmi, ἐκ μὴ καλῶς ἐχόντων, χαλεπὸν λέγειν καλῶς, ex male poſitis difficile eſt bene colligere, ἑνὸς γὰρ ἀτόπου δοθέντος, vt alibi ſcribit Præceptor, τὰ ἄλλα συμβαίνει, vno dato abſurdo, alia multa ſequũtur. Non eſt autem certior via cognoſcendæ veritatis, quàm ſi ventiletur quæſtio, & contrariis exagitetur argumentis. Quare priuſquã primas qualitates veras eſſe formas elementorũ tanquã ratũ ponamus, proponendũ eſt, & diſſoluendũ vnicum, & quidẽ ſingulare argumentũ: quo videntur aduerſarij iuſtè ſuperiori doctrinæ obniti, atque reclamare. Accidens, inquiunt, neque ſubſtantiæ pars, neque principiũ eſſe poteſt. Calor autem, frigus, humor, & ſiccitas ſunt accidẽtia, quia poſſunt intendi & remitti, quinetiã adeſſe & abeſſe, quæ ſunt accidentiũ propriȩ & certiſſimæ notæ, itaque falsò vulgus Phyſicorum ea inter formas numerat. Quid ſi reſpõdero formas phyſicas eſſe accidentia? ſunt enim in materia vt in ſubiecto, quandoquidẽ in ea ſunt, non vt partes, (eſt enim forma pars totius, non materiæ) nec vnquã ab ea ſeparari poſſunt, inſeparabilem dico formã à materia, quia non potius quã accidens ſeparatim & per ſe exiſtit, nec refert ſi ratione ſeparetur: hoc enim habet cõmune cũ accidente, eius vt ſit alia ratio quã ſubiecti, quod eſt apud Ariſtot. formas phyſicas eſſe ſeparabiles ratione. Tum ſi credimus Pythagoreis & Platonicis, mathematicæ formæ ſunt principia phyſicarum, at illȩ accidentia ſunt: quantitates quippe continuæ, vel diſcretȩ: quo cũ aliàs ſæpe, ſed ex profeſſo duobus libris poſterioribus metaphyſicæ contra Pythagoreos & Platonicos demonſtrato, iam pro cõfeſſo vtemur: quidni igitur ex accidentibus fiunt ſubſtãtiæ? Accedat propriũ eſſe accidentis ita dicã annihilari (vtendũ eſt verbis caſtrenſibus huius militiæ) ſubſtantia enim ſi fuerit concreta, ſoluitur in principia, ex quibus primũ coaluit, ſi ſimplex, eſt immortalis: cùm mors ſit diremptio partiũ coniunctarũ. At formæ non perſtant, ſubiecto pereunte, ſed illi cõmoriuntur: Non deſunt igitur rationes, quæ ſuadeant formas in accidentiũ ordinẽ eſſe referendas. Verũ obiiciet aliquis, ab Ariſtote-

le non

le non ſemel dicuntur eſſentiæ. Quid tum? cùm accidentium, vt ſubſtantiarum ſua ſit eſſentia, noménque νόσια ſubſtantiis & accidentibus ſit commune? Eluſit ſanè Ariſtoteles veterum Phyſicorum demonſtrationē eruditam, qua concludebant materiam eſſe priorem phyſica & ſingulari forma, quia quod permanet ſit pri⁹ & dignius, materia autem permaneat, extinctis in ea formis: eluſit, inquam, hanc plenā ſapientiæ concluſionem alieno, & parum accommodato reſponſo: ſpecies, inquit, non pereunt, ſed ſingulorum ſucceſſione conſeruantur. At, ô bone, quæſtio erat de ſingulari & phyſica rei cuiuſque forma, tu reſpondes de logica, & vniuerſali, ad quem ſcopulum pariter offendiſti 6. Philoſophiæ. Veruntamen propoſitio vera eſto, at primas qualitates eſſe mera accidentia, approbare quis poſſit? formæ perfectæ non intenduntur quidē, ſed imperfectæ cur non? commiſcentur enim ad generationē mixtorum, perfectæ nunquam: miſceri autem niſi refractis & retuſis viribus non poſſunt vllæ qualitates. Tum intēdātur ſanè in alieno ſubiecto, vt puta calor in igneo aut calefacto corpore: non tamen in proprio, cui primò per ſe inſint: in hoc enim licet functiones & facultates intendantur, habitus tamen ipſi, quanquā occulti, permanent: argumento eſt quod in potentia aqueæ materiæ ſuperſit frigus, in terra vis ſiccitatis, quippe cùm redeant ſponte ad priſtinā naturam, depulſis ſenſim qualitatibus alienis. Exēpli loco, calefactio & refrigeratio (quæ ſunt caloris & frigoris energiæ) intenduntur & remittuntur: item calefaciendi & refrigerādi facultates, formæ verò & habitus, nēpe calor & frigus, minimè: niſi fortè ex accidenti & per aliud, ſcilicet cauſa materiæ. Scitè enim Ariſtoteles in libris de ortu, Si calor eſſet immateriat⁹, inquit, ageret, ſemper, nunquā pateretur. Eſt etiā, vt quæuis alia formā, natura ſua ἄϋλος immateriat⁹, licet ei⁹ ſit ἔνυλος λόγος, definiri aliter non poteſt quam per ſubiectum, propter energiam, quam materiæ coniunctam habet, quámque cogitur corporis obire miniſterio, quare per ſe naturáq; ſua impatibilis, cauſa materiæ patitur interítque.

Orian urne formæ. CAP. VI.

Res quæ fiunt, creantur aut generantur, generantur mutatione potentiæ in actũ, quæ mutatio fit partium & temporis ſucceſſione, alterata ſenſim materia. Creantur autem momento & ſimul, ſine ſubiecta materia. Atqui formas non oriri iam planum fecimus. Creantur ergo, an in materia vt figuræ? an extra vt intellectus? at hic ſolus Ariſtot. ſententia extrinſecus accedit, ſiue fiat quotidie & ſingulorum ſit proprius, ſiue factus ab æterno cœlitus inſtilletur, ſitque vnus & communis omnium (de hoc enim definire non eſt huius loci & inſtituti) cæteræ igitur formæ fiunt in materia, atque vt diſtinctius & magis propriè loquamur, connaſcuntur materiæ, non enim ſimpliciter moriuntur, vt diximus: ſed commoriuntur, eum omnino in modum, quo calor extinguitur in corpore: quod tam obſcurè quam ſubtiliter in phyſicis & metaphyſicis lib ab Ariſt. demonſtratum explicat Philopon. comm. in lib. animæ. Deinceps ordine quærendum eſt à quo, ex quo & quomodo fiant.

A quo fiant formæ mixtorum, & ex quo.

CAPVT VII.

Efficientium alia ſunt ὁμωνυμῆ quæ agunt κατὰ πάθος, imprimúntque patienti quam habent qualitatem, de quibus intelligendum eſt quod dicitur, cauſam cur quidpiam ſit tale, magis talem eſſe. Item agentia & patientia communicare materia, & agendo repati. Alia verò ἐνεργητικὰ, quibus affectiones inſunt δυνάμει tantũ, quas ἐντελεχείᾳ ſua excitant in capace materia: ſic ſol vtraque reuolutione, temporum & rerum viciſſitudines diſpenſans, vitali ſuo calore format, hîc conſeruátque omnia, dum artificis inſtar in communi materia primas qualitates contemperat ad generationem mixtorum: id autem à quo, efficientis, id ex quo, materiæ nomine appellatur: tum efficiens, patris, materia matris appellationem ſortitur. Itaque formæ mixtorum patrem habent diuinum & cœleſtem, matrem verò

verò patibilem & ſublunarem. Nequis autem obiiciat, ea quæ efferunt aliquid ex ſe, perfectiorem habere naturam, quam quæ ex his efferuntur: aut imperfectum perfecti non poſſe eſſe principium. Hoc enim licet Ariſtot. Gal. & Cic. ſuſtineatur teſtimoniis, omnium tamen rerum inductione refelli poteſt, quæ ſemper ex imperfectis ducunt originem. Neque nos dicimus emergere formas è materia, quod placet Scaligero, neque potius eas educi de materia, vt videtur populari noſtro Fernelio, quia ſunt immateriatæ, quanquam neceſſitate quadam materiæ vinctæ & alligatæ, ſed ex temperatis potius qualitatibus, in communi materia illas exoriri. Aliud enim materia, aliud qualitas materiæ. Quæ cum ita ſint, videant eruditi quam ſapienter aliqui negent calorem, vitam, minus animam largiri, quia nemo dat quod non habet. Res enim temperantur efficientia caloris, eſtque efficiens generationis proximum & coniunctum quod Ariſtot. ἔσχατον, Gal. συνεχὲς Stoici συνεκτικὸν, interpretes [illegible] appellant. Viderint etiam quam prudenter Themiſtij ſectatores animam ſibi domicilium architectari exiſtiment. illi enim naturam pro anima ac proinde naturæ atque animæ motus, quos tã ſolicitè Platonici & peripatetici diſtingunt, confundere coguntur. Vis autem illa quæ à Gal. πλαστικὴ, alias ἀναπλαστικὴ ſiue διαπλαστικὴ nominatur, ab Ariſtot. γεννητικὴ, puta quæ latet in canis, aut Diogenis ſemine, aut quæ vbiuis locorum ſine ſemine beſtiolas innumerabiles quotidie producit, eſt principium quidem animationis, non ψύχωσις vt placet Pythagoreis, multo minus anima, quid igitur? natura, inſitum quippè motionis principium: quo ſenſu à Gal. calor, non ſemel natura dicitur, anima nuſquam. Animatur enim fœtus operatione naturæ, eiuſque agentis, finis eſt anima, finis inquam οὗ non ᾧ, hoc eſt, ad quam non à qua, aut cui fit motus. Non ergo anima, quinimo nulla alia forma ſibi ipſi dearticulat corpus: ſed ex corpore à natura ficto, & certis organis formato reſultat, eo qui ſequitur modo.

Quomodo fiant formæ.

Capvt VIII.

DIſtinximus ſyntheſim à geneſi quod illa eſſet artis, hæc naturæ: ars autem quantùm poteſt imitatur naturam. Quare componit artifex imitatione naturæ generantis, ideoque qui norit quomodo res figurentur, eadem opera cognoſcet quo pacto res formentur à natura: figuli autem vas detornantis verſionem, figurationem propriè dixeris, vaſe autem perfecto, eo ipſo momento quo motioni extremam manum imponit, factum vas figuratúmve dicitur. Natura igitur paulatim efformat materiam, & cum tempore corpus dearticulat, at poſtremo formationis momento formam dicitur dediſſe, hoc enim eſt quod Ariſtoteles demonſtrat in libris de motu, & ſæpe in philoſophia, formari quidem res in tempore, ſed formam acquiri momento. An verò extrinſecus aduenerit, facile iudicabit qui formationem, vnã continuatámque motionem eſſe intellexerit, cuius duo ſunt extrema: potentia & actus, hic finis, illa principium motus. De intellectu verò quem Hippocrates definitiùs quàm Ariſtoteles, exacto tempore conceptionis, hoc eſt quadrageſimo die fatetur aduenire, an ſit eſſentia quædam per ſe cohærens, vt eſt reuera, tum qualis ſit, & quomodo vniatur corpori copioſè diſſero in libris animæ, ad quos velim tres iſtos eſſe Iſagogicos.

FINIS LIBRI TERTII
de Phyſicis Principiis.

IOAN.

IOAN. RIOLANI
OPVSCVLA PHILO-SOPHICA.

IOAN. RIOLANVS LECTORI.

SI requiras hîc lectiora verba & è medio foro ſtudioſiùs quæſita, memineris imprimis orationem rebus accommodandam, nec eundem eſſe dicendi atque docendi modum, quia res de quibus Philoſophi diſſerunt dicere ornatè velle, puerile eſt: planè & perſpicuè expedire poſſe, docti & intelligentis viri: non enim minùs peccat qui deſiderat in Philoſopho loquutionem oratoriã, quàm qui in oratore Philoſophorum ἀκρίβειαν quia Philoſophus eſt interpres veritatis, magiſter rerum non verborum: Candor autem veritatis poſtulat vt oratione tractetur ſimplici, ſine fuco, ſine vllo verborum apparatu: ne videatur doctori plus ineſſe loquentiæ quàm ſapientiæ. Quamobrem vt Aſclepiodorus olim pingebat eleganter ſine coloribus, ita nuda veritas exponi debet, nul-

lo fuco exornata. Videndum tamen dum academica verborum maieſtas negligitur, aut affectata Stoïcorum loquutio deuitatur, ne in Epicuri barbaram & aridam nimis orationem incidamus, qualem à trecentis annis affectarunt Latini Ariſtotelis interpretes: Sed medium dicendi vt docendi genus cum Peripateticis ſequendum eſt: propriis & ſignificantibus verbis planè & perſpicuè veritas docenda. Vale è Lyceo Caluico: Anno Domini 1570,

IOAN.

IOAN. RIOLANI
DISPVTATIO PHILOSOPHICA DE ANIMA mundi.

ESSE ANIMAM MVNDI.

QVIBVS argumentis demonſtrari ſolet eſſe quandam materiam primam, primum efficiens, ſummum finem: iiſdem doceri poteſt eſſe quãdam formam primam, quæ ſit forma formarum. Ordo enim cùm ſit aliquis vt cæterarum cauſarum, ita formarum, ſintque aliæ aliis priores, neceſſariò eſt quædam prima: Vbi ordo, ibi prius & poſterius, vbi priùs & poſterius, ibi abſolutè primum. Tum vt ſinguli homines vna ſpecie vniuntur, communicántque ſingula animalia in eadem animalis natura: ita omnia quæ ſunt, vnius primæ & communis formæ participatione videntur eſſe. Enimuero cùm res diuiſione materiæ multæ, numeróque differentes, vniantur forma, ſitque hæc vnionis cauſa, vt illa multitudinis, mundi autem conſtituatur materia quædam communis & prima, nónne potius mundi quædam prima forma cõſtituenda eſt? Quàm manifeſtè demõſtrauit Ariſtoteles, cùm motus & motores omnes ad primum quendam retulit: ſi quidem motori formam pro eſſentia ſubeſſe oporteat: non abſurdè igitur Platonici appellare ſolent mundum magnum animal, eúmque animatum ob id docere, quòd non ſit conſentaneum totius inanimati partes eſſe animatas. At ſpecies ſunt primæ & præcipuè partes mundi, plurimæ eæque præſtantiſſimæ rerum ſpecies ſunt

ſunt animatæ, itaque veriſimile eſt mundum eſſe animatum. Adiiciunt nihil eſſe perfectum ſine anima, mūdum autem eſſe optimum & vndique perfectum. Præterea eum eſſe eſſentia & numero vnum, vnionem autem eſſentiæ pendere ab interiore forma, vt pulchritudinem ab exteriore figura. Quare mundum pulchrū & perfectum, figuratum neceſſariò & formatum. Formarum autem cùm ſint certi gradus, perfectioribus obtigit forma nobilior: vndique perfectis, optima. Qualem eſſe animam cùm obſcurum non ſit, efficiunt, perfectiſſimum mundum non tantùm animatum eſſe, ſed anima optima animatum. Obiiciunt aduerſarij, intelligit ergo. at intelligunt miniſterio ſenſuum animalia, imò verò propter ſenſum animalia dicuntur: ſentit igitur: negant effici: Deum enim intelligere omnium opinione, eundémque animal nominatim ab Ariſtotele ipſo vocari duodecimo metaphyſicæ, non ſentire tamen. Nec vrget Auicenna hoc argumento: Quod mouetur à voluntate, non ignorat quò tendit: At cognitio ſingularis propria eſt ſenſus, vt vniuerſalis intellectus. Quare mouetur à communi ſenſu. Addit non eſſe conſentaneum aſpectus & reuolutiones ſingulares à cœlo & aſtris ignorari: quæ pro perfectioribus habeantur, quippe cum ſciantur à nobis. Non vrget inquam, quia cognitio aſtrorum ſimilis eſt intellectioni mentium abſtractarum, vt reſpondet B. Thomas. At intelligentiæ ſeparatæ intelligunt etiam particularia ſine ſenſu, intuitiuè, non diſcurſiuè. Nam vt nos ex particularibus vniuerſale, ſic illæ per vniuerſale ſingulare comprehendunt, & diuiniore modo cognitionis in cauſa intuentur effectum vt nos in effectu cauſam. Verùm ſentiat ſanè, quid tum? cum ſolem intueri & audire placeat principi poëtarum, nec dubitent Plotinus & Simplicius tres ſenſus illi tribuere, auditum, viſum, & tactum? Quibus ſic opponit Auerroïs: Primò non eſſe ſenſum abſque ſenſorio, deeſſe autem mundo ſentiendi inſtrumenta. vtrique parti ſic reſpondent. Primum talpam inauritum audire. Tum, vt ait Plotinus, occultis non prominentibus organis, vt par eſt eum audire, diuinio-

re modo. Pergit tamen homo magis argutus quàm doctus. Senſio, eſt paſſio ſentientis, cœlum autem impatibile: Addit animalibus datum eſſe ſenſum in eos vſus, vt ſeparent noxium alimentum à familiari, cœlũ verò non nutriri, ſenſum igitur in eo fore ſuperuacuũ. At nos non negamus cœlum pati, mouetur enim, ſed ſine mutatione ſui. Tum ſenſio exterior ſit paſſio, non tamen interior, quo perficitur anima. At Auicenna (cuius laudis æmulus, ſtudio potius contradictionis quàm veritatis, hæc & alia multa paſſim obiicit) interiorem & communem ſenſum tribuebat mundo, non exteriorem & particularem. Efficacius argumentum duxiſſet à tactu. Nam cùm ſit primus & communis ſenſus, abſque eo nihil ſentit: at in mixtis tantùm locum habet, quia eius ſenſiterium, mixtum eſt, & qualitatibus primis temperatum. Verùm quid hæc ad interiorem ſenſum quem Auicenna defendit ineſſe cœlo, eo modo quo D. Auguſtinus in animo ſeparato ſentiendi, & patiendi, facultatem remanere putat: ſine qua ſcelerum pœnas luere & ſentire non poſſet? His inuitis animatus mundus intelliget, & ſi non ſentiat. Tantum enim abeſt vt priuatio ſenſus eius arguat imperfectionem, cùm potius, vt in Deo, intellectionis nobiliorem oſtendat modum, ſiquidem ſenſus ſit impedimento contemplanti. Audiant igitur Galenum ſic loquentem: Quis tam demẽs audeat negare eſſe quãdam mentem, cuius vis ſit admirabilis, omnes terras permeantem, & in omnes illius particulas diffuſam? At nulla eſt pars mundi terra ignobilior: Itaque per vniuerſum effuſam eſſe animam intelligentem ratum & conſtitutum eſto.

Quod mundi non ſit vna forma, præſertim quæ ſit anima.

SVPER hoc puncto vertitur tota diſputatio de Anima mundi: An mundus ſit vnus continuatione partium, an contactu: Nam ſi non ſint elementa continuata, ſed eorum tantùm extremitates ſe tangant, erit cuiuſque vt ſuus locus, & diſtincta motio,

ita

ita propria forma. Cauſa enim loci mutant locum, ignisque aſcendit, terra deſcendit. Quod non faceret niſi eſſent in natura differentiæ loci diſtinctæ. At differentes loci ea quæ in iis ſunt naturaliter differre manifeſtè conuincunt: nō quòd à loco eorum veram differentiam ducamus: Pendet enim ab interiore forma, ſed quia ſit index differentis formæ. Dicam faciliùs: mundus conſtat quinque primis & ſimpliciſſimis partibus, quarum quatuor vt loco, ita ſpecie differunt, ſed genere conſentiunt (ſiquidem ſit cuiuſque elementi ſua forma, vt locus proprius, materia verò communis) at cœlum ab his forma & materia differt. Quare non eſt omnium vna prima & communis forma. Tum quies elementorum eſt ingenita & ſempiterna, non enim poſſunt tota ſimul ſuis locis moueri, nec aliquãdo diſcordia impellente eò conuolarunt, vt placet Empedocli, nec fortuito motu materiæ, vt Democrito: nec fortaſſis opificis iuſſu in has ſedes ſingula commearunt, vt cum Anaxagora videntur velle Platonici, ſed quam habuit mundus faciem non mutauit, nec fuit tempus in quo non eſſent, vbi nunc ſunt elementa: tota quieſcunt, mouentur per partes. At quies naturalis, eſt ab inſita forma: Quare vt ſingulorum elementorum eſt prima & naturalis quies, eáque ingenita & ſempiterna, ita ingenitæ formæ & ſempiternæ. In ſempiternis nihil eſt prius, nihil poſterius. Idem enim in his eſſe & poſſe. Ergo ſunt quinque formæ ęquè primæ, non diſtinctę tempore aut generatione, ſed ordine tantùm & perfectione. Verùm preſſiùs & accuratiùs ſingula ſubducamus, Quas partes mundi dicis animatas, primáſne & ſimplices, an ſecundas & compoſitas, quas partes partium appellant? Nam ex quinque ſimplicibus vnicum cœlum eſt animatum, de quo nondum eſt inter omnes definitum, nihilque referre exiſtimant D. Auguſtinus in enchiridio, & Thomas 3. contra gentes, in ſchola Chriſtiana vtrumuis defendatur. Quamquam Origenes libro περὶ ἀρχῶν, aliquot coniecturis ex ſacra pagina depromptis ſuadere voluerit Chriſtiano non aliter ſentiendum quàm cœlum eſſe animatum. Ex mixtis ſunt longè plura inani-

inanimata. Quare ſi partium multitudine æſtimetur quæſtio, potius iudicabitur mundus inanimatus. Verùm cenſeatur ſi placet pauciori & meliori. Cur cùm totus per ſe & natura ſua ſit animatus, aliquæ partes erunt inanimatæ? Dixerim potiùs animalis partes elementa, atque adeo mundum ipſum (qui nihil aliud eſt quàm compages elementorum) quam animal elemẽtorum, vt deſinant Stoici hominem vocitare primam & præcipuam partem mundi: hoc enim ſublato & in elementa ſoluto, nihilominus remaneret mundus: quãdoquidem habet eſſe ab elementis, bene eſſe à mixtis. Nec mundus perfectus vnquam eſſet ſi mixta primæ illius eſſent partes, nam id ſolum perfectum dicimus quod numeris & partibus omnibus conſtat, at mixta omnia nec ſunt, nec poſſunt eſſe ſimul, oportuit enim futuris præterita ceſſiſſe. Perge: ſit omnium vnica forma, qualis? naturáne an anima? anima dices. Qualis? optima. Intelligunt igitur elementa. Atque cùm vegetatio & ſenſio ſint gradus quibus itur ad intellectionem, vegetant, ac proinde nutriuntur, accreſcunt, & ſibi ſimile procreant. Quòd ſi ſentit terra, quoties vomere ſulcatur, dolet: eſt enim dolor ſolutio continui cum ſenſu: Fortaſſis tot alterationes perpeſſa ſtato tempore ſanguinẽ in vitam profundit. Negas hoc, cur? quia intellectus in nobis vnus eſt & indiuiduus, neque tamen ſingulæ corporis noſtri partes intelligũt. Ratio: quia non ſunt omnes eius peræquè capaces, materia aliter atque aliter diſpoſita & affecta. Suſpicor quid velis: vt in nobis anima eſt numero vna, ſolis facultatibus diſtincta, ita putas rem ſe habere in vniuerſo. At Stoïcis hac de re imprimis cum Platonicis illis certamen eſto, qui vt ſedibus, ita eſſentiis differẽtes animas & in mundo, & in nobis ſtatuunt, animámque ab idea, ideam à paterna mente non tantum ratione, ſed etiam re ipſa ſeparant, ſaltem in planta, bellua, & homine tres eſſe differentes animas non negabis, vt enim functio facultatis, ſic facultas eſſentiæ cõſequens eſt. Forma igitur aliqua eſt in planta qua vegetat, alia in bellua qua ſentit alia in homine, qua intelligit: at iſtas eſſentias quis prudens confuderit, quis

vnius

vnius & eiuſdem animæ participationes dixerit? Ad hæc vnde in mundo facultatum captas diſcrimina? an ab organica & diſſimili modo formata materia? an ab agente forma? an ab vtraque ſimul? Philoſopho enim non ſatis eſt dixiſſe animam mundi in intellectuali natura intellectum, in animali animam, in naturali naturam, in affectu affectionem vocari. Cùm ſit vbique vna & ſui ſemper ſimilis, explicandum eſt cur hic aliter, quàm illic operetur, putà in cœleſti mũdo perfectiùs, quàm in ſublunari: non eſt enim conſentaneum eius potentiam vllibi mancam & imminutam. Dicent fortaſſe eſſe vitium impotentis materiæ. At elementaris materia eiuſdem perfectionis vbique capax. Age verò doceant Stoïci & Platonici quid oriri, quid interire appellent. Nam ſi noua forma non adueniat materiæ, ſed eadem nunc exerat ſe foras, nunc in eius ſinum ſe recondat (non enim aliter ortum & interitum finiunt quàm eruptione & occultatione formæ) quid fiet noui? quid hoc ſi non ſit fabula, in qua perſonatus Deus è periſtromatis velut è machina nunc prodit in publicum, nunc ſub eadem reuertitur, & caput inter nubila condit? At inquam idem numero eſt, non nouus, qui centies milles itque reditque viam: eadem anima tot belluas ſtirpes & homines à mille millibus annorum informauit, & deinceps informabit. Niſi quòd Proteo mutabilior aliquando villici, nonnunquam regis veſtem induit. Denique, vt fabulatur ingenioſus poëta, Stoïcorum ille. *Iuppiter aut in aues, aut ſe transformat in aurum.* Quæ ſi ita ſint, hoc ſolo differet viuens à mortuo, quòd in illo agat anima, in hoc ferietur, & in tenebris materiæ deliteſcat. Verùm quis ludicri iſtius ſpectaculi magiſter, cuius iuſſu ſtato tempore veniat in theatrum & peracta fabula à ſpectatorum cõſpectu ſe ſubtrahat? animáne ipſa, qua ſuperiorem formam Stoïci neſciunt, quámque non dubitant nominatim Deum vocitare? at ſi forma hominis ſit Deus ipſe, homo non peccat, ſtultéque illi minantur pœnas delictorum, nam Deus in ſeipſum ſeuiret, qui ſolus in homine peccarit. Mirum prætereà atque iterum mirum, cur nõ eorum quamplurimi reuixerint, nec ſit repertus ex tã-

Hoc arg. conuincendi ſunt qui cum Aphrodiſeo intellectum agentem putant eſſe Deũ.

to

to numero vllus, qui latitantem animam ſuſurro, prece, amuleto aut alia quapiam ratione non reuocarit, vt bonorum veſani decoctores alcumiſtę quintam trahunt eſſentiam. Nam ſi, vt ille ait.

Victa hominum precibus cæleſtia numina, terram
Coguntur petere, & caſus aperire futuros:

Poterant longè faciliùs pij & religioſi viri adiuratam animam è materiæ gremio reuocare. Si præſtigiatores necromantæ carminibus cœlo poſſunt deducere Lunam, & nefando ſacrificio, ſi diis placet, animas euocant orco, faciliùs erat eas de ſinu materiæ extrahere, vel ſimili inſpiratione ſorbere qua ceruus anguem. Quid ſi cadauer fiat eſca canibus, quas in latebras ſeſe abdet animula, vt rapaces effugiat dentes? comedetur enim ni ſibi fuga conſulat. Quibus terriculamẽtis Ægyptij ſuos in officio continebant. Inſepulta enim maleficorum corpora exponebant canibus dilanianda in perpetuam pœnam, qua vt Pythagorei μετεμψυχώσεις pro inferis vtebantur. Verum ſi voretur à cane, duas poſſidebit formas, caninam & humanã: diffugiet fortè. Quò? materiam enim non inueniet præparatam. Aut ſi promiſcuè cuiuis materiæ ſe immiſcet, ſi reuniatur toti, & cum elementis eò redeat vnde profecta eſt; Quidni intelligit vbique? An quia deſtituitur organis? at cum Platonicis negant Stoïci ad contemplandum menti opus eſſe inſtrumẽto. Quo igitur Stoïcus differet à cane aut lapide, cùm ab eadem forma regantur & perficiantur, delibatione animæ mundanæ? figura dices & affectionibus materiæ, non enim video quid aliud poſſit reſponderi: quia energia adeſt & abeſt, & facultatis eſt conſequens, vt facultas eſſentiæ, quæ ſola rem finit & denominat. At anima quæ vt in toto, ita in quaque particula creditur eſſe tota, erit in cane tota & tam potens quàm in homine. Quid ergo vetat canem, Stoïcum vocare? Valeant philoſophi, qui definiunt omnia, & ſeparant formis ſpecificis: vicerint Sophiſtæ qui affectionibus deſcribunt. Rogandi ſunt præterea quænã & qualis ſit illa οὐσία per vniuerſitatẽ diffuſa, philoſopho namque loquendũ eſt definitè. Pro illis reſpondebit Zeno eſſe opificem ignem: Sic

Sic enim Deum appellabat. At ignis conſtat aliqua forma, quia corpus. Non eſt ergo forma, ſaltem non prima: pars enim prior eſt & ſimplicior toto: ignis eſt materiatus, prima forma metaphyſica & immaterialis. Ad hæc Deus iſte poſterior erit materia, quia materiatus. Sed miſſis Stoïcis, digrediamur tantiſper ad Platonicos, illos, præſertim qui non eſſentiis, ſed ſolis rationibus tres animas, vt in nobis, ſic in mundo ſeparant, eóſque interrogemus quorſum de creatione animorum ab æterno comminiſcantur tam multa, curque dæmones vt pædagogos nobis adiungant: tum cur vtraque reuolutione firmamenti, vna Clotho, altera Atropo, nobis Lacheſim, ſortem, ſeu fatum diſpenſari affirment. Nam ſi vbique vna eſt anima quæ omnia intus audit, omnia intus conſpicit, ſi Iouis plena ſint omnia, ſi omnes mundi particulas habitet, nullúsque ſit angulus deſtitutus eius præſentia, ſi cœlum & terram replet tractúsque maris, cœlúmque profundum, ſi totam infuſa per artus mens agitat molem & magno ſe corpore miſcet, ſi in ea ſimus, viuamus, moueamur, adſitque tam propè vt palpari, digitóque mõſtrari poſſit (nam Iuppiter eſt quodcunque vides, quocunque moueris) cur

Millia térque decem genus immortale miniſtri
Sunt Iouis, híque homines ſeruant telluris alumnos?

Si Deus Ipſemet ſit in re quaque præſens, & amictus aëre, totam terram peruadit vt cernat quid rectè aut prauè geratur: quæ neceſſitas eſt miniſtrorum, qui renuntient illi quid agatur à ciuibus vniuerſi? Quid opus ab æterno creatis animis? ſunt enim in nobis multæ, vna creata, altera creans, aut non eſt ſpiritus mundi fuſus per omnia. Præterea quę neceſſitas eſt iſtius animæ, ſi principium originis ſit cœleſte. Si ſol ſuo calore format hic animatque omnia, quis vſus animæ mundi? Si natura ſit vis genitrix & genitorum conſeruatrix quæ quotidie noua cœlitus affluit aſtrorum, potiſſimum Solis, motu excitata, quid opus eſt permanente ſubſtantia genitrice & conſeruatrice? Vna enim poſita alteram tollit: Atqui ſenſus ipſe nouam influere quotidie, demonſtrat. Apage ergo ſpiritum mundi

mundi. Sane conſentaneum eſt in ſimplicibus eum ſimpliciorem eſſe & liberiorem quam in mixtis. Quare elementa potiùs ſunt rationalia, quàm homines, ſi modò anima mundi per ſe naturáque ſua rationalis fuerit non beneficio materiæ conformatæ. Quæ cùm ſaluo iure rationis poni & defendi non poſſint, conſulamus oraculum ſapientiæ, vt moniti meliora ſequamur.

Peripateticorum ſententia de prima forma, quam Platonici animam mundi appellant.

NOn negat Ariſtoteles eſſe quandam formam omnium primam, quæ ſit forma formarum, per quam ſint, conſeruenturque omnia: ſed negat eius eſſentiam vnam & indiuiduam ſimul à multis participari. Quia cùm Deus ſemper præſens & vbique adeſſe credatur, cur non efficit hominem abſque ſemine? cur non αὐτοάνθρωπος ille participatus, nullum adhuc hominem genuit? negat præterea primam illam formam fuſam eſſe per omnia, vbique enim Deũ eſſe exiſtimat mediatè non immediatè, hoc eſt per miniſtros non ipſummet in re quaque, poteſtatiuè non ſubſtantialiter: ſedens enim ſupra firmamẽtum, cœleſtes animas mouet ad officium, excitatæ eius viſione & amore, vt operarij præſentia architecti, ſingulę ſingulos orbes cõuertunt. Quo ex motu naſcitur moderatus & vitalis calor. Vt enim alteratio motus, ita prima alteratio primi motus eſt conſequens, alteratio prima eſt primæ qualitatis, nempe caloris, prima motio eſt rotunda, quare rotundæ motionis tepor ille ætherius eſt prima ſoboles. Qui vehiculo luminis huc tranſmiſſus pro capacitate materiæ excipitur, eámq; immixtus miſcet & informat. Quódq; Iamblichus ex doctrina Ægyptiorum narrat de iunioribus diis, Ariſtotelei affirmant de ſummo & omnipotente, qui à Platone Deus deorum perhibetur. Hunc enim per internuntium ſolem, ſolẽ vero per medium calorẽ omnibus præſto eſſe arbitrãtur. Quamobrem ſolem fontem vitæ & cor mundi vocauit poëta: è quo ſcilicet in vniuerſum mundũ influit

calor, vt in ſingulas corporis particulas à corde. Nec minùs ſapienter ab eodem oculus Iouis fingitur. Nam vt optico radio res obiectas intuetur animus, ita ſolari Deus quæ vbiuis gentium & locorum aguntur. Vtque Lynceum viſu tam acuto & perſpicaci fuiſſe fabulantur poëtæ, vt in terræ viſcera vſque peruaderet, & illic quid rerũ ageret natura penitius inſpiceret: ſic in omnem, quamuis longinquam & retruſam partem mũdi, inſinuat ſeſe & penetrat ſolis radius. Cui quid poteſt eſſe inuium, quid inacceſſum? finge, ſi placet, animũ tuum ſolutum caligine corporis & in ſuperas ſedes admiſſum animare ſolem, haud dubiè videbit oſtia ponti, videbit oſtia Nili. Nam quidni cùm peruia ſint media, ſola terra opaca? at lõgè potentior eſt ſolaris animæ viſiua virtus, eiuſdem radius velocior & penetrabilior: Quid igitur mirũ ſi Deum è ſummo cœlo aſpicere quęcunque hic agunt mortales credamus cõſtãter & aſſeramus? Stultè prophanum vulgus imperfectione ſua cœleſtium naturas ſolet æſtimare, noſtráque ad deos potiùs, quàm diuina ad nos transferre. Enimuero ſi verè Galenus cum Platone ſenſerit emiſſione ſpiritus αὐγοειδοῦς, vehiculo medij quoque pellucidi & ſibi ſimilis rerum ſpecies eo apprehendere modo quo ſpiritus animalis, miniſterio neruorum tactiles qualitates, quidni nobilior & potentior ille radius, cœlitus influens, res obiectas comprehendit, earúmque refert ſpecies? Verùm pergamus: energia caloris quem irriquieto motu ſolis excitatũ tranſmittit huc primus generationis author, formari manifeſtè videmus omnia, eſt ergo formator & parẽs cuiuſque rei non forma ipſa: externus eſt non inſitus, at cauſa, cauſæ vt aiunt, eſt cauſa cauſati. Ergo Deus vt motus & caloris, ita formarum ac proinde rerũ omnium primus autor à Peripateticis iure perhibetur. Sic enim eorum magiſter: Primum & cõmune principiũ motus, eſt ſingulis omnibus cauſa motus, & in libris ſapientiæ: ab vno principio omnia profecta ſunt. Quo quid non dicam à philoſopho naturæ lumine, ſed à Chriſtiano ſpiritu veritatis afflato, dici aut excogitari potuit diuinius? audebítne Platonicorum aliquis aniles fabellas de ideis,

dæmo-

dæmonibus, animorum creatione ab æterno, eorũque in corpora belluarum migratione (quæ ſi tu illis detraxeris, doctrinam eorum funditus ſuſtuleris) huic ſapientiæ inuictis rationum momentis demonſtratæ, anteferre? Quis veterum phyſicorum ratiocinando rerúmque cauſas ſcrutando tam altè exeruit animum? Democritúſne? qui à Moſcho quopiam Phœnice perſuaſus, aſſeruit atomorum in inani volitantium temerario concurſu generari omnia? An Empedocles, qui concordiam & diſcordiam, vt efficiendi cauſas contrarias & primas poſuit, cũ vnica ſit prima: quíq; indefinitis nominibus quib' quid innueret, quídue ſubeſſet neſcitur, expreſſit? Adde etiam his vocibus nihil deſignari præter διὰ τ' ἐστι quibus ſubiici quidpiam quod natura ſit prius tam notum eſt quam quod notiſſimũ. Anaxagoráſne? hunc equidem audio multis nominibus commendari. Primo quòd patrimonium vendiderit vt philoſopharetur liberiùs. Tum quod primus mentem in ſcholas philoſophorũ inuexerit (niſi forte Archelao & Hermotimo Clazomenio nota fuerit) quæ nulli commiſta exornaret omnia. Qua ratione vulgo νοῦς vocabatur, eiúſque ſepulchro hoc elogium inſcriptum legimus:

Hic ſitus eſt quondam qui mentis lumine mundi
Peruaſit fines, magnus Anaxagoras.

Cuius ſententiam non tantùm Plato, verumetiam Ariſtoteles & Ariſtotelis interpretes mirificè commẽdarunt. Attamen in Phædone vt oblitus ſuæ mentis reprehenditur: qui in prima tantùm materiæ confuſæ ordinatione eius operam inuocarit, in rerum ſingularum effectione prætermiſerit. Quam notam in philoſohia non ſemel Ariſtoteles quoque ei inuſſit Eundem in Apologia perſtringit Plato, quod Solem lapidem, Lunam verò terrã dixiſſet. Accuſatur à Xenophonte vt minùs prudenter de diis ſentiens, & à Plutarcho impietatis damnatur. Quem igitur veterũ Ariſtoteli poſſis opponere? quã doctrinam diuiniorẽ audeas dicere; materia inquit, natura ſua patibilis eſt, & ad agendum planè inepta. Quare promouenda eſt ab aliquo efficiente. Qui balbutiente philoſophia credebatur ignis.

Video hominem ſua mẽte non vtentem.

At mens tandem caloris domina & diſpenſatrix comparuit, quæ vt animus humanum corpus, vniuerſitatem hanc regeret & miniſterio ſecundarum cauſarum ſublunaria generaret. Vt enim natiuus noſter calor animæ, ſic vtérque calor cœleſtis & elementaris primi motoris ſunt inſtrumenta : intereſt tamen quòd elementari vtatur tanquam materia, ætherio vt efficiente, eo modo quo artifex igne ſuo. Eſt enim elementaris calor ἑτεροκίνητος, non mouet niſi moueatur. At cœleſtis αὐτοκίνητος, mouet ſemetipſum, non πρώτως. Quare cùm elementaris calor ſit ſecundaria & inſtrumentaria cauſa, inſtrumentum verò non moueat niſi motũ aliundè, ſtultè primarium efficiens creditus eſt. Sapiẽter Ariſtoteles ſolem caloris iſtius parentem docuit, eúmque vt primam cauſam phyſicam & mobilem in opere phyſico conſtituit, in metaphyſico vero Deum immobilem & immaterialem, denique abſolutè primam. Quæ cùm ita ſint, ſuccenſendum Iulio Scaligero contra Cardanum ſic ſcribenti. Non arbitror eſſe hominis ſapientis arbitrari anima carere mundum: quod in Philæbo cùm demonſtret Plato, ei ſanè aſſentior. Increpandus quoque Fernelius, nõ tantùm quòd ſolis auctoritatibus animatum eſſe mundum contendat. verumetiam quòd detortis aliquot locis inuitum Ariſtotelem in iſtam ſententiam trahat. Quaſi Ariſtot. opinione Deus informet mundum qui extra & ſupra materiam omnem degit æuum beatiſſimum. Quaſi ſolaris ille & vitalis calor, cuius miniſterio generat hîc omnia, ſit permanens quædam eſſentia, non nouus ſubinde motu excitetur. Quaſi participata Dei ſubſtantia, ſingulis quæ fiunt ſit pro forma, diſpeream ſi quid vnquam commento animæ iſtius legerim futilius.

DE

DE FATO.

OMONYMIA imprimis euoluenda: Fatum triplex: Phyſicum, Mathematicum, Et Metaphyſicum: Phyſicum, aſſertores habuit peripateticos. Mathematicum Aſtrologos. Metaphyſicum, Stoïcos.

Ariſtotelei enim quod naturaliter fit, fato fieri volunt; mortem fatalem opponunt violentæ: eúmque fato mortuũ aſſeuerant qui naturæ ius perſoluit & iam multo ſenio confectus deceſſit è vinis: quo alludens Platonicus poëta, ſcribit Didonem violenta non fatali morte periiſſe.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed miſera ante diem.

Fatale & neceſſarium eſt, quia naturale, grauibus deorſum, leuibus ſurſum ferri: Ignem calefacit fato, quia obiecto præſenti non poteſt non calefacere. Quo fati ſignificato includitur generalis Dei prouidẽtia, quam naturam communem à perpeteticis appellari iam admonuimus: Quod genus fati, nulli quod ſciam reiiciunt, niſi forte de nomine potius quam de re ſit controuerſia: naturales motus non ſatis propriè fatales appellari contendant.

Aſtrologicum fatum hypothetica materię neceſſitas refellit, nam aſtrorum benigni aut maligni influxus nil poſſunt ſine materia certo modo præparata, neq; enim promiſcuè ex quolibet fit quidlibet, non fit Mercurius ex, quouis ligno, ſed prçexiſtat neceſſe eſt materia certo modo affecta: Vtpote hoc aut illo modo tempera-

ta, aut conformata? Iuppiter: hic non pluet niſi habeat nubem ſuppoſitam, neque tempora ſuas conſtitutiones ſeruabunt ſi contrariis ventorum, flatibus aër agitetur: Materia eſt principum ſine quo non: niſi fuerit apta & idonea, inutiles erunt conſtellationes: niſi Planeta genituræ Dominus inueniat ſubiectum capax; inanes erunt illius conatus.

Stoïcum fatum ſeu immutabilem Dei voluntatem qua regi hunc mundum arbitrantur; arbitrij libertas excludit: nam ſi hominis voluntas ſit libera, ſi principium ſit indefinitum, & ad vtrámque partem contradictionis peræquè affectum, Si perinde mihi ſit liberum ambulare, atque non ambulare, bene ac malè viuere: non pendeo ex aliena, ſed totus ex mea voluntate: nulla neceſſitas externa me cogit hoc aut illud agere, Pulſet Deus, incitet quantum voles, non neceſſitat, non cogit: Electio hominis eſt, non ſuaſoris Dei. Quod ſi homo ſit ſui iuris, ſi liberum fuerit Herculi quàm voluit viam deligere, neque aurigantibus ſtellis mẽs humana ad hoc aut illud impellitur, neque à Deo cogitur: Voluntas affecta eſt ad intellectum, etiam diuinum, vt rex ad conſiliarium: Conſulunt equidem honeſta, eáque tantum ſuadent quæ ſunt virtuti & rationi conſentanea, voluntati tamen liberum eſt bene monentibus non parere. Imperant enim volenti, vt rex, nõ inuito, vt tyrannus; Admouent, ſuadent, incitãt, non neceſſitant, non cogunt. Enimuerò ſi neceſſaria ſint omnia, & à neceſſariis cauſis profecta; quid contingens? nullum principium eſt indefinitum, Atqui cõtingentium multa ſunt genera, eſt cõtingens advtrumlibet, contingens futurum, cuius indiſtinctum eſt principium: Itaque falſum eſt omnia eſſe neceſſaria, & à neceſſariis cauſis profecta, falſum eſt ineuitabili neceſſitat hunc mundũ gubernari, Quod ſi in ipſomet Deo voluntas pro variis factorum circunſtantiis mutetur, vt exemplis ſtatim declaraui, Apage Stoïcum fatum. Abſit tamẽ vt cum epicuro negem Dei prudentia mũdum gubernari? Ille enim vt hominis libertatem retineret ſuſtulit de mundo prouidentiam. At inquã Deus non tantum communi ſed etiam particulari prouiden-

tia proſpicit mundo, curat non tantùm vt ſint, ſed etiam vt bene ſunt omnia: cognoſcit indiuidua non tantum in ratione ſpeciei, ſed etiam ſecundum ſuas indiuiduales proprietates, cum enim ea fecerit, poſſúntne illi eſſe ignota? Cùm abiectiſſimus artifex ſuum opus cognoſcat eſtne veriſimile Deum ignorare quid agat? nec refert ſi ſingula ſint infinita & caduca, quia cognoſcuntur ſub ratione finita, eáque certa & determinata.

Obiiciet aliquis, res non poteſt aliter ſciri quam ferat illius natura quià veritas pendet ex re. Atqui contingens ad vtrumlibet præſertim futurum eſt indefinitum, voluntas eſt indeterminata, & ad vtrumlibet peræquè affecta. Ergo à Deo indeterminate cognoſcitur. Poteſtne dicere quid cras placiturum ſit mihi, de rebus agendis domi aut foris quid conſilij ſim capturus? Cum mihimet ſit incertum conſilium craſtinum, poteſtne Deo eſſe certum? Reſpondeo etiam quæ à mille annis euentura ſunt Deo eſſe præſentia, quia viuit in brachiis olam, ſeu ſempiternitatis; Sempiternitas autem continet omne tempus: proinde non tantum præſcit & veluti in ſpeculo intuetur, quid ſis facturus, ſed etiam quid cogitaturus; neque tamen illius præſciẽtia imponit vllam agendi neceſſitatem, quia ſimilis eſt ei qui ex alta ſpecula præuidet viatorem in hoſtum inſidias præcipitem ruere, non quia Deus præuidit te fore miſerum, nebulonem, & inhoneſte periturum, idcircò cauſa eſt tuæ calamitatis. Sed quia ita futurum erat, præuidit, præſciuit, prædixit.

DE LIBERO ARBITRIO DISPVTATIO PHILOSOPHICA.

CVM homo duabus conſtet partibus animo & corpore, hoc ſi ſpectes, nil eo abiectius, nil calamitoſius: qui lutulentus adhuc & humore materno diffluens, futuræ vitæ præſagire videtur mala, cum à vagitu prima ducit initia. Hinc illæ vituperationes: Nihil homine tellus alit infœlicius: Hominis vita mors, finíſque ab origine pendet, cui præſtat non naſci aut quam ociſſime aboleri: Hinc illa deſpectiſſimæ naturæ epitheta quibus poëtarum principes eius ſortem deplorant, vmbra, vmbræ, ſomnium, bulla: Hinc illæ quærimoniæ, nouercam naturam belluis plus fauiſſe quàm hominibus, cum eas accommodatis ſuæ naturæ inſtrumentis armarit, hominem inermem produxerit, tum quod eas viuaciores fecerit & vegetiores, hominem temperamenti & cutis mollioris, aſſiduis paſſionibus tam animæ quam corporis abiecerit. Hinc denique tot ſacræ paginæ loci quibus vſque eo deprimitur noſtra natura, vt vermibus poſthaberi videatur.

At ſi ſpectes animi facultates eúmque conſideres regendo corpori intentum, nihilominus oculo interiore circũſpicere quid rerum in cœlis & in terris agat natura, nullum eſſe tam arcanũ myſterium quod non eruat, facile perſuadeberis hominẽ poſſe plurima & maxima, imò eius præſtantiã attonitus ſuſpicies. Vnde nata ſunt magnifica illa eulogia, Magnum miraculũ eſt homo: Audentis naturæ opificium admirabile. Animal conſilij plenum & rationis, quo nihil diuinius in vniuerſo cõſpicitur, imò qui nunc Deus, nũc diuinus, paulũ minutus ab Angelis, propterea dicitur à ſpiritu veritatis.

Ad

Ad ſuperiorem corporis imperfectionem, niſi me fallit opinio, cum ſtoicis reſpexerunt Manichei quando ſibi nil, omnia deo vendicarunt, & de naturæ ſuæ conditione abiectiſſimè ſenſerunt: Ecquis enim in mediis anguſtiis quibus patemus continuè de ſe quidquā audeat polliceri? quis prudens ſorte ſua intumeſcet, aut ſuis geſtis inſolentius exultabit, dum humanæ vitæ varia reputabit mala? quis ingenio ſuo aut fortunæ bonis confidet, cum audiet Polycratem cruci affixum, Crœſum Cyri imperio ſubditum, Cyrum ipſum in aliorum poteſtate conſtitutum, Dionyſium Corinthi?

Contra animi perfectionem cum Ariſtoteleis Pelagiani ſpectarunt cùm hominem ἀυτεξούσιοι ſuarum actionum dominum, dixerunt. Quis enim dum artis & rationis opera planè diuina attentius conſiderat de ſe magnifice non ſentit? Quis Ægyptiorum loquentes ſtatuas, Archimedis ſpheram, Architę columbam, Appellis equam, Praxitelis Venerem, Zeuzidis vuas intuitus: hominē per ſe nihil poſſe fatebitur? At ex Theologis qui pluſculum ſapuerunt, corporis imperfectionem cum animæ potentia ſic temperarunt, vt hominem non operari gratiam, ſed gratiæ actionibus honeſtis cooperari dixerint. Legerunt enim in vtroque teſtamento locos prima facie pugnantes, quorum alij humanam naturam tantum abiiciunt quantum alij extollunt, quare cum vt par erat conſtanter crederent deum mentiri non poſſe, aut loqui pugnantia, cum ſit vnus & ſui ſemper ſimilis, ſic litem compoſuerunt, vt plerúmque nobis vix quidquam tribüi cenſuerint, ad retundendum φιλαυτίαν noſtræ naturæ plus ſatis amicam: vtque arrogans animus ad ſaniorem mentem rediret, memor ſuæ ſortis & conditionis: Tum vt numen in rebus agēdis imploraretur, cuius alioquin nos caperet facilis obliuio: Adhæc inſigne eſt præceptum in regendis moribus potentiſſimum, Quoties natura propendet in vnum contrarium deflectendam eſſe in alterum; ſic enim futurum vt teneatur medium: Scio Pelagianis vt Manichæis adeſſe locos quibus ſe communiant, at honorarij iudices omnibus mature ſubductis inter Scyllam & Charybdim iter medium & tutiſſimum

ſimum tenuerunt, pro quibus nos pugnare inſtituimus hinc ſumpto initio.

Platonici conſtituunt rerum omnium principia Deum & materiam, quę Ægyptij Oſirim & Oſomarim, Pythagorei vnum duo vocabant, Manes lucem & tenebras, vtque deum boni ita materiam mali parentem dixerunt, quæ per ſe ἄποιος cum ſit, formarum tamen eſt auidiſſima, qua ratione à peripateticis χηνόποιος, à ſtoicis πορευομένη dicitur, ſcilicet propter δύναμιν ἀπηφάσεως, expultrix veteris formæ & appetens nouę, atque vt paucis abſoluam cum eius natura ſit in potentia, infinitate, & fluxu, non abſurdè vt deus boni, ſic illa mali fons & origo perhibetur: finge animum medium inter vtrumque principium, quęro, poſsítne liberè erigere ſe, & attollere ad Deum, quæ ſumma animę libertas à Platonicis vocatur, vel in ſordes materiæ ſe deiicere & pręcipitem dare: ſuper hac quæſtione ſequens diſputatio vertetur.

Ego contendo vtrumque eſſe in eius poteſtate, quãuis ad peccandũ ſola licentia deſideretur ad bene viuendum cum interiore principio auxilium externũ, Ordiar autem ab eo quod minus habet controuerſiæ.

Vt virtutis anguſta eſt & ſimplex ſemita, ita vitij multiplex & fallax, quia materia multis nominibus infinita eſt, vtque Deus ordinis & vnionis, ſic illa confuſionis, diuiſionis & multitudinis nutricula eſt & mater: multiforme autem quam ſit vitium, vel ex eo ſolo poteſt intelligi, quod non tantum virtuti pugnet, verumetiam ſibi ipſi, quomodo mendacia à vero, & à ſeinuicem diſcrepare ſolent. Eſt autem vitium nil aliud quàm lapſus animæ in contagionem corporis, nam dum ſe ſuſtinet, nec illęcebris materiæ mancipatur, non peccat: his delinitus ſemel & irretitus, libertatem perdit, & ſeruitutis horrendum iugum ſibi imponit: Atqui vt difficile aſcendere, ita deſcendere, & ex alto in imum ſe præcipitare, tam facile eſt, vt nihil magis: errare igitur & labi lubricum eſt, & obuium cuique: quæ cauſa mouit Theologos, vt ad bene viuendum monitorem & impulſorem Deum deſiderarint, ad peccandum ſolam licentiam.

Facilis deſcenſus auerni.

Perditio tua ex te, à me auxilium. Oſea.13.

Doctè:

Doctè: vt enim veritas mendacij, ita neque bonitas malitiæ cauſa eſſe poteſt. At dices corporis in animum tantum eſt ius, vt eum inuitum rapiat ad ſe, & quamuis renitentem trahat, videtur enim tam furioſa Venus, tam potens ſtimulus carnis (taceo primos impetus iracundiæ) vt quoties turget ei frena iniicere non ſit in nobis, proinde vnuſquiſque coactus peccat: quo argumento victus Plato, nemiuem peccare ſponte, ſed omnes contra voluntatem fieri malos exiſtimauit. Qui tamen hoc ſolo poſſit reuinci, quod arduum ſit eſſe virum bonum, prauum facillimum, quia vt dixi ad vitium patet aditus multiplex, ad virtutem vnicus, & à ſigno recedere infinitis modis licet, id autem attingere, vnico. Sponte autem nos fieri bonos ille ipſe exiſtimat, ergo potiori iure nos volentes fieri malos credere debuit. Sed enim quid innuit aliud octauo de legibus, quando plurimos memorat, quos aſſiduus labor reuocauit ab incontinentia, quàm otio ſublato perire cupidinis arcus? at feriari, vel ad laborem accingi, nemo prudens dixerit eſſe extra nos. Quare veneris furias compeſcere, & ignes cupidinis extinguere videtur eſſe in nobis, eſt quidem ferox appetitus nō effrenis & indomitus, ſiquidem ſunt data intellectui frena quibus illum ferocientem reprimere poſſit, & coercere, qui eſt impoſitus corpori, vt auriga currui, ſeſſor equo, gubernator naui, rex populo, quibus oſcitantibus non eſt dubium rem geri peſſimè, at iiſdem in officium intentis, omnia proſperè & penè ex voto cedunt: Ego non nego prauitate materiæ præpediri animum, & à ſuis functionibus ſæpiſſimè abduci, at nego materiæ vim & neceſſitatem eſſe tantam, vt ſub iugum formæ cogi non poſſit: non diffiteor animum qui ſuam libertatem ſemel commiſit appetitui, eíque longa conſuetudine obſtrinxit ſe & deuinxit, inueteratum habitum non facilè, nec quoties vult deponere, cum enim conſuetudo ſit altera natura, hæc autem ad mores recurrat damnatos fixa & mutari neſcia, non eſt facilè aſſueta relinquere: At audenter nego ei primum non fuiſſe liberum ad iſtos Sirenum cantus obducere aures & obturare.

Non

Non me fugit quam ſit potens temperamentum ad mores animæ componendos, at arte corrigi & induſtria noſtra emendari poſſe contendo, gentilitij enim mores ſunt plebei, quos animi generoſi rationis regula caſtigant, quandoquidem vulgus belluarum more appetitum ſequitur ducem, nobiliores intellectũ: quorum vidimus quàm plurimos qui didicerunt iræ moderari. Enimuero quorſum de regenda iracundia tam nobilia præcepta circunferuntur, ſi hæc præſtare non ſit noſtræ poteſtatis? Cum Zopirus mulieroſum eſſe Socratem denuntiaſſet, Alcibiades qui præſens tum aderat, erupit in cachinum, quia ſciebat eum continentiſſimum: tum ille: reuera eo me natura traxiſſet, niſi philoſophia me continuiſſet. Viuit enim animus duobus modis, contemplatione & virtute: contemplatur abſtractione mentis, viuit honeſtè dum appetitum à corporis perturbationibus, ſi non liberat & repurgat omnino, ſaltem pacatiorem reddit & tranquilliorem. Pone tibi ob oculos continentem cui aſtent in ipſo feruore libidinis duo conſiliarij, ratio à dextris, quæ illum à ſpuria & vetita libidine dehortetur: appetitus à ſiniſtris, qui contra nitatur: nonne tandem illa victrix triumphat & appetitui dat legem? quid ſi temperatus eſſet, & tractu longo domitus? an non obſequentem eum & mandato protinus audientem haberet, non contumacem & refractarium? Mentiuntur ergo impotentes, qui cum videant meliora probéntque, ſe tamen inuitos & libidinis violentia euictos deteriora ſequi clamitant, falſóque hoc nomine ſuam pretexunt culpam: mentitur & Medæa dum apud Euripidẽ incuſat motus iracundiæ vt cædem filiorum, audax facinus, excuſet, Scio (inquit) quanta faciam mala, ſed fortior eſt iracundia conſiliis meis. Condonetur aliquid primis motibus perturbationum, quod iudex ex officio facere tenetur: at cum deferbuit furor, datúmque eſt tempus ineundi conſilij, non poteſt culpa in violentiam appetitus transferri. Ferunt Polemonem petulantiſſimum iuuenem, cum ſemel audiiſſet Xenocratẽ de temperãtia diſſerentem, quam mox rediſſe ad frugem, taléſque Polemones aliquando nos ipſi vidimus.

mus. At reſipuit dices, numinis afflatu & boni cuiuſdã genij inſpiratione, ſic eſt, ſed quem putas genium illi adfuiſſe tum, præter docilem animum & obſequẽtem? qualem Ariſtoteles optat in auditore doctrinæ moralis, quia niſi ceruicem ſubmittat magiſtro, eíque lubẽs ſe det inſtituendum, ſed bene monenti aſper ſit & contumelioſus, hunc inſtituere nihil eſt aliud quam margaritas ante porcum ſpargere, ſuauem liquorem fundere in ſcaphium, arenæ ſemina mandare, oleum denique & operam perdere. Critiam & Alcibiadem vt cæteros non potuit Socrates in officio continere, quid mirum? cum illi eſſent virtutis vt patriæ iurati hoſtes, auerſi ab honeſtate, ciuilis educationis deriſores, iuſtæ monitionis contemptores, qui ſacri præceptoris ſanctas monitiones conſpuerunt, & nunquam ferulæ manum ſubduxerunt: non fuit culpa docentis, ſed addiſcentis.

Nemo adeo ferus eſt qui non miteſcere poſsit.
Si modo culturæ patientem accommodet aurem.

Faceſſant ergo iſti perditi nebulones qui naturam ſuorum vitiorum parentem criminantur, à primis annis virtuti aſſueſcant, hoc enim imbuta liquore, ſeruabit odorem teſta diu: nam quid inconſideratius quàm illud Ariſtippi, Nulla Bacchanalia contaminare mulierem caſtam queunt, quid prudentius quàm illud Euripidis: Tyranni diſcũt ſapere conſuetudine ſapientum. Age verò conſectaria abſurda diligentius ſi placet exploremus, vt excuſationi poſtea nullus ſuperſit locus.

Vxor quæ abſente marito œſtro libidinis percita fœdus thalami & coniugalem fidem violarit, deprehenſa trahatur ad tribunal, ſi propterea ſupplicio adiudicetur, & rea mortis pronuntietur, nunquid optimo iure expoſtulabit cum iudice, & iniuriarum aget ſi peccarit inuita, nec ab adulterio potuerit ſe continere? digni ſunt huius opinionis fautores, qui tales excuſationes audiant à ſuis vxoribus: verum pergamus, & hac introducta neceſſitate iuſtitiæ diuinę, quis locus reliquus poſſit eſſe diſpiciamus. Cum emigrarit hinc conſiſtétque animus ante thronum iudicis Dei, honoris vel pœnæ ſententiam auditurus, amandetur, ad infe-

ros

ros cruciandus, quia dum hoſpes ageret in corpore in eius ſordes ſeſe profundius immerſerit: nonne merito prouocabit? Ad quem dices, ad Deum, qui dignetur aurem præbere reo. Ergo impetrata venia audiamus, quid pro ſua innocentia dicturus ſit animus.

O qui res hominúmque deúmque crederis in terris ſapienter regere, honoréſque & pœnas iuſtè diſpenſare. Te ſemper colui hominum in te ſperantium protectorem, in tua miſericordia omnẽ ſpem & fiduciã poſui, at hodierna ſententia qua tu inſontem me peſſundas & ſupplicio adiudicas Echetiſmo, phalariſmo, pice, lamina, rota, eculeo longe grauiori, cogit me ſententiam mutare téq; e Phalaride crudeliorem iudicare.

Ciuitas perſtat incolumis, cuius magiſtratus bene merentibus honores, delinquentibus ſupplicia decernit: meretur autem is ſolus aut peccat, qui ſponte non inuitus agit. Non enim pro forti coronabitur quem neceſſitas coëgerit manere in ſtatione, etſi de hoſte victoriam reportarit, non potius certè quàm ſi inſtante hoſte tentaſſet ſolum vertere & ignominioſa fuga ſibi conſulere. Non laudatur inops quem egeſtas facit abſtinentem, non abſtemius, quem ſola natura retraxit à crapula, non eunuchus quod abhorreat à venere, quandoquidem voluntas virtutis & vitij, ita principiũ putetur, vt inuoluntarium nec pro virtute, nec pro vitio habeatur. At tu nudum in carceres corporis intruſiſti, cuius adamantina vincula ſoluere nunquam potui. Huic enim in me tantum iuris conceſſeras, vt in hoc tenebroſo ſepulchro coactus ſim miſeram ſeruire ſeruitutem. Cur non fortiter reſtitiſti, dices, quia tu nullis præſidiis munieras me, quibus eius hoſtiles inſultus perferre poſſem & ſuperare. Videris me miſerum creaſſe in pœnam ſempiternam. Hæccine eſt diuina prudentia in terris decantata? Audi quæſo reliqua patienter, Ego enim vnus pro multis aſſurrexi damnatorum omnium, te etiamnum iudice, cauſam acturus.

Peccatũ non eſt niſi voluntarium inquit Auguſtinus.

Affectionum quædam ſunt naturales, propter quas nec laudatur quiſquam nec vituperatur, cum non ſint noſtræ

ſtræ poteſtatis. Quis enim prudens ei ſuccenſuit quem natura deformem, claudum, aut valetudinarium formauit? Miſeranda eſt iſtorum conditio, non irridenda aut punienda, ſola enim quæ ſibi quiſque accerſiuit mala vituperanda ſunt. Tu verò qui præſciebas quid eſſet euenturum, qualem me voluiſti eſſe talem me genuiſti, non alium volebas: feciſſes enim ſi voluiſſes. Quare ſi quid peccatum ſit, opificis non operis peccatum eſt. An ſecuri imputatur ſi male ſecuerit? minimè vero, cum nec pueri, nec belluæ propter inopiam conſilij teneantur pœna legis: At ego deliberare & eligere poteram, quaſi deliberetur de his quæ non ſunt noſtræ poteſtatis, cum re expenſa ſatis & ſubducta malo mederi non poſſumus, quid iuuat deliberaſſe? videris animo dediſſe potentiam conſultandi in crucem & ſollicitudinem perpetuam, nonne lege & abſoluta neceſſitate cogebar indulgere corpori? intermittebam enim contemplationem inuitus; vt famem & ſitim ſedarem, &, quod dictu fœdum ſit honos auribus, deplendæ veſicæ & exonerandæ aluo oportebat me præſto eſſe. Quo iure igitur indigna tuo conſpectu iudicor, & in illa mundi latera quæ nebulæ malúſque Iuppiter vrget relegor? Iudex ad exemplar tuæ iuſtitiæ, ius ſe dicere in terris profitetur, imo Deum alterum ſe iactat. At parcit his quos ignorantes aut inuitos peccaſſe intelligit: Quare aut ementita eſt, & fallax quæ à mortalibus pro numine colitur iuſtitia, aut tu mihi facis iniuriam: rationem inquies dederam tibi, qua tu poſſes vera à falſis, & bona à malis ſeparare, rationem quidem adiunxeras mihi, ſed adeo impotentem, vt eam quotidie fallacia rerum & incoſtantia luderet, vſqueadeo ferociebat appetitus, vt nullis frenis in officio contineri poſſet, eram Dij immortales vt abſoluam paucis iocus veſter & ludibrium, ſimilis nautæ qui onerariam nauem ſolo conto adigere conatur ad ripas aduerſis ventis.

Dii nos ſicut pilas homines habent Plautus.

Hac oratione ni fallor depoſito pudore expoſtulabit cum Deo, & eius iuſtitiam calumniabitur damnatus animus, cui quid putas ex alto ſolio iudicem reſponſurum? certè non deerit illi quo querimoniam

tam

tam veſanam reuincat, tale autem me iudice feret reſponſum.

Mendax animula eo ne prorupiſti furoris, vt meam iuſtitiam audeas incuſare? cum emiſi te in terrenum & caducum domicilium, nonne mentis conſiliis iuſſi te fidem habere, quæ tu ſemper ſpreuiſti? nonne præterea viuendi leges tibi denuntiaui, quinetiam ore proprio vnigeniti mei per vniuerſum orbem terrarũ promulgaui? meminiſtin reclamante intus ratione, & cõſcientia te retrahente (erat enim facilè vincere non repugnantem imò ſæpe deditionem vltro procurantem) quoties vinctas manus offerebas corpori, toties me adfuiſſe tibi & cœlitus affulſiſſe. Eram quippe vermiculus ille conſcientiæ, qui te clanculum vellicabat: illa ſynderesis qua perculſum tuũ cor tremebat ſæpe & palpitabat, dic bona fide occultam illam teſtificationem honeſtæ, vel prauæ actionis, quàm dies noctéſque ſentiebas, cuius alterius fuiſſe putas quàm vocantis te Dei, & à ſcelere reuocantis? at maluiſti momentanea voluptate frui, quàm cum ſudore æternam illam & ſuauiſſimam conquirere, cuius cæteras tu vides fieri participes. Ergo tu tibiipſi laqueum paraſti, & ſpontaneam mortem conſciuiſti (mortem dico ineluctabilem, cuius vix vmbra in terris euanido momento ſentitur) cum officio quod tibi præſcripſeram defuiſti. Tu obtendis tuæ nequitiæ neceſſitatem corporis, at iſto velo non potes obtegere labem: te enim genui ea conditione vt indulgeres corpori, ſed ſimul indidi tibi regulam, qua tu poſſes fœrociẽtibus affectionibus temperare, in quo ſolo laus eſt aut vituperatio, concumbere enim, comedere, bibere per ſe nec laudẽ merentur nec vituperationem: at certo modo hæc præſtare, laudem, ſupra vel infra modum, cenſuram & caſtigationem poſtulant: ſi herus ſeruo & princeps ſubdito aliquid remittere debeant, an propterea deſinunt eſſe domini? noli rogare cur tuam patientiam exercuerim, téque ad certamen cum inimico potenti immiſerim: vt enim ex olimpiis oleam, ex pythiis pinum, ex nemęis apium, ex pugillatu lemniſcum nullus athletarum reportauit, qui non certaſſet fortiter: ita coronam

ronam æternæ fœlicitatis his ſolis deſtinaui, qui de corpore triumpharint: non ignorabas prudentiam, humanarum actionum dominam, eſſe poſitam in diſcretione boni & mali, tum virtutem cerni in arduis: nihilominus à certamine victa rediiſti, & malum bono, vitium virtuti, voluptatẽ labori prępoſuiſti: quare iuſto iudicio damnata meritas pœnas luito.

Archigenis aut Critolai ſtatera criminationem cum recriminatione librato (Lector) videbis hanc illi mille vnciis preponderare. Quod ſi ita, ſit, vt ita eſſe fatendum eſt, ſic increpemus ſeuerè, & in pœnam depoſcamus nebulones qui

Eſſe malum à ſuperis affirmant cum tamen ipſi
Criminibus propriis omnes ſibi damna pararint.

Mentitur Elpenor dicens, ego non ſum cauſa malorum, Iuppiter aſt.

audentérque concludamus animam eluctari poſſe impetus corporis, atque è naufragio tam periculoſo ſaluam enatare: Accedamus iam ad alteram partem quęſtionis poſſitne ipſa erigere ſeſe ad Deum qui eſt extremus ſcopus humanarum actionum, an in hoc, præcariam opem cogatur implorare priori opinioni fauent peripatetici, poſteriori Chriſtiani.

Deus in hoc theatro, ſapientiæ veſtigia impreſſit, quibus ſuæ prouidentiæ teſtimonium ſpectatoribus exhibet luculentum, non potuit autem in operibus ſuſpici niſi primum cognoſceretur: aliquod igitur animal hoc fine creari oportuit. Vt vero de artificis prudentia non eſt cuiuſuis iudicare, ſed periti tantum & ſapientis: ita rationale eſſe opportuit quod œconomiã tanti opificis in ſymmetria partium & qualitatum ſympathia obſeruaret, intuentur enim belluæ orientẽ ſolem & occidentem, herbas depaſcuntur, mouentur, reſpirant, viuunt, at quid aut qualia illa ſint, nec ſciunt nec curant, in quo ſolo conſiſtit energia rationis, ergo ratiocinari oportuit animal illud quod eſſet ſpectator, admirator, & ſcrutator, diuinæ maieſtatis, piè enim non verè dicitur, lapides, plantas, belluas quotidie ſuo idiomate hymnos canere Deo, eúmque pro creatore agnoſcere, illúdque ridicule: canem in biuio.

Cum ſtat & incertus qua ſit ſibi neſcit eundum,

apud ſe ratiocinari hoc dilemmate, aut hac abiit fera

aut illac, non hac, ergo illac: ſagacitate enim & odora vi hoc præſtat non diſcurſu. Nã cur non pari iure plantæ dum noxium alimentum relinquunt & ſuæ naturæ conueniens per fibras exugunt, pendent animi, & ancipites iſto modo ratiocinantur? Solus homo ex ſublunaribus diſcurrere poteſt, quid dico ex ſublunaribus, imò ex omnibus quæ ſunt: Deus enim non diſcurrit, quia diſcurſus medius eſt inter ſenſum & intelligentiã, belluæ ſentiunt, intelligunt diuinæ mentes, ſolus homo ex vno aliud ratiocinando colligit, quo belluas vincit, Deo cedit, ideo enim ſortitus eſt habitationem in medio mundi, vt facilius tam cœleſtia quam terrena contemplaretur, ſimúlque eorum opificem veneraretur, edoctus enim ipſo ſitu naturæ, tum inſita facultate ſciendi excitatus, ſurſum attollit vultum, & admirabilem aſtrorum pulchritudinem, æquabilem motũm influxum vitalem contemplatur, in quibus motrices animas neceſſitate rationis colligere non ceſſat donec peruenerit ad primam, quæ cæteris omnibus ſit cauſa ordinis, in qua totus conquieſcit: nec enim vlterius poteſt progredi, quia eo refluxit contemplatio, vnde primum fluxerat, finémque inuenit in ſuo principio. Quæres, cur in ſpeculo tantùm & ænigmate cognoſci vult? quia vt oculus corporeus fulgorem aſpectabilis ſolis perferre non poteſt ſine velamine: imo quo ſubtilior eſt eo citius eius acies retunditur, vt in noctuis & veſpertilionibus videre licet, necnon in glaucis & cœſis oculis, quales erant Tiberio: qui propterea noctu cernunt acutius quàm interdiu, ita interior oculus animi ad intellectilis ſolis incredibilem ſplendorẽ cæcutiret, ſi præſens ipſemet ſine nube ei obſeruaretur: mirum tamen cũ voluerit à nobis cognoſci, vt illi iuſtos & debitos honores perſolueremus, quidni aperti⁹ ſe patefecerit quã ex operib⁹: Cauſæ ſunt in promptu: finis, ne inſoleſcamus: cauſa neceſſitatis eſt in grauitate materiæ cui alligatus eſt animus: formalis in natura ipſa, eſt enim noſter animus poſtremus in ordine diuinorũ, cum ſit à primo perfectionis principio remotior & materiæ contagioni coniunctior, efficiens eſt Deus, qui nihil facit temerè, ſed certò ſine omnia, quãquam nobis

nobis incognito,ad quem aſpirat intellectus continuè, neque deſiſtit vſque dũ in eo cogitationẽ fixerit & terminarit. At poſuimus animũ peccare dũ ſe ſuo ſpoliat honore, & in obſequiũ corporis mancipat, bene verò agere & naturæ ſuæ congruenter, quando aſſurgit ad Deũ, quã ſummã libertatẽ vocari à platonicis monuimus:ergo cũ inſito conatu eo contendat, nec alio fine genitus ſit, ſitũ eſt in eo bene vel male agere. Agedum quia rerũ magnarũ & retruſarũ fores pulſauimus, animo fidenti ad penetralia contendamus.

Hæc ſunt argumenta Peripateticorum.

Vt noſtrum corpus nudum prodit ex vtero nullis armatum præſidiis,quibus ab externis iniuriis ſe tuetur, affert tamen ſecum manum, inſtrumentum inſtrumentorũ cæteris animantibus denegatũ, quæ potentia eſt omne genus armorũ,ſiue quia illa ſibi faciat, ſiue quia factis vtatur: Sic animus etſi nudus accedat in corpus, attamen eſt aptus natus ad percipiendas rerũ quarumlibet notiones. Nam vt communis ſeu prima materia nihil eſt actu, potentia quoduis.

Omnia transformans ſeſe in miracula rerum.

Sic intellectus quanquã nudæ non raſæ tabulæ ſimillim⁹ (vicit enim iãpridẽ Ariſtotelea doctrina Platonicã) incultus & rudis ſubeat corpus, recipiendarũ tamen omniũ formarũ eſt capax: Verum illa potentia eſt longe diuerſa à potentia materiæ, quoniã hæc tota eſt in patiendo, illa in agendo:cũ ipſemet animus alatus naturali vtraq; logica,inueniẽdi ſcilicet & iudicãdi facultatibus,vim promoueat inſitã,miniſterióq; ſenſuũ notiones ſenſim acquirat: quod eſt ſpirare,aſſurgere,& perꝰadere ad Deũ:Scite enim Pythagoras ſi quid vnquã aliud:Si liberè philoſopheris,& rerũ cauſas diſquiras,euades in alterũ deũ.ſcite inquã: Nã ſi eſſentia Dei ſit in ſapiẽdo & intelligẽdo,qui ſapere vult & in intelligẽdo laborat, imitatur deũ: dicdum ſodes,affertne potius animus in corpus vitii quam virtutis habitum? neutrũ dices:quid ergo? vtriúſque facultatẽ. Cur?quia vt contẽplatio actione,ita ſciẽtia virtute moris eſt perfectior apportat autẽ ſcientiæ vel ignorantiæ liberã facultatẽ, quare multo potius virtutis & vitij.Ergo ſeipſos ignorant, qui ſuũ animum aſſimilãt ſecuri.acſi ipſi non plus

agant quam ſiglinum in manu ſiguli, qui ſi tantiſper ſuam mentem conſulerent, vel ſe doceri patienter ferrent: non erubeſcerent palinodiam canere, & Auguſtini exempto iuueniles errores retractare: etenim

Nunquam quiſquam tam bene ſubducta ratione ad vitam fuit.
Quin res, ætas, vſus, ſemper aliquid apportet noui
Aliquid moneat, vt illa quæ te ſcire credas, neſciat:
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies. verum perge.

Agit ſpontaneo & libero motu.

Facultatum quædam eſt naturalis, ad vnum tantum affecta, vt ignis ad calefaciendum, quæ non poteſt impetum cohibere, ſed obiecto præſente agit neceſſario; ſic calor depopulatur lignum in camino: Quædam rationalis, quæ quia eſt cauſa indiſtincta & indeterminata, peræque affecta eſt ad contraria, imo poteſt idem numero velle & nolle, non ſimul & eadem ratione, ſed viciſſim: fugit enim quod ſe offert ſub ſpecie, & imagine mali etſi natura ſua ſit bonum, perſequitur quod præ ſe fert ſimilitudinem boni licet per ſe ſit malum, quo ſit vt diſpliceant nobis plurima quæ alias arriſerunt. Atqui voluntas eſt rationalis quædam potentia: ergo libera: quid moror cum opinari, appetere, contemplari, velle, liberum eſſe cuique doceat experientia? dices: ſenſualis quidem & inordinata voluntas appetit etiamnum impoſſibilia, vix enim vllus eſt qui nolit eſſe Deus, aut tale quiddam quotidie in familiaribus votis non habeat: at ordinata & rationis regula informata, tantum vult quod bonum & honeſtum eſt: quare non potius eſt affecta ad contraria rationalis potentia quam naturalis, nec eſt inquies quod communi effugio euadem emiſſóque hoc iaculo effugiam: Poſt maturam deliberationem eligi tantum quod ſit honeſtum, ſed prius potuiſſe vtrumuis. Vt enim intellectus theoriticus, aut nihil aut tantum quod verum eſt apprehendit, ita practicus aut nihil ſuadet, aut ſuadet quod ſit honeſtum, quia ratio ſibi contraria ſuaderet & ſeipſam deſtrueret cum cætera ſui conſeruationem procurent. Reſpondeo: Vis deliberandi non alio fine nobis eſt conceſſa, quam vt calculo rationis

res

res obiectas ſubducamus, & prauis poſthabitis bonas amplectamur: at in delectu non ſemper adhibemus rationem arbitram, imò ſi quando in conſilium vocata ſententiam tulerit eius arbitrio ſæpe non ſtamus: quare nihil eſt quod animo neceſſitatem imponat, libera illi ſunt omnia, poteſt auſcultare & parere rationi, poteſt eidem reluctari: eſto, dices; ſed tanta latet in rebus fallacia, quæ contingit partim ab aſſiduo fluxu materiæ, parim ab accidentium ſubita mutatione, vt circumueniat ſapiẽtiores, nec potis ſit intellectus perturbationum infinitate obrutus eam detegere, quare deceptus ſpecie recti, mala pro bonis eligit inuitus & ignorans: Adde ſi vis illud Platonis neminem ſcientem volentem peccare, quippe ſi ſciret quid agat, & ad turpitudinem vitij animum aduerteret non peccaret, ſed protinus illud auerſaretur. Ego non nego tam in rebus quàm in actionibus humanis vix quidquam ineſſe preter fucum, quas ideirco princeps philoſophorũ nunc ὄντα φαινόμενα nunc φαῦλως ὄντα nunc μὴ ὄντα conſueuit vocare: neq, nego magnã eſſe noſtri intellectꝰ caliginẽ, in cuius explicatione poſſim expatiari liberrimè: nil enim verius quaã maximã partẽ eorũ, quæ ſcimus eſſ e minimã eorũ quæ ignoramus, ſed nego tantã eſſe rerum fallaciam, vt ſi non per nos ipſi ſaltem aliis conſultoribus eã detegere nequeamus: non eſt enim mens noſtra vſque adeò cæca, vt bonum videre & internoſcere non poſſit. Vidiſti vnquam operta nube obſcuratum ſolem? Tales omnino ſunt vmbræ & falſæ imagines rerum, adde ſi placet primos motus perturbationum, quibus mentis oculus ad tempus perſtringitur & obnubilatur. Verum vt diſcuſſa nube reualeſcit radius, ita tandẽ diſſipatis illis tenebris lux redit animæ. priſtinúmque recuperat fulgorem. Hoc præter cetera confirmat vita malorum plena pœnitentiæ qui bonos laudare ſolent, & ſibi meliorem mentem optare.

Nocte diéque ſuum geſtantes pectore teſtem.

Non enim marianorum animæ ſollicitarunt Syllam, nec furiarum ardentes tedæ exagitarunt Oreſtem, non Pauſaniæ quod ciui Byzantio vi ereptam virginem interfeciſſet, obuerſabatur ſemper imago quæ illi inſu-

ſurraret in aurem:

Pœna luenda tibi eſt affert iniuria cladem.

Non ſunt hæc inquam reſecanda ad viuũ, neque tamen temerè conficta: nam ſua quemque fraus & ſuus terror diuexat, ſuum quemque ſcelus agitat:

Exemplo quodcunque malè committitur, ipſi
Diſplicet autori, prima eſt hæc vltio, quòd ſe
Iudice nemo nocens abſoluitur, improba quamuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vrnam.

Naturalis quippe virtus animo ſemper obiicit honeſtum finem, prudentia de mediis eius aſſequendi conſultat, ſi vel prauum finem verſemus animo, vel ad bonum, vt ad honores, illicitis mediis contendamus, temeritas eſt & noſtra culpa. Non dubito opiniones & appetitiones hominum eſſe diuerſas, quotque capita, tot eſſe ſenſus, namque trahit ſua quemque voluptas, & ſua cuique deus fit dira cupido. Oderunt Philidoni laborioſam virtutem & honeſtæ vitæ delicatam anteponunt. Philoponi voluptate nullam putant capitaliorem peſtem; ex quorum officina critica illa & ſeuera nimis ſententia prodiit, inſanire malim quàm frui voluptate: Alij paupertatẽ anteponunt diuitiis, vt innumeris philoſophorum hiſtoriis teſtatum legitur. Alij in bonis fortunæ ſuam ponunt fœlicitatem, denique alij corporis, alij fortunæ, alij animi bona commendant prout ſibi illa putant conuenientiora: alij ſi quidem honeſto, alij vtili, alij iucundo ſuos appetitus regunt. Qui vtilitatem quærunt vt mercatores, bonis fortunæ toti inhiant: qui ſanitatem & corporis bonam conſtitutionem, vt nobiles athletæ, præ omnibus bene ſanum & vegetũ corpus amant, qui honeſtatẽ, aut contenti ſunt virtute, aut reliqua eius gratia expetunt. Quorum omnium cauſa eſt in promptu. Cum enim belluæ eiuſdem ſpeciei, ſimili conſtent temperamento, ſequantúrque naturam ducem, appetitu paulum euariant: ſiquidem omnes canes rodunt oſſa equi fœnũ comedunt: At homines, vt diſſimili tẽperamẽto cõſtãt, ita diſſimilia appetũt: ſanguineus cõmendat dulcia, melãcholicus acida. Tũ per ſæpè ſub imperiũ rationis ſuos affectus cõpellunt, nec ſemper natura ſeu temperamenti inclinatione

tione reguntur: Cõſtet itaque (quod certè non eguit tã prolixa declaratione) volũtates hominũ eſſe admodũ differentes, appetitũ multiformẽ eſſe belluã & chimerę prudenter à Platone compararũ: quid tum poſtea? An homo eſt menſura rerum vt viſum eſt Protagoræ? pendétne veritas ex noſtro ſermone vel opinione? minimè vero, quid enim eſt quod dici, cogitari, & appeti non poſſit etſi nec ſit, nec fuerit, nec poſſit eſſe, ſed ex rebus ipſis quibus cũ adęquatur intellectus eáſque vt ſunt cõcipit, verum: ſi contra, falſum apprehendit, itaque res nobis debent eſſe pro regula non nos rebus, ſúntque cenſendæ ſuis naturis, non vanis hominũ opinionibus: licet enim omnes conſpirarent in virtutem, & vitã voluptariã adamarent, nihilominus eſſet expetenda, etſi gigantomachia hodie renaſceretur, & in deũ mortales omnes conſpirarent, nihil propterea decederet eius perfectioni, totúſque qualiseſt permaneret. At inquam inſitũ eſt nobis χοιτήριον quo de obiectis iudicemus, rerum naturas ęſtimemus, veráque à falſis & bona à malis ſeparemus noſtrũ eſt, conſilij quã volumus partem deligere: ergo liberi ſumus non ſerui. Sequitur autoritas Platonis quàm Ariſtot. præſertim ethicorum ſeptimo ſoluit multiplici diſtinctione ſcientiæ, ſed vt dicam libere quæſtio eſt difficilior & nobilior, quã vulgo putetur. Nã ad actũ voluntatis tria requiruntur, obiectũ, appetitus, intellectus, ſuadet intellectus appetitui obiecti fugam vel electionẽ. Poſuimus autem illũ ſuadere tantũ quod honeſtum ſit: ergo è duobus alterũ neceſſe eſt, aut rationalẽ voluntatem, ſimilem naturali, vni tantũ parti contradictionis addictã eſſe, aut reſpuere poſſe conſiliũ rationis: quod ſi faciat, rationalis non erit, dicendũ quod debet auſcultare rationi, non abſoluta & violenta neceſſitate, ac ſi aliter facere non poſſit, ſed honeſta & monitoria: paret enim voluntas intellectui, vt rex conſiliariis, quia honeſtũ non quia neceſſarium. Nõne qualis erat Adamus creãte gratia tales hodie ſumus gratia ſaluãte? Atqui creãte gratia liber erat, poſitus quippe in manu cõſilij ſui, ergo nos ſeruãte gratia ſum⁹ liberi, creãte gratia etſi ſimus hodie ſerui peccati, liberi tamen ſumus à neceſſitate.

Propter noſtrum affirmare, aut negare nihil eſt magis in re.

Addo aliud fortaſsis ſubtilius: perfectio non æſtimatur potentia, ſed energia, non enim ex eo quod poſsit ſapere, aut bene viuere quiſpiam ſapiens vel bonus iudicatur, ſed quod actu & reuera ſapiat: at potentia voluntatis eſt indiſtincta, poſſumus enim velle nolle, iudicium ſuſpendere, & è duobus propoſitis vnum ad vſum deligere, actus verò determinatus. Potentia tota eſt à Deo, actus eſt noſter: accepit enim animus à ſuo creatore vim illam volendi nolendi, at habet à ſe quod definire velit hoc aut nolit, qui eſt ſecundus & verus actus voluntatis: ergo libera eſt in nobis voluntas, viuẽdi ſumma libertas, quæ excludit fatum ſtoicum ſunt enim ἀσύστατα. vnum alterum excludit. Quibus ita cõſtitutis pauca quę reſtant diſſoluamus.

Vita Philoſophica ſolet præponi politicæ quoniam actus contemplationis præſtat actioni, contemplari enim poſſumus quando volumus, cum intra nos vim & obiectum habeamus, nempe acquiſitas notiones, bene viuere & agere cum virtute minime: non enim poſſum, exempli gratia, etſi velim, liberalitatem exercere: quia ad hoc opus eſt inſtrumento, nempe pecuniis: tum obiecto, aliquo ſcilicet qui excipiat, quæ duo cum non ſint in noſtra manu, ſequitur actum virtutis moralis eſſe extra nos. Reſpondeo: Si magiſtratus perfectè cognoſceret hominum voluntates, quemadmodũ laudabiles conatus, etſi non ſint ſortiti ſuũ finẽ repenſat, ita voluntatibus iuſtũ retribueret, haberétq; voluntatẽ pro facto: Atqui deo parent hominũ voluntates, qui idcirco καρδιαγνώστης perhibetur. Illas igitur etiamſi fuerint impeditæ compenſat: non eſt autẽ dubiũ velle inopi ſuccurrere eſſe in nobis. Ergo poſſumus mœreri & ſaluti cooperari. Adhæc eſſentia virtutis eſt in mediocritate quã prudentes præſcribũt, qui ante Chriſti aduentũ ſolo lumine naturæ affectionibus impoſuerunt modũ. Præterea vt habitũ malũ malæ, ita bonũ bonę actiones generãt, actiones educatio cõſuetudo & inſtitutio: at hęc omnia humana & noſtra ſunt. Cur enim ebrios qui deliquiſſent Ariſtot. cũ Pittaco duplici pœna cenſet puniendos? An nõ partim ad iniuriã vindicandã, partim ob vitiũ ebrietatis quod primũ poterãt deuita-

re? Cur puer cõmititur Pedagogo niſi poſſit hic inſtituere, ille inſtitui?

At in adultis ratio eſt pro pedagogo, appetitus velut puer. Sunt itaque in nobis & ex nobis agendi principia: Ita ſit dices, attamen agere non poſſumus quando volumus: imò verò, quia arte, induſtria & labore, poſſumus aſſequi inſtrumenta & obiecta. Quorſum deliberamus de rebus agendis ſi agere non ſit noſtræ poteſtatis? Quorſum leges, monitiones, exhortationes, caſtigationes, ſi his parere non ſit in nobis? leges ſunt noſtræ, etſi vix vllus legiſlatorum eas non acceptas tulerit Deo, obedientia eſt noſtra, quamuis oporteat populum non modo quia honeſtum & vtile Reipub. verumetiam quia neceſſarium, ob imbecillitatem naturæ Dei implorare auxilium, vt eo aſſiſtente compleamus facilius quod ille dictant & iubent.

Quod in corpore regendo valdè occupatus animus ſuperiorem opem cogatur implorare, nec tutus enatare queat ex hoc fluctu perturbationum ſine ſpeciali gratia, facit vt depoſito faſtu noſtræ imperfectionis memores ad Deum ſupplices quotidie confugiamus, eíque deuotè & religioſè honores debitos perſoluamus. Peccant ergo ſacrilegi Pelagiani, dum plus ſatis blandiri volunt noſtræ naturæ. Sed longè grauius captiui Manichæi, dum nos viliſſima fingunt mancipia ſeruum pecus. Sapiunt theologi, qui procul à fumóque regunt ventiſque carinam. Inſtet enim pulſet quantum voles ſpiritus Dei, etiam vltro nec inuitatus, tamen liberũ eſt animæ ab hac gratia ſe ſubducere, alioquin Deus erit ſimilis tyranno, non regi. Rex autem eò maximè differt à tyranno, quod hic imperet ſeruis, ille liberis: Non enim vt paſtor pecudes, Ita rex ſubditos agit quo vult. Eſt ſiquidem lex magiſtratus ſine affectu, cui idcirco facilius parêre ſolet populus quam regi, qui tamen honeſtas leges ſæpius antiquat, & in earum locum voluptarias & nepharias ſufficit. Quod cũ noſſet Pericles, quotidie, domo egrediẽs, his verbis alloquebatur ſemetipſum. Athenienſes ſunt liberi vide quos regas. Eſto igitur regia non tyrannica, libera non coacta, vis illa quæ hominum mẽtes dirigit, ducit non trahit, inuitat non cogit.

IOAN. RIOLANI

DISPVTATIO METAPHYSICA.

An Deus & Natura vnum ſint.

Φύσις à φύω dicitur, eſtque δύναμις πλαστικὴ formationis principium. Quod ὁδὸν εἰς εἶδος, viam & motionem ad formam appello. Eſt enim forma finis agentis naturæ, cuius gratia materiam promouet. formam intelligo non ſingularem, ſed ſpeciei cuiuſque communem: Genitrix enim vis illa quæ latet in ſemine Sophroniſci, non agit vt formet Socratem, ſed hominem: quaſi vtatur ſpecie ſeu communi forma, velut idea. Quare quoties expetitum finem motione ſua conſequitur, opus naturę perfectum dici conſueuit, atque tandem quia τέλος ἔχει, forma ἐντελεχείας nomen inuenit: ἀτελὲς verò & imperfectum dicimus opus naturæ, quoties neceſſitate materiæ, aut vi quapiam externa, cadit fine: fit enim monſtrum φύσει quidem, quoniam ab inſito principio, non κατὰ φύσιν, quia ordine inſueto, ſiquidem non fit ex formula exemplaris formæ: ſed παρὰ φύσιν potiùs, neceſſitate, quippe materiæ, præter finem agentis formæ: neceſſitate materiæ inquam: non enim mirum ſi Stoïci Iouem ſui fati compedibus vincirent, quem cauſam continentem, eo ſenſu appellarent quo humor terram continet, quæ alioquin immodica ſiccitate diſſiparetur; vel naturalis ſpiritus temperamentum, vel quomodo ſecundo de anima Ariſtoteles animum, libro de affectibus miſtorum, natiuum calorem vniuerſum animalis corpus di-

cit

eit continere. Vt enim his præſentibus perdurat corpus, abſentibus iiſdem ſoluitur: ita vitalis ignis præſentia ſynaxim & ordinem mundi cõſeruari credebãt, eiuſdémque abſentia ſolutum iri. Quibus non diſſimilia aſſerunt Platonici de ſpiritu mũdi. Vt enim Stoïcorum Deus iunctus materiæ idem eſt cũ natura, ſic Platonicorum: niſi Deum deorum ab anima mundi ſeparent,& ab omni magnitudine abiungant, vt ſolent Peripatetici. Illa enim eſſentia, quam naturæ naturantis nomine videntur ſignificaſſe Latini, eſt intra mundum, iuncta materiæ, eúmque informat: at materiæ inexpugnabilis neceſſitas nemini ſapientum obſcura, vel hoc ſolo poteſt intelligi, quòd ars, cùm ſit efficiens externum, quærit vndique ad opus ſuum, quæſitámque præparat capacem materiam. At natura anguſtiis ſui ſubiecti velut compedibus ligata, non exit vt hinc illinc eam conquirat: puta ſi ſemen in vtero idoneum ſanguinem non habeat præſentem, vel præſto quidem adſit, ſed exuperans aut deficiens, vel non aget omnino, vel aget imperfectè. Tum ſi habitet in caduco ſubiecto, exempli gratia, ſi ſpumoſum corpus inopia caloris & ſpirituum putruerit, alióue modo corruptum fuerit, marceſcet protinus natura,non minùs quàm ſenſus peſſimè affecto ſenſorio, forma fatiſcente temperamento, animus corpore ſeneſcente: ex morboſo enim ſemine naſcuntur morboſi, cauſa materiæ, quæ ſola ex cauſis eſt capax repugnantiæ, cuius temperamento accidit vt cum ſingulis ſpeciebus ſit ſtatuta periodus durationis (in hoc enim naturæ ordo cernitur, quod aliis longius aliis breuius vitæ ſpatium definierit, denique in eodem & diuerſo) in quaq; ſpecie alia ad metam præſcriptam propiùs accedunt, alia abſunt longiùs,vt phlegmatici ocyùs intereunt quàm ſanguinei Quid multa? natura eſt addicta & veluti alligata materiæ niſi inuenerit conuenientem materiam agit imperfectè. At Deus immaterialis omnino, vt eſt ſupra fatum, ita ſupra naturã,quia extra motum,locũ, & tempus (quibus affectionibus, rebus cauſa materiæ inhærẽtibus,continentur fatum& natura) ergo liberrimus cũ ſit in agendo, nec inſitus ſit materiæ, alius eſt

à na-

à natura. Mitto ſi verè ab Aphrodiſeo natura patiendi potiùs quàm agendi principium dicatur (Quod poſt Simplicium D. Thomas non ſemel vel in cœlo verum eſſe putauit) eam non ſine piaculo pro Deo haberi. Pergo : natura ab Ariſtotele dicitur τάξις τῶν ἀϊδίων. Vt autem ordo exercitus pendet ab imperatoris ordinatione, ſic admirabilis illa ſingularum partium mundi diſpoſitio, à prudentia primæ cauſæ. Peſſimè enim Aphrodiſeus in quæſtionibus phyſicis quia mundus eſt natura ſua ordinatus, infert eum habere à ſe ordinem, nec ordinatore aut prouiſore vllo ei opus eſſe, eſt enim natura patiente ordinatus, non ſua per ſe primò agente. Equidem non ignoro cum quæritur cur cœlum in orbem, ignis ſurſum, terra deorſum ferantur: aut cur ignis calefaciat, aqua refrigeret, à phyſicis nihil aliud reſponderi quàm natum eſſe ita fieri: at aſſurgendum altius & cauſa efficiens perquirenda, quę huic elemento potiùs quàm illi, hanc aut illam vim adeo ſapienter diſpenſarit. Non enim caſu & temerè hoc ita factum olim, aut fieri hodie putandum eſt: Peius eſt & intolerabilius quod proximè ſubiungit, vt errorem noua cumulet impietate: mundum habere à ſe non modò quòd ſit, verumetiam quòd bene ſit, ac proinde inutilem illi prouidentiam. Vtrumque enim acceptum debet Deo, quòd ſit & quòd bene ſit: enimuero ne longiùs abeam, nec in re manifeſta ſudem (de qua luculentiùs libello de prouidentia Dei) nónne cùm Ariſtoteles ſecundo cœli, agens de harmonico ſtellarum concentu, contra Pythagoreos ſcripſit, naturam præſentientem quantũ colliſio & attritus aſtrorum detrimenti nobis adferret quibus conſultum cupiebat, hoc cauiſſe prudenter & auertiſſe : nónne inquam ipſemet annotauit ex hoc loco patere, Deũ proſpicere nobis & prouidere? Quod eo monitore Simplicius & B. Thomas obſeruarunt : idémque multò manifeſtiùs notauit primo meteorôn, vbi ſcribitur cœlum eſſe contiguum elementis, vt mundus inferior à ſuperiore faciliùs regeretur. Naturam igitur à Deo tantùm differre quantum diſtat effectus à cauſa, vel ordo ab ordinatore, ſuperioribus argumentis effectum

puto.

puto. Quibus & alia placet adiungere. Naturæ eſt finita poténtia & ad vnum determinata: Videlicet humani ſeminis ad hominem: at Dei infinita & indiſtincta, agit enim liberrima, non impedita aut coacta voluntate: tum operis forma exemplaris, eſt extra naturam, hancque ſola potentia poſſidet: Nam dum præparatur materia, forma quodammodo inchoatur, inchoatio verò alicuius in alio, non eſt vt aiunt realis & actualis poſſeſſio: at Deus illam circumfert mente. Adhæc natura eſt duplex, materia, cuius violenta neceſſitas, mutationis: tum forma, eſſentiæ atque durationis cauſa: quicquid enim conſtantiæ & neceſſitatis rebus ineſt, acceptum debetur formæ: at phyſicæ formæ, partim ratione patientis ſubiecti, à quo ſunt inſeparabiles, partim per ſe & natura ſua ſunt mutabiles, ſiue quia conſtant potentia materiæ proportione reſpondente, ſiue quia in ſe finitionis durationíſue finitę contineant principia: Deus verò cùm ſit purus & ſimpliciſſimus actus, non tantùm materiæ contagione ſolutiſſimus, ſed etiam potentiæ ne quicquam habens vt cætera, neceſſitas eſt prima, à quo influit formis quicquid ineſt neceſſitatis, aliis magis aliis minùs. Nam vt notionum & propoſitionum quædam per aliud ſunt neceſſariæ, vt concluſiones, quædam per ſe, vt prima principia: ex quibus euidentia & neceſſitas tota concluſionibus accedit, ita rerum aliæ mutabiliores aliis, vt phyſicæ magis quàm metaphyſicæ: quia hæ cùm ſint ſimpliciores non tam facilè aliter alitérque ſe habent. Itaque Deus ſimpliciſſimus & neceſſitas prima, tum durationis & eſſentiæ fons, diuerſus eſt à natura vtráque, per ſe finita & mutabili. Tum ſi natura ſit ordo & diſtinctio elementorum, vt ſcribitur tertio cœli, ſunt enim non ſua ſed aliena vi ſecreta, vt Empedoclis opinione, diſcordia, Anaxagoræ, mente: Platonis λόγῳ: proculdubio natura non eſt cœua Deo, tantùm abeſt vt ſint reipſa vnum, ſoláque differant ratione, ſed cum ſecretione prima & diſtinctione elemẽtorum incœpit, ſimodo mens aliquando adduxit confuſam materiam in ordinem meliorem, vt eſt in Timæo. Adde etiam Ariſtotelem non ſemel naturã quantùm

tùm poteſt facere quod eſt melius ſcripſiſſe, hanc autem reſtrictionem impotentiam quandam deſignare, quam in Deo concipere ſit nefas. Quibus rationibus luce clarius demonſtratum puto, non ſine iactura veritatis, necnon iniuria diuinæ maieſtatis, Deum cum natura confundi, niſi cum domino ſeruum eundem eſſe fateri velimus. Natura enim eſt Dei miniſtra, vis diuina per vniuerſum diffuſa per quam generat & conſeruat omnia, quàm idcirco vulgus confundit cũ Deo: Ita enim Galenus nono de vſu partium. Hippocrates noſtræ generationis autorem appellat naturam, vt omnibus hominibus mos eſt: Verùm natura, motus finibus veluti cancellis concluditur, cum naturales omnes affectiones acquirantur motu, Deus non tantùm eſt immobilis ſed immutabilis, proinde extra & ſupra naturam: naturæ finita eſt potentia & ad vnum determinata, Dei non tantùm indefinita ſed etiã infinita. Eodem errore laborant qui putant Deum nihil poſſe ſine certa & certo modo diſpoſita materia, ac ſi eius phyſica ſeu finita & determinata eſſet potentia. Nec ſapientiùs Io. Duns angelos non eſſe creatos ſine antecedente mutatione putauit: potentia enim phyſica diuidua cauſa ſubiecti, in tempore acquirit actum, at metaphyſica (qualis potiſſimùm eſt prima & infinita) eodem momento potentiæ actũ poteſt dare, idémque eſt illi mutatum quod mutare, neque, vt fit in finitis, continuis & ordinariis mutationibus, infinitæ & metaphyſicæ (quam diſtinctiùs creationem noſtri vocant) extrema diſtincta ſunt temporum interuallis: etenim ſi ἀϑρόως confertim & repente, quædam commutentur à natura, ſimul enim tota aqua congelaſcit, cubiculum omni ex parte lumine vnius candelæ illuſtratur: imo verò media pars mundi oriẽtis ſolis radio: ſi contactus fiat in non tempore, ſi punctum totum ſimul momento generetur, quia ſit impartile, quidni vt incorporea ſic indiuidua mens à ſummo opifice creabitur momento? quidni Deus eodem extanti pro arbitrio immutabit omnia, atque vt dicitur mũdum annihilabit, aut ex nihilo creauit? Cur non poteſt qui olim potuit animo inſcio

&

& rudi notiones imprimere? at non eſt maioris operæ præparare materiam ſimul & formare, ſi mauis ſine præuia mutatione eandem perficere, quàm ſeparatam à materia formam creare. Quare cõmunis error fuit, quód naturæ potentiam finitam, à diuina eáque abſoluta & infinita non ſepararint. Vtráque potentia geminam prouidentiam deſcribere conſueui, quarum vna ordinarios effectus comprehendo, altera extraordinarios: de qua mox diſſeremus.

IOAN. RIOLANI,

DISPVTATIO METAPHYSICA.

De vtraque Dei prouidentia, vna ordinaria quæ natura, altera extraordinaria quæ fortuna dicitur.

DEVS proſpicit mundo duobus modis, vno rato & conſtanti, quem Platonici adraſtiam appellant, & Parcarum matrem, quia vtráque firmamenti reuolutione, vna Atropo, lenta, à qua magnus annus Platonicorum, altera Clotho, citiſſima, qua quotidie ab ortu in occaſum rapit ſecum inferiores orbes: mundo & mundanis omnibus Lacheſim, ſortes, diſtribuit. Adraſtiã appellant, fatũ ſeu immutabilem Dei voluntatem, cuius miniſtra natura. Parcarum mater, omnibus eſt cauſa ordinis, quinetiam ordo ipſe vniuerſi: Naturam hîc appello vim genitricem, & conſeruatricem per vniuerſum diffuſam, quæ procedit à primo illo motu qui rebus omnibus eſt veluti vita quædam, vt eſt ſcriptum ab Ariſtot. in phyſicis

cis, propterea quæ fiunt fato, Peripatetici dicunt fieri naturaliter: ignis vrit fato, quia non poteſt non vrere, natura fixa & mutati neſcia. Conſuetudine numquam efficies, vt lapis moueatur ſurſum, etiamſi illum centies millies proieceris in altum: Deus itaque natura communi ideo dicitur prouidere mundo, quia cœlorum motu dat vitam & durationem rebus ſingulis, illius miniſterio hic facit & conſeruat omnia. Cum autem actiones omnes naturales ſint neceſſariæ & immutabiles, quid mirum ſi Philoſophi naturam neceſſitatis nomine deſignarint? Plato Adraſtiam appellat neceſſitatum omnium primam in cuius genibus decimo Reip ſcribit volui mundum: Hinc ſingulis ſuæ ſortes: Omnipotens neceſſitas, inquit Orpheus, regit mundum mundanáque. Hanc ſolam prouidentiam generalem & indefinitam Ariſtot. agnouit, per quam mundus perſtat & ſingulæ ſpecies indeſinenti ſucceſſione ſingulorum conſeruantur. Deus enim Deorum ſupra cœlos omnes degens æuum beatiſſimum, miniſterio intelligentiarum cœleſtium procurat vnicuiq;, vt optimè ſit, quantum propria natura patitur: Hac ordinaria & naturali prouidentia Iupiter omnibus idē: Vnicuique æqualiter ſecundùm naturæ ſuæ meritum retribuit: Plantas facit vegetare non ſentire, Belluas ſentire nō ratiocinari. Quamuis enim appetitum perfectionis omnibus ſuis operibus indiderit, tamen ſingula in ſuæ ſpeciei perfectione conquieſcunt. Satis eſt boui ſi bouem perfectum generet, natura inſita ſemini tauri, intendit bouem non hominem: Species bouis illi eſt pro exemplari non hominis.

Nos vero in meliori, nēpe Chriſti, ſchola inſtituti, præter illā cōmunem, particularē quoque prouidentiā agnoſcimus, quæ ad indiuidua vſque, potiſſimùm verò ad ſingulos homines, extenditur: Quemadmodum enim magiſtratus proportione geometrica vnicuique pro meritis honores & ſupplicia diſpenſat: Ita Deus: Platonici angelos diſpenſatores bonorum, animi, corporis & fortunæ, appellant clementiæ diuinæ miniſtros: malorum verò, vt calamitatum & morborum, angelos iuſtitiæ, ſcelerum vindices, erymnim, nemeſim.

ſim. Hos ſi quando appellant malos, illos verò bonos, ſcito ratione noſtri, ita nuncupari, eo ſenſu quo aſtra quædam benefica dicuntur ab Aſtrologis, vt Iuppiter & Venus, Alia malefica, vt Mars & Saturnus: Hãc particularem prouidentiam videntur Platonici fortunam nominare. Cuius effectus etiamſi ſint autori ſuo certi & cogniti, nobis tamen ſunt indefiniti & ignoti, agenti quidem certi, patienti autem incerti, propterea ſapientiorum iudicia ſuſpendunt, eóſque cogunt admirabile Dei conſilium admirari ſimul & venerari. Quis enim non miretur Seruium ex ancilla natum ad regni faſtigium perueniſſe, Maximinum in ferri officina educatum ad imperatoriam dignitatem euectum: Cincinatum ab aratro tractum ad conſulatum? Eiuſmodi euentus quia præter communem rerũ ordinem, præter ſpem & expectationem omnium contingunt, ſapientiores, qui nihil putant fieri temerè, ſed quæcunque fiunt habere cauſam, nobis fortaſſis incognitam, efficienti notiſſimam, vt eſt in Timæo: coguntur conſilium quoddam particulare confiteri, cuius effectus cum ſint extraordinarij: natura autem ſit ordo ipſe qui in ſenſibilibus obſeruatur: illi extraordinarios, ſingulari prudentiæ adſcribunt, quàm Chriſtiani melioris notæ, cum Platonicis fortunam nuncuparunt: eſt igitur fortuna, particularis & extraordinaria Dei prouidentia, ad quam pertinent omnes effectus quos Ariſtot. ſecundo phyſicæ, παραλόγους καὶ ἀβεβαίους, appellauit: Sunt inquit quibus fortuna videtur eſſe cauſa, ſed obſcura humanæ menti quod in ea diuinitas ſit quædam: non eſt igitur fortuna cœca, ſed nos ipſi cæci, qui ad illius admirabiles effectus qui ſupra captum & rationem noſtram eueniunt cæcutimus: Fortuna ipſa non eſt verſatilis, inconſtans, volubilis, ſed nos audaces & temerarij qui de Dea potentiſſima tam audenter pronuntiamus. Sumus nos irrationales, qui ſine ratione fieri putamus quorum rationem comprehendere non poſſumus: fiunt enim omnia cum ratione à cauſa ſapientiſſima, ſecreto tamen conſilio, quod perſcrutari curioſius non licet: Prudentiæ enim eſt, nõ inquirere diligentiùs occulta Dei iudicia: videntur

P effe-

effectus, cauſæ ignorantur, eáſque à nobis ignorari nõ egrè feramus, quia Deus ſapientiam iſtam ſibi reſeruauit, ne angelos quidem illius facit participes, Ariſtot. definit fortunam, cauſam per accidens eorũ quæ præter rationem eueniunt, veruntamen ſit cauſa per accidens ratione noſtri: At ratione efficientis, haud dubiè eſt cauſa per ſe. Sint euentus indefiniti, quoad nos quoad Deum non minùs ſunt definiti quàm naturales, niſi fortè natura ſit Dei voluntas ordinaria, conſtans, immutabilis: fortuna verò Dei voluntas pro variis circumſtantiis mutabilis: Decreuerat Deus niniuitas perdere propter ciuium nequitiã, pœnitentia ducti redeũt ad frugem, mutat conſilium: creauit hominem ad imaginem ſuum, non paruit bene mouenti, pœnituit illum facti: Concatenatio igitur cauſarum quæ neceſſitatem rebus imponit, ad naturam tantùm & naturæ ſubiectas cauſas pertinet non ad fortunam: quam hoc ſenſu non tantùm nominare licet homini Chriſtiano ſed etiam rerum dominam, & omnipotentem Deam appellare. Cur ergo, dicet aliquis, nullum numen habet ſi ſit prudentia, Cur ibi minimum fortunæ vbi plurimum intellectus, atque, vt eſt in charmide, fortuna imperitiã ſequitur? quia Chriſtianis vt & Platonicis fortuiti euẽtus accidunt præter conſilium & expectationem hominum, ſecreto Dei iudicio: Itaque quando ſcripſit, fortunam à ſapientia longiſſimè diſtare, interpretare de humana non de diuina ſapientia; cuius ſunt immediati effectus. Sed cur infortunatorum ſocietatem fugiendam veteres præſcripſerunt? quia infortunium diuinum exiſtimabant, ac ſi infortunati diis eſſent inuiſi.

IOAN.

IOAN. RIOLANI
DISPVTATIO METAPHYSICA.

De Ideis & vniuerſis.

PLATONICORVM aliqui definiunt, ideam λόγον Θεοῦ, ſapientiam Dei, alij παράδειγμα γινομένων, exemplar eorum quæ fiunt, exemplar inquam non ſeparatum: quale Zenocrates finxiſſe dicitur, quod Deus ob oculos ſibi ponat aliquid in noſtrate mundo creaturus, ſed connatum: doctè. Nàm cùm artificũ alius faciat, vt architectus, alius imitetur factũ, vt pictor, hunc illi cedere nemini eſt obſcurum. At pictor exẽplar habet extra ſe poſitũ, quod architectus animo gerit reconditũ: quare cũ ſatius ſit (ſi modo alterutrũ fas eſt) aſſimilare Deum nobiliori artifici, eorum quæ fiunt exẽplarem formã circunferre mente, longè probabilius dicetur. Quã ſententiã fuiſſe Platonis ex vno Timæi loco Ficinus in Theologia contendit, eíque fauẽt Theologi quotquot Dei λόγῳ ſenſibilẽ hũc mundũ creatũ aſſerunt ad intelligibilis & exẽplaris imaginem: intelligibilem mundũ appello quẽ ſummus opifex voluebat animo & meditabatur, quando ad huius mundi fabricam primas admouit manus:

--- Pulchrum pulcherrimus ipſe,
Mundum mente gerens, ſimilíque in imagine formans:

Quæ ſententia tantùm pietatis præ ſe ferre viſa eſt, vt Chriſtiani melioris notæ Ariſtoteli ſuccenſuerint grauiter Ideas vellicanti, Idearúmq; patronos. Quod dum tacitus ipſe reuoluo, parum abeſt quin tantorum

virorum authoritate fractus ab eo deficiam: ſed ita me ſibi deuinxit, vt vix eum quidquam temerè inuulgaſſe iampridem mihi perſuaſerim. Quare cùm hinc illinc certent tam potentes aduerſarij, vix auſim tantæ controuerſiæ, me conſtituere arbitrum. Nam ſi faueam Ariſtoteli, habebo infenſos Platonicos Chriſtianos, quibuſcum errare fortaſſis eſſet tutius, quàm cum Ariſtotele bene ſentire: quod ſi Ariſtoteli repugno, vix effugiam ingrati animi ſuſpicionem. huic enim, vt cādidè fatear, debeo ferè omnia, potéſtque ſolidioris philoſophiæ, quantacunque in me eſt, meliorem partem repoſcere, eámque pro ſuo iure ſuam vendicare. Nónne ergo præſtaret me, quem natura genuit in philoſophando liberrimum, alienæ libidini mancipari, abſurdíſque opinionibus ſeruire potiùs quàm amicitiæ renunciare? Egóne ſciens prudens, veritatem malim prodere, atque data opera poſteritatem fallere, quàm quod ſuadet ratio liberè loqui? Ecquis vnquam per immortalem Deum ſeueriùs & licentiùs caſtigauit veterum tàm poëtarum quàm philoſophorum decreta quàm Plato? quis audentiùs inquiſiuit in Platonis opiniones quàm Ariſtoteles? ille Homerum ſua Republ. exegit, hic Platonem ſapientum familia penè ſummouit, ille non quis loquatur, aut cuias, inſpici vult, ſed quid, rationíque non authoritati quēque parere vult: hic veritatem amicitiæ anteponit: Quamobrem licet in vniuerſa philoſophia nil obſcurius hac quæſtione viderit Auerrois, quæ certè magnos viros ſollicitauit olim & fatigauit: partim quòd neque Platonici conſentiant inter ſe, tantum abeſt vt eis cum Peripateticis conueniat, partim quòd Plato ipſe vnum & idem ſemper non loquatur: Audendum tamen aliquid, & tantorum virorum exemplo necnon præcepto, tantæ quæſtionis veritas rationis calculo ſubducenda. Agedum ne diutiùs lectoris expectationem ſuſpendam. Plato, inquis, diuinè aſſeruit à Deo fieri omnia per ideam: quid ſi Ariſtoteles responderet Deum ὑπερύπνον ſupra cœlos agere, ζωὴν ἀΐδιον αὐταρκεστάτην, eúmque vt finis obiectum aut βουλητὸν voluntatem ad mouendum excitare cœleſtes animas, ip-
ſum

ſum verò mundi & eorum quæ in mundo fiunt efficiẽtem negaret? quam eius fuiſſe ſententiam, nouit quiſquis accuratè libros philoſophiæ euoluit: qua quidem poſita quis non videt corruere funditus ideæ fundamentum? At dices, Deus Ariſtoteli eſt primus ille motor octauo Phyſico demonſtratus, qui citra cõtrouerſiam efficit ipſe, falſum: tolleretur enim agentis & patientis proportio, nec magis vinceret Deus intelligẽtias inferiores, quàm firmamentum conſequentes orbes: ſed decuit phyſicum proximis cauſis contentum, in intelligentia ſenſibili & corpori adiuncta, ſi mauis aſſiſtente conquieſcere: metaphyſicum verò ſublimius quiddam & diuinius ſapere. Verùm demus quod Peripateticorum vllus vix admitteret, quódque cõcedi nefas putat filius Roïs, huius ſententiæ appellans teſtem Alexandrum, demus inquam Deum ipſum efficere quæcunque fiunt in noſtrate hoc mundo, propterea ne per ideam? qualem? an ſinguli cuiuſque ſingularem? an potiùs ſingulorum multorum communem & vniuerſalem? An (quandoquidem eius prudentiam nil fugit) accidentiũ quoque efficiens erit? hoc innuere videntur idea pulchri in Phædone, tum idea ſancti in Eutiphrone: Num artificialiũ quoque? huc enim pertinet, ni fallor, idea lecti 10. Reipub. quare nihil eſt cuius non ſit idea. materiam enim, malum & priuationes propriè Platonici negant eſſe, ne quis hæc & ſimilia obiiciat. Adeſte iam logici, ſophi, & me dicentem patienter audite. Ego recipio demonſtrandum ideæ cõmentum ludicrum & phantaſticum, huiúſque nominis inuentionem plùs habere ſtoliditatis quàm ſoliditatis. Ac primùm rerum artis Deum efficientem fingere ridiculum eſt, & à philoſopho alienum. Stultè ſiquidem Deus faber mei lecti, aut cerdo, mei calcei perhiberetur. Iactat enim merito architectus, domum eſſe ſuũ opus, non Dei: niſi fortaſſis impropriè & remotiſſimè. quia dederat illi animum architecturæ capacem. At dicet aliquis Ariſtot. ſexto Sapientiæ, formalem domum & rationalem agnoſcit, quàm architectus ædificaturus gerit animo: ſimilíque iudicio exemplaris formæ meminit phyſico ſecundo. quid? an illam no-

tionem & formam domus animo conceptam putauit eſſe ſapientiam Dei, aut ſapientiæ diuinæ delibationem? quod & ſi credidiſſet, an propterea anticipatam rei agendæ notionem, quam prudens quiſque voluit mente ante quam agat, putauit eſſe ſubſtantiam ſingulam, aut vniuerſam? Quid moror cùm in propriis caſtris à ſuis militibus deſeratur. vix enim Platonicorum vllus ideam artificialium facere eſt auſus. Ad hæc quid aliud ſibi vult Plato ipſe cùm à Deo Fortuna & arte fieri omnia ſcribit, quàm noſtra arte & induſtria multa bona fieri? alioqui vanum fuit Deo & Fortunæ artem adiungere comitem. Pergamus, paritérque rerum naturæ nullam eſſe ſic doceamus. Res naturæ aut ſunt ſubſtantiæ aut accidentia: accidentium non eſt idea, non tam quòd hæc opinio Deum fingit animal plus ſatis curioſum & ſupra modum ſollicitum, vt loquitur Auenroïs, quàm quòd ſingulis ſubſtantiis priùs inſunt quàm vniuerſis, ex quibus naſcuntur ferè omnia, vt color & pulchritudo ex temperamento corporis, ambulatio & ſeſſio à libero animo. Sic itaque paucis ratiocinemur: color & pulchritudo vel arte ſuperinducuntur, túmque artificis non Dei ſunt opera, aut natiua ſunt & rebus congenita: quomodo pendent à temperamento. Eſt ergo futile commentum, accidentia cœlitus influere & participatione cuiuſdam ideæ rebus aduenire. Reliqua eſt ſubſtantia, quæ vel inanima eſt, vel animata: animata inquam anima rationali aut bruta: brutorum non eſt idea, ergo multo minus inanimatorum, quod vt pateat euidentiùs, cōſtituamus primùm quod præceptor in philoſophia diuinè demonſtrauit; Deum eſſe entis particulam actu comprehenſam, eiúſque eſſentiam totam in ratione & intelligentia conſiſtere. Tum fingamus cum Platone eum belluas efficere per ideam: quæro an illa idea bruta ſit, an rationalis, non bruta, nil enim tale in Deo poſuimus, rationalis igitur: At imago ideæ repræſentatur in rebus: rationalis ergo bellua: reſpōdetur, vt elementa ſunt in cœlo cœleſti modo, ſic formas ſublunares eſſe in Deo diuino modo: vtque Peripatetici in ſole ponunt rerum omnium ſeminaria,

ſic in Deo inferiorum omnium ideas ſubſiſtere. Nil agit exemplum, litem quod lite reſoluit: neque docendi genus vllum magis lubricum eſt & fallax quàm ſimilitudo. Quare reſumamus ſuperius argumentum, in eóque perſiſtamus. In Deo, inquis, eſt idea belluæ, vt pote bouis, diuino modo. Ita ſit ſanè: Rationalis igitur. At bos noſter irrationalis, quare Deus ideæ ſimilitudinem & characterem in eo non impreſſit. Imaginare Deum ſolis miniſterio generantem culicem aut crabronem, hæc ad ſimilitudinem ideæ formabit, eríque eorum forma, ideæ ſoboles. At illa ex hypotheſi rationalis, quia quidquid in Deo, tale eſſe neceſſe eſt. formabit igitur rationalem crabronem. At dices contagione materiæ anima bruta euaſit, cùm in Deo, eſſet rationalis. Nugæ: veſtigium enim in materia retineret, nec quidquam eſſet diſcriminis inter ideam belluinæ formæ & humanæ: diſtinctio tota penderet à materia. Aliud quæro an tot myriades idearum ſint actu in Deo, an potentia ſola (quo modo genus differentias continet, materia formas, cùm reipſa poſſideant nullam) tum ſi actu, vt par eſt, dicatur eas habere, an ſint diſtinctæ & diuiſæ, an potiùs vnitę: tum ſi vnitæ, cùm omnia in Deo ſint vnum, quomodo inde formę effluant tam diſſimiles, aut communis illa idea, in qua omnes vniuntur, vt motus omnes in communi motu, motores omnes in primo motore, entia denique omnia in communi natura entis, ſítne accidens, cum notio (an quia notio homini quidem aduentitia, acquiſita quippe ſenſuum miniſterio, Deo vero congenita & eſſentialis) potius ſubſtantia: Tum ſi ſubſtantia, ſingularíſne, an vniuerſalis. In quo tantiſper conſiſto. Eſt enim nodus controuerſiæ totius. Pręceptor in philoſophia iecit fundamentum, cuius beneficio non tantùm de idearum quæſtione ſtatuamus, ſed etiam quo probè intellecto ſcientiis omnibus & intelligentiæ humanæ maximum lumen accedet. Docet enim τὸ πᾶν, ὄν, ἕν, vniuerſum, ens vnum, reipſa conſentire. quia quidquid eſt ſiue incorporeum & immortale, ſiue corporeum & mortale, vnum ſit & ſingulum. Ordire tu ipſe à Deo, tum per

P 4 me-

medias intelligentias quinquaginta quinque diſcurre, quas ex motibus totidem orbium ἀνάστρων καὶ ἠστρομένων colligit, φέροντας vocat καὶ ἀνελίττοντας vulgo deferentes & reuoluentes) tum deſcende ad ſublunaria, illáque perluſtra omnia tam animi, quàm corporis oculo, quid non ſingulum comparebit? An Deus ipſe vniuerſalis? Ita fortè) Deum enim Parmenides cum ente confudit. Idémque Deus ipſe olim reſpondit Moſi, de eius nomine curioſiùs ſollicito ἐγὼ εἰμὶ ὁ ὤν. Eum certè non nego maximè omnium eſſe, per quem noui eſſe omnia: ſed audenter nego, eum reciprocari cum ente, cùm ſit eius vnica particula. Ergo, inquies, erit aliquid Deo communius. Quaſi verò ens illud cōmune, quod τὸ πᾶσιν ἑπόμενον vocant, aliud ſit quàm notio in ſingulis omnibus, quæ ſunt obſeruata. Putáſne ô væcors, quidquam per ſe extra ſingula cohærere? erexerunt me adhuc Platonici in communis illius entis contemplationem, ſed in iſta nube vagus meus animus, vbi ſubſiſteret, non inuenit. Attollebam animum in meditationem eximij cuiſdam entis, cuius bona ſpe capiebar. At huic deprehendi tandem, nihil aliud ſubeſſe, quàm inanis plantaſiæ figmentum. recitabo paucis ineptias, quas hæc opinio inuexit in ſcholam Peripateticam. Metuunt aliqui ne detrahatur diuinæ maieſtati, ſi Deum in Categoria reponant: quia nec dicitur de vllo, nec de eo quidquā. Aut enim aiunt, illud æquale eſſet Deo, aut ſuperius. At ei nihil æquale, tantùm abeſt, vt quidquam ſit ſuperius. Bellū argumentum certè, & ideali homine dignum, quaſi quod cōcepit animus, Deo communius, vt ens, vitam, energiam, re vera ſubſtent & exiſtant. An non intelligentiæ notio communior eſt Deo? ſic opinor, obſeruatà quippe & in eo, & in aliis multis, ergo Deo verè attribuitur, licétque mihi ſine reprehenſione Deum intelligentiam vocare. Nec inde ſequitur intelligentiam vllam exiſtere ſuperiorē Deo. Tali omnino fundamento nititur argumentum Plotini, quo Categoriā ſubſtantiæ conuellit. Aut, inquit, illa corporea eſt, aut incorporea: ſi corporea, nulla incorporea: ſi incorporea, nulla corporea: Simile inquam nec minus puerile

argu-

argumentum, fundatum tamen in ludicra & phantaſtica idearum doctrina. Nam ſi ſumma & communiſſima ſubſtantia per ſe cohæreret, vt de idea, & vniuerſis ſuis naturis illi affirmant, illam ſine controuerſia reipſa, & definitè, vel corpoream eſſe oporteret, vel incorpoream. Sicque (cùm ſuperiora nomine, & ratione dicantur de inferioribus) vel omnes corporeæ eſſent ſubſtãſtãtię, vel incorporeę. At notio eſt in ſingularibus ſubſtantiis obſeruata, ex iiſque mentis opera collecta: faceſſant igitur iſtę nugæ, tandémque redeatur ad frugẽ, nec nobis imponat hominum auctoritas, ſed Lydio rationis lapide re ſubducta ſatis & explorata, horum alterum decernamus: Aut ideã nihil eſſe, aut eſſe notionem, vt ſapienter oculatus iſte B. Auguſtinus intellexit non cohærentẽ naturam, cùm ſingula ſint quæ cohærent omnia. At dicent, ſunt quidem ideæ per ſe ſingulares, ſed qua ex parte participantur à multis, communes fiunt & vniuerſæ, vt enim intellectus ſingula multa concludit in vnam naturam, ſic ex vna idea & vniuerſa natura deriuat omnia. Quale genus vniuerſi hic audio? Ignis cuius calor communicatur multis ad focum ſedentibus, ſonus à plurimis exauditus, ſol aſtráque omnia, quorum influxu fiunt, & conſeruantur cuncta, iſto genere vniuerſi ſunt vniuerſa. Denique quid non iſto modo vniuerſum? pudor ſit tandẽ his ineptiis Logicos & ſapientes animos obruiſſe tot annis, & infatuaſſe Et miratur aliquis, ſi grauiter in iſtas nugas Ariſtoteles inuehatur, necnon Platonem depoſita diſcipuli perſona hoſtiliter criminetur? Expoſtulo ego cũ eo, & iniuriarum ago, quòd tot annis illuſerit mihi, ſed erit aliquid ſero ſapere cum Phrygibus. Gratiam habeo diuino præceptori qui me iſtis compedibus olim ſtrictum ſoluerit. Sapientia, inquit, tota in cõtemplatione eſt, tota in quiete, atqui contemplatio tota intra & in ſe vertitur. Ergo cùm efficiens verſetur in alio & extra, Deus non efficit per ideam, Quamuis in ethicis ideam oppugnarit, vt ſubſtantiam per ſe extra ſingula cohærentem. Nobis tamen parauit viam, & rationum principia ſuppeditauit, quibus iſtas ſubſtantias vniuerſales etiam de mente Dei expungeremus, quarum participatione,

patione fiant hîc ſingulares: notiones enim ſunt, non ſubſtantię, etiamſi Deus ipſe ſingula efficiat, non aliorũ miniſterio. Conſideremus iam ſi Ariſtoteles de vniuerſis meliùs ſenſerit, ne videamur Platonem indicta cauſa damnaſſe. Sic enim comparebit, & in apertiorem lucem euocabitur quæſtionis veritas.

Sed conſtituamus primùm aliud eſſe τὸ καθόλου aliud καθηγορούμενον, illúdque vniuerſum, hoc vniuerſale, illud ens phyſicum & reale, hoc Logicum & notionale vocemus: tum vniuerſalia eſſe notiones ὑστερογενῶς accipiamus. In eo ſolo vertetur quęſtio, ſítne alquod vniuerſum Phyſicũ & reale, ſiue illud ſit in multis, vt placet Ariſtoteli, ſiue ante multa vt viſum eſt Platoni: Logicus pręceptor, logicis realibus videtur fauiſſe: cùm rerum alias vniuerſas ſcribit, alias ſingulas. Vtque ſenſus ſenſibile ac ſingulũ obiectũ, ſic intellectus intelligibile eſſe & vniuerſũ. Adde demonſtrationẽ, definitiones, ſcientiã deniq; omnẽ eſſe vniuerſorũ, quódq; potẽtius eſt, proprietatẽ ſpeciei priuſquã ſingulo conuenire. Nominalibus Logicis ſeu notionalibus nec loci deſunt nec rationes, quibus hanc opinionẽ conuellãt, & ſuã cõmuniant: Citant enim, animal nihil eſſe aut poſterius eſſe: vniuerſum ſequi ſingulũ: quidquid eſt eſſe ſingulare, ideas & cohærẽtes naturas, quarũ participatione, fiant ſingula eſſe περιττώματα: vniuerſum nihil eſſe præter κοινωνίαν ſeu cõmunionem eſſentię in ſingulis multis deprehenſam: non imaginariã certè & phantaſticam, ſed cui aliqua natura ſubſit, quæ in ſingulis ſigillatim ſpectata ſingularis, in multis, communis ſit & vniuerſa. Cuius rei ignoratione falluntur, quicunque ſingulos homines negant eoſdem eſſe ſpecie, ſed vnum quémq; diſtinctam ſpeciem conſtituere argutantur ex eo, quòd vt materia, ſic forma ſua & propria quiſque hominum conſtet; quæ verò partibus eſſentiæ differunt, ſpecię differre ex Ariſtotele ipſo accipientes. Plurimi alioquin docti huic argumento dederunt manus, alij nihilo, ſapientiores communem illum intellectum, ab interpretibus Ariſtotelis toties celebratum ad ſolutionem iſtius quæſtionis appellant: eóque nos vniri reſponderunt: quaſi ſpecies res ſit Phyſica, non totum

tum formæ & rationis. Habet quiſque hominum ſuum & ſingularem animum, omnes tamen rationales: Quæ ſola naturæ communio, mentis opera in ſingulis nobis obſeruata, ſpecies eſt & vniuerſa natura. At dices cùm differamus numero, propter materiæ diſtractionem & diuiſionem, quidni pariter ſpecie propter formarum multitudinem? Quandoquidem poteſt intellectus, & formæ & materiæ vnionem in nobis omnibus notare. An non ita eſt? ſed materiæ proprietatibus omnes inuicem ſeparamur non formæ, cum illa intendi & remitti poſſint in ſubiecto, hæ minimè? An potiùs vt materia phyſica, ſic forma differimus: eóque in ſenſu. Cleonem & Bionem, ſapientes multi, imò Ariſtoteles ipſe, ſpecies appellant? At vt forma Logica, ſic intellectili & Logica materia vnimur, iidémque ſumus. Quid enim aliud materia Logica quàm genus, vt animal hominum & boum ſingulorum? Vides ergo vt nos tota eſſentia Phyſica reipſa diſtinguimur, Logica autem conueniamus & iidem ſimus? Vides præterea vt vniuerſitas ſit omnino Logica & intelligentiæ ſolius opus? Age, hoc ipſum ſubtiliùs demonſtremus, ducto initio à ſolitariis ſpeciebus, vt mundo, Sole, & Phœnice. Quæro ego, ſintne vniuerſæ & communes: reſpondent, re ipſa non conuenire multis, eſſe tamen communicabiles, vt verò vniuerſum quidpiam dicatur, ſatis eſſe ſi poſſit attribui multis. At vana eſt potentia, quæ nunquam ſortitur actum: Mundos autem plures eſſe non poſſe Ariſtoteles demonſtrauit. Quare videtur mundi ratio, vt non communis multis, ita neque communicabilis.

Reſpondent iterum vitium eſſe materiæ, non formæ: quia ſi materia, diduci ſe & diſtrahi pateretur, forma re ipſa multis communicaretur, cùm differentia numeri non aliunde pendeat. Ecce (quo res intelligatur magis) pone tibi ob oculos figulum ex luti maſſa pocula detornantem. Si totam molem in vnum ingens poculum inſumat, non erit multitudo. At ſi eam diſtrahat, & exigua multa fingat, numerus, ni fallor, & multitudo poculorum inde orietur: Finge ſimiliter naturam hominum ſingulorum materiam

in vnum Gygantem conſumpſiſſe, non eſſet hominum multitudo, nec differrent numero. At eam in multos diſtraxit, quapropter eo differimus. Cogita materiæ totam molem in aſpectabilem hunc mundum inſumptam, luce clariùs videbis eum eſſe vnicum: quòd ſi diuideretur materia, vel noua crearetur, fierent plures: At neque diſtrahi poteſt: quia huic mundo vt nec addi, ita neque detrahi quidquam poteſt, ne quid in eo ſupervacuũ cogamur fateri: nec fortaſſis potiùs noua creari, ne noui mundi nouus rector inducatur. Adde extra hunc mundum nec eſſe locum nec locatum. Quare vnicus eſt neceſſario, nec plures poſſunt eſſe: vitium eſt materiæ inquiunt: non formæ. Cur? quia ſi materia diſtrahi ſe & diduci pateretur, tum forma fieret pluribus communis: quid audio? Fingamus duos mundos, aut ſi placet cum Democrito innumerabiles, an forma huius noſtratis mundi informabit illos omnes & animabit? An anima viuentis hodie Phœnicis plures, ſi naſcerentur, animaret? Abſit, ſed haberet quæque propriam animam. Quid ergo innuit Ariſtoteles quid ſibi volunt Ariſtotelis interpretes: quando formam mundi, ſi materia pateretur, pluribus aſſerunt cõmunicabilem? An ad formam Phyſicam reſpiciunt? non puto, nihil enim eſſet inſulſius, quò igitur? ad Logicã & rationalem eſſentiam, ergo dices Logica forma mundi pluribus, ſi eſſent, communicaretur, ita plane: Quæ eſt illa? Compages cœli & elementorum quatuor. Cur ita? quia cùm ſit mundi ratio tota & definitio, quotquot fient, aut tales erunt, aut non erunt mundi. Quod ad cætera omnia transferri & accommodari velim. Quæ cùm ita ſint (vt ita eſſe fatendum eſt) concludamus nulla eſſe vniuerſa ante multa, omnia eſſe in multis, aut poſt multa, quæ ſunt in multis, vt animal in ſingulis animalibus, vniuerſa nuncupentur, quæ poſt multa, vt genus: diſtinctionis gratia, vniuerſalia nominemus: ſitque hoc ratũ & conſtitutum, vniuerſum eſſe ens Logicum, non Phyſicum, notionẽ, non ſubſtantiã, quia quod ſubſtat ſingulũ eſt: notionẽ, inquã, non inanem cui nihil ſubſit, ſed quę habeat pro fundamento eſſentiæ κοινωνίαν, quam pro Platonicorum μετέξει Ariſt. ſapienter repoſuit.

IOAN.

IOAN. RIOLANI
DISPVTATIO
METAPHYSICA.

An Deus ſit primus motor.

CVM omnis de re aliqua inſtituta diſputatio exordienda ſit à diſtinctione ſi quæ ſubſit amibguitas quę dubium lectoris animum huc illuc impellat, ambiguum ſit autẽ quod quærimus, & in plures ſenſus diſtractum definienda eſt ratio noſtri propoſiti, & in quo verſetur imprimis explicãdum. Mouendi enim & efficiendi non eſt vnus modus, quia aliter Rex Galliarum longè diſſitas prouincias regit per Mareſcalos, vt Veneti per prouiſores, omnéſque ſubditos illi abſentes, tanquam præſentes excitant ad officium vel cogunt: Aliter figulus ex argilla fingit poculum conuerſione ſuæ roræ: hoc modo Hippocrati & Stoicis videtur Deus mouere mundum, illo vero, autori libri de mundo: Aliter ars & medicus efficiunt ſanitatem, aut architectus ædificat: Aliter lex mouet ſubditos, finis obiectum, βουλητὸν voluntatem: hoc modo placet Aphrodiſeo quin Ariſtoteli ipſi in philoſophia Deũ mouere, illo verò Simplicio commentario in libros cæli, & in octauum phyſicorum: quam opinionem Ariſtotelis communit autoritate, eandémq; accuratiùs & ſubtiliùs à præceptore ſuo Ammonio affirmat demonſtratã: attamen Deum vt in finem mouere hæc ratio ſuadere videatur: quòd finis ſit prima & potiſſima cauſarum, cuius cauſa efficientes faciunt, & quæ fiunt efficiuntur omnia,

omnia, quam propterea à ſapientibus optimam ſemper eſſe iudicatam affirmat. Timæus: cúmque ſint cauſarum quatuor differentię, materia, forma, finis efficiens, (mitto exemplarem & continentem, quæ vel non ſunt cauſę, vel ad illas facilè reuocari poſſunt) cōſentaneum eſt Deum nomine cauſæ præſtantioris appellare. Scio reſponderi idem diuerſa ratione finis & efficientis nomen rationémque obtinere, cùm ſæpe opifex ſui operis ſit finis, vt cùm Architectus ædificat ſibi: quod illuſtrant animæ ſimilitudine; quæ dū corpus à ſecundis cauſis præparatur & eius abſentis gratia promouetur, finis: eſt enim τίνος ἕνεκα. cùm præſens adeſt, quia perficit & informat, formæ: cum verò occupatur in regendo corpore, eóque operam omnem conuertit, efficientis nomine vocatur. At, pace tantorum virorum dixerim, iſta animi ſimilitudo Ariſtotelis mentem & veritatem peruertit. Nam ſi creatus ſit mūdus, & ex confuſione in ordinem meliorem adductus cauſa Dei, vt corpus præparatur à ſecundis cauſis propter animam, ab aliis præcario vel commodato mundum accepit gubernandum, quæque ſint iſtæ antecedentes cauſæ interrogati, obmuteſcent: ſi verò, vt faber ſuam domum, eum ſibi ipſe fecerit, fuit finis ᾧ non οὗ de quo quæritur. Præſtat enim, eique ſoli conuenit qui nec eget mundo vt ſit, nec vt meliùs ſit: quod non dixeris de primo motore. Ad hæc, mouet vt finis, vt illi ipſi vel inuiti confitentur. At ſcribitur primo de ortu finem non efficere, quia eius habitu terminetur motus ſitque res in ſtatu, vbi notauit Philoponus eos Ariſtoteleæ doctrinæ ſacris vixdum initiatos, qui in eius ſchola Deum δημιουργὸν appellant. Quod miror Scaligerum hoc ſolo loco perſuadere. Deus & natura nihil faciunt fruſtra. Poterat enim plures auſim dicere ad id efficiendum potentiores, ex Simplicio mutuari, quibus tamen omnibus ſemel reſponſum volo. Qui per alios facit eum ipſum quodammodo facere. At Deus, vt architectus ſua præſentia operarios, cœleſtes intelligentias ad officium excitat; efficit etiam qui conſeruat vt loquuntur Stoici. Nihil igitur mirū ſi quando dicatur efficere & mouere. Conſideremus iam quò res euaſerit.

ſerit.Deus haud dubiè mouet,vt finis, quod mouet, vt finis, primũ mouet,cũ ſit prima & potentiſſima cauſa: Vtriuſuis ergo ratione Deus erit primus motor:ob idque ne verſemur in ambiguo, diſtinguendus eſt primus motor, qui mouet vt finis vel vt efficiẽs. Cúmq; efficiens finiatur à quo principium motus, primũ efficiens erit à quo primum motus principium, quo ſenſu nunc inueſtigamus, An Deus ſit primus motor.

Adducor nouẽ argumentis,ſane non leuibus,vt credam vtrũque non ratione modo:ſed etiã re, eſſentia,& ſubiecto, differre: primo quia vt diximus mouet vt finis.Ergo non vt efficiens. Secundo:quia natura eſt prima vis efficiendi, Deus autẽ alius eſt à natura:docuimꝰ vtrũque. Tertio primus motor vel aſſidet firmamento vel illud informat: At Deus ſupra cœlos omnes degit æuũ beatiſſimũ vt ſcriptũ eſt in libris cœli. Quarto: vt primo de anima Ariſtot.mentẽ illã ſeparatã.extrinſecus aduenientẽ remiſit ad Metaphyſicũ, Sic primo de ortu, & octauo phyſico vbi agebatur ex profeſſo de primo motore,ſcribit alterius eſſe diſciplinę de primo& ſummo qui omnino mouet immobilis differere.Quinto:vt animæ noſtræ duplex eſt energia, vna qua in regẽdo & mouendo corpore occupatur, altera qua interim contẽplatur. notiones voluit, & ex ſenſibilibus facit actu intellectile (quæ logicæ mẽtis energia eſt)priore durat & perficitur corpus,poſteriore animus ipſe(quo potiſſimũ argumẽto eius totã eſſentiã extincto corpore remanere ſoleo defendere:) Ita Deus per ſe naturáq; ſua intelligit,ex accidenti mouet,& efficit mouẽdo,ad cuius eſſentiã, aut perfectionẽ nec motio cõferat nec generatio,vt deſinat Simplicius quærere quid egerit ante conditũ mundũ,aut quid agere poſſit eodẽ interrẽpto: ſunt enim ſeparabiles energiæ,potéſtq; Deus non mouere,cũ hoc ad eius eſſentiã & perfectionẽ nil cõferat. At primus motor,Ariſtot.præſertim ſententia,neceſſariò mouet.Ergo alius eſt à Deo.Sexto:cõtẽplatio intra ſe vertitur & in ſe,at motio in alio & extra:qua ratione Ariſtot. in libris de ortu negat ideã efficere. Septimo: Deus eſt actus purus:vt mox demõſtrabo. Atqui intelgentia primi orbis habet aliquid potentiæ, quia actio craſtinæ reuolutionis nondum eſt in actu.

Ergo alius eſt Deus à prima intelligentia motrice. Ad hæc dubitatur octauo phyſico, ſitne motor in centro an potiùs in ambitu, quia vt contra Pythagoreos demonſtratur in libris cæli, centrum eſt potiùs quietis, & materiæ locus quàm motus & formæ (terra enim quia continetur ab omnibus, habet rationem materiæ, nec quicquam eſt niſi pondus iners, quæ cauſa fuit, vt cùm animæ eſſentia deſcriberetur vi mouendi, nemo veterum philoſophorum eam dixerit terreſtrem, vt legitur primo de anima) concluditur potiùs eum in ambitu reſidere. Tum quæritur an per totum ambitum æqualiter ſit fuſus, an eius eſſentia ſubſiſtat alicubi, vnde vim motricem in vniuerſum effundat: reſpondetur, ne per accidēs ſimul cum mobili circumferatur, vt è vertice in molem totam corporis influit vis animæ, ſic è ſupero polo quieſcentem motorem facilè, & ſine defagatione mouere, cùm non ſit intra vt anima noſtra, ſed extra mobile: Archimedes gloriabatur ſi eſſet extra mundum ſe minima digiti impulſione poſſe firmamētum conuertere. Quibus ita conſtitutis ſic argumentor. Si motor iſte ſit ſummus & deorum Deus, vnius mundi anguſtiis velut ligatus teneretur, ei regendo addictus, alteri ſi eſſet prouidere non poſſet, eſſet autem ſi vellet, vellet ſi ſic fieri videret melius: finge ſeparatum animum, eique ſuppone duo corpora, poſſis pro duobus mille. Si ſe adiungat vni, procul dubio alterum ſimul regere non poterit ſaltem non æquè cōmodè. At huius noſtratis mundi ille rector, quiſquis ſit, creditur aſſidere firmamento, quare nec nouū mundum efficere poteſt, nec illi ſi eſſet prouidere. At nos in meliore ſchola inſtituti, credimus Deum ex nihilo feciſſe mundum, eundémque quoties volet annihilaturum (vtor lubens verbis caſtrenſibus Philoſophicæ militiæ) Qua potentia gloriatur Iuppiter apud Homerum ſe iuniores Deos quocumque libuerit tracturum, ſolóque nutu impulſurum: potentia verò illius nulla ex parte hodie imminuta eſt, poſſet igitur abſoluta potentia creare nouum mundum. Nam cur non? Inopia materiæ inquiunt. At, inquam, non eſt phyſica forma, cuius finita ſit potentia, vt aliàs demonſtraui, quique

quique poteſt nouas formas creare, quid ni nouam materiam? opus ſiquidem diuinius maiorem operam requirit: At Deo non eſt difficilius formas creare, quã intellectui noſtro formare notiones: Deo lõgè facilius motrices eſſentias facere & diſpenſare, quàm artifici harmonicos concentus quibus ἀυλήματα cientur ſponte: quę quia non poteſt nec potuit vnquam intelligentia firmamenti, non eſt Deus: neque metuo ne Philoſophi qui negant creationem diſtingui à generatione phyſica, nobis vitio vertant credulitatem, momento enim & ſimul quod fit, ex nihilo, aut certè ſine ſubiecta materia, nos ſimplices, & idiotæ præ ſapientibus iſtis quibus notiſſima ſunt omnia quantumuis abdita, creari dicimus: quod autem cum tempore ex potentia in actum mutatur, ſubiecta materia, generari: ob idque creatum mundum aſſerimus, non genitum. Quod primus cecinit Orpheus. Idque Philoponus argumento priuationis ſolet domonſtrare, ex qua fieri quidpiam aſſerunt Peripatetici, cùm tamen eam re ipſa nihil eſſe putent, tum quia formæ fiant, non ex aliquo. Supereſt nonum & poſtremum argumentum: Mouentis & mobilis aliqua debet eſſe proportio, infiniti autem Dei ad finitum mundum nulla poteſt eſſe. Quo ſolo tanquam Achille & firmiſſimo propugnaculo, viri doctiſſimi quæſtionem abundè putant communitam; quod miror probari Scaligero exercitationis *6.* part. 2. Nam qui Fracaſtoreum ſugillat exercit. cccvij. part. 29. quòd naturam diſtinxerit à Deo (quam tamen diſtinguendam eſſe nos inuictis argumentis aliàs docuimus) qui toties Deum opificem mundi in Ariſtotelis doctrina exiſtimat, quî poteſt primum motorem ſeparare à Deo? Verum age, animi gratia diſpiciamus paucis quàm ſit potens illud à mouẽtis & mobilis proportione ductum argumentum ne videamur tam facilè perſuaſi: duobus enim modis ſolui poteſt, primo: Phyſici fortaſſis, præſertim inſiti, motoris neceſſariam eſſe analogiam cum mobili, non externi & Metaphyſici: alioquin Deus ipſe non efficeret quod illi mordicus defendunt. Secundo mouentis Dei, & mobilis materię rationem quandam eſſe: Nam vt Deus poteſt mouere ſi-

Q ne

ne fine, cuius energia ſit inexhauſta, ita materia pati & moueri infinitè, quæ ſit cauſa quantitatis ſemper diuidua. Vt enim numerus detractione finitus, additione eſt infinitus, propterea quod numerorum datur minimus nō maximus, cùm nullus ſit tantus qui acceſſione vnitatis non fiat maior: Ita magnitudo additione eſt finita, quæ in amplitudinem immenſam creſcere non poſsit, detractione verò infinita: quia datur maxima non minima, ſi modo quantitate diuidatur in partes æquales, lineáque in lineas ſecetur, corpus in corpora, non ſpecie: corpúſque in ſuperficiem, ſuperficies in lineam, linea in puncta: aut in partes inæquales, maius videlicet in minus. Phyſica enim illa ſectione, perueniretur tandem ad aliquod minimum, quod actu in minutiores particulas à nemine diſcindi poſſet. Quia verò punctis tanquam partibus linea non continuatur, ſunt enim termini lineæ, non partes, cohærere non poſſunt nec ſe inuicem tangere, eſt autem eadem ratio diuiſionis quæ continuationis: ergo neque in puncta diuidua eſt. Cauſa tantæ diſſimilitudinis, in numero & magnitudine, videtur hæc: quod numerus non ſit natura per ſe, ſed in rebus ſingulis ſubſiſtens, quæ fiũt multæ ſola diuiſione materiæ. Quocirca diuiſionis ita conſequens eſt multitudo, vt quot in partes diuidua eſt materia, in totidem augeri poſſit numerus: Si corpus, exempli gratia, in mille fruſtra ſectum fuerit, millenarius numerus conſurget, ad diuidua eſt infinitè, ergo numerus infinitè, ita dicam, multiplicabilis: Contra, quia incrementum materiæ perduci poteſt ad ſummũ & maximum, diuiſio numeri perueniet ad minimum & vnum: Age verò infinitatem materiæ populariùs exponamus. Concludantur quibuſuis in ædibus cuiuſcũque generis artifices, fabri, ſculptores, figuli, habeat quiſque effingendo ſuo operi idoneam materiam, nec inde quidquam exportari queat aut egredi: omnes impigrè operentur, opera carie exeſa, aut vetuſtate quaſſa reſarciant, vel noua ex his conficiant, eúmque fluuiũ & circulum generationis innumeris continuent ſeculis: his euolutis ſi tu illos inuiſas, nonne compare, bit tantumdem materiæ? ſi eſt, cum inde nihil exiiſſe poſue-

poſuerimus, nec quidquam abeat in nihilum, ſed in ea ſoluantur omnia ex quibus primo ſunt compoſita: Artificis rationem ſubeat ex aliis alias reparans natura figuras (eſt enim vt artifex natura externa ſic natura artifex internus) cui obiecta elementaris materia cęli tanquam domus faſtigio ſic vndique ſepta & concluſa teneatur vt nihil inde efferri queat aut effugere: ex hac homines, plantas metalla quotidie generet illa vi aut morbo fracta reficiat, vel de mortuo alterum ſuccenturiet (ſic enim ſuis rebus proſpicit ad perpetuandas ſpecies, ne pereant ventura carentia ſemine ſecla) elapſis mille millibus annorum plùs minùs, aliqua ne ex parte cernetur, imminuta? hoc nulla ratio ſuadeat, quia finita eius moles ſectionem ſui & diſtractionem paſſa ſit infinitam, interitúſque vnius alterius fuit ortus, dum ſemper vni accederet quod alteri decedebat. Quomodo Auenrois mundum formali ſua potentia finitum, potentia priuationis infinita defendit eſſe infinitum: Male enim Democritus, quia materia infinitè diuidua eſſet, eam ſibi dari vndique diuiſam poſtulabat: cùm actu eorum quæ fluunt & fiunt omnes partes non conſiſtant ſimul, ſed ſucceſſione, & vna poſt alteram. Vides ergo vt ratione perpeſſionis infinitæ Deo ſine fine agenti poſſit æquari materia, nec eius vitio periturum mundum?

Quod cùm videret Philoponus, ad informantis animæ potentiam finitam confugit, accipiens: omne finitum eſſe finitæ virtutis: quia vt eſt demonſtratum octauo phyſico, In finito conſiſtere non poſſit potentia infinita. Cùm anima cœli phyſica ſit & finita Auenrois cum Themiſtio in eo potentiam fingit quietis, quæ tamen impediatur ab aſsiſtente extrinſecus intelligentia. Aliter Simplicius reſpondet: vt motus & tempus ſunt ſemper actu finita, potentia infinita: ſic magnitudinem, quare magnitudinis motorem eodē modo infinitū, Qui infinitè, ſucceſsione tamen non ſimul, mouere poſsit. Quòd ſi ſit, videtur fruſtra Peripatetici aſsiſtentem intelligentiam adiungere firmamento, quæ præſit animæ vt anima corpori, ſitq; nō motus (eſt enim ab interiore anima) ſed cōtinuatio-

 nis

nis& perpetuitatis in motu cauſa, nã ſi perpetuari poſſit ab interiori forma, quorſum aſſidet illi intelligẽtia? Videtur mihi (vt iniectum ſcrupulum ego ipſe eximã) quemadmodum materiæ potentia finita eſt, quia non omnium formarum ſed phyſicarum tantùm eſt capax: ſic formarum materiæ coniunctarum, ſiue ſint inſitæ, ſiue externæ, potentiam eſſe definitam, ſiue quòd alligatæ ſint vni orbi, ſiue quòd finitarum ſint virium, vnicum enim eſt infinitum, cuius nutu & arbitrio ſunt perdurántque omnia. Nàm mundus quia finitus, finitæ eſt virtutis, nec à ſe ſed ab alio neceſſario finitur: Vt enim ignis propterea quod extinguitur quiete & agitatione ſeruatur, creditur aſſiduè conuerti à luna, vtque planetas quotidie ab ortu in occaſum rapit firmamentum, ſic aſſiſtente Deo, firmamentum ipſum conuertit primus motor, motu perſtat, eoque durante cætera conſeruantur. Deo igitur abſente & præſentiam ſuam illi denegante, quieſceret: quo quieſcente, perirent omnia: nam cùm in operatione poſita ſit eſſentia formarum, per formas verò res ſint id quod ſunt, ſimul cũ formis deſinerent eſſe, & ex conſequenti periret mundus, deſtructis enim partibus toti quis poteſt eſſe locus? Finge Lunam ignis motricem quieſcere, conſiſtet opinor ignis ſimul cum ea, ſtet firmamentum, planetæ non mouebuntur in occaſum: Subtrahat ſeſe infinitas mundo, eodem momento finietur: Cauſa enim ſublata tollitur effectus. Infinitas autem illa quænam poteſt alia fingi, quàm Deus deorũ qui ſupra cœlos omnes degit æuum beatiſſimum? Quòd autẽ ſuam præſentiam ſit aliquando denegaturus mundo, teſtatũ habemus oraculis Prophetarum, ſcriptis patrum, Eccleſiæ conſenſu, denique Dei ipſius voce per filiũ loquentis, cui nos fidere malumus quàm vanis hominũ coniecturis. Scientia enim vna reuelata eſt & infuſa, altera acquiſita: Huius duo ſunt principia, ratio & experientia, ex quibus fidem accipit genius philoſophicus, qui lubenter non credit niſi alterutro vel vtroque perſuaſus: Illius verò Deus ipſe, qui veritatem & volũtatem ſuam denunciat nobis per Prophetas, quibus deberi maiorem fidem Plato in Timæo, & in Ione cõfitetur

fitetur

ſitetur, propterea quod in diuinis myſteriis ediſcendis aliter procedendum ſit quam in humanis opinionibus, In his enim ſciendum priùs quàm credatur, in illis credendum vt ſciatur. Enim vero ſi ſuo iure iubeat doctor diſcipulum credere (δεῖ γὰρ πιστεύειν μανθάνοντα) in religionis arcanis cur non Theologus aſſẽſionẽ ſuo iure poſtulabit? Si magiſtri Pythagoræ autoritas apud diſcipulos tantum valuit vt αὐτὸς ἔφα illis eſſet pro ratione, cur non potiùs αὐτόπιστος Chriſtus & ipſiſſima veritas ſolo verbo nos habebit perſuaſos? Acquieſcamus igitur diuinæ veritati tandem ruiturum mundũ prænuncianti, at quando aut quomodo, nos non audemus diuinare, nec putamus eſſe ſapientis de tam recondito & arcano myſterio ſtatuere. Videtur enim ius dici & præfigi tempus liberrimæ voluntati, necnon tali prædictione ligari: nam quis eũ credat ſapere qui affirmet quid cras aut perendie placiturum ſit mihi? Quòd ſi nemini datum ſit mortalium, conſilia patris quis nouit? aut eadem concredita quà fiducia, vel temeritate potiùs, audeat in vulgus efferre.

Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ.
Et qui plus iuſto non ſapit, ille ſapit.

Viderint ergo ſapientes & intelligentes viri, quàm prudenter à nonnullis ſcriptum ſit, tranſactis ſex millibus annorum periturum eſſe mundũ: partim quia hoc neſcio cuius Eliæ oraculum legerunt apud Talmudiſtas, Bis mille inane bis mille lex, bis mille anni meſſiæ, partim quia vnus dies Deo nobis mille annorum ſit ſpatium, Deus autem ſex diebus abſoluerit mundũ: Viderint etiam quantò ſint prudentiores alij qui aſſerunt Chriſtum natum medio & perfecto tempore, natum autem in exitu quarti millenarij, quare octo millibus annorum duraturum mundum. Coniecturæ leues ingeniis vulgaribus ad pauca reſpicientibus citò, facileque imponunt, Quòd ſi meam de tam arcano myſterio ſententiam importuniùs aliquis exigat, hoc ferat reſponſum.

Dum placeat ſuperis, quærere plura nefas.

Quidquid agit iuſte fieri concedere fas eſt, ſed cur ſcire nefas. Furor eſt enim, meo iudicio, de extrema re-

ἔλπισθαι χρὴ πάντα Linus agens de diuinis, cui conſentit Plato primo de Legibus.

Mũdus quia finitus non natura ſua, ſed gratia & beneplacito dei perdurat ac proinde peribit cum volet: at quãdo aut quomodo nõ eſt hominis definire, ſibi enim certa reſeruauit conſilia pater, quæ ne filio quidem communicauit ad reuelandum

rũ omnium periodo eum definire, qui de ſua dubius ſit & incertus. Similis eſt ſapientiæ non tantũ temporis, verũetiam modi Coſmophtoras ſibi arrogare ſcientiã: Minantur enim nobis quamplurimi ἐκπυρωσιν, conflagrationémve illã generalẽ quã à Chaldæis deriuatam & Sybillinis verſibus atteſtatã ante Chriſtianos Theologos Stoici conſignarunt (vt mittam Plinium Plutarchum alióſque non minùs inſignes philoſophos) de qua celebratur illud poëticum.

Eſſe quoque in fatis reminiſcitur affore tempus
Quo mare, quo tellus correptaque regia cæli
Ardeat & mundi moles operoſa laboret.

Cuius patronos mirum in modũ oblectat Chaldæorum cõmentum, Aſtrorũ quippe conuentu in cancrũ decurſis 36. millibus annorum propter igneum trigonũ vniuerſum exarſurũ. Verum faciamus ſic fore, propteréane mundus conſumetur? Ligni in foco ardentis pars craſſior ſubſidet, tenuior in flammam & aëra ſoluitur, nulla particula abit in nihilum.

Nec erit in toto quicquam (mihi credite) mundo
Sed variat, faciemque mutat.

Purgabitur ergo non conſumetur igne, ſequetúrq; ecpyroſim apocataſtaſis illa quam ex myſteriis Ægyptiorum meminit approbauitque Origenes, atque tum mundus qui nunc Iouius eſt & fatalis (ſi credere fas eſt Ægyptiis & Platonicis, Saturnius erit: qui quotidie agitur ab ortu in occaſum, voluetur motu contrario ab occaſu in ortũ, quam παλιγγενεσιαν ni fallor ſignificauit Empedocles concordiæ & diſcordię viciſſitudine nunquã moritura. Aphrodiſeus de quæſtionibus abſtruſis, ita ſtatuendũ exiſtimat. Primo expendenda eſſe conſectaria vtriúſq; opinionis abſurda, tum conſiderandum quæ plùs præ ſe ferat pietatis, quaque minus offendatur maieſtas diuina. Atqui metaphyſicus hic modus corruptionis plus habet pietatis, paucioribus patet reprehenſionibus, extollit magis omnipotentiã & maieſtatẽ Dei. Præſtat igitur & palingeneſiæ præferẽdus eſt. At manifeſte Deũ ſeparat à primo motore. Decet ergo non modo Chriſtianos, ſed etiam philoſophos ita ſentire: qui aliter ſenſerit veritatis hoſtis iudicetur.

IOAN.

IOAN· RIOLANI

DISPVTATIO METAPHYSICA.

An potentia ſit prior actu.

QVOTQVOT formas de potentia materiæ exoriri contenderunt, videntur potentiam priorē actu ſtatuiſſe: Hinc Heſiodi Theogonia, Deos ipſos ex chao erupiſſe: ego verò, cum Ariſtot. in metaphyſicis, ex duabus entis metaphyſici primis differentiis, actum priorem eſſe potentia, primam formam, prima materia, conſtitui paucis demonſtrare, quod eſt ex primis humanæ ſapientiæ theorematis præcipuum: non nego in his quæ fiunt potentiam præcedere, quia nihil fit quod fieri non poſſit, nihil vnquam factum eſt quod fieri non potuerit. Verùm ſi res non in ſingulis ſigillatim, ſed vniuerſim conſideretur: quia quidquid fit ex aliquo actu exiſtente generari oportet vt Sole, Deo: actus prior eſt potentia. Quod ita ſubtiliùs demonſtro. Id quo alterum definitur eſt prius, atqui potentia definitur per actum: vt enim poſſibile vocamus quod facere, vel fieri poteſt, ſic potentiam inclinationem ad aliquid agendum, vel patiendum: Si quis inſtet, vt agendi ita patiendi aliquam eſſe potentiam: Hoc reſponſo ſibi ſatisfactum putet: Paſſionem omnē pendere ab agente, eóque definiri: eſt enim potentia in aliquo, ex aliquo: Quidquid patitur ab aliquo patitur. Adhæc actus eſt finis formationis, cuius cauſa alte-

alterationes omnes in materia antecedunt, hoc eſt potentiæ, atqui finis eſt prior medio cauſa, & perfectione: An etiam tempore? ita ſanè, nam actus ſeminis per quem eſt id quod eſt, prior eſt ea potentia qua eſt homo, iſque ab efficiente aliquo dimanauit actu exiſtente: Atqui actu exiſtit vnum quódque per ſuum actum: eſto igitur actus prior potentia: primus actus, prima potentia: prima forma, prima materia.

IOAN. RIOLANI

DISPVTATIO METAPHYSICA.

An Deus ſit actus purus.

PHILOSOPHORVM innumerabiles de diis opiniones extiterunt, omnes tamen ferè in hoc conſentiunt: eſſe quendam ſummum & omnipotentem, quem appellant Deum deorum. Cuius abſtruſam & ineffabilem eſſentiam cùm ſtudioſè perquirerent, quod quiſque perfectiſſimum iudicauit pro Deo colendum propoſuit. Hinc de diis opinionũ tot portenta, optimum enim & perfectiſſimum, quiſque pro ſuo ſenſu æſtimauit. Entis vt eſt duæ ſunt primæ differentiæ, Actus & potentia: quæ analogia reſpondent formæ & materiæ: vtra eſſet prior magna contentione pugnatum eſt, nam quicunque id tantum eſſe putauerunt quod ſentiri poteſt, ſpretiſque formis metaphyſicis, in phyſicis conquieuerunt, eáſque de potentia materiæ excitari crediderunt, potentiæ principatum detulerunt: potentiam eſſe priorem actu iudicarunt. Hinc Heſiodi Theogonia, exortus deorum ex chao. Hinc Spherus Empedoclis, opinione deorũ pater:

pater: Ariſtoteles verò non negat in his quę fiunt potentiam eſſe priorem actu, quia quidquid fit fieri poteſt, nil vnquam factum eſt quod fieri non potuerit: ſed altiùs contemplationem erigendam, quia ab aliquo actu exiſtẽte fieri neceſſe eſt. Demus formas phyſicas excitari de potentia materiæ, at illas non dixeris à ſe, ſed ab alio excitari qui actu exiſtat, ſiue illud ſit Sol, ſiue alia forma ſublimior: Atqui vnum quódque actu exiſtit per ſuum actũ: forma facit vt vnumquódque actu ſit id quod eſt: Itaque ſi quæſtionis iſtius veritas à philoſophis diligentiùs inquiratur, actus erit prior potentia. Eſto actus prior potentia, dicet aliquis, Deus potiùs actus quàm potentia finiatur: eſto prima forma & forma formarum, an propterea actus purus? nam ſi ſit omnipotens, quomodo poteſt eſſe actus purus, expers omnis potentiæ? Si in Deum potentia omnino non cadat, erit impotentiſſimus: quo quid abſurdius dici aut excogitari poteſt? Reſpondeo: actum, & potentiam ens vt eſt diuidere: eſſe primas differentias entis metaphyſici: Atqui cùm differentiæ ex aduerſo diuidentes genus ita inter ſe ſint affectæ vt vna habitus & formæ, altera priuationis habeat rationem, non eſt dubium actum, habitus: potentiam, priuationis habere rationem, quam in Deo concipere ſit nefas: præterea vt inquit Ariſtoteles potentia omnis eſt contrariorum: qui poteſt agere, poteſt non agere: quare qui dixerit Deum poſſe eſſe, eundem dixerit poſſe non eſſe, cœleſtes intelligentiæ quia potuerunt eſſe (nobis enim creatæ ſunt vt & Platonicis) natura ſua poſſunt non eſſe, vt poſt Platonem fatetur Auicenna: tantum perſtant beneplacito ſui creatoris. Quidquid incœpit, natura ſua eſt caducum, verùm, vt loquitur Deus deorum apud Platonem, mea clementia maior eſt quam vt patiatur vos diſſolui: vnus Deus abſolutè & per ſe, ſi malis natura ſua eſt immortalis: Deunculi, gratia. Aliquid non poſſe aliquando eſt nota perfectionis, vt in adamante non poſſe frangi, in Deo non poſſe mentiri quia ipſiſſima eſt veritas: non poſſe mori quia eſt ipſamet vita: non poſſe non ſapere, quia eſt prima ſapientia: Vt enim eſt merà quędam potentia cuius tota ratio

tio

tio conſiſtit in eo quod poſſit, quaſi materiam primam deſcribunt Peripatetici. Ita eſt ſimplex & purus actus, cuius eſſentia tota eſt in actu ipſo: quo primam formã illi deſcribunt: videtúrne tibi violenta iſta neceſſitas, quòd Deus non poſſit non intelligere? vtinam verò in iſtas neceſſitatis anguſtias eſſem redactus, quid enim aliud in futura vita ſperare poſſum quam me perpetuò in contemplando occupari? In diuinis eſſe & poſſe vnum ſunt: in Deo potentiæ ad intra, vt intelligendi, ſunt, actus ipſi iique puri & immixti, nullius repugnãtiæ capaces, vt in nobis: qui etiamſi ad tempus actu intelligamus, poſſumus non intelligere, ſed actui coniuncta eſt potentia, in nobis actus ſuo contrario permiſtus eſt, in Deo ſimplex & immiſtus.

FINIS.

Errata ſic corrigito.

PAg.15. pro viderunt lege viderint. p.21. pro demo-niari lege denominari, pro animati lege animari. pag.24 pro tempore,lege tepore. pag. 34 pro ſacerdo-torum, lege ſacerdotum. pag. 35 pro Illi,lege Ille. pag. 38 pro humeris, lege humoris. pag.44 pro ratione, le-ge rationem.pag.47 pro altercationibus,lege alterati-onibus. pag.105 pro aſtrologi,lege aſtragali. pag. 128. pro luctum, lege luctam. pag. 138 pro ὑστωρ. lege ὕδωρ. pag.140 pro πολυὶρ, lege πολυΐςὸς. pag. 149 pro com-munis, lege communius pag. 179. pro ειγλος, lege ἰυ-λὸς. pag. 197 pro Ignem,lege Ignis. pag.226. pro ſuũ, lege ſuam. pag.237. Deum vt in finem, dele, in. p. 240 Si motor iſte ſit,dele, ſit.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google